

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

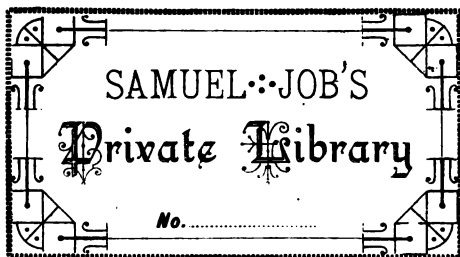
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

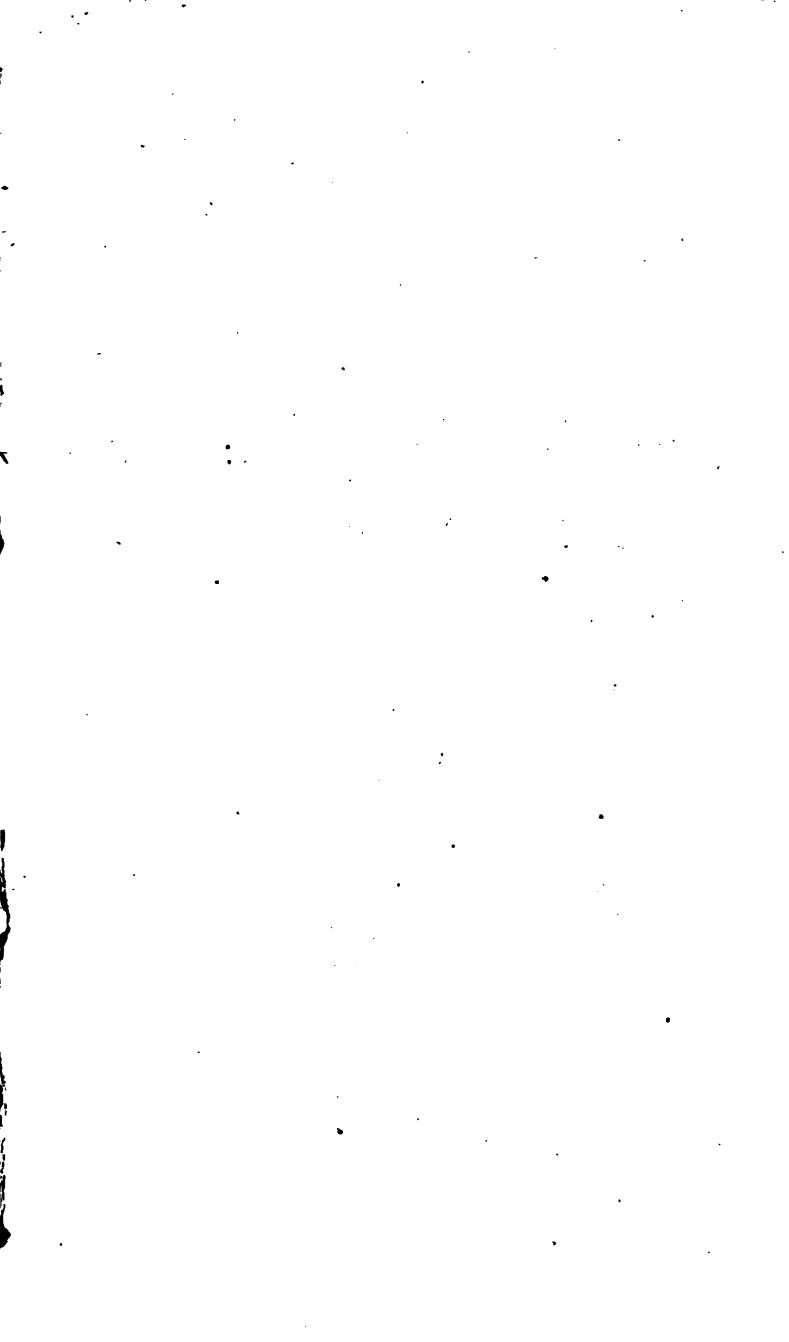
Celt 4430.7

**HARVARD COLLEGE
LIBRARY**

FROM

Mrs. D. R. Jones

GRAWNWIN ADDFED,

NEU

SWP O FFRWYTHAU'R WLAD,

YN CYNNWYS

PREGETHAU GAN AMRYW O WEINIDOGION
YR ANNIBYNWYR YN NGHYMRU.

GAN Y PARCH. H. DAVIES,

WATERVILLE, E. N.

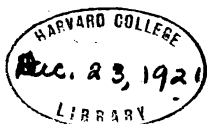
UTICA, N. Y.

GRIFFITHS & WARREN, ARGRAFFWYB, EXCHANGE BUILDINGS,

1867.

Glt 5055-11-36-

✓
Celt 4430.7

Mrs. B. R. Jones

AT Y DARLLENWYR.

ANWYL GYD-GENEDL:—Hysbys yw i lawer o honoch i mi gael y fraint, yn nghwmni y Parch. M. Roberts, Remsen, o dalu ymweliad â Chymru yr haf diweddaf. Yr oedd y waith gyntaf erioed i mi i weled y wlad hono, gan mai yn America y'm ganwyd. A chan fod yr ymweliad hwnw yn amgylchiad hynod yn hanes fy mywyd, meddyliais y caraswn wneyd rhyw gof-arwydd er daioni am dano. Ac effaith y meddwl hwnw yw y gyfrol hon.

Y mae llawer o son wedi bod genym yn y wlad hon am gael ymweliad gan rai o weinidogion Cymru. Gobeithiwn fyw i weled hyny. Ond ni allwn ddysgwyl hyny, fe allai, yn aml; ac felly ni allwn weled ond ychydig o honynt ar y goreu. Ac y mae cryn amheuaeth a geir gweled byth ar dir America rai ag y mae y dyuniadau cryfaf am gael eu gweled.

Gwnaethom yr hyn a allem, tra yno, i sicrhau y fath ymweliadau; ond gan na chawsom addewid benderfynol ganddynt, tybiasom mai y peth goreu nesaf a allem ei wneyd oedd cludo cymaint ag a allem o honynt drosodd yma mewn ffurf o gyfrol, a'u cael i roddi un bregeth dda, o leiaf, i ni yn ngwlad y Gorllewin.

Ac wele ddeuddeg-ar-hugain o honynt ger eich bron, a phob un â chennadwri bwysig ganddo i'w thraddodi. Gobeithiwn y bydd arddeliad amlwg ar eu pregethau i wneyd daioni mawr.

Yr oedd yn ein bryd ar y cyntaf i roddi ychydig o hanes pob un o'r gweinidogion, gyda'i bregeth. Cydsyniodd amryw o honynt â'n cais, trwy anfon i ni ychydig o'u hanes gyda'u pregethau; ond o wylder, neu rywbeth, ni wnaethont oll hyny, ac felly penderfynasom nad allem wneuthur yn hyny fel y bwriadem. A dian nad oes cymaint o angen am hyny, o herwydd eu bod braidd oll yn adnabyddus i luaws mawr o Gymru y Talaethau.

Am deilyngdod y pregethau hyn, nid oes angen i ni ddywedyd gair. Y mae enwau yr awdwyr yn ddigon o gymeradwyaeth iddynt. Am eu gwerth cymharol, dichon y bydd cymaint o amrywiaeth barnau ag a fydd o ddarllenwyr iddynt.

Ond credwn y rhaid i bob dyn teg a diduedd addef eu bod oll yn rhai gwir dda. A thra fe allai na chydsynia pawb â phob golgyiad sydd yn mhob un o honynt, eto a'u cymeryd gyda'u gilydd,

fel cyfanswm, amheuwn a ellir cael yn yr iaith gyfrol o bregethau mwy efengylaidd a syml, mwy galluog a chyson, a mwy rhydd oddiwrth ysbryd enwadol a phynciau dadleuol a chwestiynau an-orphen, y rhai nad ydynt fuddiol. Gwirioneddau mwyaf pwysig y Beibl a gyhoeddant. Yn briodol y gellir dyweyd am danynt oll yma, "Y dynion hyn ydynt weision y Duw Goruchaf, y rhai sydd yn mynegu i chwi ffordd iachawdwriaeth."

Gall y gofyna rhai, pahan na buasai pregethau o eiddo ereill yn y gyfrol hon, ac fe allai rai mor alluog a chymeradwy a'r rhai sydd ynddi? I hyn atebwn i ni wneyd y goreu a allem yn ol yr amser a'r cyfleusderau a gawsom, ac mor bell ac y caniatâi ein hollol anadnabyddiaeth o holl weinidogion Cymru i ni wneyd.

Gwel pob un ystyriol nad allem roddi pregeth o eiddo pob gweinidog enwog yn Nghymru mewn cyfrol o faintioli hon. Ac y mae amryw wedi amlygu i ni eu mawr foddlonrwydd yn y dewisiad a wnaethom.

Yr oedd yn ein bwriad roddi pregethau o eiddo amryw ereill yn y gyfrol hon, a chawsom addewid o bregeth ganddynt hefyd; ond fe'u lluddiwyd gan rywbeth i gyflawni hyd yn hyn. Diamheu genym mae rhyw amgylchiadau cyfreithlon a'u lluddiasant. Nid ydym yn eu beio, ond teimlwn ein colled am nad allasem fwynhau eu gweinidogaeth. Gwel ein darllenwyr, gan hyn, ein bod wedi arfaethu arlwygo gwledd gyfoethog iddynt. A hyderwn hefyd na bydd neb yn anfoddloni ar y seigiau breision a osodir yma ger eu bron; ond y teimla pob un ei fod yn cael llawn werth yr arian a ofynir am y llyfr.

Am bris y gyfrol hon, y mae llawer wedi dywedyd wrthym ei fod yn rhy isel—y dylasai fod yn ddolar a haner o leiaf, ac wedi hyny y byddai yn rhatach na llyfrau cyffelyb yn Saesonaeg. Ond nid gwneyd arian oedd ein hamcan yn cyhoeddi y gyfrol; felly penderfynasom ei rhoddi hyd y gallem, yn nghyrhaedd pawb, gan hyderu y digolledir ni, os rhoddir i'r llyfr y derbyniad a deilynga.

Tebyg i rai beiau argraffyddol ddianc yn ddisylw. Hyderwn nad ydynt yn bwysig, ag y gall y darlennydd eu cywiro a'i ysgrifbin heb lawer o drafferth.

Gan ddymuno i'r gyfrol hon fod yn fendith i filoedd o'm cyd-genedl yn ol y cnawd.

Y gorphwysaf, yr eiddoch, &c.,

E. DAVIES.

Watercille, Mai, 1867.

CYNNWYSIAD.

TU DAL.

A'th Glustiau a Glywant Air o'th ol. S. Evans, Hebron.....	5
Gwrandawyr Noah. D. Roberts, Caernarfon.....	19
Hanes Blaenorol yr Efyngyl yn Sicrwydd o'i Llwyddiant Dyfodol. P. Howell, Merthyr Tydfil.....	26
Gwynfydedigrwydd Preswylwyr Ty'r Arglwydd. J. Stephens, Brychgoed.....	40
Adgyweirio y Beius. W. Morgan, Caerfyrddin.....	44
Nerthoedd y Byd a Ddaw. E. T. Davies, Abergale.....	54
Crefydd Deuluaidd. W. Griffiths, Caergybi.....	63
Efe a Ddichon yn Gwbl Iachau. H. Pugh, Mostyn.....	74
Judas Iscariot. R. Gwesyn Jones, Merthyr Tydfil.....	80
Gwrthod Crist yn erbyn Argyhoeddiad. W. Roberts, Liverpool.....	90
Diogel a Dedwydd Gyflwr y Saint. W. Roberts, Ffestiniog..	112
Symledd Calon. E. Williams, Dinas Mowddwy.....	125
Ffydd Abel. N. Stephens, Liverpool.....	135
Bedydd Gwaedlyd Crist. D. Hughes, B. A., Tredegar.....	145
Arfer y Byd heb ei Gam-Arfer. W. Williams, Hirwaen.....	165
Y Gweithiwr Difeil. T. Davies, Llanelli.....	170
Dibechodedd yr Iesu. J. Jones, Machynlleth.....	184
Ffoi rhag y Llid a Fydd. R. Hughes, Cendl.....	198
Rhybuddion Addysgiadol oddiwrth Bechod a Thynged Judas. H. E. Thomas, Birkenhead.....	208
Duwdod Crist. D. Rees, Llanelli.....	219
Cyfraith y Llofrudd. J. Thomas, Liverpool.....	235
Rhagluniad a Gogoneddiad y Saint. W. Evans, Aberaeron..	247
Ac Addoled holl Angelion Duw ef. M. D. Jones, Bala.....	265
Y Gronyn Gwenith. W. Rees, D. D., Liverpool.....	274

CYNNWYSLAD.

Natur, Trefn, a Dybenion Dysgyblaeth Eglwysig. T. Rees, D. D., Abertawe.....	285
Undeb Eglwysig. J. Davies, Caerdydd.....	314
Dymuniad y Cenedloedd. W. Edwards, Aberdar.....	346
Crist yn Diddymu Angau ac yn Datguddio Bywyd. O. Evans, Wrexham.....	369
Tynerwch a Graslunrwydd Goruchwyliaeth y Testament New- ydd. R. Thomas, Bangor.....	384
Y Pwys o fod y Gwahaniaeth rhwng yr Eglwys a'r Byd yn fwy Amlwg. M. Ellis, Mynyddialwyn.....	403
Y Cysylltiad sydd rhwng Duwioldeb a Defnyddioldeb. J. Mor- ris, Aberhonddu.....	417
Anfarwoldeb Geiriau Crist. H. Oliver, Casnewydd.....	439

PREGETHAU.

"A'TH GLUSTIAU A GLYWANT AIR O'TH OL."

GAN Y PARCH. SIMON EVANS, HEBRON, ST. CLEARS.*

"A'th glustiau a glywant air o'th ôl yn dywedyd, Dyma y ffordd, rhodiwch yhddi, pan bwysoch ar y llaw ddehau, neu pan bwysoch ar y llaw aswy." — ESA. xxx. 21.

"Gwyn eu byd y bobl a adwaenant yr hyfrydlais, yn llewyrch dy wyneb, O Arglwydd, y rhodiant lwy." (Ps. lxxxix. 15.) Yn nechreu y bennod, cyhoedda y prophwyd wae uwchben y rhai cyndyn, a wrthodent gyngor Duw, gan ychwanegu pechod ar bechod. Yn y 18fed adnod, dechreu a roddi addewidion melynion i'r bobl a drigent yn Seion—nid o hawddfyd tymhorol, ond o fendithion ysbrydol. Da yw bod ein celloedd yn llawnion, ein hychain yn gryfion, ein gwlad yn heddychol; ond pa mor flin fyddai hyn pe byddai gyda hyn newyn am air yr Arglwydd? Na, gwell bwyta bara ing, ac yfed dwfr blinder, a chael ein bathrawon heb eu cornelu, na bod yn mwynhau pob danteithion tymhorol, ord heb athrawon i egluro i ni air yr Arglwydd. "Na ddirmygwch brophwydoliaethau." Diwrnod tywyll du iawn ar Gymru fyddai hwnw a ddystawai lais ei hathrawon; ond y mae llais gwerthfawrocach—eiddo Duw ei hun. "A'th glustiau a glywant air o'th ol." Y mae Un yn sylwi arnat pan nad

* Traddodwyd y bregeth hon ar ymadawiad un o aelodau ei eglwys i America. Dian ei bod yn dra phriodol i laweroedd a ymfudasant o Gymru i'r Talaethau Unedig. Gobeithiwn y bydd y sylwadau gwerthfawr yn llais effeithiol o'r newydd "o ol" llawer yn ngwlad eang y Gorllewin. D.

wyt yn meddwl—gwel ogwyddiadau dy serch—sylwa ar grwydriadau dy fyfyrdod—teimla ddyddordeb ynot—ceidw di fel canwyll ei lygad—gofala am i ti gael rhodio yn ddyogel. “A'th glustiau a glywant.” Cei glust enwaededig; clywi a dealli. Y mae yr addewid yn felys. Y mae i ti, Gristion gwan ac ofnus; gwrando, gwybydd er dy fwyn dy hun, a bydded dy “lwybr fel y goleuni, yr hwn a lewyrcha fwy fwy hyd ganol dydd.”

I. YR WYT YN AGORED I WYRO AR Y DDEHAU A'R ASWY.—Un ffordd sydd i'r bywyd, un gul ydyw; y mae llawer o lwybrau yn troi o honi; felly yr ydys yn rhoddi yr addewid ar y dybiaeth dy fod yn agored i wyro. Gogwydda dynion i wahanol lwybrau.

“Fel defaid aethom ffordd ar goll,
Torasom oll o'r gorlan,
Gan grwydro bawb i'w ffordd ei hun,
Ond lawr i'r un ffordd lydan.”

1. *Byddi yn agored i wyro mewn barn.*—Nis gelli ymddiried i'th ddeall dy hun, i'th synwyr dy hun, i benderfynu beth sydd dda; canys “Ffordd yr ynfyd sydd uniawn yn ei olwg ei hun.” (Diar. xii. 15.) “Ei diwedd hi yw ffyrdd angau.” (Diar. xiv. 12.) Gelwir y da yn ddrwg, a'r drwg yn dda; gosodir melys am chwerw, a chwerw am felys; meddwl y dylid gwneyd rhyw beth drwg; esgeuluso gwneyd yr hyn sydd dda. Yr Arglwydd a bwysa y calonau. Tybiai Saul ei fod yn gwneyd gwasanaeth i Dduw pan yn erlid yr eglwys. *Cyfeikiornir trwy gredu gormod, a thrwy gredu rhy fach*; dal yn laes wirioneddau sylfaenol; rhedeg ar ol awelon dysgeidiaeth: o un tu Saduceaeth amheus, o'r tu arall Pharisaeaeth goelgrefyddol—y ddau yn gwrthod y gwir Fessia—“yr hwn nid adnabu neb o dywysogion y byd hwn.” Y mae perygl. Da bod y galon wedi ei chryfhau â gras, yn y ffydd—“Yn dal yn lew y gair ffyddlon, yn ol yr athrawiaeth, gan wybod gan bwy y dysgaist.” “Ac i ti er yn fachgen

wybod yr Ysgrythyr lân, yr hon sydd abl i'rh wneuthur di yn ddoeth i iachawdwriaeth, trwy y ffydd sydd yn Nghrist Iesu." Goleuo y deall er gweled Gair Duw.

2. *Mewn teimlad at ddynion, ac at Dduw.*—Yr wyt yn agored i ffurfio barn anghywir am ddynion, ac mewn canlyniad i ymddiried gormod mewn dyn o un tu, i ddrwgdybio arall yn ormodol—agored i wyro yn dy farn am ymddygiadau Duw atat ; i fod yn ddideimlad yn ngwyneb i ragluniaethau ; i ymollwng i bruddglwyfder, o un tu—i ymchwyddo yn ofer gan dy feddwl cnawdol dy hun, o'r tu arall—i ysgrifenu pethau chwerwon yn erbyn dy enaid dy hun. Gwyddom ei bod yn rhwyddach i fyned o un eithafion i'r llall nag i gadw ar ganol llwybrau barn. Bu Elias yn teimlo yn ofnus, nes awyddu marw—cilio o'i waith—a bu yn hyf-genad dros Ddaw. Gallwn wyro ar bob tu o ran agwedd ein calon. Mynwn wybod o ba ysbryd yr ydym. Y mae un yn adnabod ein calonau, yn gwybod pa fodd yr ydym yn teimlo, a pha fodd y dylem deimlo. Gwelwyd Simon Pedr yn rhyfygus waeddi—Pe gwadau pawb di, mi ni'rh adawaf ; ond buan, buan, gan ofn yn gwadu ei Feistr deirgwaith. Felly y mae y Cristion

“ Weithiau'n soddi rhwng y tonau,
Weithiau'n ngolwg ty fy Nhaf ;
Weithiau telyn heb ddim tannau,
Weithiau'n canu am y gwaed.”

Y mae tristwch duwiol ; y mae tristwch diobaith ; y mae llawenydd cnawdol ; y mae llawenydd crefyddol ; byddi agored i deimlo yn rhy brudd, o un tu—o'r tu arall yn rhy lawen. Y mae eisiau i'n teimladau foddhau llywodraeth crefydd pan wyrech i dir llwfrdra digalon, neu i dir rhyfyg, cei glywed gair er dy gadw a'rh galon yn ddiysgog, yn llawenhan yn yr Arglwydd yn wastadol.

3. *Mewn gair.*—“Y mae amser i dewi ac amser i ddwed-
yd,” ac O mor werthfawr yw gair yn ei amser. Ond pwy sydd

heb lithro ar air—dweyd rhy fach, a gormod. Dweyd rhywbeth fyddo yn tueddu i niweidio—i gyffroi—dweyd mewn byrbwylltra. “Gymaint o ddefnydd y mae ychydig dân yn ei gynneu. A'r tafod—tân ydyw; byd o an-nbyfiawnder,”—mor lluosog yw ei lithriadau—y mae eisiau ei atal i ddrwg, a'i gynhyrfu i dda. Collwyd llawer adeg werthfawr i ddyferu gair prydlon o gyngor, o rybudd, o ger-ydd—mewn awr anystyriol, dywedwyd llawer gair a frath-odd fel cleddyf—a adawodd ddylanwad llygredig sydd eto yn gweithio yn y byd. Y mae modd gwyro i serthedd a chwerwedd—i beidio llefaru pethau grasol, adeiladol, budd-iol.

4. *Mewn gweithred—mewn ymddygiad.*—Un sydd segur, ni fyn wneyd dim—arall yn ymyrgar, nid yw foddlon oni weith-ia pawb yn ol ei gyngor ef. Y mae eithafion o bob tu *mewn gwisgiad*—symledd yr efengyl sydd weddus; nid mewn un ffordd i dynu sylw atat dy hun—agored i ddibrisio dy hun ar un llaw—o'r tu arall i beidio gosod pris priodol; o un tu i es-geuluso dyledswyddau cymdeithasol—y tlodion a'r cleifion—yr anwybodus—o'r tu arall, cyfyngu gormod drwy ofalu yn unig am les personol; o un tu rhodiana a bod yn rhodresgar—o'r tu arall, bod yn gwaeddi, Saf ar dy ben dy hun. Peth anhawdd iawn yw cadw cydwybod dda, ddirwystr; *nid oes dim yn angharedig mewn tybied y pwysi ar y ddehau ac ar yr aswy*; oblegid yn

1. *Buost ar gyfeiliorn.*—Y mae yn y meddwl yn awr ogwydd at ryw au lwybr. Y mae pechod yn barod i'th amgylchu. Oni buasai gras Duw yn dy gadw hyd yma, ni buasit heddyw ar y llwybr; Iesu a'th geisiodd pan yn es-tron—dy ddwyn i'r iawn a gefaist. Y mae rhai wedi cael llai o flas ar ffyrdd pechod nag eraill; ond er bod yn foreu dan yr iau—er derbyn Crist yn ieuanc—y mae genyt dy ffordd dy hun; gwyddost am bla dy galon dy hun. Y mae o'th fewn ryfel—y cnawd yn chwenychu yn erbyn yr ysbryd.

Er fod yr hen ddyn wedi ei groeshoelio, nid yw wedi marw; er nad wyt dan arglwyddiaeth pechod, y mae y drwg yn bresenol gyda thi—nis gelli ddweyd, glân ydwyf.

2. *Cai dy demtio*.—Gweli lwybrau esmwyth, hygyrch, tramwyedig fel yr un a arweiniodd bererin Bunyan i Gastell y Cawr Anobaith. Cai dy demtio yn annysgwiliadwy—efallai mai nid gelyn cyhoedd i Dduw; ond proffeswr a demtia. Methodd Jeroboam droi yr hen brophwyd o'r ffordd; ond pan ddywedodd y temtiwr, prophwyd wyf finau hefyd, llwyddodd; gwyddoch y diwedd. Y mae awr y brofedigaeth o'th flaen—denir i droi ar y ddeau ac ar yr aswy. Angenrhaid yw dyfod rhwystrau—ymdrechwech fyned i mewn, canys llawer, meddaf i chwi, a geisiant fyned i mewn ac nis gallant. Agor dy lygaid i weled y perygl—dydd drwg.

3. *Mae llawer wedi gwyro*.—Cael eu hudo; syrthio dros y dibyn i byllau. Na fydd uchelfryd, eithr ofna; yr hwn sydd yn tybied ei fod yn sefyll, edryched na syrthio. Y Cristion sydd wan yn ei fan cryfaf, oni ddalia Duw ef i'r lan. Abraham, Moses, &c. Y gwyr ieuainc a flinant. Gwyr grymus llawer a laddodd hi. (Diar. vii. 26.) Pan yn tybied ei hun yn ddyogel, rhoddwyd heibio wyllo a gweddio—ymddiriedwyd, aethpwyd yn ddiofn o'r llwybr—a pha fwyaf sydd wedi gwyro, lleiaf fydd ein rheswm dros wyro; canys cyfodant fynegbyst i'n rhybuddio. Yr ydym yn gwybod am ffordd Cain, ffordd Balaam, ffordd Jeroboam, ffordd Judas. Yr ydym yn gweled colliadau Dafydd, gwr wrth fodd calon Duw, a byddai yn rhyfyg o'r mwyaf i ni feddwl ein bod yn ddi-berygl. "Nac ymfrostied yr hwn sydd yn gwisgo ei arfan fel yr hwn sydd yn eu diosg." Nid oes ond ychydig o'r ffordd wedi ei theithio. O'th flaen y mae dyffryn cysgod angau a'r tir swynol—cul yw y ffordd, ac ychydig sydd yn ei chael. Goreu i ti weled mai cul yw; "Is fy llaw mae dyfnder mawr," i'r hwn y mae llawer wedi cwmpo—rhwydd dylun y

lluaws i wneuthur drwg. Rhaid bod yn unigol yn aml ar lwybr rhinwedd. Ond i ba beth yr ychwanegir profion? Yr wyt yn ymddwyn mewn ofn dros amser dy ymdeithiad. Swn y rhyfel bar i ti ofni.

“ Heddyw gwelir un yn syrthio,
 'Fory yw fy niwrnod inau,
 'Fory, medd fy enaid gwan,” &c.

Ond gwrando er dy gysur—

II. YR ADDEWID.—“ Dy glustiau a glywant air.”

1. *Cai gyfarwyddyd amserol* “pan bwysech.” Mwy braint yw cadw rhag gwyro, na dwyn y crwydedig yn ol. Pan fyddo gogwydd yn y meddwl at y ddeau neu yr aswy, yna y ceir cyfarwyddyd. Nid yw Duw yn caru gweled ei blant yn myned ar gyfeiliorn, am hyny y mae yn dyweyd mewn pryd. Gŵyr am y tueddiad yn y meddwl; ni cha dori allan mewn gweithred, heb rybuddio yn flaenaf. Bum o fewn ychydig i wneyd y drwg—yn ymyl syrthio; yn y cyfyngder, daeth Duw i'r golwg. Gallwn edrych yn ol ar droi-on felly. Beth i wneyd—y mae cnawd yn methu. Anhawdd oedd i Abraham aberthu Isaac; ond eglur oedd y gorchymyn, ac mewn pryd y dangoswyd iddo yr hwrdd at ei offrymu. Braidd na lithrodd fy nhraed—teimli dy wendid—y meddwl ar droi. Y mae yr amser hwn ar feddwl dyn yn bwysig iawn; y mae yn pwyso, ond heb gymeryd y cam; y mae ar y llwybr, ond yn edrych—yn gogwyddo o'r naill du; ond yn yr agwedd hon o feddwl y mae Duw yn addaw y llais o'th ol.

2. *Eglur*.—Gair, nid rhyw swn, ond gair eglur. Hon yw y ffordd. Pan rodiech, dy gerddediad ni bydd cyfyng. Ni cheir achos i betruso; bydd yn eglur mai Duw sydd yn llefaru ac yn dy osod mor dawel a phe buasit wedi ymgynghori a'r Urim a'r Thumim. Y mae yn werthfawr iawn cael cyfarwyddyd eglur. Y neb a ddarlloeno a all redeg, y swn yn dy glustiau, ni elli gamsynied.

3. *Effeithiol*.—"Dy glustian a glywant." Y mae Duw yn llefaru; ond y mae llawer yn cau eu clustian rhag clywed—y mae y gogwydd mor gryf at gyfeiliorni, fel nas mynir gwrando ei leferydd ef; caledir y galon; ac er bod y llais yn dywedyd, ni chyrhaedda glust y dyn. Gwell ganddo ei ffordd ei hun—dewisa hi. Brasa ei galon, ca lonydd arni; y mae yn mhell o'i le; gwel pob un arall hyny, ond y mae ef yn dawel. Gwrthododd wrando, ac ni chlyw Duw yn llefaru; ond ni bydd felly arnat ti; cai glustiau agored i wrando, a chalon enwaededig i dderbyn cyfarwyddyd Duw; bydd y swm i ti, a Duw yn arweinydd mor wirioneddol ac mor ddyogel ag y bu i Israel yn yr anialwch.

"Ffordd nis colli mae'n dy arwain
Gwmwl niwl a cholofn dan."

Daw ei wyneb ef gyda thi. Wel, pa fodd y bydd hyn? Llefara Duw mewn amryw ffyrdd; cai dithau glywed ei lais yn llefaru—

1. *Yn ei air*.—Canwyll yw y gorchymyn; pa fodd y darlenni? Y mae llawer o ymddygiadau yn cael eu cyfreithloni gan yr eglwys a gondemnia gair Duw; y mae llawer o dyledswyddau afwrwydd yn cael eu gorchymyn. Gesyd y byd, iê y byd crefyddol, y rhaid a'r fantais a chydsyniad ag arferion cyffredin, rhag ofn colled; ond rhaid y Beibl yw gogoneddu Duw, ymwadu a ni ein hunain, codi'r groes. At y gyfraith ac at y dystiolaeth; y mae yma gyfarwyddiadau manwl ac eglur. Yn ymyl y rheol anraidd, pa drafferth i benderfynn ein dyledswydd at ein cymydog—at ein gelyn; y mae y llyfr yn eglur, ond iddo gael chwareu teg. Y mae chwant i wneyd drwg gyda chydwybod dawel wedi arwain llawer i wýrdroi yr ysgrythyr; ond yma y mae Duw yn llefaru. Y mae er cyfarwyddyd bob amser beth i gredu; pa fodd i deimlo; i ddywedyd; i weithredu. Y mae y cwbl yma; ymgynghora âg ef beunydd. Bydded i ti yn gydymaith; ac wrth ei agor.

cofia mai Duw sydd yn dyweyd wrthyt ti. Y mae y Beibl yn llyfr llawn ar bob rhyw fater. Darllener er mwyn y mater a fynir, a cheir ynddo reolan cyfaddas. Eto

2. *Trwy ei weision*.—Cenhadau Arglwydd y lluoedd ydynt, “a’r gyfraith a geisiant o’i enau ef.” Nid ydym yn hawlio i ni ac i’n brodyr ddim yn offeiriadyddol na dim i fod yn arglwyddi cydwybodau; ond meddwn y gred, ac nid ydym yn ofni ei dweyd, y byddai yn dda i lawer o broffeswyr crefydd i ymgynghori â gweinidogion y gair yn amlach—dyn, os na fydd annuwiol, sydd a’i *fusnes* i egluro gair Duw; dylai fod yn gymhwys i roi cyfarwyddyd mewn achosion cydwybod; a dylai pobl ei ofal fod yn awyddus i gael ei gyfarwyddyd. Agorwch eich calon i’ch gweinidog, ac efe a wna i chwi les; llefara Duw trwyddo; anfona genadwri atat yn ei enau ef.

3. *Rhagluniaeth*.—Diar. xvi. 9.; Jer. x. 23. Y mae dynion duwiol yn wrthddrychau sylw neillduol rhagluniaeth Duw, ac yn sylwi yn neillduol ar ragluniaethau Duw tuag atynt. Nis gall gwg rhagluniaeth yru y duwiol o’r ffordd a w’r sydd yn ol gair Duw, na gwên rhagluniaeth ei arwain i ffordd waharddedig; ond y mae llawer o amgylchiadau o betrusdod a themtasiwn yn y rhai y mae yn anhawdd i benderfynu llwybr dyledswydd; ac yn yr amgylchiadau hyn y mae bys Duw yn ei ragluniaeth yn dweyd, dyma’r ffordd. Gyda’r demtasiwn dyry ddiangfa, uniona y ffordd o flaen ei blentyn. (Ps. v. 8.) Ceidw yn rasol rhag profedigaeth; cynalia yn ofalus yn awr y brofedigaeth, a gwareda ef o brofedigaeth. Y mae pob peth yn eiddoch chwi—rhagluniaethau poenus—llef yr Arglwydd a lefa—y doeth a wel dy enw—a wrendy y wialen a’r sawl a’i hordeiniodd; lluddia ddyn i gyraedd ei amcan. Paul yn pwysu at falchder—y gogwydd yn y meddwl; dyma mewn pryd swmbwl yn y cnawd. Digon i ti fy ngras i. Gyda golwg ar ddyledswyddau eglur, daw Duw yn ei ragluniaeth i ddangos y dull a’r amser i w cyflawni. Egyr ddrws agored; dyry gyfleusderau auraid i lefaru gair yn ei

amser. Y mae rhagluniaeth yn atal dyn i gyflawni ei fwr-iadau—cau ei lwybr i fynny a drain; ond a ddysgwylia wrth Dduw, ca ei gyfarwyddo. “A'm llygaid arnat y'th gynghoraf, a'th gyngor y'm hrweini.” Ymaith yn llwyr â'r meddwl nad oes rhagluniaeth. Edrych yn ol—tro i dy hanes forenol. Oni threfnodd rhagluniaeth amgylchiadau dy febyd? Onid hi roddes i ti rieni crefyddol? Oni weli ei llaw hi mewn amgylchiadau yn y rhai nid oedd genyt ddim i wneyd ond dyweyd, Ewyllys yr Arglwydd a wneler? Y mae hi eto yn fyw; cydfyned â hi fel cymhorth i gydfyned â'r Beibl; ond nid gwneyd i ti dy hun ragluniaeth a phenderfynu y rhaid llwyddo—na, y gair eglur sydd flaenaf; ond y mae sylwi ar ragluniaethau yn help mawr mewn llawer o amgylchiadau dyrys. Y mae yn llais a ddywed, Dyma'r ffordd:

“Y llaw alluog nefol, a'th ddaliodd hyd yn hyn,
A'th geidw hyd y diwedd, nes dod i Seion fryn.”

4. *Ei ysbryd gyda y cwbl.*—“Dirgelwch yr Arglwydd sydd gyda'r rhai a'i hofnant ef, a'i gyfammod i'w cyfarwyddo.” Piant Duw a arweinir gan Ysbryd Duw; yr eneiniog hwnw a'ch dysg chwi—deallant bob peth. (1 Cor. ii. 12.) Yr hwn sydd yn ysbrydol, sydd yn barnu pob peth. Am hyny llanwer chwi â'r Ysbryd Glan.

Bu Duw yn rhoi amlygiadau allanol; ond yn awr dyrty ei Ysbryd. Y mae hwn eto yn gyson â'r Gair—ni ddylai un cymbelliad mewnol, un gogwydd cryf, un pleser tybiedig, dy enill i symud lled troed o lwybr y gair dwyfol; ond dengys yr Ysbryd waith—cyfeiria at bersonau i weddio drostynt a'u cynghori; cymella at ddyledswyddau; y mae yn dywysydd y saint. Wel, ai rhyw bethau i'w pregethu yn unig yw y rhai hyn? O na, y maent i'w teimlo. Yr wyf yn cwbl gredu fod Duw yn llon'd ei addewid; ond gwyddost (gwn inau) am amgylchiadau cyfyng. Agoraist dy Feibl, yr oedd yn llyfr seliedig—ei gau, ond dim goleo; tywyllwch heb lewyrch iddo.

Aethost i'th ystafell, plygaist dy liniau mewn gweddi, agor-
aist dy galon, tywelltaist hi ger bron Duw—dim oracl yn at-
eb. Edrychaist am arwyddion, ond tywyll oedd ar y ddean
a'r aswy, yn ol ac yn mlaen—y ffordd wedi cau. A fu fel
yna?—geill fod eto. Ond onid oes achos? Pa beth a wnaſ,
ynte? Na wna fel Saul. (1 Sam. xxviii. 15.) Aeth ef at
ddiafol, i geisio dewiniaeth. "Duw a giliodd (ebai) oddi-
wrthyf fi, ac nid yw yn fy ateb mwyach, na thrwy law pro-
phwydi na thrwy freuddwydion." Dyma ddyn wedi colli
Daw. Beth wnai, ynte? Gobeithia, ymddirieda. "Hau-
wyd goleuni i'r cyfiawn." "Nyni a adnabyddwn os dylynwn
adnabod yr Arglwydd;" (Amos v. 8;) ac efe a dry gysgod
angan yn oleu ddydd. Pan elych trwy y dyfroedd, efe a fydd
gyda thi, a thrwy y tân fel na'th losgir. Glŷn wrth yr
Arglwydd yn ddiwahan.

"Mi edrychaf ar i fyny,
Deued niwl a deued nos,
Os daw heddwch im' o unlle,
Daw o rinwedd gwaed y groes."

Ond nid rhaid i ti fod fel hyn; y mae rhyw gilio oddiwrth
Dduw wedi peri iddo ef guddio ei wyneb. Saul, druan, a
roddasid i fyny—dyn a fu dan arweiniad Duw, ond mynodd
ei ffordd ei hun, nes y cawn ef yn bwyta o'i ffrwyth mewn
trueni poenus. O, na ddened byth dros dy feddwl yr awr an-
nedwydd hono pan nas gelli fwynhau dyddanwch yr Ysgryth-
yrau—pan na chai fias na gafael ar weddi—pan na theimli
fod yn y bregeth un gennadwri atat ti. Nid oes y tu yma i
uffern ddyn mor druenus a hwnw sydd wedi dianc o swm
Duw. Ymrysonodd Duw ag ef â'i Yspryd; tristiodd, di-
ffodlodd ef; a Duw a ddywedodd, Nid ymryson fy Ysbryd
ag ef mwy. Llefaroedd wrtho trwy y gair; clywodd, teiml-
odd, ocheneidiodd. Gwelwyd ef yn tywallt dagrau o dan y
bregeth, ond ymgaledodd. Y mae eto yn y cwrdd, a'i dal-
cen fel yr adamant, a'i war fel y gieuyn pres. Cystuddiwyd,

—marwolaeth fu yn ei deulu—gwrthododd dderbyn cerydd
—caledodd ei war. Y mae Duw yn ei ymyl, ond nid yw yn
ei adnabod—yn llefaru, ond nid yw yn gwrando nac yn debyg
o ddihuno cyn y clywo ruad yr udgorn diweddaf. Yna bydd
raid cyfarfod â Duw. O, olwg arswydus ! O, na ddihunai !
Heddyw dywed Duw, O, na wrandawsai fy mhobl ar fy llais ;
yna y dywed y dyn, O, na wrandawswn. Nid yw gymhwys
i ddim ond ei losgi. Eithr yr ydym yn coelio am danoch
chwi, anwylyd, bethau gwell, a phethau ynglŷn wrth iach-
awdwriaeth, er ein bod yn dywedyd fel hyn.

III. BRYD Y GELLI YMAFLYD YN YR ADDEWID HON FEL UN
I THI DY HUN.—Nid oes ynot amheuaeth am ffyddlondeb Duw,
ond gofyni, A yw hona i mi ?

1. *Bod ar y llwybr cul.*—Addewid i ddyn duwiol yw ; nid
oes ynddi ddim cysur i'r dyn annychweledig ; tybia fod y dyn
ar y ffordd, wedi cychwyn o ddinas Distryw, wedi ffoi am ei
einioes, a myned i mewn trwy y porth cyfyng. Wrth hyn
nid ydym yn golygu yn unig nac yn benaf, wneyd proffes o
grefydd—ond edifeirwch, ffydd, cariad at Dduw ; eisieu bod
yn ddibetrus ar y mater hwn. “ Le yr oeddwn gynt yn ddall
yr wyf yn awr yn gweled.” Y mae y gydwylbod wedi ei gol-
eio, ei thynneru, ei phuro. Y mae ei galon wedi eangu ; y
mae ei ysbryd wedi dyfod yn debyg i ysbryd Crist. Pa fodd
y gallaf wybod ? Wrth dy gynydd—tebygolrwydd i Dduw
—wrth dy ufudd-dod—gweithio dros Dduw. Y mae yna ar-
wyddion bywyd ysbrydol ; y mae yr enaid wedi dyfod trw-
odd o farwolaeth i fywyd. Ond os oes un cysgod o amheu-
aeth ar y mater hwn, cred yn unig ; dos at Fab Duw yr awr
hon, ae unig awydd dy enaid fyddo bod yn gyfranog o Grist.
Yr wyt yn ofni yr Arglwydd yn fawr, ac o’th febyd ; yr wyt
wedi teimlo dy angen o waredwr, ac wedi gweled addasrwydd
yr Iesu ar dy gyfer. Yr wyt wedi rhoddi dy hunan iddo yn
gyfangwbl a di-alw-yn-ol, ac nid wyt yn cydnabod un Ar-
glwydd ond efe ; yr wyt wedi ymwadu â thi dy hun, wedi

rhoi heibio bob dysgwyliad am fywyd ond ynddo ef. Y peth sydd arnat eisiau yw dal dy ffordd, ychwanegu cryfder. Profwch chwychi eich hunain a yw Iesu Grist ynoch, yn obaith y gogoniant.

2. *Peidio symud cam yn mlaen heb glywed y gair.*—Clust ymwrando. (Jer. vi. 16.) Yn dy holl ffyrdd cydnebydd ef—yn y pethau lleiaf; na fydded dim yn rhy fychan i ymgynghori â Duw yn ei gylch; y pethau mwyaf—treigla dy ffyrdd—bwrw dy ofal—dy holl ffyrdd a'th holl ofal ar Dduw mewn myfyrdod, cyfrinach, ymchwil, gweddi Os gwnai hyn, ni bydd i ti gamsynied; y mae yr Arglwydd yn barod. (Diar. vi. 22.) Os bydd cyfraith Duw yn dy galon, pan rodiech hi a'th gyfarwydda; pan orweddych hi a'th wylia fel angel gwarcheidwadol; pan ddeffroech hi a gydymddyddan â thi; na fydd fyrbwyll i benderfynu cwestiynau pwysig. “Goreu canwyll pwyll.” Ystyried y peth yn mhob arweddiad; geill un cam anghywir dy gloffi—dy amddifadu o gysur dros weddill dy ddyddiau. Gwn y gellir dychwelyd—y gellir gadael llwybrau pechod—ond erys y creithiau. Bydd wyliaid-wrus mewn pryd; myn genad; myn gyfarwyddyd Duw yn hytrach. Nid fel Balaam, yn gofyn cenad i wneyd drwg—Duw yn caniatáu dymuniad dyn, ac yn anfon i'w enaid gulni. Na osod dy fryd ar ddim ond sancteiddrwydd; pethau ychwanegol yw iechyd, cyfoeth, a chyfeillion. Ymgynghora â Duw—Efe a geir yn y llwybrau a ddarluniasom. Clust-ymwrando, a daw y glust yn fwy craffus; clyw yn gynt; ceir amlygiadau yn fynychach; yn llewyrch wyneb Duw y rhodi—efe fydd gyda thi; y mae yn caru cael ei gydnabod. Efe a hyfforddia dy lwybrau; â o'th flaen—cymer bleser i'th arwain; cei rodio gyda Duw yn yr yrfa—yn y goleuni, megys y mae efe yn y goleuni.

3. *Rhoi ufudd-dod parod, cyflawn, i'r llais, heb betruso nac oedi.*—Yr hwn a ofalo wneyd yn barhaus yn ol y llais, a gâ ei barhaus glywed. Pe cyfodai llu i'th erbyn, dos rhagot.

Yn mlaen yr aeth Israel pan ddywedai Duw, a holltodd y mor. Felly pan glywir y llais yn dyweyd, Hon yw y ffordd, gwyllia oedi un foment ; na fydded i ti gellwair am eiliad, ond gwregysa dy lwynau, rhwym dy sandalau, dring rhagot trwy afonydd a thros greigiau, yn wyneb pob rhwystrau.

“ Er cryfed yw 'ngelynion, Af yn mlaen ;
 Er gwaned yw fy nghalon, Af yn mlaen ;
 Er poethed ydyw Sina,
 Er syched ydyw Bacs,
 Er chwerwed dyfroedd Mara, Af yn mlaen.”

Am hyny na ddiffygiwn yn gwneuthur daioni ; dring rhagot ; pa ras sydd eisiau ei wrteithio, cuffed ei berffaith waith. Beth bynag a ddywed efe wrthych, gwnewch. Ymgedwch rhag eich hudo, a chwympo oddiwrth eich sirwydd eich hun. Llefara, Arglwydd, y mae dy was—dy lawforwyn—yn chwyed ; beth a fyni di i mi wneyd ? gorchymyn fi i wneyd a fynot drosot, mi a'i gwnaf—i oddef a fynot, mi a'i goddefaf—y cwbl yn llawen drosot ti. Dyn Duw, parod i bob gweithred dda ; nid ofni ddim ond pechod.

Os byddi fel hyn, bydd genyt hawl i ymaflyd yn addewid Duw ar yr awr dywyllaf ; cei dy arwain ar hyd canol llwybr barn, a bydd dy lwybr fel y goleuni, a lewyrcha fwyfwy hyd ganol dydd tragywyddol. Gwelwn—

1. *Pleserus fydd ail-edrych ar oes wedi ei threilio dan arweiniad Duw.*—Yn mhrydnawn bywyd—ar wely angau—edrychi yn ol, ar dy oes. Duw yn dywysog dy ieuencyd ; ei lais ef glywaist gyntaf ; ei lyfr ef oedd dy addysgydd cyntaf ; rhoddaist foreu dy oes iddo ; treulio y tymhor yn ddigoll dan ei iau ef ; rhedeg yr yrfa mewn llawenydd. O mor hyfryd edrych yn ol. Y Duw a'n harweiniodd y dengain mlynedd hyn, ebai Israel. Ond teimli chwant cyn y terfyn i edrych yn ol. Edrych heddyw, pwy a'th arweiniodd hyd yma. Siaredi & thi dy hun fel hyn : Wele fi wedi'm cynal ; p'am gwnaethpwyd i mi wrando'th lais ? dygwyd i dŷ Dduw ; pa

fodd y'm harweiniodd? mor barod i grwydro, ond wele fi hyd yma wedi'm cynal. "Yma codaf Ebenezer;" diolch i'r Duw a'm daliodd. O mor bleserus.

2. *Mor druenus bod heb y llais hun.*—A grwydraist? Dychwel. Y mae efe yn dy alw di. "Ni thrŷ efe ei wyn-eb oddiwrthych os dychwelwch ato ef." (2 Cron. xxx. 9.)

3. *Gocheler yn benaf dim gellwair a llais Duw.*—Yn iach; ffarwel; yr Arglwydd fyddo gyda thi; cadwed di ddydd a nos rhag i neb dy ddrygu; dyrchafed yr Arglwydd ei wyneb arnat, a thrugarhaed wrthyt; y Duw a'th arweiniodd fyddo eto gyda thi, a dos rhagot, oleuach oleuach, burach burach, ddedwyddach ddedwyddach, yn gweled mwy o Dduw, yn gwneyd mwy dros Dduw, yn derbyn mwy oddiwrth Dduw, yn ymddedwyddu mwy yn Nuw, nes cyrhaedd y wlad dda hono yn yr hon ni phwysi ar y ddeau na'r aswy yn dragywydd. Yn Iesu Grist. Amen.

"Tyr'd, Ysbryd Sanctaidd, ledia'r ffordd," &c.

GWRANDAWYR NOAH.

GAN Y PARCH. D. ROBERTS, CAERNARFON.

“Noah, pregethwr cyflawnder.”—2 PEDR ii. 5.

Y trychineb mwyaf a welodd y byd eto oedd y diluw, trwy yr hwn y dyfethwyd pob cnawd, yr hwn yr oedd anadl ein-
ioes ynddo, odditan y nefoedd, oddieithr yr hyn oedd gyda
Noah yn yr arch. Trowyd yr holl ddaiar yn fynwent ! Nid
oedd neb byw yn yr angladd cyffredinol ; gadawyd yma i'r
meirw gladdu eu meirw ! Ond rhybuddiodd yr Arglwydd
ei was Noah o hyny, a gorchymynodd iddo ddarparu arch i
gadw ei dŷ ; yr hyn a wnaeth. Y mae ei ufudd-dod yn cael
ei briodoli i ffydd.

“*Peth nas gwelsid eto*” oedd. Erioed ni bu y fath beth.
Y mae eisiau ffydd i gredu y peth a welodd ereill, os na wel-
som ni ef. “Sicrwydd y pethau nid ydys yn eu gweled” yw
ffydd. Ond y mae ffydd yn gallu gwneyd mwy na chredu
peth a welodd eraill. Gall gredu pethau nas gwelsid erioed
gan neb.

Yr oedd mwy o *rwystrau* yn ymddangos ar ffordd Noah i
ufuddhau nag ydoedd ar ffordd ereill. Nid ydym yn gweled
cymaint o gamp yn ufudd-dod ambell un. Dacw Elias yn
cael ei orchymyn i adael afon Cerith i fyned i Sarepta. Wel,
pa beth oedd i'w wneyd ? Yr oedd yr afon wedi sychu. Yr
ydym yn gweled bai ar Jonah yn peidio ufuddhau, a myned i
Ninefeh ar y gorchymyn cyntaf. Y mae cryn orchest yn
ufudd-dod Abraham yn gadael ei wlad ; a thrachefn yn myn-
ed i ben Moriah i offrymu y llanc. Y mae rhywbeth yn ym-
ddangos yn anhawddach i ufuddhau i ambell orchymyn o
eiddo yr Arglwydd. Felly yr oedd yn yr amgylchiad yma i
ddechreu adeiladu y fath lestr fawr ; ond *ymddangosiadol*

ydyw y rhwystran i gyd i ufuddhau i Dduw hefyd. Ar ol ymddiried ynddo, nid oes dim a orchymyn efe yn drwm. Nid oes dim yn anhawdd i gariad. Sylwyd unwaith ar eneth fechan yn gallu meddiannu ei hun pan yr oedd tân wedi tori allan yn yr ysgol lle yr ydoedd. Tra yr oedd y plant ereill yn gwylltio ac yn dyrysu, yr oedd hi yn gwbl dawel. A phan ofynwyd iddi ar ol i'r perygl fyned drosodd, pa fodd yr oedd hi yn gallu bod mor ddigryffro, atebodd fod ei thad, yr hwn oedd yn perthyn i'r *fire-brigade*, wedi dyweyd wrthi os byth y dygwyddai fod mewn lle ar dân, am iddi fod yn sicr o beidio gwylltio, mai dyna y ffordd ddiogelaf iddi gael ei chadw. Yr oedd ei hymddiried yn ei thad yn ei galluogi i wneyd peth a ymddangosai yn gampwaith yn ngolwg y lleill. Ar ol ymddiried yn Nuw, nid oes dim a orchymyn efe yn anhawdd.

Gwnaeth Noah yn *fanwl* "yn ol yr hyn oll a orchymynasai Duw iddo, felly y gwnaeth efe." Cyflawnodd Saul, brenin Israel, ran o orchymyn yr Arglwydd gyda'r Amaleciaid; ond arbedodd Agag, a chadwodd yr anifeiliaid brasaf: am hyny y bwriodd yr Arglwydd ef ymaith o'r freniniaeth. Ond cadwodd Noah yn fanwl at y gorchymyn, heb gynyg dim gwelliant na chyfnewidiad o'i eiddo ei hun—pob peth yn ol y cynllun.

Dechreuodd yn *ddiymdroi*. "Gyda pharchedig ofn." Y mae ofn yn brysur. Nid ofn am ei fywyd oedd arno; gwyddai fod hwnw yn ddiogel. Yn hyn yr oedd ufudd-dod Noah yn rhagori ar ufudd-dod llawer dyn da. Lled hwyrfrydig oedd Lot i adael Sodom; ac nid rhyw brysur iawn oedd Moses i adael Midian. Ond dechreuodd Noah ar unwaith.

Daliodd ati hyd y diwedd, hefyd. Cychwynodd llawer yn dda. Y prophwyd, gwr Duw, a anfonwyd o Judah i Bethel, i lefaru yn erbyn allor Jeroboam; nid oedd dim bai ar y cychwyn; ond ni chadwodd y cwbl. Cymerodd ei droi gan yr hen brophwyd o Bethel i fwyta bara gydag ef, a digiodd Duw. Cychwynodd gwraig Lot o Sodom; ond ni pharha-

odd. Cychwynodd y Galatiaid ynfyd ; ond cymerasant eu rhwystro. Dechreuodd llawer gyda chrefydd ; ond arch ar ei haner oedd ganddynt pan ddaeth y diluw. Eithr daliodd Noah ati hyd y diwedd, a da iddo ef fu hyny.

Dyma bregethwr wedi cael byd cyfan yn gynulleidfa. Yr ydym yn awyddus am wybod pa fath wrandawyr oedd gan y pregethwr hwn. Nid oedd un amheuaeth am ddwyfoldeb ei anfoniad ef. Nid oedd dim amhenaeth am ei zel, ei lafur, ei egni, ei ddyfal-barhad, ei weddiau, a'i awydd am lwyddo. Gallem dybio gyda'r holl bethau hyn, ac yn ychwanegol at hyny, destyn cyffrous ei bregeth, ei fod wedi cael gwrandawyr astud, ufudd, a ffyddiog. Na, yr oedd ei wrandawyr ef rywbeth yn debyg i'n gwrandawyr ninau, debygem.

Dacw y pregethwr yn troi allan am y waith gyntaf gyda'i bregeth gyffrous. Yr oedd yn dysgwyl gweled yr holl wlad yn codi at eu dyledswydd ar unwaith. Ond ar ddiwedd yr oedfa, dacw bawb yn chwalu, yn ddiystyr ganddynt ; un i'w faes ac arall i'w fasnach. Yr oedd y pregethwr wedi synu. Dechreu a holi ei hun, a oedd wedi dyweyd y genadwri yn gyflawn, ac a oedd wedi ei thraddodi gyda theimladau priodol. Dysgwyl effeithiau gwahanol yn y lle nesaf ; pob peth yno yn troi allan yn yr un modd.

EDRYCHWN DBOS EI WRANDAWYR.

Yr oedd rhai yn dal ar y ffaith na fu erioed y fath beth. Boddi yr holl fyd ! Ffolineb i gyd. Y mae yma rai yn fyw ydynt yn cofio am y llifogydd mwyaf a wnaeth er's naw cant o flynyddoedd, a dywedant hwy na welsant erioed mo'r afonydd yn tori dim gwerth dros eu ceulananau. Tröent y cwbl yn gellwair. Llawer o ddifyrwch a gawsent gyda'u gilydd ar draul hyawdledd Noah. Holent ei gymydegion pan gyfarfyddent hwy, a oedd efe yn dal i dyweyd o hyd y denai y diluw. Ac elai rhai mor bell a dyweyd ei fod wedi anghosio yr amser. Dyna ydwyf fi yn gofio, meddai un henafgwr, er

pan oeddwn yn llanc: y mae yr amser wedi pasio er's talm. Ceisient roddi y celwydd iddo ef. Dyma y gwrandawyr *caled, anffyddol*.

Yr oedd ereill yn gofyn pa beth a ddeuai o'r byd pe buasai pawb yn gwrandao ar yr hen wr. Llawer mwy rhesymol ei garcharu na gadael iddo fyned ar hyd y wlad i aflonyddu ar bobl. Golwg ryfedd fyddai arnom pe yr elai pawb ati i adeiladu arch! Wel, pa beth a ddeuai o'r tir? Pwy a geid i aredig ac i fugeilio? Y mae llawer iawn o bethau mwy angenrheidiol i'w gwneyd na myned i ddarparu peth felly. Dyma y gwrandawyr *bydol*—barnu pob peth wrth yr elw a ddeillia iddynt yn y byd hwn. "Pa lesiant sydd er i ni gadw ei orchymynion ef?"

Yr oedd ereill, am nad oeddynt yn gweled neb o'u cymydogion yn gwneyd dim darpariaeth, yn hollol ddifraw. Nid oes neb yn coelio Noah. I ba beth y gwnawn ni ein hunain yn hynod? Os oes rhywbeth yn yr hyn y mae yn fygwth, byddwn ni gystal allan a'r cyffredin. Pe gwelem rywun arall yn dechreu parotoi, gwnaem ninau. Ni byddem ond testyn gwawd i'r ardal pe y dechreuem yn awr. Dyma y gwrandawyr *difarn*. Rhai yn dilyn y llawws—canlyn y *fashion*.

Yr oedd ereill wedi teimlo awydd dechreu parotoi lawer gwaith. Clywed swm y morthwylion yn adsain yn yr ogofâu, nes eu cyffroi drwyddynt yn fynych. Meddwl mai peth dymunol iawn fyddai bod yn barod hefyd os deuai y diluw. Llawer gwaith y soniasant wrth eu gilydd yn y nos mai peth difrifol iawn a fuasai cael eu goddiweddyd gan y diluw, a hwythau wedi eu rhybuddio. Ond yn cynefino yn y swm; ac yn barod o'r diwedd i ddyweyd wrth ereill fel y byddent yn cael eu dychrynu wrth glywed swm Noah wrthi yn saernïo yr arch; ond erbyn hyn eu bod wedi dyfod yn gallach; nad oedd yr hen deimlad ond gwendid plentynaidd. Dyma y gwrandawyr *anmhenderfynol*.

Yr oedd ereill yn codi gwrthddadleuon. Nid yw Noah ei hun yn gallu dyweyd wrth neb, hyd a glywsom ni, o ba le y

mae yr holl ddyfroedd hyny i ddyfod. Nid oedd un sicrwydd fod digon o ddwfr wedi ei greu i wneyd y fath drychineb ; o leiaf, nid oedd un prawf wedi cael ei roddi eto. Yr oedd y peth yn afresymol. Pa ffordd y deiai y dyfroedd hefyd i bob man ? Yr oedd rhai manau wedi eu hamgylchu gan fynyddoedd uchel. Cymerai lawer iawn o amser cyn gorchuddio pob lle, beth bynag. Yr oedd Noah yn son am chwech-ugain mlynedd. A oedd y dwfr wedi cychwyn pan yr oedd efe yn bygwth gyntaf ? Rhaid y deuai rhywrai i weled y peth cystal a Noah. Dyma y gwrandawyr *beirniadol*.

Yr oedd ereill, ar ol clywed gan un a welsai yr arch, ei bod bron wedi ei gorphen—yr arch y soniasai Noah gymaint am dani, ei bod bron ar ben—yn teimlo awydd mawr am ei gweled. Rhyw deithiwr, ar ol dyfod adref, yn dyweyd hanes ei daith ; iddo fod yn danfon defaid i'r fan ar fan, ac wrth ddychwelyd iddo ddyfod heibio i gymydogath Gopher, a gweled o draw ryw adeilad fawr na welsai erioed mo'i bath ; ei bod yn edrych fel rhyw ddarn o fynydd—iddo gael golwg arni o'r tu fewn—ei bod wedi ei gwneyd yn gelloedd trefnus—ei bod mewn gwirionedd yn un o ryfeddodau y byd. Digon tebyg fod yno wibdeithion wedi bod o wahanol ardaloedd i gael golwg arni. Tarawai hwy oll pan ddenent i'w golwg gyntaf. Nis gallent lai na'i hedmygu. Edrychent hi yn fanwl o amgylch. Rhoddent ei barn ar gryfder yr ystyllod. Canmolent y gwaith. Dyfalent pa faint o ddwfr a fuasai yn ei nosio, &c. Dyma y gwrandawyr *cyworeingarol*.

Yr oedd ereill, pan y teimlent ryw anesmwythder, yn perswadio eu hunain ei bod yn ddigon buan eto—fod chwech-ugain mlynedd yn amser maith iawn ; a phe dechreuent yn *rhy* fuan, y buasai perygl i'r arch bydru—bod yn well iddynt aros—y deuai pethau yn llawer haws nac oeddynt y pryd hyny—eu bod hwy mewn gwirionedd yn argyhoeddedig mai peth gwerthfawr iawn fuasai meddu pob peth yn barod ; ac, o ran hyn, y caent y cwbl yn barod, mewn pryd er gadael i'r

cynhanaf yma fyned heibio—y byddai yn haws i'r dynion gael eu hebgor i fyned i dori ac i gario y coed. Dyma y gwrandawyr *oednog*.

Yr oedd ereill yn teimlo yn eithaf cymydogol â Noah, ond yn unig eu bod heb ddyfod i'r un farn ag ef am y diluw. Gwell ganddynt heb glywed fawr o son am hyny. Os buasai rhwy gymwynas fechan yn eisiau ar Noah, yr oeddent yn eithaf parod i'w gwneyd. A thybient bob amser pe denai rhywbeth o'r bygythiad, na adawai eu hen gymydog mo honynt hwy allan—bod un tro da yn galw am dro cyffelyb. Buasai Noah yn sicr yn eu cymeryd hwy i mewn pe buasai taro byth am yr arch. Dyma y gwrandawyr *hunan-dwyllodrus*.

Yr oedd ereill yn gwneyd aml i gymwynas i Noah gyda'r arch am gyflog. Cymerent ddyddordeb ymddangosiadol yn y gwaith. Gofynent a oedd y daru pren yma yn ddigon hir, a'r llall yn ddigon praff, i'w gosod yn eu lle, er mwyn i bob peth fod yn ddiogel. Ond ar ol cadw noswyl, cymysgent â'r cymydogion, ac yr oeddynt mor barod a neb i wneyd gwawd o'r hen wr. Er mwyn cael ychydig o ddigrifwch gyda'r cwmni, adroddent am bryder Noah, a'i ofal manwl gyda dygiad gwaith yr arch yn mlaen. Dyma y gwrandawyr *rhagrihiol*.

Tebygol fod yno ereill a enillwyd unwaith i ddechreu gwneyd darpariaeth at y diluw. Buont yn neillduo y lle i osod yr arch i lawr. Buont yn dewis coed a fuasent yn gwneyd y tro at ryw ran o'r gwaith; ond gadawsant ef ar ol ei ddechreu. Darn o arch ar haner pydru oedd ganddynt hwy pan ddaeth y diluw. Dyma y gwrandawyr *gwrthgiledig*.

Dyma hwy, a'r cwbl yn anufudd! Ni ufuddhaodd cymaint ag un. Pregethwr da, heb un amheuaeth am ei anfoniad gan Dduw, yn llawn awydd gwneyd daioni, wedi cael cymaint o gyfleusderau ac o amser, ac yn gadael y cwbl yn anufuddion! Anufudd hyd nes daeth y diluw.

Pa beth pe buasai rhai o honynt yn credu y noswaith cyn i ffenestri y nefoedd gael eu hagog? Yr oedd wedi myned

yn mhell ! ond y mae yn anhawdd genym gredu pe buasent yn dyfod at Noah ac yn cyffesu hyny, na buasai yr Arglwydd yn mynu gwneyd lle iddynt yn yr arch gyda Noah rywfodd neu gilydd. Cawsai y llew a'r llewpard eu troi allan pe buasai hyny yn angenrheidiol er gwneyd lle iddynt. A phe daethai rhywun yno ar y diwedd i ddyweyd ei fod wedi credu, coeliwn ni y buasai yr Arglwydd yn gorchymyn i Noah droi hyd yn nod rai o'r defaid allan, gan ddyweyd, "Pa faint gwell yw dyn na dafad?" Ond gwrandawyr anafudd fuont oll.

Ond daeth y diluw, a daeth yn annysgwyliadwy. Goddiweddyd llawer tra yr oeddynt oddicartref. Dechreuai wlawio. Cychwynai rhai tua'u cartref, wedi cael benthg rhyw hugan drostynt; ond yr oeddent wedi gwlychu drwy y cwbl cyn myned ychydig o latheni. Penderfynu aros gyda'u cyfeillion nes y denai yn hindda; ond nid oedd byth hindda i wawrio arnynt hwy. Tra yn eistedd yn y babell, clywed y curwlaw yn disgyn trwy y nos. Os gallasent gysgu ychydig, deffro drachefn gan swm y gwlaw. Erbyn iddi ddyddio, yr holl wastadedd wedi ei orchuddio gan ddwfr; a dal i wlawio eto nes eu codi o'r pebyll. Y dwfr yn meddiannu eu hen aelwydydd, ac yn eu troi allan ar eu gwaethaf. Rhai yu dringo i ben y coed, ereill yn dringo i gopaau y creigiau a'r brynau, a'r dwfr yn eu canlyn. Daeth y diluw. Bu yn hir yn dyfod, ond daeth. Ac mor wir a hyny, daw y diluw tân: "Y nef a'r ddaiar sydd yr awrhonydynt wedi eu rhoddi i gadw i dân, erbyn dydd y farn, a dystryw yr anwir ddynion."

Ddarllenwyr, a ydych chi yn un o'r dosbarthiadau o wrandawyr a ddarluniwyd? A oes rhai o honoch yn *anffyddol—bydol—difarn—anmhenderfynol—beirniadol—cywreingarol—oediog—hunan-dwyllwyr—rhagrithiol—gwrthgilyddig*? A fynech chi gael eich goddiweddyd yn un o'r cymeriadau yna? Os na fynech, "Byddwch wneuthurwyr y gair, ac nid gwrandawyr yn unig, gan eich twyllo eich hunain."

HANES BLAENOROL YR EFENGYL YN SICR- WYDD O'I LLWYDDIANT DYFODOL.

GAN Y PARCH. P. HOWELL, MERTHYR TYDFIL

“A'r efengyl hon am y deyrnas a bregethir trwy'r holl fyd, er tystiolaeth i'r holl genedloedd, ac yna y daw y diwedd.”—MAT. xxiv. 14.

Wrth yr holl fyd yn y testyn y byddwn yn golygu yr Ymerodraeth Rufeinig, neu yr oll o'r byd ag oedd yn adnabyddus pan lefarwyd y geiriau ; ac wrth y diwedd y byddwn yn golygu dinystr Jerusalem gan Titus Vespasian—llosgiad y deml, terfyniad bodolaeth boliticaidd y genedl Iuddewig, yn nghyd a diddymiad yr eglwys Iuddewig yn ol y cyfansoddiad oedd iddi yn flaenorol. Yr oedd annibyniaeth y genedl wedi terfynu er pan oedd ei gwlad wedi cael ei gwneyd yn dalaeth Rufeinig ; ond nid oedd ei bodolaeth, fel gallu politicaidd, wedi llwyr ddarfod nes y dinystriwyd y ddinas, ac y chwalwyd y genedl. Yr oedd yr hen grefydd Iuddewig hefyd wedi ei dirymu, a'r defodau perthynol iddi wedi myned yn hollol ddiystyr, er pan gawsent eu sylweddoli yn Aberth mawr y groes ; ond nis gellir dyweyd ei bod wedi ei hollol ddiddymu nes y llosgwyd y deml, ac y rhoddwyd terfyn bythol ar y gwasanaeth a ddygid yn mlaen ynddi. Mae y cyfnod, gan hyny, at ba un y cyfeiria y testyn hwn, wedi myned heibio ; ac y mae y brophwydoliaeth a gynwysa y geiriau wedi ei chyflawni yn y cyfnod hwnw. Mae y geiriau hyn wedi bod yn cael eu defnyddio lawer gwaith i brofi fod efengyl Iesu Grist i gael ei phregethu yn llythyrenol trwy yr holl fyd cyn y bydd i ddiwedd y byd i gymeryd lle ; ond er y credwn fod hyny yn wirionedd, nid ydym yn meddwl fod a wnelo y geiriau hyn, yn uniongyrchol, â'r gwirionedd hwnw. Pa faint

bynag o briodoldeb a ddichon fod mewn defnyddio y geiriau yn yr ystyr hwnw, ymddengys i ni mai y gwirionedd yr am-canai Iesu Grist ei ddysgu yn uniongyrchol, oedd fod yr efengyl i gael ei phregethu trwy y byd adnabyddus cyn dinystr Jerusalem, a gwasgariad y genedl Iuddewig.

Y mae geiriau ein testyn, gan hyny, yn cymeryd i fewn un o'r cyfnodau mwyaf pwysig yn hanes Cristionogaeth. Un o'r cyfnodau mwyaf pwysig yn hanes unrhyw beth ydyw tymor ei ieuencyd. Gellir edrych ar y tymor hwnw fel adeg prawf pethau, a phersonau, a sefydliadau ; ac os gallant hwy fyned trwy brawf y tymhor hwnw yn llwyddianus, y mae sail gref i obeithio am danynt yn y dyfodol. Y mae golwg brydferth iawn ar y pren afalau pan yn cael ei addurno â blodau ; ond gallai awelon oerion un noswaith rewlyd wywo y blodau, a dinystrio ffrwythlonedd y pren am y tymor ; ond os gall ef ddal yn wyneb y perygl y mae ynddo oddiwrth awelon oerion y nosweithiau rhewlyd, heb i'r blodau wywo, y mae ei ragolygon am ffrwyth yn bur obeithiol. Y mae golwg siriol iawn ar y baban bychan prydferth, ond nid yw ei gyfansoddiad eto ond gwanaidd, ac y mae yn agored i lawer o heintiau a chlefydau a allant fod yn ddinystriol i'w fywyd ; ond os gall ef ddal y prawf sydd yn debyg o gael ei wneyd ar nerth ei gyfansoddiad nes y bydd wedi cyrhaedd rhyw bedair neu bump-ar-hugain oed, y tebygolrwydd yw y gall fyw i weled oedran teg. Tebyg ydyw gyda golwg ar y cymeriad. Dacw fachgen deuddeg neu bymtheg oed, y mae ganddo gorff prydferth, a meddwl bywiog ; y mae yn cael ei ddwyn i fyny yn dyner, a'i addysgu yn ofalus, ac y mae golwg hynod o addawol arno. Ond y mae ei gymeriad eto heb ei sefydlu, ac y mae llu o demtasiynau yn barod i ymosod arno ; ond os gall ef ddal yn wyneb y temtasiynau hyny heb wyro oddiar ffyrdd rhinwedd nes y bydd wedi cyrhaedd addfedrwydd oedran, y tebygolrwydd yw y parhâ yn ddyn rhinweddol, dedwydd iddo ei hun, a defnyddiol mewn cymdeith-

as. Mae yr un peth yn wirionedd, ni a dybiem, gyda golwg ar sefydliadau o bob math. Meddylier am Lywodraeth Prydain Fawr. Yr adeg fwyaf peryglus i fodolaeth y deyrnas hon oedd y tymhor yn yr hwn yr oedd y cyfansoddiad presenol yn ymffurfio. Dyna y pryd yr ymdrechai un blaid ddwyn i mewn i'r cyfansoddiad yr egwyddorion gogoneddus sydd wedi sicrhau i'r wlad y fath lwyddiant rhyfeddol, a'r fath enwogrwydd canmoladwy yn mhlith gwledydd y byd, ac yr ymdrechai pleidiau ereill, oddiar amcanion hunanol, neu ragfarn a dall-bleidiaeth, eu hatal, nes yr oedd y wlad, rhwng y gwahanol bleidiau hyn, fel crochan berwedig ; a chenedloedd estronol, wrth weled ymraniadau mewnol y genedl, yn barod i ymosod arni o bob cwr, yn wyneb unrhyw achlysur a allasai godi. Ond erbyn hyn, y mae Prydain Fawr wedi myned trwy y prawf yn llwyddianus ; ac oddi-eithr iddi fod mor ynyfda chywflawni hunan-laddiad gwirfoddol, y tebygolrwydd yw y parhâ i ffynnu a llwyddo am dymhor maith eto.

Tymhor prawf Cristionogaeth oedd y cyfnod pwysig y cyfeiria y testyn ato ; ac y mae y ffaith ei bod wedi dal y prawf yn cynwys sicrwydd lled gryf am ei pharhad a'i llwyddiant yn wyneb pob peth a'i cyferfydd yn y dyfodol. Dyna'r pryd yr oedd ei blodau yn tori allan ; a chan iddi hi allu dal yr awelon oerion fu yn chwythu arni y pryd hyny, heb i'w blodau wywo, y tebygolrwydd yw y parhâ i ffrwytho yn y dyfodol. Dyna yr amser yr oedd ei chyfansoddiad megys yn ymffurfio, a'i hegwyddorion gogoneddus yn cael eu dwyn i'r golwg yn ysgrifeniadau a phregethan yr apostolion, ac yn nysgyblaeth yr eglwysi ; a chan iddi allu dal ei thir, a gweithio ei ffordd, a hyny yn wyneb annghydnawsedd ei hegwyddorion ag eiddo y byd, pryd nad oedd eto ond mewn cyflwr o fabandod, y tebygolrwydd yw y deil ei thir bellach, ar ol ennill safle mor bwysig yn y byd, a phan y mae ei hegwyddorion wedi ymweithio i'r fath raddau i'w sefydliadau a'i

arferion. Yr oedd Cristionogaeth, erbyn yr adeg yr oedd Jerusalem i gael ei dinystrio, a'r hen genedl Iuddewig i gael ei gwasgaru, wedi dyfod trwy ei phrawf, ac wedi ennill iddi ei hun safle bwysig ac anrhydeddus yn y byd, ac y mae ei hanes am y cyfnod byr hwnw yn cynwys sicrwydd lled gryf am ei llwyddiant yn y dyfodol.

Wrth i ni daflu golwg dros hanes yr efengyl yn y cyfnod dan sylw, a'i ddal yn wyneb y testyn hwn, y mae rhyw ddau neu dri o bethau yn cael eu hawgrymu sydd yn ymddangos yn dra addawol o lwyddiant Cristionogaeth yn y byd:

I. RHAGWELEDIAD MANWL SYLFAENYDD CRISTIONOGAETH GYDA GOLWG AR DYNGED DDYFODOL EI ACHQS.

Mae y ffeithiau hanesyddol yn profi, tu hwnt i bob dadl, fod y neb a lefarodd y geiriau yn rhagweled yr hyn a ddygwyddai i'r efengyl yn y cyfnod y cyfeiria y geiriau ato; oblegid dangosant yn amlwg fod yr "efengyl hon am y deyrnas" wedi ei phregethu yn ystod yr adeg hono, trwy y byd adnabyddus. Yn awr, os oedd Iesu Grist yn gallu rhagweled yr hyn a ddygwyddai i'w achos mor bell a hyny, y mae yn rhesymol i ni gasglu ei fod yn rhagweled hefyd yr hyn a ddygwyddai iddo hyd ddiwedd amser. Mae yr un gallu yn angenrheidiol i ragfynegu, gyda sicrwydd, yr hyn a gymer le mewn un diwrnod, ag sydd yn angenrheidiol i ragfynegu yr hyn a gymer le yn mhen mil o flynyddoedd. Y mae mor amhosibl i ni ragddyweyd i sicrwydd pa beth a ddygwydd y fory, ag a fyddai i ni ddyweyd pa beth a ddygwydd yn mhen mil o flynyddoedd ar ol hyn. Gallem ddyweyd llawer o bethau sydd yn debyg o gymeryd lle y fory, am fod pethau felly yn arfer cymeryd lle, neu wedi eu bwriadu i gymeryd lle; ond nid yw ein rhagwelediad ni yn cyrhaedd dim pellach na thebygoliaeth, a gall llawer iawn o bethau gymeryd lle bob dydd yn hollol groes i bob tebygoliaeth a ddichon ymddangos i'n meddyliau ni. Mae y cynghor hwnw, gan hyny, yn eithaf priodol i'r craffaf o ddynion, "Nac ymfrost-

ia o'r dydd y fory, canys ni wyddost pa beth a ddygwydd mewn diwrnod." Ond y mae mor hawdd i'r Hwn sydd "yn gweled y diwedd o'r dechreu, ac er cynt y pethau ni wnaed eto," ragweled a rhagfynegu yr hyn a-gymer le yn mhen mil o flynyddoedd, ag a fyddai iddo ragweled yr hyn a gymerai le yn mhen un diwrnod. Mae yn naturiol i ni gasglu, gan hyny, gan fod sylfaenydd mawr Cristionogaeth yn gweled yr hyn a ddygwyddai i'w achos hyd ddiwedd y cyfnod y cyfeiria y testyn ato, ei fod yn gweled hefyd yr oll a ddygwyddai iddo hyd ddiwedd amser.

Ac yn awr, y mae yn ymddangos i mi fod rhagwelediad manwl a sicr sylfaenydd Cristionogaeth yn sicrwydd cryf am ei pharhad a'i llwyddiant, oblegid nid yw yn debyg y buasai Iesu Grist yn sefydlu achos yn y byd gyda'r bwriad iddo barhau a llwyddo, ac yntau yn gweled y buasai rhyw allu arall yn ymgodi a fuasai yn ddinysr iddo. Pan mae dynion yn myned i ymgymeryd â rhyw anturiaeth bwysig, y maent yn eistedd i lawr i ystyried a oes rhyw debygolrwydd y bydd yr anturiaeth yn llwyddiannus. Nid rhuthro yn mlaen i gyflawni y gorchwyl heb feddwl dim am y dyfodol y mae y dyn, ond os bydd yn ddyn doeth, y mae yn cymeryd pwyll i ystyried y tebygolïaethau o blaid ac yn erbyn llwyddiant yr anturiaeth. Os ca fod y tebygolïaethau cryfaf yn erbyn ei llwyddiant, y mae yn rhoddi fyny y bwriad ar unwaith; ac o'r ochr arall, os ca fod y tebygolïaethau cryfaf o blaid ei llwyddiant, y mae yn cymeryd cysur ac yn myned yn mlaen yn hyderus a gobeithiol. "Canys pwy o honoch a'i fryd ar adeiladu tŵr, nid eistedd yn gyntaf a bwrw y draul, a oes ganddo a'i gorphenno; rhag wedi iddo osod y saif, ac heb allu ei orphen, ddechreu o bawb a'i gwelant ei watwar ef, gan ddywedyd, Y dyn hwn a ddechrenodd adeiladu, ac ni allodd ei orphen." Byddai yn anhawdd cael neb a ymgymeraï ag unrhyw anturiaeth o bwys tra y byddai y tebygolïaethau cryfaf yn erbyn ei llwyddiant; ac os byddai tebygolïaeth yn

ddigon i'w atal, pa faint mwy y byddai rhagwelediad sicr ? Diffyg rhagwelediad mewn dynion ydyw yr achos fod cynifer o'u hanturiaethau yn troi allan yn aflwyddiannus. Pe buasent hwy yn gallu rhagweled y cwbl, nid yw yn debyg y buasai unrhyw anturiaeth erioed wedi troi allan yn fethiant. Pe buasai y marsiandwr yn rhagweled y dymhestl oedd yn aros ei lestr ar y môr, ac yn gwybod y buasai yn cael ei chwythu gan yr awelon yn erbyn y creigiau, ac yn myned yn ddrylliau, a'r llwyth gwerthfawr yn cael ei gladdu yn y dyfnder-oedd, nid yw yn debyg y buasai yn anfon allan ei long o'r porthladd nes y buasai y dymhestl wedi myned heibio. Pe buasai y cwmni llawen acw sydd yn cyfeirio eu camrau yn hoew tua gorsaf y ffordd haiarn ar foreu Sabboth, gyda'r bwriad o fyned allan i ymbleseru ar ddydd yr Arglwydd, yn rhagweled y ddamwain a ddygwyddai i'r gerbydres, ac y buasent hwythau cyn y nos yn gorwedd yn yr ysbytai, a'u hesgyrn yn ddrylliau, neu wedi cael eu hyrddio yn anamaerol i'r byd tragwyddol, nid yw yn debyg y buasent yn meddwl am gychwyn i'r daith.

Yn awr, gadewch i ni gymhwyso yr hyn a ddywedwyd at yr Arglwydd Iesu Grist fel sylfaenydd Cristionogaeth. Nid â *thebygoliaethau* yr oedd a wnelai Crist ; pe felly, nid yw yn debyg y buasai yn cychwyn ei achos yn y byd dan y fath amgylchiadau, oblegid yn ddiau yr oedd y *tebygoliaethau allanol* i gyd yn ei erbyn. Ond yr oedd ganddo ef rywbeth cryfach na thebygoliaeth yn ei gymhell yn mlaen, sef *rhagwelediad sicr* ; ac yr oedd hwnw, er yn groes i'r tebygoliaethau allanol, o blaid llwyddiant yr efengyl ; oblegid, fel y crybwyllwyd eisoes, nid yw yn debyg y buasai Iesu Grist yn sefydlu achos yn y byd, gyda'r bwriad iddo barhau a llwyddo, a darostwng y byd i'w ddylanwad, ac yntau yn gweled ar yr un pryd mai methiant fuasai. Dacw long fawr Cristionogaeth yn cychwyn allan o'r porthladd ar ddydd y Pentecost, dan ei llawn hwyliau, ac yn llwythog o fendithion i deulu

dyn. Mae y tywydd yn hyfryd, yr awelon o'u thu, y dwylaw yn ymddangos yn siriol a chalonog, a phob peth yn addaw mordaith dawel a llwyddiannus. Ond, cyn ei bod prin wedi cyrhaedd dros y *bar*, dacw ystorm erledigaeth yn ymgasglu uwch ei phen, ac awelon croesion cynddaredd dynol yn dechreu chwythu yn ei herbyn, nes y gallesid meddwl y buasai yn cael ei gyru yn erbyn y creigiau, ac yn myned yn ddrylliau, a'r llwyth gwerthfawr yn cael ei golli yn y dyfnderoedd. Ond nid oedd hyny yn ddim ond a ragwelai y perchenog cyn i'r angor gael ei godi, nac i'r hwyliau gael eu lledu, a chyn i'r llestr gael ei chychwyn allan o'r porthladd. Gwelai ef y dymhestl yn ymgasglu; gwyddai am bob awel groes a chwythai yn ei herbyn, a gwyddai hefyd ei bod yn sier o fyned trwy y dymhestl heb dderbyn niwed.

Mae yn gysur mawr i ni feddwl fod yn anmhosibl i ddim ddygwydd mewn cysylltiad ag achos y Gwaredwr nad oedd ef yn gwybod yn dda am dano cyn sefydlu ei achos erioed, ac os nad oedd yr olwg ar y rhwystrau yn ei ddigaloni ef, yn sier ni ddylai dim ein digaloni ninau. Mae y dynion craffaf yn agored i gael eu siomi yn fynych. Mae rhyw ddygwyddiadau yn cymeryd lle ag yr oedd yn anmhosibl iddynt eu rhagweled, ac y mae y rhai hyny yn fynych yn dyrysu eu holl gynlluniau, ac yn atal eu holl amcanion ar unwaith. Dacw y milwr yn myned i gymeryd yr amddiffynfa oddiar y gelyn. Mae cynllun yr ymosodiad wedi ei dynu allan yn fanwl—y ffordd i fyned at yr amddiffynfa, y lle i ymosod arni, a dull yr ymosodiad, wedi eu nodi allan yn eglur a gofalus. Mae y cynllun yn cael ei osod ger bron cynghor milwrol o'r swyddogion mwyaf medrus a phrofedig, ac yn cael ei gymeradwyo yn unfrydol fel y cynllun mwyaf tebyg o fod yn effeithiol. Dacw yr adeg wedi dyfod i wneyd yr ymosodiad, ac y mae pawb yn teimlo yn dra hyderus am lwyddiant; ond erbyn iddynt hwy fyned i geisio gweithio y cynllun allan, yr oedd rhyw rwystrau pwysig yn ymgodi ar y ffordd, nad oedd-

ynt wedi gallu eu rhagweled, ac felly nid oedd ganddynt ddim i'w wneyd ond encilio yn siomedig, heb gymeryd yr amddiffynfa. Ond nid oes dim perygl i flaenor yr eglwys Gristionogol byth gael ei siomi; mae yn rhagweled pob rhwystr, ac yn deall holl ystrywiau y gelyn i berffeithrwydd; ac y mae yn ymddangos i mi fod hyny yn cynwys sicrwydd pur gryf am ddiogelwch a llwyddiant ei achos yn y byd.

II. FOD ACHOS YR EFENGYL YN CAEL EI DDWYN YN MLAEN YN OL CYNLLUN DOETH A SEFYDLOG.

Y cynllun, am y cyfnod dan sylw, oedd fod i'r efengyl gael ei phregethu drwy yr holl fyd adnabyddus cyn dinystr Jerusalem a gwasgariad y genedl Iuddewig. Dyna *nodwedd gyffredinol* y cynllun. Yr oedd y manylion i gael ei dwyn i'r golwg fel yr oedd y cynllun i gael ei weithio allan, ac fel y byddai yr achos yn galw am hyny. Yr oedd tywalltiad yr Ysbryd ar ddydd y Pentecost, gwasgariad yr eglwys yn Jerusalem yn achos yr erledigaeth a godai yn nghylch Stephan, trôedigaeth wyrthiol Saul o Tarsus, a'i fynediad i Rufain fel carcharor, yn nghyda llawys o bethau ereill, yn mysg y manylion oedd i gael eu dwyn i'r golwg yn nghwrs amser; ond nodwedd cyffredinol y cynllun oedd, fod i'r efengyl gael ei phregethu trwy yr holl fyd cyn dinystr Jerusalem. Mae y rheswm am hyny yn y testyn hwn—"Er tystiolaeth i'r holl genedloedd;" h. y., fel y gallai yr holl genedloedd gael mantais i wybod pahan yr oedd barn mor ofnadwy yn cael disgyn ar yr hen genedl oedd wedi bod dan amddiffyn neillduol y Goruchaf drwy yr holl oesau oeddynt wedi myned heibio. Buasai gwasgariad yr Iuddewon trwy'r gwledydd, yn nghyda'r driniaeth chwerw a dderbynient yn mysg yr holl genedloedd, yn amgylchiad anesboniadwy i'r byd, oni buasai i'r efengyl gael ei phregethu ynddo yn gyntaf, ac iddo yntau gael mantais trwy hyny i wybod y rheswm pahan yr oedd y farn yn cael disgyn arnynt. Felly yr oedd cyflawnder Duw yn cael ei amlygu a'i amddiffyn yn wyneb yr amgylchiad.

Yr oedd gan Iesu Grist ei gynllun o'r dechreuad, yn ôl yr hwn y bwriadai ddwyn ei achos yn mlaen yn y byd, nid yn yn unig am y cyfnod byr y cyfeiria y testyn ato, ond am bob cyfnod trwy holl oesau y ddaiar ; ond nid ydym yn deall ei fod wedi gweled yn dda amlygu holl fanylion y cynllun hwnw i neb ; ac nid oedd hyny yn angenrheidiol, oblegid nid yw wedi ymddiried gofal y gwaith, yn gwbl, i neb ond iddo ei hun. Pan y mae unrhyw adeilad yn cael ei ddwyn yn mlaen gan ddynion, nid ydys yn ystyried fod yn angenrheidiol i'r *plans* a'r *specifications* fod yn nwylaw pob gweithiwr cyffredin fydd a llaw yn yr adeilad, ond y maent hwy yn cael ei hymddiried i'r neb fydd yn arolygu y gwaith, ac y mae yntau yn dangos y manylion i'r gweithwyr cyffredin fel y bydd y cynllun yn cael ei weithio allan, ac fel y bydd yr achos yn-galw. Felly, gan fod Iesu Grist yn cadw arolygiaeth dygiad yn mlaen ei achos yn ei law eu hun, nid oedd yn angenrheidiol iddo ddangos holl fanylion y cynllun ar unwaith i neb o'r rhai a ddefnyddid ganddo fel offerynnau i ddwyn y gwaith yn mlaen. Y mae efe yn cadw y cynllun yn ei law ei hun, ac yn dangos iddynt hwy y manylion fel y bydd yr achos yn galw. "Ac efe a ddywedodd wrthynt, Felly yr ysgrifenyddyd, ac felly yr oedd raid i Grist ddyoddef, a chyfodi o feirw y trydydd dydd ; a phregethu edifeirwch a maddeuant pechodau yn ei enw ef yn mysg yr holl genedloedd, gan ddechreu yn Jerusalem. Ac yr ydych chi yn dystion o'r pethau hyn. Ac wele yr wyf fi yn anfon addewid fy Nhad arnoch ; eithr aroswech chi yn Jerusalem hyd oni wisger chi a nerth o'r uchelder." Y cwbl a wna Iesu Grist yn y *siars* yna i'w weithwyr cyntaf yw rhoddi rhyw gip-olwg iddynt ar nodwedd cyffredinol y gwaith—dangos iddynt fod y fath waith i gael ei gyflawni, ac i gael ei gyflawni mewn rhan trwy eu hofferynloliaeth hwy, ond y mae yr holl fanylion yn cael eu cadw o'r golwg.

Y mae llawer o bethau yn cael ei hystyried genym ni yn

yr oes hon bron fel *anhebgorion* Cristionogaeth—megys y cymdeithasau Cenadol, y Feibl Gymdeithas, yr Ysgol Sabbothol, a sefydliadau daionus ereill—pethau ag y gallem ni feddwl, yn yr oes hon, fod braidd yn anmhosibl i grefydd fodoli, heb son am lwyddo, yn annibynol arnynt, nad oedd y Cristionogion cyntefig erioed wedi dychymygu dim am danynt. Yr oedd y sefydliadau hyn yn ddiau yn mysg manylion y cynllun oedd yn meddwl yr Arglwydd Iesu o'r dechrenad, a phan ddaeth yr adeg briodol, fe alwodd sylw y gweithwyr atynt. Mae yn ddigon posibl fod llawer o bethau eto yn mysg manylion y cynllun sydd yn meddwl Iesu Grist, nad ydym ninau yn gwybod dim am danynt, ond y maent oll yn sier o gael eu dwyn i'r golwg fel y bydd yr achos yn galw am hyny.

Wrth daflu rhyw gip-olwg dros hanes Cristionogaeth yn y byd, nis gallwn lai na gweled ei bod yn cael ei dwyn yn mlaen yn gyson trwy yr oesau yn ol cynllun doeth a sefydlog; ac y mae llawer o bethau a ymddangosent unwaith fel damweiniau direol, yn wyneb yr hanes, yn ymddangos fel rhanau o gynllun perffaith.

Dacw yr apostol Paul yn cael ei ddal a'i garcharu trwy gynllwynion yr Iuddewon, ac yn hytrach nac ymostwng i benderfyniad y llys a eisteddai ar ei achos yn Cesarea, y mae yn apelio at yr Ymerawdwr Rhufeinig. Gallesid meddwl ar y pryd mai rhyw ddygwyddiad oedd hyn, ac mai dygwyddiad digon annedwydd i achos yr efengyl ydoedd, hefyd; ond yn wyneb yr hanes, y mae yn ymddangos fel rhan bwysig o gynllun doeth. Yr oedd gan Iesu Grist waith i'r apostol i'w wneuthur yn Rhufain, nas gallesid ei wneyd mor effeithiol yn un man arall. Rhufain oedd canolbwynt y byd politicaidd, a llys yr Ymerawdwr oedd canolbwynt Rhufain. Oddiyno yr oedd y deddfau a lywodraethent y byd gwareiddiedig yn myned allan; dyna lygad y ffynon o ba un y tarddai y ffrydiau a redent allan i bob cwr o'r ddaiar; ac yn

awr yr oedd yn rhaid i'r apostol fyned i Rufain i dafu halen Cristionogaeth i lygad y ffynon, fel y ffordd fwyaf tebyg o fod yn effeithiol i iachau yr holl ffrydiau a redent allan o honi.

Dygwyd Cristionogaeth i Brydain yn foren iawn—mor foren, mae'n debyg, a dyddiau yr apostolion. Paham y dygwyd hi i Brydain mor foren, ac y gadawyd gwledydd ereill llawer eangach eu terfynau, a lluosocach eu preswylwyr, heb wybod dim am dani am amser maith? Gallesid meddwl mai rhyw ddygwyddiad direol oedd hyny hefyd. Ond wrth edrych ar y ffaith yn ngoleuni hanesiaeth, yr ydym yn gwel-ed fod hyny hefyd yn un o fanylion mwyaf pwysig y cynllun perffaith oedd yn meddwl Iesu Grist. Er nad oedd Prydain Fawr ar y pryd ond distadl iawn mewn cydmariaeth—dim ond talaeth o'r Ymerodraeth Rufeinig—yr oedd yr Arglwydd Iesu Grist yn rhagweled yr adeg y buasai Prydain yn meddu ei safle bresenol yn mysg gwledydd y ddaiar, a'i dylanwad presenol ar y byd; ac felly yr oedd yn rhaid i Grisionogaeth gael ei phlanu yn Mhrydain yn foren er mwyn iddi gael chwareu teg i gyd-dyfu â'r Cyfansoddiad, ac i nawseiddio sefydliadau ac arferion y wlad, fel, yn y dyddiau presenol, y gallai ei goleuni fyned allan i ganlyn ei chenadon a'i thrafnidwyr, ac i orphwys ar ei threfedigaethau yn ngwahanol gyrau y byd. Gallesid cyfeirio at amgylchiadau ereill a ymddangosent ar y pryd y dygwyddent fel damweiniau di-amcan a direol, sydd, yn wyneb yr hanes, yn ymddangos fel rhanau o gynllun perffaith.

Yn awr, yr ydym yn edrych ar y ffaith fod Cristionogaeth yn cael ei dwyn yn mlaen yn ol cynllun doeth a sefydlog, fel sicrwydd lled gryf am ei llwyddiant. Y mae genym lawer mwy o ffydd yn llwyddiant yr hyn a ddygir yn mlaen yn ol cynllun doeth, nac sydd genym yn llwyddiant yr hyn yr amcenir ei ddwyn yn mlaen heb gynllun yn y byd. Y mae am-bell ddyn a digon o ysbryd a gallu i weithio ynddo, ond nid oes dim trefn yn ei feddwl; y mae fel pe byddai yn gwneyd

pob peth o ddygwyddiad, ac y mae hyny yn peri ei fod yn gwastraffu llawer iawn o'i allu megys yn hollol ddifudd. Pur anfynych y mae dyn felly yn llwyddiannus iawn mewn dim. Dichon fod llawer un arall a llai o ailu i weithio o lawer nag ef, eto yn fwy llwyddiannus, am ei fod yn gwneyd pob peth yn ol cynllun doeth. Mae y naill yn gwastraffu ei alluoedd twy weithio heb gynllun ; mae y llall yn gwneyd y goreu o bob gallu sydd ganddo, trwy ddwyn pob peth yn mlaen yn ol cynllun doeth. Mae yn dda genyf allu dyweyd, nad oes dim perygl i alluoedd yr eglwys Gristionogol gael eu gwastraffu tra y bydd hi yn dilyn ewyllys ei Blaenor mawr, oblegid y mae ef yn dwyn y cwbl yn mlaen yn ol cynllun anffaeledig ; ac, er fod llawer o'r cynllun hwnw o'n golwg ni yn awr, pan orphenir y gwaith ceir gweled cysondeb a phrydferthwch y cwbl.

“Pan adeiladir Seion wych,
Bydd hon yn ddrych i'r gwledydd ;
Pan welir gwaith yr Arglwydd Ner,
Fe'i molir e'n dragywydd.”

III. NERTH GWIRIONEDD YR EFENGYL.

Y mae gwirionedd yn allu—yn allu moesol—yn allu anfarwol—yn allu ag y mae yn anmhosibl ei ladd—yn allu ag y mae yn anmhosibl ei gaethiwo—yn allu ag y mae yn anmhosibl ei orchfygu—yn allu a weithia ei ffordd drwy bob anhawsderau—yn allu ag y bydd yn rhaid i'r byd ymstwg i'w ddylanwad a'i lywodraeth. Gall gormeswyr y ddaiar chwerthin am ben gwirionedd, a dirmygu y rhai sydd yn caru gwirionedd, ond mor sicr ag mai Duw y nefoedd ydyw ei awdwr, fe drŷ eu chwerthin yn alar, a'u gwawd yn wylofaia. Bu gwirionedd yn lled ddystaw cyn hyn am dymhorau meithion, mewn llawer gwlad, ac yr oedd gormeswyr y ddaiar yn cael llonydd i sathru ar iawnderau y trigolion, ac i loddesta ar fraser y tir ; ond pan ddyrchafai gwirionedd ei lais yr oedd ei swm fel rhoad llew yn yr anialwch, a'r

gormeswyr creulon yn crynu ac yn gwelwi ar eu gorseddau, ac yn barod i ffoi am eu heinioes i unrhyw loches. Y mae nerth mewn gwirionedd, ac y mae ei elynion yn gwybod hyny, ac yn crynu yn fynych wrth feddwl am dano.

Ond o bob gwirionedd, yr un cryfaf-ei ddylanwad yw gwirionedd yr efengyl, a hyny am ei fod yn ymwneyd rywfodd yn fwy uniongyrchol â chalon y ddynoliaeth, ac yn cynwys yr elfenau hyny sydd yn fwyaf effeithiol i'w gwresogi a'i dyrchafu at yr hyn sydd dda, a rhinweddol, a goruchel. Pan ddygir gwirionedd yr efengyl i gyffyrddiad â'r galon, y mae fel marworyn o dân oddiar allor cariad Duw, yn gwresogi holl deimladau yr enaid at yr hyn sydd bur a da. Y mae fel firwd o oleuni oddiwrth Haul y Cyflawnder yn ymarllwys i holl ystafelloedd tywyll y galon oer, gan ddwyn goleuni, a gwres, a bywyd moesol, i'r enaid. Y mae yn eistedd fel brenines ar orsedd y galon, a phob gwirionedd arall fel llawforwyn yn barod i weini iddi. Gwirionedd yr efengyl ydyw, ac y mae hyny yn ddigon i roddi cyfrif am ei uwchafiaeth ar bob gwirionedd arall. Dyma y gwirionedd sydd yn mynegu i ni am y meddyliau o heddwedd yn mynwes Duw er tragywyddoldeb tuag at deulu syrthiedig dyn; hwn sydd yn ein hysbysu fod Duw wedi anfon ei Fab i'r byd, "fel na choller pwy bynag a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragywyddol." Hwn sydd yn rhoddi hanes y geni yn Bethlehem, y marw ar Galfaria, yr adgyfodi o'r bedd, yr esgyn i ogoniant, a'r eiriol ger bron y Tad ar ran troseddwy. Dyma'r gwirionedd sydd yn dangos i ni "fod Duw yn Nghrist yn cymodi y byd ag ef ei hun," ac yn "mynegu i ni ffordd yr iachawdwriaeth." Mae hwn yn dwyn ymwared a chysur i enaid euog pan mae pob peth arall wedi methu. Pa ryfedd, gan hyny, os yw yn meddu mwy o ddylanwad ar galon dyn, ac yn fwy nerthol i wynebu ar y byd nac unrhyw wirionedd arall?

Ac y mae yn ymddangos i mi fod nerth gwirionedd yr ef-

engyl wedi ei brofi yn fwy effeithiol braidd, yn y cyfnod cyntaf hwn yn ei hanes, nac mewn un cyfnod arall. Profwyd ef ar bob math o gymeriadau ac arferion, a drygau, a bu yn llwyddiannus gyda golwg ar bob math o honynt. Profwyd ef ar yr Iuddew rhâgfarnllyd, yr athronydd balch, a'r pagan eilun-addolgar, a bu yn llwyddiannus. Aeth yn drech na rhagfarn yr Iuddew, darostyngodd fatchder yr athronydd, a dygodd lawer pagan oddiwrth draed ei eilun at droed y Groes. Cododd lawer hen bechadur truenus o ffosydd dyfnion pechod, a "gosododd ei draed ar y graig, gan hwylio ei gerddeddiad." Nid yw yn debyg y cyferfydd, yn y dyfodol, ag unrhyw gymeriad, nac ag unrhyw rwyŷtr, na bu yn llwyddiannus gyda golwg ar ei gyffelyb yn nghyfnod cyntaf ei hanes.

Dyma gysur cryf i'r rhai sydd yn caru achos y Gwaredwr. Os oes anhawsderau mawrion ar ffordd yr efengyl, ac os ydym weithian, wrth edrych ar yr anhawsderau hyny, yn barod i ddigaloni a llaesu dwylaw, cofiwn fod hanes gogoneddus yn perthyn iddi; edrychwn yn fynych dros yr hanes hwnw, a chofiwn na wnaeth yr efengyl ddim yn yr amser a aeth heibio, nad yw yn alluog i'w wneyd yn y dyfodol.

Dengys hyn hefyd mor ffol yw ymddygiad y rhai sydd yn gwrthsefyll yr efengyl. "Y rhai hyn a ryfelant â'r Oen, a'r Oen a'u gorchfyga hwynt." Y peth doethaf i ni yw ymrestru dan faner y groes, oblegid y mae achos y Gwaredwr yn sicr o lwyddo, a chlywir "llefau uchel yn y nef, yn dywedyd, Aeth teyrnasoedd y byd yn eiddo ein Harglwydd ni a'i Grist ef; ac efe a deyrnasa yn oes oesoedd."

GWYNFYDEDIGRWYDD PRESWYLWYR TY YR ARGLWYDD.

GAN Y PARCH. JOHN STEPHENS, BRYCHGOED, SIR FRYCHEINIOG.

“Gwyn fyd preswylwyr dy dŷ ; yn wastad y’th foliannant.”—
PSALM lxxxiv. 4.

Un a gyfarfu â llawer o dywydd garw ar ei daith ydoedd Dafydd. Mynych y byddai fel ei Arglwydd, yn wr gofidus a chynefin â dolur. Bu yn fynych mewn ffoedigaethau mawrion mewn lleoedd anghysbell. Mae yn debyg mai felly yr ydoedd pan gyfansoddodd y Psalm hon ; ac wrth adolygu ei sefyllfa ef â sefyllfa y rhai yr oedd eu gorchwylion yn benaf yn nhy yr Arglwydd, mae yn dywedyd “Gwyn fyd preswylwyr dy dŷ ; yn wastad y’th foliannant.” Sylwn ar ddau beth :

I. PWY YDYW GWIR BRESWYLWYR TY YR ARGLWYDD.

II. EU GWYNFYDEDIGRWYDD. Ond ymosynwn yn

I. PWY YDYW GWIR BRESWYLWYR TY YR ARGLWYDD.

1. *Rhai sydd wedi dyfod i mewn i dy yr Arglwydd trwy y drws, ac yn cartrefu yn y ty ar bob tymhor.*—Nid gwir breswylwyr y tŷ yw y rhai sydd wedi dyfod i’r tŷ trwy ddringo mewn modd anghyfreithlawn. Aiff y cyfryw allan mewn modd anghyfreithlawn eto ; ond mae gwir breswylwyr y tŷ yn dyfod trwy Grist i’r tŷ, ac er mwyn Crist yn aros yn y tŷ. Nid gwir breswylwyr y tŷ yw y rhai sydd yn ffoi i’r tŷ fel o flaen cawod, ac ar ol yr elo y dymhestl heibio, allan a hwy. Nid gwir breswylwyr y tŷ ydyw rhai fel yna. Mae gwir breswylwyr y tŷ yn debycach i’r gwas yn Israel gynt. Os byddai gwas yn hoffi tŷ ei feistr, ar ol bod yno am dymhor, byddai ei feistr yn-cymeryd mynawyd ac yn tyllu ei glust ef wrth y ddôr, yn arwydd fod y gwas i fod yno byth.

Rhyw beth yn debyg mae gwir breswylwyr y tŷ ; mae yr Ysbryd Glan yn enwaedu y galon, ac mae rhyw fath o gyfammod yn cael ei wneyd nad ydyw gwir breswylwyr y tŷ i ymadael byth. "Un peth a ddeisyfais i gan yr Arglwydd, a hyny a geisiaf, sef caffael trigo yn nhŷ yr Arglwydd holl ddyddiau fy mywyd."

2. *Mae gwir breswylwyr y ty yn ymborthi ac yn diwallu eu hunain ag ymborth y ty.*—Ofnwyf nad gwir breswylwyr y tŷ ydyw y rhai hyny ag sydd yn methu a diwallu eu hunain â danteithion y tŷ. Mae rhai fel bydd yr ŷch yn pori yn y rhych rhwng dau rwn ; bydd rhai felly yn nhŷ yr Arglwydd. Weithiau ar y Sabboth porant yn gryn lew ar rwn crefydd, ond ni ddiwallant eu hunain, oblegid yn lled fuan rhaid iddynt gael pori ar rwn y cnawd ; rhaid iddynt gael rhywbeth fyddo yn fwy cydweddol â natur lygredig ; ond nid gwir breswylwyr y tŷ yw y rhai yna. Mae gan wir breswylwyr y tŷ dafnod genau yn deall cam flas ; rhaid iddynt gael ymborth iachus—pethau y Beibl, yn iaith y Beibl—yna maent yn diwallu eu hunain megys â mer ac a brasder.

3. *Mae gwir breswylwyr y ty yn gofalu am waith y ty.*—Nid dim ond dyfod i'r tŷ i dderbyn mae gwir breswylwyr y tŷ, ond maent hefyd yn dyfod i weithio gwaith y tŷ. Pe gofynem pwy sydd i gadw drws y moddion wythnosol yn agored, gallem ateb, Preswylwyr y tŷ. Pwy sydd i gadw golau a thân yn y tŷ ? Yr un rhai. Pwy sydd i gadw trefn yn y tŷ, ac i wneyd ei holl waith ? Gellir ateb mai preswylwyr y tŷ sydd sicraf o ofalu am y cwbl. Hwyl sydd yn gwybod trefn y ty, a hwyl sydd a chalon i weithio gwaith y ty. Un o ofyniadau cyntaf gwir breswylwyr y ty ydyw, "Arglwydd, beth a fyndi di i mi ei wneuthur?" a'r hanes diweddaaf am dano yw, "Yr hyn a allodd hwn efe a'i gwnaeth."

4. *Mae gwir breswylwyr y ty yn ofalus am gadw rheolau a deddfau y ty.*—Mae i bob ty mawr ei reolau a'i gyfreithiau ; felly ty Dduw. Gallwn gyfeirio at y Beibl, a dywed-

yd, Dyma gyfraith y ty ; a mynych y mae gwir breswylwyr y ty yn darllen cyfraith y ty, ac yn gweddio, " O am gyfeirio fy ffyrdd i gadw dy ddeddfau." Fe adnabyddir gwir breswylwyr y ty wrth ei hymddygiadau. Yr oedd rhai gynt yn adnabod y bobl yma ; " A hwy a adwaenent eu bod hwy wedi bod gyda'r Iesu, oblegid gras mawr oedd arnynt hwy." Bellach sylwn ychydig ar yr ail beth, sef

II. DEDWYDDWCH PRESWYLWYR Y TY.

1. *Maent wedi dyfod i'r lle tebycaf i gael y peth y mae pawb yn ymofyn am dano, sef dedwyddwch.*—Gofyniad pawb yw, " Pwy a ddengys i ni ddaioni ?" pa beth a wnawn am ryw beth er bod yn ddedwydd ? Mae rhai wedi ymdrechu dedwyddu eu hunain gyda chyfoeth ; ereill gyda phleserau ; ond wedi methu. O'r diwedd cafwyd yn y ty, ac yn neillduol yn nirgelfa y babell, fodd i ddedwyddu y meddwl am byth. " Digoni hwynt â brasder dy dy."

2. *Gwyn fydd preswylwyr y ty, am eu bod wedi cael lle tawel i'w henaidd orphwys yn mhob blinder a lludded.*— " Rhoddaf iddynt yn fy nhŷ ac o fewn fy magwrydd le, ac enw gwell." Nid peth bychan ydyw cael lle i enaid i orphwys yn y dydd blin ; ond y mae ef i'w gael yn nirgelfa y babell, yn nhŷ Dduw. Mae yma le i enaid orphwys am byth.

3. *Maent mewn tymher ac ysbryd dymunol.*—Maent yn wastad yn moliannu—yn diolch. Nid oes dim diolch yn uffern ; mae rhai yn uffern yn llai eu poenau na'u gilydd, ond nid yw y rhai sydd yn dyoddef leiaf yn diolch dim ; ond mae preswylwyr y ty yn diolch—yn moliannu. Maent wedi arfer eu hunain i ddiolch, hyd nes y diolchant am bethau "chwerwon weithiau, fel am bethau melysion. " Canaf am drugaredd a barn."

4. *Am y cant eu dyrchafu i le gwell yn fuan.*—Pwy fydd yn y ty fry yn y nef ? Y rhai fu yma yn y ty isod. Dyma borth y nef. Pe gofynem pwy ydyw prif farnwyr y deyrnas

hon heddyw? Rhai fuont yn gyfreithwyr cyffredin. Yr un fath pe gofynem, pwy sydd yn amgylchu gorsedd Iesu yn y nef, ac yn dywedyd eilwaith HALELIWIA? Wel, y rhai fu yn preswyllo yn nhŷ yr Arglwydd yma ar y ddaiar ydynt. Gwir breswylwyr y ty fydd preswylwyr y nefoedd am byth.

1. *Gwelwn pe b'ai athrawiaeth y testyn yma yn cael eu chredu, na fyddai dim cymaint tu allan i dy yr Arglwydd. Aiff yn ofidus arnoch, gyfeillion. Ffowch i'r ty cyn caffo y drws ei gau.*

2. *Pe b'ai athrawiaeth y testyn yma yn cael ei chredu, ni fyddai dim cymaint mor esgeulus o'u crefydd.—Nid weithiau yn y ty ac weithiau allan fyddai yr ymddygiad. Mae eisiau i ni leoli ein hunain yn nhŷ yr Arglwydd.*

3. *Os ydyio preswylwyr y ty mor wynfydedig yn bresenol, beth fydd eu dedwyddwch ar ol cyrhaedd eu cartref yn y nef?—"Cartrefu gyda'r Arglwydd!" Bydd yn llawer iawn gwell. Felly byddo ein rhan oll. Amen.*

ADGYWEIRIO Y BEIUS.

GAN Y PARCH. W. MORGAN, ATHRAW YN NGHOLEG CAERFYRDDIN.

“Y brodyr, os goddiweddir dyn ar ryw fai, chwychwi y rhai ysbrydol, adgyweiriwch y cyfryw un mewn ysbryd addfwynder; gan dy ystyried dy hun, rhag dy demtio dithau.”—GALAT. vi. 1.

Yr oedd yr apostol Paul yn ystyried gwahaniaeth rhwng dyn a dyn, a rhwng y naill ddosbarth a'r llall o ddynion; gan hyny, yr oedd bob amser yn ei epistolau yn dewis ei gymhariaethau o bethau oedd yn adnabyddus i'r rhai yr ysgrifennai atynt, fell y gallasai egluro y gwirioneddau a ddysgai mewn modd eglur a dealladwy. Mae yr apostol mewn amryw fanau yn cymharu yr eglwys Gristionogol i'r corff dynol: mae cyfeiriad at hyny yn y fan hon, ac at yr arferiad o osod aelodau yn eu lle; felly, meddai yr apostol, os dygwydda unrhyw berson golli ei le yn yr eglwys, ymarferwch â moddion er ei gael yn ol i'w le—ymdrechwch ei adgyweirio. Siarad mae yr apostol am y rhai sydd wedi eu goddiweddyd gan ddrwg, ac nid am y rhai sydd yn byw mewn drwg; a phan ddygwyddai hyny, y cynghor a roddai Paul i'r eglwys yn Galatia oedd, adgyweirio y cyfryw un, neu ei ddwyn yn ol. Oddiwrth y testyn sylwn—

I. PWY SYDD I ADGYWEIRIO?

Mae yr apostol yn ateb hyny mewn un gair, “Y rhai ysbrydol.” Ond gan ei fod yn ysgrifenu at eglwys, ac yn eu galw yn frodyr, mae yn rhaid ei fod yn eu hystyried yn rhai ysbrydol oll. Mae yn eithaf posibl fod rhai yn perthyn i'r eglwys yn Galatia yn ymddwyn yn hollol annheilwng o'u proffes; ond ni fuasai yr apostol yn galw y cyfryw yn rhai ysbrydol, nac yn eu cydnabod yn frodyr. Gan hyny, mae yn rhaid i ni gymeryd yr ymadrodd, “rhai ysbrydol,” mewn ys-

tyr gyfyngedig, sef ysbrydol yn mysg y rhai ysbrydol, neu y rhai mwyaf ysbrydol. Nid dynion da yn unig a olygai, ond y dynion goreu. Mae gofyniad gan hyn yn cyfodi, sef, Beth sydd yn cyfansoddi dyn gwir ysbrydol? Mae y pethau canlynol yn anhebgorol angenrheidiol—*meddwl da, cydwybod dda, a theimladau da*. Nis gall un dyn fod yn hynod o ysbrydol, os bydd yn hynod o ddiffygiol yn un o'r pethau yma; a lle y byddo cydgyfarfyddiad dedwydd o'r tri, bydd y dyn hwnw yn sicr o fod yn perthyn i'r dosbarth goreu yn yr eglwys, ac nid oes un amheuaeth nad yw cydgyfarfyddiad o'r tri yn anhebgorol angenrheidiol er mwyn addasu dyn i adgyweirio dyn a fyddo wedi myned o'i le yn eglwys Dduw. Mae y rhesymau canlynol yn dangos hyny :—

1. *Mae gan bob dyn synwyr, cydwybod, a theimlad*. Meddwl a effeithia ar feddwl; ac nid hyny yn unig, ond yr un gynneddf yn y naill feddwl a effeithia ar y gynneddf hono mewn meddwl arall. Synwyr a effeithia ar synwyr, cydwybod ar gydwybod, a theimlad ar deimlad; a chan nad oes un dyn yn cael ei oddiweddyd gan unrhyw fai heb fod ei synwyr, ei gydwybod, a'i deimlad, yn cael eu harcholli, mae yn angenrheidiol fod gan yr adgyweiriwr synwyr, cydwybod a theimlad.

2. *O herwydd fod eisiau medr, gwroldeb, a thyneruch*. Synwyr sydd yn gwneyd dyn yn fedrus, cydwybod sydd yn ei wneyd yn wrol, a theimlad sydd yn ei wneyd yn dyner. Mae eisiau meddwl er mwyn llwyddo yn mhob dosbarth o ddysgeidiaeth ac athroniaeth; ond nid oes dim ag sydd yn gofyn mwy o feddwl nag ymwneyd â meddwl. Mae dynion yn aml wedi llwyddo yn y celfyddydau am eu bod yn meddu dwylaw cywrain; ond ni fu dyn erioed yn fedrus i ymwneyd â meddwl heb fod ganddo feddwl. Mae gwroldeb hefyd yn angenrheidiol er mwyn adgyweirio unrhyw berson, o herwydd nid yw y gwaith yn ddymunol; ac er mwyn cyflawni gwaith annymunol, rhaid cael gwroldeb, ac nid oes dim a rydd gy-

maint o wroldeb moesol i ddyn a chydwybod dda. Cydwybod dda a alluogodd Shadrach, Mesach, ac Abednego, i ddywedyd wrth y brenin Nebuchodonosor, "Ac onide, bydded hysbys i ti, frenin, na addolwn dy dduwiau, ac nad ymgrymwn i'th ddelw aur a gyfodaist."

3. *O herwydd fod unrhyw berson a fyddo yn ddiffygiol yn un o'r pethau a nodwyd, yn anaddas at y gwaith o adgyweirio.* Os yn amddifad o synwyr, dichon yr ymddyga tuag at bob person a phob drwg yr un fath, a lle y dylai fod yn fwyn bydd yn arw, a lle dylai fod yn arw bydd yn fwyn. Os yn amddifad o gydwybod, bydd yn bleidiol; ymddyga yn dyner tuag at y cyfoethog, y call, a'r dylanwadol; ond yn hollol wahanol tuag at y tlawd a'r annysgedig, pan na ddylai amgylchiadau bydol gael un dylanwad ar ei feddwl mewn pwnc o'r fath. Beibl, pechadur, a phechod, sydd i fod yma; neu, mewn geiriau eraill, y gyfraith, y troseddwr, a'r trosedd. Os yn amddifad o deimlad, efallai yr archolla ddyfnach clwyf yn nheimlad ei frawd nag sydd eisiau, a doluria pan y dylai feddyginiaethu. O ganlyniad, rhaid i'r adgyweiriwr feddu synwyr, cydwybod, a theimlad, cyn y gall gyflawni ei waith yn effeithiol. Mae cydgyfarfyddiad o'r tri yn cadw yr adgyweiriwr ar ganol y llwybr. Mae dadl weithiau rhwng y synwyr a'r teimlad. Yr ydym ar brydiau yn dueddol i redeg gyda'r teimlad yn groes i'r synwyr, a phryd arall yr ydym yn dueddol i redeg gyda'r synwyr a chroesi'r teimlad; a phan y byddo dadl rhwng y synwyr a'r teimlad, y gydwybod sydd i benderfynu y ddadl. Pan y byddo'r synwyr yn dywedyd, Mae eisiau siarad a'r dyn am ei bechod; mae'r teimlad yn ateb gan ddywedyd, Pa eisiau sydd i mi ddolurio ei deimlad trwy ddyweyd wrtho? Yma rhaid i'r gydwybod benderfynu y ddadl. A phan y byddo y teimlad yn dywedyd, Mae eisiau ymarfer â phob moddion er ei adgyweirio; atebai y synwyr trwy ddyweyd, Pa ddefnydd i mi siarad ag un sydd yn gymaint callach a mwy dylanwadol na mi? Yma eto rhaid

i'r gydwybod benderfynu y ddadl. Y gydwybod sydd i lywyddu yn y cwbl. Os dywed y gydwybod mai'r teimlad sydd yn iawn, rhaid myned gyda'r teimlad ; ond os y synwyr, rhaid myned gyda'r synwyr.

4. *O herwydd fod eisiau cael dylanwad ar y person a fyddo wedi cael ei oddiweddyd gan ryw fai.* Os yn amddifad o synwyr, ni fydd dim parch ; os yn amddifad o gydwybod, ni fydd dim ymddiried ; os yn amddifad o deimlad, ni fydd dim cariad. Mae synwyr yn ennill parch, cydwybod yn ennill ymddiried, a theimlad yn ennill cariad ; ac y mae y person sydd wedi ennill parch, ymddiried, a chariad, wedi ennill dylanwad ar feddwl y cyfryw berson. Cyfaill yw y mwyaf addas i adgyweirio cyfaill, am fod ganddo ddylanwad ar ei feddwl ; ac nid oes dim a sierhâ y fath ddylanwad ond cydgyfarfyddiad dedwydd o'r synwyr, y gydwybod, a'r teimlad—mae y tri yn angenrheidiol.

II. PA FODD Y MAE ADGYWEIRIO ?

Rhanwn ein sylwadau o dan y pen hwn i ddau ddosbarth, *cyffredinol a neillduol.*

1. *Cyfarwyddiadau cyffredinol.*

(1.) *Pwyl.* Nid oes dim yn fwy anmhriodol na bod allan o dymher pan yn ceisio adgyweirio arall. Nid yw yn debygol y gall dyn gael arall i'w le pan o'i le ei hun. Bydd bai yr adgyweiriwr yn rhwystr i'r troseddwr weled ei fai ; canys edrych allan, ac nid edrych i mewn, a wna. Cyn adgyweirio un, rhaid cael ganddo edrych ar, a theimlo ei fai ei hun.

(2.) *Difrifoldeb.* Os oedd ei bechod yn ddigon i beri iddo golli ei le yn eglwys Dduw, rhaid nad yw yn iawn siarad yn ddifater ag ef am ei ddrwg. Beth a feddylid am ymddygiad meddyg yn myned i osod aelod o'r corff dynol yn ei le, ond yn lle ymosod ar ei waith o ddifrif, yn chwareu â'r aelod dolurus ; crochfloeddiad y claf, gan ddywedyd wrtho, " Os nad ydych yn adgyweirio'r aelod, peidiwch cyffwrdd ag

ef ; nis gallaf eich goddef i gellwair â pheth mor bwysig." Felly yn yr eglwys Gristionogol, rhaid i ni ymosod ar ein gwaith o ddifrif, neu ei adael yn llonydd.

(3.) *Ysbryd gweddi.* Dywedasom yn barod fod rheswm, cydwybod, a theimlad, yn angenrheidiol i adgyweirio, ac nid oes dim a'u ceidw mewn cydbwysedd ond ysbryd gweddi. Mae yr hwn a oddiweddwyd gan fai wedi colli yr ysbryd hwnw, ac nid oes dim mor debyg o'i ennill yn ol a myted ato yn yr ysbryd crefyddol ag y mae ef wedi ei golli, ac hefyd argraffu ar ei feddwl ein bod wedi bod yn gweddio, yn gweddio, ac y parhawn i weddio drosto.

(4.) *Dyfal-barhad.* Gan fod ein gwaith yn bwysig ynddo ei hun, ac yn ei ganlyniadau, ni ddylem ar un cyfrif roddi fyny ar unwaith na dwywaith, ond dyfal-bara hyd nes cyrhaedd yr amcan.

2. *Cyfarwyddiadau neillduol.* Dylem adnabod y *dyn*, y *bai*, a'r *adeg*. Y dyn gollodd ei le, pechod a'i gyrodd o'i le, ac y mae rhyw adeg mwy manteisiol nag ereill er ei gael i'w le—er ei adgyweirio.

(1.) *Dylem adnabod y dyn.* Dylem gofio mai dyn yw, a dylem ei wneyd i deimlo ein bod yn credu felly, ac nad ydym yn hawlio unrhyw awdurdod uwchddynol ein hunain ; a chyhyd ag y byddo yn ddyn, gall weithredu, teimlo, a meddwl, fel dyn ; o ganlyniad, dylem barchu ei reswm, ei gydwybod, a'i deimlad, a chyd-ddyoddef â'i wendidau mor bell ag y caniatâ gair Duw i ni wneyd. Dylem adnabod cyfansoddiad meddylol y dyn, gwybod pa un ai ei synwyr neu ei deimlad sydd gryfaf. Er mwyn cael mynediad i'w feddwl, rhaid i ni fyned i mewn trwy yr un drws ag y mae ef yn arferol o ddyfod allan. Y prif bwnc a ddylai fod mewn golwg genym yw, cyrhaedd y gydwybod ; a chyn y gallwn wneyd hyny yn llwyddiannus, rhaid i ni wybod am y gynneddf gryfaf yn y meddwl. Yr oedd Nathan yn gwybod am gyfansoddiad meddwl Dafydd, sef fod ei deimlad yn gryfach

na'i reswm ; o ganlyniad, yr oedd ei gerydd yn cynwys deigrifiad bywiog i'r teimlad, "A'r Arglwydd a anfonodd Nathan at Dafydd. Ac efe a ddaeth ato ef, ac a ddywedodd wrtho, Dau wr oedd yn yr un ddinas ; y naill yn gyfoethog, a'r llall yn dlawd. Gan y cyfoethog yr oedd llawer iawn o ddefaid a gwartheg : a chan y tlawd nid oedd dim ond un oenig fechan, yr hon a brynasai efe, ac a fagasai ; a hi gyn-yddasai gydag ef, a chyda'i blant ; o'i damaid ef y bwytsai hi, ac o'i gwpan ef yr yfai hi, ac yn ei fynwes ef y gorweddaï hi, ac yr oedd hi iddo megys merch. Ac ymdeithydd a ddaeth at y gwr cyfoethog ; ond efe a arbedodd gymeryd o'i ddefaid ei hun, ac o'i wartheg ei hun, i arlwyio i'r ymdeithydd a ddaethai ato ; ond efe a gymerth oenig y gwr tlawd, ac a'i parotodd i'r gwr a ddaethai ato. A digofaint Dafydd a enynodd yn ddirfawr wrth y gwr ; ac efe a ddywedodd wrth Nathan, Fel mai byw yr Arglwydd, enog o farwolaeth yw y gwr a wnaeth hyn. A'r oenig a dâl efe adref yn bedwar dyblyg ; o herwydd iddo wneuthur y peth hyn, ac nad arbedodd. A dywedodd Nathan wrth Dafydd, 'Ti yw y gwr.' 2 Sam. xii. 1—7. Wedi i Nathan gael gafael yn y teimlad, aeth drwy y teimlad at y gydwybod. Pe buasai Nathan yn myned i adgyweirio dyn o gyfansoddiad meddwl yr apostol Paul, tebyg y buasai yn ymddwyn yn wahanol tuag ato, am fod ei synwyr yn gryfach na'i deimlad ; ond gan mai teimlad y Salmydd oedd gryfaf, appeliodd at ei deimlad.

Dylem wybod hanes blaenorol y person os yn bosibl ; ac os yw yn feddiannol ar rinweddau da, dylid eu henwi. Efallai y dywed rhai dynion mai cyfrwysdra pechadurus yw hyn : nage ddim ; o herwydd y mae yn cael ei gymeradwyo gan reswm a datguddiad. Trwy nodi ei rinweddau, byddwn yn ei argyhoeddi nad ydym yn cael ein dylanwadu gan deimladau anaddas ; a thrwy nodi ei feiau, teimla nad ydym yn rhagrithio. Mewn gwirionedd, bydd y beiau yn ymddangos yn fwy eglur yn ymyl ei rinweddau ; canys y mae brycheuyn

du yn fwy amlwg ar wisg wen nag mewn un man arall. Byddai un rhinwedd yn ymddangos yn or-ddysglaer yn nghymeriad Beelzebub, am mai eithriad fyddai. O ganlyniad, dylid nodi yr hyn sydd dda er mwyn dangos yr hyn sydd ddrwg yn ei liw gwaethaf. Dylid amcanu at hyn bob amser, am fod yn ofynol, os yn bosibl, ei ddwyn i deimlo ac i gyfaddef ei fai. Ar yr un pryd byddai yn beryglus i ddangos yr ochr dywyll yn unig, am y gallai hyny ei yru i wan obaith; ac y mae o bwys ei dangos, rhag ofn iddo ymgaledu yn ei bechod. Gwna ei rinweddau da ei gyfodi yn ddigon uchel, er ei ddarostwng a'i ddwyn i deimlo yn briodol, er mwyn ei adferu yn ol i'r eglwys, ac nis gall gael gafael yn agoriad drws eglwys Crist heb fod yn y llwch. Mae yn anobeithiol braidd i weled rhai gwrthgilwyr yn dyfod yn ol i'r eglwys, am fod yn annhebyg iawn y darostyngir hwy. Mae hyn hefyd yn gydweddol â gair Duw. Gall rhai feddwl mai amhriodol yw cyfeirio at reswm gan fod genym brawf ysgrythyrol; ond y mae yn ddyddorgar a buddiol i sylwi pa fodd y mae rheswm ac ysgrythyr yn cyduno, ac hefyd i weled mor adnabyddus oedd yr ysgrifenyddysysbrydoledig o ddeddfau'r meddwl; ac un prawf neillduol o hyn, ac y mae hefyd yn brawf o wirionedd yr hyn a ddywedasom, a welir yn Dat. ii. 1—4, "At angel yr eglwys sydd yn Ephesus, ysgrifena; Y pethau hyn y mae yr hwn sydd yn dal y saith seren yn ei law ddehau, yr hwn sydd yn rhodio yn nghanol y saith ganwyllbren aur, yn eu dywedyd; Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th lafur, a'th amynedd, ac na elli oddef y rhai drwg: a phrofi o honot y rhai sydd yn dywedyd eu bod yn apostolion, ac nid ydynt; a chael o honot hwynt yn gelwyddog: a thi a oddefaist, ac y mae amynedd genyt, ac a gymeraist boen er mwyn fy enw i, ac ni ddiffygiaist. Eithr y mae genyf beth yn dy erbyn, am i ti ymadael a'th gariad cyntaf." Pa eisiau nodi rhinweddau eglwys Ephesus? Er

ei chael i ganfol yr hyu oedd ddrwg, ac i deimlo yn briodol tuag ato.

(2.) *Adnabod y bai.* Dylai yr adgyweiriwr adnabod bai y troseddwr, fel y gallo ei ddangos yn ei liw priodol, ac ymddwyn tuag ato fel y dylid. Mae yr un pechod yn gwahaniaethu mewn gwahanol bersonau, ac yn yr un person. Er enghraifft, mae ysgafnder yn fwy maddenadwy mewn dyn ieuanc nag mewn hen wr. Hefyd, ni ddylid ymddwyn tuag at ddyn yn troseddu yn aml, yr un fath a dyn wedi llithro unwaith. Dylid, mor bell ag y byddo modd, ddangos y pechod yn annibynol ar y person, am fod hyny yn ffordd fwy manteisiol i ddangos y drwg, a'i weled yn ei liw priodol. Felly y gwnaeth Nathan & Dafydd. Condemniodd Dafydd y pechod cyn i Nathan ddywedyd wrtho, "Ti yw y gwr." Dylid dadblygu'r trosedd yn raddol—peidio dangos y pechod yn ei erchyllt eithaf ar y cyntaf. Dylem gynyrchu argyhoeddiad, os bydd modd, heb ddolurio teimladau; o ganlyniad, dylai ein hiaith fod mor dynner, fel y byddo y troseddwr yn anghofio'r ymadroddion a arferwn yn yr olwg ar ei feiau. Os bydd y pechod y mae yn euog o hono yn bechod parod, mae yn gofyn am fwy o fedrusrwydd i ymwneyd ag ef, am fod yn fwy anhawdd ei argyhoeddi o hwnw nag o un pechod arall; ac os llwyddwn, bydd y teimlad o euogrwydd yn fwy na phe buasai ond rhyw bechod damweiniol.

(3.) *Yr adeg briodol.* Cyn y gallom wybod hyn, rhaid ein bod yn gwybod am y dyn, ac am ei fai. Os cybydd, nid pan y byddo yn ymwneyd â'r byd mae i ni siarad ag ef. Os balch, nid yn nghlyw eraill. Os nwydwyllt, nid pan y byddo allan o dymher, neu newydd fod felly. Fel rheol gyffredin, dylai yr adeg fod yn fanteisiol i ennill y dyn i feddwl ac i adfyfrio.

III. PAHAM Y DYLLID EI ADGYWEIRIO?

1. *Am ei fod allan o'i le.* A phan y byddo bod moesol

allan o'i le, ni all fod yn ddedwydd nag yn ddefnyddiol. Mae aelod o'r corff pan allan o'i le yn llawn o boen, ac nis gall fod yn wahanol tra yn y sefyllfa hono ; ac nid yn unig mae yno boen, ond y mae ei ddefnyddioldeb ar ben. Felly yn yr eglwys Gristionogol, nid yw aelod a fyddo allan o'i le yn yr eglwys yn ddedwydd nac yn ddefnyddiol.

2. *Mae yn amddifadu ereill o ddedwyddwch, ac yn rhwystro i'w defnyddioldeb.* Y mae y fath undeb rhwng aelodau eglwys Crist, fel, pan y mae un allan o'i le, mae y lleill yn teimlo ; ac nid yn unig hyny, ond y mae eu defnyddioldeb yn lleihau. Rhyw beirianwaith mawr yw yr eglwys Gristionogol, a phan y byddo un rau mewn peiriant allan o le, mae hyny yn effeithio ar yr holl beiriant. Felly yn yr eglwys, pan y byddo un aelod allan o'i le, mae defnyddioldeb a chysur yr holl eglwys yn dyoddef.

3. *Os na adgyweirir ef mewn amser, bydd yn rhy ddiweddar yn nhragywyddoldeb.* Rhaid adgyweirio aelod o'r corff a fyddo allan o'i le yn fuan, onide bydd y gwaith yn fwy nas gall y meddyg mwyaf medrus ei gyflawni. Felly gydag aelod o eglwys Crist wedi ei oddiweddyd gan fai, os na adgyweirir ef yn fuan, bydd yn rhy ddiweddar—os na adgyweirir ef mewn amser, bydd yn rhy ddiweddar yn y byd tragwyddol.

CASGLIADAU.

1. *Fod adgyweirio gwrthgiliwr yn waith pwysig.* Nid ydym un amser yn ei adael yr un man. Gall y meddyg ddywedyd wrth y claf pan yn gweini cyffyrïau iddo, "Os na wnant les i chwi, ni wnant niweid." Ond y mae ymdrech i adgyweirio dyn yn yr eglwys yn effeithio er da neu er drwg. Pwnc bywyd yw i'r gwrthgiliwr, ac y mae hyny yn gwneyd gwaith yr adgyweiriwr yn bwysig iawn.

2. *Ychydig mewn cymhariaeth o bersonau sydd yn yr eglwys yn addas at y gwaith.* Nid am nad oes yn yr eg-

lwys bersonau o synwyr, nid am nad oes yuddi rai yn meddu ar gydwybod, ac nid am nad oes ynddi rai yn meddu ar deimlad ; ond am fod yn anhawdd cael cydgyfarfyddiad o'r tri yn yr un person ; mae eisiau cael tri dyn da mewn un dyn da.

3. *Gan fod y gwaith mor anhawdd, a'r personau addas ato mor anaml, y peth goreu yw difodi'r swydd.* Pa fodd y mae gwneyd hyny, pan y mae'r apostol yn dyweyd, "Os goddiweddir dyn ar ryw fai, chwydwi y rhai ysbrydol, adgyweiriwch y cyfryw un?" Cadwed pob un ei le, yna bydd y gwaith o adgyweirio wedi darfod. Mae lle i bob un yn eglwys Dduw, a chadwed pob un ei le ei hun. Mae gwaith i bob un, a gofaled pob un wneyd ei waith ei hun.

4. *Os oes rhywrai allan o'u lle, ac yn priodoli hyny i anfedrusrwydd ereill, cofied y cyfryw fod y bai mwyaf yn gorwedd wrth eu drysau eu hunain.* Nid am anfedrusrwydd ereill y collir hwy, ond am eu pechodau eu hunain.

"NERTHOEDD Y BYD A DDAW."

GAN Y PACRH. ELLIS THOMAS DAVIES, ABERGELE.

"A nerthoedd y byd a ddaw."—HEB. vi. 5.

"Mae y byd hwn yn myned heibio;" a cha pawb o honom ein hunain mewn "byd arall,"—yn y "byd a ddaw," yn fuan iawn, "Canys nid oes i ni yma ddinas barhaus." Yn y byd a ddaw y byddwn gartref. "Byd o amser" yw hwn, ac ni a fyddwn wedi myned o hono yn fuan i fydd tragywyddol. Yma yr ydym mewn cnawd, ond cawn ein diosg maes o law; bydd y wisg o gnawd yn cael ei gadael ar ol pan elom i'r byd arall; byd ysbrydol yw hwnw. "Pabell" i'w "dattod" yw preswyl dyn yn y fuchedd hon; ond pan el oddiyma ca ei hunan mewn cartref nac ymedy o hono byth. Y gofyniad pwysicaf a all enaid ei roddi iddo ei hun yw, Pa gartref sydd yn dy aros yn y byd tragywyddol?

"Yn mha ardal bydd dy letty,
Fath bryd hyny fydd dy wedd?"

Dichon mai yr hyn a feddylir yn uniongyrchol wrth "nerthoedd y byd a ddaw," yn adnod y testyn, yw y nerthoedd gwyrthiol hyny a amlygid ac a deimlid mewn cysylltiad â phregethu Crist, a dygiad i mewn oruchwyliaeth fawr yr efigyl fel unig drefn Duw i waredu dynolryw; yr un peth ag a feddylir gan awdwr y llythyr yn y bedwaredd adnod o'r ail bennod, lle y dywed fod "Duw hefyd yn cyd-dystiolaethu (â'r apostolion) trwy arwyddion a rhyfeddodau, ac amryw *nerthoedd* a doniau yr Ysbryd Glan, yn ol ei ewyllys ei hun." Ond yr ydym ni yn bresenol yn gweled yn dda ddefnyddio y geirian, fel hoel, i grogi ychydig sylwadau buddiol, hyderwn, ac ysgrythyrol, arnynt, o barthed i'r *ddau* fydd ag y mae

a fynom ni â hwynt, ac y mae a fyno eu "nerthoedd" a'u dylanwadau hwythau â ninau, yn hytrach na sylwi arnynt yn eu hystyr gyfyng.

Yr ydym ni yn awr yn byw yn y byd hwn, y byd presenol, ac i wybod beth fydd byw yn y byd a ddaw, y byd tragwyddol, yn fuan iawn, fel y sylwyd yn barod; ac y mae nerthoedd cryfion o'r ddau fyd yn gweithio ynom ac arnom, ac o'n deutu yn barhaus. Sylwn

I. AR NERTHOEDD PERTHYNOL I'R BYD HWN AG SYDD YN DYLANWADU ARNOM YNDDO.

1. *Nerth neu ddylanwad cyfoeth y byd hwn.*—Y mae Job yn cydnabod mai yn noeth y daeth i'r byd, ac mai noeth fydd hefyd pan yn myned o hono; ac y mae yr apostol Paul, wrth ysgrifenu at Timotheus, yn galw sylw at yr un gwirionedd yn ei berthynas â phawb; "Canys ni ddygasom ni ddim i'r byd," meddai, "ac eglur yw na allwn ddwyn dim allan chwaith;" a byddai yn dda i drigolion y ddaiar, o bob gradd a sefyllfa, ddwyn dylanwad cyfoeth ac aur ac arian arnynt, i'r eglurder yma; ni wnai "nerth" cyfoeth felly mo'u gorthrech. Trwy "ddallu llygaid" a chadw yn y tywyllwch o gyrhaedd "eglurder" yr anmhosiblwydd o gludo aur ac arian i'r byd arall y mae "duw y byd hwn" yn arwain plant dynion i ddinyst. Y mae arian—cyfoeth y byd—wedi dylanwadu nes denu miloedd i'w caru a'u holl galon a'u haddoli. Plyga miloedd o'r rhai a'u galwant eu hunain yn "addolwyr y Tad mewn ysbryd a gwirionedd," o flaen "delw fawr" Nebuchodonosor; maent wedi rhoddi eu hunain i'r "duw" yma, ac ni ddymunant well rhan nac i'w "duw" fod yn eiddo iddynt hwythau; y maent yn "ddall o gariad" at eu duw; rhagora ar bawb a phob peth yn eu golwg, a chredant ei fod yn hollalluog. Dygwyd teyrnasoedd y byd a'u gogoniant fel temtasiwn o flaen ein Gwardedwr; cynygid hwynt iddo os syrthiai i lawr ac addoli y diafol; a'r gobaith am ryw elw neu fwynhad daiarol trwy hyny sydd yn cymell

dynolryw yn benaf o bob peth i gyflawni y pechodau mwyaf rhyfygus ac ysgeler. Wedi i gariad at gyfoeth a dyrchafiad bydol gyrhaedd gorsedd calon dyn, Duw yn unig a wyr pa bechod ni chyflawna hwnw. "Gwreiddyn pob drwg yw ariangarwch;" ond yn y byd hwn yn unig y mae y gwreiddyn yma yn blanaedwy a bywiol; nis gall ddylanwadu na bodoli yn y byd a ddaw. Ond ysywaith, y mae miliynau heblaw "y goludog" yn nylanwad "y nerth" daiarol marwol hwn, wedi newynu eu heneidiau am dragwyddoldeb!

2. *Nerth fashion*.—Er bod "y byd a'i ddull yn myned heibio," y mae dylanwad ei ddull yn nerthol ar y rhan fwyaf o'i breswylwyr, ac nid oes neb byw yn hollol rydd oddiwrth ei effeithiau. Effeithia dylanwad dull arnom yn mhob cy-sylltiad a gafael o'r bron; ein hagweddau a'n hysgogiadau; ein bwyta a'n hyfed, a'n gwisgo; ein gweithio a'n gorphwysio; ein cyrff a'n meddyliau; gyda'n cyflawniadau crefyddol, yn gystal a chyda gorchwylion y byd a'r bywyd hwn. Gwell genym yn aml, a dichon mai gwell i ni hefyd weithiau fyned "o'r wlad nac o'r *fashion*." Y mae arferion oes ac ardal fel llifeiriant mawr, ac anwrthwynebol o'r bron, yn cludo ac yn ysgubo pawb a phobpeth o'i flaen. Teimlad cryf a nerthol yn nghalonau plant dynion yn y fuchedd hon ydyw dymuno bod yn debyg i bobl ereill; ac y mae wedi cludo llunaws a ymollyngasant o dan ei nerth i drueni tymhorol ac ysbrydol; ychydig mewn cymhariaeth sydd yn medru ymysgwyd ac ymryddhau oddiwrth ddylanwad esiamplau drwg eu cymdeithion; dyfod "allan o'u canol ac ymddidoli," a'r prif gymhell-ydd yn eu harwain i "ormod rhysedd," oedd eu bod wrth hyny yn "*cyd-redeg i'r unrhyw*" a'u cyfeillion, rhag bod yn wahanol i bobl ereill. Yr oedd plant Israel yn ymollwng yn aml i bechu yn erbyn Duw trwy eu hawydd am fod yn debyg i bobl ereill; ceisient eilun-ddawian a llwyni, ac aent yno i eilun-addoli, er mwyn bod yn debyg i'r cenedloedd ereill; chwenychent frenin er mwyn peidio bod yn wahanol i

wledydd ereill ; gwawd eu cymydogion yn fwy yn eu golwg na gwg Jehofah ! Onid oes llawer o'r cyffelyb ymddygiadau i'w gweled yn ein dyddiau ni ? Aiff llawys yn mhob ardal i le o addoliad lle y bydd y gynulleidfa gryfaf a pharchusaf (?) yn arfer ymgynull, heb un rheswm arall tros eu hymddygiad. Cymerant eu cylcharwain oddiamgylch, yn ol ac yn mlaen, yn mlaen ac yn ol, heb un cyfrif i'w roddi am eu symudiadau ond mai felly y symuda y rhai a gyfrifant hwy yn *respectable* ac yn arweinwyr y ffashiwn. Mewn byd arall dygir pob un i deimlo mai drosto ei hun y rhaid iddo roddi cyfrif i Ddaw ; bod ganddo gymhwysder, a'i bod yn ddyledswydd arno i farnu a gweithredu yn ol ei farn ei hun. Derfydd dylanwad *fashion* yn y byd a ddaw ; annibynwyr fydd pawb yno !

3. *Nerth cariad naturiol*.—Ymlyniad perthynasau wrth eu gilydd, gwr a gwraig, rhieni a phlant, brodyr a chwiorydd, sydd un o'r nerthoedd cryfaf yn y byd presenol. Dywedir fod "cariad yn gryf fel yn angau" a dichon mai dyma y nerth godidocaf, mwyaf urddaso ; o'r holl nerthoedd a berthynant i'r byd hwn yn unig. Bron na ddywedem mai dyma y nerth daiarol ag y mae mwyaf o gyd-darawiad rhyngddo a nerthoedd y byd a ddaw. Ond i'r byd hwn y perthyna cariad naturiol yn unig ; y mae cariad cnawdol, perthynasol, yn nghalon yr anifeiliaid a ddyfethir yn gystal ac yn nghalonau plant dynion ; y mae hoffder y bwystfilod, yr anifeiliaid, pysg ac adar, yn angerddol at eu rhai bach, y mae i'r oen bach a chyw yr iâr famau a'u carant fel ac i wynebu un perygl er eu hamddiffyn ; ac y mae gan y creaduriaid direswm gariad at ac ymlyniad cywir a ffyddlon wrth eu gilydd, wedi ei blannu yn reddfod yn eu calonau fel yn ein calonau ninau ; ond diffydd y teimladau hyn yn angau o fynwes dyn yn gystal ac yn yr anifail direswm ; ni fodolant yn awyrgylch y byd a ddaw. Nerthoedd ydynt a berthynant i'r byd presenol yn unig, er mor gysegredig y gallant fod yn ein golwg yn awr.

4. *Nerth angau.* Yn y byd hwn “Angau yw brenin y dychryniadau,” mae llawer o ddylanwadau mewn cysylltiad a’r byd a’r bywyd hwn, yn peri ofn a dychryn mawr yn fynych, ond o bob dychrynfeydd ac ofnau, dychryn-ofn angau yw’r penaf a’r cryfaf : pan y mae ofn angau yn cymeryd gafael yn y teimlad, cilia pob ofn arall draw, gollynga ei afael ac aiff o’r golwg ar unwaith ; fel pe byddai yn talu gwarogaeth i’w frenin, y teyrn yn mysg yr ofnau oll ; mae ofn colledion tymhorol, ofn gwawd cymydogion a chydabod, ofn eu gwg, ofn colli cyfeillion, ofn colli aelodau, ofn colli iechyd am oes, ofn pob peth a phob ofn yn encilio ac yn diflanu ar unwaith pan deimlir fod angau yn ymyl ; pan ddaw y brenin hwn i mewn i’r synwes y mae yn ddigon mawr i’w llenwi yn llwyr ei hunan. Ac y mae yn teyrnasu dros y byd, yn mhob gwlad ac yn mhob oes, ac yn mhlith pob creadur byw, rhesymol a direswm. Ond gwna “yr ofnadwy” hwn ei waith ar bawb cyn hir, y mae yn dynesu atom nos a dydd heb aros enyd awr, a bydd wedi gafaelu ynom a gwneyd ei farwol waith arnom mor wired a’n bod yn awr yn fyw, ryw adeg sydd gerllaw. “Gosodwyd i ddynion farw unwaith, *ac wedi hyny*,” i.e., *wedi hyny*, y mae rhywbeth ar ol angau, y mae bodoli ar ol marw ; byddwn ni yn ymwybodol o’n personoliaeth a’n bodolaeth, yn deall ac yn teimlo wedi i’r brenin dychrynlyd hwn orphen ei waith. Aiff *angau* naturiol a ninau “heibio” i’n gilydd cyn hir, ac y mae adeg yn dyfod pan y caiff pawb o honom deimlo a gwybod beth fydd angau wedi ei adael o’r ol am byth, “yr afon” wedi eichroesi, marw yn mhlith y pethau a fu ! Yn y byd hwn yn unig y mae ofn marw yn cadw yr ysbryd “dros ei holl fywyd tan gaethiwed.” Nid yw deddf marwolaeth naturiol yn cyrhaedd yn mhellach na therfynau y byd presenol. Ond y mae ofn mwy ofnadwy nac ofn marw naturiol yn dylanwadu ar feddwl dyn yn nerthol weithiau. Ofn yr hyn a elwir “marwolaeth

ysbrydol, dragywyddol." Un o nerthoedd y byd a ddaw yw hwnw. Sylwn gan hyny yn

II. AR NERTHOEDD Y BYD A DDAW.

Y mae nerthoedd y byd a ddaw yn cael eu teimlo ac yn dylanwadu ar ddyn yn y byd presenol.

1. *Un o'r cyfrw yw nerth cydwybod.*—Llais o fyd yr ysbrydoedd at fod ysbrydol oddiwrth "Dad yr ysbrydoedd" ydyw cydwybod, ac y mae pawb sydd i fodoli mewn byd ar ol hwn yn rhwym o glywed y llais, a phrofi o'i ddylanwad ar brydiau. Dywed cydwybod gydag awdurdod a nerth wrth bob un o blant dynion ei fod i fyw mewn sefyllfa ddyfodol, a'i fod yn ddeiliad barn byd yr ysbrydoedd, nes peri i'r mwyaf anystyriol a'r mwyaf rhyfygus grynu ac arswydo ambell dro. Y mae fel rhyw ddrychiolaeth yn ymgodi ac yn blino; pâr i ddelweddau byw ymrithio o flaen y meddwl nes llenwi y fynwes o fraw ac arswyd, ac nid oes un gallu daiarol a all ei thawelu a'i "dodi i lawr." Gwelir hi yn ngwyliadwriaethau'r nos, er i'r llygaid fod yn gauad. Clywir ei llais pan fyddo natur wedi huno mewn dystawrwydd, gwna i'w meddiannydd welwi gan ofn yn nghanol y ddawnsa'r llawenydd penaf fedd y byd, ac arwain ef i'r gell, gesyd ei draed yn rhwym yn y cyffion, a chyhoedda ddedfryd dragywyddol arno pan fo pob cyfraith ac awdurdod ddaiarol yn ei gyfiawhau ac yn dadgan ei glod! Ac er iddi weithiau ddys-tewi a chysgu am dro yn nhawch tywyll rhewllyd "syniadau" a "gweithredoedd y cnawd" yn y byd hwn, deffry fel "cadarn wedi gwin," ac ymgynnddeirioga "fel arth wedi colli ei chenawon" pan ddaw i derfyngylch a hinsawdd a goleo y byd y perthyna iddo, a byth, byth ni chysga mwy!

2. *Nerth efengyl.*—"Geiriau Crist, ysbryd ydynt a bywyd ydynt." "Yr holl ysgrythyr sydd wedi ei rhoddi trwy ysbrydoliaeth Duw." "Dynion sanctaidd Duw a lefarasant fel y cynhyrfwyd hwynt gan yr Ysbryd Glân." Dylanwadau o fyd yr ysbrydoedd, o'r byd a ddaw ydyw dylanwadau yr

Efengyl a Gair yr Arglwydd ; y gair ag sydd yn “ llymach nac un cleddyf daufiniog, yn cyrhaedd trwodd hyd wahaniad yr enaid a’r ysbryd, y cymalau a’r mer, ac yn barnu meddyliau a bwriadau y galon.” Dylem gofio, ystyried, a theimlo yn wastad o dan “ swn efengyl ” mai cenadwri atom o fyd arall ydyw oddiwrth Ddaw, ein Creawdwr a’n Barnwr : “ Y gair y leferais i,” medd Crist, “ hwnw a’ch barna chwi yn y dydd a ddaw.” Yn y byd a ddaw, yn myd yr ysbrydoedd y bydd y llyfrau yn cael eu hagor a’r farn yn eistedd ; a “ rhaid i ni oll ymddangos,” yno, “ ger bron brawdle Crist.” Yn yr efengyl cyhoeddir Crist wedi cyfodi oddiwrth y meirw, ac yn y ffaith fawr ryfedd rasol hono y mae “ bywyd ac anlygredigaeth yn cael eu dwyn i oleuni.” Dysgu dynion i “ roddi eu serch ar bethau sydd uchod ” y mae yr efengyl, yn eu gwneyd i “ edrych ar bethau ni welir,” ac i “ ymwroli fel rhai yn gweled yr anweledig ; ” dysga yr efengyl bethau na feddyliondd calon dyn anianol am danynt, dengys bethau na welodd llygad, a chyhoedda yr hyn ni chlywodd clusterioed, “ pethau annhraethadwy.” Barn a thragywyddoldeb, nef ac uffern, yw y pethau mawr ac ysbrydol ag y mae yr efengyl yn ymdrafod â hwy. Nid bygythion tymhorol yw ei bygythion, ac nid anogaethau tymhorol yw ei hanogaethau, ac os medr dyn ymgiladdu yn ddigon llwyr yn y ddaiar, yn y llwch, mewn cnawd, a suo ei gydwybod i gysgu, mae yr efengyl, yr hon sydd yn “ allu Duw er iachawdwriaeth,” yn waeth na “ difudd ” iddo ef. Dylai y rhai sydd yn swn ei phregethiad ymofyn, edrych i mewn iddynt eu hunain, pa effaith y mae yn gael arnynt ; “ nerth,” “ gallu Duw er iachawdwriaeth,” ydyw i’r sawl a’i gwrandawant ac a’i credant ; “ goleuni ” ydyw wedi “ dyfod i’n byd ” tywyll ni o wlad goleuni, a phwy bynag a’i gwelo, a ddelo iddo, ac a rodio ynddo—gwyn ei fyd ! Ond, os “ caru’r tywyllwch ” eto a phara i ymguddio ynddo, “ damnedigaeth,” “ tywyllwch eithaf,” yn y byd a ddaw, fydd i’r rhai a wnant felly ; “ dyma ran eu phiol

hwy !” “Pa faint *mwy* cospedigaeth dybygwch chwi y bernir haeddu o'r hwn a fathrodd Fab Duw, ac a farnodd yn aflan waed y cyfammod,” &c. Dyna yw gwrthod efengyl, gwrthod cenadwri hedd Duw tragywyddoldeb o fyd tragywyddol !

3. *Nerth dylanwadau yr Ysbryd Glan.*—Pregethid yr efengyl gan yr apostolion, a'r gwragedd, a'r mwy na pump cant brodyr, fod Crist wedi cyfodi yn wir, a phregethwyd ei hathrawiaethau ysbrydol gydag “awdurdod” ganddo ef ei hun, pan mewn cnawd ar y ddaiar, ond y mae “nerth” ychwanegol o fyd arall wedi ei addaw, ac wedi ei roddi ac yn cael ei roddi yn barhaus, ac “eto yn ngweddill” er deffro cydwybodaau ac “agor calonau” i dderbyn geiriau bywiol Crist. “Pan ddel Efe,” meddai y Gwaredwr, “Efe a argyhoedda y byd,” &c. ; a thrachefn, “Os myfi a âf, myfi a'i hanfonaf Ef atoch.” Wedi ei esgyniad ei hun i'r nef, addawai anfon ei Ysbryd o'r nef i gysuro a dyddanu a chefnogi y dysgyblion ac argyhoeddi y byd. Y mae nerthoedd dylanwadau yr Ysbryd Glan yn gweithio yn y byd hwn, ac y mae yr addewid o honynt yn gefnogaeth gref i'r “rhaisydd yn rhodio yn ol yr Ysbryd” yn eu hymdrechion er anog ereill i “fyned gyda hwynt” a rhodio yn ol yr un rheolau ysbrydol a nefol. Y mae dylanwadau drwg o fyd arall, o fyd yr ysbrydoedd wedi dyfod i'n byd ni ac wedi gweithio yn nerthol a niweidiol iawn ynddo, ac yn parhau i weithio. Nis gallwn, dichon, esbonio pahan y caniatawyd i'r ysbryd drwg weithredu ar feddyliau ein rhieni cyntaf yn Eden, ac ar eu hiliogaeth ar eu hol, na pha fodd y gweithredodd ac y mae yn gweithredu ar feddyliau er eu niwed. Ond credwn y ffaith ofnadwy, a phar y grediniaeth i ni arswydo weithiau, fod ysbrydion drwg, gelynol, cyfrwys, gweithgar o fyd yr ysbrydoedd yn cael dylanwad ar ysbrydoedd dynion yn y byd hwn ! Nis gallwn lai na chredu fod angelion da yn dylanwadu ar feddyliau yma, ond gwyddom ar dystiolaeth datguddiad Dwyfol fod yr Ysbryd Glan yn gweithio, a bendigedig fyddo Duw. Y mae

dylanwadau yr Ysbryd yn gryfach na phob dylanwad arall, "Pan ddelo y gelyn i mewn fel afon, Ysbryd yr Arglwydd a'i bymlid ef ymaith." Diolchwn fod y dylanwadau grasol, nerthol hyn wedi cyrhaedd calonau yn ein byd ni ac yn ein hoes ni. "Wedi caethiwo meddyliau i ufudd-dod Crist," eu bod wedi eu haddaw i bawb a'u ceisïont. Gweddiwn yn daerach ac yn fwy ffyddiog am danynt i ni ein hunain, i'n plant ac i'n perthynasau a'n cyfeillion, ac i'r byd yn gyffredinol. Llefwn heb attal, "mewn llawn hyder ffydd," am "*fed-ydd* yr Ysbryd Glan." Mae arnom eisiau i ddylanwadau sanctaidd byd arall, "nerthoedd y byd a ddaw" fod yn fwy amlwg yn eu heffeithiau. Mae "galluoedd y tywyllwch" yn arwain dynion ar gyfeiliorn wrth y miloedd. Coelgrefydd ar un llaw ac anffyddiaeth ar y llaw arall yn ennill tir, a "duw y byd hwn yn dallu meddyliau." Mae arnom eisiau arweinyddiad yr Ysbryd yn fwy nac erioed i dywys i'r gol-euni, i bob gwirionedd, ac i'r nefoedd. "Tywysed yr Ysbryd daïonus ni i dir uniondeb!" Hwn yw yr unig "nerth" o fyd yr ysbrydoedd a *sicrha* iachawdwriaeth pechadur syrthiedig.

Mae dyn yn fod rhyfedd, yn ddeiliad dau fyd, a dylanwadau y ddau yn effeithio arno yn nerthol. Boed i ni farweiddio gweithredoedd y corff trwy yr Ysbryd tra yn hwn, fel y gallom gael mynediad ehelaeth o hono yn y diwedd, i'r fro lân, oleu, dawel, ddedwydd, yn "y byd a ddaw," o gyrhaedd pob "nerth" a dylanwad i'n harwain byth o'n lle.

CREFYDD DEULUAIDD.

GAN Y PARCH. WILLIAM GRIFFITHS, CAERGYBI, MON.

“Ac od oes neb heb ddarbod dros yr eiddo, ac yn enwedig ei deulu, efe a wadodd y fydd, a gwaeth yw na'r difydd.”—1 TIMOTHEUS v. 8.

DYN a'i DEULU sydd yma, a DYLED SWYDD dyn tuag at ei deulu. Teulu yw y gymdeithas *hynaf* yn y byd. Gwelodd Duw mai “nid da bod dyn ei hunan,” a gosododd “yr unig mewn teulu.” Dyma y gymdeithas *gyntaf*, a dyma wreiddyn pob cymdeithas arall. Rhaid, o ganlyniad, fod da neu ddrwg pob cymdeithas arall—cysur neu anghysur, llwyddiant neu aflwyddiant pob cymdeithas arall, yn dibyntu i raddau mawr ar y gymdeithas hon—ar ei chyfansoddiad a'i dygiad yn mlaen. A chan ei bod mor bwysig, ni a sylwn—

I. AR DDYLED SWYDD DYN YN EI BERTHYNAS A'I DEULU.—Perthynas yw sylfaen dyledswydd. A lle bynag y byddo perthynas, rhaid fod yno ddyledswydd—a thra parhau y berthynas, fe bery y ddyledswydd. Y mae i'r berthynas deuluaidd ei dyledswydd, a'i dyledswyddau lawer ; a gellir crynhoi y dyledswyddau hyn i gyd mewn un gair, sef gair y testyn —“DARBOD,”—“Od oes neb heb ddarbod dros yr eiddo.” Y mae y ddarbodaeth hon yn ddeublyg. Gan ein bod yn ddeiliaid dan fyd, a chrefydd yn ein rhwymo i wneyd y goreu o'r ddau, y mae yn dymhorol ac yn ysbrydol hefyd.

Yn gyntaf, Darbodaeth *dymhorol*. Y mae ychydig yn ddigon ar y pen hwn, gan fod naturiaeth ei hun yn dysgu cymaint a hyny i bawb.

1. Y mae penteulu i ofalu am *gynnalïaeth* ei deulu. Dyma, yn uniongyrchol, yw pwnc y testyn. “Anrhydedda y gwragedd gweddwon y rhai sydd *wir weddion*.” Hyn yw, heb

blant, nac ŵyrion, na pherthynasau, i ofalu am danynt. Y mae y rhai hyn “yn gobeithio yn Nuw”—nid oes ganddynt neb arall i obeithio ynddo. Ac y mae eglwys Dduw i’w “hanrhydeddu,” drwy ofalu na byddo iddynt gael eu gadael mewn eisiau. “Eithr o bydd gan un blant neu ŵyrion, dysgant (hwy) yn gyntaf arfer duwioldeb gartref, a thalu y pwyth i’w rhieni: canys hyny sydd dda a chymeradwy ger bron Duw.” Y mae Duw, yn ddinam, yn rhoddi arwydd amlwg o’i gymeradwyaeth, hyd yn nod yn y byd yma, i’r rhai a wnant hyny. “Ac od oes neb heb ddarbod (felly) dros yr eiddo,”—sef ei berthynasau tlodion,—“ac yn enwedig ei deulu, efe a wadodd y ffydd, a gwaeth yw na’r diffydd.” Y mae yn waeth na’r anffyddiwr, sydd yn gwadu holl rwymedigaethau duwioldeb, a holl egwyddorion Cristionogaeth.

2. Y mae penteulu i drefnu *galwedigaeth* i’w deulu. “Pob un yn yr alwedigaeth y galwyd ef, yn hono arosed.” Yr oedd yr Iuddewon yn rhwym o roddi galwedigaeth i’w plant, a byddent yn ystyried mai dwyn i fyny blant i fod yn lladron fyddai eu dwyn i fyny heb alwedigaeth i ennill eu bara. Ac wrth drefnu yr alwedigaeth, heblaw ei bod yn gyfreithlawn, y mae o bwys ei bod yn gydweddol â thueddiadau y plant, ac hefyd yn fanteisiol iddynt erbyn y byd a ddaw. Elw mawr yw bod dan radd o anfantais yn y byd hwn er mwyn sicrhau “golud gwell yn y nefoedd, ac un parhaus.”

3. Bernir y dylai penteulu, hyd y gallo, gasglu *cynnysgaeth* i’w deulu. Megys y dywedir, “na ddylai y plant gasglu trysor i’r rhieni, ond y rhieni i’r plant.” “Y gwr daionus a âd etifeddiaeth i feibion ei feibion.” A digon dymunol fyddai i rieni fedru gadael eu plant mewn amgylchiadau i ymsefydlu yn gysurus a pharchus a defnyddiol yn eu hoes. Ond eu gadael mewn amgylchiadau annibynol ar bob darbodaeth bersonol sydd wedi bod yn fwy o felldith nag o fendith i lawer iawn.

Yn ail, Darbodaeth ysbrydol. Y mae enaid i fyw byth

gan bob mab a merch—pob gwas a morwyn a ddichon fod yn y teulu ; a gwell fyddai bod heb ddarbod dros y corff, na bod heb ddarbod dros yr enaid, o gymaint ag y mae yr enaid yn fwy ei werth na'r corff, ac oesau tragywyddoldeb yn fwy eu pwys na momentau amser. Y mae y tad a'r fam sydd yn esgeuluso *eneidiau* eu plant yn ymddwyn yn greulawn—yn greulawn iawn—yn greulonach o ddigon na Pharaoh a Herod. Pan foddodd Pharaoh blant yr Hebreaid, foddodd ef ddim ond y corff. Pan laddodd Herod blant Bethlehem, laddodd ef ddim ond y corff. Ond y mae llawer o rieni yn lladd enaid a chorff yn uffern—yn boddi eu hunain a'u plant i ddinistr a cholledigaeth dragywyddol, drwy esgeuluso iachawdwriaeth gymaint. Y mae tri pheth yn anhebgorol i ddarbodaeth ysbrydol, sef dysgu—llywodraethu—addoli.

1. Rhaid *dysgu*. “Bod yr enaid heb wybodaeth nid yw dda.” Nid yw dda bod heb wybodaeth naturiol, gelfyddydol. Gwnawn gydwylbod o anfon ein plant i'r ysgol—yr ysgol oreu o hyd cyrhaedd i ni. Ond, beth bynag, peidiwn a'u gadael heb wybodaeth am Dduw, a phethau Duw. “Maethwn hwynt yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd.” Y mae hyn i gael ei wneyd ar *air* ac ar *weithred* hefyd. Dyna a'n gwna ni yn ddysgawdwr galluog. Galluog felly oedd y Dysgawdwr mawr—“galluog mewn *gweithred* a *gair* ger bron Duw a'r holl bobl.”

Rhaid dysgu *ar air*, drwy eu cynghori, eu rhybuddio, a'u cyfarwyddo yn mhethau mawrion gair yr Arglwydd : “Canys efe a sicrhaodd dystiolaeth yn Jacob, ac a osododd gyfraith yn Israel, y rhai a orchymynodd i'n tadau eu dysgu i'w plant ; fel y gwybyddai yr oes a ddel, sef y plant a enid ; a phan gyfodent, y mynegent hwy i'w plant hwythau.” Y mae ein tadau wedi bod yn mynegu i ni, mynegwn ninau yr un modd. Gwasanaethwn ein cenedlaeth bob teulu wrtho ei hunan. “Hysbysa hwynt i'th blant ; a chrybwyll am danynt pan eisteddych yn dy dŷ, a phan gerddych ar y

ffordd, a phan orweddych i lawr, a phan gyfodych i fyny." Hysbysu cyson a mynych yw hyny. A bwrw dy fod yn *eistedd* i fwyta deirgwaith, a'th fod yn *cerdded* y ffordd unwaith, yn *gorwedd* unwaith, ac yn *cyfodi* unwaith, byddai hyny yn chwe' gwaith y dydd; ac nid gormod o hysbysu fyddai hyny ar bethau bywyd tragywyddol. Nid oes neb a wyr pa mor fendithfawr i blentyn all fod un adnod o Lyfr Duw yn y meddwl. Yr oedd dan unwaith yn ngwasanaeth pendefig—un yn ŵr a'r llall yn fachgen. Yr oedd twysged o eiddo ei feistr dan ofal y bachgen, ac yr oedd y gwr beunydd yn ei demtio i ladrata o hono, a rhanu ag ef. Ni fynai y bachgen wneyd. Ond parhau i'w demtio yr oedd y gwr, ac ni cha'i lonydd ganddo. Un Sabboth yr oedd y bychan wrth ei Feibl, a dygwyddodd ddarllen y Salm fawr; ac wrth ddarllen, daeth o hyd i holwyddoreg y nawfed adnod, ag y byddai yn dda i bob herlod ei ddysgu:

"Pa fodd y glanha llanc ei lwybr?
Wrth ymgadw yn ol dy air di."

Yn ei blentynrwydd, meddyliondd mai y deg gorchymyn a olygid wrth y GAIR—"y deg gair deddf." Trodd atynt, ac fe'u darllenodd, a dywedodd yr wythfed wrtho, "NA LADRATA." Tranoeth, fe'i temtiwyd drachefn, ond yr oedd ei feddwl wedi ei arfogi. Yr oedd "cleddyf yr Ysbryd" yn ei law, a rhoes y fath ergyd syfrdanol i'w elyn ag ef, nad agorodd ei enau byth i son am ladrata mwy. Dywedai y bachgen hwnw wrthyf ei fod yn ofni, oni b'ai fod gair yr Arglwydd yn ei feddwl—deddf ei Dduw yn ei galon, y buasai, o'r diwedd, wedi syrthio i'r brofedigaeth, ac efallai wedi ei ddal, ei garcharu, ei gael yn euog, a'i alltudio o wlad ei enediggaeth. Ond yn awr y mae yn aelod eglwysig, ac yn bregethwr defnyddiol o efengyl Crist.

Rhaid dysgu mewn *gweithred* hefyd. Y mae siampl yn llawer mwy effeithiol na chynghor. Os bydd y cynghor yn

dyweyd un peth, a'r siampl yn dyweyd peth arall, y mae yn debyg iawn mai y siampl a garia y dydd. Haws dysgu un i wneyd peth wrth ei wneyd o flaen ei lygaid, na dyweyd wrtho pa sut i wneyd. Y mae o bwys i bob penteulu fod o'r un penderfyniad a Dafydd—"Rhodiaf mewn perffeithrwydd fy nghalon o fewn fy nhŷ;" oblegid y mae yn debyg iawn mai megys y rhodia efe y rhodia y teulu: fel y cyntaf yn rhodio tir â'r neu gaenen eira—yn tori llwybr, a phawb yn rhodio ar ei ol, ac yn dilyn ei gamrau. Gofyna y diweddar Barchedig Jay o Bath, "Paham y mae plant crefyddwyr yn aml mor ddigrefydd?" ac y mae yn ateb mewn un gair, "*Inconsistency*"—"ANGHYSONDEB." Yr anghysondeb rhwng yr hyn maent yn *wed* a'r hyn maent yn *glywed*. Y mae yn gofus genyf am un cyfaill yn dywedyd wrthyf, iddo gloffi yn hir rhwng dau feddwl o herwydd anghysondeb y teulu a'r pwlpud—yr anghysondeb rhwng yr hyn oedd ef yn *wed* gartref a'r hyn oedd ef yn *glywed* yn yr oedfa. Yn yr oedfa yn clywed mai "penaf peth yw doethineb," a gartref yn gweled pob peth yn cael y blaen arni. Os byddai raid i ryw-beth fod ar ol, crefydd fyddai y peth hwnw. Benau teulu-oedd, "Gwnewch lwybrau uniawn i'ch traed, fel na throer y cloff allan o'r ffordd, ond yr iachaer efe yn hytrach."

2. Rhaid *llywodraethu*. Y mae pob penteulu, nid yn unig yn brophwyd i ddysgu, ond hefyd yn frenin i lywodraethu ei deulu. Llywodraethu gan oleuo trwy ddysgu. Fel y "ddau oleuad mawrion; y goleuad mwyaf i lywodraethu y dydd, a'r goleuad lleiaf i lywodraethu y nos." Y tad yn haul, a'r fam yn lleuad, yn ffurfafen y gymdeithas. I'r dyben hwn—

Y mae yn ofynol *gorchymyn*. "Mi a'i hadwaen ef, (medd Jehofah am Abraham,) y gorchymyn efe i'w blant, ac i'w dylwyth ar ei ol, gadw o honynt ffordd yr Arglwydd, gan wneuthur cyfiawnder a barn." Nid cynghori yn unig, ond *gorchymyn* hefyd fel un ag awdurdod ganddo. Wrth orch-

ymyn, y mae yn hanfodol gorchymyn yr hyn sydd *iawn* yn ol deddf-lyfr y nef, ac wedi gorchymyn i *fynu* ufudd-dod. Y mae hyn yn cael ei ofyn fel un o gymhwysderau esgob, sef pob gweinidog i Grist—"ei fod yn llywodraethu ei dŷ ei hun yn dda, ac yn dal ei blant mewn *ufudd-dod*"—ufudd-dod cyflawn ac uniongyrchol. Ac os na cheir ufudd-dod i'r gorchymyn—

Y mae yn ofynol *ceryddu*. Y mae Duw fel Tad yn gwneyd hyny. "Y neb y mae yn ei garu, y mae yn ei geryddu ; ac yn fflangellu pob mab a dderbynio." Nid am fod yn hoff ganddo weled neb yn dyoddef : "Nid o'i fodd y blina efe, nac y cystuddia blant dynion ;"—"eithr Hwn er llesâd i ni." Yn hyn y mae yn gynllun i'w efelychu gan holl dadau y byd. "Na thyn gerydd, ynte, oddiwrth dy blentyn : os curi ef & gwialen, ni bydd efe marw"—ni ladd hyny mo hono—"cur ef & gwialen, a thi a achubi ei enaid ef rhag uffern." Dyma lle collodd Eli—"O herwydd i'w feibion haeddu iddynt felldith, ac nas gwaharddodd efe iddynt." Daeth barn Duw ar ei dŷ. "Cerydda dy fab tra fyddo gobaith." Rhaid i'r cerydd fod yn *amserol*—"tra fyddo gobaith," cyn ymgynefino ac ymgaledu yn y bai. Rhaid ei fod yn *benderfynol*—"gan roddi *bygwth* heibio." Y mae *bygwth* a *bygwth* a *bygwth*, heb gyflawni, yn tori grym pob llywodraeth. Rhaid ei fod hefyd yn *gymedrol*, yn gymhesurol & graddau ac amgylchiadau y bai : nid yr un faint o gerydd am dori y Sabboth a thori llestr pridd. Wedi yr elo y gorchymyn allan, myner ufudd-dod, costied a gostio. Dywedai yr enwog Williams o'r Wern wrth rieni pan yn bedyddio, "Caiff y gwr bach genad i fod yn feistr y flwyddyn gyntaf, chwithau wed'yn. Os gall o ddywedyd, 'Na wnaf fi,' yn dair oed, gall daro ei fam yn ddeunaw oed." Ac er mwyn cadarnhan yr orsedd deuluaidd, bydded i'r tad a'r fam *gyd-deyrnasu*. Cyduned y ddau yn nghyhoeddiad pob gorchymyn, ac yn ngweinyddiad pob cerydd. Os bydd y naill yn ddialydd, na fydded

y llall yn noddfa. Os bydd y naill yn adeiladu y ty, na fydded y llall fel "y ffolog a'i tyn ef i lawr â'i dwylaw."

3. Rhaid *addoli*. Y mae Duw i'w addoli, ac y mae dyn i addoli; a rhesymol yw i bob dyn ddyweyd wrth ei dylwyth, "Deuwch, addolwn, ac ymgrymwn : gostyngwn ar ein gliniau ger bron yr Arglwydd ein Gwnenthurwr." Nid digon i bob un wneyd hyny yn bersonol, yn ddirgelaidd yn yr ystafell; y mae pawb i wneyd hyny hefyd yn gymdeithasol—yn deuluaidd, ac yn gyhoeddus.

Yn *deuluaidd*. Y mae trugareddau teuluaidd i'w cydnabod; pechodau teuluaidd i'w cyfaddef, ac angenrheidiau teuluaidd i'w cyflenwi, a hyny bob dydd o newydd; ac nid gormod i bob perchen teulu ddarllen pennod a chanu hymn, a myned i weddi gyda'i deulu o leiaf bob boreu a hwyr. Nid yw hyn ddim mwy nag y mae y Nefoedd yn ddysgwyl, na dim mwy nag a all pob un gyflawni. A pha reswm sydd dros beidio? Ai cywilydd? Gobeithio nad oes neb yn lletya meddyliau mor isel am y Duw mawr a bod *cywilydd* arno i'w gydgreaduriaid, ac yn enwedig ei berthynasau agosaf, ei weled yn ei addoli ef. Y ddau reswm cyffredin, yn hytrach y ddau esgus dros beidio, yw diffyg *dawn* a diffyg *amser*. Ond ychydig iawn o amser sydd eisiau. Y mae mwy o amser yn cael ei wastraffu gan bob teulu bob dydd, nag sydd yn angenrheidiol i addoli Duw yn y teulu. Ac i beth y mae amser da? Beth all fod dyben Duw yn ei roddi, os annichon hebgor haner awr o hono mewn diwrnod at ei wasanaeth ef ei hun? Pa un bynag, rhaid cymeryd amser i farw, a doethineb fyddai cymeryd rhyw faint o hono beunydd wrth fyw i ddarbod ar gyfer yr amgylchiad mawr a difrifol hwnw. Ac am *ddawn*, nid oes eisiau dim dawn i weddio ond dawn cardotyn i ddyweyd ei gŵyn; ac ni welais un cardotyn erioed na byddai ganddo ddigon o ddawn i hyny. Teimlo yr angen a thywallt y galon, dyna weddi. Ond os rhaid, gwell defnyddio *ffurf* o weddi na bod heb yr un. Fel

yr oedd y Parchedig Lewis Rees yn annog y cyfeillion yn Llanbryn-mair i'r ddyledswydd hon, gofynai i un brawd a wnaï efe hyny os parotoai efe un iddo. Addawodd y gwnai, ac felly bu. Un noswaith, fel yr oedd y gwr da yn darllen y ffurf weddi, diffoddodd y ganwyll. Ond tywynodd goleuni o'r nef arno; aeth yntau yn mlaen, lledodd ei achos ac achos ei deulu ger bron yr orsedd, ac ni bu raid iddo mwyach wrth na ffurf na chanwyll; ac y mae gweddi yn y teulu hwnw byth. Yn yr *act* o weddio y mae cael help i weddio. Cymhorth cyfamserol yw cymhorth gras; nerth yn ol y dydd yw y nerth sydd mewn addewid. "Ymnerthwn, gan hyny, yn y gras sydd yn Nghrist Iesu, ac yn nghadernid ei allu ef." Tŷ tlawd a diamddiffyn iawn yw y tŷ diweddi. Byddai un hen Gristion yn Mon yn arfer dyweyd nad oedd ef byth yn ystyried fod ei dŷ wedi ei gloi y nos, os na byddai y ddyledswydd deuluaidd wedi ei chadw; ac y mae un hen awdwr yn cymharu teulu heb weddi i dŷ heb dō—dim rhyngddynt â'r ddrychin pan fo yr Arglwydd yn gwlawio ar yr annuwiolion faglau tân a brwmstan, ac yn tywallt ei lid ar y teuluoedd ni alwasant ar ei enw. Yn y diluw ofnadwy hwnw ni bydd neb yn ddyddos ond teulu yr arch. "Yr hwn sydd yn trigo yn nirgelwch y Goruchaf, a erys yn nghysgod yr Hollalluog."

Yn *gyhoeddus* hefyd, yn y cysegr, y mae Duw i'w addoli, a hyny yn enwedig ar y Sabbath. Wrth y penteulu y dywed yr Arglwydd, "Na wna ynddo ddim gwaith, tydi, na'th fab, na'th ferch, na'th wasanaethwr, na'th wasanaethferch, na'th anifail, na'th ddyeithr-ddyn a fyddo o fewn dy byrth." Gorphwys oddiwrth bob gwaith arall er mwyn cael diwrnod cyfan i wasanaethu Duw. Penderfyniad Joshua fyddo penderfyniad pob un: "Myfi, mi a'm tylwyth a wasanaethwn yr Arglwydd."

II. ANNOGAETHAU I'R DDYLEDSWYDD. Y mae pump neu chwech o eiriau yn ein hannog i ymalfyd ynddi—yn ein dwys-

gymhell i ddarbod, fel y sylwyd, dros yr eiddo. Ysbryd yr Arglwydd a'u cerfio ar y galon ! Y gair cyntaf a nodwn yw—

1. *Cartref*. Gair anwyl. Y mae yn taro yn anwyl ar linyrau tyneraf y galon—cartref ! Ond y mae yn dibynu arnom ni, i raddau mawr, pa fath gartref fydd ef—pa un ai dedwydd ai annedwydd, pa un ai bendigedig ai melldigedig. “Melldith yr Arglwydd sydd yn nbŷ yr annuwiel ; ond efe a fendithia drigfa y cyfiawn.” Gair arall yw—

2. *Gwladgarwch*. Dysgwylir i bob dyn garu ei wlad, a gwneyd ei oreu i ddyrchafu ei genedl. Ond “*cyfiawnder* a ddyrchafa genedl.” O ganlyniad, y neb sydd yn meithrin mwyaf ar egwydderion cyfiawnder yn ei deulu sydd yn dyrchafu mwyaf ar ei genedl, ac yn caru mwyaf ar ei wlad.

3. *Crefydd*. Y mae hi, yn bendifadden, yn galw am ddarbod. Gofynodd rhywun i Whitfield beth oedd ef yn feddwl o grefydd cymydog iddo. “Ni wn i ddim,” oedd yr ateb ; “ni fusais erioed yn byw yn yr un tŷ ag ef.” Y peth ydym ni yn berthynasol ydym ni yn wirioneddol. Y peth ydym gyda y teulu ydym gyda Duw. Rhaid arfer duwioldeb gartref, a dangos crefydd yno yn ei gwaith, er mwyn profi gwirionedd ein crefydd, a chynnyddu mewn crefydd, ac ateb prif ddyben crefydd. Y mae llwyddiant crefydd yn y byd yn dibynnu mwy, fel moddion, ar y dull o ddwyn plant i fynychu na dim arall. Wedi i grefydd unwaith ddyfod i mewn i deulu, nid hawdd ganddi fyned allan oddiyno. Cryn drafferth fydd ei throi hi dros y drws. A rhai wedi eu magu yn grefyddol sydd, yn gyffredin, fwyaf defnyddiol gyda chrefydd. “Y meibion yn lle y tadan yn dywysogion yn yr holl dir.”

4. *Angau*. Os na theimlir y geiriau ereill a enwyd, dyma air sydd *raid* ei deimlo trwy yr enaid un o'r dyddiau yma. Y mae angan yn dyfod i bob teulu yn ei dro. Y mae naill

ai yn myned â'r plant oddiwrth y rhieni, neu ynte y rhieni oddiwrth y plant. Pwy fydd gyntaf nid oes neb a wyr ; ond pwy bynag, peth mawr fydd bod wedi darbod erbyn y daith. Clywais fam ar wely angau yn dyweyd mai y peth anhawddaf ganddi o ddim oedd gadael ei phlant bach ar ol mewn byd drwg. " Ond," ebe hi, " mae yn haws gen'i eu gadael hefyd wedi i ddirwest dd'od i'r wlad. Os oedd yn gysur i fam yn angau adael ei phlant dan nawdd dirwest, mewn gobaith nad aent hwy byth yn feddwon, pa faint mwy cysur eu gadael dan nawdd crefydd y groes, mewn gobaith nad ânt byth at gythreuliaid ?

5. *Yfarn.* Marw unwaith a osodwyd i ddynion, ac wedi hyny bod barn. Gorfydd i rieni a phlant ymddangos yno ; a thrwm fyddai i dad a mam, ar y dde, ganfod eu plant ar yr aswy. Breuddwydiodd tad unwaith ei bod felly arno : yr oedd ef ar y ddeheulaw, a'i blant i gyd ar yr aswy. Yn ei ofid amcanodd nesu at yr orsedd wen fawr i ymbil â'r Barnwr ar eu rhan. Ond gwelai wg yn ei wedd—mellt yn ei ol-ygon—yn peri iddo gadw draw. Dim gair i gael ei ddywed-yd. Yr anghyfiawn yn anghyfiawn eto, a'r brwnt yn frwnt eto. Os oes genym rywbeth i'w ddyweyd wrth Dduw dros ein teuluoedd, ac wrth ein teuluoedd dros Dduw, gwnawn frys ; bydd gagendor mawr, yn union, wedi ei sicrhau !

6. *Tragywyddoldeb.* Dyma y gair olaf a nodwn fel cymhelliaid i'r ddarbodaeth fu dan sylw. TRAGYWYDDOLDEB o wynfyd, neu DRAGYWYDDOLDEB o wae, sydd yn ol ! Ac nid hawdd *mwynhau* y gobaith am dragywyddol wynfyd a phlant ein hymysgaroedd mewn perygl o dragywyddol wae. Yr oedd tad a mam ar Sabboth yn gwrando am wynfyd y nef, a mab annuwiol iddynt yn eu gweled yn wylo dan y bregeth. Ar ol myned adref, dywedodd ei fod yn synu atynt yn wylo wrth wrando y fath ddarluniad difyr o wynfyd y nef. " Meddwl am danat ti, machgen i, yr oeddwn i," meddai

y fam, "ac ofni mai yn y gwaeau y byddi di oedd yn peri i mi wylo." "Ofni hyny barai i minau wylo," ebe'r tad. Bu yr amgylchiad yn effeithiol i beri i'r mab hefyd ofni ac wylo, a throï ei wyneb gyda'i dad a'i fam tua'r gwynfyd.

Arglwydd Ddaw teuluoedd Israel a baro fod hyn o sylw dan fendith i droi calon y tadau at y plant, a chalon y plant at y tadau. Ac os bydd tadau neu blant yn gofyn, "Pwy sydd ddigonol i'r pethau hyn?" mae llais o'r nef yn dywedyd, "Digon i ti fy ngras i; fy nerth i a berffeithir mewn gwendid." "Am hyny, awn yn hyderus at orseddfainc y gras, fel y derbyniom drugaredd, ac y caffom ras yn gymhorth cyfamserol."

"EFE A DDICHON YN GWBL IACHAU."

GAN Y PARCH. HUGH PUGH, MOSTYN.

"Am hyny efe a ddichon hefyd yn gwbl iachau y rhai trwyddo ef sydd yn dyfod at Dduw, gan ei fod ef yn byw bob amser i eiriol drostynt hwy."—HEB. vii. 25.

Dengys yr apostol fod yr oruchwyliaeth hon yn "well testament" na'r un gynt. Perthyna iddi well offeiriad, a gwell aberth. Ond rhaid cofio, os oedd gwaeledd yn perthynu i'r oruchwyliaeth gynt, mai gwaeledd cyferbyniol ydoedd. Nid oedd dim diffyg ynddi i gyflawni ei dybenion priodol dros ei thymhor priodol. Dylem ochel meddwl yn fach na llefaru yn ddiystyrlyd am dani. Daioni a doethineb anfeidrol a'i trefnodd i ateb y dybenion gogoneddusaf. Nid oedd yn wael ynddi ei hun, ond yn unig yn gyferbyniol i gyflawnder y Testament Newydd.

I. Y SWYDD.—"Offeiriad." Nid oes o dan yr oruchwyliaeth hon yr un offeiriad ond yr Arch-offeiriad Mawr sydd yn y nef, na'r un aberth ond yr eiddo ef yn unig. Dileodd ef bob offeiriadaeth a phob aberth yn ei offeiriadaeth â'i aberth ei hun. Y mae ymholiad o offeiriadaeth o dan yr oruchwyliaeth hon yn wadiad ymarferol o ddysfodiad Crist yn y cnawd.

Prif orchwylion offeiriad yr oruchwyliaeth gynt oeddynt

1. *Offrymu.* Yr oedd offrymau o ddau fath ; rhai difwyd a rhai byw. Y mae ychydig wahanïaeth rhwng offrwm ac aberth. Cynwysa offrwm bob peth a gyflwynid i Dduw, ond aberth a gynwysa yn unig dywallt gwaed creadur byw. Yr oedd pob aberth yn offrwm, ond nid oedd pob offrwm yn aberth.

Cyflwynid yr offrwm difwyd, sef aur, arian, thus, a myrr, fel mynegiad diolchfryd i Dduw am ei drugareddau. Tyw-

elltid gwaed yr offrwm byw yn gyfaddefiad o bechod, ac yn flaen-arwydd o'r aberth mawr. Cyflwynid hwynt gan yr archoffeiriad "yn gyntaf dros ei bechodau ei hun, ac yna dros yr eiddo y bobl." (Adn. 27.)

Cyflwynodd "Apostol ac Archoffeiriad ein cyffes ni,"* (Heb. iii. 1,) aberth mwy rhagorol. Efe a roddodd "*ei hun* drosom ni yn offrwm ac yn aberth i Dduw o arogl peraid." (Eph. v. 2.)

2. *Eiriol. Dadleu dros ereill.* Y mae peth gwahaniaeth rhwng gweddio ac eiriol. Pan yn deisyf drosom ein hunain yr ydym yn gweddio; pan yn deisyf dros ereill yr ydym yn eiriol.

Y mae efe yn "byw bob amser i eiriol." Dylem ochel col-eddu syniadau anaddas am eiriolaeth Crist, trwy ei thebygu i eiriolaeth dynion dros ei gilydd. Ymdrecha dynion, wrth eiriol y naill dros y llall, i *lacau* gofynion y gofynwr. "Yn wir, yr ydych yn gofyn gormod, ac yn sefyll yn rhy dŷn ar eich hawliau," &c. Neu ymdrechant *leihau* drwg y troseddwr. "Yr ydych wedi cymeryd yr olwg waethaf ar yr amgylchiad; ystyriwch chwi bob peth yn bwylllog; nid yw cynddrwg ag y tybiasoch," &c. Neu ynte *hysbysir* rhyw ffeithiau ag oeddynt anhysbys. "Nid ydych chwi yn gwybod y cwbl; wedi i mi osod pob peth yn gywir ac yn gyflawn ger bron, fel y galloch ddarllen y ddwy ochr yn deg, yr wyf yn sicr y newidiwch lawer ar eich barn a'ch teimlad." Neu ynte byddus yn *adgoffa* rhyw bethau ag yr oeddus wedi eu hannghofio. "Cymerwch bwyll, byddwch araf, gelwch i'ch cof yr holl amgylchiadau fel y buont." Ond nid oes yr un o'r pethau hyn yn eiriolaeth Crist. Nid yw efe yn ceisio llacio gofynion y gyfraith, nac yn ceisio lleihau drwg y troseddwr; ac nid oedd angen am iddo hysbysu nac adgoffa dim i'w Dad. Dengys uniondeb y gofynion, ond dengys hefyd fawredd ei

* Lleisw Crist ddwy brif swydd y ddwy oruchwyliaeth, archoffeiriad ac apostol.

aberth. Dengys ddrwg y trosedd, ond dengys hefyd rinwedd ei waed a'i angau ei hun.

3. *Bendithio.* Deuai yr Archoffeiriad allan o'r gysegrfa mewn amser cyfaddas, gan ddyrchafu ei ddwyllaw a bendithio y bobl. Felly hefyd y gwnaeth Crist, yr Archoffeiriad tragywyddol, cyn gadael ei ddysgyblion. "Efe a gododd ei ddwyllaw ac a'u bendithiodd hwynt. Ac fe a ddarfu tra yr oedd efe yn eu bendithio hwynt, ymadael o hono ef oddiwrthynt, ac efe a ddygwyd i fyny i'r nef." (Luc xxiv. 50—51.) Ymadawodd a'r byd yn y weithred o fendithio, wedi yr holl driniaeth chwerw a gafodd ynddo.

Yn y gweithredoedd hyn o aberthu, eiriol, a bendithio, yr oedd yr offeiriad yn gysgod o Grist, ac nid yn gysgod o weinidogion yr efengyl. Dyfais y cnawd i gyrhaedd ymddyrcafiad ac awdurdod ydyw galw gweinidogaeth y Testament Newydd yn offeiriadaeth.

II. Y SWYDDOG. Rhagora lawer ar yr offeiriad gynt, oblegid

1. *Yr oeddynt hwy oll yn bechaduriaid.* Rhaid oedd iddynt hwy offrymu yn gyntaf dros eu "pechodau eu hunain, ac yna dros yr eiddo y bobl." (Adn. 27.) Ond yr oedd Efe yn berffaith heb bechod. "Ni wnaeth gam, ac nid oedd twyll yn ei enau." (Esa. liii. 9.) Un sanctaidd ydoedd, "diddrwg, dihalog, didoledig oddiwrth bechaduriaid." (Adn. 26.)

2. *Yr oeddynt hwy oll yn marw.* "Llawer sydd wedi eu gwneuthur yn offeiriad, o herwydd lluddio iddynt gan farwolaeth barhau. Ond Hwn, am ei fod yn aros yn dragywydd, sydd ag offeiriadaeth dragywyddol ganddo." (Adn. 23—24.)

Nid yw Archoffeiriad y testament gwell byth i farw. Nid oes cymaint ag eiliad o amser y gellir dywedyd fod y credadyn heb Eiriolwr. "Gan wybod nad yw Crist, yr hwn a gyfodwyd oddiwrth y meirw, yn marw mwyach; nad ar-

glwyddiaetha pechod arno mwyach." (Rhuf. vi. 9.) Y mae sefydlogrwydd pethau yr oruchwyliaeth hon yn llawn defnydd cysur i'n ffydd, ac yn llawn defnydd nerth i'n gobaith. Erys yr un Cyfryngwr, yr un Eiriolwr, yr un Offeiriad, a'r un Aberth, heb gyfnewidiad yn oes oesoedd. . Y mae Cristionogaeth yn yr oll ag ydyw yn "deyrnas ddisigl."

III. Ei GYMWYSDER. "Efe a ddichon hefyd yn gwbl iachau y rhai trwyddo ef sydd yn dyfod at Dduw, gan ei fod yn byw bob amser i eiriol drostynt hwy."

1. "*Efe a ddichon*" o ran *nodwedd y cleifion*. Nid oes derfyn i'w gymwysder meddygol.

Gall iachau y pechadur *hynaf*. Y mae oedran y claf ambell dro yn rhwystr i'r meddyg daiarol. "Pe buasai efe rai blynyddoedd yn ieuangach buasai genyf obeithion cryf am dano, ond yn awr yr wyf yn petruso yn fawr yn ei gylch; y mae efe mewn gwth o oedran, ac ofn dwys sydd arnaf na all efe oddef y driniaeth angenrheidiol er ei wella." Y mae hiraosiad y dolur ambell waith yn rhwystr anorfod. Gofyna y meddyg, "A ydyw wedi dyoddef er ys talm o dan y dolur?" Os atebir ei fod felly, ysgydwa ei ben, a dywed, "Pe buasai efe wedi dyfod ataf yn gynt, buasai genyf obeithion cryf am dano; ond ofnaf ei fod bellach wedi oedi rhy hir." Ond nid yw oed y claf nac oed y dolur yn un rhwystr i'r meddyg mawr.

Gall iachau y pechadur *gwaethaf*. Y mae yn alluog i drin y penaf a'r duaf o filwyr y fall. Bechadur euog! nac anobeithia er gwaethed dy glwy, y mae wyneb trugaredd arnat, y mae traed trugaredd yn dy ddilyn, y mae llais trugaredd ar dy ol, y mae llaw trugaredd yn cael ei hestyn, ac y mae gallu trugaredd yn ddigon i'th "gwbl iachau."

2. "*Efe a ddichon*" o ran *perffeithrwydd yr iachad*. Gofyna y claf yn fynych gyda phryder i'w feddyg, "A ydyw y dolur wedi cwbl wella? A oes dim perygl iddo ail afael yn of a thori allan eilwaith?" Ceir atebiad yn aml, "Tra

thebyg y cewch deimlo oddiwrtho bellach yn awr ac eilwaith tra y byddoch byw ; ar wahanol dymhorau y flwyddyn, ac ar newidiad hin, cewch deimlo poen oddiwrtho." Er hyny da gan y clwyfus gael seibiant am ychydig amser, yn hytrach na dihoeni yn ddiaball. Ond y mae Meddyg Iesu yn "cwbl iachau." Nid yw yn gadael gweddillion ar ei ol i ail gasglu ac i ail boeni.

3. "*Efe a ddichon*" o ran *gwastadolrwydd y gweinyddiad*. "Cwbl iachau," neu fel y mae ar ymyl y ddalen "achub yn wastad." "Achub i'r eithaf" ydyw yn y cyfieithiad Saesonaeg. Y mae gan feddygon daiarol ddyddiau pennodol o'r wythnos, ac oriau pennodol o'r dyddiau hyny i gleifion tlawd alw arnynt am gynghor. Rhaid galw arnynt y dyddiau a'r oriau pennodedig cyn y ceir cymhorth ganddynt. Ond y mae y Meddyg Iesu yn barod unrhyw ddydd ac unrhyw awr o'r dydd. Gwrendy gwyn y claf y fynyd y try ato. Y mae meddygon y ddaiar ambell dro yn flin gan ofal a theithiau, a gofyna natur egwan am orphwysiad. Ond ni huna Ceidwad Israel. Ni ddiffygia Daw Tragwyddoldeb.

4. "*Efe a ddichon*" o ran *diffaeledd y feddyginiaeth*. Gall "gwbl iachau y rhai trwyddo Ef sydd yn dyfod at Dduw." Hyny yw, pob un o honynt heb eithriad. Metha meddygon daiar yn fynych. Os câ ambell un welliant, trenga arall o dan eu dwylaw. Ond ni bu neb erioed farw o dan driniaeth y Meddyg da.

5. "*Efe a ddichon*" o ran *parhad y meddyg*. Llauer meddyg enwog sydd wedi bod yn preswyllo mewn ardal am flynyddau meithion, a mawr oedd y lles a wnaeth i luaws ag anhwyldebau arnynt. Cafwyd colled drom yn eu marwol-aeth, a mawr y galar a deimlwyd ar ddydd eu claddu. Clywid llauer wedi hyny yn cwyno, "Yr oedd hwn a hwn wedi deall fy afiechyd i'r dim, a golwg obeithiol iawn oedd am fy ngwelliant pan oedd ef byw ; ond wedi iddo farw yr wyf yn gwaethu beunydd. Nid oes neb arall wedi deall fy

anhwyldeb fel yr oedd efe." Y mae meddygon daiar yn marw pan y mae'r claf ar hanner gwella, a chyn i gleifion ereill gael cyfle i fyned atynt. Ond dywed y Meddyg hwn, "Byw ydwyf yn oes oesoedd." (Dad. i. 17.) Y mae Efe yn "byw bob amser i eiriol drostynt hwy.

ADDYSGIADAU.

1. *Aberth ac eiriolaeth Crist ydyw unig sail gobaith pechadur.* Tywod ydyw pob peth arall. Bratiau budron ydyw ein holl hunan-gyfiawnderau, twyll a siom a geir ynddynt, a gwae y neb a esyd ei hyder arnynt.

2. *Y mae cymwysderau offeiriadol Crist yn llawn o ddefnyddiau cefnogaeth a chysur i'r Cristion.* Y mae yn fyw, y mae yn y nefoedd, y mae yn eiriol drosto, y mae i ddyfod yr ail waith, ac y mae i fyw yn oes oesoedd.

3. *Gofynir rhyw bethau yn arbenig cyn y ceir iachad.* Rhaid "dyfod at Dduw trwyddo ef." Nid meddwl, a bwr iadu, ac addunedu, a dim ond hyny; rhaid *dyfod* ato yn weithredol. "Dyfod at Dduw, i lygad y ffynon rhag blaen. Nid ymfoddloni gwrando ar y gweision, ond camu yn mlaen i bresenoldeb y Meistr. "*Trwyddo Ef*," trwy ffydd ynddo, a thrwy bwysu ar anfeidrol haeddiant ei aberth, ac annherfynol effeithioldeb ei eiriolaeth.

JUDAS ISCARIOT.

GAN Y PARCH. RHYS GWESYN JONES, BETHESDA, MERTHYR TYDFIL.

“Ha wyr frodyr, yr oedd yn rhaid cyflawni yr ysgrythyr yma a rag-ddywedodd yr Ysbryd Glan trwy enau Dafydd am Judas, yr hwn a fu flaenor i'r rhai a ddaliasant yr Iesu : Canys efe a gyfrifwyd gyda ni, ac a gawsai ran o'r weinidogaeth hon. A hwn a bwrwasodd faes â gwobr anwiredd ; ac wedi ymgrogi, a dorodd yn ei ganol, a'i holl ymysgaroedd ef a dywalltwyd allan,” &c. “I dderbyn rhan o'r weinidogaeth hon, a'r apostoliaeth, o'r hon y cyfeiliernodd Judas, i fyned i'w le ei hun.”—Act. i. 16—25.

Mae bywgraffiad dynion da iawn neu ddynion drwg iawn yn hynod addysgiadol ; ac nid hawdd penderfynu pa un yw y mwyaf addysgiadol pe eu darlunid yn gywir. Y mae dau beth yn attal bywgraffiadau dynion drwg i fod yn addysgiadol. Un peth, mae yn anhawdd iawn cael hanes cywir am ddyn drwg. Ysgrifenir yr hanes yn gyffredin naill ai gan elyuion, pa rai a ddodant liw gwaeth arno, neu gan gyfeillion, pa rai a esgusodant, a guddiant, neu a geisiant wella ei weithredoedd. Peth arall, ceir darllenwyr yn defnyddio hanes dynion drwg fel siampl i'w dilyn, ac nid fel goleudai i ffoi rhagddynt. Dylai bywgraffiadau roddi desgrifiad cywir o weithredoedd a chymeriad dyn ; a thra byddo y darllenwyr yn defnyddio hanes bywyd dyn da fel lamp i'w oleuo, dylai ddefnyddio hanes dyn drwg fel goleudy i'w gyfarwyddo i osgoi y tiriogaethau hyny. Y Beibl yw yr unig lyfr sydd yn rhoddi bywgraffiadau cywir o'r drwg a'r da. Teimlwn eu bod yn wirionedd pan eu darllenwn. Mae y cofnodion, yn gyffredin, yn fyrion, ond yn llawn o addysgiadau. Rhoddir holl hanes y dyn mewn ychydig eiriau. Felly y mae gyda Judas Iscariot ; rhoddir ei hanes mewn ychydig o le ; er hyny galluogir ni i ffurfio barn gywir am ei gymeriad. Yr oedd yn gybyddlyd ; yr oedd yn lleidr ; yr oedd yn dwyll-

odrus i'r eithaf ; ac yn y diwedd rhoddodd ei hun yn hollol dan ddylanwad Satan, a bradychodd ei gyfaill goreu i ddwy-law ei elynion. Edrychwn ar

Y GWERSI MAE BYWYD JUDAS YN DDYSGU.

1. *Nad yw synwyr cryf yn sicrhau y gwna dyn bob amser ymddwyn yn iawn.*—Ceir rhai dynion yn siarad am anwybodaeth fel pe byddai y ffurf waethaf o ddrwg i ba un y mae dyn yn ddarostyngedig, ac am wybodaeth fel pe byddai yr unig fendith angenrheidiol er gwneyd dyn yn dda a dedwydd. Mae y dyb yma yn hen iawn yn y byd. Gofynai y Phariseaid yn amser Crist, “A gredodd neb o'r penaethiaid? ond y bobl y rhai ni wyddant y gyfraith, melldigedig ydynt hwy.” Ac hyd yn nod yn bresenol, pan welom ddyn gwybodus yn gwneuthur rhyw weithred ddrwg, yr ydym yn synu bron cy-maint a phe gwelem angel yn pechu ; yr ydym yn anghofio mai o'r galon, ac nid o'r pen, y mae bywyd yn dyfod. Mae gwybodaeth yn gymorth mawr i ddyn wneyd yr hyn sydd iawn, ond rhaid cael ei galon yn dda cyn y gellir ymddiried ynddo. Mae genym bob lle i gredu fod Judas Iscariot yn rhagori mewn gwybodaith ar yr holl ddysgyblion ereill. Efoedd yn llywyddu eu holl amgylchiadau, a digon tebyg pe buasai Crist yn gosod i fyny deyrnas ddaiarol yn y byd, y gwnaethai swyddog ardderchog. Rhaid ei fod yn alluog cyr iddo fedru gweithredu fel y gwnaeth. Cynllunio am wythnosau, os nad misoedd, sut i fradychu ei Feistr, ac er hyny cadw ei hun rhag cael ei ddrwg-dybio yn y mesur lleiaf gan ei gyd-ddysgyblion. Ond er ei holl synwyr, dangosodd y medrai wneuthur gweithredoedd o'r fath waelaf ag y mae yn bosibl i ddyn eu cyflawni. Mae yn dda i ddynion chwilio am wybodaeth, ond mwy pwysig o lawer yw cael calon newydd er gwneyd dyn yn dda.

2. *Gall dyn gyrhaedd safle uchel yn eglwys Dduw heb fod yn dduwiol.*—Braint fawr yw cael bod yn aelod o eg-

lwys Ddow, ac y mae y dyn sydd yn cyrhaedd safie anrhyddus yn eglwys Crist yn cael anrhydedd fawr ; ond rhaid i ni beidio twylllo ein hunain, a meddwl ein bod yn hollol gywir, oblegid y mae yn bosibl nad yw yr enaid yn gadwedig wedi y cyfan. Yr oedd Judas yn aelod o'r eglwys buraf ar y ddaear, a derchafwyd ef i'r sefyllfa uchaf yn yr eglwys hono, a hyny gan ben yr eglwys ei hun, chwiliwr y calonau. Cyfrifwyd ef gyda'r deuddeg ; galwyd ef yn apostol ; cafodd ran o'r weinidogaeth ; er hyny nid oedd ond cythraul, a bradwr, a lleidr.

3. *Gall dyn ennill ymddiried ereill heb fod ei hun yn onest.*—Nid yw dyn yn adnabod ei galon ei hun ; llawer llai y gall adnabod calonau ereill. Tybiwyf y gallwn fentro dyweyd fod llawer yn ymddiried yn hollol ynddynt eu hunain, heb wybod y twyll sydd yn eu calonau, nes caffent brofedigaeth. Digon tebyg fod adeg ar Judas pryd na feddyliai, mwy na Phedr, am fradychu Crist. Yr oedd tuedd anonest yn ei galon y pryd hwnw ; yr oedd yn caru arian, ond ni feddyliai y buasai hyny yn ei arwain i gyflawni yr hyn a wnaeth. Ymddiriedai yr holl ddysgyblion y gôd a'r hyn oedd ynddi yn gwbl i'w law. Gwir nad oedd llawer ynddi, ond yr oedd yr oll a feddent ynddi ; am hyny yr oedd yn gystal prawf o ymddiried a phe buasai teyrnas ynddi.

4. *Gall dyn fwynhau cysuron crefydd er heb ei aileni.*—Fod Judas heb ei aileni sydd eglur iawn, ac y mae mor eglur a hyny ei fod yn mwynhau bywyd crefyddol fel yr oedd yn cael ei amlygu yn nghwmni Crist. Os oes rhywun yn amheu hyn, bydded iddo alw i gof fod Judas yn un o'r rhai a adawsant bob peth er canlyn Crist. Glynodd wrtho pan oedd y rhan fwyaf o'i ddysgyblion yn troi yn ol, am iddo ddywedyd nad oedd ganddo ddim i'w roddi iddynt ond ei gnawd a'i waed ei hun. Mae yn anghredadwy y buasai dyn yn dilyn Crist am dair blynedd dan y fath amgylchiadan, oni buasai ei fod yn hoffi ei ddysgeidiaeth, ac yn cael pleser yn

ei gwmi. O ran hyny, y mae Paul yn ein hysbysu ei bod yn bosibl i'r rhai a oleuwyd unwaith, ac a brofasant y rhodd nefol, a nerthoedd y byd a ddaw, syrthio ymaith heb ymadnewyddu drachefn, am eu bod heb eu haileni. Mae yn ofynol i ni gan hyny fod yn wylidwrs a gostyngedig iawn, yn gymaint a bod mor hawdd i ni dwyllo ein hunain.

5. *Mae pob moddion allanol yn rhy fach i aileni dyn.*—Mae yn amlwg mai yr Ysbryd Glan yn unig all wneyd hyn. Pan welwn fab i ddyn duwiol iawn yn troi allan yn hynod annuwiol, yr ydym yn synu yn fawr ; ond paham y rhaid i ni synu ? Pwy erioed a gafodd well manteision na Judas ? Clywodd ef y bregeth ar y mynydd. Rhoddwyd iddo allu i wneuthur gwyrthiau, awdurdod ar gythreuliaid, ac i bregethu yr efengyl. Clywodd ef y dammegion a'r esboniad arnynt. Gwelodd holl wyrthiau y Gwardwr yn cael eu cyflawni. Clywodd yr Iesu yn gweddio, a gwelodd ei ddagrau. Golehodd yr Iesu draed Judas a bwytaodd ar yr un bwrdd ag ef. Cafodd gynghorion caredig, a rhybuddion difrifol. Dywedwyd yn onest wrtho beth oedd tuedd ei galon lygredig. Er hyny cythraul ydoedd o hyd ; ni wellhaodd ddim er ei holl fanteision. Tybia rhai fod y gair, pan ei pregethir yn briodol, yn eithaf digon i wella dyn. Byddai yn eithaf i'r cyfryw fyfyrlo hanes Judas Iscariot. Methodd y gair pan yn cael ei lefaru gan y Meistr mawr ei hun a'i gyfnewid ef. Parfedd, ynte, os yw y gair yn aml yn methu pan yn cael ei lefaru gan y gweision ? Ein hunig obaith am ddychweliad pechadur yw trwy adnewyddiad yr Ysbryd Glan, a'i ddylanwad ar y galon.

6. *Nid a dyn crefyddol, er yn ddiailededig, ar unwaith yn llwyr o dan ddylanwad y diafol.*—Pan mae dyn yn dyfod at grefydd, y mae yn symud ei hun i raddau helaeth o dan ddylanwad y diafol. Er na bydd wedi ei adnewyddu, y mae pob peth o'i gwmpas yn newydd ; y mae yn rhodio gyda phlant y goleuni. Mae yn gweithio dros Dduw. Mae yn

codi baner y groes. Mewn gair, y mae yn myned i gysylltiadau nas gall yn rhwydd ymryddhau o honynt, yn neillduol os bydd ei gydwybod wedi ei deffro i ryw raddau. Gadewch i ni edrych ar Judas. Ar y cyntaf, ymddangosai gystalt a'r goreu o ddysgyblion Crist; ond yn fuan ar ol hyny, dywedai chwiliwr y calonau mai cythraul ydoedd; er hyny nid oedd dim felly yn ei ymddygiad, ond pob peth yn weddaidd. Ond yn nhy Simon gwelwn ef yn dechreu gwyro, ac yn grwgnach, am fod cymaint o draul yn cael ei osod ar yr Iesu gan neb—yn dyweyd celwydd, ei fod yn teimlo dros y tlodion, pan mewn gwirionedd nad oedd dim yn ei gynhyrfu ond cybydd-dod, ac awydd cael cryn swm o arian yn y gôd oedd ef yn ddwyn. Graddol y mae yn gwaethygu. Gwelir arwyddion ei fod yn ymollwng, ond nid yw eto wedi rhoddi ei hun yn hollol i ddwyllaw y diafol. Ni chymerodd hyn le nes i'r Iesu roddi iddo ef y tamaid wedi ei wlychu; y pryd hwnw yr aeth Satan i mewn iddo ef, ac y cymerth feddiant cyflawn o hono. Rhaid i ni yma geisio esbonio ychydig ar yr amgylchiadau.

Wrth ddarllen y pedair efengyl, cawn fod amcanion yr ysgrifenyddwr yn amrywio, ac am hyny ysgrifennai pob un yr hyn oedd yn cydweddu â'i amcan ef yn unig. Felly, er fod pob un yn gyflawn yn ei ffordd ei hun, nis gellir edrych ar un o honynt fel hanes cyflawn, ac nid yw yn hawdd llenwi i fyny yr hanes o'r defnyddiau a rydd y pedwar. Mae cryn anhawsdra yn hanes Judas, yn neillduol i'r rhai hyny sydd a barn flaenorol i'w hamddiffyn. Mae y rhan fwyaf o esbonwyr yn awyddus iawn i brofi na ddarfu i Judas gyfranogi o Swper yr Arglwydd; am hyny tybiant i Judas fyned at yr archoffeiriaid i gynyg bradychu yr Iesu ar ol Swper y Pasg, cyn i'r Iesu ordeinio Swper yr Arglwydd. Ymddengys i ni nad oedd un rheswm dros i'r Iesu beidio caniatu iddo y cyfle olaf hwn er toddi ei galon, yn gymaint a bod yn amlwg ei fod am wneuthur yr oll a fedrai er ei wella ef, yn gystal a phawb

ereill. Tebyg i hyn yw yr hanes, yn ol fel yr wyf fi yn ei deall. Cymerodd yr Iesu a'i ddysgyblion swper yn nhŷ Simon ychydig ddyddiau cyn y Pasg. Tra yno eneiniodd Mair draed yr Iesu. Grwgnachodd Judas, gan gymeryd arno y buasai yn well rhoddi yr arian i'r tlodion. Dywedodd yr Iesu wrth y dysgyblion y buasai yn eu gadael yn fuan, ac yn cael ei roddi i farwolaeth. Tebygol fod Judas wedi clywed fod yr Iuddewon yn awyddus am ddal yr Iesu, a'i roddi i farwolaeth; ac wrth ganfod nad oedd yr Iesu yn gosod fawr werth ar arian, gwelai nad oedd yn bosibl iddo ddyfod yn gyfoethog iawn wrth ei ddilyn, felly meddyliodd y gallai gael ychydig arian gan yr archoffeiriaid a'r blaenoriaid am draddodi yr Iesu iddynt; ac nid annhebyg ei fod yn tybied y buasai yn peri i'r Iesu gymeryd y deyrnas yn gynt trwy hyny. Ar ol swper, aeth yr Iesu yn mlaen i roddi gwersi ar ostyng-eiddrwydd. Golchodd draed ei ddysgyblion. Parodd hyn i Judas deimlo eto yn fwy fod amcan Iesu a'r eiddo yntau yn wahanol i'w gilydd. Tra yr oeddent yn eistedd o amgylch y bwrdd, dywedodd yr Iesu wrthynt y byddai i un o honynt ei fradychu ef. Edrychasant yn syn y naill ar y llall, heb ddywedyd dim yn gyhoeddus. Ond rhoddodd Pedr arwydd i Ioan ofyn yn ddystaw i'r Iesu pwy ydoedd yr hwn a'i bradychai. Atebodd yntau, yn ddystaw yn debyg, "Yr hwn y rhoddwyf fi damaid iddo wedi ei wlychu." Ni chlywodd Judas hyn; a phan ddangosodd yr Iesu yr arwydd neillduol yma o garedigrwydd iddo, sef rhoddi iddo y tamaid cyntaf o'r ddysgl, tybiodd nad oedd yn gwybod am ei fwriad ef i'w fradychu. Ar hyn aeth Satan i mewn iddo, a llanwodd ei galon â phenderfyniad i weithredu yn uniongyrheiol. Cyfododd i fyned allan. Dywedodd yr Iesu wrtho, "Yr hyn yr wyt ar fedr ei wneuthur, gwna ar frys." Os oedd o'r blaen yn ofni fod yr Iesu yn gwybod ei amcanion, tebygol iddo yn awr gael ei berswadio gan y diafol i gredu fod yr Iesu yn cymeradwyo ei amcan. Hyd yn hyn yr oedd ei gydwybod

wedi ymladd yn ei erbyn, ond yn awr rhoddodd i fyny, a daeth y diafol yn unig arweinydd iddo. Aeth yn uniongyrchol at yr archoffeiriaid, a chytunodd i fradychu yr Iesu am swm o arian. Rhoisant iddo ddeg-ar-hugain o ddarnau arian, cyfwerth yn ol barn llawer i £3 10s., ond tybia ereill, gyda mwy o debygolrwydd feddyliwn, eu bod yn werth £90 10s. Fodd bynag, yr oedd pob un o'r symiau yn llawer iawn rhy fach am enaid y Gwardedwr. Ar ol hyn aeth Judas yn ol at yr Iesu a'i ddysgyblion i geisio amser cyfaddas i'w fradychu ef. Dranoeth, neu o leiaf y dydd cyn y Pasg, anfonodd yr Iesu ddau o'i ddysgyblion i Jerusalem, a gorchymynodd iddynt ddilyn dyn yr hwn a welent yn dwyn ystenaidd o ddwfr, a gofyn i wr y tŷ am ystafell iddo ef a'i ddysgyblion fwyta y Pasg. Gwyddai yr Iesu enw gwr y tŷ, a digon tebyg fod y dysgyblion yn ei adnabod pe buasai yn ei enwi. Ond ni enwodd ef rhag rhoddi cyfle i Judas, mae yn debyg, ei fradychu yn amser y swper, gan fod arno eisiau cyfle i ddyweyd amryw bethau wrth ei ddysgyblion yr adeg hono. Aeth Judas gyda hwynt i'r oruwch ystafell, a bwytaodd y Pasg fel y lleill. Aeth yr Iesu yn nghyd a sefydlu ei swper ei hun, i barhau eu cof am ei ddioddefiadau, ac y mae lle i gasglu oddiwrth Luc xxii. 21, fod Judas yn bresenol; canys wrth son am ei farwolaeth, dywedodd drachefn, "Un o honoch a'm bradycha i." Synasant oll drachefn, a gofynasant iddo y tro hwn, "Pwy yw efe, Arglwydd?" Atebodd, "Yr hwn a wlych ei law gyda mi yn y ddysgl," neu un o'r rhai oeddent yn eistedd yn ddigon agos ato i wlychu ei law neu fwyta o'r un ddysgl ag ef. Gofynnodd Judas, "Ai myfi yw?" Atebodd yr Iesu, "Ti a ddywedaist." Mae yn syndod na buasai yn llewygu wrth weled ei fod wedi ei ddal. Ond yr oedd yn awr yn rhy ddiweddar i deimlo; yr oedd wedi ymgaledu. Wedi iddynt ganu hymn, hwy a aethant allan i fynydd yr Olewydd, lle yr oedd gardd digon adnabyddus i Judas, oblegid byddai yr Iesu a'i ddysgyblion yn arfer myned yno

yn fynych. Pan welodd Judas ei fod wedi myned yno, efe a aeth at yr archoffeiriaid i ymofyn milwyr i ddal yr Iesu. Dywedodd Judas wrthynt y gallent ei adnabod trwy ei weled ef yn ei gusanu. Y fath galon galed raid fod yn ei fynwes erbyn hyn, pan y gallai arfer un o brif arwyddion cariad i'r fath amcan melldigedig! Gwnaeth yr Iesu un cynyg pellach i geisio ei wella, trwy ddyweyd, "Y cyfaill, ai a chusan yr wyt ti yn bradychu mab y dyn?" Dyma eiriau digon i doddi calon gareg. "Y cyfaill." Cofia yr adeg ddarfu i ni dreulio gyda'n gilydd. Cofia yr holl garedigrwydd ddarfu i mi ddangos i ti. Paid defnyddio cusan i'r fath amcan gwael. Paham yr wyt yn bradychu Mab y dyn? y goreu o'r teulu, yr unig ddyn welodd y byd er dyddiau Adda, cyfaill goreu yr holl deulu dynol. Ond yn gwbl ofer, yr oedd y diafol yn nghalon Judas fel nad oedd lle i ddim da fyned i mewn.

7. *Wedi i'r diafol gael meddiant o galon gwrthgiliwr, ni bydd dim yn rhy ddrwg ganddo i'w gyflawni.*—Pe buasai rhywun yn dyweyd hanes Judas yn mlaen llaw, buasai yn amhosibl i ni ei gredu. Pwy allasai gredu y buasai neb yn bradychu yr Iesu ar ol cael digon o gyfleusdra i'w adnabod, a theimlo ei garedigrwydd, a hyny ar adeg pan oedd yn gwneyd ei oreu i ennill ei serch? Ei fradychu i ddwyllaw ei elynion, pan oedd yn gweddio ac mewn chwerwder enaid. Nis gallasai neb wneyd hyn ond yr hwn oedd wedi llithro o gam i gam o ymyl y nefoedd i afaelion y diafol. Pan fyddo gan y diafol rywbeth gwaeth na'u gilydd i'w gyflawni, mae yn edrych am rywun sydd wedi bod yn broffeswr crefydd at y gorchwyl.

Gelynnion gwaethaf yr eglwys yn mhob oes yw y rhai hyny a gyfelliornasant o ran y gwirionedd ac a wrthgiliasant oddi wrth grefydd. Dyma y rhai sydd yn gallu cyrhaedd eithafion pellaf annuwioldeb.

8. *Cyrhaedda pob dyn ei le ei hun ryw adeg neu gilydd.*

—Mae safle neu raddoliaeth yn y byd moesol, a chaiff pob un ei le ryw amser, fel y mae dwfr bob amser yn cyrhaedd ei *level*. Weithiau rhaid i'r dwfr ddisgyn drwy bibell ugeiniau o droedfeddi, ond cyfyd eilwaith nes dyfod mor uchel ag yr oedd yn y cychwyn. Brydiau ereill gwelir y don yn taro yn erbyn y graig, nes byddo y berw brigwyn yn neidio ugeiniau o droedfeddi i'r awyr, ond can gynted ag y tawelo yr ystorm, ceir gweled y dwfr yn rhedeg yn gyflym i waered, ac yn aros mor agos i'r gwaelod ag y byddo modd. Mae yn debyg iawn yr un fath gyda dynion. Codir rhai trwy amgylchiadau i bin-acl uchaf anrhydedd, cyfoeth, a gallu, ond ar ol hyny suddant i waelodion cymdeithas, a byddant farw heb ddim galar ar ei hol, na neb yn eu cofio. Mae ereill ag enaid mawr, yn cael eu geni mewn tlodi, ac yn cael eu cadw i lawr gan amgylchiadau, ond o'r diwedd cyfodant nes byddo pawb yn gorfod cydnabod eu gwerth a theimlo eu dylanwad. Edrycher ar Judas Iscariot; codwyd ef i swydd ac urddas apostol, ond suddodd bob dydd nes iddo gyrhaedd ei le ei hun. Edrycher ar Iesu Grist, ar y llaw arall, wedi ei eni yn dlawd, a phawb braidd yn cyduno i'w gadw lawr; ond cododd yn raddol mewn ffafr a dylanwad; ac yn y diwedd cyrhaeddodd ei le ei hun, trwy gael ei ddyrchafu goruwch yr holl nefoedd, a'i osod i eistedd ar ddeheu-law y mawredd yn y goruwchleoedd. Dylai hyn fod yn rhybudd i bechaduriaid, ac yn annogaethol i'r saint. Gall yr annuwiol flodeno fel y lawryf gwyrdd, a chymeryd byd da yn helaethwych beunydd, a llywodraethu ar y cyfiawn am dymhor; ond y mae ei draed ar lithrigfa, ac efe a lithra rywdro i waelodion trueni. Gall y Cristion orfod rhodio dyffryn galar, a glyn wylofain, a rhodio yn alarus trwy orthrymder y gelyn, ond daw y dydd y gwelir ef yn "fwy na choncwerwr trwy yr hwn a'i carodd."

9. *Anaml y mae gwrthgiliwr oedd wedi cyrhaedd safle uchel yn eglwys Dduw yn marw yn dawel.*—Mae yn anmhosibl i unrhyw bechadur anedifeiriol farw yn ddedwydd,

ond gallant farw yn dawel fel rhai heb deimlo eu perygl. Ond yn y cyffredin mae y rhai a fuont unwaith yn proffesu crefydd, ac a droisant oddiwrthi yn annuwiol, yn cael eu deffroi mewn modd arswydus ychydig amser cyn marw. Ymddengys fel pe byddai Duw yn benderfynol i gael ganddynt gyfaddef mai drwg a chwerw yw pechu yn erbyn yr Arglwydd. Pwy fedr ddychymygu y pangfeydd oedd Judas yn deimlo pan oedd ei gydwybod yn dyweyd, "Pechais, gau fradychu gwaed gwirion." Yr oedd yr arian fel marwor tanllyd yn llosgi, nid yn unig ei logellau, ond ei galon hefyd. Yr oedd yr adgof o bob peth oedd wedi deimlo, a'r cyfan oedd wedi dderbyn yn nghwmni yr Iesu, yn rhuthro yn ol i'w gof; ac O, r' fath adgof chwerw! Yr oedd y cyfan drosodd. Nid oedd un gobaith am fwynhau y cyffelyb mwy. Mae yn deilwng o sylw yma, fod argyhoeddiad a throedigaeth yn ddau beth gwahanol. Argyhoeddwyd Judas, ond ni ddychwelwyd ef. Mae lle i gredu fod llawer iawn o'r rhai sydd yn edifarhau tua gwely marw yr un fath. Teimlant ddychrynfeydd uffern yn eu cydwybodau, ond nid ydynt yn cael eu paratoi i'r nefoedd. Y fath sefyllfa druenus yw i ddyn fod o hyd golwg i deyrnas Ddnw, i.e. yr hwn y bu ei draed ar wlad yr addewid, wedi ei amddifadu o obaith! Yr oedd yr Iesu yn Jerusalem o hyd, ond ni fedrai Judas ddychwelyd ato. Os oes rhywrai yn teimlo eu calonau yn ymadael oddiwrth y Duw byw, bydded hyn yn rhybudd iddynt rhag syrthio o honynt mor bell fel na byddo modd iddynt ddychwelyd, ac iddynt gael eu gyru i'r fath sefyllfa o anobaith, ac i ddewis marwolaeth yn fwy na bywyd, ac i ruthro yn mlaen i dragywyddoldeb yn hytrach na dyoddef eu beichiau mewn amser.

GWRTHOD CRIST YN ERBYN ARGYHOEDDIAD.

GAN Y PARCH. WILLIAM ROBERTS, LIVERPOOL.

“A dywedodd Pilat wrth yr archoffeiriaid a'r bobl, Nid wyf fi yn cael dim bal ar y dyn hwn.”—Luc xxlii. 4.

“Y dyn hwn” ydoedd y mwyaf a'r goreu a fu ar y ddaiar erioed, sef “y dyn Crist Iesu.” Dywedai Pilat am dano pan y safai ei brawf ger ei fron, Nad oedd “yn cael ynddo ef un bai.” Yr oedd Crist yn cael ei gyhuddo o ddau “fai” mawr iawn, sef o *gabled* yn erbyn Duw, ac o *deyrnfradwriaeth* yn erbyn Cæsar; ac yr oedd pob un o'r beiau hyn i gael ei gospi â marwolaeth. Profwyd Crist am *gabled* ger bron yr archoffeiriaid Iuddewig, a chyhoeddwyd ef “yn euog o farwolaeth.” Ond yr oedd y Rhufeiniaid wedi cymeryd yr awdurdod i roddi i farwolaeth oddiar yr Iuddewon, megys y dywedent eu hunain, “Nid cyfreithlon i ni ladd neb.” Yr oedd ynddynt ddigon o ysbryd lladd, ond trwy drugaredd, nid oedd yn “gyfreithlon iddynt ladd neb.” Oblegid hyn dygasant yr Iesu ger bron Pilat, y rhaglaw Rhufeinig, dan y cyhuddiad o *deyrnfradwriaeth*. Nis gallasant gael gan Pilat ei roddi ef i farwolaeth am drosedd o natur grefyddol; ac am hyny dyfeisiwyd cyhuddiad o natur wladol yn ei erbyn ef. Cyhuddasant ef o fod “yn gŵyrdroi y bobl, ac yn gwahardd rhoi teyrnged i Cæsar.” Dichell erlidwyr bob amser ydyw cuddio erlidigaeth grefyddol dan yr esgus o gosp am drosedd gwladol. Mynant mai nid oblegid eu crefydd, ond mai oblegid troseddu yn erbyn y llywodraeth wladol, y bydd dynion yn dycdddef yr holl gam a'r creulondeb. Ac felly yma, y mae yn ddigon amlwg mai oblegid ei grefydd yr oedd yr Iuddewon yn ceisio lladd y Gwardedwr; ond yr oeddent yn ddichellgar yn ceisio cuddio hyny â'r esgus o *deyrn-*

fradwriaeth. Am y "bai" yma y safai ei brawf ger bron Pilat, "Yr archoffeiriaid a'i cyhuddasant ef o lawer o bethau"—"Safasant, gan ei gyhuddo ef yn haerllug." Gwnaethant ymdrechion teilwng o achos gwell i brofi eu cyhuddiadau, ac ni wnaed dim ymgais i'w gwrthbrofi. "Nid atebodd yr Iesu ddim," ac nid atebodd neb arall ddim drosto. Nid oedd yr un dadleuwr yn y llys i ddyweyd yr un gair o blaid y cyhuddedig. "Ceisiwyd gau-dystion lawer yn ei erbyn;" a buasai yn hawdd cael tystion geirwir lawer o'i blaid, ond ni cheisiwyd yr un. Holodd Pilat ef yn fawr yn ngwydd ei gyhuddwyr, a gwrandawodd yn astud ar bob tystiolaeth a ddygwyd i'w erbyn; ond er gwneyd yr ymchwiliad manylaf am lawer o amser, ac er meddu pob mantais ac ewyllys i'w brofi ef yn euog, eto methwyd yn llwyr. A gorf i Pilat addef yn y diwedd, gan ddywedyd, "*Nid wyf fi yn cael dim bai ar y dyn hwn.*" Gallesid dysgwyl ar ol hyn y buasai yn ei "ollwng ef yn rhydd." Gan fod y cyhuddiad heb ei brofi, yr oedd gan y carcharor hawl i'w ryddid. Ac yr oedd Pilat yn gwybod ac yn teimlo y dylasai ei ryddhau. Yr oedd cyfiawnder yn gofyn hynny; ac yr oedd ei wraig a'i gydwylbod—dwy o ddylanwad mawr—yn ei gymhell i wneuthur hynny; ond yn lle ei ollwng ef yn rhydd, "Yr Iesu a fflangellodd efe, ac a'i rhoddes i'w groeshoelio." Yr ydym yn gweled yma, *fod Pilat wedi ymddwyn at Grist yn groes i'w farn am dano.* Yr oedd yn argyhoeddedig y dylasai ryddhau Crist; ond yn groes i'w argyhoeddiad, efe a'i traddodes ef i farw. Dywedai ar un anadl, "Nid wyf fi yn cael dim bai ar y dyn hwn," ac ar yr anadl nesaf efe a'i "traddododd ef i'w groeshoelio." Y mae y fath anghysondeb cywilyddus yn ein taro â syndod, ac y mae ein holl natur yn ymgynhyrfu wrth feddwl am y fath ymddygiad anghyfiawn. Y mae yr hwn a wnaeth hyn wedi tynu arno ei hun gondemniad cyfiawn dynolryw yn gyffredinol. Yr ydym oll yn ei gondemnio ef yn ddiarbed; ond edrychwn rhag ein bod wrth ei farnu

ef yn ein condemnio ein hunain hefyd. Onid wyt ti yr hwn wyt yn ei gondemnio ef, yn gwneuthur yr un peth? Oes, y mae llawer o wrandawyr yr efengyl yn euog o'r un pechiod yn union ag a gyflawnodd Pilat; nid yr un yn ei amgylchiadau, y mae yn wir, ond yr un yn hollol yn ei natur. Y mae llawer iawn o honynt yn ymddwyn at Grist yn groes i'w barn am dano. Y maent yn ei gymeradwyo, ac eto yn ei wrthod; y maent yn dyweyd nad ydynt "yn cael un bai ynddo," ac eto yn ei "ail groeshoelio, ac yn ei osod yn wat-war."

Yn awr, ni a edrychwn ar Pilat fel cynnrychiolydd dos-barth lluosog o ddynion sydd yn y byd eto, sef y RHAI SYDD YN GWRTHOD CRIST YN ERBYN EU HARGYHOEDDIAD.

Sylwn yn

I. FOD DYNION YN GYFFREDIN YN ARGYHOEDDEDIG O RAGORIAETH CRIST.—Yr oedd Pilat, ac y mae gwrandawyr yr efengyl yn gyffredin yn argyhoeddedig o'i ragoriaeth.

1. *Y maent yn argyhoeddedig o ragoriaeth dysgeidiaeth Crist.*—"Nid wyf fi yn cael dim bai ar y dyn hwn," meddai Pilat, a hyny ar ol cael eithaf mantais i feddu gwybodaeth yn ei gylch. Gan fod Crist yn gymeriad mor gyhoeddus yn y wlad, y mae yn debyg ei fod wedi clywed llawer o son am dano ef a'i athrawiaeth cyn iddo gael ei ddwyn ger ei fron; ac yn awr efe a'i holodd ef yn fanwl; ac fel yr oedd ei adnabyddiaeth o hono yn cynyddu, yr oedd ei argyhoeddiad o'i ragoriaeth yn dyfnhau. Nid oedd "yn cael dim bai" ar ei fywyd na'i ddysgeidiaeth. Yr oedd Crist yn cymeradwyo ei hun i'w reswm yn ol y graddau yr oedd yn ei ddeall. Ac yr un modd y mae gwrandawyr yr efengyl yn gyffredinol yn dyddiau hyn. Y maent yn meddu llawer o wybodaeth am Grist, ac yn addef gwirionedd a rhagoriaeth yr oll a ddywedir ganddo; ac nid ydynt "yn cael dim bai" ar ei ddysgeidiaeth. "Mor gryfion ydyw geiriau uniondeb" fel y maent ar unwaith yn cario argyhoeddiad o'u gwirionedd i feddwl

dyn. Y mae dyn rywfodd wedi colli ei adnabyddiaeth o Dduw ; ond y mae yn ei feddwl ryw syniad aneglur am dano, fel y gall ei adnabod pan y datguddir ef iddo. Y mae efe wedi gadael "ffordd y gwirionedd," ond y mae ganddo ryw adgofion gwanaidd am yr hen ffordd y bu gynt yn ei rhodio, fel y dealla mai hi ydyw yr iawn ffordd pan y dangosir hi iddo. Yr oedd Nebuchodonosor gynt wedi anghofio ei freuddwyd, ond yr oedd rhyw argraffiad tywyll o hono yn aros ar lech ei gof, fel y gwybu yn uniongyrchol fod adroddiad Daniel o hono yn gywir. Ac felly, er fod dyn yn analluog i ddarganfod y gwirioneddau cynwysedig yn y Beibl, eto ar ol iddynt gael eu datguddio, y mae efe yn meddu gallu i wybod mai gwirioneddau ydynt. Y mae y fath gydweiddiad gogoneddus rhwng dysgeidiaeth Crist ac egwyddorion greddfol natur dyn, fel y mae hi ar unwaith yn canmol ei hun i'w feddwl pan yr hysbysir hi iddo. Y mae yn wir fod Crist wedi datguddio gwirioneddau nas gallasai rheswm dynol byth eu darganfod, ac nas gall efallai byth eu hymgyffred i berffeithrwydd ; ond i'r graddau y mae yn eu hamgyffred, y mae yn cael ei rwymo i'w cymeradwyo. Y mae rhai yn codi rheswm yn rhy uchel, tra y mae ereill yn ei ddarostwng yn rhy isel ; ond diau fod iddo wasanaeth pwysig mewn crefydd. Credwn mai ei le ef yw bod fel ysgolhaig gostyngedig yn "chwilio beunydd yr ysgrythyran" i edrych beth a ddywed yr Arglwydd wrtho. Y mae rhai crefyddau am osod rheswm o'r neilldu, ac apelio yn unig at ddychymyg a theimlad dyn ; ond y mae Crist yn apelio at ei reswm ynystal ag at bob cynneddf arall ag sydd yn ei natur. "Dywedyd yr wyf fel wrth rai synwrol," meddai, "bernwch chwi beth yr wyf fi yn ei ddywedyd." Efe a wahodda y rheswm i chwilio a phrofi i'r manylrwydd eithaf bob rhan o'i ddysgeidiaeth. A gall fforddio gwnenthur hyny, oblegid nid oes dim yn ei addysg ef ag sydd yn groes i reswm. Yr ydym yn gwbl hyderus y bydd i ymchwiliadau diduedd a gonest rhes-

wm derfynu bob amser mewn cymeradwyaeth o Grist a'i grefydd. Y mae rhai, fel y milwyr gynt, yn hollol ddifater yn nghylch Crist, ac felly heb unrhyw argyhoeddiad o'i blaid nac yn ei erbyn; y mae ereill, fel y Phariseaid, yn llawn o ragfarn yn ei erbyn, ac am hyny yn gwrthod ei athrawiaeth heb ei chwilio; ond y mae y rhai sydd, fel ag yr oedd Pilat i raddau mawr, yn gwrando ar Grist heb ragfarn yn ei erbyn, yn sicr o gael eu hargyhoeddi o'i ragoriaeth. Y mae y pechadur yn gweled darlun perffaith o hono ei hun yn nrych yr efengyl, fel y gorfodir ef i addef fod y drych yn un cywir.

Bydd y claf yn gwybod fod y meddyg yn deall ei anhwylddeb ef os bydd yn dyweyd yn gywir pa fodd y bydd yn teimlo; ac y mae Crist, y meddyg anfeidrol, yn dyweyd am afiechyd ysbrydol pechadur yn y fath fodd, fel y mae yn ymwybodol ei fod yn dyweyd y gwir am dano; a dywed fel y wraig o Samaria gynt, "Deuwch, gwelwch ddyn yr hwn a ddywedodd i mi yr hyn oll a wnaethum; onid hwn yw y Crist?" Y mae efe yn darllen calon pechadur, ac yn adrodd holl hanes ei deimladau a'i fywyd. Yn wir, y mae y Beibl yn dangos ei ddwyfoldeb yn ei oleuni ei hun. Ar ei ddalennau ef ei hun y ceir y prawf goreu o'i ddwyfol ysbrydoliaeth. Y mae ei holl wirioneddau yn hunan-brofedig. Y mae ei athrawiaethau mor gyflawn fel y cynwysant bob gwirionedd adnabyddus i ddynion; ac y mae ei orchymynion mor eang fel y gofynant bob rhinwedd, ac y gwaharddant bob pechod, ac nis gallodd holl ymchwiliadau yr athronwyr, a phrofiad yr holl oesau ychwanegu dim atynt. Y mae ei ddysgeidiaeth mor bur, ac mor gyson, ac mor gyflawn, fel nas gall yr un rheswm diragfarn lai na'i chymeradwyo. Pa beth bynaggan hyny, sydd yn rhwystro dynion i fyw i Grist, y mae yn eithaf amlwg nad eu rheswm sydd yn eu rhwystro. Gwyddom fod rhai yn haeru mai methu a gweled cydgordiad rhwng dysgeidiaeth Crist a'u rheswm yw yr achos o'u hangrhediniaeth; ond nis gallwn eu credu. Pa fodd bynag, nid oedd Pilat yn

teimlo dim anhawsder i weled rhesymoldeb yr oll a ddywedai Crist ; ac nid ydyw gwrandawyr yr efengyl yn gyffredin yn gweled dim anhawsder yn hyny. Eithr addefant fod yr efengyl yn wir, “ac yn haeddu pob derbyniad,” a thrangwyddent am i neb awgrymu dim yn wahanol am danynt. Y mae Crist wedi ennill cydsyniad eu rheswm, ac y maent yn barod i ddyweyd am holl dystiolaethau Crist, fel yr ysgrifenydd hwnw gynt, “Da, Athraw, mewn gwirionedd y dywedaist :” Nid ydyw “yn cael dim bai ar y dyn hwn,” nac ar ei ddyseidiaeth.

2. *Y maent yn argyhoeddedig o uniondeb gofynion Crist.*

—Addefai Pilat fod ganddo hawl i'w ryddid ; ac nid oedd yn “cael dim bai arno” am honi ei fod yn dyst i'r gwirionedd, ac yn frenin ar “deyrnas nad yw o'r byd hwn.” Yr oedd ei gydwybod ef yn dwyn tystiolaeth i gyfiawnder gofynion Crist ; ac y mae cydwybodau gwrandawyr yr efengyl yn gyffredinol yn gwneyd yr un peth. Y mae llais cydwybod bob amser, ac yn mhob man o blaid yr hyn a ystyria yn gyfiawnder, ac yn erbyn anghyfiawnder. Y mae hi yn wastad yn canmol yr hyn sydd dda, ac yn condemnio yr hyn sydd ddrwg : ac nid oes na chyfraith, nac arferiad, na mantais a all gael ganddi wneuthur yn wahanol. Mae yn wir y gall hi weithiau, fel yr oriawr, fod allan o'i lle, a chyfeiliorni ; ond wedi iddi gael ei goleuo trwy yr efengyl, hi a “ddealla gyfiawnder, a barn, ac uniondeb.” Y mae Crist yn apelio at gydwybod dyn, ac y mae yn ei hennill i'w bleidio. Y mae hi yn tystio fod holl ofynion Crist yn gyfiawn, yn sanctaidd, ac yn dda. “Yr ydym ni,” meddai Paul, “trwy eglurhad y gwirionedd, yn ein canmol ein hun wrth bob cydwybod dynion yn ngolwg Duw.” Nid oes eisiau ond eglurhau “y gwirionedd fel y mae yn yr Iesu,” er ennill iddo ganmoliaeth wresocaf pob cydwybod. Dichon nad yw y dyn yn caru y gwirionedd, ond y mai ei gydwybod yn ei ganmol ; dichon fod y gwirionedd yn condemnio ei pherchenog, ond er

hyny y mae hi yn ei gymeradwyo ; dichon ei bod i raddau yn dywyll a gwan, ond er y cwbl y mae hi yn pleidio yr hyn sydd uniawn hyd eithaf ei gallu : y mae hi yn tystio fod gan Grist berffaith hawl i'r oll a ofyna oddiwrth bechadur. " A pha beth a gais yr Arglwydd genyt? Onid gwneuthur barn, a hoffi trugaredd, ac ymostwng i rodio gyda Duw?" Onid "edifarhau a chredu yr efengyl," a "byw yn sobr, ac yn gyfiawn, ac yn dduwiol yn y byd sydd yr awr hon?" Ac onid yw pob cydwybod yn llefaru yn groyw ac yn gryf o blaid hyn oll? Dywed ei gydwybod wrth bob pechadur y dylai gasau y drwg, a glynw wrth y da ; y dylai gredu yn Nghrist, "a byw i'r hwn a fu farw drosto, ac a gyfodwyd." A gwesgir ef ganddi i addef hyny, ac i gydnabod nad yw Crist yn ceisio ganddo wneuthur dim ond sydd yn iawn, nac yn gofyn dim ganddo ond sydd yn gyfiawn iddo gael. Nid yw "yn cael dim bai" ar ei ofynion. Y mae cydwybod pob dyn gyda Christ. Ni chondemniodd y gydwybod neb erioed am ei dderbyn, ond condemniodd filoedd am ei wrthod.

3. *Y maent yn argyhoeddedig o gyfaddasder trefn Crist ar gyfer angenion eu natur.*—Pa beth oedd barn Pilat am hyn nis gwn ; ond gwn fod gwrandawyr yr efengyl yn gyffredinol yn barnu fod crefydd Iesu Grist yn gyfaddas i'w cyflwr, ac yn angenrheidiol i'w dedwyddwch. Y mae natur dyn yn galw am grefydd, ac y mae crefydd mor angenrheidiol iddo a'i fara beunyddiol. Y mae ei "enaid yn sychedu am Dduw, am y Duw byw." Er ei fod trwy bechod wedi ei ysgaru oddiwrth Dduw, eto y mae rhyw lef hiraethlawn yn esgyn o ddyfnderoedd ei natur, gan ddyweyd, "O na wyddwn pa le y cawn ef." Efe a fyn addoli ; ac os na bydd yn adnabod y Creawdwr, efe a addola y creadur. Y mae yn rhaid iddo gael crefydd o ryw fath. Y mae yr holl dduwiau a wnaeth, a'r crefyddau a ddyfeisiodd, yn brofion digonol o'i angen, er en bod oll yn methu a'i ddiwallu. Y mae yr holl grefyddau a ddyfeisiwyd gan ddyn wedi eu pwyso yn

nghlorianau rheswm a phrofiad, a'u "cael yn brin;" ond y mae crefydd Iesu Grist yn cyfateb i holl angenion y natur ddynol. Y mae ei chyfaddasder i ddyn yn brawf amlwg fod ei hawdwr "yn gwybod beth oedd mewn dyn," oblegid y mae ynddi hi bob peth ag sydd arno eisiau. Y mae dyn yn mhob oes a gwlad wedi bod yn gofyn amrywiol ofyniadau pwysig, ac wedi a methu a chael atebion boddhaol iddynt gan yr un oracl, hyd nes yr atebwyd hwy gan Grist. Y mae efe er y cynfyd wedi bod yn ymholi yn bryderus am Dduw, am drefn i'w gyfiawnhau, ac am anfarwoldeb. Pan y dywedodd Philip wrth Grist, "Dangos i ni y Tad," nid oedd ond yn mynegu y teimlad sydd wedi bod yn nghalon dyn yn mhob oes. Y mae dyn wedi bod trwy yr oesau yn dyheu am ddatguddiad o Dduw, ac yn "ymbalfalu am dano ef;" ond er y cwbl, "DUW NID ADWAENIR" oedd efe iddo, hyd nes y dadguddiwyd ef gan Grist. "Yr unig-anedig Fab yr hwn sydd yn mynwes y Tad, hwnw a'i hysbysodd ef." Y mae Crist yn dangos y Duw ag y mae dyn yn hiraethu am ei adnabod; a hwnw yn "Dduw gyda ni," wedi "ymddangos yn y cnawd," ac ar unwaith "yn Dduw cyfiawn ac achubydd." Y mae dyn yn teimlo ei euogrwydd, ac yn gofyn yn awyddus, "Pa fodd y cyfiawnheir dyn gyda Duw?" Ac ateba yr efengyl ef, fod Duw yn "cyfiawnhau yn rhad trwy ei ras ef, trwy y prynediggaeth sydd yn Nghrist Iesu." Y mae dyn yn teimlo dymuniad angherddol am anfarwoldeb, ac wedi bod yn gofyn yn ddifrifol er dechreuad y byd, gan ddywedyd, "Os bydd gwr marw, a fydd efe byw drachefn?" Ond nid oedd neb yn gallu rhoddi atebiad eglur ac awdurdodol iddo. Yr oedd holl oraclau y ddaear yn fud uwch ben y bedd. Dystawrwydd pruddaidd oedd yn teyrnasu o'i amgylch, heb ddim ond adsain ei ofyniad yn swnio yn ei glustiau. Ond eglurwyd y pwnc tywyll hwn iddo "trwy ymddangosiad ein Hiachawdwr Iesu Grist, yr hwn a ddiddymodd angau, ac a ddug fywyd ac anlygredigaeth i oleuni trwy

yr efengyl." Ac fel hyn y mae crefydd Crist yn rhoddi atebion llawn a boddhaol i holl holion rhesymol dyn, ac yn "cyflawni ei holl raid ef." Y mae "yn madden ei holl anwireddau, ac yn iacháu ei holl lesgedd." Ac er dyfnd yw ei halogrwydd, bydd i "waed Iesu Grist ei Fab ef ei lanhau oddi wrth bob pechod." Os yw ef yn dlawd, y mae yma "aur wedi eu buro trwy dan," i'w gyfoethogi; os yw yn noeth, y mae yma "ddillad gwynion, fel ei gwisger;" ac os yw yn ddall, y mae yma "eli i iro ei lygaid, fel y gwelo;" y mae y feddyginiaeth sydd yn yr efengyl yn berffaith gyfaddas i afiechyd moesol dyn. Fel ag y mae cyfaddasder yn y golenni i'r llygad, yn y swm i'r glust, yn y ddaiar i'r anifeiliaid, yn yr awyr i'r adar, ac yn y dwfr i'r pysgod; felly y mae cyfaddasder yn yr efengyl i angenion ysbrydol pechadur. Y mae ganddi hi falm i'w holl ddoluriau; y mae ganddi hi "air mewn pryd" i'w lefaru wrth bob diffygiol; ac y mae ganddi hi gordial i "gysuro pob galarus" Y mae ynddi hi "iachawdwriaeth gyffredinol i'w holl anhwylderau—y mae yn ei "gwbl iachau." Y mae yn ei "brydferthu ag iachawdwriaeth," ac yn ei dywys yn ddiangol trwy daith bywyd; y mae yn ei wroli fel nad "ofno niwed" yn angau, ac wedi hyny y mae yn ei gymeryd i ogoniant. Y mae miliwnau wedi gwnenthur prawf arni, ac wedi ei chael yn gyfaddas iddynt yn mhob cyflwr ac amgylchiad. Ac y mae dynion yn gyffredinol yn teimlo hyn, ac yn ei addef. Y maent yn teimlo angen am gysuron crefydd, ac yn chwenych ei bendithion hi. Dywedant nad ydynt "yn cael dim bai" arni, ond fod ynddi bob peth ag sydd arnynt eisiau. Dymunant ei meddu am ei bod yn gwaredu rhag cosp, ac yn gwobrwyo â bywyd tragywyddol. Dywedir wrth y dyn fod "duw-ioldeb yn fuddiol i bob peth," "na wyr dyn beth a dâl hi," ac nad yw "yr holl bethau dymunol yn gyffelyb iddi;" ac efe a addefa hyn oll gyda y parodrwydd mwyaf, ac a ddywed, O ie, "penaf peth i'w doethineb," nid oes dim byd tebyg i

grefydd ; y mae arnaf fi awydd am ei meddiannu, a gobeithio y caf afael arni, oblegid bydd yn ofnadwy marw hebddi. “Marw a wnelwyf o farwolaeth yr uniawn, a bydded fy niwedd fel yr eiddo yntau.” Fel hyn yr ydym yn cael dynion yn gyffredinol dan ryw fath o argyhoeddiad o ragoriaeth Crist. Nid ydynt “yn cael dim bai arno ;” ond addefant wirionedd a gwerth ei grefydd, a’i hawl gyfiawn ef yn eu gwasanaeth.

II. FOD LLAWER YN GWRTHOD CRIST ER EU BOD YN ARGYHOEDDEDIG O’I RAGORIAETH.—Yr oedd Pilat yn tystio nad oedd yn cael dim bai yn Nghrist, ac er hyny efe a’i “traddododd ef i’w groeshoelio ;” ac y mae llawer o ddynion eto yn cymeradwyo Crist, ac er hyny yn ei wrthod. Pa beth yw yr achos o’r fath anghysondeb ?

1. *Grym llygredd y galon ddynol.*—Hyn yw yr achos cyffredinol a gwreiddiol o’r drwg hwn, ac oddiar y gwreiddyn yma y tardda holl ddrygau y bywyd dynol. “Y galon sydd fwy ei thwyll na dim, a drwg diobaith ydyw : pwy a’i hedwyn ?” A’r “drwg” hwn sydd yn nghalon dyn yw yr unig beth a all roddi cyfrif am yr anghysondeb sydd rhwng ei farn a’i ymddygiad. Nis gellir deall dyn heb wybod am lygredd ei galon. Y mae yn ddirgelwch iddo ei hun hyd oni eglurir y dirgelwch hwn iddo. Y mae fel pe byddai ynddo ddau enaid—un yn ei dynu bob ffordd. Y mae un duedd yn peri iddo ogwyddo at yr hyn sydd dda, a’r duedd arall yn peri iddo ogwyddo ar yr hyn sydd ddrwg. Y mae yn gwel-ed y goleuni, ac “yn caru y tywyllwch ;” y mae yn canmol y da, ac yn gwnenthur y drwg ; y mae ei reswm a’i gydwybod yn cymeradwyo Crist, ond y mae ei galon lygredig yn ei wrthod. Y mae crefydd Crist yn cyfateb i’w angenion, ond nid yw yn cyfateb i’w dueddiadau. Y mae hi yn rhy bur ac ysbrydol i’r llygredig a’r daiarol ei derbyn, yr oedd agwedd a geirian Crist yn rhwymo Pilat i’w ofni a’i barchu ; ond yr oedd llygredd ei galon ei hun yn ei rwystro i’w garu, ac ym-

ddwyn yn gyfiawn tuag ato. Yr oedd yn haws ganddo wneuthur anghyfiawnder am ei fod wedi arfer ymddwyn yn anghyfiawn. Yr oedd ei euogrwydd blaenorol yn ei wanhau at gyfiawni ei ddyledswydd bresenol. Mae yn debyg ei fod wedi colli ffafr y bobl trwy ei drais a'i anghyfiawnder, ac ofnai oblegid hyny, y byddai iddynt achwyn arno wrth yr ymerawdwr pe y gollyngasai Grist yn rhydd. Ofnai wneuthur yr hyn oedd gyfiawn yn awr, am ei fod wedi arfer gwneuthur cam o'r blaen. A rhwymid ef yn gaeth, megys a gefynau pres, gan ei lygredd a'i hen arferion. Ac yr un modd y mae gyda llawer eto. Er eu bod yn gwybod eu dyledswyddau, ac yn cael eu tueddu i'w cyfiawni, eto y mae "calon siomedig yn eu gwyrddroi," ac yn eu cymell i wneuthur yr hyn sydd anghymeradwy gan eu cydwybodau. Y mae eu llygredigaethau wedi cynyddu i nerth ofnadwy trwy ymarferiad, ac wedi cael meistrolaeth arnynt. A phan y meddylia y dyn neshau at Grist, y mae rhyw "bechod pared i'w amgylchu" yn dyfod ar ei warthaf ac yn ei orchfygu. Y mae ei chwantau yn deffroi ac yn ei lusgo ymaith, a'i hen arferion yn ymgau o'i amgylch, gan ei gadw yn mhell oddiwrth y Ceidwad. Ac fel hyn, y mae nerth ei deimlad llygredig yn ei atal i dderbyn crefydd ag sydd yn ei rwymo i adael ei bechod.

2. *Cariad anghymedrol at glod ac elw bydol.*—Y mae yn eithaf cyfiawn i ddyn ddymuno parch a chyfoeth; ond y mae ymestyn atynt ar draws gwirionedd a chyfiawnder yn bechod ofnadwy. Hyny a wnaï Pilat yn awr; yr oedd ganddo awdardod ar Grist, i'w groeshoelio, neu i'w ollwng ef yn rhydd. "Gwyddai mai o genfigen y traddodasai yr archoffeiriad ef," a gwelai fod pob cyhuddiad a ddygasid i'w erbyn wedi syrthio i'r llawr. Yr oedd yn argyhoeddedig o'i ddiniweidrwydd, ac yn wir awyddus i'w ollwng ef yn rhydd. Ond rhagwelai y byddai iddo wrth hyny dramgwyddo yr offeiriad a'r bobl; ac os clywai yr ymerawdwr yr hyn a wnaethai,

y byddai mewn perygl o golli ei swydd. Eithr nid oedd efe yn barod i redeg y fath anturiaeth, yr oedd yn "ewyllysio boddhau y bobl" er mwyn ennill eu clod; ac yn ewyllysio cadw ei swydd er mwyn ei helw a'i hanrhydedd. Yr oedd ei gydwylbod yn dyweyd wrtho am wneuthur cyfiawnder, ond nid oedd efe yn barod i wrando ar ei llais mor bell ag i ber-yglu ei fanteision fydol er mwyn Crist. Yr oedd efe yn an-ewyllysgar iawn i gondemnio y Gwardwr, a gwnaeth lawer o ymdrech i beidio, ac a "geisiodd ei ollwng ef yn rhydd." Efe a arferodd bob dyfais ar a allai er arbed Crist a chadw ei sefyllfa hefyd; ond pan y gwelodd fod yn rhaid aberthu un o honynt, efe a benderfynodd aberthu Crist yn hytrach na'i sefyllfa fydol. Aeth Pilat yn ei gyfyngder at yr offeiriaid—y lle diweddaſ yn y byd i ddyn fyned i ymgynghori yn nghylch llwybr ei ddyledswydd—a gwnaethant lwythau eu goreu i fygu ei argyhoeddiad. "Os gollyngu di hwn yn rhydd," meddent, "nid wyt ti yn garedig i Cæsar." A "phan glybu efe yr ymadrodd hwn," efe a frysiodd i draddodi yr Iesu i'w groeshoelio. Nid oedd yn ystyried bod yn gyfiaw'n at Grist yn fawr o beth at fod "yn garedig i Cæsar." Yr oedd efe eisoes wedi gwneuthur cyfaill o Herod, a cheisla i wneuthur cyfeillion o'r offeiriaid a'r bobl, ac o Cæsar, a phawb, ar draul Crist. Ond buasai yn fil gwell i'r truan camsyniol wneyd cyfaill o Grist, er i hyny fod ar draul tramgwyddo pawb ereill. Eithr fel arall y dewisodd Pilat wneyd, ac fel arall y dewisa llawer wneyd eto. Mewn gwirionedd, y mae Pilatiaid llawer yn y byd eto. Nyni a adwaenom leng o hon-ynt. Yr ydym ar bob llaw yn gweled dynion yn aberthu cyfiawnder er mwyn ffafr, yn gwerthu eu cydwylbodau am arian, ac yn gwrthod Crist er mwyn clod. Y mae "boddhau y bobl" yn fwy peth yn en golwg na boddhau Duw; ac y mae bod "yn garedig i'r Cæsar" sydd uwch en penau yn fil pwysicach yn en golwg na bod yn ffyddlawn i Grist. Pan y meddylliant am fod yn grefyddol, hwy a ddechreuant "fwrw

y draul" ac edrych ar y *canlyniadau*, gan ofyn yn ystyriol, Pa fodd yr effeithiai byw yn grefyddol ar fy amgylchiadau? Beth a ddywedai "y bobl" am danaf? Ac a fyddai hyn "yn garedig i'r Caesar" sydd mewn awdurdod arnaf? Os tybiant "mai elw yw duwioldeb," hwy a ymarferant â hi; ond os gwelant na fydd hi yn ffafriol i'w llwyddiant bydol a'u hanrhydedd cymdeithasol, hwy a'i "traddodant hi i'w chroeshoelio." Y mae ystyriaethau bydol yn cael mwy o ddylanwad arnynt na'u cariad at rinwedd. Byddai yn dda ganddynt weithredu yn ol eu hargyhoeddiadau, pe y gallent ar yr un pryd gyrhaedd eu hamcanion bydol; ond y mae yn well ganddynt groesi llais cydwybod na pheryglu eu helw a'u clod. Yr ydym yn cael fod dynion yn gyffelyb yn nyddiau ein Hiachawdwr: "Llawer o'r penaethiaid hefyd a gredasant ynddo; ond oblegid y Phariseaid ni chyffesasant ef, rhag eu bwrw allan o'r synagog: canys yr oeddynt yn caru gogoniant dynion yn fwy na gogoniant Duw." Y mae "caru gogoniant dynion" yn rhwystro llawer eto i dderbyn a chyffesu Crist. Ni fynant rodio ffordd crefydd am nad ydyw mawredd bydol yn myned ar hyd-ddi. Y mae yn well gan rai fyned gyda phobl fawr i uffern, na myned gyda phobl gyffredin i'r nefoedd.

3. *Ysbryd annhenderfynol*.—Pe buasai Pilat yn siarad yn gryf, mewn tôn benderfynol, ar y cyntaf, buasai yn mygu dadwrdd yr Iuddewon ar unwaith. Gwnaeth felly ar ol hyn, pan y daethant i geisio ganddo newid yr "arysgrifen," efe a'u hatebodd yn hyf, gan ddywedyd, "Yr hyn a ysgrifennaiis a ysgrifennaiis," a chafodd lonydd ganddynt wedi iddynt ddeall ei fod ef o ddifrif. A chawsai lonydd ganddynt ar y dechreu pe rhoddasai ar ddeall iddynt ei fod yn benderfynol i wnenthur cyfiawnder beth bynag a fuasai y canlyniadau. Ond yn lle hyny, efe a ddechreuodd "gloffi rhwng dau feddwl," gan gydgymlharu cyfiawnder â chyfleusdra. Yn lle gwranddo ar ei gydwybod ac ufuddhau iddi, efe a ddechreu-

odd ofyn i'r bobl, "Pa beth a wnaif i'r Iesu?" "Pa un a fynwch i mi ei ollwng yn rhydd i chwi? Barabbas, ai yr Iesu, yr hwn a elwir Crist?" Yr oedd yn myned yn ol ac yn mlaen oddiwrth yr Iuddewon at yr Iesu, ac oddiwrth yr Iesu at yr Iuddewon; a bu yn petruso ac yn dadleu â hwynt hyd nes yr oedd min ei argyhoeddiad wedi pylu, a'i benderfyniad wedi gwanhau. Yr oedd ei betrusder ef yn gwahodd gwrthwynebiad y bobl. Fel yr oedd efe yn gwanychu, yr oeddent hwythau yn cryfhau; ac fel yr oedd efe yn llareiddio yr oeddent hwythau yn ymgynhyrfu yn fwy. Gwelent yn eglur nad oedd efe yn gryf o blaid uniondeb, ac mai dyn yn y farchnad, a'i bris arno, ydoedd. Gwelent y gallent ei ddychrynu, a'i hudo, a'i brynu, ac yna aethant yn fwy beiddgar i ofyn iddo am groeshoelio Crist. Cydsyniodd i wneyd yr *anghyfiawnder lleiaf*, gan ddysgwyl trwy hyny allu gochelyd gwneuthur yr *anghyfiawnder mwyaf*. "Mi a'i ceryddaf ef ac a'i gollyngaf ymaith," meddai; ond wedi iddo roddi ffordd mewn un peth, hwy a fynent iddo roddi ffordd mewn pob peth. "Hwythau a leasant yn fwy" pan y gwelsant ef yn dechreu gildio. Gobeithiai ef, ond iddo *oedi ychydig*, y denai amgylchiadau yn fwy ffafriol iddo i ddilyn ei argyhoeddiad; ond yn lle hyny, yr oedd y rhwystrau yn amlhau, a'r lluaws yn myned yn fwy haerllug o hyd. Ac o'r diwedd, ar ol yr holl betruso, a dadleu, ac oedi, "eu llefain hwynt a orfuant," a "Philat a farnodd wneuthur eu deisyfiad hwynt." Y mae yn ofidus meddwl fod miloedd yn ein hoes ni yn chwarae rhan Pilat gyda Christ. Er eu bod yn argyhoeddedig o'u dyledswydd tuag ato, eto nid ydynt yn benderfynol o'i blaid nac yn ei erbyn. Y maent yn ewyllysio ei dderbyn a'i ddilyn; ond nid oes ganddynt rym digonol yn eu penderfyniad i osod eu hewyllys mewn gweithrediad. Ant, fel Pilat, weithiau at yr Iesu, ac weithiau at ei elynion. Y maent weithiau yn wylo mewn pryder, ac weithiau yn cellwair mewn anystyriaeth. Y maent yn chwenychu y nefoedd,

ond yn caru pechod. Gwrandawant weithiau ar y llais sydd oddimewn iddynt, ac weithiau ar y lleisiau sydd oddiall. Gofynant i amgylchiadau, "Beth a wnant i'r Iesu?" tra y mae cydwybod yn dyweyd wrthynt yn-eglur beth a ddylent wneyd iddo. Nid ydynt yn ddigon gwrol i ddyweyd yn benderfynol na chydysyniant byth a'i ofynion—na feddyliant byth am grefydd—ac nad ymostyngant byth i Dduw; ond yr ânt yn mlaen i angau, i lawr i'r bedd, ac i fyny i'r farn, gan herio y Barnwr, a gwawdio y "lled a fydd." O na! brawychent wrth feddwl am y fath ryfyg a hyny. Ond ymddyga dyn at Dduw yn debyg i'r dyledwr anonest sydd yn troi y gofynwr draw, nid trwy dalu ei ofynion, na dyweyd yn bendant na thal efe byth; ond trwy wneyd addewidion teg i dalu ryw-bryd. Y mae dyn yn addef ei ddyled i Dduw, ac yn bwr-iadu ac yn addunedu ei thalu; ond nid "ar hyn o amser." Ond tra y mae efe yn dysgwyl am "amser cyfaddas," y mae lluoedd o attalfeydd yn ymgasglu o'i amgylch. Tra y mae efe yn "ymgynggori & chig a gwaed," y mae ei argyhoeddiad yn gwanhau a'i lygredigaethau yn ennill nerth; ac y mae ei elynion ysbrydol yn gweithlo ei ddinyst, tra y mae efe yn oedi ac "cloffi rhwng dan feddwl." Y mae temtas-ynau y bu efe yn ceisio eu boddhau a'u tawelu trwy gyd-syniad rhanol, o'r diwedd yn myned yn hyfion arno ac yn ei feistrol, gan ei ddwyn yn gaeth dan eu hawdurdod. Ac wrth gael ei yru yn ol ac yn mlaen gan chwant a chydwybod, y mae ei feddwl yn ymddyrysu, a'i deimlad yn colli, a holl nerth ei dueddiadau daionus yn diffygio; ac yn ei gyfyngder y mae yn traddodi Crist i'w groeshoelio, ac yn syrthio ei hunan dan farnedigaeth fwy ofnadwy. Y mae yr anhbenderfynol bob amser yn cael ei orchfygu, a'r oedwr yn gyffredin yn marw heb grefydd.

4. *Tawelu y gydwybod trwy foddion anghyfreithlon.*—Gwnaeth Pilat hyny; y mae yn ddiau iddo geisio ymesgusodi wrth ei gydwybod trwy ddyweyd ei fod wedi gwneyd yr oll

allasai efe heb ddrygu ei amgylchiadau er arbed Crist ; a phe y buasai yn myned mor bell fel ag i beryglu ei sefyllfa, fod yn debyg na buasai hyny yn ddim lles i Grist ; oblegid pe na wnaethai efe, y gwnaethai rhywun arall ei gondemnio. Ac wedi y cwbl, mai nid arno ef, ond mai ar yr Iuddewon, yr oedd y bai. Ac efe a "gymerth ddwfr, ac a olchodd ei ddwyllaw ger bron y bobl, gan ddywedyd, Dienog ydwyf fi oddiwrth waed y cyfiawn hwn ; edrychwch chwi." Yr adyn truenus ! wedi i ti aberthu cyfiawnder i hunan-les, a wyt ti yn meddwl y gelli dawelu dy gydwybod enog trwy ryw ddefod wag fel hona ? Ow, Pilat ! nid dy ddwyllaw, ond dy galon sydd yn aflan, a pha le y mae y dwfr a ddichon olchi ymaith enogrwydd hono ? Er fod dy enau yn dy gyhoeddi yn "Ddienog," y mae dy gydwybod o'th fewn, a Duw yn y nef, yn dy gyhoeddi yn "Enog." Y peth goreu i ti ydyw cyfaddef dy enogrwydd, a gweddio am faddewant, ac yna byddi i "waed y cyfiawn hwnw," buro dy gydwybod, fel y byddi yn lan ger bron Duw, yn gystal a "cher bron y bobl." Fel hyn y mae gwrthodwr Crist bob amser yn ceiso tawelu ei gydwybod trwy ryw seremoniau a golchiadau allanol. Efe a wna ryw rith o ymarferiadau crefyddol, ac a ymddengys yn ddefosiynol iawn. Ac fel Pilat, efe a ddaw at Grist gan ofyn yn foesgar, "Beth yw gwirionedd ?" Ac fel yntau, efe a a ymaith heb ddysgwyl am atebiad. Efe a siarada lawer am grefydd, gan gywrain feirniadu ei hathrawiaethan a'i hamgylchiadau ; ond nid oes ynddo ddim difrifoldeb gonest dyn yn chwilio am ei fywyd. Efe a geisia berswadio ei gydwybod, nad yw yn erbyn Crist, os nad yw yn gyfiawn o'i blaid, a bod ganddo lawer o barch iddo, a'i fod yn gwneyd llawer o gymwynasau i'w bobl a'i achos. Y mae yn cerdded yn araf rhag deffroi ei gydwybod, a cheisia guddio ei bechod, a'i gladdu yn nhir anghof ; ond os myn y gydwybod ei adgyfodi a'i ddangos, efe a geisia dafu y bai ar rywrai ereill, ac a ddywed, "Dienog ydwyf fi." Ac os na foddllona hyny

hi, efe a ddarlenna bennod o'r Beibl iddi, ac a rith weddia : efe a wna elusenau, ac a rydd iddi addunedau fil er ceisio ei thawelu. A dichon y llwydda i'w dystewi am dymhor trwy ryw foddion fel hyn, ond nid yw y cwbl ond twyll. Tawel-wch gau, yn rhagarwyddo tymhestl ydyw. Bydd y gydwylbod yn sier o gofio pob sarhad am byth, a bydd yn sier o ddial ei cham mewn adeg ddyfodol.

III. FOD GWRTHOD CRIST TRA YN ARGYHOEDDEDIG O'I RAG-ORIAETH YN YMDDYGIAD AFRESYMOL I'R EITHAF.

1. *Y mae hyn yn beth galarus iawn i gyfeillion Crist.*—Y mae holl gyfeillion Crist yn dymuno gweled pawb yn ei garu a'i anrhydeddu ; ac y mae ganddynt gariad mawr tuag at ei cyd-ddynion, a theimlant awydd angherddol am eu hiachawdwriaeth. Ac i'r cyfryw, nid oes dim mor alarus a gweled dynion yn gwrthod Crist, oblegid gwyddant fod hyn yn ddianrhydedd i Grist, ac yn ddamnedigaeth i'w wrthodwyr. “Eu hensid a wyla mewn lleoedd dirgel” am fod eu cyd-ddynion “yn tynu yn ol i golledigaeth ;” ie, “tan wylo” yr edrychant ar eu perthynasau a'u cydnabod yn aros yn “elynion croes Crist.” Peth galarus oedd edrych ar Pilat wedi dyfod i gyffyrddiad mor agos a'r Iesu, ac yn troi ymaith heb ei dderbyn fel Gwardwr. Mae yn amlwg fod ganddo lawer o barch i Grist, ymddengys fel rhyw haner cyfaill iddo ; ond y mae yn alarus iawn ei weled yn treisio teimladau goreu ei natur, ac yn gwneuthur anghyfiawnder amlwg er mwyn rhyw ychydig o fantelsion bydol. Ac yr ydym eto yn gweled rhai ag y mae ynddynt lawer o bethau dymunol, yn gwrthod y Gwardwr. Y maent wedi eu dwyn yn agos ato, ac yn gwybod llawer am dano ; y maent yn hawddgar fel dynion, yn ddiargyhoedd eu moesau, yn barchus o grefydd, ac yn garedig iddi ; ond er y cwbl ni roddant eu hunain i Grist. Y mae rhyw “un peth yn ddiffygiol” iddynt o hyd—dim ond “*un peth*” bychan iawn ynddo ei hun, ond anwyl iawn ganddynt hwy ; ac ni fynant werthu hwnw er cael “trysor yn y

nef." Edrychant ar y "trysor" gyda llygad chwanog, ond ni fynant ollwng yr "un peth" a garant mewn trefn i gymeryd gafael ynddo. Y mae eu hargyhoeddiadau yn gryfion, ond y mae eu llygredd yn gryfach na hwy, ac yn eu gorchfygu. Y maent yn caru y presenol yn fwy na'r tragwyddol, ac yn gwerthu y nefoedd am fwyniant daiarol. Y maent "o fewn ychydig i fod yn Gristionogion," ond ni ddeuant "yn gwbl oll;" nid ydynt "yn mhell oddiwrth deyrnas Ddaw," ond nid ânt i mewn iddi; y maent yn bryderus am "etifeddu bywyd tragwyddol," ond mae y telerau yn rhy uchel ganddynt. Ant "ymaith yn athrist" oddiwrth y Gwardwr, a theithiant tuag uffern dan wylo. Llusrir hwy i angau gan eu chwantau, ac ymladdant â'u rheswm a'u cydwybod "gan eu damnio eu hunain." Y mae enaid y Cristion yn pruddhau, a'i galon yn llesmeirio ynddo wrth weled rhai mor agos at Grist "yn debyg o fod yn ol." O ! meddai, "Mi a ddymunwn gan Ddaw eich bod yn gwbl oll" yn eiddo i Grist.

2. *Y mae hyn yn ffynonell annedwyddwch parhaus i'r pechadur ei hun* —Y mae ymrafael rhwng pechadur a'i gydwybod, ac y mae yn gorfod dyoddef ei chondemniad ofnadwy hi yn barhaus. Nis gall dyn byth fod yn ddedwydd tra y byddo ei gydwybod yn ei erbyn. Gallasai Pilat fod yn ddedwydd pe buasai hyn yn bosibl i rywun gyda chydwybod euog. Yr oedd pob peth allanol yn ffafriol iddo, yr oedd y gyfraith yn ei amddiffyn, y mawrion o'i ochr, y teimlad cyhoeddus o'i blaid, a'i elw a'i anrhydedd yn cael eu diogelu iddo trwy y weithred a gyflawnasai; ond er y cwbl yr oedd yn annedwydd am fod ei gydwybod yn condemnio ei ymddygiad. Dywedir ei fod ef yn fuan ar ol hyn wedi cael ei ddiswyddo a'i alltudio, a bod ei warth, a'i dlodi, a'i euogrwydd wedi ei yrru ef, fel Judas, i roddi terfyn ar ei einioes trwy ei law ei hun. Mae yn ddigon hawdd genym gredu na allodd y fath adyn euog byth fod yn ddedwydd am awr ar ol cyflawni y fath weithred ysgelel. Nis gall dedwyddwch

ac euogrwydd gydfodoli yn yr un fynwes. Tyst Duw yn mynwes ei elyn yw cydwybod pechadur, ac y mae yn condemnio ei bechod yn ddiarbed. Dialydd ydyw a barha i erlyn yr euog am dragywyddoldeb. "Caled ydyw gwingo yn erbyn ei symbylau." Hi a geidw ryfel ofnadwy yn yr enaid, "ac nid oes bwrw arfau yn y rhyfel hwn." Gellir ei gwrthwynebu, ei dystewi, a'i sorio; ond nis gellir ei lladd na'i dallu. Hi a genfydd holl weithredoedd y pechadur, ac a gyfyd i'r ymgyrch drachefn a thrachefn, a myn gario y rhyfel yn mlaen i angau, ac i fyd arall. "Ni bydd heddwch, medd fy Nnw, i'r rhai annuwiol." Na bydd, ac nis gall fod. Gwneler a fyner i'r annuwiol, nis gall fwynhau heddwch. Gosoder ef i fyw yn y palas gwyachaf, gwisger ef a phorphor a llian main, cymered fyd da yn helaethwych beunydd, rhodder iddo yr awdurdod helaethaf, a thrysorau penaf breninoedd, coder ef i'r anrhydedd daiarol uwchaf, a chaffed holl ddifyrwch meibion dynion; ond er eu meddu oll, ni bydd heddwch iddo. Na bydd, yr ydym ni yn dystion, meddai Cain, a Belsassar, a Herod, a Judas, a Philat. Na bydd, meddai profiad pob un sydd yn gwrthod Crist yn erbyn ei argyhoeddiad. Adyn trueus a fydd dyn yn mhob man tra na byddo mewn cymod â'i gydwybod. Er i oleuni lewyrchu oddiallan iddo, ni bydd ond tywyllwch a therfysg oddimewn iddo, ac fe chwerwa cydwybod euog ei holl fwyniant. Dyn annedwydd yw yr hwn sydd mewn ymrafael â'i gymydogion, ac un annedwyddach yw yr hwn sydd mewn ymrafael â'i deulu; ond yr annedwyddaf o bawb yw yr hwn sydd mewn ymrafael ag ef ei hun. Gwell i ddyn fod mewn ymrafael â'r holl fyd na bod mewn ymrafael â'i gydwybod. Cyhoedda hon fod Duw yn y nef yn elyn iddo, a bod "galar, gruddfan, a gwae," yn ei aros. "Brawycha hon ef â breuddwydion, a dychryna ef â gweledigaethau" o drueni ofnadwy yn y dyfodol. Prophwyd taranllyd ydyw, yn cyhoeddi gwaeau tragywyddol uwchben ei meddianydd, ac nis gellir

byth deimlo yn ddedwydd dan ei gweinidogaeth. Ond di-
olch i Dduw, y mae modd cael heddwch â hi trwy dder-
byn Crist, ac y mae ei waed ef yn ddigon rhinweddol i'w
"phuro hi oddiwrth weithredoedd meirwon."

3. *Y mae hyn yn gwneyd colledigaeth yn sior ac yn ofn-
adwy.*—"Nid oes ganddynt esgus am eu pechod." Y maent
wedi clywed am Grist, ac nid ydynt yn cael bai ynddo, eithr
addefant ei ragoriaeth, ac am hyny ni bydd ganddynt esgus
am ei gwrthodiad o hono. "O'th enau dy hun y'th fœrnir,
tydi was drwg." Bydd dy addefniadau di dy hun yn ddigon
i'th gondemnio byth. Bydd pob gwrthodwr o Grist yn cael
ei gondemnio am byth gan ei reswm a'i gydwybod ei hun.
Ni bydd ganddo ddim i'w ddyweyd mewn hunan-amddiffyn-
iad, ac ni bydd gan neb arall ddim i'w ddyweyd o'i blaidd.
Y mae wedi "clywed llais yr udgorn, ac ni chymerodd ryb-
udd, ac am hyny bydd ei waed ar ei ben ei hun." Y mae
wedi gwrthwynebu goleuni ei reswm a'i gydwybod, am hyny
ni bydd iddo ond "barn ddiidragaredd." Bydd iddo "ryw
ddysgwyl ofnadwy am farnedigaeth ac angerdd tân." Ae
"ofnadwy" yn wir a fydd ei "farnedigaeth" ef. "Hon yw
y ddamnedigaeth, ddyfod goleuni i'r byd,"—goleuni digonol
i oleuo y deall ac argyhoeddi y gydwybod—"a charu o ddyn-
ion y tywyllwch yn fwy na'r goleuni." Hon yw y ddamned-
igaeth fwyaf ofnadwy. Ni bydd ddamnedigaeth y pagan ond
ysgafn mewn cymhariaeth â hon. Yr hwn "a ddyrchafwyd
hyd y nef," os cwmpo a wna, "ei gwmp a fydd fawr."
Efe a sudda i ddyfnder cyfatebol â'r uwchder o ba un y
syrrhiodd. Buasai yn well i Pilat, a buasai yn well i bob
un o wrthodwyr Crist, fod heb glywed son am dano erioed.
"Bydd yn esmwythach i Sodom a Gomorah yn nydd y farn"
nag i'r rhai sydd yn gwrthod Crist yn erbyn eu hargy-
boeddiad.

CYMHWYSIADAU.

1. *Coflwn fod Crist yn awr ar ei brawf ger ein bron ni.*—Wrandawyr ! pa beth a wnewch iddo ? pa un ai ei dderbyn ai ei wrthod ? Yr ydych yn rhwym o wneyd un o'r ddau. Traddododd Pilat ef i'w groeshoelio ; a fydd i chwithau eto ei "ail-groeshoelio ?" Y mae ambell un yn gofyn i'r byd, ac i'w chwantau, ac i'w hamgylechiadau, "Beth a wnaif i'r Iesu ?" Byddai yn llawer gwell gofyn hyny i'r gydwybod, ac ufuddhau yn ewyllysgar i'w chyfarwyddyd hi. Y mae rhai yn tybied eu hunain yn ddoeth iawn i ragweled y "*canlyniadau*," ond y mae yn hawdd gweled na bydd dim canlyniadau daionus i wrthodwyr y Ceidwad. "Golwg byr" iawn sydd gan rai wrth edrych ar y canlyniadau. Os ydych am edrych yn mlaen a bwrw y draul, edrychwch yn ddigon pell. Cymerwch yspinddrych ffydd, ac edrychwch mor belled ag angau, a thrwodd i'r farn, ac i dragywyddoldeb. Ac os gwnewch hyn chwi a welwch y bydd "*canlyniadau*" gogoneddus i'r rhai sydd yn derbyn Crist. Cânt fywyd da, a marwolaeth dda, a barn dda, a thragywyddoldeb da. Os am ennill ffafr yr ydych, ceisiwch ffafr Crist. Y mae *un cyfaill iawn* yn ddigon i ddyn am byth. Gofalwn am wneuthur cyfaill o Grist, ac yna efe a ofala am i "bob peth gydweithio er daioni" i ni. Nid yw y cyfeillion a wnaeth Pilat iddo ei hun trwy gondemnio Crist yn ddim iddo erbyn heddyw ; ond pe y buasai, er tramgwyddo pawb, yn gwneuthur cyfaill o Grist, buasai hyny yn rhywbeth iddo erbyn y farn a thragywyddoldeb. Os bydd Crist yn gyfaill i ni, efe a ofala am ddigon o gyfeillion i ni ; ond os gwrthodwn ef, nyni a fyddwn yn fuan heb yr un cyfaill yn y greadigaeth :

2. *Dilynwch allan eich argyhoeddiad yn onest.*—Gweithredwch yn benderfynol, a gwyliwch rhag dechreu petruso ac oedi, ond ufuddbewch i lais *cyntaf* cydwybod. Oni wrandewir ar ei llais, y mae hi yn digio ac yn tewi. Ac y mae

Crist hefyd yn digio ac yn tewi oni wrandewir arno yn onest. Pan y gwelodd fod Pilat yn anffyddlaw'n i'w argyhoeddiad, "nid atebodd efe iddo i un gair." Ac y mae dystawrwydd Crist yn rhagarwydd sic'r o ystorm dragywyddol. Peidiwch ag aros i ymddadlun â'r demtasiwn, eithr rhuthrwch arni, ac ymladdwch â hi ar unwaith. Y mae ysbryd penderfynol yn sic'r o orchfygu pob gwrthwynebiad. Gwnewch gyflawnder pe syrthiai y nefoedd, a gadewch yr holl ganlyniadau i Dduw.

3. *Rhyfeddwn gymeriad gogoneddus y Gwaredwr.*—
 "Dim bai!" Wel, y mae bai mawr ar ei wrthodwyr. "Dim bai?" Naddo, ni chafodd neb erioed yr un bai ynddo. Bu y ddeddf a'i deg canwyll yn ei chwilio, ac ni chafodd ynddo ef un bai. Bu llygaid treiddiol hollwybodaeth yn ei chwilio, ond "dim bai" nis cafwyd ynddo. Efe ai "hoffrymodd ei hun yn ddifai i Dduw." "Oen difeius a difrycheulyd" ydoedd. Ni welodd y nefoedd ddim bai ynddo, ond cafodd ei llawn foddioni ynddo. Methodd llygaid craff ei elynion a gwel-ed bai ynddo; ac ni chafodd yr un credadyn a ddaeth ato am fywyd yr un bai erioed ynddo. Ond y mae hon yn athrawiaeth rhy oer gan y Cristion. Duwinyddiaeth Pilat yw yr un na all ddyweyd dim mwy am dano na "dim bai." Y mae y Cristion wedi cael ynddo ef bob rhagoriaeth; y mae efe "yn llawn gras a gwirionedd." "Rhyngodd bodd i'r Tad drigo o bob cyflawnder ynddo ef." "Ynddo ef y mae holl gyflawnder y Duwdod yn preswyllo yn gorfforol." "Dim bai!" Y mae gan y Cristion fwy na hyna i'w ddyweyd am dano. Ynddo ef y cafodd efe esiampl, a gobaith, a bywyd. "Ein gobaith," a'n "bywyd," y maey saint yn ei alw. "Gwnaethpwyd ef i ni gan Dduw yn ddoethineb, ac yn gyflawnder, ac yn sancteiddrwydd, ac yn brynedigaeth." Bydded i ni wel-ed ei ogoniant, a "derbyn o'i gyflawnder ef, a gras am ras."

DIOGEL A DEDWYDD GYFLWR Y SAINT.

GAN Y PARCH. WILLIAM ROBERTS, TANYGRISIAU, FFESTINIOG,
(PEN Y BONT FAWR GYNT.)

"Caru y mae efe y bobl : ei holl saint ydynt yn dy law : a hwy a ymlynasant wrth dy draed ; pob un a dderbyn o'th eiriau."—
DEUT. xxxiii. 3.

Llefarwyd y geiriau hyn gan weinidog yn ymyl *maru*, wrth gynulleidfa y bu yn gweinidogaethu iddi am *ddeugain mlynedd*. Yr oedd rhyw bethau hynod, a theilwng o sylw yn nodweddu y gweinidog hwn, a'r eglwys oedd tan ei ofal.

Am y *gweinidog*, gellir dyweyd, *ei fod yn hen iawn cyn myned i'r weinidogaeth*—pedwar ugain mlwydd oed, amser rhoddi y weinidogaeth i fyny, yn ein hoes ni : ond er mor hen, bu ynddi am ddeugain mlynedd.

Yr oedd yn un dysgedig iawn.—Mantais werthfawr i'r weinidogaeth. Dygwyd ef i fyny tan addysg yn mhrif gollegau y llywodraeth yr oedd yn byw tani, a hyny ar draul y teulu breninl. Gwnaeth yntau y defnydd goren o'r cyffensdra, tra bu yn y coleg, fel y daeth yn ddysgedig yn holl doethineb y wlad hono.

Un hynod iawn ei gof ydoedd.—Nid cymhwysder dibwys ydyw hyn, i un yn y weinidogaeth, o'i feddu, nid rhaid *darllen* y bregeth i'r gynulleidfa, na defnyddio *nodau ar bapyr* wrth ei thraddodi. Tynodd Duw gynllun addoldy i'r gweinidog hwn, a darluniodd ef iddo, cofiodd yntau yr oll o'r cynllan a gosododd ef yn gyflawn ger bron y gynulleidfa, yn ol y portread a ddangoswyd iddo gan Dduw. Tynodd Duw reolau gwladol, seremonïol, a moesol i'r eglwys, traethodd hwynt wrth y gweinidog hwn, cofiodd yntau y cwbl, a dysg-

odd hwynt i'r bobl, heb ballu mewn un pwnc, yr hyn a brawf nerth ei gôf.

Un a fu yn ffyddlon i'r eithaf yn ei waith a'i swydd bwysig hyd angau ydoedd.—Ar y cyfrif hwn cafodd gymdeithas neillduol â Duw, ac ymddyddan ag ef, lawer gwaith, wyneb yn wyneb. Mewn gair, un hynod yn ei bob peth ydoedd—yn ei enedigaeth—yn ei holl fywyd—ac yn ei farwol-aeth.

Yr un modd hefyd, un hynod oedd yr eglwys oedd tan ei ofal. Gellir nodi yn flaenaf ei lluosogrwydd—chwe' chan' mil, heblaw gwagedd a phlant—gormod tan ofal yr un person; ac yn wir yr oedd Moses, y gweinidog, yn deimladwy o hyn, fel y cafodd gynorthwy deg-a-thriugain o henuriaid yn y gorchwyl.

Eglwys ansefydlog ydoedd.—Ar daith yr ydoedd o hyd yn ymsymud o fan i fan, a hyny trwy yspaid oes ei gweinidog Moses. Cychwynodd o'r Aipht, a gadawodd Moses hwynt yn rhosydd Moab.

Eglwys hynod o anhawdd ei thrin ydoedd.—Cafodd ei gweinidog lawer o boen gyda hi, ar gyfrif ei gwrnacherwydd a'i hanfoddlonrwydd; da iddo ei fod mor llariaidd ei ysbryd.

Eglwys er ei holl anmherffeithrwydd a gafodd lawer iawn o ffafrau Duw.—Cyfeiria Moses, yn flaenorol i'r testyn, at waith Duw, mewn dull mawreddog, yn rhoddi ei gyfraith iddi. Yn wyneb yr olygfa ofnadwy oedd i'w chanfod ar y pryd ar Sinai, galleid meddwl fod Duw wedi digio wrth y bobl, ac yn benderfynol i'w lladd; ond mewn gwirionedd, arwydd o gariad at y bobl oedd yma, rhoddi cyfraith i fod yn rheol bywyd iddynt a wnai, yr hyn a fuasai yn afreidiol pe ei lladd a wnaethai. Parhan yn ei gariad tuag atynt yr oedd Duw, fel y gallodd Moses wrth ymadael a hwynt ddywedyd, "Caru y mae efe y bobl," &c. A charu ei bobl y mae Duw eto. Cymeriad pobl Dduw ydyw "saint"—eu hymddygiad ydyw, ymlynu wrth ei draed a derbyn ei eiriau

—a'u braint ydyw, *bod yn ei law*. Ond cawn edrych ar fraint pobl Dduw, mewn ystyr driphlyg yn wyneb ein testyn.

I. Y SAINT YN NGHALON DUW.

II. Y SAINT YN LLAW DUW.

III. Y SAINT WRTH DRAED DUW.

I. Y SAINT YN NGHALON DUW.—“*Caru y mae efe y bobl.*” Gwaith y galon ydyw *caru y gwrthddrych y byddo un yn ei garu*, gellir dyweyd ei fod yn ei galon, yn aros yn y serch. Dyma fel y mae y saint, y maent yn serch Duw, yn aros yn ei galon ef. Nid gorchwylanhawdd ydyw cael allan brofion cedyrn o gariad Duw at ei bobl. Nodwn bedwar o honynt.

1. *Y detholiad a wnaeth efe o honynt.* Yr oedd Duw wedi rhoddi y prawf hwn o'i gariad at bobl Israel, etholodd hwynt i fod yn bobl briodol iddo ei hun, o fysg holl genedloedd y ddaiar. Dwg Moses hyn ar gof i Israel, a dengys nad oedd y detholiad ond ffrwyth cariad a gras penarglwyddiaethol Duw tuag atynt. “Yr Arglwydd dy Dduw a'th ddewisodd di i fod yn bobl unig iddo ei hun, o'r holl bobloedd sydd ar wyneb y ddaiar, nid am eich bod yn lluosocach na'r holl bobloedd, yr hoffodd yr Arglwydd chwi, ac y'ch dewisodd ; o herwydd yr oeddych chwi yn anamlaf o'r holl bobloedd ; ond o herwydd *caru* o'r Arglwydd chwi.” (Deut. vii. 6—8.) Mae holl saint Duw o bob oes o'r byd, yn ddetholedig gan Dduw. Nid ar gyfrif dim rhinwedd ynddynt hwy, ond ar gyfrif gras a chariad Duw tuag atynt. Nid pwnc ein pregeth hon ydyw etholedigaeth gras, neu waith Duw o'i ras yn ethol dynion i fod yn saint—crybwyll y ffaith hon yr ydym fel prawf o gariad Duw tuag atynt. Un o'r athrawiaethau pwysicaf, melusaf, ac y cyfeirir yn aml ati yn yr ysgrhythrau sanctaidd ydyw hon. “Megys yr etholodd efe ni ynddo ef er cyn seiliad y byd, fel y byddem sanctaidd a difeius ger ei fron ef mewn cariad.” Nid ethol cymeriadau sydd yma, ond fel y ffurfier cymeriadau “fel y byddem yu

sanctaidd," ac nid am ein bod yn sanctaidd—"ethol i sanct-eiddrwydd." Rhai wedi eu hethol gan Dduw ydyw y saint, a'u galw i fod yn saint, a hyny yn ol ei arfaeth ei hun a'i ras, yr hyn sydd yn arwydd ac yn brawf o gariad Duw tuag atynt, ac yn ddangosiad eu bod yn ei galon

2. *Yr aberth a wnaeth efe drostynt.*—Gwnaeth Duw aberth mewn trefn i waredu Israel, a chyfeirir trwy y prophwyd at yr aberth hwnw, "Canys myfi yw yr Arglwydd y Dduw, Sanct Israel dy Waredydd. Myfi a roddais yr Aipht yn iawn trosot, Ethiopia a Seba am danat. Er pan aethost yn werthfawr yn fy ngolwg, y'th ogoneddwyd, a mi a'th hoffais; am hyny y rhoddaf ddynion am danat ti, a phobloedd dros dy einioes di." (Esa. xliii. 3—4.) Gwnaeth ebyrth o wledydd a dynion, er mwyn gwaredu ei bobl—ond nid yw yr ebyrth yma yn werth eu crybwyll, mewn cydmariaeth i aberth arall a wnaeth yr Arglwydd er mwyn ei bobl—lladdodd Duw aberth pwysicach na phe buasai holl genedloedd y ddaiar yn cael eu lladd yn ebyrth i gyfiawnder—lladdodd ei Fab—ei anwyl Fab—ei uniganedig Fab. "Yr hwn nid arbedodd ei briod Fab, ond a'i traddododd ef trosom ni oll." "Yn hyn yr eglurwyd cariad Duw tuag atom ni, oblegid danfon o Dduw ei uniganedig Fab i'r byd, fel y byddem fyw trwyddo ef. Yn hyn y mae cariad, nid am i ni garu Duw, ond am iddo ef yn gyntaf ein caru ni, ac anfon ei Fab i fod yn iawn dros ein pechodau ni." Ffrwyth cariad oedd yr aberth hwn, heb deilyngdod i'w caru yn y gwrthddrychau a garwyd. Darlunia Paul sefyllfa y gwrthddrychau hyn yn "weiniaid, yn annuwiol, yn bechaduriaid, yn elynion," &c., ond er y cwbl, caru a wnaeth Duw, a hyny nes aberthu ei Fab—a chariad mwy na hwn, na chymaint a hwn, nid oes gan neb—mae mor fawr, nes y mae Duw yn canmol ei gariad tuag atom, ac yn wir y mae yn deilwng o ganmoliaeth pawb byth. Iesu yn "rhoddi ei einioes dros ei gyfeillion."

Nis gall prawf cryfach o gariad na hwn fodoli byth. Pwy na ddywed yn wyneb hyn, fod y saint yn nghalon Duw ?

3. *Arosiad gwastadol ei feddwl arnynt.*—Nis gall gwrth-ddrych a gerir genym, lai na bod yn ein meddwl yn wastadol. Dyma fel y mae Duw yn profi ei gariad at y saint ; clywch ef yn dywedyd “ Israel, ni’th anghofir genyf.” Mae Israel wedi meddwl lawer gwaith fod Duw wedi ei anghofio, ond mesur yr Arglwydd wrth ei ymddygiad ei hun y mae Israel wrth feddwl felly, canys anghofia ef Dduw yn aml. “ Y graig a’th genedlodd a anghofiaist, a’r Duw a’th luniodd a ollyngaist dros gôf.” Gwnaeth Israel yn waeth na *meddwl* hyn, efe a *ddywedodd* hyn yn ddigon digywilydd. “ Dywedodd Sion, yr Arglwydd a’m gwrthododd, a’m Harglwydd a’m hanghofiodd.” Yn wyneb yr haerriad hwn y mae yr Arglwydd yn dyfod allan i amddiffyn ei gymeriad ac yn ymresymu â Sion trwy ofyn “ A anghofia gwraig ei phlentyn sugno, fel na thosturio wrth fab ei chroth ? ” Nid peth tebyg iawn ydyw hyny ; sylwn ar y geiriau i weled eu nerth—“ *gwraig* ” yn anghofio—gwraig yn anghofio “ *mab ei chroth* ”—gwraig yn anghofio ei *phlentyn sugno*, yr hwn sydd mor barhaus yn gorwedd yn ei mynwes. Yr hwn er ei bod weithiau yn absenol oddiwrtho, y mae llaeth ei bronau yn ei ddwyn i’w chof. Mae’n dra anhawdd anghofio un fel hyn, ond eto, yn wyneb amgylchiadau, “ hwy a allant,” ond nis gall Duw anghofio Sion. “ Eto myfi nid anghofiaf di ; wele ar gledr fy nwy-law y’th argreffais,” &c. Nis gall Duw edrych ar gledr ei law, heb weled enwau ei blant, fel y deuant i’w gof yn y fan. Pan y byddont ar grwydr, y mae efe yn meddwl am danynt. Pan yn glaf, neu mewn profedigaethau, cartrefa ei feddwl yn barhaus gyda hwynt nos a dydd, yr hyn sydd brawf o’i gariad, a’u bod yn ei gaion.

4. *Y darpariadau a wnaeth efe ar eu cyfer.*—Yr oedd gan Dduw ddarpariaeth nodedig ar gyfer plant Israel, sef gwlad yr addewid, yr hon oedd yn llifeirio o laeth a mêl,

hyny yw, gwlad a'i phorfa yn fras, ar ba un yr ymborthai y buchod blithion, nes rhoddi o honynt laeth toreithiog a firwythlon. Gwlad ag yr oedd ei blodau yn lluosog ac amrywiol, fel y casglai y gwenyn fêl mor helaeth fel y dyferai oddiar ganghenau y coed. Yn yr anialwch yr oedd Israel pan lefarai Moses ein testyn wrthynt, ond ar eu taith i fyned i etifeddu gwlad yr addewid, a hwy a'i hetifeddasant hi hefyd. Mae gan Dduw ddarpariaeth eto ar gyfer ei holl saint, a llawer gwell na gwlad Canaan. Efe a barotodd ddinas iddynt, maent hwythau yn dysgwyl am ddinas, saer ac adeiladydd yr hon yw Duw. Maent yn chwenych gwlad, a hono yn well nag un wlad tan haul. Cânt wlad i fod yn etifeddiaeth iddynt eu hunain, etifeddiaeth anllygredig, a dibalogedig, a diddiflanedig, ac yn nghadw yn y nefoedd iddynt. Mae ernes yr etifeddiaeth ganddynt yn y byd hwn, a daw adeg pan y byddant yn cael eu gwahodd gan "y cyntafanedig yn mhlith brodyr lawer" i feddiannu yr etifeddiaeth, gan ddywedyd ar g'oeidd y bydoedd, "Deuwch chwi fendigedig blant fy Nhaf," &c. Hwy a ânt i mewn i fod yn etifeddion i Dduw, ac yn gyd-etifeddion â Christ byth. Yn y mwynhad o'r etifeddiaeth, priodolir y clod i gyd i ras a chariad Duw, gan ddywedyd, "Iddo ef yr hwn a'n carodd ni, ac a'n golchodd ni oddiwrth ein pechodau yn ei waed ei hun, ac a'n gwnaeth ni yn freninoedd, ac yn offeiriaid i Dduw a'i Dad ef." Ffrwyth cariad yw y ddarpariaeth oll. Pwy na wêl, yn y goleu hwn, wirionedd ein haerriad, sef fod y saint yn nghalon Duw?

II. Y SAINT YN LLAW DUW.—"Ei holl saint ydynt yn dy law." Mae Moses yma fel pe yn newid y person—siarad *am* Dduw y mae yn rhan gyntaf ein testyn, ond siarad *wrth* Dduw y mae yn y rhan hon, "Ei holl saint ydynt yn dy law."

1. *Maent yn ei law i'w meddiannu.*—Arferir iaith fel hon, i'r ystyr yma, yn ein mysg weithiau. Gofynir "Yn llaw

pwy y mae y peth ar peth yn awr?" Hyny yw, pwy sydd yn meddiannu y cyfryw beth? Yn llaw Duw fel ei eiddo ei hun y mae y saint a'r holl saint; hona hawl ynddynt fel y cyfryw. Wrth Israel dywedai, "Fel hyn y dywed yr Arglwydd, dy Greawdwr di Jacob, a'th luniwr di Israel, *eiddo fi* ydwyf, yr holl eneidiau *eiddo fi* ydynt." Maent wedi bod yn llaw y diafol, ac yn eiddo iddo, ond y mae Duw wedi eu meddiannu, fel y maent yn drysor priodol iddo ei hun; a dywed Duw "a byddant eiddo fi, y dydd y gwnelwyf briodol-edd;" fel ei eiddo ei hun y mae Duw wedi eu rhoddi i Grist; maent hwythau wedi ymroddi yn wirfoddol iddo, ac y mae Crist wedi eu prynu hwynt i Dduw trwy ei waed, fel y mae ganddo hawl gyfreithlon yuddynt. A dywed Crist wrth ei Dad, "Yr eiddo fi oll sydd eiddo ti, a'r eiddo ti sydd eiddo fi; a mi a ogoneddwyd ynddynt."

2. *Maent yn ei law i'w hamddiffyn.*—Nid oes le diogelach i fod nag mewn llaw—"Gwell *un* aderyn mewn *llaw*, na *dau* mewn *twmpath*." Pa le y mae ei arian gan y dyn? Yn y *banc*. Nid diogel yno, gall y banc dori, o ganlyniad collir yr arian. Pa le y mae yr arian? Maent yn y *secret drawer* yn y *bureau*, yn yr ystafell y mae y dyn yn cysgu ynddi bob nos. Nid diogel yno, oblegid gall lladron dori i mewn yno, a'u hyspeilio. Pa le mae'r arian? Yn y *pocket book* yn llogell fewnol y wasgod, ar y fron aswy, yn ymyl y galon. Nid diogel yno ychwaith, am y gall yspeilwyr eu cymeryd ymaith heb yn wybod i'r dyn. Ond pa le y mae'r arian? yn y *llaw*—dyma y lle diogelaf, nis gellir eu dwyn oddiyno heb yn wybod i'r dyn, na'u dwyn fodd yn y byd, os bydd digon o nerth yn y llaw i'w cadw yn ei cheudod. "Yn ei law" gan Dduw, y mae'r holl saint, am hyny y maent yn berffaith ddiogel, "Ni ddygwydd iddynt niwed." Mae Iesu Grist, mewn modd neillduol, yn cyfeirio at eu diogelwch yno, pan y dywed, "Mae fy Nhad yn fwy na phawb, ac nis gall neb eu dwyn hwynt allan o law fy Nhad i." Mae y Tad yn eu

cuddio yn nghysgod ei law, ac y mae ei law mor gadarn i gadw, fel nad oes berygl colli yno. Rhaid gorchfygu Duw cyn llwyddo i wneyd niwed i'r saint. Byddai Duw yn fodd-lon i golli ei fywyd, cyn boddloni i'r gelyn fyned ymaith â bywyd ei saint. Y mae i Dduw fraich a chadernid ; cadarn yw ei law, ac uchel yw ei ddeheulaw.

3. *Maent yn ei law i'w hymgeleddu.* Cyffelyb i'r claf yn llaw y meddyg, yn derbyn ei feddyginiaeth, ac yn cael trin ei glwyfau, er mwyn iachad. Mae llawer clwy tan law meddyg tymhorol yn gwaethygu, nes myned a'r bywyd. Mae llawer claf yn cael ei roddi i fyny gan y cyfryw, ar gyfrif bod yr afiechyd yn *desperate case* ; ond nid felly y gwna meddyg y saint. Ni bu achos yn ei law ef erioed, nad oedd ef " yn gadarn i iachau." Er fod pob sant tra yn y byd hwn a'i glwyfau ganddo, gwesgir ef gan y meddyg dwyfol, rhwymir y doluriau gan drugaredd, tynerir y cyfryw ag clew gras—" Iacheir y dyfnion glwyfau â dail y bywiol bren." Pla'r *galon* yw y pla, ond er hyn, ni bydd colled am einioes neb a fyddo tan y llaw ddwyfol am y gall ef roddi calon newydd. Ar y maes, yn ymdrybaeddu yn eu gwaed, heb lygad yn tosturio wrthynt, y cafodd Duw yr holl saint yn y dechreu. " A phan dramwyais heibio i ti, a'th weled yn ymdrybaeddu yn dy waed, dywedais wrthyt, yn dy waed bydd fyw." Teithiodd ein Samaritan trugarog heibio, a chanfu wrthddrych diymgeledd wedi syrthio megys yn mysg lladron, a'i adael yn waeth na hanner marw. Aeth ato, cymerodd ef yn ei law, rhoddos olew yn ei friw, rhwymodd ei archollion, dygodd ef i'r lletty, mae'n cyflym wellhau, " Ac efe a ddichon yn gwbl iachau y rhai trwyddo ef sydd yn dyfod at Dduw."

4. *Maent yn ei law i'w defnyddio.*—Yn gyffelyb fel y mae'r arfau yn law y celfyddydwr i ddwyn yn mlaen ei amcauon, felly y mae y saint yn llaw Duw. Mae gan Dduw amcanion mawrion a phwysig i'w cario yn mlaen yn y byd, ond y saint ydyw yr offerynau penaf gan Dduw i ddwyn hyn

oddi amgylch. Heb Dduw, nis gallant wneyd dim ; ond yn llaw Duw, gallant wneyd pob peth. Gwrthddrychau defnyddiol dros Dduw ydyw yr holl saint. Hwynthwy ydyw ei dystion ef, i amddiffyn cymeriad Duw yn y byd. Hwynthwy sydd i ledaenu goleuni gwybodaeth am Dduw tros y byd. Hwynthwy sydd i fod yn foddion troi y byd o gyfeiliorni ei ffordd at Dduw. Gorphwys ar y saint, yn llaw Duw, i roddi pwys eu dylanwad ar y byd, mewn addysgiadau crefyddol, mewn esiamplau sanctaidd, ac mewn gweddïau taerion, nes y teimlo y byd annuwiol bwys eu dylanwad, ac yr attelir ei lygredigaeth. Mae y saint i fod yn sicr, a diymod, a helaethion yn y gwaith yma yn wastadol, gan gwbl gredu y bendithia yr Arglwydd eu llafur. Arfau yn llaw Duw i ddwyn ei arfaethau mawrion o amgylch, ydyw yr holl saint, ac arfau effeithiol ydynt hefyd, ond dylent gofio, mai yn llaw Duw y byddant felly.

5. *Maent yn ei law i'w harwain a'u cynorthwyo.*—Maent yn debyg i'r plentyn bach yn llaw ei dad tyner. Mae y plentyn yn *anwybodus* o'r ffordd, am hyny y mae ei dad yn ei arwain. Mae y plentyn yn *wan* i gerdded yn mlaen, o ganlyniad cymer y tad ef yn ei law ; fel hyn y mae arweiniad a chynorthwy yn cael ei roddi i'r plentyn. Dyma fel y mae y saint yn llaw Duw ; y mae efe yn eu tywys a'u harwain yn ei law i'r ddinas gyfaneddol. Ymaflodd yn llaw Israel i fyned a hwynt o'r Aipht i wlad yr addewid ; ac yn ei law y buont nes cyrhaedd pen y daith. Yr un modd yr holl saint—trwy ymaflyd yn eu llaw y cafodd ganddynt gychwyn. Rhaid iddo eu harwain yn ei law, am fod y ffordd yn anadnabyddus iddynt. Teimla y saint hyn, fel y gwaeddant, "Tywys ni, ac arwain ni." Hyn a wna Duw, a mwy hefyd ; efe a gynorthwya, ac a rydd nerth i'r diffygiol, a chryfder i'r dirym. Efe a ddywed wrth bob un o'i saint, "Myfi yw yr Arglwydd dy Dduw, a ymaflaf yn dy ddehenlaw, a ddywed wrthyf, Nac ofna, canys yr ydwyf fi gyda thi ; na lwfrha,

canys myfi yw dy Dduw ; cadarnhaf di, cynorthwyaf di hefyd, a chynaliaf di â dehenlaw fy nghyfiawnder." Nid rhyfedd clywed y credadyn yn wyneb hyn yn dywedyd, "Y Duw hwn a fydd fy Nuw i byth ac yn dragywydd ; efe a'm tywys hyd angau." "Ië, pe rhodiwn ar hyd glyn cysgod angau, nid ofnaf niwed, canys yr wyt ti gyda mi." Yn angau try pawb ereill yn ol, ond erys Duw i arwain ac i gynorthwyo yno, nes myned o'r holl saint o nerth i nerth, ac ymddangos gyda Duw yn y nefoedd.

III. Y SAINT WRTH DRAED DUW.—"A hwy a ymlynasant wrth dy draed, pob un a dderbyn o'th eiriau." Mae yma gyfeiriad at ddull yr ysgolhaig yn eistedd wrth draed yr athraw, yn derbyn addysg ganddo. Yn debyg i Paul wrth draed Gamaliel. Dyma fel y mae y saint wrth draed Duw, yn derbyn addysg gan Dduw.

1. *Mae yr holl saint yn ymwybodol o'r angen sydd arnynt am addysg.*—Wrth natur, ffol ydyw pob dyn, ië, ynfyd ydyw pob dyn o wybodaeth—fel llwdd yr asen wyllt, yn agored i bob cyfeilliornad. Mae pob pechadur dychweledig yn ymwybodol o hyn, ac yn gwirioneddol deimlo "Bod yr enaid heb wybodaeth nid yw dda." Nid yw dda i neb nac i ddim. Nid yw dda i Dduw—iddo ei hun, nac i neb arall. Mae yn rhaid ei ddysgu. Mae swn anwybodaeth yn ymadrodd cyn-taf pechadur ar ei ddychweliad ; "Beth a wnaif fel y byddwyf cadwedig ?" "Beth a wnaif fel yr etifeddwyf fywyd tragwyddol ?" "Beth a wnawn ni ?" Un pwnc mawr mewn trefa i ddychwelyd pechadur at Dduw, ydyw ei ennill tan argyhoeddiad o'i anwybodaeth a'i ynfydrwydd ysbrydol. Tra yn tybio ei fod yn ddoeth, ni fyn dderbyn addysg gan neb.

2. *Maent yn ddwys ystyriol o bwysigrwydd yr addysg sydd gan Dduw.*—Ni fynant fyned i un athrofa arall ; iaith pob un yw, "Dysg di fi ;" ac nid rhyfedd hyn, canys "Pwy sy'n dysgu fel efe ?" Mae'n wir fod lleisiau y byd, y cnawd, a'r diafol, yn cymhell i'w hathrofeidd hwy, ond ni fyn y saint

wrando arnynt, oblegid addysg gyfeiliornus sydd ynddynt hwy. Duw sydd yn rhoddi addysg dda—yr addysg wir angenrheidiol i enaid gael. Y mae efe yn agoryd ei wefusau ar bethau uniawn, ac yn traethu pethau ardderchog; holl eiriau ei enau ef ydynt gyfiawn, nid oes ynddynt na gwyrni na thrawsedd. Y maent yn werth eu derbyn o flaen arian ac aur etholedig. Dysg yr addysg hon i ddyn ymwadu ag annuwioldeb, a gwna y ffol yn ddoeth i iachawdwriaeth. Pan y daeth Duw allan i gopa Sinai, a thanllyd gyfraith o'i ddeheulaw i'w haddysgu i Israel, dangosai yr olygfa fawreddog ar y pryd, fod pwysigrwydd yn yr addysg. Trwy Moses y daeth y gyfraith, ond yr efengyl a'i haddysg, trwy Iesu Grist. Ni fyn y saint fyned ymaith oddiwrth draed ei Hathraw mawr, am y credant mai ganddo ef y mae geiriau y bywyd tragywyddol.

3. *Maent oll yn yr agwedd fwyaf gostyngedig yn derbyn addysg.*—"Ymlynu wrth ei draed." Cydnabyddant eu Hathraw yn anfeidrol uwchlaw iddynt hwy—mai eu baint anurhaethol ydyw cael bod wrth ei draed ef. Pa fwyaf dysgedig y maent yn dyfod, gostyngeiddiach o hyd y maent yn myned, ac felly yr ânt yn wastadol, nes uno gyda'r angelion dysgedig yn y nef i fwrw pob mawredd a dderbyniant yn deyrnged o glod i'w Haddysgwr dwyfol. Wrth ei draed yn isel a gostyngedig yr ymlynant byth, i dderbyn y gwersi dwyfol am dragywyddoldeb. Mae gan Dduw ryw addysg newydd i'w rhoddi iddynt o hyd, yr hon nas gwyddent o'r blaen, yr hyn a brawf fod eu Hathraw yn annhraethol fwy dysgedig na hwynt, fel mai gweddus iddynt ydyw bod yn yr agwedd fwyaf gostyngedig wrth ei draed.

4. *Maent oll yn dyfod yn ddysgedig.*—Ein testyn a ddywed, "Pob un a dderbyn o'th eiriau." Mae yn wir fod rhai yn dysgu yn well na'u gilydd; a bod mwy o drafferth gyda y naill na'r llall; ond wrth ei draed ef bydd yr *holl saint* "wedi eu dysgu gan yr Arglwydd," nes eu gwneyd yn ddeil-

iaid cymwys teyrnas gogoniant, ac yn addas i gymdeithasu a chymanfa a chynulleidfa y rhai cyntafanedig yn y nef. Cymwyso "meibion lawer i ogoniant" y mae Duw wrth ei draed; am hyny yr ymlyna y saint wrthynt. Mae gwaith addysgu ar blant pendefigion y ddaiar, er eu cymwyso i ymddwyn yn briodol mewn cymdeithas bendefigaidd; i *actio* yn deilwng o'u hurddas goruchel, ac i fwynhau eu cyfoeth a'u hetifedd-iaeth. Heb addysg gymwys nis gallent wneyd hyn. Pa faint mwy plant Duw? Mae y gymdeithas y maent i fod ynddi yn fwy gogoneddus, eu hurddas yn fwy goruchel, a'u hetifeddiaeth yn anfeidrol fwy gwerthfawr. Mae yn rhaid cael pob un o honynt wedi ei berffaith ddysgu yn gymwys i droi yn y cylchoedd gogoneddus yn y nef, ac felly y byddant oll.

OLNODIADAU.

1. *Mai nid ychydig ydyw rhifedi pobl Dduw.*—Sonia ein testyn am "dy holl saint." Eu rhif sydd annhraethadwy. Yr oeddynt yn llawer yn nyddiau Moses; gofynai Balaam y pryd hwnw, "Pwy a rif lwch Jacob? a rhifedi pedwaredd ran Israel?" Beth am eu rhif heddyw? Mae tyrfa na ddichon neb eu rhifo, wedi cyrhaedd adref yn barod i'r nefoedd, yr hon y cafodd Ioan o Patmos olwg fawreddog arni; ond beth am eu rhif pan ddelont oll adref i'r nefoedd? "Daw llawer o'r dwyrain ac o'r gorllewin, ie, or gogledd ac o'r dehan," nes chwyddo rhif y dyrfa fel tywod y mor, ac fel y gwlith o "groth y wawr."

2. *Er maint eu rhif, mae digon o le iddynt yn nghalon, yn llaw, ac wrth draed Duw.*—Bydd cariad Duw yn gryf fel angau tuag at bob un o honynt byth. Bydd gafael ei law yn ddigon diogel ynddynt yu oes oesoedd, a bydd ei ofal mor fawr fel nad esgeulusir addysgu y gwaelaf a ymlyna wrth ei draed. Pwy mor ddedwydd a phobl Dduw? Pwy nad ym-

awyddai am fod o'u rhifedi ? A phwy na all fod, ond ewyll-ysio bod ?

3. *Mae y bobl hyn yn etifeddion cymeriad anrhydeddus.*—“Saint” ydynt oll ; pobl sanctaidd, yn dwyn delw Duw yn mhob peth ; maent wedi eu “rhaglunio i fod yr un ffurf a delw ei Fab ef ;” maent o tan ddyllanwad sancteiddiol yr Ysbryd dwyfol, o ran eu meddyliau, geiriau, a gweithredoedd fel y gwelir hwy ryw ddydd yn ddifeius ger bron gorsedd-faine Duw. Ymlynant wrth draed Duw ; dysg Duw hwynt yn ei ffordd ; cymerant hwythau yr addysg ddwyfol yn rheol eu hymddygiad, yn llusern i'w traed ac yn llewyrch i'w llwybrau—fel y mae ganddynt gymeriad teilwng.

4. *Fod yma destyn ymholiad, pobl pwy ydym ni.*—A ydym ni yn bobl i Dduw ? yn wrthddrychau neillduol cariad a gofal Duw ? Yr hyn a brawf ein bod, ydyw ymostyngiad wrth ei draed, ac ymlynu wrthynt gan dderbyn ei eiriau. Mae'r addysg yn cael ei chynyg i ni yn yr efengyl. Cofiwn fod yn rhaid ymostwng i dderbyn ei geiriau ac i rodio wrthynt. O wneyd hyn bydd yn brawf ein bod yn nghalon ac yn llaw Duw.

SYMLEDD CALON.

GAN Y PARCH. EDWARD WILLIAMS, DINAS MOWDDWY.

"A hwy beunydd yn parhau yn gytun yn y deml, ac yn tori bara o dŷ i dŷ, a gymerasant eu lluniaeth mewn llawenydd a symledd calon."—Act. ii. 46.

Un nodwedd neillduol o grefydd dychweledigion y Pentecost oedd symledd calon. "A hwy beunydd yn parhau yn gytun yn y deml, ac yn tori bara o dŷ i dŷ, a gymerasant eu lluniaeth mewn llawenydd a symledd calon"—y galon yr hon sydd fwy ei thwyll na dim, yn nyth i bob aderyn aflan, a'i thwyll yn lefeinio ei holl egwyddorion, ac yn treiddio trwy bob ymddygiad o'r eiddom ni, wedi ei newid a'i gwneyd mor bur fel nad oedd yn llettya yr un coeg amcan o'i mewn. Mae rhyw sain hyfryd i'n clustiau, a swyn melys i'n meddwl a'n mynwes bob amser yn yr ymadrodd efengylaidd yma—SYMLEDD CALON.

Byddai yn dda genym allu tynu darlun teg o'r nodwedd grasol hwn, a'i ddal i fyny i sylw yn ei holl brydweddan cynenid ei hun, mor eglur i bob llygad fel y byddai i bawb ei weled a'i adnabod yn ei wir gymeriad nefol. Ac yr ydym yn sicr pe gallem ei ddangos i unrhyw ddyn yn gyflawn a chyfiawn y peth ydyw, y syrthiai mewn cariad ag ef ac y priodai efe ef hyd angau a hyd byth. Ond fedrwn ni ddim. Byddai y cynyg fel ceisio paentio y lili, neu liwio yr enfys, neu ddarlunio arogl Libanus. Hawdd yw darlunio rhagrith, a rhwysg, a choegni, a'u ceraint, o herwydd y mae eu ffurfiau, ysywaeth, mor gyffredin a chelfyddydol, a'u hymddad-blygiadau yn aml mor hyfion ac amlwg, fel na raid i neb fod mewn diffyg mawr am gymhwysder a defnyddiau i siarad yn gywir yn eu cylch. Qnd y mae symledd calon mor bur, mor

brin, ac mor anymddangosiadol, a'n dirnadaeth foesol a'n gwahaniaethiad ysbrydoedd ninau mor bwl a ffuantus, a'n chwaeth wedi ei llygru gymaint gan ffyniant cyffredinol rhith, fel mai anhawdd yw dyweyd fawr yn gywir am symledd. A phe ceid rhywun i dynu darlun teg o hono, a'i ddal i fyny yn amlwg o flaen llygaid dynion, fel harddwch y Ceidwad ei hun, fel y prydferthwch personoledig a byw hwnw pan oedd yn rhodio daiar, nid pawb a'i hadwaenent er ei ddangos iddynt. Ond geill Ysbryd Duw, yr Ysbryd a'i ffurfiodd yn nghalonau dychweledigion y Pentecost, ddangos harddwch y gras hwn i ddyn, a'i ffurfio hefyd yn ei galon. A dylai pob Cristion werthu pob peth er cael gafael ar y gras hwn. Ond

I. NI A SYLWN YCHYDIG AR NATUR Y GRAS HWN.—Beth yw symledd calon mewn crefydd? Wel, gellir dangos rhinwedd neu ras yn oren yn aml trwy enwi ei wrthwyneb, fel y gallwn gael allan yn hawdd y pwynt deheol wedi i ryw un ddangos y gogleddol i ni, neu y dwyreiniol wedi gwybod pa un yw y gorllewinol. Ac y mae symledd calon gan hyny yn wrthwyneb i ragrith, a rhwysg, a choegni, a hunanoldeb, a balchder, a'r cyffelyb; a phob anghydgordiad rhwng yr ymarweddiad allanol a'r egwyddorion a'r teimladau mewnol; a rhwng yr egwyddorion a'r teimladau mewnol a gwirionedd yr efengyl. Felly y mae symledd calon yn fwy nag absenoldeb dichell, a rhagrith, a'r teulu llygredig yna; y mae hefyd yn gydgordiad y galon a gwirionedd yr efengyl—y galon yn ol yr efengyl, a'r ymarweddiad allanol yn ol y galon. Tuag at Dduw y mae yn hyder mabaidd, yn ufudd-dod gostyngedig, yn “wylder a pharchedig ofn” gwaistadol, heb fod yr un teimlad gwrthwynebol yn geni yn y fypwes. Tuag at ddynion, y mae yn onestrwydd agored yn mhob peth, heb ddim yn ddrwgdybus, dim yn ddau-eiriog, dim yn ddau-wynebog, dim yn ymhoniadol. Mewn athrawiaeth, ymgeidw rhag hudoliaeth philosophi (a gam-enwir felly) a'r athraw-

iaethau newydd a dyeithr hyny fydd yn arwain ar gyfeiliorn blantos a gwrageddos bwhwmanlyd, ac yn meddwi y cyw-rain a'r balch o feddwl i lawer amryfusedd a phechod—ac ymddirieda i dystiolaeth eglur gair Duw. Mewn dybwyd crefyddol ymwrthoda â rhwysg addolwyr a dilynwyr sere-moniau a thraddodiadau dynol llesg a thlodion, ac addola Dduw gyda chalon ddrylliog a meddwl difrifol, “mewn ysbryd ac mewn gwirionedd.” Yr oedd y ddau beth olaf yna mewn golwg gan Paul pan yn dyweyd wrth y Corinthiaid, “Ond y mae arnaf ofn rhag mewn modd yn y byd, megys y twyllodd y sarff Efa trwy ei chyfrwysdra, felly fod eich meddyliau chwi wedi eu llygru oddiwrth y symlwydd sydd yn Nghrist.” Trwy ymadrodd teg a gweniaeth, a siarad geiriau mawrion, ac addaw iddynt fod yn dduwiau, ac yn anfarwol, ac yn gwybod da a drwg, yr hudodd y sarff y wraig, ac wedi hyny y gwr, i werthu paradwys a bywyd am ddain a mieri, a melldith a marwolaeth. Ac y mae gau athrawiaeth a rhwysg defodau yn gwneyd y cyffelyb ddinystr i ddynion eto. *Symledd calon*, neu fel y mae y Saesonaeg yma, sengledd calon—calon anranedig, hollol unol yn ngwaith yr Arglwydd. Dywedir weithiau yn Sir Feirionydd yma, am ddyn diffygiol o ddeall, ei fod yn “union iawn.” Dynoetha ei amcan, a datguddia ei gyfrinach, ac y mae yn hawdd ei dwyllo. Meddwl union, yn gweled dim ond un ffordd, sydd ganddo. Nid yw sengledd calon yn cyffelybu mewn dim i'r uniondeb yna. Mae yn berffaith gyson â'r talentau a'r dealltwriaeth goren, a'r canfyddiad mwyaf treiddiol i egwyddorion dynion ac egwyddorion pethau. Nid deall union, unplyg, yn gweled dim ond un cyfeiriad ydyw, ond calon uniawn, yn cymeryd un llwybr gonest a da o ymarweddu yn mhob peth. Nid yw symledd calon yn ras i'w wahanu yn briodol, fel ffydd, neu gariad, neu obaith, ond yn hytrach i'w gymeryd fel sefyllfa gyflawn, a phur, a iachus pob gras. Fel nad yw prydfferthwch corfforol yn aelod gwahaniaethol o'r corff, ond yn gyfar-

taleddiad priodol o'r holl aelodau a'r maintioli, ac yn wawra llewyrch dymunol o iechyd ar bob un ; felly y mae y nodwedd yma yn burdeb a gwirionedd yn yr holl rasau, ac yn llewyrch sancteiddrwydd arnynt i gyd. Mewn gwybodaeth, mae yn ostyngeddwrwydd hunan-adnabyddol, heb ddim chwydd nac ymffrost doctoraidd, ac yn cadw dyn yn ei faintioli priodol ei hun. Mewn gostyngeddwrwydd, y mae yn addfwynder siriol, hyblyg i bob daioni, heb ddim o'r plygu pen fel brwynen, a'r camrau araf, a'r llais truanaid, fydd yn aml yn sawru mor drwm o rith. Mewn cariad mae yn glynu wrth yr Arglwydd o lwyrfryd calon, heb ddim ymhoniad mursenaidd o ysbryd-olrwydd a nefolrwydd serchiadau tu hwnt i fesur gwirionedd a ffaith. Mewn haelioni, yn garedig a brawdol, heb ddim ud-ganu ei elusenau o'i flaen nac ar ei ol, na dim taro y post er peri i'r pared glywed adsain ei weithredoedd da. Mewn ffyddlondeb, mae yn ddiwyd ac yn gwneyd ei oreu, ond heb fesur ei hunan wrtho ei hunan, a'i gyffelybu ei hunan iddo ei hunan yn Phariseaidd, a diolch i Dduw nad yw ef "fel dynion ereill ;" eithr yn cofio yn wastad, wedi'r cwbl a wna, nad yw ond gwas apfuddiol, ac na wnaeth ond yr hyn a ddy-lasai.

Treiddia y symledd hwn bob gweithrediad ac ymarwedd-iad, a gwisga y cwbl â phrydferthwch sancteiddrwydd. Mae yn bereidd-dra nefol yn y gân, yn wylder parchus yn y weddi, yn frawdgarwch cydymdeimladol yn y cynghor, yn iechyd meddyginiaethol yn y cerydd, yn ostyngeddwrwydd yn y farn, yn hyder yn y ffydd, yn ymaros yn y gobaith, yn gynesrwydd yn y cariad, ac yn berarogl Crist yn mhob gweithrediad a gras. Y symlwrwydd sydd yn Nghrist ydyw. Mor syml ydoedd ef. Mor bell oddiwrth ragrith ac ymffrost. Mor addfwyn a gostyngedig. Mor hawdd ydoedd i'r gwaelaf a'r gwanaf nesu ato. Rhwysg o'i amgylch nid oedd. Ni ddis-gynai dim geirian chwyddedig dros ei wefusan. Ni waeddai, ac ni dderchafai, ac ni pharai glywed ei lef yn yr heol, er ei

fod ef y cyfryw un ag Arglwydd yr arglwyddi a Brenin y breninoedd, a gweithredoedd ei ras yn gorlwytho y ddaiar & daioni a bendithion, a pherarogl a doniau ei weinidogaeth i lenwi amser a thragywyddoldeb byth bythoedd.

Prydferthwch mawr yn nghymdeithas y saint a'i gilydd yw symledd calon.—Tan ei ddylanwad ymddiosga y cyfoethog o'i rwysg, a'r meistr o'i arglwyddiaeth, a'r gwas o'i ofn, a'r dysgedig o'i ysgolheigdod, a'r gwledig o'i yswildod, a'r eiddil o'i wendid, a chydgyfarfyddant ar wastad cyffredin brawdoldeb Cristionogol, yn credu yr un athrawiaethau, yn mynwsu yr un gobeithion, yn seinio yr un gan, yn eistedd wrth yr un bwrdd, yn bwyta yr un bara, yn yfed o'r un cwp-an, fel cyd-aelodau o'r un teulu, a phlant yr un tad, ac etifeddion yr un etifeddiaeth anlygredig, a dibalogedig, a diddifianedig, ac yn nghadw yn y nefoedd.

Mor weddaidd hefyd i'r areithfa.—Yr athrawiaeth, yr ysbryd, yr amcaniad, a'r iaith; nid yn ol rhwysg dynol, ond yn ol y symrlwydd sydd yn Nghrist. Beth yw harddwch mwyaf efengylwyr yn areithfaoedd Sion? Dysgeidiaeth eang, ymresymiad cadwynog, cryf, difwlch, iaith gyfoethog, orwych, hunan-feddiant oer a gwrol; craffder cywrain mewn sylwadau, neu ffraethder cyflym yn clecian cydseiniaid, ac yn gwreichioni yn mhob brawddeg? Nage, Mae rhai o'r pethau yna yn burion, ond uwchlaw iddynt oll y dysgleiria y symrlwydd sydd yn Nghrist. Y symledd gonest hwnw mewn dyn ag fydd yn llefaru geiriau Duw am ei fod yn eu credu, ac yn eu credu i'w byw. Y symledd fydd yn greddfol ddysgu y cenhadwr i'w anghofio ei hun yn ngogoniant a mawredd ei genadwri; a'r gwas i fyned yu llwyr o'r golwg, o herwydd ardderchogrwydd gwybodaeth a gras ac anrhydedd ei feistr. Os darlunio cyfiawnder Duw ac urddas ei ddeddf, y symledd fyddo, fel Moses ar Sinai, yn rhoi pictiwr o'r mynydd yn crynu, a'i dân a'i fwg yn esgyn fel o ffwrn, a sain yr udgorn yn cryfhau fwy-fwy, a Duw yn llefaru mewn llais, ond heb

roi y fan lle y llechai ef ei hunan yn y darlun. Neu os yn son am weithredoedd rhyfedd Calfaria fyddo, fel Matthew, yn ei ddarlun o'r croeshoeliad, yn dangos ing y Gwardedwr, a'r twyllwch, a'r ddaiar yn crynu, a'r creigiau yn hollti, a'r Eloï, Eloï, &c., a'r archoffeiriaid, a Philat, ar amgylchiadau yn helaeth, ond ddim wedi cadw yr un llecyn yn y darlun iddo ef ei hunan.

Prydferthwch mawr ar y fainc wrth wrando hefyd yw symledd calon.—Nid yw y syml yn edrych o gwmpas yn wamal ar bawb. Nid yw yn eistedd yno yn feirniad barnol. Nid yw derbyniad y bregeth gydag ef yn dibynnu ar boblogrwydd y dull y mynegir gwirioneddau Duw, neu odidogrwydd neu dlysi yr iaith y gwisgir hwynt ynddi. Nid yw yn gwisgo gwsg du ar ei wyneb, nac yn plygu ei ben yn drymlyd, os mai rhywun cyffredin ei feddyliau, neu gloff ei ymadrodd fydd yn dygwydd bod yn pregethu Crist iddo. Nid yw yn codi ei firoen megys mewn *syrffed* uwchben arlwyadau yr efengyl a'r manna a ddaeth i waered o'r nef, am nad ydynt yn cael eu gosod ger ei fron mewn crochan aur. Nid yw yn gwneyd amnaid ar rywun arall cyffelyb iddo yn yr addoldy, pan fyddo y pregethwr yn dygwydd llithro ar air, neu ddyweyd rhyw beth na fydd yn cyfateb i'w dyb ef, ac fel yn dyweyd, "Dyna fethiant," neu, "Dyna gyfeiliornad." Na; gwrandawa fel pechadur. Cofia fod ganddo enaid i'w gadw neu i'w golli byth. Gwrendy drosto ei hun, a chymhwysa y gwirionedd at ei galon ei hun. Teimla fod dyn yn llefaru geiriau Duw, ac yn enw Duw, bydded y dyn mor ddistadl ag y byddo, yn ddigon o reswm dros iddo ef ddisgyn i'r llwch a gwrando mewn gwylder a pharch y gair sydd oddiwrth yr Arglwydd.

Eto y gwrthwyneb i symledd sydd yn meddiannu yn ddirfawr yn mysg dynion.—Pechod parod i amgylchu bron pob dyn yw ceisio arddangos ei hun yr hyn nad ydyw. Mewn rhai siopau yn y trefydd yma ceir gwydr mawr ar gyfer y drws, yn adlewyrchu y lle yn y fath fodd ag y gallai dyn gwledig, anghyfarwydd a'r hudoliaeth, gasglu fod y siop

gymaint arall ag ydyw mewn gwirionedd. Felly y gwna dynion a'u doniau, a'u dysgeidiaeth, a'u cyferddonau. Mwyhant hwynt a lluosogant hwynt trwy chwyddwydrau a drychau adlewyrchol, hysbysiadau rhwysgfawr, neu gyfrwysgall, neu ffug ostyngedig, yn ol natur y galw. Dangosant pob gwyn o'r eiddynt hwy yn arian, pob melyn yn aur, pob gwaeledd yn werth, ac ymwthiant i flaenoriaeth a sylw yn y byd, na ddylent gael. Uchelgais, a choegni, a balchder, a bost, ydynt bedwariad o ddewri llwyddiannus iawn, i ddwyn y byd dan dreth ac i dalu gwarogaeth iddynt hwy. Ychydig yw mantais symledd pan yn ymgystadlu ar yr un maes a'r rhai yna. Yn y byd ac yn yr eglwys mae yn aml yn dygwydd fod symledd a gwerth yn cael eu cyfrif yn gyffredin a gwael, ac yn cael eu gyru i gonglau, o'r golwg, ac uchelgais a rhwysg yn marchogaeth dros garpedau o flodau, yn nghanol banllefau cymeradwyaeth y tyrfaeodd, i fyny i gael eu cadeirio a'u coronï yn y lleoedd uchel. Ceir gweision ar feirch, a thywysogion yn cerdded ar draed. Y glwth anghyfiawn yn y palas, a'r cardotyn cyfiawn wrth y porth yn chwenych y briwsion. Diotrephes yn y gadair lywyddol, a Gaius yn nghil y drws o'r golwg. Herod ar yr orsedd, mewn porphor ac ysgarlad, ac uniawn aer y goron heb le i roi ei ben i lawr. Wel, mae y rhai sydd yn byw am ogoniant dynion yn derbyn eu gwobr. Weithiau derbyniant goron o lawryf a blôdan dymunol, ac weithiau flodau y drain. Ond ar y goren, nid estyna eu mwyniant ei barhad yn mhellach na'r byd hwn, ac yn y diwedd cânt eu hunain yn dwylledig, a thwyllodrus, ac anghymeradwy. A'r aeron a chwenychodd eu henaïd a'nt ymaith oddiwrthynt. Ond nid yw y syml heb ei wobwr yn y byd hwn. Y rhai gostyngedig a etifeddant y ddaiar ac a ymhyfydant gan luaws tangnefedd. Ac y mae y nefoedd yn cadw ei thrysorau a'i mwynderau penaf i hwn.

II. Eri DDEDDWYDDYD.—Nodwedd bendigedig i'r syml ei hun, ac i eglwys Ddaw, ydyw y graslonrwydd hwn.

1. *Pr dyn syml ei galon yr eglura Duw ei hun yn moddion gras.*—Mae rhai yn rhy goeg i ganfod yr ysbrydol, yn rhy ddaiarol i ganfod y nefol, yn rhy fyddol i ganfod yr ysbrydol, yn rhy hunanol i ganfod y dwyfol; ond “Gwyn eu byd y pur o galon canys hwy a welant Dduw.” Disgyna Duw atynt hwy, eglura iddynt ei brydferthwch yn ei deml, a llenwir eu henaidd â bendith. “Er fod yr Arglwydd yn uchel, eto efe a edrych ar yr isel, ond y balch a edwyn efe o hirbell.” Bendithia y publican tlawd, edifeiriol, â gras a chyfiawnder, ond gedy y Pharisead hunan-gyfiawn i wagder chwydd ei hunan-ogoniant, a’i hunan-dwyll. “Canwyll y corff yw y llygad: am hyny o bydd dy lygad yn syml dy holl gorff fydd yn oleu. Eithr os bydd dy lygad yn ddrwg, dy holl gorff fydd yn dywyll. Am hyny, os bydd y goleuni sydd ynot yn dywyllwch, pa faint fydd y tywyllwch?” Pan fydd y llygad yn dda, er iddi fod yn nos oddiallan, canfyddir peth, a phan ddaw y dydd gwelir pob peth yn eglur. Ond dyna dywyllwch truenus yw tywyllwch llygad drwg—llygad dall. Pan fyddo y nefoedd yn wen gan oleuni, a phelydrau yr haul yn dawnsio ar bob deilen a gwelltyn, bydd y dall yn ymbalfalu o bost i bared ac yn syrthio yn y ffos. Wel, ai am lygaid y corff yr oedd Crist yn siarad? Nage; am yr enaid, am y galon yr oedd yn siarad. Calon syml, mae fel ffynon o ddwfr gloyw, grisialaidd, llonydd; gwelir ei gwaelodion grōaidd, ac y mae y nefoedd uwch ben yn cael ei phaentio yn ei mynwes. Mae y galon hono yn dryloyw, gwelwch ei hegwyddorion dyfnaf, ac y mae delw y nefoedd yn cael ei argraffu arni. Ond y mae y galon anmhur fel pwll o ddwfr llwyd, nad yw yn adlewyrchu y nefoedd uchod, ac na wyddoch yn y byd pa lyffaint a llafnod ffaidd a gwenwynllyd a fydd yn ymnyddu ac yn ymdorchu yn ei llaid. Pan fyddo yr hunan ddoeth yn dychwelyd adref o’r bregeth (ar ras ein Harglwydd Iesu, efallai,) gan ddyweyd, “Y fath amgyffrediad gwan o’r pwnc;” a rhywun galluog yn ei olwg ei hun yn dyweyd, “Mor anathronyddol yr oedd y sylwadau;”

a rhyw goegyn, "Y fath reffyn gwellt o ymresymiad;" a rhywun yn honi chwaeth, "Mor ddof ac anfarddonol yr oedd y sylwadau;" a rhywun yn honi dyfnder a gwreiddioldeb, yn dyweyd, "Y fath druth o sylwadau cyffredin o hen gadw;" a'r oll o honynt yn cytuno nad oes ond ychydig o bregethwyr yr oes bresenol yn deilwng o'r oes. Bydd y syml yn dychweled adref, ac yn dyweyd, "Mor ogoneddus yr ymddangosai y Ceidwad heddyw. Y fath gariad anfeidrol, yn cofio am danom ni yn ein hisel radd. Mae yr hen stori am dano yn dyfod yn felysach i'm henaidd o hyd. O mor ddedwydd ydynt hwy sydd byth yn cael edrych arno fel y mae." Edrycha hwn "ag wyneb agored ar ogoniant yr Arglwydd, megys mewn drych, a newidir ef i'r unrhyw ddelw, o ogoniant i ogoniant, megys gan ysbryd yr Arglwydd."

2. *Elfen o ddedwyddwch mawr mewn eglwys yw symledd calon.*—Crea y syml awyrgylch o gariad a sirioldeb o'i amgylch yn mhob man. Pan fydd yr uchelfrydig, neu'r coeg, yn taro ei gorn uchel, brau, neu ei law dôn, glwyfus, neu ei droed twm, dolurus, yn erbyn rhyw rwystr, neu dramgwydd yn wastad, ac yn enyn cynen a chwerwedd o hyd o'i amgylch, mae presenoldeb y syml yn lloni ac yn tawelu pawb. Yr oeddwn unwaith yn cerdded ar hyd ffordd gul fynyddig yn y sir yma, rhwng dwy berth aneilliedig o ddrain a mieri, a chyll, gydag ambell onen, neu fedwen, neu riolen, yn codi ei phen yn uchel ynddynt, ac yn sydyn daethum ar draws cwmwl o aroglau pêr a hyfryd. Synais ychydig o ba le y gallasai fod yn dyfod. Nid oedd yr un winllan, na pherllan, na gardd lysiau gerllaw. Ond wedi chwilio yn ol ac yn mlaen, wrth fon griolen fechan, yn nghysgod deilen dafol, gwelwn fillyn pêr, (*sweet scented violet*,) a deallais mai efe yno, o'r golwg bron, oedd ffynonell yr arogl hyfryd i gyd. Felly y mae y dyn syml ei galon mewn cymdeithas grefyddol. Pan y mae cymdeithas rhai yn cynyrchu drwgdyb ac anesmwythder, mae presenoldeb hwn â rhyw swyn o sirioldeb o'i amgylch

ag sydd yn gwneyd i ddynion ymhyfrydŷ yn ei bresenoldeb gan luaws tangnefedd. Cysylltir yn adnod y testyn y gair llawenydd a symledd calon â'u gilydd. Ac y mae y cysylltiad yn anwahanadwy. Nid damwain yw eu cael yn nghyd. Gefeilliaid ydynt nad ellir eu hysgaru. Felly yr oedd dychweledigion y Pentecost yn llawen yn nghymdeithas eu gilydd am nad oedd yr un ysbryd cynenus yn eu mysg. Nid oedd neb yn ymryson pwy gai fod uchaf wrth y bwrdd, neu pwy gai eistedd agosaf at Pedr neu Ioan, neu pwy gai fod yn fwyaf o wrthddrych sylw; ond yr oedd pob un yn teimlo ei fod yn cael braint anfeidrol fod yn rhywle yn y frawdoliaeth, ac felly yr oeddynt yn parhau yn tori bara o dŷ i dŷ, a chymeryd eu lluniaeth mewn llawenydd a symledd calon. A'r fath nefoedd ar y ddaiar fyddai cael ein heglwysi ni yn llawn o'r un ysbryd.

3. *Y mae yn elfen hanfodol o undeb.*—Pethau syml yw y rhai a ymunant mewn natur. Y dyferynau dwfr i wneyd môr, y gronynau tywod i wneyd muriau iddo, a'r gronynau goleuni i wneyd dydd. Nid ydynt yn ymrafaelio â'u gilydd am enw a blaenoriaeth, ond ymunant ac ymgollant yn ddedwydd y naill yn y llall. Felly symledd calon a wna undeb i unrhyw amcan crefyddol yn hawdd. Ymuna dynion â'u gilydd mor ddiragfarn, heb ddim gwrthdarawiad, mor naturiol ag yr ymuna y gwahanol ffrydiau yn yr afon, neu y gwahanol afonydd yn y môr, i ddwyn yn mlaen achos Duw yn y byd. Cael y nodwedd Pentecostaidd hyn yn gyffredin yn yr eglwysi, cawn eto llawenydd, cawn eto undeb, cawn eto rym yn Sion Duw a orchfyga y byd.

4. *Mae yn cymhwyso i'r nef.*—Nid â y rhagrithiwr yno; nid â coegyn yno; nid â yr uchelfrydig yno; ond y pur o galon a welant Dduw yno. Dyna'r ysbryd sydd yn meddiannu pawb yno. Nid rhyfedd eu bod yn llawen; nid rhyfedd eu bod yn un. Duw a roddo i ninau oll y galon bur a'u cymhwysa i'r nef.

FFYDD ABEL.

GAN Y PARCH. NOAH STEPHENS, LIVERPOOL.

"Trwy ffydd yr offrymodd Abel i Dduw a berth rhagorach na Cain; trwy yr hon y cafodd efe dystiolaeth ei fod yn gyflawn, gan i Dduw ddwyn tystiolaeth i'w roddion ef; a thrwyddi hi y mae efe wedi marw, yn llefaru eto."—HEBREAIN xi. 4.

Nis gellir darllen y Beibl yn fanol, heb weled ei fod yn son llawer am ffydd. Y mae y bennod o'r hon y dewiswyd y testyn yn llawn o ffydd o'i dechreu i'w diwedd. Cwynir gan rai o herwydd ein bod yn son cymaint am ffydd. Mae yn syndod na byddem yn son llawer mwy. Pe yr astudiem y Beibl yn fanylach, a phe y deallem yr ysgrythyrau yn llwyrach, byddai mwy o son am ffydd yn ein pregethau ni, a mwy o son am ffydd yn eich profiadau chwithau. Pa bethau bynag sydd yn aneglur, pa bethau bynag sydd yn amhenderfynol, pa bethau bynag sydd yn annealladwy o berthynas i ffydd, y mae yn ddiamheuol fod ffydd yn ras hen ac adnabyddus. Y mae ffydd, a dyweyd y lleiaf, cyn hened a chrefydd dyn syrthiedig. Nid ffrwyth dychymyg esbonwyr ydyw. Nid tybiaeth ydyw, a flurfiwyd gan dduwipyddion yr oesgu tywyll. Nid rhywbeth yn perthyn yn neillduol i oruchwyliaeth Moses ydyw, oblegid ni a wyddom am ei gwaith, y tu allan i gylch gwladwriaeth Israel. Nid syniad Iuddewig ydyw, oblegid y mae yn henach na chenedl yr Iuddewon. Ac nid un o briodoleddau neillduol crefydd ddatguddiedig y dyn, oblegid y mae yn rhan hanfodol o grefydd naturiol. Nis gellir coleddu crefydd naturiol, heb gredu fod Duw yn bod, a'i fod yn Awdwr y greadigaeth. Wel, "wrth ffydd yr ydym yn deall wneuthur y bydoedd trwy air Duw, yn gymaint nad o bethau gweledig y gwnaed y pethau a

welir." Y mae yn rhaid i athroniaeth y byd hwn, ddechreu a diweddu, yn y [pethau mwyaf eu pwys, mewn tybiaeth noeth, neu ymorphwys trwy ffydd ar dystiolaeth y datguddiad dwyfol.

Y mae yr apostol yn y bennod hon yn egluro natur ffydd, yn canmol gwobrwyon ffydd, ac yn rhoddi engreiffiau nodedig o ffydd yn mywyd a marwolaeth enwogion crefyddol. Gellir cyfranu addysg trwy lawer ffordd ; ond y ffordd egluraf ydyw dangos esiamplau ; ychydig sydd yn alluog i ddilyn ymresymiau am ragluniaeth neillduol, ond y mae llawer yn canfod llaw rhagluniaeth yn hanes Joseph, a Moses, a Dafydd. Ychydig sydd yn alluog i amgyffred darnodiadau manol o rinwedd a santeiddrwydd, ond y mae llawer yn cael golwg brydferth a hawddgarol ar rinwedd a sancteiddrwydd yn hanes y " cwmwl tystion."

Y mae llesiant mawr o astudio hanes dynion nodedig ar gyfrif eu duwioldeb ; oblegid yn eu hanes hwy yr ydym yn cael mantais ragorol i ddeall egwyddorion crefydd, canys y mae egwyddorion crefydd bur yn cael eu dangos a'u hegluro yn nghymeriadau dynion sanctaidd Duw. Y mae llawer cynygiad wedi ei wneyd i esbonio ffydd. Hwyrach mai y ffordd oreu i ddeall ffydd fel egwyddor, ydyw edrych arni yn ei gwaith.

Ac yn y bennod hon y dangosir, nid yn unig yr hyn a all ffydd ei wneyd, nid yn unig yr hyn a ddylai ffydd ei wneyd, ond, *yr hyn y mae ffydd wedi ei wneyd*. Mae yr esiamplau yn eang ac amrywiog, ac yn cynwys dynion yn dilyn gwa-hanol alwedigaethau, dynion yn troi yn ngwahanol glychoedd cymdeithas, dynion yn cael eu profi trwy bob math o dem-tasiynau, a dynion yn gorphen eu gyrfaeodd ar y ddaiar trwy lawer math o farwolaethau. Abel yw y blaenaf yn y rhestr. Efe oedd y merthyr cyntaf. Efe a aeth gyntaf o'r byd hwn i'r nefoedd. Efe yw y cyntaf yn rhestr gwroniaid ffydd. Mae y testyn yn rhoddi golwg triphlyg ar Abel—rhagoriaeth

yr aberth a offrymodd ; y gymeradwyaeth ddwyfol a gafodd ; a'r defnyddioldeb anfarwol a gyrhaeddodd.

I. RHAGORIAETH YR ABERTH A OFFRYMODD.—“Trwy ffydd yr offrymodd Abel i Dduw *aberth rhagorach* na Chain.” Mae y testyn yn cyferbynu Cain ac Abel, yn cyferbynu yr aberthau a offrymwyd ganddynt, ac yn datgan rhagoriaeth aberth Abel ar eiddo Cain. Y mae yn naturiol i ni ofyn, yn mha beth oedd y rhagoriaeth yn gynwysedig. Y mae yr esbonwyr a'r duwinyddion wedi cynyg gwahanol atebion i'r gofyniad. Tybia rhai fod y rhagoriaeth yn gynwysedig yn benaf, os nid yn hollol, yn natur yr aberth a offrymwyd ; a thybia ereill fod y rhagoriaeth yn gynwysedig yn benaf, os nid yn hollol, yn ansawdd meddwl Abel ; ond ymddengys i mi fod y rhagoriaeth yn gynwysedig o'r ddeubeth hyn—rhagoriaeth aberth, a rhagoriaeth calon. Mae y naill a'r llall mor annhraethol bwysig ; mae y naill a'r llall mor anheborol angenrheidiol i wasanaeth cymeradwy ger bron Duw, fel na feiddiaf gynyg penderfynu fod y naill yn rhagori ar y llall.

Yr ydym yn ddyledus am yr hyn oll a wyddom yn nghylch y mater hwn i'r hyn a ddywedir gan Moses a Paul. Gellid meddwl wrth ddarllen Moses yn unig, fod rhagoriaeth Abel yn gynwysedig yn ansawdd ei feddwl, “A'r Arglwydd a edrychodd *ar Abel*, ac ar ei offrwm.” Gellid meddwl wrth ddarllen Paul yn unig, fod y rhagoriaeth yn gynwysedig yn natur yr aberth, canys dywed Paul yn bendant yn y testyn ddarfod i Abel offrymu i Dduw, *aberth rhagorach* na Chain. Ond wrth gymharu Moses a Paul, ceir gweled y gwirionedd yn fwy cyflawn ; ceir gweled fod Abel yn gymeradwy o ran calon ac yn gymeradwy o ran aberth : y ddeubeth hyn sydd yn cyfansoddi hanfod addoliad yn mhob oes, ac o dan bob goruchwyliaeth. Myfi a ddarllenais lyfr ar aberthau y Beibl, wedi ei ysgrifenu gan dduwinydd* nodedig, perthynol i Eg-

* Rev. F. D. Maurice, on Sacrifice.

lwys Loegr. Y mae yr awdwr yn dechreu gydag aberthan Cain ac Abel. Y mae efe yn honi fod aberth y naill yn llawn mor briodol ag aberth y llall, a bod yr holl ragoriaeth yn gynwysedig yn ansawdd calon Abel. Y mae y ddarlith ar Cain ac Abel yn dra diffygiol, a dyweyd y lleiaf. Nid yw yr awdwr yn son gair am yr hyn a ddywedir gan Paul am y ddau aberthwr. Y mae yr awdwr wedi ymgymeryd â'r gwaith o esbonio aberthan y Beibl, y mae ei olygiadau yn groes i olygiadau cyffredin yr eglwys Gristionogol, y mae yn dechreu gyda Cain ac Abel, y mae yn dyweyd ei farn, ac yn cyhoeddi ei olygiadau am danynt, heb ymofyn dim â'r Testament Newydd o berthynas iddynt. Y mae y fath ddull yn anathronyddol, ac yn annuwinyddol. Y mae gwir athroniaeth yn casglu ffeithiau cyn tynnu casgliadau ; ac y mae gwir duwinyddiaeth yn cymharu ysgrythyr ag ysgrythyr. Yr oedd hyn yn burion, os amcan yr awdwr oedd gwneyd *case golygus* ; ond y mae y fath drefn yn anghymeradwy yn ngolwg y ueb sydd am gael gafael ar yr holl wirionedd.

Ond, i ddychwelyd at RAGORIAETH YR ABERTH OFFRYMWYD GAN ABEL.

1. *Aberth yn ol ewylllys ddatguddiedig Duw ydoedd.*— Mae yn wir mai honiad yw hyn, heb un ysgrythyr bendant yn sail iddo. Fe ddywedir gan rai, Pe buasai y ddefod o aberthu o ddwyfol darddiad, y gallasem ddysgwyl adroddiad manwl o sefydliad yr ordinhad, yn ngair Duw. Y mae dechreuad yr aberthau, fel bedydd Ioan, o Dduw neu o ddynion. Nyni a wyddom fod yr oruchwyliaeth sefydlwyd gan Dduw trwy Moses yn llawn o aberthan. Os o ddynion y mae dechreuad yr aberthau, y mae yn rhaid addef i Dduw gymeryd benthg defodau dynol, a'u cymeradwyo fel pethau hanfodol angenrheidiol yn ngwasanaeth y cysegr dwyfol.

Er nad oes genym hanes eglur am ddechreuad y ddefod o aberthu, y mae y profion anuniongyrchol ac amgylchiadol o ddwyfoldeb en dechrenad, yn foddhaol ac argyhoeddiadol.

Yr ydym yn cael fod yr oruwchwyliath Iuddewig yn llawn o aberthau, fod Abraham, tad y ffyddloniaid, yn galw ar Dduw a bod ganddo allor; fod y patriarch Job, yr hwn oedd y tu allan i gylch gwladwriaeth Israel, yn aberthu yn ngwlad Us; fod Noah, mor gynted ag y daeth allan o'r arch, yn offrymu aberthau, a bod y gwahaniaeth rhwng anifeiliaid glan ac anifeiliaid aflan yn adnabyddus iddo cyn y diluw. Yr ydym yn darllen ddarfod i ddau fab hynaf y dyn cyntaf, offrymu aberthau. Ac y mae yn ysgrifenedig yn nechreu y llyfr, i'r Arglwydd Dduw wneyd peisiau o grwyn i Adda ac Efa. Yn wyneb yr holl bethau hyn, yr ydym yn casglu ddarfod i Dduw gyfarwyddo Adda i aberthu—i aberthu y creaduriaid hyn—i aberthu trwy ollwng gwaed, canys “Heb ollwng gwaed nid oes maddeuant.” Gan nad oes son i'r ddau frawd aberthu mewn ufudd-dod i orchymyn pendant oddiwrth Dduw atynt hwy—gan nad oes son iddynt dderbyn datguddiad uniongyrchol ar y mater—gan eu bod wedi dewis eu galwedigaethau tymhorol, y mae yn naturiol casglu iddynt gael eu tueddu i aberthu gan ddylanwad yr addysg a'r esiampl a gawsent o'r blaen gan eu tad Adda. Glynodd Abel wrth y drefn ddatguddiedig, ond encilliodd Cain oddiwrthi.

Y mae y rhai sydd yn gwadu dwyfoldeb tarddiad yr aberthau gwaedlyd, yn son llawer am danynt fel defodau barbaraidd, a chreulon, a dialeddol. Os y ddau frawd o honynt eu hunain, a ddewisodd yr aberthau a offrymwyd ganddynt, os oedd gollwng gwaed yr aberth yn dangos dialgarwch, a chreulondeb, myfi a fuaswn yn dysgwyl i'r aberth gwaedlyd gael ei ddewis gan Cain, oblegid efe oedd y gwr gwaedlyd a chreulon; ond yn lle hyny, yr ydym yn cael y brawd creulon yn aberthu firwyth y ddaiar, a'r brawd tirion yn aberthu trwy ollwng gwaed. Pe y dilynasant eu greddfau, fel arall y buasent yn gwneyd; ond yr oedd Cain yn

aberthu yn ol ei ewyllys ei hun, ac Abel yn aberthu yn ol ewyllys ddatguddiedig Duw.

2. *Aberth cymhwys i ddyn pechadurus ydoedd.*—"Trwy fydd yr offrymodd Abel i Dduw *aberth rhagorach* na Chain." Y mae genym lawer cyfieithiad o'r ymadrodd gwreiddiol—"aberth mwy," "aberth mwy gwerthfawr," "aberth mwy cymeradwy," "aberth mwy cyflawn." Mae yr hanes yn Genesis yn awgrymu fod offrwm Cain gan Abel, ond fod ganddo ychwaneg. Dywedir i Cain offrymu o ffrwyth y ddaiar; "Ac Abel yntau a ddug o flaenffrwyth ei ddefaid." Ac Abel *yntau hefyd*, yn ychwanegol at yr hyn a offrymid gan Cain. Aberth diolch yn unig oedd eiddo Cain; aberth cymhwys yn ngardd Eden, ond aberth anghymhwys i rai wedi haeddu eu damnio am byth. Aberth cymhwys i greadur sanctaidd oedd eiddo Cain. Ond yr oedd aberth Abel yn gymhwys i un yn ymwybodol o'i bechod, aberth un yn agored i gospedigaeth—aberth un yn gobeithio cael ei gymcradwyo a'i gadw trwy haeddiant un arall. Yr oedd aberth Abel yn cyfeirio yn ol ac yn y blaen—yr oedd yn adgoffa yr hyn a fu, ac yn portreidiadu yr hyn a fyddai—yn adgoffa "y codwm erchyll, gafwyd draw yn Eden drist," ac yn portreidiadu aberth mawr Calfaria fryn. Mae y gwirionedd mawr a ddangosid gan aberth Abel, yn cael ei ddangos yn y Beibl mor amlwg a'r haul, ac mor eglur a'r goleuni. Oedd yn *rhaid* dyrchafu Mab y dyn; oedd yn *rhaid* i Grist ddyoddef; oedd yn *rhaid* perffeithio Tywysog ein hiachawdwriaeth ni trwy ddyoddefiadau. Oen Duw sydd yn tynu ymaith bechodau y byd. Dyn pechadurus yn cynyg ei wasanaeth i Dduw heb Gyfryngwr, beth ydyw? Cardotyn yn ceisio ymddangos fel boneddwr; llofrudd yn honi hawliau un diniwed; Samson yn myned allan, ac yn ceisio ymysgwyd fel cynt. Trwy Gyfryngwr y mae Duw yn edrych ar bechadur; a thrwy Gyfryngwr y gall pechadur nesau at Dduw.

3. *Aberth wedi ei barotoi gan law haelionus ydoedd.*—Y

mae y Beibl yn ddystaw gyda golwg ar ansawdd a helaethder aberth Cain. Hwyrach ei fod yn dda, neu seallai mai drwg ydoedd. Hwyrach iddo gymeryd y pigion, neu y gwehillion, neu gymeryd ar antur y peth nesaf at law. Ond, os yw y Beibl yn ddystaw am ansawdd aberth Cain, y mae yn llefaru yn groyw am ansawdd aberth Abel. "Ac Abel yntau a ddug o *blaenffrwyth* ei ddefaid, ac o'u *brasder* hwynt." Y pigion o'r byw, a'r brasder o'r marw. Na fydded ein aberthau i Dduw wedi eu mesur gan galon gul, ac na fydded ol dwylaw cybudd arnynt. Rhoddwn y blaenffrwyth a'r brasder i Dduw; blaenffrwyth bywyd, ac iechyd, a thalent, a meddiannau, ac amser. "Anrhydedda yr Arglwydd a'th gyfoeth, ac a'r peth penaf o'th holl ffrwyth. Felly y llenwir dy ysguboriau a digonoldeb, a'th winwryfoedd a dorant gan win newydd."

4. *Aberth yn cael ei gyflwyno trwy ffydd ydoedd.*—"Trwy ffydd yr offrymodd Abel i Dduw." Yr oedd ganddo ffydd yn nbresn Duw i gyfarfod a dyn syrthiedig; ffydd yn ewyllys ddatguddiedig Duw; ffydd yn yr addewid a roddasid i Adda; a ffydd yn nyfodiad sicr ac amserol Had y wraig i ysigo siol y sarff—ffydd yn ymgodi o galon gywir, a ffydd yn ymorphwys ar aberth cymhwys. Mae rhai yn rhoddi yr holl bwys ar galon gywir, mae ereill yn rhoddi y pwys yn hollol ar gredo iachus. Ond y mae y naill a'r llall mor angenrheidiol mewn addoliad cymeradwy, fel na feiddiaf roddi y *flaenoriaeth* i'r naill na'r llall. Yn hytrach na dal clorian i bwysu y pethau mawrion hyn, y mae yn well genyf weddio gyda y Salmydd, "Datguddia fy llygaid fel y gwelwyf bethau rhyfedd allan o'th gyfraith di;" ac "Una fy nghalon i gadw dy orchymynion." Mae cyfeiliornad mewn barn yn arwain i lygredigaeth mewn buchedd, ac y mae buchedd halogedig yn arwain i farn gyfeiliornus. Gwaed Iesu yn unig sydd wedi agor y ffordd i'r cysegr, ac ar y galon gywir y mae Duw yn edrych. "Bydded genym ras fel y gwasanaethom

Dduw wrth ei fodd, gyda gwylder a pharchedig ofn, oblegid ein Duw ni sydd dân ysol."

II. Y DWYFOL GYMERADWYAETH A GAFODD.—"Trwy yr hon y cafodd efe dystiolaeth ei fod yn gyfiawn, gan i Dduw ddwyn tystiolaeth i'w roddion ef."

1. *Cymeradwyaeth gyhoeddus*.—Fe dybir i Dduw dderbyn ei aberth trwy dân. Offrymodd Noah boeth-offrymau ar allor i Dduw ; gwelodd Abraham dân yn symud rhwng darnau yr aberth ; yswyd aberth Gideon gan dân ; llosgwyd aberth Manoah ar y graig, ac aeth yr angel yn ei ol i'r nefoedd yn y fflam ; difawyd aberthau cyntaf Aaron gandân sanctaidd o'r nefoedd, a phan oedd Elias yn gweddio ar Dduw ei dadau, ar ben Carmel, yr oedd ganddo hyder y byddai i'r Duw hwnw ateb yn y drefn arferol : "Y Duw a atebodd trwy dân, hwnw sydd Dduw." Y mae yn sier fod y gymeradwyaeth a gafodd Abel yn un gyhoeddus, canys gwybu Cain ddarhod i Dduw edrych ar Abel. Bydded i'n cyflawniadau ninau gael y fath gymeradwyaeth, fel y gwypo yr annuwiol fod Duw yn ein plith.

2. *Cymeradwyaeth gyfiawnhaol*.—"Trwy yr hon y cafodd efe dystiolaeth ei fod yn gyfiawn."—Y mae ymadrodd neillduol yn y Testament Newydd yn dangos yr adwaenid Abel trwy dreigliad yr oes, wrth yr enw "Abel gyfiawn." Anrhydeddwyd yr enw, a chydabyddwyd ei briodoldeb gan Fab Duw. Ar ryw olwg, buasai yn fwy naturiol i ni ei gyfarfod tan yr enw Abel Ferthyr. Derbyniodd ei enw neillduol am fod athrawiaeth cyfiawnhad trwy ffydd yn adnabyddus iddo. Mae cael ein cyfiawnhau trwy Grist yn fwy o anrhydedd na chael marw yn ferthyron dros ei enw.

3. *Cymeradwyaeth brofiadol*.—Gafodd Abel dystiolaeth ei fod yn gyfiawn. "Digllonodd Cain yn ddifawr, fel y syrthiodd ei wynebpryd ef." Ar ddechreu yr addoliad, yr oedd y ddau yn ddigon tebyg i'w gilydd, ond ar y diwedd yr oeddynt mor wahanol a goleuni a thywyllwch. Yr oedd Cain yn

waeth o'i addoliad, ac Abel yn well. Y mae rhai yn waeth o'u gweddian, o'u haberthau, o'u haddoliadau. Mae rhai yn methu deall, gan eu bod hwy yn gwneyd cymaint o wasanaeth i Dduw, paham na byddai Duw yn gwneyd mwy iddynt hwy. Y mae ereill, fel Abel, yn well o'u haberthau, yn well o'u gweddian, ac yn well o'u haddoliadau. Mae y dyn da yn ddedwydd yn ei weithred.

III. Y DEFNYDDIOLDEB ANFARWOL A GYRHAEDDODD.—“Trwyddi hi y mae efe wedi marw yn *llefaru eto*.” Y mae dau ddarlleniad o'r geiriau hyn. Y mae cyfieithiad o un yn y testyn, a chyfieithiad o'r llall ar ymyl y ddalen. Dywed y testyn “y mae efe yn llefaru eto.” Dywed ymyl y ddalen, “y mae efe eto a llefaru am dano.” Y mae y naill ymadrodd yn dangos iddo gyrhaedd defnyddioldeb, “yn llefaru eto.” Y mae yr ymadrodd arall yn dangos iddo gyrhaedd clod, “y mae efe eto a llefaru am dano.”

1. *Cyrhaeddodd Abel glod trwy ddefnyddioldeb*.—Y mae ei enw ar ben uchaf rhestr gwroniaid y bennod hon. Mae y bennod hon yn hollol ddystaw am Adda. Yr ydym yn go-beithio ddarfod i Adda gael ei gadw. Ond y mae yn ymddangos nad oedd dim yn neillduol yn ffydd Adda. Yr oedd ffydd Abel yn un orchestol. Cododd cyfeiliornad yn ei amser ef, enciliodd Cain oddiwrth y drefn ddatguddiedig; ond glynodd Abel wrth yr hen drefn o addoli Duw. Safodd a'i fywyd yn ei law, yn yr adwy ar ddydd y rhuthr. Gwyliodd y gwarchglawdd pan oedd *tide* cyfeiliornad yn ymgodi yn ei erbyn fel diluw llifeiriol.

2. *Mae clod a defnyddioldeb Abel yn cydfyw*.—Pery clod rhai pethau, pan y mae eu defnyddioldeb wedi darfod. Cedwir hen arfau, a hen beiriannau yn barchus, er fod eu defnyddioldeb drosodd er's llawer dydd. Pan oeddwn blentyn, gallwn weled hen gastell Dynefor, yn Sir Gaerfyrddin, bob boreu o'r fan lle y: oeddwn yn byw. Bu yn ddefnyddiol—

yn noddfa i ffoaduriaid, ac yn artref tywysogion y Dehendir. Y mae yn annghyfanedd er's llawer oes. Eto y mae yn werthfawr. Y mae yn llawen gan y *landscape painter* dynu ei lun. Y mae natur wedi taffu mantell fytholwyrdd drosto, i'w gysgodi rhag gwres yr haf, ac i gadw ei esgyrn yn gynnes yn oerni y gauaf. Ond y mae clod a defnyddioldeb Abel yn cydfyw. Llefaroedd yn y cynfyd pell, am werth flydd i fyw ac i farw, ac y mae ei lais yn hygryw heddyw. "Trwyddi hi y mae efe wedi marw yn llefaru eto."

BEDYDD GWAEDLYD CRIST.

GAN Y PARCH. D. HUGHES, B. A., SABON, TREDEGAR.

“Eithr y mae genyf fedydd i'm bedyddio ag ef, ac mor gyfyng yw arnaf hyd oni orphener.”—LUC xii. 50.

Defnyddioldeb ydyw un o amcanion uchaf y bywyd dynol; a defnyddioldeb yw y nod y dylem yn barhaus ymestyn er ei gyrhaeddyd. Y dyn defnyddiol mewn gwirionedd yw y dyn mwyaf anrhydeddus, y mwyaf teilwng, ac a ddylai fod y dyn mwyaf dedwydd. A pheth bynag ellir ddywedyd am y cysylltiad rhwng defnyddioldeb a dedwyddwch yn y byd hwn, nid oes yr un amheuaeth nad y mwyaf defnyddiol yma yn ngwinllan ei Arglwydd, a fydd y mwyaf dedwydd a gogoneddus yn y byd a ddaw. Mewn trefn i fod yn ddefnyddiol yn y byd hwn, y mae yn anhebgorol i ddyn i adnabod ei gylch, bod yn ddiwyd yn y cylch hwnw, a bod yn benderfynol i droi yn ei gylch, beth bynag fyddo y rhwystrau a'i cyfarfyddo. Yn ei gylch ei hun y mae pawb yn ddefnyddiol. Mae y morwr yn ddefnyddiol iawn pan yn cyflawni ei orchwylion ar y mor, ond pe gosodid ef i droi yn nghylch yr amaethwr, fe gollai ei ddefnyddioldeb a'i gysur yn y man. A'r un modd y gellid dywedyd am alwedigaethau ereill bywyd. Gyda'i alwedigaeth briodol, ac yn ei gylch ei hun y mae pob dyn yn fwyaf defnyddiol.

Mae y byd wedi cael colled fawr o herwydd fod llawer un ynddo wedi camgymeryd ei gylch. Gellir dywedyd hyny weithiau gyda golwg ar y byd masnachol a chyffredin, canys mynych y gosodir dynion mewn galwedigaethau a chylchoedd bywyd nad oedd ynddynt ond ychydig iawn o'r cymhwysderau gofynol at lanw y cyfryw gylchoedd, a'r canlyniad naturiol o hyny yw, na wnaethant nemawr er eu lles a'u

dedwyddwch eu hunain, na chwaith er llesoli a derchafu cymdeithas. Mae y byd llenyddol a chelfyddydol hefyd wedi cael colled ddirfawr hefyd lawer gwaith oddiwrth yr un achos. Nid oedd yr hen athronyddion paganaidd, megys Seneca, Ptolemy, Plato, Aristotle, &c., yn ol i neb c'r athronwyr diweddar o ran grym eu hathrylith naturiol, dysgleirder eu talentau, a'u hymroddiad diledryw er derchafu gwybodaeth. Ond pa fodd y coethwyd gwybodaeth, y perfffeithiwyd y gwyddorau, ac y derchafwyd y celfyddydau trwy lafur Newton, Bacon, Locke, &c., rhagor na thrwy alluoedd mawrion a llafur ymroddol yr hen athronwyr paganaidd? Gellid meddwl mai yr unig ateb cywir a ellir roddi, yw i'r hen athronwyr gamgymeryd eu cylch, sef amcanu at yr hyn yr oedd yn analluadwy ei gyrhaedd yn eu ffordd hwy, ac felly iddynt i raddau mawr dreulio eu galluoedd yn ofer. Pan o'r tu arall, y darfu i'r athronwyr diweddar adnabod beth oedd o fewn cyrhaedd galluoedd y meddwl dynol, a throi y galluoedd hyny i'w cylchoedd priodol; ac mewn canlyniad y mae y cynydd mawr yn y celfau a'r gwybodaethau, a'r gwelliantau mawr yn sefyllfa cymdeithas wedi eu cyrhaedd.

Mae lle hefyd i ofni nad yw pawb bob amser yn ei gylch mwyaf priodol gyda phethau crefydd, a than y cyfryw amgylchiadau y mae crefydd wedi derbyn llawer o golled. Mae hi yn ffaith digon adnabyddus fod achosion bychain a gwan-aid yn ymddangosiadol, yn fynych yn ddigon grymus i gynyrchu yr effeithiau mwyaf synfawr yu y byd naturiol, ond iddynt gael eu gosod i weithredu yn eu dull priodol; ac felly hefyd yr ydys yn cael yn y byd moesol a chrefyddol. Peth anhawdd yw dywedyd faint o ddaioni a ddichon un dyn fod yn foddion i'w gynyrchu mewn cymdeithas, pan yn troi yn ddiwyd a phenderfynol yn ei gylch priodol ef ei hun. Mae genym engbreiftiau neillduol o rai personau nad oes genym yr un amheuaeth nad oeddynt yn troi yn eu cylchoedd priodol eu hunain; dynion heb fod yn rhagori ar lawer creill o

ran dysg, talentau ac ymroddiad ; ac heb gael oes hir iawn ar y ddaear, ond eto wedi cael yr anrhydedd o fod yn offer-ynol i wneuthur pethau hynod, a chynyrchu daioni dirfawr, yn gymdeithasol a chrefyddol, yn eu dydd a'u tymhor. Mae y cyfryw ffaith yn brawf ar unwaith fod y cyfryw ddynion, yn eu cylch, ac yn troi yn ddiwyd a phenderfynol yn y cylch hwnnw.

Mae adnod y testyn yn cyfeirio ein meddwl at un, uwch-law pawb ereill felly, yr hwn oedd yn adnabod ei gylch yn berffaith, yn ddiwyd yn ei gylch, yn myned o amgylch gan wneuthur—ac yn hollol benderfynol i beidio a gadael i ddim ei darfu, ei ddigaloni, na'i rwystro i gyflawni y gwaith ag oedd ganddo i'w orphen. A dichon nad oes yr un frawddeg nac ymadrodd yn y Testament Newydd yn gosod allan benderfyniad y Gwaredwr bendigedig i orphen ei waith cyfryngol ar y ddaiar, yn fwy grymus a tharawiadol nag adnod y testyn. “Y mae genyf fedydd i'm bedyddio ag ef, ac mor gyfyng yw arnaf hyd oni orphener.” Ac fe allai mai penderfyniad diysgog y Gwaredwr i orphen ei waith prynedigol ar y ddaiar yw enaid y testyn. Neu, a chymeryd golwg eangach arno, ceir ei fod yn gosod allan

I. DDYODDEFIADAU CRIST DAN Y FFUGYR O FEDYDD.—“Y mae genyf fedydd,” &c. Fe allai nas gellir bod yn rhy sier at beth yn llythyrenol y cyfeiriai y Cyfryngwr bendigedig wrth y gair “bedydd,” yn y cysylltiad hwn. Ond y mae un peth yn lled amlwg, sef nad oedd yn golygu yr ordinhad o fedydd Cristionogol, canys nid oedd yr ordinhad hon wedi ei sefydlu pan y llefarai yr Iesu y geiriau hyn. Ac ymddengys yn eithaf amheus hefyd, fod genym brofion digonol o fod y “bedydd Proselytaidd” chwaith yn cael ei arfer yn mhlith yr Iuddewon yn nyddiau ein Harglwydd. Mewn canlyniad y mae yn dra thebygol mai naill ai at y golchiadau neu y bedyddiadau (Marc vii. 4) seremoniol ar y llestri at y gwasanaeth sanctaidd, y mae efe yn cyfeirio wrth arfer y gair bed-

ydd yn y lle hwn. Ond at ba un bynag o'r ddau amgylch-
iad uchod y mae yn cyfeirio, gellir tybied fod braidd yr un
meddylddrychau mewn cysylltiad â'i ddyoddefiadau yn cael
eu hawgrymu trwy y naill fel y llall : megys

1. *Eu bod o ddwyfol osodiad.*—Dan y gyfraith yr oedd
braidd yr holl lestri a arferid at wasanaeth y deml wedi eu
pennodi trwy osodiad dwyfol, ac yn cael eu golchi neu eu bed-
yddio naill ai â gwaed neu â dwfr. Ac unwaith wedi i'r
llestri hyn gael eu golchi neu eu bedyddio fel yma, edrychid
arnynt o hyny allan yn llestri cysegredig. Yr un modd
hefyd yr oedd bedydd Ioan o osodiad dwyfol. Ac os oedd
y bedyddiadau hyn y naill a'r llall o honynt o osodiad dwyf-
ol, a'r naill neu'r llall o honynt yn cael ei ddefnyddio er
gosod allan ddyoddefiadau yr Arglwydd Iesu, yna mae yn
cael yn fod ei ddyoddefiadau yntau hefyd felly. Pa gam
ddefnydd bynag a wneir o'r athrawiaeth hon gyda golwg ar
ddyoddefiadau y Cyfryngwr, y mae hi yn cael ei gosod allan
yn amlwg yn yr Ysgrythyrau. Yr oedd hyn yn cael ei aw-
grymu yn yr addewid gyntaf o'r Messiah, ac y mae yn cael
ei arddangos yn barhaus trwy yr hen gysgodau. Yr oedd y
creaduriaid glan dan y gyfraith, y rhai oeddynt yn cael eu
haberthu, oll yn gysgod o'r Messiah ; a phan yr oeddynt yn
gorfod myned dan awch cyllyll miniog yr aberthwyr, yr
oeddynt oll yn *dyoddef*. Ac os oedd y cysgodau fel yma yn
gorfod dyoddef, y mae yn naturiol i gredu fod y sylwedd o
honynt i ddyoddef hefyd. Mae gwaith y prophwydi hefyd,
megys Esaiah, Daniel, ac ereill, yn rhagfynegu am ddyod-
defiadau y Messiah, yn mhell cyn iddynt gymeryd lle, yn profi
yr un gwirionedd. (Esa. liii. 10 ; Dan. ix. 26, &c.) Mae
tystiolaeth yr ysgrythyrau yn bendant ar y mater hwn ; yr
apostol Petr ar ddydd y Pentecost a ddywedai wrth ei wran-
dawyr, (Act. ii. 23,) "Hwn wedi ei roddi trwy derfynedig
gyngor a rhagwybodaeth Duw."

"Mewn gwirionedd," ebe y credinwyr cyntefig wrth wran-

do ar Peter ac Ioan, yn llefaru am y Messiah o flaen y Sanhedrim—"mewn gwirionedd, yn y ddinas hon, yr ymgynnullodd yn erbyn dy Sant Fab Iesu, yr hwn a eneiniaist ti, Herod a Phontius Pilat, i wneuthur pa bethau bynag a *ragluniodd* dy law a'th gynghor di eu gwneuthur." (Act. iv. 27—28.) A dyma hefyd yr hyn a ddysgai y Gwaredwr mawr am dano ei hun: "Mab y dyn yn ddiau sydd yn myned, fel y mae yn *ysgrifenedig* am dano." (Mat. xxvi. 24.) "Onid oedd *raid* i Grist ddyoddef y'pethau hyn," &c. (Luc xxiv. 26—44.)

2. *Mae y ffugyr bedydd a arferir yma hefyd, er gosod allan ddyoddefiadau y Gwaredwr yn awgrymu ei neillduad a'i gysegriad i lanw swydd bwysig.*—Yr oedd y golchiadau neu y bedyddiadau gynt dan y gyfraith, pa un bynag a'i mewn cysylltiad â phersonau neu bethau yr arferid hwynt, wedi eu bwriadu er dangos cysegredigrwydd y cyfryw wrth-ddrychau mewn trefn i'w gwahaniaethu oddiwrth bethau ereill, a'u neillduad i wasanaeth Duw. Pan y golchid neu y bedyddid unrhyw lestr, at wasanaeth y deml neu y cysegr gynt, ni edrychid ar y cyfryw yn gymhwys at un wasanaeth cyffredin mwy—dim ond at wasanaeth crefyddol yn unig. Yr un modd gyda golwg ar fedydd Ioan, yr oedd yr holl rai hyny ag oeddynt yn ei dderbyn, megys yn gysegredig (o ran eu proffes) i wasanaeth y Messiah yr hwn oedd ar ddyfod. Ac yn yr un modd yr oedd dyoddefiadau yr Iesu, mewn modd neillduol yn ei nodi ef allan, fel y Cyfryngwr mawr rhwng Duw a dynion.

Nis gellir rhoddi cyfrif boddlonus am ddyoddefiadau yr Iesu ar un egwyddor arall. Pa fodd yr oedd yn unol a chyfiawnder Duw, ac âg uniondeb egwyddorion ei lywodraeth, i'r cyfiawn, y glan, a'r didoledig oddiwrth bechaduriaid i ddyoddef o gwbl? Oni wna Barnwr yr holl ddaiar farn? Wel, yr unig ateb boddhaol a ellir roddi i'r cyfryw ymofyniad ydyw, mai "cospedigaeth ein heddwch ni oedd arno ef."

iddynt eu hunain, a phob amser yn gywir i'r deddfau hyny ; ac mewn canlyniad nid oes nemawr anhawsder gwybod pa bryd y bydd trai neu lanw y môr yn unrhyw oror o'r ddaiar —neu pa bryd y byddo diffyg ar yr haul neu y lleuad—ond nid felly am rydd-weithredydd, ac nid oes neb yn gallu mynegu am y dyfodol i'r cyfryw ond yr Hollwybodol ei hun, neu yr hwn y byddo efe wedi ei ddadguddio iddo. Gall rhyw rai fe ddichon, godi gwrthddadl, a dywedyd nad oedd eisiau ar un ragwybodaeth uwchddynol i ragfynegu am ddyoddefiadau a marwolaeth yr Arglwydd Iesu. Dyn mewn ymddangosiad ac amgylchiadau isel, yn ymosod yn uniongyrchol yn erbyn rhagfarn gryfaf y dysgedig a'r galluog, un yn dysgu athrawiaethau y rhai yr oedd eu tuedd yn uniongyrchol i ddymchwelyd yr hen sefydliadau ag oeddynt y pryd hwnw yn bodoli, gan amcanu dwyn i mewn drefn a goruchwyliaeth newydd. Nis gallasai y cyfryw berson lai na dysgwyl trallod, dyoddefiadau, a hyd yn nod cael selio ei athrawiaeth a'i waed. Rhaid addef, a chymeryd pethau yn yr olwg gyffredinol uchod arnynt fod grym mawr yn yr wrthddadl. Ond nid rhagfynegu fel yna yn gyffredinol yr oedd yr Iesu gyda golwg ar hyn oedd yn ei aros ; ond y mae efe yn gallu adrodd y manylion gyda golwg ar yr hyn oedd yn ei aros, yr hyn sydd yn dangos mai nid tynu casgliad oddiwrth amgylchiadau cyffredinol yr oedd ; ond ei fod yn meddu rhagwelediad llwyr o'r holl amgylchiadau cyn iddynt gymeryd lle. "Wele yr ydym ni yn myned i fyni i Jerusalem ; a Mab y dyn a draddodir i'r archoffeiriaid a'r ysgrifenyddion, a hwy a'i condemniant ef i farwolaeth ; ac a'i traddodant ef i'r cenedloedd, i'w watwar, ac i'w fflangellu, ac i'w groeshoelio : a'r trydydd dydd efe a adgyfyd." (Mat. xx. 18—19.) Mae y manylwch hwn yn hysbysiad yr Arglwydd Iesu yn dangos yn amlwg ei fod yn rhagweled yn hollol yr hyn oedd yn ei aros. Yr hyn a ddengys hefyd ei fod yn rhwym o fod yn Dduw ei hun, neu ynte ei fod yn genad o ddwyfol anfoniad,

a sel-warant y nefoedd yn ei feddiant yn brawf o hyny. Ac yn yr amgylchiad hwn, yr oedd yr hwn oedd fel yma yn rhagfynegu am yr hyn oedd yn ei aros, yn *Dduw*, ac yn genad hefyd o ddwyfol anfoniad.

2. *Yr oedd y ffaith fod Crist yn rhagweled ei holl ddyoddefiadau, cyn iddynt yn weithredol ei gyfarfod, yn ei trymhau yn ddirfawr iddo.*—Gwyr pawb fod ofni drwg yn boenus iawn i'r teimlad, canys y mae i ofn boenedigaeth. Mae arswyd i drallod a phrofedigaeth o fod yn debyg i'n cyfarfod yn anhyfryd iawn i'r teimlad, hyd yn nod pan y byddo rhyw le i obeithio na ddaw y drwg i'n cyfarfod. Ond pan y byddo sierwydd y bydd i'r brofedigaeth, y loes, a'r wasgfa ein goddiwes, dyna'r pryd y mae y galon yn friw, a'r teimladau yn ddolurus. Mae rhagolygiad sier o drallod anorfod i ddyfod i'n cyfarfod yn brofedigaeth lem ac ofnadwy. Mae yn dda i ni fod y Creawdwr mawr wedi cuddio "yr amserau a'r prydiau" i raddau o'n golwg, fel nad yw y dyfodol yn nghyda'r presenol ond yn anfynech yn gwasgu arnom ar yr un pryd. Ond yr oedd hi yn hollol wahanol yn yr ystyr hwn, gyda golwg ar Arglwydd y bywyd; canys yr oedd efe yn berffaith adnabyddus o'r holl ddyoddefiadau ag oedd i ddyfod i'w gyfarfod, cyn iddynt yn weithredol gymeryd lle. Ac ar yr egwyddor hon, y mae yn anhawdd dywedyd pa bryd y dechreuodd yr Iesu bendigedig. "dristau ac ymosodid," o herwydd yr hyn oedd yn ei aros. Fe allai y byddai yn rhyfyg ynom i ddyfalu, pa bryd y daeth y bachgen Iesu i fod yn ymwybodol mai efe oedd y Messiah addawedig; pa bryd bynag y bu hyny, gellid tybied fod ei bryder a'i wasgfeunon cyfryngol wedi dechreu. Mae sierwydd ei fod yn ymwybodol mai efe oedd y Messiah pan oedd yn ddeuddeg mlwydd oed, pan yn y deml yn nghanol y doctoriaid; canys y mae efe yn ateb ei fam yno, ac yn ei sierhau fod yn rhaid iddo fod yn nghylch y pethau a berthynant "i'w Dad," ei Dad nefol, ac nid i Joseph ei dad cyfrifedig, fel y mae ei

ymddyddan yno ar y pryd yn profi. Faint-cyn hyn yr oedd efe wedi dyfod i ddeall mai efe oedd y Messiah nis gwyddys, ond fe allai ei fod yn mhell cyn hyn. Ac os felly, pwy a wyr faint a deimlodd efe hyd yn nod yn Nazareth pan yn fachgen ieuanc. Gellir bod yn sicr mai bachgen ymroddgar a myfyr-gar oedd yr Iesu pan yn ieuanc ; a gellid barnu hefyd fod "y gyfraith a'r brophwydi," yn nhŷ teulu crefyddol fel eiddo Mair a Joseph ; ac os felly yr oedd, pwy a all ddywedyd faint a ddarllenodd ac a chwiliodd y bachgen Iesu arnynt yn ddirgelaid wrtho ei hun. A phwy a wyr pa sawl gwaith y bu efe yn darllen drosodd ac yn dwys-fyfyrio ar ryw ranau neillduol o honynt, megys Ps. xxii. neu Esaiah liii., lle y darlunir i'r byw drallodau a dyoddefiadau y Messiah, a phan y byddai ei ysbryd prophwydoliaethol yn tystiolaethu yn ei wyneb ac yn dywedyd, Wel, wel, fy nyoddefiadau i, y rhai sydd yn fy aros i, yw y rhai a ddarlunir yma oll ! Ceir fod y bachgen Iesu wedi myned i'r ŵyl i Jerusalem yn llaw ei fam pan yn ddenddeng mlwydd oed ; ond pa un a'i dyna y tro cyntaf iddo fod yn ngwyl y Pasc yn Jerusalem a'i peidio nis gwyddom, ac nis gwyddom chwaith yn amgenach na fu efe yno bob Pasc ar ol y tro hwn, hyd y Pasc y bu efe yno yn dyoddef ar y groes. Yr oedd yn y fath ŵyl a hon lawer o bethan ag oedd yn rhwym o argraffu yn ddwfn ar ei feddwl ef. Canys gellir mentro meddwl, mai yn nghyntedd y deml, mor agos ag oedd yn weddus i'r allor, ac i'r offeiriad yn y gwasanaeth, y safai gwr ieuanc prydwedol ; yr oedd difrifoldeb sanetaidd yn eistedd ar ei rudd ; yr oedd deall bywiog yn fflachio yn ei lygaid ; a dwysder teimlad yn teyrnasu yn nelwedd ei edrychiad. Tra y cymerai yr offeiriad yr oen, yr ocheneidiau y creadur glan dan awch cyllell yr aberthwr, ac y llifai allan ei waed ; yr awgrymai ysbryd prophwydoliaethol yr Iesu bendigedig iddo, gan ddywedyd, Wel, nid yw yr oen yna ond cysged o honof fi, ac nid yw ocheneidiau yr oen ddiawed yna ond cysgod o'm hocheneidiau

i, ac nid yw y gwaed yna chwaith ond cysgod gwan o'm gwaed i, yr hwn a raid ei dywallt yn fuan ar fryn Galfaria, y tu allan i'r ddinas hon ! Mewn gair, yr oedd y golygfeydd yn ac o amgylch Jerusalem fel cynifer ogleddyfau yn rhwygo ei deimlad. Pan elai i Gethsemane gyda'i ddysgyblion, fel yr oedd arfer myned, byddai y bradychu â'r cusan, y dal gan wyr y gwaywffyn, ac yn enwedig ei ruddfanau, ei weddi ddyfalach ddyfalach, a'r chwys gwaedlyd yn britho dail yr ardd, yn rhuthro ar ei deimladau. Pan yn ngolwg llys Caiaphas, a gorsedd Pilat, dymygid ei galon wrth edrych yn mlaen a gwybod beth oedd yn ei aros yn y manau hyny. Pan yn sangu palmant heolydd Jerusalem, adgofid iddo gan ei feddwl prophwydoliaethol mai yn mhen ychydig amser y byddai ei waed a darnau o'i gnawd yn cwmpo ar hyd-ddynt oddi wrth fflangell ei arteithwyr. A phan yr edrychai i fywy i Galfaria, yno yr oedd y groes yn y golwg iddo, cuddiad wynneb ei Dad, y cwpan a'r gwaddod erchyll, ac awr a gallu y tywyllwch yno yn ymgoni yn ei erbyn. Ac y mae y petliau hyn yn cadarnhan ac yn cyd-ddywedyd â'r hyn a ddywedasai Hesaias y prophwyd am dano er's llawer oes, mai "gwr gofidus, a chynefin, a dolur," ydoedd y Messiah, pan yma yn nyddiau ei gnawd.

3. *Mae y ffaith o fod holl ddyoddefiadau y Cyfryngwr yn hollol adnabyddus iddo cyn iddo eu cyfarfod yn weithredol, ac eto er trymed oeddynt, ei fod yn hollol foddlon i'w goddef, mewn trefn i gael ffordd i achub pechadur, yn dangos nad oes terfyn ar ei gariad.*—Nid naid yn y tywyllwch oedd gwaith cyfryngol Iesu Grist, yn ymgymeryd â hi, heb wybod beth oedd ei ymrwymadau, a pheth oedd trymder ei antariaeth. Ond yr oedd yr holl waith cyfryngol yn amlwg iddo er dyddian tragwyddoldeb ; ond er trymed yr ymrwymadau, er chwerwed y cwpan oedd ganddo i'w hyfed, eto fe ddaeth gyda phob parodrwydd grasol, "yn rhôl y llyfr

a ysgrifenwyd am dano." Dyma gariad teilwng o'r Gwaredwr mawr ei hunan, yr hwn sydd uwchlaw pob gwybodaeth !

"Dyma gariad, pwy a'i traetha?
 Anchwiliadwy ydyw ef;
 Dyma gariad byth nad ellir
 Treiddio i'w ddyfnderoedd ef;
 Dyma gariad gwyd fy enaid.
 Uwch holl bethau gwael y llawr;
 Dyma gariad wna i'm ganu
 Yn y bythol wynfyd mawr."

III. TEIMLAD PENDERFYNOL Y GWAREDWR MAWR I FYNED TRWY EI HOLL DDYODDEFIADAU CYFRYNGOL, A GORPHEN EI WAITH.—"Ac mor gyfyng yw arnaf hyd oni orphener!" Mae y gair a gyfieithir yma, "mor gyfyng yw hi arnaf," yn arwyddocâu yn briodol, cael cyfyngu arno, megys y byddai yr Arglwydd, pan yn cael ei amgylchynu a'i wasgu gan y dorf; neu megys ag yr oedd dinas Jerusalem yn cael ei hamgylchyna gan y byddinoedd Rhufeinig.

A chymhwyso hyn, megys yn yr amgylchiad o'n blaen, at agweddau y meddwl, y mae yn gosod allan yn y modd mwyaf tarawiadol yr ymrysonfa fewnol ag oedd yn mynwes y Cyfryngwr bendigedig, y teimladau cymysgedig o chwant a gwrth-awyddiad rhwng ei bryder, a'i lawn sicrwydd gobaith, gyda golwg ar fyned trwy a gorphen ei ddyoddefiadau cyfryngol, y rhai oeddynt yn pwysu ar ei ysbryd. Mae yn haws dychymygu na gosod allan mewn geiriau y gwahanol deimladau a ruthrent ar hyn o bryd, ar draws eu gilydd yn ei fynwes. Fe allai mai y teimladau tebycaf i eiddo ein Harglwydd yn awr ag y gallwn ni amgyffred rhywbeth am danynt, yw teimladau y gwir Gristion wedi cyrhaedd o hono sicrwydd flydd a gobaith; ac arno chwant i'w ddattod a bod gyda Christ o un tu, ac eto rhyw fraw ac arswyd arno hefyd o'r tu arall, wrth feddwl cyfarfod âg angau. Mae yn edrych ar angau fel amgylchiad ag sydd yn sicr o'i gyfarfod ac yn ei

ymyl, ac yn llawenychu wrth feddwl am yr "arwisgo â'r tŷ sydd o'r nef;" ond wedi'r cyfan nid ydyw yn ei fyw yn gallu "chwenych y diosg." Er gwybod yn sicr mai "llawer iawn gwell ydyw bod gyda Christ," eto y mae "yr ymddattod," yn groes i'r teimladau er hyny. Pwnc pwysig ydyw marwi bawb, ac y mae y gwir Gristion yn meddwl llawer iawn am yr amgylchiad, ac yn amcanu dwyn ei deimlad i gyfarfod â'r bwlch. Rhydd aml dro yn ei fyfyrddod i ororau dyffryn cysgod angau, nes y mae braidd yn dechreu cynefino â'r hen lwybrau. Weithiau y mae yn disgyn ar hyd grisiau duon y glyn, gan fentro yn mlaen yn mhlith y llwyni gwernog, lle mae bwystfilod lawer yn llechu nes cyrhaedd bron yn hollol i lan yr Iorddonen. A phan y dygwydd fod yr awel wedi chwalu y niwl a gwasgaru y cymylau oddiar y glyn, y mae braidd yn tybied ei fod yn canfod tŷ ei Dad yr ochr arall i'r afon, a brodyr fyrdd yn eu dillad gwynion ac ar eu newydd wedd, megys yn difyr-rodiana ar hyd y rhodle gwyrdd o flaen y palas, fel pe buasent yn ei ddysgwyl trwodd atynt, i gadw neithior priodasferch gwraig yr Oen. A than y cyfryw amgylchiadau, y mae yn barod i waeddi allan, "Y mae arnaf chwant i'm dattod" a bod gyda'r teulu yr ochr draw; ond y mae arnaf arswyd croesi yr afon. Mae ei deimlad yn cyfateb yn hollol i'r profiad a ddarlunia y bardd:

“Ar lan Iorddonen ddofn
 'Rwy'n oedi 'n nychlyd,
 Mewn blys myn'd trwy, ac ofn
 Ei stormydd enbyd;
 O! na ba'i modd i mi
 Ysgoi ei hymchwyllydd hi,
 A hedfan uwch ei lli
 I'r Ganaan hyfryd!”

Felly i ryw raddau y gellir dywedyd am y Cyfryngwr bendigedig. Yr oedd amcanion ei farwolaeth a ffrwyth ei gyfryngddod mor bwysig a gwerthfawr yn ei olwg, fel yr ymaw-

bod ef, fel y Duw cyfiawn, ac eto yn achubydd, A'i holl bri-
odoliaethau mewn heddi, a bywyd yn cael ei gynyg i'r colled-
ig. Yr oedd hyn ynddo ei hunan yn ddigon i wneuthur y
Cyfryngwr bendigedig yn benderfynol i fyned trwy ei fedydd
gwaedlyd er ei gyrhaeddyd. Nid oedd dim yn ormod gan-
ddo ei gyflawni, na dim yn ormod ganddo ei oddef, er cyr-
haeddyd y fath amcan gogoneddus a hwn. Yr oedd efe yn
gwasgu yn mlaen trwy bob anhawsder er cyrhaedd hyn, a
dyna oedd ei weddi yn ei ragolwg uniongyrchol ar ei ddyodd-
efiadan : " O Dad, gogonedda dy enw." (Ioan xii. 28.)
" O Dad, gogonedda dy Fab, fel y gogonedda dy Fab
dithau." (Ioan xvii. 1.)

2. *Golwg ar wobwr ei lafur cyfryngol.*—Yn annibynol ar
y gogoniant tragwyddol ag oedd erioed yn perthyn i Grist
fel person Dwyfol, y mae yr ysgrythyrau yn crybwyll yn am-
lwg am ei wobrau cyfryngol gan ei Dad. Yn ol ammodau
tragwyddol hen gyfammod y prynedigaeth rhwng y Tad a'r
Mab, yr oedd yn perthyn o du y Mab iddo wisgo cnawd; ac
fel gwas cyfryngol y Tad yr oedd yn perthyn iddo ddyoddef
a marw, &c. Ond nid oedd y llafur hwn i fyned yn ofer o
du y Mab, canys yr ydoedd i gael ei wobrwyo gan ei Dad
am ei lafur; " O lafur ei enaid y gwel ac y diwellir : " " Am
hyny y rhanaf iddo ran gyda llawer, ac efe a rana yr yspail
gyda'r cedyrn, am iddo dywallt ei enaid i farwolaeth," &c.
(Esa. liii. 11, 12.) " A'i gael mewn dull fel dyn, efe a'i dar-
ostyngodd ei hun, gan fod yn ufudd hyd angau, i.e. angau y
groes. Oherwydd paham Duw a'i tra dyrchafodd yntau, ac
a roddes iddo enw yr hwn sydd goruwch pob enw, fel yn
enw Iesu y plygai pob glin, o'r nefolion, a'r daiarolion, a
than ddaiarolion bethau; ac y cyffesai pob tafod fod Iesu
Grist yn Arglwydd, er gogoniant Duw Dad." (Phil. i. 8-11.)
" A pheth yw rhagorol fawredd ei nerth ef tuag atom ni y
rhai ym yn credu, yn ol gweithrediad nerth ei gadernid ef;
yr hon a weithredodd efe yn Nghrist, pan y cyfododd ef o

feirw, ac a'i gosododd i eistedd ar ei ddeheulaw ei hun yn y nefolion leoedd, goruwch pob tywysogaeth, ac awdurdod, a gallu, ac arglwyddiaeth, a phob enw a enwir nid yn unig yn y byd hwn, ond hefyd yn yr hwn a ddaw : ac a ddarostyngodd bob peth dan ei draed ef, ac a'i rhoddes ef yn ben uwchlaw pob peth i'r eglwys." (Eph. i. 19—21.) Yr oedd gwobrwyon y llafur cyfryngol, yn gystal a'r llafur ei hun, yn hollol adnabyddus i'r Cyfryngwr bendigedig ; ac y mae yn ddiamheuol fod gogoniant a mawredd y gwobrau cyfryngol hyn yn foddion i'w gynnal i fyny pan yn ei lafur yma, ac yn gwroli ei feddwl i fyned trwy ei groes er cyrhaedd ei goron gyfryngol yr ochr draw. Yn awr y mae wedi cyrhaedd yr orsedd, y goron, a'r awdurdod ; ac yn teyrnasu, ac yn sicrhau deyrnasu nes darostwng ei holl elynion dan ei draed.

3. *Ei serch a'i gariad at deulu'r ddaiar, a'i benderfyniad i agor ffordd fel y caffent iachawdwriaeth.*—Ac mewn trefn i ddwyn yr amcan grasol uchod o amgylch, yr oedd yn rhaid iddo ef ddyoddef a marw. Yr oedd y ddedfryd wedi myned allan yn erbyn y dyn, mai gan farw y byddai farw ; ac mai heb ollwng gwaed nad oedd maddenant. Ac nid oedd modd ein rhyddhau ni oddiwrth felldith y ddeddf, ond trwy iddo ef gael ei wneuthur yn felldith drosom ni ; ac nad oedd modd ein iachâu ni ond trwy ei gleisiau ef. Yr oedd hyn oll yn berffaith adnabyddus i'r Ceidwad bendigedig. Ond yr oedd ei serch wedi rhedeg cymaint ar deulu y ddaiar, fel nad oedd yr un llafur nac yr un aberth yn ormod ganddo ei wneyd er eu mwyn. Yr oedd wedi eu caru â chariad tragywyddol ; wedi ymrwymo hefyd cyn bod y byd mewn cyffammod â'i Dad ar eu rhan. Mewn canlyniad yr oedd yn penderfynu, costied iddo a gostio, fyned trwy ei fedydd gwaedlyd, ei ddyoddefiadau a'i farwolaeth, er mwyn cael ffordd i'w hachub hwynt.

Yr oedd Crist yn penderfynu myned trwy ei ddyoddefiadau, a gorphen ei waith cyfryngol, ar y ddaiar. Yn

4. *Er mwyn sicrhau y teulu, sef y rhai a gredant ynddo, yn meddiant o'u bywyd a'u dedwyddwch tragywyddol.*— Mae adferiad i fywyd yn fendith annhraethol werthfawr ; ond y mae sicrwydd diymwad o fod byth yn meddiant y bywyd hwnw, yn dangos ei werth a'i ragorolrwydd yn fwy. Yr oedd Adda yn greadur uchel a dedwydd iawn pan yn ei ddiniweidrwydd, ac yn feddiannol ar fywyd ysbrydol a chymdeithas â Duw. Ond collodd Adda y bywyd hwnw; syrthiodd y goron oddiar ei ben; diffoddodd ei fywyd ysbrydol trwy iddo droseddu; ac amddifadwyd ef o gymdeithas Duw a heddwch cydwybod. Ond am y saint, y rhai sydd yn cael eu hadferu i ffafr Duw, trwy ffydd yn Nghrist, y mae yr ysgrythyrau yn siarad am danynt fel rhai mewn diogelwch.

Am ddiogelwch y saint o ran eu cyflwr yn y byd hwn, y mae tystiolaeth y dadguddiad dwyfol, gellid meddwl, yn lled benderfynol ; “ Ond pwy bynag a yfo o'r dwfr a roddwyf i iddo, ni sycheda yn dragywydd; eithr y dwfr a roddwyf iddo, a fydd ynddo yn ffynnon o ddwfr yn tarddu i fywyd tragywyddol. (Ioan iv. 14.) “ A minau ydwyf yn rhoddi iddynt fywyd tragywyddol ; ac ni chyfrgollant byth, ac ni ddwg neb hwynt allan o'm llaw i.” (Ioan x. 28.) “ Canys y mae yn ddiogel genyf na all nac angau nac einioes, nac angelion, na thywysogaethau, na meddiannau, na phethau presenol, na phethau i ddyfod, nac uchder na dyfnder, nac un creadur arall, ein gwahanu ni oddiwrth gariad Duw, yr hwn sydd yn Nghrist Iesu ein Harglwydd.” (Rhuf. viii. 38, 39.) “ Gan fod yn hyderus yn hyn, y bydd i'r hwn a ddechreuodd ynoch waith da, ei orphen hyd ddydd Iesu Grist.” Phil. i. 6.) Ond os dywedir mai pwnc o gryn ddadl yn mhlith duwinyddion yw y pwnc o barhad y saint mewn gras yn y bywyd hwn, gellid meddwl fod yr unfrydedd mwyaf o ran barn yn eu plith gyda golwg ar barhad tragywyddol dedwyddwch a gogoniant y rhai cadwedig wedi cyrhaeddyd gwlad y gogon-

iant pur gyda Duw a'r Oen. A diammheu fod yr athrawiaeth hon yn cael ei chadarnhau gan yr Ysgrythyrau Sanctaidd. (Ps. xvi. 11; 1 Cor. ix. 25; 1 Petr. i. 4; 2 Cor. v. 1; iv. 27; Act. xiii. 48; Heb. v. 9; 1 Petr. v. 10, &c.)

Ond beth sydd yn sicrhau hyn? Nis gall purdeb y lle, sancteiddrwydd Duw, na'i gasineb hanfodol at bechod, ynddynt eu hunain, fod yn brawf digonol, na all pechod fyned eto i'r nef, a dinystrio y saint cadwedig a dedwydd yno, megys y darfu iddo ddinystrio yr angelion y rhai ni chadwasant eu dechreuad; canys yr oedd yr holl bethau uchod mor berffaith a llawn pan gwmpodd yr angelion, ag y gallant fod yn awr. Fe allai mai yr unig ateb rhesymol a ellir roddi i'r gofyniad pwysig hwn yw, fod iawn y groes, nid yn unig yn foddion i adferu yr etifeddiaeth a'r dedwyddwch i'r pechadur colledig, ond hefyd i ddiogelu meddiant tragywyddol o honynt, wedi cael gafael ynddynt. Fod yr egwyddor geidwadol (*conservative*) mor nerthol a'r egwyddor adferol, (*restorative*) yn angau y groes. Mae drygedd ac atgasrwydd pechod wedi cael eu harddangos mor amlwg yn nydd-efiadau a marwolaeth y Cyfryngwr, fel y mae wedi tori ei *garitor* am byth yn ngolwg trigolion gwlad y goleuni. Mae y pwnc o farwolaeth Crist mor amlwg yn niolchgarwch gwresog a chaniadau seraphaidd y gwaredigion yn y gogoniant, fel na chaiff pechod, yr hyn a'i hachlysuodd, byth ei groesawi am fynydun gan yr un o'r trigolion.

Megys mai cariad yn unig a ellid ganu ar delyn Anacreon gynt, felly hefyd telynau y gwynfyd yn nwyllaw y gwaredigion, nid ydynt byth yn peidio a seinio, "Teilwng yw yr Oen yr hwn a laddwyd," ac yn swm peraidd y ganig hono, ni faidd pechod byth ddangos ei wyneb yn y wlad. Mae yr "Oen a laddwyd" fel pais-arfau'r tealu, megys yn argraffedig ar bob peth perthynol i'r gwaredigion yn y gogoniant, yn adgoffhau iddynt yn ddibaid am fedydd gwaedlyd y Cyf-

ryngwr, ac felly yn eu diogelu byth yn eu cyflwr dedwydd a gogoneddus.

CASGLIADAU.

1. Y rhwymau neillduol sydd ar deulu y ddaiar i ryfeddu, caru, mawrhau, a diolch i'r Gwaredwr bendigedig, am iddo ef yn gyntaf eu caru hwynt, myned i'w deddfle, a dyoddef y bedydd gwaedlyd drostynt, er agor ffordd i'w cadw i fywyd tragywyddol.

2. Y sail hyderus sydd gan y Cristion didwyll i obeithio y gorphenir gwaith gras arno hyd ddydd Iesu Grist. Os oedd yr Iesu bendigedig mor awyddus a phenderfynol i ddyoddef a marw drosto, a fydd yn ormod ganddo ofalu am dano, a chyfranu iddo bob bendith angenrheidiol er ei iachawdwr-iaeth dragywyddol?

3. Y dylem ninau, fel dysgyblion proffesedig yr Arglwydd Iesu Grist, yfed llawer yn rhagor o'i ysbryd. Dan ddylanwad yr egwyddorion goruchel o frwdfrydedd dros anrhydedd enw Duw, sel dros iachawdwriaeth ein cyd-ddynion, a phryder sanctaidd dros achos ein heneidiau ein hunain, bydded i ni ddilyn esiampl y Blaenor bendigedig, heb arswydo blinderau, a thrallodau, na chymeryd ein hudo gan swynion a phleserau y byd presenol, weithio allan egwyddorion ac amcanion mawrion ein proffes. Bydded i ni fod yn ffyddlon hyd angau, fel y derbyniom yn y pen draw anniflanedig goron y bywyd, "Gan edrych ar Iesu, pentywysog a pherffeithydd ein ffydd ni, yr hwn yn lle y llawenydd a osodwyd iddo, a ddyoddefodd y groes, gan ddiystyru gwaradwydd, a eisteddodd ar ddeheulaw gorseddfaine Duw."

Ac megys y mae efe wedi gorphen ei waith, yn eistedd ar orseddfaine Duw, felly ninau hefyd, ond bod yn ddysgyblion ffyddlon iddo, a gawn eistedd gydag ef ar ei orseddfaine, ei weled megys y mae, a bod yn debyg iddo.

“ARFER Y BYD HEB EI GAM-ARFER.”

GAN Y PARCH. WILLIAM WILLIAMS, HIRWAEN, ABERDAR.

“A'r rhai a arferant y byd hwn heb ei gam-arfer.”—1 Cor. vii. 31.

Yn y bennod hon mae yr apostol yn cynghori a chyfarwyddo y Cristionogion yn Corinth yn nghylch priodas a gwryfodod. Dengys fod priodas yn feddyginiaeth rhag godineb. Mae efe yn cynghori y gwr Cristionogol i drigo gyda ei wraig ddigred, a hithau yn foddolawn aros gydag ef; a'r wraig Cristionogol i drigo gyda ei gwr digred, ac yntau yn foddolawn aros gyda hi. Mae efe yn annog gwryfodod ar gyfrif yr erledigaeth oedd ar grefydd yn yr amser hwnw, gyda yr amcan i arbed gofidiau a thrallodau y cysylltiadau teuluaid. Mae efe yn eu cyfarch fel brodyr, (Adn. 29,) gan “fod yr amser yn fyr.” Tybir gan amryw, a hyny gyda phriodoldeb, mai amser o lonyddwch oddiwrth erledigaeth oedd yn “fyr,” sef nad oedd y llonyddwch ond megys hindda rhwng dwy gawod—bod erledigaeth greulon arall ar gyfodi yn fuan.

Ereill a olygant mai amser bywyd a ystyriai oedd yn “fyr.” Yr oedd hyn eto yn wirionedd priodol, ond gadawr y darlennydd i farnu drosto ei hun am feddwl yr apostol yma. “Mae yn ol” (neu mae yn canlyn) fod y rhai sydd a gwragedd iddynt megys pe byddent hebddynt; weithiau yr oedd y awdurdod wladol yn cymeryd ymaith y gwr oddiwrth y wraig, a'r wraig oddiwrth y gwr, y plant oddiwrth eu rhieni, a'r rhieni oddiwrth y plant, i'w traddodi i garchar neu i'w rhoddi i farwolaeth, oblegid eu crefydd; a chymeryd eu meddiannau bydol oddiarnynt yn ddisymwth ac yn anghyfiawn. Dywed yr Apostol, “A'r rhai a wylant megys heb

wylo, a rhai a lawenhant megys heb lawenhau, a rhai a brynant megys heb feddu." Yr oedd am iddynt beidio rhoddi ei serch na gafaelu yn dŷn yn yr un gwrthddrych gweledig—nac mewn gwraig, na phlant, na meddiannau, na mwynhad bydol o un math; ond bod iddynt fyw mor uchel yn y nef-oedd fel gallent gymeryd "eu hysbeillio o'r pethau oedd ganddynt yn llawen, gan wybod fod iddynt olud gwell yn y nef-oedd, ac un parhaus." (Heb. x. 34.) Nyni a sylwn yn

I. FOD GENYM FYD I YMARFER AG EF.—Mae y byd sydd i ymarfer ag ef yn cynwys yr oll a welwn, a glywn, a archwaethwn, a aroglwn, ac a deimlwn.

Mae dyn i ymarfer a'r byd hwn drwy reddfau a nwydau ei natur. Mae swm fawr o'n dedwyddwch teuluaidd yn cyfodi o berthynas y ddau rhyw, sef y gwryw a'r fenyw. Mae yn anhawdd traethu dedwyddwch y teulu duwiol. Mae y wraig yma yn ymgeledd gymhwys i'r gwr, a'r gwr yn noddwr ac amddiffynwr i'r wraig, ac yn dad tirion a gofalus am y plant. O'r ochr arall pwyl all adrodd maint y trueni sydd ar ddynion oddiwrth gamarferiad gwryw a benyw a'u gilydd. Mae bywyd anllad a godinebus, "ieuo yn anghymarus," yfed a meddwi, &c., wedi gwneuthur yr holl fywyd yn flinder a phoen i floedd.

Mae holl aelodau a greddfau y corff yn meddu gweithrediad: y traed, y dwylaw, y breichiau, y tafod, y tymherau, a'r nwydau. Gan ei bod yn angenrheidiol i ni ymarfer â'r ddaiar yn ei llysiau, ei choedydd, ei hadau, ei thir, ei chynryrch, ei cheryg, a'i metelau, mae yn rhaid wrth aelodau y corff. Yr ydym i weithio dros ein gilydd, a throsom ein hunain. Yr ydym i addysgu ein gilydd yn gymdeithasol, mewn crefftan, llywod-ddysg, a chrefydd. Yr ydym i fasnachu a'n gilydd mewn nwyddau a phob peth perthynol i'r bywyd hwn. Yr ydym i ddysgu ufudd-dod i'n llywodraethwyr gwladol, ac ymostwng i'r gyfraith. Rhaid cyd-ddwyn â llawer o bethau beius mewn masnach, llywodraeth, a chrefydd. Tra byddom

yu y bywyd hwn, mae genym dri chylch pwysig i droi ynddynt ; y teulu, y wladwriaeth, a'r eglwys. Yn y teulu, y rhieni sydd yn teyrnasu, yn gofalu dros y plant, ac yn cyflogi y gweision a'r morwynion. O'r teulu mae y wladwriaeth yn cael deiliaid, a'r eglwys ei haelodau. Gwelwn mor bwysig ydyw fod y teulu yn grefyddol, a'r plant yn cael ei dysgu i ofni yr Arglwydd. Mae a wnelom ag amgylchiadau y wladwriaeth ; yr ydym yn rhan o honi ac yn talu ati. Yr ydym i ymarfer â'r byd trwy weithio gyda symudiadau a thros sefydliadau daionus cymdeithas.

II. EIN BOD YN AGORED I GAM-ARFER Y BYD.—Yr ydym yn derbyn argraffiadau cyfeiliornus am y byd hwn oddiwrth ein rhieni a'n blaenoriaid cyn ein bod yn gyfrifol neu yn alluog i farnu drosom ein hunain. Mae hyn yn anfantais i ni i iawn arfer y byd. Y dull mae dynion yn cam-arfer y byd :

1. *Maent yn camarfer eu haelodau trwy ymladd a rhyfela.*—Mae Tom Sayers wedi marw yn annhymhoraidd o herwydd ymladd. Hefyd yr ydym yn cam-arfer y byd trwy esgeuluso gweithio a thrwy weithio gormod. Mae natur yn dyoddef gyda llawer o eisiau ymarferiad, a chyda ereill o herwydd gormod o waith.

2. *Yr ydym yn agored i gam-arfer ein synwyrâu.*—Trwy ddefnyddio ein llygaid i edrych ar wagedd, ein clustiau i wrandaw oferedd, yr archwaeth i flysio am ormodedd o fwyd a diod, neu o felysder neu chwerwder, yr arogliaid trwy awyddu yn ormodol am berlysiau, ffirwythau, a danteithfwyd ; a thrwy adael y teimladau i oddef gormod o wres neu o oerni.

3. *Yr ydym yn agored i gam-arfer y byd yn ein cynneddfau.*—Megys ein deall, ein cof, ein serch, ein hewyllys, a'n cydwytod. Yr ydym oll yn enog o osod gwrthddrychau a phethau annhriodol ger bron y deall i'w myfyrio, yn y cof i'w cofio, yn y serch i'w caru, i'r ewyllys i'w dewis, yn y cydwytod i'w cyfreithloni ; gan esgeuluso gwrthddrychau a

phethau teilwng a chwbl angenrheidiol i ddefnyddioldeb a dedwyddwch dynion ereill yn gystal a'r eiddom ein hunan.

4. *Yr ydym yn agored i gam-arfer y byd yn ein tymherau a'n nwydau.*—Yn neillduol pan yn cael ein cynhyrfu yn rhy fynych, ac yn ormodol gan eiriau ac ymddygiadau ereill tuag atom; a chan ein huchelgais ein hunain. Mae ynom duedd i flaenori a rhagori ar ereill, a chael ein hystyried yn uwch nac ereill. Byddwn yn teimlo yn glwyfus yn fynych fod ereill yn cael eu hanrhydeddu yn fwy na ni. Drachefn mae chwant y cnawd, a chwant y llygad, a balchder y bywyd yn ein gorchfygu yn fynych. Mai rhai o honom mor ariangar nes arfer pob twyll ac anghyfiawnder er cael gafael ar gyfoeth. Yr ydym yn gweled fod dynion yn agored i arfer twyll mewn masnach, gormes mewn awdurdod, a rhagrith mewn crefydd.

III. **BOD IAWN-ARFER Y BYD YN DDYLEDSWYDD CREFYDDOL.**

1. *Mae deddfau iechyd yn galw am iawn-arfer y byd.*—Oblegid fod cam-arfer y byd yn cynrchu afiechyd. Mae clefydau y bwyta, a'r yfed, a'r gwisgo, y meddwi, a'r ymladd, yn lluosog. Mae balchder, eiddigedd, cenfigen, dialedd, ac uchelgais y meddwl, yn cynhyrfu cystuddiau a thrallodai lawer. Wrth gamarfer y byd yr ydym yn troseddu ar ddwy ddeddf bwysig yn llywodraeth Duw, sef y ddeddf foesol ysgrifenedig, a deddf ein cyfansoddiad, a'r canlyniad yw fod y corff a'r meddwl yn derbyn niwed oddiwrth yr ymddygiad.

2. *Mae cyfiawnder perthynasol yn gofyn am i ni iawn-arfer y byd*—Trwy weithredu cyfiawnder tuag at ereill a chael cyfiawnder gan ereill, mewn gair a gweithred, mewn swydd, masnach a chrefydd.

3. *Mae derchafiad, llwyddiant, a dedwyddwch cymdeithas, yn wladwriaethol a chrefyddol, yn galw am arfer y byd heb ei gam-arfer.*—Pwy welodd erioed ddyn mewn gwladwriaeth

neu eglwys, yn ymdderchafu i anrhydedd a dedwyddwch drwy falchder, trais, twyll, anwiredd, ac anghyfiawnder. Neb ; "cywilydd pobloedd yw eu pechod."

4. *Dywedwn eto, rhaid arfer y byd heb ei gam-arfer, er sicrhau heddwch cydwybod a thangnefedd yn yr Ysbryd Glan.*—Mae cam-arfer y byd yn dwyn euogrwydd, yn terfysgu y galon, ac yn llenwi y meddwl ag ofnau, petrusder, ac anobaith. Ond mae iawn-arfer y byd yn tawelu, yn hoddloni, yn sirioli, a lloni yr enaid anfarwol, gan adfyfyrdodau boddhaus, a rhagolygon dymunol a dedwydd.

5. *Mae bywyd Crist Iesu yn gofyn am i bob Cristion i iawn-arfer y byd.*—Nid yw hyn yn golygu ein bod i ddyoddef fel ein Harglwydd, i fod yn bobl ofidus a chynefin a dolur, fel y bu efe, a marw dros yr annuwiol, fel y gwnaeth efe ; ond ein bod i arfer cymhedroldeb, amynedd, didwylder, uniondeb, maddeugarwch, gostyngeiddrwydd, a diwydrwydd, megys y gwnaeth efe.

DYSGWN,

1. *Nad oes ond rhan o'n hamser i gael ei roddi at gyflawni ffurfiau a defodau crefyddol, ond mae yr egwyddor o grefydd i'n llywodraethu yn mhob man yn wastad.*

2. *Rhaid cael yr egwyddor crefyddol i deyrnasu ynom cyn y gwnawn arfer y byd heb ei gamarfer.*

"Y GWEITHIWR DIFEFL."

GAN Y PARCH. T. DAVIES, LLANELLI.*

"Bydd ddyfal i'th osod dy hun yn brofedig gan Dduw, yn weithiwr difeffl, yn iawn-gyfranu gair y gwirionedd."—2 Tm. ii. 15.

ANWYL FRAWD—Yr ydych heddyw yn dechreu ar waith pwysig y weinidogaeth efengylaidd. Yr ydych yn awr yn "was yr Arglwydd." Mae y swydd ar unwaith y bwysicaf a'r anrhydeddusaf ar y ddaiar ; ac os rhydd Duw i chwi einioes i lafurio ynddi am ychydig flynyddau, dim ond tragwyddoldeb a ddadblyga natur a mawredd y dylanwad fyddweh wedi adael ar eich cyd-ddynion. Diau genyf mai eich teimlad yn bresenol yw, "A phwy sydd ddigonol i'r pethau hyn?" Yn wyneb hyny mae yn dda genyf ddywedyd mai swydd o drefniad ac ordeiniad Duw yw, ac y rhydd efe bob cymhorth angenrheidiol i'w holl weision ffyddlon i'w hiawn gyflawni.

Yr wyf yn awr yn myned i roddi ychydig o gyfarwyddiadau i chwi yn nghyflawniad eich swydd. Nid wyf yn gwneyd hyny am fy mod yn honi un uwchafiaeth nac awdurdod arnoch, ond yn hytrach mewn ufudd-dod i'ch dymuniad chwi. Y pwnc sydd yn adnod ein testyn yw, *Yr hyn ddylai pob gweinidog fod er bod yn weinidog cymhwys y Testament Newydd.*

I. YR HYN DDYLAI FOD FEL CRISTION.—"Bydd ddyfal i'th osod dy hun yn brofedig gan Dduw." Hyny yw, bydd ddyfal i ddyogelu iachawdwriaeth dy enaid ac i wneyd dy holl fywyd yn gymeradwy gan Dduw. Nid wyf yn amheu dau-ioldeb fy mrawd ; pe yu amheu ei dduwioldeb ni fuaswn i a'r

* Traddodwyd y bregeth hon yn siars i weinidog ieuanc ar ei ordeiniad.

eglwys yn Siloah yn ei gymhell i bregethu ; pe yn amheu ei dduwioldeb ni wnaethwn sefyll yn y fan hon heddyw ; -ie, pe yn amheu duwioldeb fy mrawd, mi a ddywedaswn wrtho y mynyd yma, Yn enw yr Arglwydd, trowch yn ol yn awr—nac cwch gam yn nes yn mlaen. Ond er nad wyf yn amheu eich duwioldeb, mae yn briodol i mi ddywedyd wrthyh, Byddwch ofalus am eich crefydd bersonol yn y dyfodol. Yr oedd Paul felly, “ Rhag i mi mewn un modd, wedi i mi bregethu i creill, fod fy hun yn anghymeradwy.” Ac os oedd Paul felly, pa faint mwy ni !

1. *Duwioldeb sydd i gadw eich enaid.*—Yr ydych chiwi i gael eich cadw nid yn rhinwedd eich swydd, ond yn rhinwedd eich duwioldeb. Mae y gweinidog mwyaf doniol, dysgedig, a gweithgar yn Nghymru i gael ei gadw yn gymhwys yr un fath a'r hen wraig ar y plwyf. Byddwch chiwi yn gweddio llawer dros ereill yn ddirgel ac yn gyhoeddus : eto bydd perygl i chiwi anghofio eich hun heb arfer gwyliadwriaeth feunyddiol.

Mae y meddylddrych o bregethwr annuwiol yn ofnadwy ! Mae efe yr anghenfil moesol mwyaf gwrthun ar y ddaiar. Efe yn dywedyd am gariad Duw, am iawn y groes, am edifeirwch i fywyd, am ffydd gyfiawnhaol, am werth duwioldeb yn angeu, ac am ddedwyddwch a gogoniant y nesoedd, wrth ereill, ac eto yn myned ei hunan i'r tân anniffoddadwy ! Mae y fath gymeriad allan o'i le yn yr areithfa, yn gas gan y byd, yn anghymeradwy gan yr eglwys, yn ddirmygedig gan angelion, yn wrthodedig gan Dduw, ac yn wawd gan gythreuliaid.

2. *Mae duwioldeb personol yn angenrheidiol er i chiwi gael blas ar bregethu yr efengyl.*—Gweddi yw y prawf penaf o wendid y pregethwr, ac ar yr un pryd dyma guddiad ei gryfder. Y gwaith caletaf o bob peth yw pregethu yr efengyl os na cheir blas arno. Mae perygl mawr wedi i chiwi wneyd pregeth ar gariad Duw, neu ar ddyoddefiadan Iesu ar

y groer, i oerni a diflasdod ymdaenu drosti dan eich dwylaw nes methu ei thraddodi yn y cariad o honi, fel y bydd yn disgyn fel llwydrew ar deimladau y gynulleidfa. Duwioledeb personol cryf sydd i wrthweithio hyny. Bydd duwioledeb fel balm i'ch enaid, ac enaint ar eich holl frawddegau pan yn sefyll ger bron y gynulleidfa yn yr areithfa. Dichon y cewch bregethu llawer, a llafurio yn hir, cyn gweled dim ond ychydig o lwyddiant mewn achub, nes y byddwch yn barod i amheu eich galwedigaeth i'r swydd. Treial mawr yw hyny. Duwioledeb personol, ac uniondeb amcan ger bron Duw a dynion yn unig all eich cynnal i fyny yn y brofedigaeth.

3. *Mae duwioledeb yn angenrheidiol er i chwi fod yn hyderus gyda Duw am lwyddiant ar eich gweinidogaeth.*—Nid wyf yn dywedyd y gwna eich duwioledeb sierhan llywyddiant. Byddai arnom oll ofn y prawf hwnw. Ac nid wyf yn gwadu fod yr Ysbryd Glan weithiau wedi bendithio y gwirionedd i achub pan yn cael ei gyhoeddi gan ddyn annuwiol. Ond yr wyf yn dywedyd yn groyw nas gall pregethwr annuwiol ddysgwyl llywyddiant Duw ar ei weinidogaeth. Y peth mae Duw yn ddywedyd wrth bob annuwiol yw, "Beth sydd i ti a fynegech ar fy neddfan, neu a gymerech ar fy nghyfammod yn dy enau?"

Gall un lanw ambell swydd er bod yn ddyn annuwiol. Gall fod yn rheolwr mewn ariandy heb fod yn weddiwr, os bydd yn gyfrifydd da. Ond y cymhwysder sylfaenol i'r weinidogaeth efengylaidd yw duwioledeb personol. Nis gall pregethwr annuwiol ddymuno llywyddiant ar egwyddorion cymeradwy gan Dduw, na bod yn offeryn addas i'w ddwyn oddi-amgylch heb hyny. Pa fodd y gall efe ddangos y ffordd i'r bywyd i'r gwrandawyr os nad yw efe ei hun wedi ei chanfod? Pa fodd y gall gysuro plant Daw yn eu treialon os na wyr efe ei hun am y "manna cuddiedig?" A pha fodd yn arbennig y gall ddyddanu plentyn Daw pan mae'n sefyll

"Ar dymhestlog lan yr hen Iorddonem ddu,"

os na wyr ef ei hun am y cysgod yn nydd y storom? Onid yw hanes ymddygiad Paul tuag at y llances yn Philippi yn profi yr angenrheidrwydd am dduwioldeb personol fel addasrwydd i'r weinidogaeth? Yr oedd hono yn dilyn Paul a Silas ac yn llefain ar eu hol—"Y dynion hyn ydynt weision y Duw Goruchaf, y rhai sydd yn mynegu i chwi ffordd iachawdwriaeth." Dyna eithaf pregeth. Yr oedd yn rhy dda i fod yn ngenau un â cythraul ynddi, fel yr oedd "Paul yn flin ganddo." Diau ei fod yn foddlon iddi bregethu wedi iddo effwrw allan y cythraul. Ac yr wyf yn meddwl pe byddai Paul yn Nghymru heddyw, y gorchymynai i ambell bregethwr fod yn ddystaw nes bwrw y cythraul allan o hono. Ac y mae yn rhaid fod duwioldeb yr eglwys hono all oddef dyn annuwiol i bregethu iddi yn isel iawn—dyn fyddo yn haner meddwyn ac yn taenu pla o lygredigaeth drwy yr holl gymydogiaeth lle byddo. Byddai yn dda genyf i glywed fod unrhyw eglwys wedi myned yn ddarnau yn hytrach na hyny.

Anwyl frawd, gofelwch am eich duwioldeb, yna cewch bleser dwyfol i bregethu; gellwch yn nerth addewidion Duw ddysgwyl llwyddiant ar eich gweinidogaeth, a chewch fod byth yn uchel yn y nesoedd.

II. YR HYN DDYLAI FOD FEL GWEINIDOG, "Yn weithiwr difefl."

1. *Byddwch yn weithiwr.*—Nid swydd segur yw y weinidogaeth efengylaidd. Ni ddylid ffurfio eglwysi am fod eisiau bywoliaeth ar bregethwyr, ond dylid codi pregethwyr am fod eisiau gweithwyr ar faes y "cynauaf mawr." Priodol yw dywedyd yma yn iaith Paul wrth y Thessalonïaid gynt, "Os byddai neb na fynai weithio, na chai fwyta chwaith." Nid oes *livings* a *sinecures* ar yr *auction* gydag Ymneillduaeth; gyda chrefyddau gwladol yn unig mae y rhai hyny. Dylai gweinidog weithio am ei fod yn caru ei waith, ac yn gweled eisiau ei wneyd. Dylai weithio fel dyn wrth y dunell ac nid

fel dyn ar hur. Mae ambell weithiwr hur i'w gael, dysgwyl y dydd i fyned yn nos mae efe o'r boreu hyd yr hwyr; ac nid ceisio gorphen ei waith. Mae yn dysgwyl ei foreufwyd gyda'i fod yn y gwaith; wedi hyny yn dysgwyl ei giniaw cyn cyll-dreulio ei foreufwyd; a thua phump o'r gloch yn y pryd-nawn bydd yn sefyll mor syth â phost ac yn gofyn i rywun gerllaw, "Odi hi bron chwech, Dafydd?" A bydd yn sic o dafu yr erfyn o'i law gyda sigliad cyntaf tafod y gloch. Ond am y dyn sydd yn gweithio wrth y dunell, waeth i'r gloch dincio na pheidio, ceisio gorphen ei waith mae efe. Gweithio hefyd mae y gweinidog da mewn amser ac allan o amser am ei fod yn caru ei waith ac yn gweled eisiau ei wneyd. Nid gwneyd pregethan mae am fod y Sabboth yn nesu, ond awydda weled y Sabboth er cael cyfleusdra i ddyweyd y pethau mae wedi feddwl am danynt. Byddai yn ormod gorchest i mi nodi allan eich gwaith yn gyflawn, ond eto dywedaf ychydig bethau.

Byddwch ofalus i ymweled â'r bobl y pregethwch iddynt yn eu cyfyngderau. Pan glywoch am rywun mewn rhyw helbul, ewch i ymweled ag ef er ei gysuro yn ei dywydd garw. Yn enwedig cofiwch ymweled â'r claf er treio arllwys balm i'w glwyfau. Gellwch fod yn offeryn i gryfhau ffydd llawer Cristion pan fydd yn wynebu

"Y dyfroedd mawr a'r tonau,"

a bydd yn dda genych gyfarfod a'r cyfryw wedi myned adref

"O swm y storm a'i chlyw."

Rhaid i mi ddywedyd gair wrthych chwi fel eglwys yn y fan hon, Cofiwch nad yw fy mrawd yn hollwybodol, fel na ddylech ei feio am beidio ymweled â'r claf os na fyddwch wedi dyweyd wrtho am dano. Cofiwch hefyd nad meddyg yw y gweinidog, fel na ddylech ddysgwyl iddo redeg at bob hen chwaer fyddo yn cael dolur pen am brydnawn, neu yu

methu cysgu am noswaith gan y ddannodd. Os ydych am iddo fod yn feddyg a phregethwr, dylech roddi cyflog meddyg a phregethwr iddo. Ychydig iawn garai wneyd hyny.

Gwnewch eich goren i godi addysg yn y gymydogiaeth. Gwnewch a alloch gyda yr Ysgol Sabbothol. Nis gellwch heb hyny beri i ieuentyd y gymydogiaeth deimlo eich dylanwad, nac ateb cydwybod i Dduw. Dylai gweinidogion yr efengyl ymdrechu hefyd, yn arbenig yn yr oes hon, i dderchafu addysg ddyddiol, drwy sefydlu ysgolion a goleuo meddyliau rhieni am werth addysg. Mae rhai wedi gweithio yn orchestol yn y cyfeiriad hwn, ond mae ereill wedi bod yn ddi- ofal iawn yn y peth. Cywilydd i rai gweinidogion fod addysg mor isel yn eu hardaloedd, a fod *National Schools* yn cael eu codi lle dylasai fod *British Schools* wedi eu codi er ys blynyddau.

Yr ydych i weithio hefyd yn galed i wneyd eich pregethau. Dyma eich prif waith, a'ch pregethau ddylai fod eich prif nerth. Rhy fach o lawer mae gweinidogion Cymru yn allu dreulio o amser yn eu llyfrgellau, am eu bod yn gorfod treulio cymaint o amser gyda phethau ereill. Ond dichon nad ellir gwella y peth hwn yn Nghymru nes newid llawer ar agwedd cymdeithas. Ond cofiwch chwi, fy mrawd, a chofiwch chwithau fel eglwys, mai gwaith mawr yw gwneyd pregethau. Nid oes dim yn fy nghynhyrfu i yn fwy na chlywed rhai dynionach diymenydd yn dyweyd mai dydd Sadwrn yn unig mae pregethwyr yn gweithio. Dichon i'r hen chwedl ddechreu o herwydd fod ambell seguryn yn y weinidogaeth nad yw ond yn gwneyd hyny. Ond dyn a'i *helpio*, pan ddaeth boreu Sabboth, gallesid tynu ei bregeth drwy grau nodwydd ddur; nid oedd na iaith na meddyliau yn y peth bach lliprynaidd a diglem; a bu yn ymdrech galed ar y pregethwr i gadw ei enau yn agored rywfodd am ddeg-ar-ugain o fynyddau. Neu efallai i'r hen chwedl ddechreu gyda y teulu nefolaidd hyny sydd yn credu fod pregethau yn dyfod yn

barod o'r nefoedd. Ond os yw pregethau yn dyfod yn barod o'r nefoedd, pa eisiau myned yno o gwbl i'w nol cyn deg o'r gloch boreu y Sabboth? Pe cyfarfyddwn i â rhywun o'r nefolion yma mi a ddywedwn wrtho, A welwch chwi yn dda fyned i'r nefoedd i gyrchu deg neu ddeuddeg o bregethau? Ond y gwir yw mai pethau bach, llwydion, culion, arwynebol, diymenydd, diamcan, a thruenus iawn yr olwg arnynt ydyw y pregethau sydd yn dyfod yn barod o'r nefoedd. Mae yn well gan y cynulleidfaoedd, chwareu teg i'w penau a'u calonau, i'r pregethwyr fyned i bobman i ymofyn pregethau parod nag i'r nefoedd. Y pregethau sydd yn costio efrydiaeth ddofn a gweddi daer yn y llyfrgell ydynt yr unig bregethau golygus eu gwedd.

Gofelwch beidio camsynied maes eich llafur. Maes efengyl yw y byd; ond gan nad ellwch chwi fod ar bob rhan o'r maes, ymdrechwch wneyd cartref fel gardd yr Arglwydd. Mae yn dda iawn fod mudiadau cyhoeddus; mae llawer o weinidogion goreu y Dywysogaeth yn llafurio yn galed gyda hwynt; ond diogiaid cartrefol sydd yn gwneyd angen am danynt. Mae digon o swm pwyllgorawl yn cael ei wneyd y dyddiau hyn yn Nghymru; eisiau rhagor o weithio sydd bellach. Oes ryfedd am gymdeithasau yw yr oes hon; ni chynygir gwneyd dim braidd heb gymdeithas. Ond yr unig les mae llawer o honynt yn wneyd yw fod rhywun a dybir yn fawr yn cael ei wneyd yn llywydd, rhywun arall yn ysgrifenydd, a rhywun arall yn drysorydd. Cymdeithas yn wir! Fe bregethodd Paul efengyl Crist o Jerusalem i Illyricum, ac fe siglodd Martin Luther orsedd y Babaeth cyn ethol ysgrifenydd, trysorydd, na llywydd. Gwnaethant y gwaith yn nerth eu Duw, ac nid yn nerth cymdeithas. Y gymdeithas fawr mae Iesu Grist wedi sefydlu ar y ddaiar yw ei eglwys; mae ei chenadau hi i fyned led-led y ddaiar—tyna eu maes. Y ffordd i rod-di addysg i'r genedl sydd yn codi, i dderchafu rhinwedd yn ein gwlad, ac i gael y byd i

Grist, yw i bob eglwys a gweinidog weithio gartref, nes gwneyd cadwyn gref o ddylanwad drwy yr holl Dywysogaeth.

2. *Byddwch yn "weithiwr difebl"*—yn ol y Roeg yn *weithiwr anghywilyddiedig*. Gweithiwr fel na byddo dim cywilydd arnoch i weled eich gwaith. Cywilydd i ambell weinidog yw fod cynifer o blant y gymydogiaeth heb fedru ysgrifenu na darllen—fod meddwdod mor uchel, ac achos Mab Duw mor isel yn yr ardal mae efe yn byw ynddi. Pe buasai efe yn ddyn sobr a gweithgar fe fuasai agweddd wahanol ar bethau. Oni buasai fod bywyd dwyfol mewn crefydd, buasai wedi marw o nychdod dan law ambell un. Ymdrechwch argraffu eich delw ar yr eglwys a'r gymydogiaeth fel "gweithiwr difebl," fel na fyddo cywilydd arnoch chwi eich hun i weled eich gwaith, fel na fyddo cywilydd arnoch i ddynion da eich oes ei weled, fel na fyddo cywilydd arnoch i angelion Duw ei weled, fel na fyddo cywilydd arnoch i Dduw ei hun ei weled, ie, fel na fyddo cywilydd arnoch ei weled yma nac yn ngoleuni llachar tragywyddoldeb.

Gweithiwr hefyd fel na fyddo cywilydd arnoch i dderbyn haelioni arianol y gynulleidfa y pregethwch iddi yn wobwr am eich gwaith. Nid oes un talu mwy cyflawn, urddasol, a Beiblaidd, na thalu am bregethu yr efengyl—"Os nyni a huanasom i chwi bethau ysbrydol, ai mawr yw os nyni a fedwn eich pethau cnawdol?" Onid yw y meddyg a'r cyfreithiwr, y masnachwr a'r amaethwr, yn derbyn tâl am eu llafur? "Felly hefyd yr ordeiniodd yr Arglwydd i'r rhai sydd yn pregethu yr efengyl, fyw wrth yr efengyl." Eto mae cywilydd ar ambell un dalu y pregethwr, tra nad oes arno gywilydd i dalu neb arall; ond os yw y pregethwr yn "weithiwr difebl," cywilydd ddylai fod ar y rhan amlaf eu bod yn talu can leidd iddo. Dyna lle dechreuodd yr hen arferiad ffol, sydd yn myned allan o ddyddiad yn bresenol, o estyn tâl yn llechwyrus yn nwrn y pregethwr wrth estyn llaw i ymadael ag

ef. Bu y swllt bach bron syrthio i'r llawr arnaf i lawer gwaith, gan nad oeddwn yn gwybod ei fod yn y llawgaredig oedd yn cael ei hestyn i mi nes i mi deimlo rhywbeth crwn, caled, tenen, yn aros ar ol wedi iddi gael ei thynu ymaith. Gan nad pwy sydd yn talu yma, goddefwch i mi ddyweyd wrthyhch, telwch y pregethwr fel yr ydych yn talu rhywun arall, "yn ngwyneb haul a llygad goleuni;" os na fydd yn werth ei dalu felly, ni fydd yn werth dim.

Gweithiwch chwithau, anwyl frawd, fel na fyddo arnoch fwy o gywilydd i dderbyn eich tâl am eich llafur nag sydd ar amaethwyr y gymydogaeath i dderbyn eu harian am eu nwyddau yn marchnad Llandilo. Os bydd rhywun wedi hyny yn grwgnach am eich cyflog, dywedwch wrtho, "Bydded dy arian gyda thi i ddystryw." Bydd llawer yn yr eglwys yn gredwyr mewn talu am bregethu yr efengyl wedi i'r holl gybyddion gau a botymu eu llogellau.

III. FEL PREGETHWYR—"yn iawn gyfrannu gair y gwirionedd." Y meddylddrych, lled debyg, yw, byddwch fel *carver* ar ben y bwrdd yn tori yn drefnus, ac yn tori digon i bawb sydd yn eistedd wrth y bwrdd.

1. *Pregethwch y gair*.—Dyma lyfr eich testynau. Mae hen lyfr mawr a gogoneddus anian yn agored o'ch blaen i fyned iddo i ymofyn egluriadau. Gwnaeth y prophwydi, Iesu Grist, a'r apostolion hyny. Gellwch yno weled gallu, doethineb, a daioni Duw; ond cofiwch mai y Beibl yw llyfr eich testynau, ac mai iachawdwriaeth yn ngwaed yr Oen yw eich pwnc penaf. Mai rhai drwy eu hoes yn pregethu pechodau y gymydogaeath, ac nid Iesu Grist. Maent yn lachio meddwdod, yn picellu godineb, yn fflangellu bydolrwydd, ac yn llinadgu cybydd-dod bedwar tymhor y flwyddyn, fel y gallasid meddwl nad oes neb ond meddwon, godinebwyr, bydolwyr, a chybyddion, byth yn eu gwrando. Gwell i chwi bregethu rhinweddau na phechodau. Ergyd wrth basio yn unig ellwch roddi i ambell bechod; ond cofiwch ei gnocio yn gal-

ed pan wneloch hyny. Diau y cewch ofid yn aml i benderfynu ar destyn ; ond peidiwch newid y llyfr. Os bydd hi weithiau yn myned i'r pen yn lân arnoch am destyn, cymerwch y Beibl o'r trwch, ac esboniwch ef i'r gynulleidfa. Mae yr Ysbryd Glan wedi gosod gwirioneddau gwerth eu pregethu yn mhob rhan o hono. Dichon fod gormod o fân bregethu ar adnodau, ac nid esbonio y Beibl. Ni fydd dim gwanhaniaeth os na fydd "penau" yn mhob pregeth, os bydd "bachau" ynddi i afaelu yn meddyliau a chydwybodau y gwrandawyr. Peidiwch ofni i chwi ddysbyddu gwirioneddau y Beibl. Fe fydd yr aur wedi darfod yn Awstralia—y glo yn Neheudir Cymru—y dwfr wedi sychu yn afon Towi—yr haul wedi diffoddi yn y nen, a llyfrau y farn wedi eu hagog cyn byddo holl wirioneddau y Beibl wedi eu chwilio allan.

2. *Pregethwch y peth fyddo yn y ddosran a ddeuioch fel testyn.*—Mae rhai wedi cymeryd testyn yn myned i bob man ond i'r testyn i ymofyn y bregeth. Nid chwilio ddylech beth i ddyweyd ar y testyn, ond chwilio beth sydd yn y testyn, a phregethu hwnw. Mae yr Ysbryd Glan wedi gosod gwell gwirioneddau yn mhob testyn nag a ellwch chwi osod ynddo. Er cael allan beth fydd yn y testyn, bydd rhaid i chwi dreulio llawer o amser yn eich llyfrgell ; goreu oll i chwi fel cynulleidfa pa leiaf y gweloch eich gweinidog ar hyd y gymydogeath, ond pan fyddo ei wir eisiau. Bydd ei werth yn yr areithfa yn gyfartal i'r amser dreulia yn ei lyfrgell. Yn eich llyfrgell arferwch weddi am oleuni Ysbryd Duw i ddeall y Beibl. Nid wyf yn meddwl fod Duw yn rhoddi dadguddiad newydd i neb yn yr oes hon, ond mae yn dadguddio gwirioneddau newydd yn yr Hen Ddadguddiad. Mae y Beibl yn ddadguddiad cyflawn ; gweddiwch chwi am fod Duw yn tori y selian er i chwi allu darllen ei gynwysiad. Byddai yn fwy rhesymol i dreio gwneyd pob peth na phregethu heb arfer gweddi.

Hefyd darllenwch lawer ac yn sylwgar ar lyfrau ereill ; a

defnyddiwech bob meddylddrych ag a darawo eich meddwl, os byddwch yn meddwl y gwna les i'r gynulleidfa y pregethwch iddi. Peidiwch gofalu dim am glebar dynion am wreiddioldeb. Y lladron mwyaf sydd yn cadw mwyaf o swm am hyny yn gyffredin. Ychydig iawn o wreiddioldeb ellir okrhain i un person yn hanes llenoriaeth y byd. Ysgrifenydd go wreiddiol oedd Shakespeare, ond lladratodd lawer o Chaucer; a chododd Chaucer, o hono yntau, y degwm yn llawn ar ei flaenafiaid. Un o ysgrifenydd mwyaf gwreiddiol yr oes hon yw Emerson; eto dywed ef ei bod wedi dyfod yn fath o reol mewn llenoriaeth, "*that a man having once shown himself capable of original writing, is entitled henceforth to steal from the writings of others at discretion.*" Mae meddylddrychau benthyciol yn gyffredin yn dwyn arwyddion o anystwythder a thrwstanrwydd; maent fel dillad cawr a'n gorach. Ond pa le bynag y caffoch feddyliau yn gyfaddas i chwi, cymerwch feddiant o honynt—maent yn eiddo i chwi. Mae meddylddrychau fel ysbrydion yn llanw y Beibl, ac yn llanw y cread, a'ch gwaith chwi yw chwilio am danynt a'u defnyddio, ac nid ceisio creu rhai newydd.

Ac yn mhellach cofiwch na ddylech ac nas gellwch fyw ar ddarllen heb efrydu llawer hefyd. Rhaid i chwi gau eich llygaid nes y byddoch yn gweled meddylddrychau fel ysbrydion yn neidio i fywyd o'ch cylch. Prif lyfr eich efrydiaeth yw y Beibl. Yr ydych wedi cael addysg dda nes y medrwyh ddarllen gair Duw yn yr ieithoedd yr ysgrifenydd ef. Peidiwch a gadael i'ch addysg athrofaol fod yn wastraff; ond darllenwch y Testament Newydd yn aml yn y iaith yr ysgrifenydd ef, a gwnewch ddefnydd o'r gramadegau a'r geiriaduron goreu er deall ei gystrawiaeth ac ystyr pob gair ynddo. Nid wyf am i chwi ddwyn eich Hebraeg na'ch Groeg i'r areithfa, ond yn hytrach eu defnyddio yn eich llyfrgell. Ond ar yr un pryd peidiwch meddwl fod y gynulleidfa yn rhy wan ei deall i ganfod gwahaniaeth rhwng *pisteuo* ac

ecsissemi, neu ryw eiriau ereill, os bydd eisiau i chwi eu defnyddio rywdro. Hefyd darllenwch lawer ar Air Duw yn iaith eich mam, gan anghofio fod un esboniad wedi ei ysgrifennu arno; ewch felly i ysbryd a naws gwirioneddau dwyfol y Beibl, a bydd ei adnodau wrth law genych pan yn cyfansoddi eich pregethau.

3. *Pregethwch yr holl Feibl.*—Mae ambell un yn byw ar faes yr addewidion, a'r llall yn cartrefu yn mysg y bygythion; daw ambell un yn ffres o'r arfaeth bob boren Sabboth, ond galw o hyd nes yw bron colli ei anadl mae y llall; ymbesgi yn barhaus ar ddysgleidiau melus cariad a gras mae ambell un, a'r llall bron lladd ei hunan gyda dyledswydd; mae ambell un yn ceisio dychrynu y gwrandawyr bob Sabboth drwy ddangos uffern iddynt, a'r llall yn ceisio eu hennill drwy ddangos gogoniant a llawenydd y nefoedd iddynt. Dylech chwi rodio ar hyd yr holl feusydd yna; pregethwch "holl gynghor Duw." Dyna y ffordd i chwi gael saeth i gyrhaedd calon pob pechadur a chysur i bob Cristion. Mae rhai hefyd yn treulio llawer o'u hamser i gysoni gwahanol ranau y Beibl â'u gilydd. Gellid meddwl wrth eu gwrandao fod rhyw wmradd o anghysonderau yn y Beibl, ac nad oes dim ond eu hathrylith ddihafal hwy all ei gysoni. Ymdrech-wch chwi bregethu y peth fyddo yn eich testyn, a byddwch yn eithaf cyson yn y pen draw.

4. *Pregethwch yn ddealladwy.*—Gellwch fod yn sicr y bydd digon o synwyr yn y gynulleidfa i'ch deall, os byddwch chwi yn deall eich hun a'ch geiriau yn ddealladwy. Cam-synied mawr rhai yw defnyddio geiriau Seisnig annealladwy wrth bregethu yn y iaith Gymreig. Mae rhai mewn *dilemma* gyda rhyw *profound theory* yn yr arweiniad i mewn—mae ganddynt feddyliau *sublime* yn mhob pregeth—*eglura analogy* y pwnc mwyaf *intricate* yn gyson ag egwyddorion *fundamental* y *cosmos*—a chredant fod *intuitions* yr enaid

yn dwyn tystiolaeth i'r un *subject*—ac os bydd rhywun yn y gynulleidfa yn methu eu hamgyffred credant ei fod yn *non compos mentis*. Dyna engraff deg o iaith orgoeth ambell un; ond pwy all ddeall peth fel yna?

Dywedaf eto, cyn terfynu, ychydig eiriau yn anogaethol. Diau y cewch lawer o dreialon yn nghyflawniad eich swydd; cafodd apostolion hwynt o'ch blaen chwi. Ac fel y dywedodd un, Pe byddai ein treialon yn llai lluosog byddai genym achos ofni ein bod wedi gadael y cynllun apostolaidd. Ond mae anogaethau i fyned yn mlaen yn mhob tywydd.

1. Mae eich swydd yn un anrhydeddus iawn. Gellwch ddyweyd fel Paul, “Yr wyf yn mawrhau fy swydd.” Swydd o'r nefoedd ydyw.

2. Cewch gydymdeimlad a gweddian llawer yn y tywydd garwaf a ddichon eich cyfarfod. Os dywed rhywun rywbeth yn anmharchus am danoch, bydd llaws yr eglwys yn gweddio drosoch.

3. Bydd Duw gyda chwi yn mhob tywydd, “Ac wele yr wyf i gyda chwi bob amser hyd ddiwedd y byd.”

4. Cewch bleser mawr yn nghyflawniad eich swydd. Yr ydych wrth eich swydd i ddarllen ac efrydu. Ac mae pleser dwyfol i'w gael yn yr areithfa pan fyddo Duw yn gwenu ac awelon o Galfaria yn chwythu ar y pregethwr a'r gynulleidfa. Rhodded Duw i chwi y pleser hwnw.

5. Cewch orfoledd yn y farn. Os byddwch yn ffyddlon yn eich swydd bydd tyrfa yn goron eich gorfoledd “ger bron ein Harglwydd Iesu Grist yn ei ddyfodiad ef.” Bydd gan Paul lawer mwy na chwi yn nydd y farn wedi eu dwyn at Grist; ond gobeithiwyf y cewch chwi weled canoedd o'r ardaloedd yma wedi eu dwyn at Grist drwy eich gweinidogaeth; os felly, byddant oll yn goron eich gorfoledd.

6. Cewch fod byth yn uchel yn y nefoedd. "A'r rhai a droant lawer i gyfiawnder, fyddant fel ser byth yn dragywydd." Ychydig iawn fydd mor uchel â Phaul, Luther, a Wycliffe; eto bydd holl weinidogion cymhwys y Testament Newydd yn uchel iawn yn y nefoedd.

Anwyl frawd, dywedaf wrthych yn awr wrth ddystewi, "Ystyria yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd; a'r Arglwydd a roddo i ti ddeall yn mhob peth." Dywedaf wrthych chwithau, fy mrodyr a'm chwiorydd yn yr Arglwydd sydd yn cyfansoddi yr eglwys hon, "Derbyniwch ef gan hyn yn yr Arglwydd gyda phob llawenydd." Bydded yr undeb a ffurfiwyd heddyw yn un dedwydd, ac yn doreithiog o ogoniant i Dduw ac achubiaeth eneidiau.

"Bellach, frodyr, byddwch wych. Byddwch berffaith, dyddaner chwi, syniwch yr un peth, byddwch heddychol; a Duw y cariad a'r heddwch a fydd gyda chwi."

DIBECHODEDD YR IESU.

GAN Y PARCH. JOSIAH JONES, MACHYNLLETH.

“Ac ynddo ef nid oes pechod.”—1 IOAN iii. 5.

Y mae yr adnod hon yn cyfeirio at ryw berson hynod iawn—hynod yn ei waith, ac hefyd yn ei gymeriad. “A chwi a wyddoch ymddangos o hono ef fel y dileai ein pechodau ni ;” dyna oedd ei waith ; “ac ynddo ef nid oes pechod”—dyna oedd ei gymeriad. Yn ei waith a'i gymeriad, gan hyny, y mae y person hwn yn gwbl wahanol i bawb ereill.

Ni ddywedir wrthym yn bennodol o ddechreu y bennod hyd y testyn, pwy ydoedd y person neillduol hwn. Ond er hyny nid oes eisiau i ni fod o dan ein dwylaw gyda golwg arno. Y mae y cyfeiriadau aml a wneir ato yn arwain ein meddwl yn ddifffael at yr Arglwydd Iesu Grist. Yn yr adnod flaenaf o'r bennod, dywedir “nad adnabu y byd” mo hono ef ; ac onid fel hyny y dywedir am Grist ? “Yn y byd yr oedd efe, a'r byd a wnaethpwyd trwyddo ef, a'r byd nid adnabu ef.” (Ioan i. 10.) Yn yr ail adnod dywedir wrthym ein bod yn gwybod “pan ymddangoso efe,” y caiff y rhai sydd yr awrhon yn feibion i Dduw, fod “yn gyffelyb i'ddo,” oblegyd y cânt “ei weled ef megys ag y mae.” Ac yn yr adnod nesaf dywedir wrthym “fod pob un sydd ganddo y gobaith hwn ynddo ef, yn ei buro ei hun, megys y mae yntau yn bur.” Ac y mae y ddau beth hyn yn wir am yr Arglwydd Iesu Grist. Caiff y saint ei weled megys ag y mae, yn ei ail-ymddangosiad ; a chânt hyny am eu bod fel meibion i Dduw yn ceisio ymburo oddiwrth bob drwg. Yn adnod y testyn y gwneir y cyfeiriadau nesaf ; ac oddiwrth y cyfan y mae yn ymddangos yn ddigon amlwg nas gall fod yr apostol yn cyfeirio at neb ond

yr Arglwydd Iesu Grist. Mewn cysylltiad ag ef, gan hyny, y bwriadwn gymeryd y testyn.

Pwnc y testyn yw *Dibechodedd yr Iesu*. Sylwn

I. AR BERFFEITHRWYDD Y DIBECHODEDD HWN.—“Ac ynddo ef nid oes pechod.” Geiriau byrion ydyw y rhai hyn; ond mor rhyfeddol ydyw eu cynwysiad! Y mae y geiriau byrion hyn yn cynwys cymeriad nas gallodd neb arall mo'i wisgo. Yr eithaf y medrir ei ddyweyd am ereill ydyw nad yw y naill ddim yn *gymaint pechadur ag arall*; neu nad yw y naill ddim yn euog o'r *un pechodau yn hollol* a'i gyfaill. Yr ydym oll yn bechaduriaid, ond nid yn ogymaint pechaduriaid a'n gilydd. Wrth natur yr ydym yn yr un pwll; ond drwy weithredoedd drwg y mae un wedi ymdreiglo llawer mwy yn llygredigaeth y pwll hwnw nag arall. Mewn cyferbyniad ag arall, gan hyny, gellir dyweyd am lawer pechadur, nad oes ganddo ddim llawer o bechod. Tra y mae un yn ddyledwr i'w arglwydd am bum' can' ceiniog, nid yw y llall ond am ddeg-a-deugain. (Luc vii. 41.) Ac efallai y gellir dyweyd am un pechadur nad oes ynddo ef ond ychydig o bechodau ei gyfaill. Er ein bod i gyd yn bechaduriaid, eto nid ydym i gyd yn bechaduriaid yn yr un ffordd. Ciliodd pawb oddiwrth Dduw, ond rywfodd aeth pawb i'w ffordd ei hun. (Esa. liii. 6.) Y mae un yn gybudd, yn anghyfiawn, ac yn gribddeiliwr; ond mewn arall nid oes dim o'r pechodau hyn; ond y mae yntau yn afradlon ac yn feddw. Dyna yw y pethau goreu y medrir eu dyweyd am y goreu o ddynion. Ond gyda golwg ar Iesu Grist, nid oes ynddo ef *ddim pechod*. Y mae yn berffaith rydd oddiwrth bob graddau ac oddiwrth bob ffurf o hono.

Y mae yn arferiad genym i siarad am bechod dan ddau enw—fel pechod *gwreiddiol* a *gweithredol*; ond yr oedd Crist yn rhydd oddiwrth y naill a'r llall. Yr oedd ef yn rhydd

1. *Oddiwrth bechod gwreiddiol*.—“Yn Adda y mae pawb yn meirw;” “Yn gymaint a phechu o bawb” yn Adda. Ac

y mae pechod Adda yn ei gysylltiad â dynoliaeth, yr hyn a ddeallwn wrth bechod gwreiddiol, wedi difwyno tegwch y natur ddynol. Drwy y pechod gwreiddiol y mae delw Duw a'r perffeithrwydd creadigol wedi ei golli. Y mae llygredigaeth wedi rhedeg o wreiddyn dynoliaeth, drwy holl geinciau naturiol y pren ; ac nid oes neb a ddwg beth glan allan o'r peth aflan hwn. Ac eto wele Grist yn wir gyfranog o'r natur ddynol, ac yn rhydd er hyny oddiwrth ei llygredd gwreiddiol.

Y mae o bwys i ni gofio mai nid natur ddynol newydd ydoedd gan Fab Duw—natur ddynol ddigysylltiad â'r hen, wedi ei dwyn i fodolaeth fel y gwnaethpwyd y tro cyntaf, trwy allu creadigol Duw yn unig. Nage ; “ Had Abraham a gymerodd efe.” (Heb. ii. 16.) Cafodd corff newydd ei gymhwyso iddo, ond corff o'r hen natur. Cnawd o'n cnawd ni ydoedd ganddo, ac esgyrn o'n hesgyrn ni. Ac heb hyn ni fuasai efe yn aberth cyfaddas dros ein pechodau ni. Y natur ddynol a bechodd, ac yr oedd yn rhaid i bechod gan hyn y gael ei gospi yn y natur hono, ac nid mewn rhyw natur arall. Yr oedd hi yn bosibl arbed y pechadur, ond nid arbed y natur a bechasai. Nid oes genym un enghraifft o drosglwyddiad pechod o un natur i'w gospi mewn natur arall ; ac y mae y rheswm yn amlwg. Gallasai un person roddi ei hun yn *ewyllysgar* i ddwyn cospedigaeth person arall, ond nis gallasai *natur* wneyd hyny. “ Oblegid hyny gan fod y plant yn gyfranogion o gig a gwaed, yntau hefyd yr un modd a fu gyfranog o'r un pethau ; fel trwy farwolaeth y dinystria i efe yr hwn oedd a nerth marwolaeth ganddo, hyny yw diafol.” (Heb. ii. 14.) “ Ond pan ddaeth cyflawnder yr amser y danfonodd Duw ei Fab, wedi ei wneuthur o wraig, wedi ei wneuthur dan y ddeddf.” (Gal. iv. 4.)

Ond yn hyn y mae y dirgelwch, gan fod Crist yn gyfranog o'r un natur ddynol a ninau, sut y mae efe, yn wahanol i ni, yn rhydd oddiwrth ei llygredd gwreiddiol ? Sut y dygwyd

ef yn beth glan allan o ddynoliaeth aflan ? Y mae y gofyniad yn ddifrifol a phwysig, oblegid fod perffaith sancteiddrwydd yn elfen anhebgorol yn ei aberth. Ac yn hapus y mae hanes genedigaeth yr Iesu yn rhoddi i ni atebiad i'r gofyniadau hyn. Daeth llygredd ar ddynoliaeth drwy cynnrychiolaeth Adda, ac nid y wraig. Nid oedd hi yn cynnrychioli neb ond ei hunan. "Y wraig wedi ei thwylo oedd yn y camwedd," ac nid neb arall. (1 Tim. ii. 14.) Ac yr oedd Adda yn cynnrychioli dynoliaeth am ei fod yn dad dynoliaeth—am fod dynoliaeth i darddu o hono ; ac nid yn mhellach na hyny. Os felly, nid oedd yn cynnrychioli Iesu Grist o gwbl, am nad oedd yn uniongyrchol yn dad iddo. Ffurfiwyd ef yn y groth yn fwriadol eithriadol i'r cyffredin, drwy allu yr Ysbyrd Glan. Ac felly, yn ol y rhagddywedriad, "Had y wraig" ydoedd Iesu Grist, ac nid had y gwr. A chyn genedigaeth yr Iesu, rhagddywedwyd wrth ei fam, "A'r peth sanctaidd a enir o honot ti a elwir yn Fab Duw." Y *peth sanctaidd*, nid y peth aflan. Fel hyn, drwy ei enedigaeth o wraig, y mae Crist yn frawd o'r un natur a ninau ; ond drwy ei gysylltiad goruwch-naturiol â'r Ysbyrd Glan, fel Tad ei natur ddynol, y mae yn gwbl rydd oddiwrth lygredd y natur hono. Ynddo ef nid oes pechod. Y mae yr Adda diweddaf, fel yr Adda cyntaf, yn dechreu ar ei fywyd dynol ar "ddelw Duw," ac "yn berffaith." Y fath amlygiad o fawr amryw ddoethineb Duw !

2. *Oddiwrth bechod gweithredol.*—Wrth bechod gweithredol y golygwn, pechod y dyn ei hun ; pob pechod a berthyn i ddyn oddieithr y pechod gwreiddiol. Y mae pechodau gweithredol yn cynwys llawer iawn mwy na gweithredoedd pechadurus. Y mae y rhai hyn yn cynwys pechodau meddyliol, na thorasant allan erioed mewn gweithredoedd, megys meddyliau ofer, teimladau celyd, amcanion annheilwng, a dymuniadau anghyfreithlon.

Ond yr oedd Crist yn rhydd oddiwrth y cyfan. Nid oedd

i ddiafol ddim ynddo mewn ffordd o deimladau, neu ddymuniadau, neu ddybenion aunheilwng—dim hadau mewnol o bechod. Yr oedd ynddo chwantau a gwendidau naturiol y natur ddynol, ond dim annaturiol. A chyda golwg ar weithredoedd, dywedir wrthym yn bendant, “ni wnaeth bechod,” mewn gweithred, “ac ni chaed twyll yn ei enau.” (1 Petr, ii. 22.) Ond gan mai at bechodau gweithredol yn fwyaf pennodol, efallai, y mae yr apostol yn cyfeirio, gadewch i ni sylwi yn fanylach ar

II. Y PROFION O’I DDIBECHODEDD.—“*Ynddo ef nid oes pechod.*” Un o’r ffeithiau hynotaf yn hanesyddiaeth y byd ydyw dibechodedd yr Iesu; ac ofergoeledd ydyw credu ffeithiau hynod heb seiliau digonol. Ond nid ofergoeledd ydyw credu dibechodedd yr Iesu. Y mae genym brofion digonol dros hyn, megys

1. *Mudandod ei elynion yn ngwynneb gonestrwydd ei weinidogaeth.*—Yr oedd yr Iesu, ar achlysuron, yn gallu bod yn llym. Y mae gwahaniaeth mawr rhwng gwir dynerwch a meddalwch, am nas gall meddalwch byth ymgodi at lymder. Ond y mae gwir dynerwch hyd yn nod yn gofyn am lymder, os na fyn dyn ymadael â’i ddrygioni. Ac felly yr oedd yr Iesu, nad oedd ei fath mewn tynerwch, heb ei fath hefyd mewn llymder weithiau. Ni thorai gorsen ysig, a llin yn mygu nis diffoddai; ond yr oedd yn ofnadwy ddidderbynwyneb a miniog gyda’r hunan-gyfiawn a’r caled. Meddyliwch am ei driniaeth o’r Ysgrifenyddion a’r Phariseaid yn Mat. xxiii. Drachefn a thrachefn y mae yn cyhoeddi gwaeuwch en penau fel “rhagrithwyr.” Geilw hwynt wrth en gwir gymeriadau yn “dywysogion deillion,” a “ffyliaid;” er ei fod yn gwybod yn dda eu bod wedi hir arfer â molawd, ac oblegid hyny yn groendeneu iawn i dderbyn anghymeradwyaeth. Ond hynod iawn, er fod Crist yn eu hargyhoeddi hwy mor ddiarbed o’n drygau, eto ni feddent ar un cyhudd-

iad i'w dasflu yn ol. Yr oedd dibechodedd yr Iesu yn eu gorfodi i fod yn fud.

Nid o ddiffyg ewylllys yr oeddynt yn fud. Buont am flynyddoedd yn ei wyllo, ac hyd yn nod yn ceisio ei rwydo yn ei ymadrodd, er cael rhywbeth yn ei erbyn. Gwyddom yn dda sut y darfu y Phariseaid unwaith gymeryd cynghor pa fodd y rhwydent ef yn ei yma drodd ; a danfonasant ato eu dysgyblion yn nghyd â'r Hero dianiaid, gan ofyn yn wenieithgar iddo, "A'i cyfreithlawn rhoddi teyrnged i Cæsar a'i nid yw? Ond yr Iesu a wybu eu drygioni hwy, ac a ddywedodd, Paham yr ydych yn fy nhemtio i, chwi ragrithwyr?" Dangosasant eu hysbryd er iddynt fethu yn eu hamcan. (Mat. xxii. 15—18.) Dro arall yr "Ysgrifenyddion a'r Phariseaid a ddygasant ato ef wraig, yr hon a ddaliesid mewn godineb ; ac wedi ei gosod hi yn y canol, hwy a ddywedasant wrtho, Athraw, y wraig hon a ddaliwyd ar y weithred yn godinebu. A Moses yn y gyfraith a orchymynodd i ni labyddio y cyfryw ; beth gan hyny yr wyt ti yn ei dywedyd ? A hyn a ddywedasant hwy, *gan ei demtio ef, fel y gallent ei gyhuddo ef.*" (Ioan viii. 3—6.) Er hyny, nid oedd ganddynt un cyhuddiad gwirioneddol i'w wneyd, oblegid yn niwedd y bennod cawn hanes fod yr Iesu yn eu herio drwy ofyn iddynt, Pwy o honoch a'm hargyhoedda i o bechod ? (Adn. 46.) Ond er ei fod wedi dyweyd mai o'u tad diafol yr oeddynt hwy, ac mai trachwantau eu tad a fynent hwy eu cyflawni, (Adn. 44,) eto nid oedd ganddynt ddim gwell i'w wneyd na galw enwau drwg. "Onid da yr ydym ni yn dywedyd mai Samaritan wyt ti, a bod genyt gythraul?"—"ni yn dywedyd"—dyna i gyd !

Yn awr nid peth cyffredin ydyw i'r rhai sydd yn caru gormod ar bechod i'w adael i arbed y pregethwr os bydd ei weinidogaeth yn llym. Yn hytrach, y mae y bobl hyn yn barod iawn i dasflu beiau y pregethwr i'w wyneb ; fel pe byddai hyny yn gyfiawnhad iddynt. A diau y gwnaethai y

Phariseaid hyny hefyd pe cawsent asael ar fai ; ond nid oedd yr un i'w gael.

2. *Dadganiad y barnwyr ddydd y prawf.*—Wedi hir ymgynddeiriogi, tybiodd ei elynion o'r diwedd y gallent gael barn condemniad yn erbyn ein Harglwydd. Cawsant gan y milwyr Rhufeinig i'w ddal, a chan farnwyr Rhufeinig i eistedd ar ei achos. Yr oedd Pilat hefyd yn un tra cymhwys i'w gwasanaethu, am ei fod yn dymuno eu boddhan o un tu, ac yn bur ddigydwychod o'r tu arall. Ond wedi dyfal chwilio i fewn i'r tystiolaethau, nid oedd ganddo ddim i'w wneyd ond cyfaddef yn eu gwyneb, "Nid wyf fi yn cael dim bai ar y dyn hwn." (Luc xxiii. 4.) Gan fod hyn mor anfodddhaol gan yr Iuddewon, efe a roddodd ffordd i'w taerni ac a ddanfonodd yr Iesu at Herod, "yr hwn oedd yntau yn Jerusalem y dyddiau hyny." "Ar archoffeiriaid a'r ysgrifenyddion a safasant gan ei gyhuddo ef yn haerllug," (Adn. 10.) Ond er i Herod a'i filwyr ei ddiystyru, eto gorfu iddo yntau ei ddanfon yn ei ol at Pilat heb fodd i'w gondemnio. "A Philat wedi galw yn nghyd yr archoffeiriaid, a'r llywiau dwyr a'r bobl, a ddywedodd wrthynt, Chwi a ddygasoch y dyn hwn ataf fi fel un a fyddai yn gwyrddroi y bobl ; ac wele myfi a'i holais ef yn eich gwydd chwi, ac ni chefais yn y dyn hwn ddim bai, o ran y pethau yr ydych chwi yn ei gyhuddo ef am danynt ; na Herod chwaith ; canys anfonais chwi ato ef, ac wele, dim yn haeddu marwolaeth nis gwnaed iddo." (Adn. 13—15.) Dyma dystiolaeth awdurdodol ar gymeriad gwladol yr Iesu.

3. *Cyfaddefiad Judas Iscariot.*—Gellir dyweyd yn ddian nad oedd yr Ysgrifenyddion a'r Phariseaid yn gyfarwydd ond a'r rhanau mwyaf cyhoeddus o'i fywyd. Gwir, ond pe buasant yn gyfarwydd a'r rhanau dirgelaf ni fuasant ddim gwell. Yr oedd Judas Iscariot yn gyfarwydd â manylion dirgelaf ei fywyd. Am dros dair blynedd bu yn canlyn ein Harglwydd fel dysgybl. Efe oedd diacon yr eglwys fechan

dan ofal y Bugail da, am mai efe oedd yn cadw y gôd. Heblaw y gwyrthiau cyhoeddus a'r pregethau, yr oedd Judas hefyd wedi gweled y modd yr ymddygai gyda y dysgyblion, a chlywed pa beth a ddywedai wrthynt pan nad oedd neb ond efe a hwythan yn bresenol. Ond nid oedd ganddo yntau ddim drwg i'w ddywedyd. Yn hytrach, er gwarth tragywyddol iddo ei hun, bu raid iddo gyfaddef wrth ei gyflogwyr mewn drygioni, "Pechais gan fradychu gwaed gwirion." (Mat. xxvii. 4.)

Yr oedd Judas yn gorfod cyfaddef hyn yn ei erbyn ei hun. Buasai yn feddyginiaeth i glwyfau Judas i allu credu nad oedd ein Harglwydd yn ddifai. Pe gallasai gredu hyny, gallasai ddyweyd er tawelu ei gydwybod ei hun, fel y gwneir gan ddynion yn fynych, "Gwir fy mod wedi gwneyd tro angharedig a'm Harglwydd, gwir fod fy ymddygiad yn dra phechadurus, ond, o ran hyny, nid oedd yntau ddim heb ei fai." Ond dim o'r fath gysur, "Pechais, gan fradychu gwaed gwirion," ydoedd ei gyffes; ac er prawf i bawb o'i ddidwylledd, "efe a aeth ac a ymgrogodd." Y mae ymgrogiad Judas yn ddigon o brawf ei fod ef yn credu yn nibechedd yr Iesu.

4. *Y portreiad ysgrythyrol o'i fywyd.*—Nid oes eisiau i neb ymddibynu cymaint ar dystiolaeth arall ar y mater hwn; gallwn edrych ar y portreiad o'r bywyd a barnu drosom ein hunain. Yn yr efengyl, y mae Crist yn awr megys yn byw yn weithredol o flaen y byd. Yma y mae ei oes ef wedi ei thraethu; ac y mae ein Harglwydd yn yr efengyl fel yn gofyn eto i feirniaid gelymol y byd, "Pwy o honoch a'm hargyhoedda i o bechod?" Oes yma rywbeth yn y bywyd ar nas dylai fod? Oes yna gyfeiliornad mewn barn neu fuchedd, mewn athrawiaeth neu ymddygiad, wedi ei gofnodi? Nac oes! Y mae meddyliu craffaf yr oesau wedi bod yn barnu y bywyd hwn; ac y mae y prawf erbyn hyn wedi para am ddeunaw cant o flynyddoedd; ond rhaid i bawb fel eu

gilydd ddyweyd fel Pilat am yr Iesu ei hun, "Nid ydym ni yn cael yn y bywyd hwn ddim bai."

Ond atolwg sut y mae yn bosibl cyfiif am gofnodiad o fywyd mor berffaith, os na chafodd y bywyd perffaith hwn ei fyw yn weithredol gan ein Harglwydd Iesu Grist? Nis gall fod ond tair tybiaeth gyda golwg ar hyn, sef: *Yn gyntaf, Ddarfod i'n Harglwydd mewn gwirionedd fyw y fath fywyd dibechod fel y dysgir ni i gredu yn y Beibl*, a bod yr efengylwyr o dan gyfarwyddyd dwyfol wedi rhoddi i ni gryn-odeb o brif ffeithiau ei fywyd fel y dygwyddasant; neu, *yn ail, Fod yr Ysbryd Glan wedi dysgu yr efengylwyr, o dan rith rhoddi hanes cywir o fywyd Iesu Grist, i dynu cynllun cywir o fywyd perffaith o flaen y byd*, er na ddarfu hyd yn nod i Grist fyw yn ei ol; neu, *yn drydydd, Pr efengylwyr eu hunain dynu y fath gynllun dychymybol o fywyd perffaith, heb gynorthwy dwyfol o gwbl*. O'r braid y mae angen i ni ddangos pa un o'r tair tybiaeth hyn yw y fwyaf credadwy. Y mae y dybiaeth olaf yn hollol anghyson â phob ffaith adnabyddus am alluoedd naturiol a manteision addysgol yr efengylwyr. Cwbl anghredadwy ydyw ddarfod i dri o ddynion cyffredin a diddysg, sef Matthew, Marc, ac Ioan, i allu cyflawni yn gwbl ddigynorthwy, orchwyl ag y methodd neb arall o ddysgedigion yr oesoedd ei gyflawni, sef tynu darlun o fywyd perffaith—ie, a perffaith, cofier, er holl gyfnewidiad amgylchiadau y byd, ac er cynydd goleuni gwareiddiad a phrosiad. Yn sicr, ar y dybiaeth hon, y mae yr efengylwyr yn ymgodi i fod y blaenaf o athronyddion y byd, gan eu bod yn ol y dybiaeth hon, yn gwbl ddigynorthwy, wedi gallu cynyrchu o'u hymenyddiau eu hunain, bregethau a dammegion penigamp ein Harglwydd, a dychymygu yn gwbl ei fywyd perffaith. Yn sicr, gwybedyn yw y dybiaeth gyffredin, yn ymyl y camel hwn y rhaid i wadwyr dibechodedd ein Harglwydd ei lyncu! Ond y mae y camel nesaf o anhawsder, yr hwn sydd mewn cysylltiad a'r ail dyb-

iseth, yn llawer mwy anhawdd ei lyncu na hwn, sef fod yr *Ysbryd Glan wedi dysgu yr efengylwyr i dwyllo y byd!* Yn bytrach na hyn, gwell genym yr hen farn fed ein *Harglwydd mewn gwirionedd* wedi byw yn weithredol y bywyd a gofnodir yn yr efengylau, ac a gofnodwyd gan yr efengylwyr dan gyfarwyddyd dwyfol.* Os felly nynt a wahoddwn y byd i syllu ar y bywyd gogoneddus hwn, a harau drostynt eu hunain, a ydoedd ein Harglwydd yn ddibechod a'i peidio.

5. *Tystiolaethau o'r nef.*—Eir pob peth rhaid i ni gyfaddef mai nid fel y barna dyn y barna Duw. Y mae dyn yn barnu wrth y golwg, ond y mae Duw yn barnu barn gywir. Ond yr oedd cymeriad dibechod Crist yn dalei chwilio gan Dduw. Cafodd Crist ddadganiadau o gymeradwyaeth Duw arno tra yn cyflawni gwaith ydoedd yn gofyn dibechodedd. Ar ddechreu ei fywyd cyhoeddus, daeth llef o'r nef oedd yn dywedyd, "Hwn yw fy anwyl Fab, yn yr hwn y'm boddlonwyd." Ac ar fynydd y gweddnwidiad, pan ydoedd ei oes yn tynu at ei therfyn, daeth llef o'r cwmwl golen, "Hwn yw fy anwyl Fab yn yr hwn y'm boddlonwyd : gwrandewch ef." (Mat. iii. 17; xvii. 5.) Ac wedi i helyntion trymaf a diweddafe ei oes fyned heibio, dangosodd Duw ei gymeradwyaeth barhaol o hono drwy ei ogoneddu gydag ef ei hun, a'r gogoniant oedd iddo gydag ef cyn bod y byd. (Ioan xvii. 5.) Prawf o gwbl ddibechodedd ein Harglwydd yn ngolwg Duw yw ei fod wedi ei dderbyn i eistedd ar ddeheu law y Mawredd yn y goruwchleodedd.

III. AMGYLCHIADAU EI DDIBECHODEDD.—"*Ynddo ef nid oes bechod.*"

1. *Er dyfod o hono mor agos at bechaduriaid.*—Yr oedd Crist fel y dywedasom eisioes yn gyfranog o'r un natur a phechaduriaid. Yr oedd efe yn fwy na chyfaill pechaduriaid—yr oedd yn frawd iddynt. Ond er bod yn gyfranog o'u

* Gwel yn helaethach Dr. BURNELL'S *Character of Jesus.*

natur, nid oedd yn gyfranog o'u pechod. Sylwasom ar hyn eisoes mewn cysylltiad â phechod gwreiddiol; ond y mae y peth mor wir mewn cysylltiad â phechod gweithredol â hyny. Nid hawdd i ddyn ddianc rhag bod yn gyfranog o arferion ei deulu; ond gwnaeth Crist hyny.-

Ac yr oedd Crist, heblaw eu natur, yn gyfranog hefyd o *amgylchiadau* pechaduriaid. Nid byw yn sanctaidd yn ein natur yn y nefoedd, ond ar y ddaiar a wnaeth Crist. Byw yn sanctaidd mewn byd pechadurus a wnaeth efe. A byw yn sanctaidd hefyd mewn byd pechadurus tra yn ymgymysgu â'i drigolion, a thra yn ymwneyd â'u hamgylchiadau. Nid monach yn treio byw yn sanctaidd mewn unigedd ydoedd Mab Duw—megys o dan lestr, rhag i ddylanwad afiach y byd i ladd ei rinweddau. Nage, ac nid un o nodwedd Ioan Fedyddiwr ychwaith yn ymneillduo i ddifffaeithwch o drafferth y byd a'i dwrw. "Yn y byd yr oedd efe," yn ymwneyd a'i orchwylion, am dymhor o leiaf, ac yn ymgymysgu yn barhaus â'i drigolion, hyd yn nod y rhai iselaf, mwyaf pechadurus o honynt. Ond er hyn i gyd, "ni wnaeth bechod ac ni chaed twyll yn ei enau." Yn nghanol pechaduriaid yr oedd yn ddidoleddig oddiwrthynt.

2. *Er cael ei demtio i bechod yn fwy na neb arall.*—Yr ydym yn dyweyd yn fwy na neb arall, oblegid arferiad y diafol ydyw ymosod yn ffyrnicaf ar y rhai tebycaf o wneyd mwyaf o niwed i'w deyrnas. Plant mwyaf gobeithiol eglwys Dduw trwy yr oesau sydd yn cael eu gosod yn y profedigaethau mwyaf tanlyd ganddo. Gwna profedigaeth cyffredin y cnawd y tro gyda golwg ar rai heb nerth yn y deall, na dyfnder yn y galon; ond os dengys dyn ieuanc fod digon o angerddolrwydd teimlad a nerth deallol ganddo i wneyd ymosodiadau hyfion ar allu y tywyllwch, daw y diafol a phrofedigaethau deallol, fel y rhai mwyaf grymus o lawer, i ymosod ar hwnw. Caiff hwn ei guro ganddo yn nhrigfa dreigiau amheuaeth ac anghrediniaeth ar un llaw, neu ryfyg a

hunan-hyder ar y llaw arall. A thybiwn nad oedd y diafol ddim heb wybod mai amcan dyfodiad Mab Duw i'r byd ydoedd dattod ei weithredoedd ef a dymchwel ei deyrnas. Ac oblegid hyny ymosododd arno yn foren, ac yn ffyrnicach nag y gwnaeth ar neb arall o lawer. Profedigaethau meddylol gan mwyaf a ddefnyddiwyd ganddo yn yr anialwch—profedigaethau i brofi ei hun yn Fab Duw, ar gais, ac yn ol cynllun y diafol. Ond er mor gyfarwydd oedd yr ymosodwr, ac er mor nerthol yr ymosodiad, ac er fod ein Harglwydd hefyd yn gwbl ddigynorthwy yn yr amgylchiad, eto daeth allan yn fuddygwr. Ac wedi i'r diafol ei adael ef, wele angelion a ddaethant ac a weiniasant iddo. *Wedi* hyny cofier, ac nid cyn hyn, "Sethrais y gwinwryf fy hunan, ac o'r bobl nid oedd un gyda mi."

Dywedir wrthym gan yr apostol nad oes i ni Archoffeiriad heb fod "wedi ei demtio yn mhob peth yr un ffunud & ninau." "Yr un ffunud & ninau," ie, yn wir, mor bell ag y mae y "pob peth," y temtiwyd ef ynddynt yn myned; ond nid yn angerddolrwydd y temtiad. Yn ffyrnigrwydd yr ymosodiad gelymol fe'i temtiwyd ef yn bur wahanol i ni, ond er hyny "heb bechod."

Ac y mae dibechodedd yr Iesu yn yr amgylchiadau hyn yn ymddangos i mi yn beth hollol wyrthiol, ac yn gymaint o brawf o'i Dduwdod ac o'i ddwyfol ddanfoniad & dim. Pe gofynid i mi pa un o wyrthiau bywyd sanctaidd ein Harglwydd yw y ryfeddaf, dywedem *mai gwyrth y bywyd sanctaidd ei hun*. Os myn ein gelymion, neu yn hytrach gelymion ein crefydd, cant wadu gwyrthiau ereill, neu trwy ddyfeisiau ystrywgar cânt eu hesbonio i ffwrdd, fel y mynont; ond wedi cael llonydd gan y lleill i gyd, fel ag i fod ar fin tafu y goruwch naturiol mewn crefydd dros y bwrdd, y mae yna un wyrth yn aros, ac er pob ystryw, aros hefyd a fyn hi—*gwyrth bywyd dibechod Mab Duw, yn yr amgylchiadau a nodasom*.

IV. GWERSI YMARFEROL ODDIWRTH EI DDIBECHODEDD.—Y mae dibechodedd yr Iesu

1. *Yn brawf fod ei farwolaeth yn iawnol.*—O holl bynciau dyrys llywodraeth foesol Duw, y pwnc mwyaf dyryslyd o lawer, i.e., y pwnc nas gellir o gwbl ei ddadrys, ydyw cystuddiau ac angau yr Iesu dibechod, os na chredwn ei fod wedi marw “dros ein pechodau ni, yn ol yr ysgrythyrau.” (1 Cor. xv. 3.) “Yr enaid a becho, hwnw a fydd marw,” ydyw y reol gyffredin, ac eto y mae yr Iesu yn tywallt ei enaid i farwolaeth heb bechu o gwbl. Ac y mae y dyryswch yn cynyddu pan gyfrifom ef “wedi ei faeddu, ei daro gan Dduw, a’i gystuddio.” (Esaï. liii. 4.) Ond os derbyniwn esboniad y Beibl, y mae y cwbl yn ddealladwy. “Ond efe a archollwyd am ein camweddau ni, efe a ddrylliwyd am ein hanwireddau ni; cospedigaeth ein heddwch ni oedd arno ef, a thrwy ei gleisiau ef yr iachawyd ni. Nyni oll a grwydrasom fel defaid; troisom bawb i’w ffordd ei hun: a’r Arglwydd a roddes arno ef ein hanwiredd ni i gyd.” (5, 6.) Ac onid ydyw cospedigaeth mor ofnadwy ar yr Iesu dibechod yn amlygiad effeithiol o gariad Duw at gyfiawnder ar un llaw, a’i gasineb digymysg o bechod ar y llaw arall.

2. *Yn brawf o uniondeb a gogoniant y ddeddf.*—Bu yr Iesu farw er amddiffyn y ddeddf yn ngwyneb cam, a bu fyw yn ei hol er dangos nad oedd dim cemni yn y ddeddf ei hun. Pa uniondeb, a harddwch, a gogoniant bynag sydd yn welledig yn mywyd Mab Duw, nid ydynt yn ddim aingen nag uniondeb, a harddwch, a gogoniant y ddeddf wedi eu hargraffu arno. Y ddeddf ydoedd y *mould* i’r hon y toddwyd bywyd ein Harglwydd gan gariad didwyll at Dduw; a pha ffurf bynag sydd ar ei fywyd, gan hyny, ffurf wedi ei chymeryd oddiwrth y ddeddf i’r hon y toddwyd ef ydyw. Heblaw dangos gan hyny fod y ddeddf yn sanctaidd, uniawn a da, y mae bywyd ein Harglwydd yn dangos hefyd ei bod yn hardd

a gogoneddus ; ac yn hardd a gogoneddus am ei bod yn sanctaidd, uniawn, a da.

3. *Yn brawf nad oes yn Mab Duw ddim i'w anghymwyso i fod yn dyner wrth bechadur.*—Gan fod yr Iesu yn ddibechod gallwn benderfynu nad oes dim caledrwydd annaturiol yn ei galon. Pechod sydd yn galed ac nid sancteiddrwydd. Peth annaturiol ydyw pechod ei hun, ac y mae yn annaturiol pawb fyddo yn euog o hono. Y fath fwystfil rheibus y mae y pechod o feddwdod wedi ei wneyd o'r tad fu unwaith yn dynergalon. Ond "nid oes i ni Archoffeiriad heb fedru cyd-ddyoddef A'n gwendid ni," ac y mae genym ddau reswm dros hyn ; "Y mae wedi ei demtio yn mhob peth yr un ffunud & ninau ;" ac i goroni y cyfan, y mae, er hyny, "heb bechod."

4. *Yn brawf o'r angenrheidrwydd mawr sydd am i ddysgyblion Crist i ymdrechgu bod yn debyg iddo.*—Y mae Iesu dibechod yn deilwng o ganlynwyr cyffelyb iddo ei hun. Ni fyn Crist ddim o'i ieuo yn anghymharus gyda'r ansanctaidd : "Canys pa gyfeillach sydd rhwng cyfiawnder ac anghyfiawnder ? A pha gymundeb sydd rhwng goleuni a thywyllwch ? A pha gysondeb sydd rhwng Crist & Belial." (2 Cor. vi. 14—15.) Y mae angenrheidrwydd i'r rhai sydd wedi eu galw yn ol ei arfaeth ef i fod yn un ffurf â delw ei Fab ef ; fel y byddai efe yn gyntaf-anedig yn mhlith brodyr lawer. (Rhuf. viii. 29.)

5. *Yn brawf o'r sefyllfa ogoneddus sydd yn aros credinwyr yn y nefoedd.*—Gogoniant penaf Crist ydyw perffeithrwydd ei gymeriad moesol ; ac er nad yw y saint ond cyfranogion mewn rhan o'r gogoniant hwn yn bresenol, eto ni wyddom pan ymddangoso efe, y byddwn gyffelyb iddo ; oblegid ni a gawn ei weled ef megys ag y mae.

FFOI RHAG Y LLID A FYDD.

GAN Y PARCH. R. HUGHES, CENDL.

"A phan welodd efe lawer o'r Phariseaid ac o'r Saduceaid yn dyfod i'w fedydd ef, efe a ddywedodd wrthynt, O genedlaeth gwi-berod, pwy a'ch rhagrybuddiodd i ffoi rhag y llid a fydd? Dyg-wch gan hyny ffrwythau addas i edifeirwch."—*Mat. iii. 7—8.*

Y geiriau hyn a gynnwysant y pethau canlynol :

1. Fod cospedigaeth i gael ei gweinyddu ar bechaduriaid.
2. Mai y ffordd i bechaduriaid osgoi y gospedigaeth hon yw edifeirwch.
3. Nad yw ymostyngiad ffurfiol i ordinhad grefyddol yn brawf anffaeledig o fodolaeth edifeirwch.
4. Fod gwir edifeirwch i'w sicr adnabod trwy ei effeithiau moesol.

I. Y GOSPEDIGAETH YR HON A WEINYDDIR AR BECHADUR-IAID A DDYNODIR YN Y GEIRIAU HYN TRWY YR YMADRODD "LLID A FYDD."—Mae dynion yn ddeiliaid llywodraeth or-uwchddynol; mae y llywodraeth hono yn cael ei gwein-yddu wrth ddeddf bennodol; mae tarddiad y ddeddf hono o ewyllys Duw; mae unrhyw wrthwynebiad i'r ew-yllys hwnw yn rhwym o beri anfoddlonrwydd Duw; mae an-foddlonrwydd Duw yn sicr o gael ei arddangos mewn cosp-edigaeth o ryw ffurf; mae amseriad y gospedigaeth hono wedi ei sefydlu yn y dyfodol; bydd dyfodiant y gospedigaeth yn ddiderfyn; bydd diderfynolrwydd ei dyfodiant yn ych-wanegu at ei phwys.

Mae dynion yn fodau llywodraethedig.—Mae pob teulu yn deyrnas—pob cyfundeb yn ymherodraeth; ac felly y mae genym deyrnas ar deyrnas, ymherodraeth ar ymherod-raeth, brenin ar frenin, ac yn benaf oll Duw yn Frenin ar y

cwbl—yn “Frenin breninoedd.” Olrheinier o ddeddf i ddeddf, o achos i achos, o effaith i effaith, o fyd i fyd, o fod i fod, a bydd yn rhaid o’r diwedd i ni ddyfod at ryw un Bod mawr yr hwn sydd yn eistedd wrth helm y greadigaeth ac yn llywio ei holl symudiadau—a’r Bod hwnw yw Duw.

Mae y llywodraeth oruwch-ddynol hon yn un o ddirgelwch dirfawr, ond eto *nid yw yn un o gymysgedd diddeddf*. Yn mhob talaeth o honi y mae yn ddarganfyddadwy ddeddf arbenig wrth yr hon y mae yn cael ei gweinyddu yn ddi-eithriad. Mae y ddeddf hon wedi cael ei hysgrifenu ar dywod y môr, ar bob glaswelltyn yn y maes, ar bob deilen yn y goedwig, ar bob seren yn yr awyr, ar aden pob seraph, ar lech pob calon—mae wedi ei hystrydebu ar natur faterol a moesol. Trwy sylwi ar ei gosodiadau cyfarwyddir dynion i ymddwyn mewn cysondeb â’r lywodraeth oll-lywyddol yn gystal ag â’u buddion goreu hwy eu hunain.

Nid dyfeiswaith o eiddo dealltwriaethau ereill mewn un gradd yw y ddeddf hon. Cynyrchiad o eiddo y meddwl dwyfol—archiad o eiddo yr Ysbryd tragwyddol—gosodedigaeth o eiddo ewyllys Duw yn unig ydyw. Ac y mae mor berffaith ac anffaeledig a Duw ei hun. Ond na feddylier am Dduw fel gormesdeyrn yr hwn a lunia ddeddf wrth ei ewyllys ei hun i ateb ei hunan-ddybenion heb un golwg ar les ei ddeiliaid. Y ddeddf wrth yr hon y gweinydda ei lywodraeth, a’r hon a dardd o’i ewyllys penarglwyddiaethol ei hun sydd gydblethiad o uniondeb diwyrni a charedigrwydd diderfyn. Grasol yw efe yn gystal a chyfiawn; ac nis gall ei ddeddf fod yn wahanol gan fod ei tharddiad o’i ewyllys ef.

Mae unrhyw weithred groes i’w ewyllys ef, o angenrheidrwydd, ar unwaith yn cynhyrfu ei lidiaogrwydd.—Mae yn bod felly gyda ni, ac yn hyn nis gall lai na bod felly gyda’r Anfeidrol. Nis gall efe lai na bod yn “ddigllon wrth yr annuwiol, o herwydd ei fod yn dyfod i wrthdarawiad uniongyrchol a’i ewyllys—gwrthdarawiad sydd yn agored i fod yn

ddinystyr i ddyn, ac yn sicr o fod felly oddieithr i ryw ymyriad trugarog ei attal. Dywedir fod pob tro y gesyd dyn ei droed ar y llawr yn peri i'r sir grynnu, i'r cyfandir grynnu, i'r ddaiar grynnu, i grynriad gymeryd lle hyd ymyl eithaf y cread. Sicr yw fod pob gweithred bechadurus a wna dyn, pob gair annuwiol a ddywed dyn, pob meddwl llygredig o fewn dyn, pob teimlad halogedig a red trwy fynwes dyn yn ennyn ias o ddigofaint trwy hanfod y Duw Hollallnog.

Amlyga digofaint Duw ei hun mewn cospedigaeth o ryw ffurf.—Tynodd y cyn-ddiluwiaid a'r Sodomiaid arnynt eu hunain aflwydd a phoen, y rhai oeddynt ganlyniadau uniongyrchol eu gweithredoedd drygionus, ond mewn ychwanegiad at y rhai hyny dygodd Duw arnynt y cospau neillduol o ddiluw a thanllyd frwmstanaidd dymhestl am eu ffeidd-derau mawrion. Defnyddia Duw amrywiol ffyrdd i geryddu pechaduriaid yn y byd hwn. Yn mha rai o ffurfiau echrydus y gwel efe yn dda gospi yr anedifeiriol yn y byd a ddaw nis gwyddom. “Tywyllwch eithaf,” “pwll diwaelod,” “tân tragywyddol,” a'r “pryf na bydd marw,” ydynt ymadroddion drwy y rhai y disgrifir yn y Testament Newydd y gopedigaeth a weinyddir gan Dduw ar yr annuwiol yn y byd a ddaw. Dichon nad yw y rhai yna ond ymadroddion ffigurol yn unig. Ond mewn rhyw ffurf ofnadwy y mae efe yn, ac y gwna efe, weinyddu arnynt y gopedigaeth a haeddant—ac y mae y ffurf hono, yn ddiau, y fath fel nad oes yr un gydmariaeth ddaiarol, yr un tywyllwch yn ddigon du, yr un pwll yn ddigon dwfn, yr un tân yn ddigon poeth, yr un pryf yn ddigon atgas i'w gosod allan yn llawn.

Mae digofaint Duw yn ei berthynas â'r annuwiol yn awr yn bodoli. Efallai nad yw yn amlygiedig yn awr, ond daw felly. *Yr amser ar yr hwn y cymer ei law arddangosiad le sydd yn y dyfodol.* Hyny yw, yn y dyfodol i ni yn y byd hwn. Nid y byd hwn yw y carchardy—y gosple yn nheyrnas Duw. Yn y byd a ddaw y mae hwnw. Y drygan a

ddisgynant ar bechaduriaid yn y bywyd hwn nid ydynt ond diferynau yn unig, y rhai a ddeuant i lawr yn achlysurol o'r taran-gwmwl o ddigofaint dwyfol sydd yn hofian uwch eu penau. Yn ol—yn y byd a ddaw—y mae y gawod fawr. A sylwa, bechadur ! dichon na bydd yn hir—dichon na bydd ond amser byr iawn cyn y daw.

A phan unwaith y dechreuai *ni phaid byth a dyfod*. Daw yn ddiddiwedd. Lluosogwch nifer ser y nef, a nifer tywod y môr, a hyn yna drachefn, a nifer gronynau y ddaiar, a rhoddwch filiwn o ganrifoedd am bob un o'honynt, ac wedi i'r amser anamgyffredadwy hir yna ddyfod i ben, dyfod y bydd y digofaint, "llid a fydd," heb arwydd iddo beidio dim. Pan y bydd un cwmwl yn ymarllwys ar y pechadur, bydd cwmwl arall yn aros i gymeryd ei le ; pan y bydd un don wedi ymdywallt arno, bydd ton arall yn dyfod, a thon arall yn dyfod, a thon arall drachefn yn dyfod, a phob ton yn fwy fwy—yn treiglo heb baid o ddyfnfor tragywyddoldeb !

Ac y mae y dyfod diddiweddd hwn yn mwyhau ei llymdostedd.—Yr ydym yn derbyn llawer o'n mwynhad ac o'n gofid o'r dyfodol. Pe byddem yn yr amgylchiadau mwyaf cysurus, ac eto dan argraffiad fod rhyw ddrygfyd mawr heb fod yn mhell o'n blaen, nis gallem fod yn ddedwydd—gwnai y rhagolwg o'r drygfyd yn y dyfodol leihau, os nad diddymu, ein mwynhad yn y presenol. O'r tu arall, er bod yn y sefyllfa fwyaf adfydus, pe byddai genym ragolwg am ymwared sicr yn y dyfodol, gwnai hynny liniaru y poen—ysgafnau y cystudd yn y presenol. Angel gobaith a sisiala yn nglust y trallodus fod amser gwell i ddyfod, a phe na byddai i'r amser gwell hwnw byth ddyfod, cynnalai y gobaith hwn y meddwl yn ei helbul presenol. Ond nid oes i'r colledig yn y byd a ddaw ddim o hyn—ddim gobaith am ymwared nac amser gwell i ddyfod i'w ran byth. Nid oes iddo ond amser gwaeth, a thragywyddoldeb gwaeth, a gwaeth, a gwaeth, a gwaeth o hyd ! I'r pechadur damnedig yn y byd a ddaw ni

bydd i'w weled ond môr o boenau yn ymdóni, yn ymehwyddo, yn ymgynddeiriogi hyd eithaf byth-ymestynol tragywyddoldeb. O pwy na ddiangai rhag y gospedigaeth hon ! a oes ffordd i wneyd hyny ?

II. Y MAE FFORDD TRWY YR HON Y GALL POB UN O HON-OM OSGOI Y GOSPEDIGAETH HON. Y FFORDD HONO YW EDIFEIRWCH.—Gwir yw mai nid edifeirwch yn unig sydd yn angenrheidiol i hyn ; ond y mae edifeirwch yn un peth sydd yn hanfodol i hyn ; ac y mae yr hwn a wna edifarhau yn debyg neu yn sicr o wneyd hefyd y pethau ereill ydynt yn angenrheidiol. “Pwy,” meddai Ioan wrth y Phariseaid a'r Saduceaid, “a'ch rhagrybuddiodd i ffoi rhag y llid a fydd ?” fel pe dywedasai gyda math o wawdiaith sanctaidd-neu frathair eysegredig, Chwi, Phariseaid, gyda'ch phylacterau llydain, a'ch ystor fawr o gyfiawnderau ! pwy erioed a feddiannodd y fath feiddgarwch, fel ag i beri iddo ddywedyd wrthyh chwi fod eisiau i chwi—bobl mor neillduol o dda a chwi—ffoi rhag y llid a fydd ? A chwithau, Saduceaid, y rhai ydyh yn llawer rhy ddeallol i gredu y fath syniadan cyffredin—y fath athrawiaethau plentynaidd a bodolaeth ysbryd, anfarwoldeb enaid, adgyfodiad y corff, dydd barn, nef ac uffern ! Pwy erioed allodd gael genych chwi lyncu y fath ofergoeliaeth fel ag i chwi dybied fod yn angenrheidiol i chwi ffoi rhag y llid a fydd ? Beth sydd i chwi fel Saduceaid i'w ofni yn y dyfodol ond yr hyn sydd yn disgyn i ran dynion yn gyffredin yn y bywyd hwn, ar ddiwedd yr hwn—yn ol eich credo chwi—y mae yr oll sydd o ddyn yn myned i hollol a bythol anghofrwydd ac anymwybyddiaeth ? Mae yn debyg mai dyfod yma i'm bedydd i ddarfu i chwi am fod ereill yn gwneyd hyny, neu oddiar ryw gywreingarwch. Ond os ydych chwi, Phariseaid a Saduceaid, yn ddiragrith ac o ddifrif yn ewyllysio ffoi rhag y llid a fydd, deallwch mai trwy edifeirwch y mae i chwi wneuthur hyny—“dygwch gan hyny ffrwythau addas i EDIFEIRWCH.”

A beth yw edifeirwch? *Gofid o herwydd pechod ydyw, a'r gofid hwnw yn un goleuedig, trwyadl, a pharhaus.*

Dylai fod, nid yn rhyw deimlad anwybodus, rhyw gynhyrriad dall, ond yn cyfodi oddiar argyhoeddiad cyflawn, dealltwriaeth briodol, a gwybodaeth gywir yn nghylch natur a chanlyniadau pechod.

Ac nid rhyw ofid rhanol a ddylai fod yn unig, ond dylai dreiddio drwy yr oll o gyfansoddiad y dyn. Gwelsoch efallai cyn hyn ddwfr yn disgyn yn ddiferynau o graig. Yn diferynu y mae ac wedi bod, haf a ganaf, dros lawer canrif; ond y graig a erys yn graig o hyd—mor galed ag erioed. Llawer a dywalltant ddagrau y rhai ydynt debyg i ddagrau edifeirwch, ond eu calonau ydynt gelyd fel yr adamantaidd graig. Eu dagrau ydynt rai o graig—o graig nad yw byth yn malurio. Ond gwna gwir edifeirwch a dyn fel y gwna y ffwrnais a'r metel. Dyna y metel wedi ei fwrw i'r ffwrnais; ac yno y poethir ac y toddir ef hyd nes y gellir ei lunio a'i fathu fel yr ewyllysier. Dylai yr oll o ddyn gael ei doddi gan ei edifeirwch fel y galler ei buro oddiwrth holl sothach pechod a'i ailffurfio gan ddylanwadau Ysbryd Duw, a gwneyd iddo ddwyn o'r newydd y ddwyfol ddelw.

Mae gofid edifeiriol rhai yn ddiflanedig iawn. Buan yr a heibio. Wylant o herwydd pechod yr awr hon, a chwarddant am ei ben yr awr nesaf; heddyw hyrddiant ef oddiwrth ynt fel pe byddai yn bryfyn gwenwynig, ond y fory anwylant y sarff yn eu mynwes. Dylai galar o herwydd pechod barhau gyhyd ag y byddo pechod i alaru o'i herwydd—gyhyd ag y byddo adgof o bechod yn aros yn y meddwl. Gwir edifeirwch a barha byth. Pedr edifeiriol hyd yn nod yn y nef nis gallai beidio wylu mor chwerwdost ag erioed oni bai fod dau beth yn ei attal i hyny, sef llawn sicrwydd o fod Duw wedi maddeu iddo, a mwynhad o natur wedi ei chwbl berffeithio.

III. Cynwysa y testyn hefyd NAD YW YMOSTYNGLED FFURFIOL

I ORDINHAD GREFYDDOL DDIM YN BRAWF ANFFAELEDIG O FODOL-AETH EDIFEIRWCH.—Dyma ddynion y rhai oeddynt yn fanwl i eithafion yn y sylw a dalent i ordinhadau a seremoniau crefydd yn eu hamserau ; ac mewn ychwanegiad at y cwbl, parod oeddynt i ymostwng i fedydd Ioan : mewn gair, nis gallasai dim defodau allanol fod wedi eu hordeinio na buasent hwy ar unwaith yn eu cyflawni. Ond eto ni phetrusai oracl yr Iorddonen gymhwyso atynt yr ymadrodd cyffrous ac erchyll hwn, “ O genedlaeth gwiberod ! ” Yr oeddynt hwy eto yn amddifad o iawn edifeirwch.

Mae crefydd yn mhob cyfnod o'i hanes wedi bod a chanddi ei hordinhadau.—Y rhai hyn a wasanaethant fel profion o ufudd-dod, gwystlon o freintiau, arwyddion o ffeithiau, bras-luniadau o athrawiaethau, neu gysgodion o wirioneddau moesol. Yr ordinhad a ddysgai ac a weinyddai Ioan oedd bedydd, a'r hyn yr oedd hi yn ei arwyddo oedd edifeirwch.

Dylid ufuddhau i bob ordinhad yn yr ysbryd yr hwn y mae hi i'w arwyddo, yn gystal ag yn y ffurf yn yr hon y mae hi i gael ei gweinyddu.—Y ffurf heb yr ysbryd yw y lleuad heb yr haul, y corff heb yr enaid, yr arlun heb fywyd. O herwydd hyn adgoffai Ioan ei wrandawyr na byddai eu dyfodiad i'w fedydd ef, heb eu bod wedi eu meddiannu gan edifeirwch, ddim yn sicrhau iddynt gadwedigaeth.

Gall fod ordinhad yn berffaith o ran ffurf ei gweinyddiad heb fod dim o'r ysbryd cyfatebol yn ei deiliaid.—Mae rhai yn ddigon coelgrefyddol i dybied, os bydd yr ordinhad wedi ei gweinyddu arnynt neu iddynt yn y ffurf briodol gan swyddog o ordinhad esgobyddol, ac o'r hyn a elwir yn olyniaeth apostolaidd, fod hyny iddynt yn fath o drwydded i'r nef ; ond os na bydd wedi ei gweinyddu gan un o'r desgrifiad hwnw na fydd hyny yn ddim ond ffug neu grachfeddygiaeth grefyddol. Ond dysg y Beibl yn wahanol. Dyna ordinhad neillduol, ac un neillduol wedi ei bennodi i'w gweinyddu, a'r un hwnw yn gweithredu dan awdurdod arbenig ac

ysbrydoliaeth uniongyrchol y Nef, ac eto sicrha yr un hwnw ei hun fod rhai o'r rhai a ymostyngant i'r ordlnhad hon o'i weinyddiad ef, wedi'r cwbl, yn ddim amgen na gwiberod ysbrydol—seirff moesol, yn agored i lid Duw a thragywyddol ddinystr. Pe byddech chwi wedi eich bedyddio gan archesgob Lloegr, gan y pab o Rufain, neu gan yr un mwyaf a sancteiddiaf o ddynion; ie, hyd yn nod pe byddech wedi derbyn yr ordlnhad o ddwyllaw. Archoffeiriad mawr nef a daiar ei hun, gallech wedi'r cwbl fod yn ddim gwell na Judasiaid byw—yn ddim gwell na hiliogaeth ysgeler uffern.

IV. MAE GWIR EDIFEIRWCH I'W SICR ADNABOD WRTH EI EFFEITHIAU MOESOL.—Pob pren a adwaenir wrth ei firwyth. Felly hefyd y mae pren edifeiriwch yr hwn a blenir gan y llaw ddwyfol yn nhir cynrychfawr y galon ddynol. Ymsaetha ei wreiddiau i ddyfnderoedd yr enaid, ac ymwauant drwy hyd a lled ei fodolaeth; lleda ei ganghenau a'i ddail yn mhob cyfeiriad yn awyrgylch ei fywyd ymarferol; blagura, blodena, a dwg firwythau teilwng o hono ei hun. O herwydd hyn y dywed Ioan wrth ei wrandawyr y gorchymyn hwn, "Dygwch gan hyny firwythau addas i edifeiriwch." Fel pe y dywedasai, Trwy eich dyfodiad yma i gael eich bedyddio genyf fi, yr ydych yn gwneyd proffes o edifeiriwch; yn awr bydded fod eich holl gymeriad yn cydgordio a'r broffes hono—bydded fod eich bywyd wedi ei glysydu a firwythau edifeiriwch. A beth yw y rhai hyny? Yn eu plith gellir cyfrif y rhai canlynol:

Ymadawiad a phob pechod; cyflawniad o bob dyledswydd; meithriniad hunan-ymwadiad; ymdrech i gael gan ereill edifeirhau; barn dyner am ereill; amynedd dan gystuddiau; a diolchgarwch gwresog am drugareddau.

Pwy all gredu eu bod hwy wedi edifarhau—y rai a barchant mewn pechod, a ymdrybaeddant mewn anghymedroldeb, a ruthrant i ddrygioni, a ymhyfyrdant mewn arferion pechadurus? Ni wna yr un dyn synhwyrol hyny—llawer llai y

Daw Hollwybodol ! Caseir, gochelir, a phendant adewir pob pechod gan y gwir edifeiriol.

Ac nid yn unig *gadewir y pechodau*, ond hefyd *cyflawnir y dyledswyddau*. Nid ymfoddllona rhai gwir edifeiriol ar dduwioldeb nacaol, ond ymofynant hefyd am rinwedd cyflawniadol—daioni gweithredol. Cyflawnant weithredoedd da megys pe byddent yn meddwl y gallent wneyd trwy hyny iawn am eu hanufudd-dod blaenorol, neu megys pe y gallent drwy eu gwaith ennill y nef.

Ond er hyny *nid ydynt hunan-gyfiawn neu yn ymorphwys ar y gweithredoedd da a wnant*.—Ond dywedant yn hytrach gyda Job, “Y mae yn ffaidd genyf fi fy hun, ac yr ydwyf yn edifarhau mewn llwch a lludw.” Neu gydag Esaiah, “Yr ydym ni oll megys peth aflan, ac megys bratiau budron yw ein holl gyfiawnderau.” Neu gyda Paul, “Mi a wn nad oes ynof fi (hyny yw, yn fy ngnawd i) ddim da yn trigo.” Ar ol iddynt wneuthur pob peth ar a orchymynasid iddynt, dywedant, “Gweision anfuddiol ydym.”

Ac nid yw y rhai edifeiriol yn foddlon ar wneuthur y pethau hyny ydynt yn anhebgorol i’w hiachawdwriaeth hwy eu hunain, ond *ceisiant hefyd ddwyn ereill i feddiant o iachawdwriaeth—ymegnant i ddwyn ereill i edifeirwch*. Nid yn unig wylodd Pedr yn chwerwdost o herwydd ei bechod ei hun, ond pregethcdd hefyd edifeirwch i ereill—tybiaf fy mod yn awr yn clywed ei lais treiddiol yn dywedyd wrth y miloedd deffroedig ar ddydd y Pentecost, “Edifarhewch !” Pan y dygwyd Paul i edifeirwch, ni a’i cawn ef yn myned yn uniongyrchol i bregethu y gwirionedd i baganiaid Arabia. Nid yw y rhai hyn ond enghreifftiau nodedig allan o nifer annhraethadwy y rhai a ddangosant yr hyn a wneir gau yr holl rai edifeiriol yn eu priodol gylchoedd.

Y maent hefyd *yn dirion yn eu barn am ereill*. Y maent yn hollol deimladwy o’u beiau a’u colliadau eu hunain, ac o ganlyniad, hawdd y gallant gydoddef â gwendidau ac an-

mherffeithderau rhai ereill. Pa fodd y gallant fod yn wahanol? Y rhai y mae eu calonau yn ddolurus o herwydd eu pechodau eu hunain yn erbyn eu Gwneuthurwr, a yw yn bosibl y gallant hwy roddi eu mynwes yn llety i ysbryd cyhuddgar? y gallant hwy ymbleseru mewn condemnio eu cydgre-aduriaid? y gallant hwy gyhoeddi barn lem ar eu cydhech-aduriaid? Na! y maent hwy yn fwy tebyg o feithrin barnau a theimladau tyner, tirion, rhyddfrydig am bawb ereill.

Dangosant hefyd *amynedd dan gystuddiau*. Wedi iddynt gael y fath weledigaeth o'u huffernol haeddiant eu hunain, boddlon fyddant i ddyoddef pob dyoddefiadau a ddichon ddyfod iddynt yn y byd hwn gyda'r dyoddefgarwch mwyaf amyneddus, gan wybod a theimlo fod Duw yn gofyn ganddynt lai nag a haeddai eu hanwiredd. Ni a gawn egluriad o hyn yn y ddau leidr ar y groes. Yr oedd y ddau yn dwyn yr un cymeriad, ac yn dyoddef yr un gosp; ond parhaai un mewn anedifeirwch—cyfaddefai y llall ei enogrwydd, a chyffesai ei edifeirwch; ac felly difriai, cablai, rhegai y naill; ond y llall oedd amyneddgar, gostyngedig, a llaraidd, "a nyni yn wir yn gyfiawn," meddai ef wrth ei gyd-ddrwgweithredwr, "canys yr ydym yn derbyn yr hyn a haeddai y pethau a wnaethom;" ac felly trwy rym yr argyhoeddiad hwn dyoddefodd y groes yn amyneddgar wrth ochr ei Waredwr croeshoeliedig, y dieuog Iesu; tra yr oedd y llall yn parhau yn ffyrnig a thrahaus, ac efallai yn bwrw ei anadliad olaf allan gyda melldithion ar ei wefusau gwelwon. Hyd yn nod loesion y croeshoeliad nis gallant gynyrchu diamyneddgarwch mewn edifeiriol ysbryd.

O ysbryd mor amyneddgar, ymostyngar, a dyoddefgar a hwn, pa fath *lifeiriad o ddiolchgarwch a dynir allan gan fawrion drugareddau Duw!* Try yr edifeirwch efengylaidd am y þeiau, yn gân orfoleddus am eu maddeu; ac yn ngoleu y gân orfoleddus am y maddeu, gwel y meddwl edifeiriol fod pob dawn yn drugaredd, ac yn mhob trugaredd destyn diolch na ddihysbyddir gan foliannau tragwyddoldeb.

RHYBUDDION ADDYSGIADOL ODDIWRTH BECHOD A THYNGED JUDAS.

GAN Y PARCH. H. E. THOMAS, BIRKENHEAD.

“Pechals, gan fradychu gwaed gwirion.”—MAT. xxvii. 4.

Y mae llawer wedi ei ysgrifenu, ac wedi ei ddychymygu, beth allasai fod dyben Iesu Grist yn cymeryd dysgybl o fath Judas ; a beth o'r ochr arall a allasai fod dyben y dysgybl hwnw yn bradychu y fath athraw. Dichon fod perygl myned i ymyraeth yn rhy hyf â phethau dirgel y Beibl—myned i geisio agor y cloion nad ydyw Duw ei hun wedi ymddiried yr un allwedd i ni. Eto nid yw yr Arglwydd yn anghefnogi ymchwiliaeth ystyriol a phwyllog i bethau dirgel crefydd, mwy na phethau dirgel natur.

Ni a gynygiwn y tri rheswn canlynol dros waith Crist yn dewis un fel Judas yn ddysgybl iddo :

1. *Rhoi pob mantais i'r cymeriad gwaethaf gael gafael ar fywyd tragwyddol.*—Un drwg oedd ef o'r dechreuad. Yr oedd hedyn brad yn ei galon o'r cychwyn ; ac yr oedd yn cynnrychioli un o'r dosbarthau gwaethaf o bechaduriaid. Dyma Fab Duw yn ei gymeryd i'w ymyl, i swn ei weddian a'i gynghorion, ac i olwg ei esiampl bur, i roi pob mantais iddo droi yn ddyn da, a chael ei gadw byth.

2. *Dangos fod y dalent naturiol oedd ganddo yn un gymhwys iawn, ond cael ei llywodraethu gan wir grefydd, at wasanaeth ei achos yn y byd.*—Peth o bwys ydyw gweled a chefnogi talent. Yr oedd gan Judas dalent werthfawr at drefnu arian a phethau amgylchiadol. Gwerthfawr iawn ydyw cael dyn deheuig gyda phethau allanol crefydd. Dyma Iesu Grist yn gosod ei nod ar y dalent gymhwys i fod yn wasanaethgar gyda y rhan yma o'i waith.

3. *Rhoi cyfle i elyn, yn gystal a chyfeillion, i gael bod yn dyst o'i fywyd a'i weithrediadau dirgel a chyhoedd.*—Rhag i neb dybio mai rhyw gynghrair oedd rhyngddo a nifer o ddynion, i gael ganddynt ddyweyd ei fod yn byw fel hyn yn wahanol i bawb, ac yn gwneyd gweithredoedd nad allasai neb arall eu gwneyd, dyma ef yn gadael i lygaid craff, beirniadol gelyn ei wyllo yn mhob lle.

Am ddyben Judas yn bradychu y fath athraw, gallem enwi tri pheth allasai fod yn ei gymhell :

1. *Ariangarwch.*—Gwir nad yw y swm a gasodd am yr Iesu, sef “deg-ar-hugain arian,” rhyw dair punt a phymtheg swllt o'n harian ni, ond bychan iawn i foddioni gwanc ysbryd ariangar. Tra thebyg iddo ddysgwyl cael mwy. Pwy erioed a glywodd am gybudd yn cael ei bris ? Ei siomi y mae yn gael yn wastad mewn ffair a marchnad, a da iawn hyny. Eto dichon ei fod yn ceisio boddioni ei hun am y pris bychan hwn, trwy ddyweyd wrtho ei hun fel hyn : “Gwir i mi ddysgwyl cael rhagor, ond mi gaf fwy eto ; nid mewn arian, efallai, ond mewn ffair a nawdd ; yr wyf yn ymwneyd â boneddigion penaf Jerusalem a'r cylchoedd ; nid ydynt yn dewis rhoi rhagor o arian am dano, yn lle ei fawrhau, ni roddant ond hen bris caethwas am dano, gadawaf iddynt yn eu pris eu hunain, gan ddysgwyl mantais fwy eto.” Dyma fel yr ymgydwai ariangarwch yn ei galon ef, ac y gwna mewn llawer calon eto.

2. *Uchelgais.*—Dichon ei fod yn parhau yn gryf yn y syniad mai Messiah tymhorol a fyddai Iesu Grist, a'i fod yn anesmwyth eisiau iddo amlygu ei hun fel y cyfryw. Meddyliai y gwnai y bobl, efallai ei waredu os cynnygiai neb ei niweidio yn wirioneddol, neu yn hytrach y gwnai ef wyrth nerthol er gwaredu ei hun, a sefydlu ei freniniaeth yn y fan. Os felly, tybiai weithiau na ddeusi neb i wybod am ei waith yn ei werthu ; ac os deuent, y maddenid iddo yn union, am fod hyny wedi troi yn foddion i'r athraw osod ei hun yn frenin

yr Iuddewon. Addawai ryw ddyfodol dedwydd iddo ei hun yn y deyrnas newydd. Barnai fod ganddo obaith lled gryf am swydd uchel. "Myfi, yn ddiau," meddai yn ddystaw wrtho ei hun, "a fydd canghelydd y drysorfa; y mae y profiad wyf wedi ei gael yn barod gyda'r gôd, a'r boddlonrwydd wyf wedi ei roi, yn peri i mi hyderu am hyny." Rhaid cymeryd gofal gydag uchelgais rhag iddo ein gyru i ryfygu.

3. *Dialgarwch*.—Gallem feddwl iddo ddigio wrth Grist a'i ddysgyblion am y cerydd a gafodd yn nhŷ Simon, yn Bethania. Pan welodd y wraig yn tywallt yr enaint gwerthfawr ar ben yr Iesu, gofynai yn sur a siomedig, "I ba beth y bu'r golled hon?" Wrth glywed Crist yn ei geryddu yn lled drwm, ac yn cyfeirio yn lled benderfynol at ei farwol-aeth, aeth yn ei deimlad cynhyrfus yn ddystaw dros ochr mynydd yr Olewydd, at yr archoffeiriaid, y rhai oeddynt mewn cynghor, i ofyn faint a roddent am yr un yr oeddynt yn ceisio ei ddal. "Yna yr aeth un o'r deuddeg, yr hwn a elwid Judas Iscariot, at yr archoffeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt, Pa beth a roddwch i mi, a mi a'i traddodaf ef i chwi? A hwy a osodasant iddo ddeg-ar-hugain arian. Ac o hyny allan y ceisiodd efe amser cyfaddas i'w fradychu ef." (Pen. xxvi. 14—16.) Hawdd iawn gan y natur ddynol ddigio o dan gerydd, a gwneyd peth mewn byrbwylldra a chynhyrriad a fydd yn warth am yr oes. Gocheled y rhai nwydwyllt eu tymher rhag ymddigio yn ffol, pan y mae eglwys a gweinidog, er mwyn anrhydedd crefydd, yn gorfod ceryddu.

Beth bynag oedd yn ngolwg Judas wrth fradychu ei Athraw, y mae yn ffaith iddo wneyd, ac yn y testyn yr ydym yn cael ei addefiad gofidus wedi iddo ei weled yn cael ei gondemnio yn llys Caiaphas, a'i arwain yn rhwym at Pilat, "Pechais, gan fradychu gwaed gwirion."

Yn swn yr addefiad yma, ni a gawn nodi ychydig o *rybuddion addysgiadol oddiwrth bechod a thynged Judas*.

I. NAD YDYW MWYNHAU Y WEINIDOGAETH FWYAF EFENG-

YLAIDD, A BOD YN DYSTION O'R BYWYD MWYAF PUR DDIM YN DDIGON I'N CADW, HEB WAITH YSBRYD DUW AR Y GALON.

Ni chafodd neb erioed well manteision gweinidogaethol na Judas. Bu o dan weinidogaeth Pregethwr goreu yr oesau, un a lefarai "fel un ag awdurdod ganddo," yr hwn yr oedd ei holl eiriau yn ddoethineb, gwirionedd, cariad, a bywyd. Efe a roddodd sail i weinidogaeth rymus yr apostolion, a gweinidogaeth efengylaidd pob oes hyd ddiwedd y byd. Ac am ei fywyd, yr oedd nid yn unig yn dra rhinweddol, ond yn *berffaith*. "Yr hwn ni wnaeth bechod, ac ni chaed twyll yn ei enau" Eto, er yr holl fanteision hyn, dyma galon Judas yn parhau yn ddrwg, i.e., yn myned yn galetach, galetach o hyd.

Braint fawr ydyw mwynbau gweinidogaeth efengylaidd. Nid ydym am fychanu hyn. Y mae rhai gwledydd o dan yr enw Protestanaidd, wedi eu melldithio a phwlpudau perffaith amddifad o'r efengyl. Ond dyma rybudd i wrandawyr cys-on yr efengyl, nad ydyw gwrando ar weinidogaeth felly ar hyd eu hoes ddim yn ddigon, heb gael profi o waith Ysbryd Duw ar eu calon. Nid oes dim dawn, na dysg, na thaerineb, a wna yn lle "y peth yma" sydd yn bywhau y galon. Yr Ysbryd Glan yn unig a all argyhoeddi. Gwir, mai pregethu yr efengyl yn ei phurdeb ydyw y moddion mwyaf cyffredin y mae yn ddefnyddio er argyhoeddi, ond nid yw y moddion yn unig yn ddigon heb gael y dylanwad dwyfol i gydweithio. Galwa hyn am i'r eglwysi fod yn daer mewn gweddi am i'r Arglwydd roddi ei Ysbryd er llwyddo y weinidogaeth. Y mae gwaith yr Ysbryd Glan yr un mor angenrheidiol er achubiaeth, a gwaith yr Ail Berson yn y Drindod. Fel y mae aberth Crist yn angenrheidiol er symud cospedigaeth pechod, felly y mae gwaith yr Ysbryd yn angenrheidiol er symud awdurdod a llywodraeth pechod oddiar y galon. Y mae perygl mawr ein bod yn tristhau Glan Ysbryd Duw trwy ddysgwyl i bethau ereill wneyd ei waith ef.

Pe buasai gwrando ar weinidogaeth dda yn ddigon i achub rhywun, diau y buasai Judas wedi ei gadw.

Y mae gweled Judas hefyd yn troi y fath bechadur, er ei fod yn byw o dan belydrau y bywyd puraf, yn rhybudd neillduol i rieni, nad ydyw rhoi esiampl a chynghorion da i'w plant yn ddigon, heb i'w calonau gael eu dwyn o dan ddylanwad Ysbryd yr Arglwydd. Gwir fod esiamplau a chynghorion da yn myned yn bell iawn, ond nid ydynt yn ddigon. Hyderwn fod pob rhieni crefyddol yn ymorchestu i "arfer duwioldeb gartref." Peth o bwys dirfawr yw hyn. Nis gall un olygfa fod yn fwy tor-calonus na gweled rhieni gofalus am luniaeth, cludwch, a dysg i'w plant, yn gwneyd eu goreu i'w damnio byth trwy eu hesiamplau drwg. Dymunem wasgu ar rieni nid yn unig i roi esiamplau a chynghorion da i'r rhai sydd yn codi o dan eu gofal, ond i weddio llawer am i Ysbryd Duw ddod i weithio ynddynt, a'u hanog hwythan i weddio eu hunain am yr un peth. Cofier fod yn rhaid i blant y rhieni mwyaf duwiol gael ei hail-eni, yn gystal a phlant y rhieni mwyaf annuwiol yn y wlad, ac nad oes neb ond Ysbryd Duw a all wneyd hyny. O deued yr Ysbryd i weithio yn achubol i'n cynulleidfaoedd a'n teuluoedd. Ofer fydd pob peth hebddo.

II. NAD YDYW YMGODI I'R SWYDD UCHAF YN YR EGLWYS YN DDIGON O GREFYDD I NEB.

Dyma Judas wedi ei godi i'r swydd uchaf, fel y dywed yr Ysbryd Glan trwy enau Dafydd am dano, "Canys efe a gyfrifwyd gyda ni, ac a gawsai ran o'r weinidogaeth hon." Nis gellir edrych arno fel apostol cyflawn, gan nad oedd yn dyst o adgyfodiad Crist, ac na awdurdodwyd ef i fyned allan oddiwrth Grist, (Act. i. 21, 22,) ond yr oedd ar y ffordd i fod yn apostol, a'i bechod a'i rhwystrodd. Cafodd "ran o'r weinidogaeth hon a'r apostoliaeth," ond o'r hon swydd "y cyfeiliornodd Judas, i fyned i'w le ei hun."

Braint oruchel yw cael y swydd ddistadlaf yn eglwys

Dduw, ond peth peryglus yw pwyso ar hyny. Nid yw swydd na dawn yn brawf o gyflwr. Pechod yw edrych yn ddirmygus ar swydd. Y mae llawer yn rhy benuchel i ym-ostwng i fod yn athrawon i blant bychain, ond byddai yr angel uchaf yn y nefoedd wrth ei fodd yn eu hyfforddi yn mhethau mawrion yr Arglwydd. Os geilw eglwysi rai at swyddi pennodol, na ddirmyger hyny; ond cofier mai ofer yw pwyso ar y swydd fel crefydd. Gellir prophwydo yn enw Crist, a gwneyd llawer o weithredoedd hynod gyda ei achos, nes tynu sylw y gwledydd atom, ond wedi yr oll, os na byddwn yn credu yn Iesu Grist fel ein hunig War-edwr, yn ol y byddwn yn y diwedd. Y mae moddion cadw enaid yn syml iawn, a'r un peth i bawb. Yr un peth sydd i gadw ymgeisydd am apostoliaeth a'r aelod distadlaf yn yr eglwys, sef ymorwedd yr enaid trwy ffydd ar aberth Mab Duw; ac os esgeulnsa hyd yn nod apostol wneyd hyn, y mae yn sicr o fod yn golledig, ac "yn fab y golledigaeth." Credu sydd yn dyfod a phawb i afael a chadw. Yr un apeliad sydd i gael ei wneyd at bob gradd a dawn; "A wyt ti yn credu yn Mab Duw?" Ni wna mantell swyddogaeth ein cuddio yn nydd digofaint Duw. Y mae gormod o foddloni ar fyned trwy gylch o ddyledswyddau y swydd, a rhy fach o ymboli am grediniaeth y galon. Llanwodd Judas ei swydd yn dda, ond collodd ei enaid yn y diwedd.

III. NAD YDYW MEDRU LLWYDDO I GUDDIO PECHOD YN Y MODD MWYAF DIRGELAIDD AM DYMHOR MAITH, DDIM YN SICRWYDD NA THYR ALLAN YN Y WEDD FWYAF YSGELER, AC NAD ARWEINIA Y DYN I'R DIWEDD MWYAF TRUENUS.

Gallem dybio i Judas ddal hyd ymyl terfyn gweinidogaeth Crist heb warthruddo ei hun. Eto lleidr, cybydd, a diafol oedd o'r dechreuad. Pechod anhawdd iawn ei weled oedd ei bechod. Llechai yn ddwfn yn ei galon. Medrodd gadw ei hun yn anrhydeddus gyda ei gyd-ddysgyblion. Nid amheuem nad oedd yn cael ei ganmol yn fynych gan-

ddynt am ofalu am y gôd, a darparu angenrheidiau bywyd yn eu teithiau iddynt. Yr oedd ganddo lygaid craff, darbodus i weled yn union yr hyn oedd eisiau. Dichon nad oedd yr un yn mysg y dysgyblion a fuasai yn medru gwneyd ei waith. Credwn pe buasai Pedr frwdfrydig yn cael edrych ar ol y gôd, y buasai wedi gwario pob dimai o honi er ys talm; a phe y buasai yn dygwydd dod i'w ran ef i drefnu lluniaeth i'r frawdoliaeth, buasai yn gwneyd gormod erbyn ambell i bryd bwyd, a rhy fach erbyn y pryd nesaf; ond am Judas, yr oedd yn medru trefnu pethau i'r dim. Ni wyddom ni ddim a oedd yn rhoi cyfrif iddynt o'r hyn a dderbynai a'r hyn a wariai, ond pa un bynag, yr oedd trwy ei dwyll a'i gyfrwysdra yn medru cadw ei ddrwg o olwg pawb ond Crist ei hun. Pan y cyfeiriodd Crist at ei fradychiad, gofynai pob un o'r dysgyblion yn bryderus, "Ai myfi yw, Arglwydd?" yr hyn sydd yn brawf nad oedd Judas eto wedi gwneyd dim yn eu golwg i'w meddyliau redeg yn union ato. Ond ni wna ei bechod cudd gadw o'r golwg am byth. Y mae ar dori allan. Ar y noson y swperai Crist gyda ei ddysgyblion, ac yr ymneillduai gyda hwynt i ardd Gethsemane, Ust! dyna swm byddin yn *marchio* i ddal yr Iesu, ac wrth oleu y lloer dacw wyneb Judas i'r golwg, yn ei harwain! Buasem oddiar dynerwch teimlad yn dymuno am beidio cael ei weled. Hen ganlynydd cyson i'r Iesu yn y fath le! Trueni mawr yn wir. Dacw ef yn prysuro yn mlaen, ac yn estyn cusan brad i wyneb mwyn ei Athraw. Hen ddysgybl yn flaenor ar y llu gelymol! Pa fodd y daeth i'r fan yma? Rhoi gormod o faeth i'w bechod dirgelaidd a ddarfu. Dyma y pechod o gybydd-dod, arian-garwch, hunanoldeb, ac uchelgais, oedd wedi llechu yn ei enaid am flynyddoedd, yn awr yn ei wthio i fyned yn fradwr, ac y mae ei fradwriaeth yn ei yru i ddinystr. Y dysgybl wedi myned yn fradwr, a'r bradwr wedi troi yn hunan-lofrudd. Gallwn fod yn sicr na fyddwn dros byth yn ddiogel rhag gwarth cyhoeddus tra yn meithrin

pechod dirgelaid. "Nid oes dim cuddiedig ar nas dadguddir, na dirgel ar nas gwybyddir." Gofaler am y galon rhag i ddim drwg lechu ac ymgryfhau ynddi. "Gwiliwch gan hyn yn ddyfal ar eich eneidiau." (Dent. iv. 15.) "Cadw dy galon yn dra diesgeulus, (gyda phob diwydrwydd,) canys allan o honi y mae bywyd yn dyfod." (Diar. iv. 23.) Na wag-dybier y gellir cadw y pechod yn ddof dan gudd o hyd ; y mae brathu a lladd yn ei natur.

IV. NAD YW POB MATH O OFID AM BECHOD YN WIR EDIFEIRWCH, NAC YN SICRWYDD AM FADDEUANT.

Dyma addefiad cryf a gofidus iawn oddiwrth Judas,— "Pechais," cyfeiliornais, gwnaethum o'm lle, "gan fradychu,"—dyma un o'r pechodau iselafsydd yn perthyn i'r ddynoliaeth wedi ei gyflawni genyf fi ; "gwaed," bywyd ; pe buasai yn cael ei niweidio yn ei amgylchiadau, buasai fy mbechod yn un du iawn, ond cyll ei fywyd trwy fy mrad i ; "gwaed gwirion," diniwed, bywyd dibechod. Pe buasai fy hen Athraw wedi cyflawni ambell i weithred dwyllodrus ar hyd y wlad, buaswn yn iselu fy hun wrth ei fradychu mor ysgeler, ar ol ei ganlyn cyhyd." Dyma addefiad tor-calonus iawn, ac eto nid yw yr ysbryd yn ei le. Mor wabanol ydyw ei ofid ef i ofid Pedr. Gofidia Pedr am ei bechod, ond gofidia Judas am ganlyniadau ei bechod. "Pan welodd ddarfod ei gondefnio ef, bu edifar ganddo." Dyga gofid Pedr ef at Dduw mewn edifeirwch, i ofyn am ei faddeuant, ond dyga gofid Judas ef at ddynion i gyfaddef ei ddrwg, ac i geisio dadwneyd ei bechod, trwy dafu yr arian yn ei holau. Dyga gofid Pedr ef i ymgysegru yn fwy llwyr i'r Arglwydd, ac i wyllo yn well rhag ei ddigio ; ond dyga gofid Judas ef i anobeithio ac ymgrogi. "Tristwch y byd sydd yn gweithio anghen," ydyw ei dristwch ef. Mynedd at yr offeiriaid i gyfaddef ei fai a ddarfu ef, yn lle myned at orsedd trugaredd. Nid oedd ei edifeirwch ef yn cael ei weithio trwy ffydd, nes gweled haeddiant

yn ngwaed Iesu ; nid oedd ond " gwaed gwirion," diniwed, yn unig yn ei olwg.

Y mae perygl i ni dybio fod pob gofid am bechod yn wir edifeirwch am dano. Gofidiodd Pharaoh, (Ex. ix. 27—28) a Saul (1 Sam. xv. 24), am eu bod wedi tynu gwg Daw, ond glynu yn eu drwg a wnaethant hyd y diwedd. Mor wahanol y mae Dafydd yn edifarhau, " Yn dy erbyn di, dydi dy hunan y pechais ac y gwnaethum y drwg hwn yn dy olwg." (Ps. li. 4, lxix. 29.) Dyma gyffes yr afradlon, " Pechais yn erbyn y nef ac o'th flaen dithau." Dyma yr edifeirwch sydd yn dryllio y galon, ac yn llwyr dori yr ymlyniad oddiwrth bechod, a thrwy hwn yn unig y ceir maddeuant.

V. NA CHA YR UN PECHADUR DDIM RHITH O ESGUS, ODDIWRTH GRIST NA'I GREFYDD, DROS EU BRADYCHU A CHAMYDDWYN ATYNT.

"Pechais gan fradychu gwaed gwirion;" dyma glirio Crist a'i grefydd ar unwaith. Pe buasai Judas wedi canfod rhyw fai yn mywyd Iesu Grist yn ystod y tymhor y bu gydag ef, buasai ganddo ryw dir i sefyll arno ; ond yn awr y mae pob man yn suddo o dan ei draed, ac yntau yn cael ei wasgu gan euogrwydd i'r dyfnderoedd, heb ddim i afael ynddo. Gwyddai am fywyd dirgelaid a chyhoeddus ei Athraw, ac yr oedd yn rhaid iddo addef fod ei holl fywyd yn bur, a'i holl weithredoedd yn gariad a thrugaredd. Y mae miloedd o fradychwyr crefydd yn fyw heddyw. Dichon fod llawer o honynt yn glynu hyd eto mewn rhyw esgusodion am ei gadael, ond y mae diwrnod yn dod y collant eu gafael ynddynt, ac y bydd raid iddynt hwythau addef iddynt fradychu " gwaed gwirion" crefydd. Pan y gelwir arnynt y pryd hyn i roi eu tystiolaeth am grefydd, rhaid iddynt gyffesu, wedi ei dilyn am flynyddoedd, a sylwi ar ei gweithredoedd, " Ni a'i gwelsom hi gyda ei dwylaw tyner yn ymgeleddu yr arian, yn gwisgo y tlawd, yn porthi y newynog ; gwyddom iddi ddyrchafu teuluoedd a'i grasusau, a phrydferthu cymydogaethau a'i rhinweddau ;

cariodd ei chyfoeth i'r cymoedd mwyaf mynyddig, a chwiliodd am y weddw dlawd yn y bwthyn mwyaf unig i roi cymhorth iddi ; ymaflodd yn llaw yr amddifaid, ac aeth a hwynt o'r gwyntoedd a'r cawodau i gartref cynhes ; rhoddodd gordial i'r gofidus, dyddanwch i'r cystuddiol, a gorfoledd i filoedd yn y glyn." Rhaid iddynt addef hyn. Dyma fydd yn gwneyd eu huffern mor ddiobaith a digysur. Pe y gellid cael gafael ar un diffyg mewn crefydd, disgynai rhyw ddyferyn o gysur i'r fynwes ddamniol yn y fan. Na, "gwaed gwirion" crefydd Mab Duw a fradychwyd. Cymerwn rybudd mewn pryd. Faint bynag o rym, a chysondeb, a chysgod, ydym yn weled yn awr yn ein hesgusodion, byddant fel sothach a gwegi yn ein golwg ryw ddydd. Bradychu crefydd heb ddim achos. Trueni yn wir. Cofiwch, blant i rieni crefyddol trwy yr America i gyd, os bradychwch chwi grefydd, chwi fradychwch yr un a aeth a thad a mam i lawer o honoch i'r nefoedd yn ddigon sier, a llu mawr o'ch perthynasan a'ch cydnabyddion i'r un lle. Yr oedd yn chwerw iawn i weled Absalom yn troi yn fradwr i'w dad, ond y mae crefydd wedi gwneyd mwy i ni nag a wnaeth yr un tad erioed i'w fab. Dywedwn eto mai trueni yn wir ydyw ei bradychu. Yr hyn sydd wedi hen ennill enw da yn ein bro am ei gweithredoedd trugarog. Y mae wedi troi llawer llew o ddyn, fel yr oen mwyn tyner ; wedi gwneyd y balch hyf, chwyddedig, yn ddisgybl gostyngedig ; wedi sobri y meddwyn afradlon a blin ag yr oedd swm ei droed nos Sadwrn wrth ddod adref, yn gyru calon ei wraig ffyddlon i grynu, a'i blant bychain i ymguddio yn nghysgod y dodrefn ; wedi troi llawer cablwr daranai ei regfeydd trwy yr heol, yn weddiwr taer a dyfal. Dyma ei gweithredoedd hi. Pa fynwes a all fod mor ofnadwy o ddrygionus a choleddu brad yn ei herbyn ? Y mae ei dwylaw yn llawn trugaredd, y mae ei llygaid yn llawn tosturi, a'i chalon yn orlawn o gariad. Os bradychir hi, fe fradychir "gwaed gwirion."

CYMHWYSIAD.

1. *Cofiwch mai colled i ni fydd pob mantais ar draul gwneyd cam a chrefydd.*—Pa le y mae “y deg-ar-hugain arian” a gafodd Judas? Y maent yn llosgi yn ei gydwybod, ac yn llosgi yn ei ddwyllaw, ac y mae yn eu taffu yn eu holau fel arian melldigedig. Ni chawn ni ddim mantais yn y byd hwn wrth ei bradychu, a cholled byth fydd hynny i ni yn y byd arall.

2. *Diolchwn fod maddeuant am y pechodau gwaethaf, ond myned i'r iawn fan, mewn ysbryd iawn.*—Nid amheuwon nad allasai Judas gael maddeuant, pe buasai yn gweithredu ffydd ar waed haeddiannol Iesu. Nac anobeithia, bechadur mawr. Y mae y gwaed! y gwaed! y gwaed! yn ddadl i ti eto am dy fywyd.

DUWDOD CRIST.

GAN Y PARCH. DAVID REES, LLANELLI.

“A'r swyddogion a atebasant, Ni lefarodd dyn erioed fel y dyn hwn.”—IOAN vi. 46.

“Canys bachgen a aned i ni, mab a roddwyd i ni, a bydd y llywodraeth ar ei ysgwydd ef; a gelwir ei enw ef, Rhyfeddol, Cynghorwr, y Duw Cadarn, Tad tragywyddoldeb, Tywysog tangnefedd.”—ISAIAH ix. 6.

“Ond yr Iesu a'u hatebodd hwynt, Y mae fy Nhad yn gweithio hyd yn hyn, ac yr ydwyf finau yn gweithio,” &c.—IOAN v. 17—27.

Addefir yn gyffredinol fod Iesu Grist wedi ei eni yn Bethlehem, a'i fagu yn Nazareth, oddentu yr amser a nodir gan yr Efengylwyr. Mae yn rhaid addef y ffaith hon, neu fyn-tumio y gwrthuni i Matthew, Marc, Luc, a Ioan, o honynt eu hunain, ddarlunio nodwedd dyn perffaith yn y modd cyflawnaf, a chywiraf, a pherffeithaf. Fe ellir credu fod y fath un a Iesu o Nazareth wedi byw yn Palestina yn yr amser a bricdolir iddo; oblegid fe gredir hyny gan filiynau mor gadarn ag y credant fod eu rhieni trengedig wedi bod unwaith ar y ddaiar. Ond annichonadwy ydyw i ddyn call, ystyriol, gredu i bedwar dyn cyffredin, annysgedig, dirodres, a syml, ar wahan oddiwrth y naill y llall, ddychymygu darlun mor gywir, mor fawreddog, ac mor hollol berffaith o un na wel-sant o hono erioed â'u llygaid, ac na chlywsant o hono erioed â'u clustiau, ac na bu air o son am ei fath yn y byd erioed o'r blaen; ac iddynt lwyddo i ddwyn allan y fath ddyfais o'u hymenyddiau mewn iaith mor gadarn, mor syml, ac mor dlôs ag a geir yn yr Efengylau. Yn hytrach na chaniatau y fath athrylith anghymharol i'r Efengylwyr, dewisa amheu-wyr ac anffyddwyr, o bob gradd, addef y ffaith bwysig a osodosant mor gryno a grymus ger bron y byd; sef, fod Iesu

wedi ei eni yn Methlehem Judea, yn nyddiau Herod frenin ; ond er yr addefant hyn, y mae barnau gau ac amryw wedi eu coleddu am dano o oes i oes. Yr Iuddewon cyfoesog ag ef a fethasant ei adnabod—gwadasant y Sant a'r Cyfiawn—cyfrifent Ef yn ddyn drwg, yn honi hawliau na pherthynent iddo, a galluoedd nad oeddent yn bodoli. Croeshoeliasant ef fel twyllwr cabledus—ac y mae llen yn aros ar lygaid eu plant hyd heddyw. Nid cynt y trodd ei gefn ar y ddaiar, nag y dechrenodd athronwyr fesur ei berson, a beirniadu ei waith. Y Gnostiaid, yn eu hamrywiol sectau, oeddent gyfeiliornus i raddau mwy neu lai, yn eu golygiadau am dano. Y Docetaeid a wadent ei briodol ddyndod, ac haerent nad oedd ei gorff ond ymddangosiad nwyawl, cyffelyb i fater, ac heb fod felly, a'i ddyoddefaint yn rhithiol, ac nid yn drwyadl. Y Cerinthiaid a wadent ei Dduwdod, ond taerent ei fod yn fwy na dyn, yn anfonedig gan y Tad, ac yn cyfranogi i ryw radd o'r natur Ddwyfol, ond nad oedd yn briodol Dduw. Noetus a honai i Dduw (a alwai efe yn Dad), i ymuno â'r dyn Crist Iesu. Sabellius, yn y drydedd ganrif, a ddaliai mai rhyw ran neillduol o'r natur ddwyfol a unodd â'r dyn Crist Iesu, ac nad oedd yr Ysbryd Glan ddim ond yni neu nerthineb. Arius, yn y bedwarydd ganrif, a wadai ddwyfoldeb person Crist, ac nad oedd gydraddol â'r Tad, ond ei fod y cyntaf-anedig, neu yr arddechocaf o greaduriaid Duw, ac mai trwyddo ef, fel offeryn, y gwnaethpwyd pob peth—bod yr enw Duw yn cael ei roddi iddo, ac mai y sylwedd hwnw genedlwyd gan y Tad, a elwid *logos* (gair), oedd yn lle enaid rhesymol yn ei gorff. Y ddau Socinus, Laelius a Faustus, yn yr unfed ganrif ar bymtheg, wrth ddianc o grafangau Pabyddiaeth goelgar, yr hon a gredai bob peth, a ruthrasant i eithafoedd arall i beidio credu ond ychydig. Credent mai Iesu Grist oedd y penaf o'r prophwydi—iddo gael ei eni yn wyrthiol, ac y gallesid ei ddynodi yn Dduw, o herwydd fod ganddo awdurdod i wrando ac ateb gweddiau. Mae

Undodiaid y dyddiau presenol ar ryw lithr raddfa o uchel Ariaeth i lawr i gyffiniau Anffyddiaeth, heb fod nemawr o ddau yn credu yr un peth, nac yn teimlo yr un fath. Nid yw pob llun o honynt, wedi y cyfan, ond eithriad bychan i'r niferi lluosog a gredant yn nwyfoldeb y Ceidwad, ac anfeidrol wiwdeb ei aberth.

Ymdrechaf, yn bwyllus ac eglur, osod allan y rhesymau sydd genym dros y gredo hon. Dygaf brofion *awgrymiadol*; *haeriadol*, a *chasgliadol* i ategu ein pwnc. Ond sylwn yn

I. AR Y PRAWFION AWGRYMIADOL A GYFODANT ODDIWETH EI DDYNOLIAETH.—Yr oedd yn ddyn—"y dyn Crist Iesu," ymddangosodd yn agwedd gwas, yn ddarostyngedig i wendidau naturiol ac eisiau y natur ddynol. Yr oedd yn bwyta ac yfed fel dynion ereill—yn teimlo poen a blinder fel ereill—ac yn gorphwys a chysgu, er dadebru ei natur, fel ereill—yr oedd yn tosturio, yn caru, yn gofidio, a thristâu, yn ddwysach, braidd, na dynion ereill, ac yn y cyfan, yr oedd yn dangos ei fod yn wahanol i ddynion ereill, ac yn fwy na dyn. Sylwer ar ei genedliad goruwch-naturiol a'i enedigaeth ryfeddol, a'i fagwriaeth syml. (Mat. i. 20—23; Luc xxviii. 20.) Y mae dynion yn ymddadblygu yn ol y sefyllfa a'r amgylchiadau yr ymddangosant ynddynt. Tyfant yn ol natur y gweryd y tyfant o hono. Mae a fyno rhieni a pherthynasau, a chyfoedion, a chymydogiaeth ag addysgiaeth y plentyn yn ei febyd, a'r dyn yn ei faintioli. Ni ddysgwylir pendefig uchelfri allan o'r bwthyn pridd—na'r boneddwr maes o'r caban llwyd—na'r athronydd dyfnddydg o'r lluestdŷ gwael—na chynllun o foesoldeb allan o fangre pechod ac anfoesoldeb, lle y mae gorseddfainc Satan. Nid rhywbeth dygwyddiadol yw y dyn, ond tyfiant naturiol allan o'r plentyn a'r amgylchiadau yn y rhai y megir. Y plentyn yw tad y dyn, ac nid yw yr amgylchiadau yn y rhai y mae, ddim amgen na *mold* yn yr hon y toddir y dyn. Ond wele yma eithriad, heb un rheswm naturiol am dani. Cawn Ymerawdwr natur wedi ei

droi mewn cadachau yn mhreseb yr anifeiliaid—y Boneddwr, ar wefusau yr hwn y tywalltwyd gras, yn ymddangos yn mwthyn saer—mawreddigrwydd digyffelyb yn ymgodi yn mhlith bychaniaid na fedrent siarad ond am y pethau lleiaf—y Dysgawdwr, na ddysgodd neb fel efe, yn ymddysgleirio yn mblith yr anllythyrenog—Athronydd digyffelyb yn mhlith symliaid—ac ardeb o sancteiddrwydd yn dyfod allan o Nazareth. Nid rhyfedd i bobl ei wlad ei hun ofyn, “O ba le y daeth y pethau hyn i hwn, a pha ddoethineb yw hon a ro’id iddo, fel y gwnaed y cyfryw weithredoedd drwy ei ddwyllaw ef? onid hwn yw y saer, mab Mair, brawd Iago, a Joses, a Judas, a Simon, ac onid yw ei chwiorydd ef yn ein plith ni?” Ac nid syn oedd i’r Iuddewon ryfeddu gan ddywedyd, “Pa fodd y medr hwn ddysgeidiaeth, ac yntau heb ddysgu?” Nid oedd wedi bod awr yn yr ysgol, nac wedi derbyn un hyfforddiad oddiwrth ddyn byw. Yr oedd “holl drysorau doethineb a gwybodaeth yn guddiedig ynddo ef.” Ei eiddo naturiol ef ei hun oedd yn ddwyn allan. Dadblygai y ddeddf foesol yn ei phurdeb a’i hysbrydolrwydd i raddau manylach nag a ddychymygodd Moses fod ynddi erioed. Tynai fwy o efengyl o’r un seremoniol nag a ganfu Aaron ynddi o’r blaen. Dadguddiai wythienau auraidd ac efengylaidd yr Hen Destament, nes llenwi yr Iuddewon a syndod. Esgynai i’r nef oedd, a siaradai am breswyl trigfan y Goruchaf mor syml a naturiol ag y siarada plentyn am dŷ ei dad, ac fel pe buasai wedi bod yno erioed. Yr oedd yn eithaf adnabyddus â holl ystafelloedd natur—cymerai afael ynddi i egluro pethau goruwch-naturiol, fel yr oedd yn ei deall i’r perffeithrwydd ag y deallai celfyddydwr y peiriant fyddai wedi gyfansoddi. Ym-afiai yn y gydwybod gydag awdurdod na allasai neb wneyd ond yr hwn a ŵyr beth sydd mewn dyn. (Ioan viii. 7—9.) Ymgodai mewn synwyr uwchlaw y callaf a’r cyfrwysaf o ddynion, nes oeddent yn rhyfeddu a thewi (Ioan xx. 25) wrth ei atebion. Ymwthiodd i sylw cyffredinol heb gyn-

orthwy amgylchiadau dygwyddiadol yn erbyn y teimlad cyffredinol. Casglai dorfeydd o'i gylch, pan yu condemnio eu rhagfarnau, yn collfarnu eu crefyddau, yn ymosod ar eu tueddiadau, ac ennillai sylw a serch y torfeydd er holl ymdrech eu dysgawdwy'r i'w ddiraddio. Ni ysgrifennodd air erioed—ni adawodd un llyfr o'i waith i'w gadw mewn cof. Siaradodd lawer ar y mynydd ac yn y llong wrth y torfeydd, ac wrth ei ddysgyblion o'r neilldu. Siaradai bob amser yn oraclaidd a hollol benderfynol—nid oedd un amser mewn trafferth i wybod na gwneyd. Yr oedd ei eiriau ef yn dân, yn ymsoddi i lechau calonau eu wrandawyr, ac y maent oddi-ar hyn yn fywyd yn y byd, ac yn ei ferwi i weithgarwch hyd heddyw. Argraffodd ei ddelw foesol ar luaws o'i gylch mor drwyadl, nes oeddent foddlon gadael pob peth a'i ddilyn ef, a dyoddef merthyrdod er ei fwyn. Ymfurfiasant yn gymdeithas i'w gadw mewn cof, ac i ledi y son am dano. Llwyddasant, er holl ystrywiau llywodraethau paganauidd, i'w wneyd yn enwocach na neb yn y byd; ac er ei fod wedi gadael y ddaiar er ys mwy na deunaw cant o flynyddoedd, y mae mwy o siarad am dano yn awr na neb—mwy o gariad ato nag at neb—a mwy o aberth yn cael ei wneyd drosto nag a wneir dros neb arall. Mae miliynau cynyddol yn ei garu yn anwylach na'u heinioes eu hunain—miliynau o dafodau a seiniant ei glodydd—a miliynau o bunodd bob blwyddyn a gesglir er cynnal a lledu y son am dano. Y mae hyn oll yn datgan ei fawredd yn amlwg fel dyn, ac yn awgrymu ei fod yn fwy na dyn—"yn Dduw bendigedig yn oes oesoedd." Sylwn yn

II. AR Y PROFION HAKRIADOL AC UNIONGYRCHOL EI FOD YN DDWYFOL.—Yr ysgrifenyddys ysbrydoledig a siaradant am dano wrth enwau na allant berthyn i neb ond i Dduw, ac a'i dynodant wrth deitlau na fyddent yn gweddu i neb llai na Duw. Addefant ei fod yn ddyn dihalog a pherffaith, a'i fod yn ei nodwedd swyddol fel Cyfryngwr yn is na'r Tad, ond yn han-

fodol ogyfuwch ag ef mewn natur. Buasai un neu ddau dyst ysbrydoledig yn ddigon, ac un adnod eglur ar y pwnc, yn boddloni dynion fyddont yn plygu yn ddiffuant i awdurdod y Beibl; ond gan fod y pwnc o'r fath bwys, fe ryngodd bodd i'r Ysbryd Glan i ddefnyddio mwy na dau neu dri o dystion i ddyweyd yn eglur am ddwyfoldeb person y Cyfryngwr; ac y mae cyfeiriadau aneirif at ei Dduwdod gan ereill. Dechreuwn gyda Dafydd, pêr ganiedydd Israel. Efe a'i galwai yn "Fab," wrth yr hyn y deallai yr Iuddewon bob amser ogyfuwchder mewn natur â Duw. (Ps. ii. 7.) Geilw ef yn Dduw, "Dy orseddfainc di, O Dduw, sydd yr oes oesoedd." (Ps. xlv. 6.) Esaiah a'i dynodai yn Arglwydd, "Arglwydd y lluoedd," a'r cerubiaid yn addoli (Esa. vi. 1—5); ac a ddywedai, "Canys wele morwyn a fydd beichiog, ac a esgora ar fab, a thi a elwi ei enw ef Emmánuel, Duw gyda ni," (vii. 14); "Y Duw cadarn, Tad tragywyddoldeb," (ix. 6); "Ein Duw ni," (xl. 3.) Jeremiah a'i geilw "Jehofa ein Cyflawnder," (v. 2.) Darlunia Micah ef fel Llywydd, yr hwn "oedd ei fynediad allan o'r dechreuad er dyddiau tragywyddoldeb," (v. 2.) Cyfaill Jehofa oedd ei enw gan Zecharia, (xiii. 7.) Malachi a'i geilw yn "Arglwydd yn dyfod i'w deml," (iii. 1.) Mae yr haeriadau uchod gan mwyaf yn cael eu selio a'u cymeradwyo gan ysgrifenyddwyr y Testament Newydd, fel desgrifiadau priodol o'r Messiah. Thomas, yr hwn a'i adwaenai yn dda, a'i galwai fy "Arglwydd a'm Duw." (Mat. xx. 28.) Ioan a ddywed ei farn mor amlwg pan dan ysbrydoliaeth ag y dichon geiriau wneyd, "Yn y dechreuad yr oedd y Gair, a'r Gair oedd gyda Duw, a Duw oedd y Gair," (i. 1.) Dywedai Ioan Fedyddiwr ei fod o'i flaen, serch iddo wneyd eu ymddangosiad ar ei ol, (Ioan i. 30) ac ei fod "uwchlaw pawb." (Ioan iii. 21—31.) "Yr hwn (medd Paul) sydd uwchlaw pawb, yn Dduw bendigedig yn oes oesoedd." (Rhuf. ix. 5.) "DELW y Duw anweledig cyntaf-anedig pob creadur." (Col. i. 15—16.) "Canys

trwyddo ef y gwnaethpwyd pob peth, ac y mae efe cyn pob peth, ac ynddo y mae pob peth yn cydsefyll." "Yr hwn, ac efe yn ffurf Duw, ni thybiodd yn drais i fod yn ogyfuwch â Duw." (Phil. ii. 6.) "Fel yr harddont athrawiaeth Duw ein Hiachawdwr yn mhob peth." Tit. ii. 10.) "Y Duw mawr, sef ein Harglwydd Iesu Grist." (Tit. ii. 11—13.) "Yr hwn (medd Ioan) yw y gwir Dduw a'r bywyd tragwyddol." (1 Ioan iii. 20.) Judas a'i anrhydedda â'r cymeriad "unig doeth Duw," (25.) Oddiwrth yr haeriadau hyn, nid oes ffordd i gilio. Ni ddefnyddiwyd geiriau erioed i osod allan unrhyw bwnc yn eglurach. Y dyn a geisia esbonio ymaith rym yr haeriadau uchod fydd wedi cael cam wrth ei fagu, a'i lanw â rhagfarn yr aelwyd gan ei rieni, neu fydd wedi ymlygru wrth ryw rai ereill, nes colli ei edmygedd at Air Duw. Deuwn yn awr i sylwi yn

III. Y PROFION CASGLIADOL ODDIWRTH YR HYN A DDYWEDAI AC A WNAI IESU GRIST EI HUN.—Os addefir y gosodiad cyntaf yn rhanol, sef fod Iesu Grist yn ddyn da a rhinweddol, bydd y trydydd gosodiad hwn yn ategu yr ail, yr hwn a haera ei fod yn Dduw. Gallwsid dysgwyl y buasai i un mor ddoeth a rhinweddol fod yn ddigon gochelgar rhag defnyddio geiriau, na gwisgo cymeriadau fuasent yn tueddu i roddi meddylldrych anghywir am ei natur, ei raddoliaeth, a'i swydd. Eto, yr ydym yn gweled ei fod yn honi pob peth a berthyn i Dduw, ac yn derbyn addoliad fel Duw. Ceir y crynodeb goreu, hwyrach, o'i ddywediadau a'i honiadau ei hun yn Ioan, pen. 5.

Hona yr un awdurdod ddeddfwrol a'i Dad.—Pan gyhuddwyd ef gan yr Iuddewon (Ioan v. 4) o wnenthur dyn fuasai glaf namyn dwy flynedd dengain yn iach ar y dydd Sabboth, gwadaid iddo dori y Sabboth wrth gyflawni y wyrth hono; ond rhoddodd y rheswm a ddygodd drosti lawer mwy o dramgwydd i'r Iuddewon na'r wyrth ei hun, (Adn. 18:) "Am hyn, gan hyny, yr Iuddewon a geisiasant yn fwy

ei ladd, oblegid nid yn unig iddo dori y Sabboth, ond hefyd iddo ddywedyd fod Duw yn dad iddo, gan ei wneuthur ei hun yn gystal a Duw." Pan gyhuddwyd ef o'r blaen o dori y Sabboth, wrth iachau y dyn â'r llaw wedi gwywo (Mat. xii. 10—13,) dygai natur haelfrydig a daionus y wyrth yn rheswm dros ei chyflawniad, ond yma ni phetrusa roddi siampl ei Dad, yr hwn sydd yn "gweithio (ar y Sabboth) hyd yn hyn," i gyfreithloni ei ymddygiad yn iachau y dyn wrth y llyn.

Yr oedd deddf y Sabboth yn rhwymedig ar bob dyn ar y ddaiar, ac yr oedd pob un i'w chofio, a chadw yn sanctaidd y dydd Sabboth. Nid oedd awdurdod gan neb i'w hysgoi, ei harallu, ei dilen, nac ymgodi mewn modd yn y byd uwchlaw iddi, ond yr hwn a'i rhoddodd. Y mae fy Nhad (ebe efe) yn gweithio yn gyfreithlon ar y Sabboth, felar ddiwrnod arall. Yr ydwyf finau yn gweithio oblegid fy mod uwchlaw fy neddf fy hun, fel y mae fy Nhad. Y mae fy Nhad yn ofalus bob Sabboth i godi yr haul yn gywir yn ei bryd, fel y gwna ar ddyddiau ereill ; ysguba y gwlith yn ofalus oddiar yr aneirif lysiau, y blodau, a'r glaswellt, sydd ar wyneb y mensydd ar foreu y Sabboth fel ar ddyddiau ereill. Y mae ef bob Sabboth yn siglo ac ysgwyd y môr mawr yn ei wely, i'w rwystro i ddrygsawru, fel y gwna ar ddiwrnodau ereill ; egys ef ei ddwrn ar foreu Sabboth i ollwng allan awelon balmaidd, i roddi anadl i'r bobl a drigant ar y ddaiar, fel ar ddyddiau ereill. Ni anghofiodd erioed ar y Sabboth yru allan ei ffynonau i'r dyffrynoedd, a'u cyfarwyddo yn fanol i gerdded rhwng y brynau, i ddiodi holl fwystflod y maes, ac i ddisychedu yr asynod gwylltion, fel ar ddyddiau ereill ; gesyd ef ei law ar reddfau y cenawon llewod, nes yr ymgasglant, ac y gorweddant yn eu llochesau gyda chodiad haul ar foreu Sabboth fel ar ddyddiau ereill ; geilw yr adar yn brydlon ar foreu Sabboth i delori eu hanthemau o fawl iddo ef, fel y gwna ar ddiwrnodau ereill ; ni esgeulusa ar y Sab-

both i ireiddio echelau amryfath peiriant mawr natur, a gof-ala fod pob peth yn ei le, ac mewn cywair priodol, fel y gwna ar ddyddiau ereill. Mae ei law yn agored ar y Sabboth i ddiwallu pob peth byw o'i ewyllys da, fel ar ddyddiau ereill. Y mae fy Nhad yn gweithio hyd yn hyn gydag amgylchiadau anian a Rhagluniaeth ; yr ydwyf finau yn gweithio gydag amgylchiadau naturiol a moesol dynion, i ysgafnhau eu beichiau—i leddfu eu gofidiau—i wellhau eu doluriau, ac achub eu heneidiau. Y mae ganddo ef awdurdod i wneyd fel y myno, &c y mae yn rhaid wrth y gwaith a wna ; y mae genyf finau yr un awdurdod i weithio, ac y mae yn rhaid wrth fy ngwaith inau. Y mae efe yn Arglwydd ar y Sabboth, felly yr ydwyf finau : “Canys Arglwydd ar y Sabboth hefyd yw Mab y dyn.” (Mat. xii. 8.)

Hona hefyd ogyfuwchder hanfod, teimlad, a chynghor, a'i Dad.—(Adn. 19.) “Ni ddichon y Mab wneuthur dim o hono ei hunan.” Y mae yn hollol eglur i'r Iuddewon ddeall ei fod yma yn honi perthynas ogyfuwchol a'r Tad. Yr oedd pob Iuddew yn ystyried Duw fel Tad i'r genedl ; a than yr enw hwn gan fynychaf yr anerchent ef. Ni chynhyrfasai neb, gan hyny, wrth glywed Iesu Grist, ac efe yn Iuddew, yn arferyd y cyfenwad cyffredin yn yr ystyr gyffredin : “Ond yr Iuddewon a geisiasant yn fwy ei ladd ef, oblegid nid yn unig iddo dori y Sabboth, ond hefyd iddo ddywedyd fod Duw yn Dad iddo, gan ei wneuthur ei hun yn gystal a Duw,” (Adn. 18, Pen. x. 35, 36.) Gwyddent hwy yn drwyadl ei fod yn defnyddio y geiriau, “fy Nhad,” ac “y Mab,” mewn ystyr ogyfuwchol bob amser, ac yr oedd arwyddion hollol eglur mai yn yr ystyr hyn y deallent hwynt yma, ac ni allasai efe lai na gweled mai yn yr ystyr hyny y derbynient ei ymadroddion ; ac os nad oedd yn defnyddio y rheswm a wnaeth (Adn. 17,) yn bwrpasol er mwyn argraffu arnynt syniadau o'i ddwyfoldeb, dylasai ar unwaith, fel athraw onest a chydwybodol, eu didwyllo o barthed i bwnc mor bwys-

ig, a mynegu iddynt yn syml nad oedd ef yn "Fab Duw," ond fel rhyw Iuddew arall—ei fod wedi ei anfon gan y Tad i'r byd, ar negeseuon pwysig, ac wedi ei gynysgaethu â doniau gwyrthiol i brofi yr anfoniad hwnw; ond nad oedd ef wedi y cyfan ond cyd-was iddynt, heb fod ddim yn uwch na dyn. Ond yn lle hyny, y mae yn caniatáu eu bod yn ei ddeall pan ddywedai, "fy Nhad," ac yn rhoddi amryw osodiadau i lawr i brofi ei undeb a'i ogyfuwchder â'r Tad: "Ni ddichon y mab wneuthur dim o hono ei hunan," yn annibynol ar, ac yn wahanol oddiwrth y Tad. "Canys (medd ef) myfi a'r Tad un ydym," (x. 30); ac o ganlyniad, yr ydwyf o angenrheidrwydd natur, yn teimlo ac ysgogi yn hollol unol â hanfod ac ewyllys "fy Nhad:" "Yr hyn a welo efe y Tad yr ei wneuthur," yn nhrefniant creadigaeth, Rhagluniaeth, deddfwriaeth, a llywodraeth y bydysawd, y mae'r Mab hefyd yr un ffynud, yr un fath a'r un pryd yn ei wneuthur. Dau ewyllysydd, ond un ewyllys—dau weithydd, ond un weithred. Ni ddichon y Mab wneyd dim o hono ei hun, ac y mae yn gwneuthur yr hyn oll y mae'r Tad yn ei wneyd, yr hyn ddengys undeb hadfodol y Tad a'r Mab. Mae yr undeb yn ewyllysgar a moesol; undebau naturiol y sydd, na allant fod fel arall, ond a ddymunid eu bod fel arall; ond "Y Tad sydd yn caru y Mab, ac yn dangos iddo yr hyn oll y mae yn ei wneuthur. Mae holl ddirgelwch ei gynghor yn berffaith adnabyddus iddo yn hanfodol. "A thrwy yr ysbryd hwnw, â'r hwn yr eneiniwyd ef, nid wrth fesur, amlygid hwynt iddo fel Cyfryngwr; ac y mae pethau mwy na iachâd y dyn wrth y llyn, i gael eu dangos iddo, a'u gweled ganddo; megys ei adgyfodiad o'r bedd—ei esgyniad i'r uchelder—ei ail ddyfodiad, ac adgyfodiad y meirw. Fel hyn yr oedd ysbrydoliaeth wedi rhagfynegu am dano dan yr enw Doethineb, draw yn nhragywyddoldeb, yn nechreuad ffordd Daw, cyn neb o'i weithredoedd erioed, yr oedd gyda y Tad yn bwriadu a chynllunio ei holl waith: "Yr oeddwn i gydag ef megys un wedi

ei feithrin gydag ef, yn hyfrydwch iddo beunydd, ac yn ymlawenhau ger ei fron ef bob amser. (Diar. viii.)

Honai ogyfuwchedd a'r Tad hefyd mewn gallu a gwaith.
 —(Adn. 21.) “Oblegid megys y mae y Tad yn cyfodi y rhai meirw, ac yn eu bywhau, felly hefyd y mae'r Mab yn bywhau y rhai a fyno.” Yr oedd lawer gwaith wedi synu y torfeydd, a chythryblu yr Ysgrifenyddion a'r Phariseaid, a'i weithredoedd goruwch-dynol, pan fuasai yr elfenau yn ymgynddeiriogi—y gwyntoedd yn chwibanu—y môr yn ymdersysgu—y llong yn ymrolio—y mellt yn fflachio—y taranau yn diaspedain—y morwyr yn arswydo—y dysgyblion yn gwelwi, a phob cymhorth dynol wedi dybenu, ceryddai yr ystorom frochus, amneidiai ar y gwynt i ddystewi, a bu mewn mynyd dawelwch mawr, nes y gwaeddent, “Pwy yw hwn?” (Mat. viii. 26—27.) Cofient ddarluniad y Salmydd o Dduw, “Yr hwn a ostega dwrf y moroedd,” a synent wrth weled un mor debyg iddynt hwy eu hunain yn gwisgo delw yr Anfeidrol. Gyrai yr ysbrydion aflan wrth ei ewyllys, nes oedd ei elynion yn gofyn, “Beth yw hyn? Canys trwy awdurdod y mae efe yn gorchymyn, i.e. yr ysbrydion aflan, a hwy a ufuddhant iddo.” (Marc i. 27.) Y mae yntau yma yn awgrymu iddynt *ei fod* yn ogyfuwch â'r Tad, “Megys y mae gan y Tad fywyd ynddo ei hun, felly y rhoddos efe i'r Mab hefyd, fod ganddo fywyd ynddo ei hun,” (Adn. 26.) Y mae bywyd ynddynt, fel y ffynnon fawr o ba un y deillia pob bywyd arall, ac *ni all* bywyd hanu ond oddiwrth yr hwn sydd a bywyd ynddo ei hun; ni ellir rhoddi bywyd ar ail law. Y mae pob bywyd yn dyfod yn ffres oddiwrth yr hwn sydd a bywyd ynddo ei hun: “Mae y Tad yn cyfodi y rhai meirw, ac yn eu bywhau; nid oedd un Iuddew a amheusai nad oedd y Tad wedi gwneyd hyny. Clafychodd mab y weddw o Sarepta, pan oedd Elias yn ei thŷ, a bu farw, a gosododd y prophwyd ef ar ei wely (1 Bren. xvii. 17,) yn ei ystafell ei hun, ac a ymestynodd ar y bachgen dair gwaith,

ac a aeth at unig ffynon bywyd i ymofyn anadl i'r bachgen, ac efe a lwyddodd. Ac Eliseus, yn nhŷ y Sunamees garedig hono, a wnaeth yr un modd, (2 Bren. iv. 32,) gan ymestyn ar y bachgen, ac a osododd ei enau ar ei enau yntau, a'i lygaid ar ei lygaid, a'i ddwyllaw ar ei ddwyllaw ef, ac mewn cryn bryder a rodiodd yn y tŷ i fyny ac i waered, ac wedi hyny ymestynodd ar y bachgen, ac a weddiodd ar yr Arglwydd, a'r bachgen a agorodd ei lygaid." Ond yr oedd ffynnon y bywyd yn nes at y meirwon pan oedd Iesu ar y ddaiar. Safodd ef uwchben bedd Lazarus, yr hwn oedd wedi bod bedwar diwrnod yn y bedd, gan waeddu, "Lazarus, tyred allan," ac efe a neidiodd ar ei draed, (Ioan xi. 43,) "Felly hefyd y mae y Mab yn bywhau y rhai a fyno." Pan oedd y weddw o Nain yn hebrwng ei hunig fab i'r bedd, (Luc vii. 14—15,) efe a dosturiodd wrthi, ac a gyffyrddodd â'r elor, ac a ddywedodd, "Y mab ieuanc, cyfod." Yr oedd bywyd mor llawn ynddo ef, fel yr aethai allan gyda chyffyrddiad ei law â'r elor: "Cyfododd y bachgen yn ol ei arch, ac a ddechreuodd lefaru." Yn nhŷ llywodraethwyr y synagog, ni wnaeth ond ymaflyd yn llaw y ferch fechan oedd dan draed angau, wedi ei maeddu, a dywedyd, cyfod, yr oedd bywyd yn ei eiriau, fel y cyfododd yr eneth. Yn y man efe a rydd ei lef, a chlyw y meirw sydd yn eu beddau lef Mab Duw, a hwy a ddeuant allan. Y mae ganddo yr un faint o fywyd, a'r un gallu ac awdurdod i'w gyfranu ag sydd gan ei Dad. Y nod uwchaf o ddwyfoldeb ydyw, fod un yn alluog i roddi bywyd. Ni allai y Bod mawr greu bod arall yn alluog o hono ei hun i roddi bywyd; oblegid byddai hyny yn gyfar-tal i greu bod anfeidrol, yr hyn sydd wrthun.

Honai ogyfuwchedd a'i Dad mewn barn.—"Canys y Tad nid yw yn barnu neb; eithr efe a roddes bob barn i'r Mab." (Adn. 22.) "Ac a roddes iddo awdurdod i wneuthur barn hefyd, o herwydd ei fod yn Fab dyn," ac fel y cyfryw yn meddu cymhwysderau neillduol i farnu dynion. Yn ol trefn-

iant dwyfol y Duwdod, y mae'r Mab, er yn ogyfuwch â'r Tad mewn hanfod, yn israddol iddo mewn swydd fel Cyfryngwr, ac felly, efe yn ei swydd sydd i godi y meirw, ac i farnu y byw a'r meirw. Nid yw dirprwyaeth yn un arwydd o israddoldeb yn y dirprwyedig. Y mae llawer tad wedi dirprwyo awdurdod i'w fab oedd o'r un natur a sefyllfa ag ef ei hun ; y mae llawer brenin wedi dirprwyo llysnegesydd i lys tramoraidd, ac wedi ei wisgo ag awdurdod swyddogol i ddwyn oddiamgylch ddybenion pwysig, pan fyddai yr anfonydd a'r anfonedig o'r un natur ddynol ; ond ni allodd un tad na brenin erioed ddirprwyo y *gallu* angenrheidiol i gyflawni y swydd a ddirprwyid ; yr oedd raid i'r gallu fod yn y dirprwyedig, a'i fod yno oedd yn dangos cyfaddasder y ddirprwyaeth. Gallasai brenines Lloegr wisgo delffyn gwladaidd â gwisgoedd swyddogol Arglwydd Canghellydd Lloegr, a dirprwyo iddo y gwaith o weinyddu swydd oruchel y person hwnw ; ond nis medrai ddirprwyo y *gallu* angenrheidiol iddo er gweinyddu y fath swydd. Er i'r Tad roddi y swydd o godi y meirw, a barnu y byd, i'r Mab, yn ol trefn ddwyfol, rhaid fod y gallu i'w gweinyddu yn wreiddiol ac yn dragwyddol yn y Mab ; canys *ni allasai* y Tad ei ddirprwyo, oblegid nid llai na gallu, a doethineb, a gwybodaeth ddwyfol wna y tro at y gwaith. Pwy ond y Bod anfeidrol allai gyd-gasglu yr holl genedloedd ger ei fron—agor beddan yr aneirif oesau, a chael allan bob llwchyn o bob congl—gorchymyn i'r môr roddi fyny y meirw o'i holl gilfachau, a newid y rhai byw ar darawiad amrant ? Pa wybodaeth wnelai y tro, ond un ddiderfyn, i wneuthur barn yn erbyn pawb, ac i lwyr argyhoeddi yr holl rai annuwiol o honynt, o holl weithredoedd eu hannuwioldeb, ac am yr holl eiriau caledion, y rhai a lefarodd pechaduriaid annuwiol yn ei erbyn ef—pob meddwl gwibiog, a pob dylanwad annuwiol a gynyrchodd y naill ar y llall ? Neb llai na Daw wna y tro i eistedd ar or-

sedd barn, na neb mor addas a'r Duw-ddyn i farnu rhwng Duw a dynion.

Hona ogyfuwchedd mewn addoliad dwyfol a'r Tad.— (Adn. 23.) “Fel yr anrhydeddai pawb y Mab, fel y maent yn anrhydeddu y Tad.” Ni feiddiodd nac angel, na cherub, na seraph, erioed dderbyn yr anrhydedd a dderbyniodd ef. Buasai y fath ryfyg yn deyrn-fradwriaeth ag a alltudiai yr angel nesaf i'r orsedd i dragywyddol dywyllwch. Pan ddy-nesai Ioan at, ac y syrthiodd wrth draed yr angel i'w addoli, dychrynodd ac ofnodd, a gwaeddodd yr angel, “Gwel na wnelych, cyd-was ydwyf fi i ti, ac i'th frodyr y prophwydi, addola Dduw.” (Dad. xix. 10.) Pan aeth Cornelius dan ryw dwymyn argyhoeddiadol, i gyfarfod Pedr, efe a syrthiodd wrth ei draed, ac a'i haddolodd, (Act. x. 20); ond arswydodd yr apostol rhag eu cael yn euog o deyrn-fradwriaeth, a gwaeddodd, “Cyfod, canys dyn wyf finau hefyd.” Ond, medd Iesu o Nazareth, “Fel yr anrhydeddo pawb y Mab fel y maent yn anrhydeddu y Tad.” —Gesyd i lawr ddeddf bennodol, fod i'r Mab gael yr un addoliad a'r Tad, a phan elai oddiamgylch i iachâu y cleifion—i fwrw allan gythreuliaid—i gyfodi y meirw—i faddeu pechodau—i lywyddu elfenau natur, ac i drefnu dynion wrth ei ewyllys, ni warafunodd i neb i'w addoli fel Pen-Arglwydd, ag oedd a'i awdurdod yn anfeidrol, a'i adnoddion a'i haelfrydedd yn ddiderfyn. (Mat. viii. 2 ; ix. 18 ; Luc v. 8 ; Ioan ix. 35—38.) Wedi i Thomas ei adnabod, gwaeddodd, “Fy Arglwydd a'm Duw.” Yntau a awgrymodd fod ei gyffes yn iawn, ac mai diffyg ymddwyn yn unol â'r gyffes hono oedd yr achos o'i lithriad : “Na fydd anghredadyn, ond credadyn.” Nid yw yn debyg i'r nefoedd gamsynied ; pan oedd oddeutu disgyn i'r ddaiar, ac ymddangos yn y preseb, aeth y gorchymyn allan, “Ac addoled holl angelion Duw ef,” a thacw hwy am y cyn-taf wrth y preseb, a'r doethion yn efelychu eu hesiampl, gan syrthio i lawr a'i addoli ; a phan oedd yn gadael y ddaiar,

dilynodd yr apostolion ef, nes i'r cwmwl ei dderbyn ef allan o'u golwg hwynt ; ac wedi iddynt ei " addoli," er yn awr yn anweledig, hwy a ddychwelasant gyda llawenydd mawr. (Luc xxiv. 52.) A thra yr oedd y pyrth yn ymgodi, a'r drysau tragwyddol yn ymdderchafu, yr oedd angelion a seintiau am y cyntaf yn cychwyn i'w roesawi, ac aeth brenin y gogoniant i mewn i'r nef ei hun, a chânasant iddo ganiad newydd, gan ddywedyd, " Teilwng yw'r Oen." Yr oedd dadblygiadau newyddion o'i fawredd wedi dyfod i'r golwg ; yr oedd gyda y seintiau perffeithiedig, angelion lawer o gylch yr orseddfainc, a phob creadur yn y man yn cyduno i ddywedyd, " I'r hwn sydd yn eistedd ar yr orseddfainc, ac i'r Oen, y byddo y fendith, a'r anrhydedd, a'r gogoniant, a'r gallu, yn oes oesoedd, a phawb yn dywedyd, Amen." Gellir gweled yma yn

1. *Os nad yw Iesu Grist yn Dduw, fod y Beibl yn llyfr hynod aneglur.*—Mae ei duedd uniongyrchol i gam-arwain ei ddarllenwyr—i ffurfio barn anghywir am y peth pwysicaf oll, sef gwrthddrych eu haddoliad.

2. *Ni a welwn hefyd, fod y camsyniadau oddeutu person Crist yn cyfodi oddiwrth y darluniadau a roddir o hono yn y Beibl fel Cyfryngwr.*—Yn aml, mae y Beibl yn ei ddarlunio fel " anfonedig " y Tad, " gwas " yn gwnenthur ewyllys y Tad, &c. ; am dano fel Cyfryngwr, wedi cymeryd arno ein natur ni o'i wirfodd, y lleferir fel yna, ac nid fel person hanfodol ogyfuch â'r Tad, fel y darlunir ef yn aml. Dyma ffynnonell camsyniadau Ariaid ac Undodiaid o bob gradd.

3. *Mae gwirionedd yr athrawiaeth fu dan ein sylw i'w gasglu oddiwrth ei dylanwad a'i thuedd ymarferol.*—Hi wresoga y rhai a'i credant i frwdfrydedd, nes y gwaeddont, " Yr hwn, er nas gwelsom, yr ydym yn ei garu, yn yr hwn, heb fod yr awr hon yn ei weled, ond yn credu, ac yn mawr lawenhau a llawenydd annhraethadwy a gogoneddus," (1 Pedr i. 8 :) tra mae y rhai a wadant yr athrawiaeth yn far-

waidd, yn oeraidd a nychlyd, heb ddyferyn o waed teimlad yn eu cyfundraeth i'w gwresogi, nac un gradd o yni ynddi i ym-eangu, na galluoedd ynddi i ymledu, na dim adnoddion ynddi i ymgynnal. Syrthiai i ebargofrwydd, oni b'ai ategion gwaddoliadol sydd o'i chylch ; tra mae credwyr yn nwyfoldeb person Iesu Grist, a dwyfoldeb ei aberth, yn ffurfio cymdeithasau i oleuo a gwresogi eu gilydd, ac efengyleiddio y byd, yn casglu miloedd o bunoedd yn flynyddol, o gariad at Grist ac eneidiau. Y mae rhai nad ydynt yn credu yr athrawiaeth hono, yn dawel ac esmwyth, ac yn myned lai, lai, ond mor bell ag y maent yn newid eu tir, ac yn nesu at Gristionogion iawn-ffyddiog.

4. *Gwelwn fod yr athrawiaeth hon yn un bwysig, a'r pwysicaf—y gareg glo i'r holl athrawiaethau.*—Haul yn nenfwd gwirionedd ydyw. Tyner hon ymaith, fe ddiflana y iawn mawr, a'r holl bethau cydfynedol. Diolchwn am War-edwr sydd gryf—Arglwydd y lluoedd yw ei enw.

CYFRAITH Y LLOFRUDD.

GAN Y PARCH. JOHN THOMAS, LIVERPOOL.

“Dyma gyfraith y l'ofrudd yr hwn a ffŷ yno i fyw.”—DEUT. XIX. 4.

Mae tynerwch y Goruchaf yn cael ei arddangos yn eglur yn holl osodiadau y grefydd Iuddewig. Gwelir yn amlwg yn “y deddfau a'r barnedigaethau a roddodd efe i Israel,” fod “ei drugaredd ar ei holl weithredoedd.” Un o'r cyfreithiau hynotaf ydyw yr un y cyfeirir ati yma,—y ddarbodaeth a wnaed er amddiffyniad i'r neb a laddai ei gymydog drwy amryfusedd. Ceir holl fanylion y gyfraith yn Num. xxxv. 10, Jos. xx. 2, ac yn nghysylltiadau y testyn.

Mae yr Arglwydd, yn mhob gweinyddiad o'i eiddo, wedi gosod gwerth mawr ar fywyd. Cyfraith a ddaeth allan o'i enau ef ei hunan ydyw, “A dywallto waed dyn, trwy ddyn y tywelltir ei waed yntau,” ac y mae yn bosibl i dynerwch a thosturi cenedl gael ei wthio i'r fath eithafion, nes colli o'r llywodraeth y llymder angenrheidiol yn ngweinyddiad cospedigaethau, a myned o honynt yn esgeulus o hawliau cysegredig bywyd. Ond y mae o bwys mawr i wahaniaethu rhwng llofruddiaeth fwriadol a llofruddiaeth anfwriadol—rhwng y llofrudd maleisus a'r llofrudd amryfus. Yr oedd cospedigaeth llofruddwyr gynt yn fwy o weithred nwyd a byrbwylldra, nac o weithred barn ac uniondeb mewn amddiffyniad i gyfiawnder cyhoeddus y llywodraeth, fel na wneid gwahaniaeth rhwng yr hwn a laddai ei gymydog mewn amryfusedd, a'r hwn ai lladdai mewn drwgfwriad; o ganlyniad, mewn trefn i ddarparu diogelwch i'r llofrudd amryfus, ordeiniodd yr Arglwydd fod chwech o ddinasoedd noddfa i gael eu neillduo—tair o bob tu i'r Iorddonen, “sef Beser, yn yr anialwch, yn

ngwastad-tir y Reubenïaid ; a Ramoth, yn Gilead y Gadiaid ; a Golan, o fewn Basan y Manassïaid"—y tair hyn o du y dwyrain i'r afon. Ac o'r ochr orllewinol, "cysegrasant Cades, yn Galilea, yn mynydd Naphtali, a Sichein yn mynydd Ephraim, a Chaer Arba (hon yw Hebron) yn mynydd Judah." Gallasai y llofrudd amryfus ddianc i unrhyw un o'r dinasoedd hyn, ac os buasai iddo allu cyrhaedd yno cyn i ddialydd y gwaed ei oddiweddyd, yr oedd yn ddiogel, ond iddo beidio myned ychwaneg na mil o latheni oddiyno. Ond ar ol myned i'r ddinas, yr oedd yn rhaid iddo sefyll ei brawf ; ac os ceid mai yn wirfoddol y llofruddiodd, rhoddid ef i fyny i ddialydd y gwaed ; ond os ceid mai mewn amryfusedd y bu, cedwid ef yn y noddfa hyd farwolaeth yr archoffeiriad, yna gollyngid ef i'w ddinas ei hun.

Cwestiwn a ofynir yn aml ydyw, a oedd y dinasoedd noddfa yn Israel yn gysgod o'r noddfa sydd i bechadur yn Iesu Grist? Fod tebygolrwydd rhyngddynt sydd eglur ; a bod y naill yn gyfaddas i osod allan y llall nis gall neb wadu ; ond pa un a ydyw y blaenaf yn gysgod o'r olaf, nid mor hawdd penderfynu. Mae tri golygiad yn cael eu coleddu gyda golwg ar y cysgodau ; ac yn cael eu hamddiffyn gan ysgrifenywyr galluog.

Mae un dosbarth yn golygu, *nad oedd dim yn yr hen oruchwyliaeth yn gysgodol, ond yr oedd eu hamcan uniongyrchol i ddangos y sylwedd.* Er y gallasent wasanaethu fel moddion addysg, a threfn addoliadol, eto mai eu hamcan penaf a blaenaf oedd "gwasanaethu i siampl a chysgod y pethau nefol." Felly yn ol y golygiad yma nid oedd y sarff bres yn gysgod o Grist, oblegid mai amcan ei dyrchafiad hi oedd gwella brathiadau y seirff tanllyd ; ac er y gall fod yn gydmariaeth darawiadol i ddangos dyrchafiad Mab y dyn, eto nad ydyw yn gysgodol o hono. Ac felly yr un modd am bob peth, os oedd iddo amcan presonol uniongyrchol, nid oedd yn gysgodol.

Mae dosbarth arall yn golygu, *nad oes dim yn gysgodolau*

yn yr Hen Destament, ond y mae y Newydd yn cyfeirio atynt fel y cyfryw ; ac mai dyna yr agoriad i esbonio y cysgodau, sef fod cyfeiriad atynt yn y Testament Newydd. Yn ol y golygiad yna, yr oedd Jonah yn mol y morfil yn gysgod o Fab y dyn yn nghalon y ddaiar. Yr cedd dyrchafiad y sarff bres ar drostan yn gysgod o ddyrchafiad Mab y dyn. Yr oedd y dwfr o'r graig yn Horeb, " yn gysgod o'r graig ysbrydol, a'r graig oedd Crist." Yr un modd am bob peth y cyfeirir ato yn y Testament Newydd ; ac mai wrth hyny y deallir beth sydd yn gysgodol yn yr Hen.

Mae y trydydd dosbarth yn golygu, *fod pob peth yn yr Hen Destament ag y mae ynddynt gyfaddasder arbenig i osod allan yr Arghwydd Iesu Grist a'r iachawdwr iasth drwyddo, wedi eu bwriadu yn gysgodau o hono ; ac nad ydyw yr engreiffitiau a ddefnyddir yn y Testament Newydd yn ddim ond ychydig o lawer a gymerir o'r ystorfa fawr lle y mae cyflawnder o'r cyfelyb i'w cael.* Dyma y golygiad eangaf ar y cysgodau. Nid wyf yn awr am roddi barn bendant ar y golygiadau hyn, ond ai tybed hefyd fod holl gysgodau yr Hen Destament wedi eu dyhysbyddu yn yr ychydig engreiffitiau geir yn y Newydd ? A phaham y mae personau ac amgylchiadau yn cael cyfeirio atynt, pan y mae personau llawn mor hynod, ac amgylchiadau llawn mor gyfaddas heb unrhyw gyfeiriad atynt ? Paham y cyfeirir at Melchisedec a Jonah fel personau cysgodol ; ac na wneir un crybwylliad am Joseph ac Elias ? Pa fwy o gyfaddasder sydd yn agoriad y môr coch, a'r daith trwy yr anialwch i fod yn gysgodol, nac sydd yn safiad dyfroedd yr Iorddonen, a gorchfygiad breniniaethau Canaan ? Pa fwy o briodoldeb sydd yn y sarff bres a ddyrchafwyd yn yr anialwch i fod yn gysgod o ddyrchafiad Mab y dyn, nac sydd yn y dinas oedd noddfa yn Israel i fod yn gysgod o'r noddfa sydd i bechadur yn Nghrist ? Nid wyf yn ymgymeryd yn awr ag amddiffyn y naill mwy na'r llall o'r golygiadau yna ; gadawaf

hwy i'ch ystyriaeth bwylllog chwi ; ac ni gymerwn y dinas-oedd noddfa gynt yn sarn i roddi ein traed arni yn achlysurol wrth gamu tua Chalfaria, i ddangos y noddfa sydd i lofruddion yn ei glwyfau ef. "Dyma gyfraith y llofrudd, yr hwn a ffy yno i fyw." Ac y mae y gyfraith wedi myned allan o Sion sydd yn cyhoeddi, "Yn yr hyn Duw yn ewyllysio yn helaethach ddangos i etifeddion yr addewid ddianwadallwch ei gyngor, a gyfryngodd trwy lŵ : Fel trwy ddau beth dianwadal, yn y rhai yr oedd yn anmfosibl i Ddau fod yn gelwyddog, y gallem ni gael cysur cryf, y rhai a ffoisom i gymeryd gafael yn y gobaith a osodwyd o'n blaen ni." Dyma y gyfraith sydd o blaid cadw pechadur.

CYFRAITH Y LLOFRUDD.

1. *Cyfraith o blaid cadw troseddwr ydyw "cyfraith y llofrudd."* Un wedi troseddu oedd y llofrudd, a'i fywyd gan hyny wedi ei fforffetu, ac ond i ddialydd y gwaed gael gafael arno yr oedd ganddo hawl i gymeryd ei fywyd ; ond yn unig y darbodir gan y gyfraith, os gall lwyddo i gyrhaedd i un o'r dinasoedd hyn cyn i'r dialydd ei oddiwes y bydd yn ddiogel.

Mae dynolryw yn droseddwyr ; wedi "cyfeiliorni o'r bru, a'u galw o'r groth yn droseddwyr." Y maent felly yn wreiddiol yn eu perthynas â chamwedd cyntaf y dyn cyntaf. "Y farn a ddaeth o un camwedd i gondemniad." "Trwy gamwedd un y daeth barn ar bob dyn i gondemniad." Mae y ddedfryd wedi myned allan o'r orsedd yn ein herbryn, "fel y cauer pob genau, ac y byddo yr holl fyd dan farn Duw." Mae elfenau marwolaeth ynom, a dedfryd marwolaeth arnom, a marwolaeth dragywyddol o'n blaen. "Yr hwn nid yw yn credu a ddamniwyd eisioes." Torf o lofruddion sydd yma heddyw, ac nid lofruddion amryfus ; ond lofruddion gwirfoddol, bwriadol. "Y neb a becho yn fy erbyn a wna gam a'i enaid ei hun, fy holl gaseion a garant angau." "Efe a

estynodd ei law yn erbyn Duw, efe a ymnerthodd yn erbyn yr Hollalluog; efe a rêd yn y gwddf iddo trwy dewdwr torau ei darianau." Dyna ymosodiad hyf, beiddgar, a digywilydd yr annuwiol yn erbyn Duw. "Gosodasant eu genau yn erbyn y nefoedd, a'u tafod a gerdd trwy y ddaiar; dywedant hefyd wrth Dduw, cilia oddiwrthym, canys nid ydym yn chwenych gwybod dy ffyrdd." Dyna y cymeriad ysgeler a wisgwn oll fel troseddwr. Beth atolwg yw y gyfraith sydd wedi myned allan gyda golwg arnynt? "A hefyd fy ngelynion hyny y rhai ni fynasant i mi deyrnasu arnynt, dygwch hwynt allan a lleddwch hwynt ger fy mron." Nage, nid felly ychwaith, er mai dyna a allesid yn gyfiawn ddysgwyl. Ond y mae yr efengyl yn dadblygu ei banerau yn nghanol cynulleidfa dan gondemuiaid i farw; ac arnynt "myfi a ddaethum fel y caent fywyd, ac y caent ef yn hel-aethach." Bywyd, a mwy na bywyd. Mae yn danfon ei heddnegeswyr allan gan waeddi, "Ni ddaethum i alw rhai cyfiawn, ond pechaduriaid i edifeirwch." Mae gwyneb y drefn ar bechaduriaid, "canys Mab y dyn a ddaeth i geisio ac i gadw yr hyn a gollasid." Mae maddeuant yn cael ei gynyg i ni o'r orsedd y gwrthryfelasom i'w herbryn. "Gan yr Arglwydd ein Duw y mae trugareddau a maddeuant, er gwrthryfela o honom i'w erbyn."

2. *Cyfraith o blaid cadw troseddwr mewn man pennodol ydyw.* "Dyma gyfraith y llofrudd, yr hwn a ffy yno i fyw."

Yn y ddinas noddfa yn unig yr oedd y llofrudd yn ddiogel. Nid oedd y chwe' dinas noddfa ddim yn gryfach eu muriau, yn gadarnach eu seiliau, nac yn lluosocach eu preswylwyr, na'r dwy-a-deugain dinasoedd ereill a roddwyd i'r Lefiaid, ond dyma y dinasoedd ordeiniodd Duw, ac nid oedd y llofrudd yn ddiogel yn un man arall. "Yr hwn a ffy yno." Nid digon oedd bod yn ngolwyg y ddinas, na bod yn ymyl y ddinas noddfa; ond yr oedd yn rhaid bod ynddi. Ac nid digon oedd myned iddi i roddi tro, ac allan wedi hyny—ond

yr oedd yn rhaid *byw* yno. Nid oedd i fyned fil o latheni tu allan i'r ddinas. Ond yno i fyw, i aros, i gartrefu yno. Yn Nghrist yn unig y mae pechadur yn ddiogel. Mae yn bosibl i ddynion ffoi o afaelion eu pechodau, a llechu yn nghysgod eu moesoldeb, ac ymlapio yn mratiau budron eu hunan-gyfiawnderau. Ond byrach yw y gwely yna nag y galler ymestyn ynddo, a chul yw y cwrlid yma i ymdroi ynddo. Wrth y bobl sydd yn aros ar wastadedd moesoldeb gellir dyweyd, fel y dywedodd yr angel wrth Lot, "Dianc am dy einioes, na saf yn yr holl wastadedd; dianc i'r mynydd rhag dy ddifetha." Mae dynion yn ffoi i gysgod ymarferiadau crefyddol yr eglwys. Yn llechu yn nghysgod eu helusenau, eu gweddïau, eu pregethau, a'u cyfranogiad o'r ordinhadau. Ond nid oes diogelwch i enaid yna. Lladdwyd Joab wrth gyrn yr allor; ac fe'ch demnir chwithau, fy ngwrandawyr anwyl, oddiwrth fwrdd yr Arglwydd os y tu allan i Grist. "Yr hwn a ffŷ *yno*" fydd diogel. "Nid oes gan hynny yn awr ddim damnedigaeth i'r rhai sydd Nghrist Iesu." Nid y peth *wyt* ti, enaid, sydd yn bwysig, ond *pa le* yr wyt ti? Yn Nghrist y cafodd y gyfraith ddigon, ac yn yr un man y mae digon i bechadur. Aeth Crist i le y pechadur yn Nghalfaria. Rhoddodd ufudd-dod perffaith i holl ofynion y gyfraith, a dyoddefodd gyflawniad llymaf ei holl felldithion. "Efe a fawrhaodd y gyfraith ac a'i gwnaeth yn anrhyddedus." Newidiwyd beichiau ar y groes; cymerodd ef faich ein pechodau ni, a rhoddwyd i ni faich ei gyfiawnder ef. "Gwnaed yr hwn nid adnabu bechod yn bechoddrosom ni, fel y'n gwnelid ni yn gyfiawnder Duw ynddo ef." Bellach, y mae y ddeddf drodd yn ei erbyn ef, yn ei holl nerth o blaid y pechadur a ffŷ "*yno i fyw*." Mae y gyfraith oedd yn rhwymo taro y meichiau, gan ei fod yn lle yr euog, yn gwylio am arbediad yr euog, gan ei fod yn nghysgod y meichiau. Rhaid ail daro y Cyfryngwr, cyn y tarewir yr enaid a "ffŷ *yno i fyw*." Yn y noddfa y mae pechadur yn ddiogel.

3. *Cyfraith o blaid cadw troseddwr ar delerau neillduol, "Yr hwn a ffy."*—Yr oedd yn rhaid i'r llofrudd amryfus ffoi a'i holl egni. Nid digon oedd fod noddfa wedi ei threfnu, a sicrwydd am ddiogelwch ynddi, a'r noddfa hono yn y golwg, ond yr oedd yn rhaid brysio iddi. Nid oedd dim amser i'w golli, yr oedd perygl i un o gyfneseifiaid y llofruddiedig ddyfod arno a'i ladd, heb iddo "*ffoi*." Ofer fuasai i'r llofrudd ddyweyd, "Wel, os ydwyf i gael fy nghadw, fe'm cedwir heb i mi fyned i'r drafferth i redeg—nid oedd genyf un bwriad i ladd, ac os ydyw Duw wedi meddwl am fy nghadw, fe'm cedwir." Na, choelia i fawr; ond heb ymgynghori â chig a gwaed, y mae yn cymeryd y traed ac yn ffoi am ei fywyd. Mae Duw wedi ordeinio bywyd a diogelwch i bechadur yn Nghrist; ac wedi ordeinio hefyd i bechadur ffoi i Grist am fywyd a diogelwch. Bwriadodd y dyben, a bwriadodd hefyd y moddion i gyrhaedd y dyben. Ordeiniodd "roddi bywyd tragywyddol," ac ordeiniodd hefyd i ddynion "gymeryd gafael yn y bywyd tragywyddol." Bwriadodd "gymeryd trugaredd, ac arbed yn helaeth," a bwriadodd hefyd i'r "drygonus adael ei ffordd, a'r gwr anwir ei feddyliau." Trefnodd ddiogelwch i enaid pechadur yn y noddfa, a threfnodd hefyd i bechadur ffoi i'r noddfa am ddiogelwch. "*Yr hwn a ffy* yno i fyw." "*Y rhai a ffoisom* i gymeryd gafael yn y gob-aith a osodwyd o'n blaen." Ac y mae cadwedigaeth yn enaid yn anmhosibl os esgeulusir y moddion ordeiniedig. Yr wyf yn credu yn mwriadau grasol a thragywyddol Duw gyda golwg ar gadw pechaduriaid; ond yr wyf yn credu hefyd fod y bwriadau hyn i'w cyrhaedd yn ymarferol ar delerau neillduol; ac y mae cadwedigaeth yn anmhosibl os esgeulusir y moddion ordeiniedig. "*Yr hwn a ffy* yno i fyw." "Mai os cyffesu â'th enau yr Arglwydd Iesu, a chredu yn dygalon i Dduw ei gyfodi ef o feirw, cadwedig fyddi." Dyma unig foddion cadwedigaeth. Mae y drefn yn ddieithriad. Mae Duw wedi ordeinio deddfau sefydlog mewn natur, ond

y mae gwyrthiau wedi cyfryngu weithiau i gyrhaedd y dyben yn annibynol arnynt ; ond yn nhrefn gras ni bu eithriad erioed i achub un enaid y tu cefn i foddion ordeiniedig Duw. Mae yn wir fod gras wedi gwneyd gorchestion rhyfeddol, ar brydian, yn achubiaeth pechaduriaid o safn uffern, ond bob amser dygir hwy ganddo i delerau ei drefn. Achubwyd Manasseh yn mhorth uffern, ond edifarhaodd, gweddiodd, a dychwelodd. Cipiwyd y lleidr ar y groes, megys oddiar flaenion ffamau y tân tragywyddol ; ond cyhuddodd ei hun —cyfaddefodd ei fai—gweddiodd ar Waredwr—ac ymddiriedodd ei enaid i'w ofal. Ymaflwyd yn Saul o Tarsus pan yn rhedeg ar y goriwaered i ddinystyr, a thân uffern yn cynen o'i fewn ; ond ymostyngodd, gweddiodd, dychwelodd, a chyfodwyd ef yn gosgolofn “er esiampl i'r rha! a gredant rhagllaw i fywyd tragywyddol.” Erioed ni ddangosodd gras penarglwyddiaethol yn amlycach y mynai afael yn ei wrth-ddrychau, ac eto dygodd hwy i dir y moddion ordeiniedig. Cafodd deddfau anian ildio eu tir, a gorfodwyd hwy i gilio o'u cwrs rheolaidd er cyrhaedd amcanion y Goruwchaf ; ond yn nhrefn gras erioed ni chroeswyd y moddion ordeiniedig er cyrhaedd y dyben amcanedig. Trefn ddieithriad ydyw “yr hwn a ffy yno i fyw.” Mae dynion yn deall cysylltiad, y dyben, a'r moddion yn mhob peth arall, ac nid oes neb yn dysgwyl yr olaf ond trwy y blaenaf. Dyma drefn arferol yr Anfeidrol. Yr oedd yr Arglwydd wedi bwriadu cadw Noah a'i deulu rhag y diluw pan oedd yr holl fyd i gael ei foddi ; gwyddai Noah hyny ; ond yr oedd yn rhaid iddo ef “adeiladu arch i achub ei dŷ.” Yr oedd bwriad gan Dduw i wella Naaman y Syriad o'i wahanglwyf. Yr oedd llaw ddirgelaid ei Ragluniaeth yn arweiniad y gaethes fechan o wlad Israel i'w dŷ, a pharch i brophwyd yr Arglwydd yn ei chalonn. Efe a roddodd ffafr iddi yn ngolwg y teulu. Mae yr holl amgylchiadau yn ffurfio un gadwyn i gyrhaedd yr amcan ; mae Duw am wella Naaman o'i wahanglwyf, ac agor ei lyg-

aid i weled gogoniant Duw Israel. Ond y mae yn rhaid iddo gychwyn o'i wlad, ymgynghori â'r prophwyd sydd yn Samaria, ac ymolchi seithwaith yn nyfroedd yr Iorddonen yn ol ei gyfarwyddyd, cyn y daw ei gnawd ef "fel cnawd dyn bach." Yr oedd yr Arglwydd wedi bwriadu gwaredu yr Iuddewon yn nyddiau Ahasferus, pan yr oedd cynlluniau gwaedlyd yr Haman ddrygionus hwnw yn eu herbryn, ond yr oedd yn rhaid i Esther ymptydio, a gweddio, ac anturio i bresenoldeb y brenin yn achos ei chenedl, "oblegid erbyn y fath amser a hyn y daeth i'r feniniaeth." Yr oedd angel Duw wedi sicrhau i Paul, ar y fordaith i Rufain, na byddai colled am einioes un o honynt, ond am y llong yn unig ; ond pan gynygiwyd bwrw angorau a dianc, dywedodd Paul wrth y canwriad a'r milwyr, "Onid erys y rhai hyn yn y llong, ni ellwch chwi fod yn gadwedig." Yr oedd yn rhaid aros yn y llong neu foddï. Yr oedd yr Arglwydd wedi bwriadu i'r hwn a laddai ei gymydog mewn amryfusedd fod yn ddiogel yn un o'r dinasoedd noddfa ; ond yr oedd yn rhaid hefyd i'r llofrudd ffoi am ei fywyd i'r noddfa ; "*Yr hwn a ffy yno i fyw.*" Dyma drefn Duw yn yr efengyl. Y mae gobaith wedi ei osod o'ch blaen, ond y mae yn rhaid ffoi a chymeryd gafael ynddo ; a dyna iaith Duw yn yr efengyl, "Cymer afael ar y bywyd tragywyddol." "Felly *rhedwch*, fel y caffoch afael." "Yr hwn a *ffy* yno i fyw."

4. *Cyfraith yn rhoddi i droseddwr y calondid mwyaf i gydffurfio a'i thelerau.* "*Dyma gyfraith y llofrudd,*" ac y mae ei holl ddarbodion yn ffafrio y troseddwr. Yr oedd pob mantais yn cael ei roddi i'r llofrudd am ei fywyd. Ond pa fanteision bynag a roddai y dinasoedd noddfa i'r llofrudd amryfus yn Israel, y mae y rhai hyny, a llawer mwy, yn cael eu rhoddi o flaen pechadur yn yr efengyl. Gadewch i ni gael edrych beth oedd darbodion cyfraith y llofrudd, er mwyn gweled y cyffelybrwydd.

Yr oedd y dinasoedd noddfa mewn lleoedd amlwg, ac felly yn gyfleus i'w gweled o bob man.

Yr oedd y ffyrdd oedd yn arwain i'r dinasoedd noddfa yn llydain, a'r ynadon yn gofalu eu bod mewn cyweiriad da, rhag i'r llofrudd dramgwyddo wrth redeg.

Yr oedd mynegfysedd ar bob croesffordd, ac arnynt, *noddfa*, *noddfa*, rhag iddo gamgymeryd y ffordd.

Yr oedd dwfr a lluniaeth wedi eu trefnu yn ochrau y ffyrdd i'r truan gael tamaid a llymaid i w adfywio pan ar ddiffygio wrth redeg.

Yr oedd y gyfraith yn diogelu nad oedd neb ond cyfnes-eifiad y llofruddiedig a allasai osod llaw arno.

Yr oedd darpariaeth gan y gyfraith i anfon personau cymhwys i gyfarfod y dialydd er ceisio dofi ei lid, a lliniaru ei gynddaredd.

Yr oedd y gyfraith yn diogelu bywyd y llofrudd unwaith y cawsai y tu mewn i gaerau y ddinas noddfa. A glywsoch chwi am gyfraith erioed yn rhoddi i droseddwr y fath chwareu teg am ei fywyd? Ah! fy ngwrandawyr anwyl, y mae trefn cadw pechadur damniol trwy gyfryngdod a marwolaeth Crist yn rhoddi anfeidrol fwy o fantais i droseddwr am ei fywyd tragywyddol. Gallasai y llofrudd gamgymeryd y ffordd—gallasai ei fod yn analluog i redeg i'r noddfa—gallasai y dialydd fod yn gynt o draed nag ei, a'i ddal cyn cyrhaedd y ddinas—a gallasai, er cyrhaedd y noddfa, pan ddygid ei achos i brawf, y ceid mai nid mewn amryfusedd ond yn fwriadol y lladdodd ei gymydog; a gorfodid ei roddi i fyn y o'r noddfa i law y dialydd. Ond ni all y naill na'r llall o'r pethau yna ddygwydd i'r enaid a ffy i'r noddfa sydd yn Nghalfaria. Mae yma bob mantais i bechadur am ei fywyd. Mae y noddfa yn amlwg, "y gobaith wedi ei osod o'i flaen," mae "prifffordd, a ffordd, a ffordd sanctaidd," yn agored i fyned i'r noddfa. "Ffordd newydd a bywiol, wedi ei chysegru i ni trwy y llen, sef ei gnawd ef." Mae y rhwystrau oll o du y

nefoedd wedi eu symud. Mae yr efengyl ar bob croesffordd wedi codi mynegfysedd, ac arnynt *noddfa, noddfa*; a llais o ol y pechadur, ar bob tro heol yn gwaeddi, "Dyma y ffordd, rhodiwch ynddi."

Mae gweinidogion yr efengyl, wrth eu swydd, yn erfyn arnoch "cymoderchwia Duw." Mae yma "ras yn gymhorth cyfamserol," yn adgyfnerthion ar y daith. Ac unwaith y cyrhaeddir o fewn caerau y ddinas noddfa, ni roddir yr enaid byth i fyni i ddialydd y gwaed; oblegid "tŵr cadarn yw enw yr Arglwydd, ato y rhed y cyfiawn, *ac y mae yn ddiogel.*" Os unwaith i'r noddfa, diogel byth. Gall droi yn ol ar ei erlynwyr, unwaith y ca y tu fewn i drothwy y noddfa, a gofyn yn feiddgar yn eu gwyneb oll, "Pwy yw yr hwn sydd yn damnio?" "Pwy a rydd ddim yn erbyn etholedigion Duw?" "Pwy a'n gwahana ni oddiwrth gariad Crist?" Dyna dri chwestiwn sydd yn gyru braw drwy uffern—yn creu arswyd ar gythreuliaid—yn troi yn ol holl bicellau tanllyd y fall—ac yn gwneyd y Cristion egwan yn fwy na choncwerwr ar ei holl elynion. Yn eu cysgod, ni a safwn holl ystormydd deddf a chyfiawnder heb ofni niwed. Sinai, taraua; Ebal, melldithia; ddeddf, bygythia; gydwybod, cyhudda; Eden, arllwys allan afonydd duon dy anobeithion; uffern, ymgynhyrfa o'th waelodion. Eistedded senedd y fall yn mhrif neuadd diafliaid i gynllunio dinystr y saint. Gredadyn sydd yn y noddfa, gobeithia, crechwena, gorfoledda, dawnsia. "Yr hwn sydd yn credu ynddo ef, ni ddemnir." Rhydd a diogel am byth! Mae gwirionedd cymeriad Duw sancteiddrwydd natur Duw, holl alluogrwydd braich Duw, a graslonrwydd calon Duw, yn feini mawrion, wedi eu *cementio* & "gwerthfawr waed Crist," yn gwneyd un "tŵr cadarn" er diogelu yr enaid "*a ffy yno i fyw.*"

Wrandawyr anwyl—ffowch i'r noddfa heddyw. Y mae perygl yn wir. O! y mae cannoedd heb gredu hyny. Y mae awn ystormydd ofnadwy yn mygythion y Beibl. "Ar yr an-

nuwiolion y gwlawia efe faglau tân a brwmstan, a phoeth wynt ystormus, dyma ran eu phiol hwy." Onid oes yna swm tymhestl ddychrynlyd? Y mae y perygl yn nesáu. Mae y dialydd yn ymyl. "O ffowch i'r noddfa. "Brysiwch i ddianc rhag y gwynt ystormus a'r dymhestl." "Dianc am dy einioes, na saf yn yr holl wastadedd, dianc i'r mynydd rhag dy ddyfetha."

Ah! bobl anwyl, daw yn ffoi ar bawb yn rhywle. Clywaf Pharaoh, ryw ddiwrnod, wedi i'r Arglwydd ag un edrychiad derfysgu ei fyddin, yn gwaeddi, "Ffown oddiwrth Israel, oblegid yr Arglwydd sydd yn ymladd drostynt hwy, yn erbyn yr Aiphtiaid." Ah! fe edrych Duw arnoch chwithau trwy gystudd, a thlodi, a chroesau, ac angau yn fuan iawn. "A'r cryfaf ei galon a ffy y dwthwn hwnw yn noethlymun." "Gan ffoi, efe a fynai ffoi." Ond O! bobl anwyl—"pa le y ffowch am gynorthwy?" Bydd pob drws wedi ei gau y pryd hwnw, a "pha le y ffowch am gynorthwy?" O! i'r noddfa heddyw! Mae y cysgod yn ymyl; "trowch i'r amddiffynfa, chwi gar-charorion gobeithiol!"

RHAGLUNIAD A GOGONEDDIAD Y SAINT.

GAN Y PARCH. WILLIAM EVANS, ABERAERON.

“Oblegid y rhai a rag-wybu, a ragluniodd efe hefyd i fod yn un ffurf & delw ei Fab ef; fel y byddai efe yn gyntaf-anedig yn mhlith brodyr lawer.”—RHUF. viii. 29.

Mae yr adnod hon, yn nghyd a'r un ddilynol, yn helaethu ar y gwirionedd cynwysedig yn yr adnod flaenorol, yn neillduol y frawddeg ddiweddaf, “ac ni a wyddom fod pob peth yn cydweithio er daioni i'r rhai sydd yn caru Duw; sef, y rhai sydd wedi eu galw yn ol ei arfaeth ef.” Y “*daioni*” y mae pob peth yn cyd-weithio at ei gyrhaedd, yw gogoneddiad y saint yn y nefoedd. Mae pob peth yn dda, yn ol fel y byddo yn cynorthwyo at sicrhau y da mwyaf. Ni oddefir i un peth sefyll ar ffordd y rhai sydd yn caru Duw i etifeddu bywyd tragywyddol; a mwy na hyny, mae pob peth yn ol ordeiniad dwyfol, i weithio o'u tu, ac er eu mantais. Mae y bobl hyn, ynddynt eu hunain, yn weiniaid, a'r peryglon y rhaid iddynt fyned drwyddynt, yn lluosog ac yn fawrion; ond y mae arfaeth Duw o'u tu, ac y mae pob peth dan ei lywodraeth ef. Dyma sydd yn peri i'r oll weithio er daioni.

Pe buasai arfaeth Duw, mewn perthynas i gadwedigaeth dynion, yn seiliedig ar *gymeriad pennodol*, mewn trefn i fod yn effeithiol i hyny, i ba dyben y gwnai yr apostol ei dwyn yn mlaen i brofi diogelwch bywyd y saint, yn ngwyneb yr oll a'u cyferfydd yn y byd? Pa fodd y gall yr hyn fyddo yn dibynnu ar ddyn, fod hefyd yn sicrwydd iddo? Mae yr apostol yma yn olrhain achosion oddiwrth eu heffeithiau—oddiwrth “y pob peth yn cydweithio er daioni,” yn ol at arfaeth Duw. I'r rhai sydd yn caru Duw, yn *unig*, y mae pob peth yn cydweithio, a rhai sydd wedi eu galw yn ol ei

arfaeth ef, *yn unig*, sydd yn caru Duw. Ni fedda dyn, na dim arall, allu i ddadgysylltu na thrawsnewid y pethau hyn. Cymeryd darn o'r gadwyn hon oddiwrthi, fyddai ei gwneyd yn ddiwerth. Tyner "caru Duw" allan o'r adnod, yna peidia pob peth a gweithio er daioni ; tyner y frawddeg ddiweddaf allan, yna, fe gollir cariad at Dduw. Cyfnewidiol yw dyn yn ei gariad, fel yn mhob peth arall ; ond digyfnewid yw cariad ac arfaeth Duw. Eir heibio i'r rhan olaf yn aml, fel pe na byddai perthynas yn y byd rhyngddi â rhanau ereill yr adnod, ac fel pe dywedai ryw beth anamgyffredadwy, a rhyw beth nad yw yn iawn i ni gyffwrdd ag ef. Ond yr un Ysbryd Dwysol a lefarodd y cwbl i ni i'w deall, a'u credu, a'u defnyddio. Mae y frawddeg olaf yn cynwys gwirionedd o'r pwys mwyaf, ac nis gallwn ei droi o'r neilldu heb niweidio ein hunain, a gwneyd cam â llyfr yr Ysbyrd Glan. Esbonir y frawddeg fel y mynir, yr un peth a ddywed hi, *fod yr achos o fod dyn yn caru Duw, yn ei arfaeth ef.*

Mae adnod y testyn yn dilyn yn esmwyth, fel eglurhad a chadarnhad pellach o'r un gwirionedd. Ceisiwn ddangos,

I. *Pa beth a ddysgir yn y testyn am arfaeth Duw mewn perthynas i gadwedigaeth dynion.*—Amlwg yw fod ganddo ef gynllan tragwyddol, yn ol yr hwn y mae yn gweithio yn nghadwedigaeth pechaduriaid, a'i fod yn cynwys mwy na bwriad cyffredinol i gadw ; mwy na rhagdrefnu ffordd a moddion tuag at gadw ; mwy na phenderfyniad i gadw pwy bynag a gredo. Nid hyn yw y cwbl a ddysgir yn nghylch arfaeth Duw, ond cawn yn eglur a chadarn hefyd,

1. *Fod ynddi olwg neillduol ar bersonau, neu y corff mawr o ddynion a fyddent yn sicr o gael eu cadw.* Yr oedd hyn yn angenrheidiol i wneyd cynllan Daw yn herffaith. Y ddarpariaeth sydd ynddo at sicrhau ei weithred allan, yw ei ogoniant. Mae y neillduolrwydd yn gystal a'r cyffredinolrwydd yn angenrheidiol i hyn. Mae hyn yn wirionedd am

ragluniaeth Duw, yr hon sydd dros a thuag at bawb a phob peth ; ond yn neillduol yr eglwys ; yn ei neillduolrwydd y mae ei gwerth mawr, oblegid ei bod yn *sicrhau* pethau da iddi hi. Felly yr un modd am arfaeth Duw mewn perthynas i iachawdwriaeth ; cynwysir ynddi, “ y pob peth sydd yn gweithio er daioni.” Ond i bwy ? “ y rhai sydd yn caru Duw, a’r rhai sydd wedi eu galw yn ol ei arfaeth ef.” Mae ynddi, y gwneyd “ yr un ffurf & delw ei Fab ef.” Mae ynddi hefyd y personau sydd i gael eu gwneyd felly ; “ y rhai a rag-wybu, ac a ragluniodd efe.” Mae yn cynwys *galw, cyfiawnhau, a gogoneddu*, ac hefyd, “ y rhai a ragluniodd efe,” i’r breintiau mawrion hyn. Mae ynddi Waredwr a gwaredigion.; un i fod yn ben corff yr eglwys, a’r corff hefyd i gyfateb ; un i fod yn gyntaf-anedig, a brodyr lawer ; sylfaen, ac adeiliad-aeth perthynol iddi. Gyda golwg ar hyn, dywedir fod y saint gwedi “ eu hethol yn Nghrist, cyn seiliad y byd, fel y byddent yn sanctaidd a difeius ger ei fron ef mewn cariad.”

Llefarai ein Harglwydd am y nefoedd, fel teyrnas gwedi ei pharotoi i’w bobl er seiliad y byd ; y deyrnas ar eu cyfer hwy, a hwythau ar gyfer y deyrnas. Paratowyd yr etifeddiaeth cyn geni yr etifeddion ; ond yr oeddynt hwy yn gystal a hithau yn bodoli yn meddwl Duw. Mae rhyw beth cyffelyb i hyn yn cael ei ddyweyd mewn cyferiad at raniad y ddaiar. Dywed Moses i hyny gael ei wneyd gan yr Arglwydd yn ol rhifedi meibion Israel. Yr oedd ganddo olwg yn y trefniad hwnw ar genedl Israel pryd nad oedd yn bodoli ; bwriadai iddi fodoli, a neillduodd wlad iddi yn etifeddiaeth, oesau lawer cyn bod son am dani. Yr oedd y genedl hono i gynwys o’i mewn ei wir eglwys yn y byd, ynddi hi yr oedd y rheswm mawr dros y gofal a ddangosai am Ganaan. Yr un peth, hefyd, ellid ddyweyd mewn perthynas i greadigaeth y byd.

Dywedir i Dduw greu y byd trwy, ac er mwyn ei Fab, sef, fel y byddai iddo osod ei deyrnas i fyny ynddo. Mae

amcanion creadigaeth a rhagluniaeth i gael eu cyflawni yn Nghrist a'i eglwys.

2. *Nad yw arfaeth Duw mewn perthynas i gadwedigaeth dynion yn sylfaenedig ar ragwelediad y byddai rhai i ragori ar ereill.*—Mae yr ysgrythyrau yn dyweyd yn bendant, mai gras Duw sydd yn gwneyd rhagoriaeth rhwng y naill a'r llall—mai oddiwrtho ef y mae pob da, “yr hwn sydd yn gwneuthur pob peth wrth gynghor ei ewyllys ei hun.” “Nid o weithredoedd, fel nad ymfrostiai neb; canys ei waith ef ydym, wedi ein creu yn Nghrist Iesu i weithredoedd da. Nid o weithredoedd cyfiawnder y rhai a wnaethom ni, eithr yn ol ei drugaredd yr adnabodd efe nyni, trwy olchiad yr adenedigaeth ac adnewyddiad yr Ysbryd Glan.” Nid oes un rhagoriaeth naturiol rhwng dynion a'u gilydd; ac nid oes neb yn rhagori o hono ei hun. Nis gall dyn fod yn awdwr ei greadigaeth ysbrydol, mwy na'i greadigaeth gyntaf. Mae pawb yn yr un sefyllfa bechadurus, ac yn dwyn yr un cymeriad ger bron Duw. “Oblegid pawb a bechasant, ac ydynt yn ol am ogoniant Duw. Nid oes neb cyfiawn, nac oes un; gwyrasant oll, aethant i gyd yn anfuddiol; nid oes un yn gwneuthur daioni, nac oes un.” Mae y tystiolaethau hyn yn cael eu dwyn yn mlaen gan yr apostol i brofi nad oes un rhagoriaeth rhwng dynion a'u gilydd ger bron Duw, yn annibynol ar y cyfryw a wna gras arnynt; fod trefn Duw yn cau allan orfoledd neu ddynol ymfrost, ac yn rhoddi yr holl glod iddo ef ei hun. Profir yr un peth hefyd drwy hanes Jacob ac Esau. Rhagorai y blaenaf yn fawr ar yr olaf, fel y rhagora dyn duwiol ar ddyn annuwiol; ond Duw a wnaeth yr holl wahaniaeth, fel y dengys Paul, yn y geiriau, “Canys cyn geni y plant eto, na gwneuthur o honynt dda na drwg, fel y byddai i'r arfaeth yn ol etholedigaeth Duw sefyll, nid o weithredoedd, ond o'r hwn sydd yn galw, y dywedwyd wrthi, yr henaf a wasanaetha yr ieuangaf.” Nid all dim fod yn eglurach, yn ol ymresymiad yr apostol, na bod “arfaeth

Duw yn ol etholedigaeth gras," yn cynwys rhagoriaeth personol Jacob yn gystal a rhagoriaeth breintiau. "Nid plant y cnawd, y rhai hyny sydd blant i Dduw, eithr plant yr addewid a gyfrifir yn had." Ffrwyth arfaeth yn ol etholedigaeth oedd yr addewid, a ffrwyth yr addewid oedd Jacob dduwiol, yn nghyd a'r holl had ysbrydol. Pe gwrthodid caniatâu hyn, sef, fod rhagoriaeth personol Jacob ar Esau, yn tarddu o etholedigaeth gras, nis gall neb amheu nad oedd gwaith Duw yn breintio y blaenaf, rhagor yr olaf, & phethau allanol ei drefn a'i gyfammod, yn rhoddi llawer iawn mwy o fantais i'r naill nag i'r llall i gyrhaedd bywyd tragywyddol. Mae caniatâu hyn yn caniatâu ar unwaith yr un peth ag a geisiwn brofi am raslonrwydd arfaeth Duw.

Ymddengys hyn yn eglur hefyd oddiwrth y testyn, a'r adnod ddilynol. "Y rhai a rag-wybu, a ragluniodd efe hefyd i fod yn un ffurf â delw ei Fab ef," &c., "a'r rhai a ragluniodd efe, y rhai hyny hefyd a alwodd efe," &c. Yma cawn mai amcan rhagluniad yw, i fod yn un ffurf â delw Mab Duw, a bod Duw yn galw, yn cyfiawnhau, ac yn gogoneddu yn ol rhagluniad, a bod rhagluniad yn ol rhagwybodaeth. Yn sicr, nid etholedigaeth i freintiau, nac ychwaith i swyddau sydd yma; ac nid etholedigaeth ammodol a ddysgir yma. Nid ychwaith etholedigaeth oddiar ragweliad o ragoriaethau personol. Mae pob peth sydd yn gwneyd un yn well na'r llall, pob peth sydd yn ffurfio y cymeriad Cristionogol, yn effaith bwriad grasol Duw. Nis gall y gair *rhag-wybu* yn y testyn, olygu yr un peth ag a gymerir yn gyffredin wrth ragwybodaeth, oblegid y mae pawb o fewn rhagwybodaeth Duw. Nis gall ychwaith olygu rhagweliad y byddai rhai i ragori ar ereill, oblegid amcan mawr y *rhagwybu* a'r *rhaglunio*, oedd gwneyd rhai yn well nag ereill, drwy eu galw, a'u cyfiawnhau, &c. Wrth gydmaru adnodau ereill a'r un dan sylw, gallwn feddwl fod y gair *rhagwybu* yn golygu gwaith cariad dwyfol yn dewis o ewyllys da, bobl i fod mewn

amser yn saint, ac ar ol amser yn etifeddion bywyd tragywyddol. Yn gysylltiedig â hyn, mae y gair *rhaglunio* yn golygu bwriadau yr un meddwl grasol mewn perthynas i rai oeddynt yn wrthddrychau neillduol ei gariad. Mewn cyfeiriad at hyn, dywedai ein Harglwydd, "Yr wyf yn diolch i ti, O Dad, am i ti-guddio y pethau hyn rhag y doethion a rhai deallus, a'u datguddio o honot i rai bychain; ie, O Dad, canys felly y rhyngodd bodd i ti." Dywedai Moses wrth Israel, mai nid dim ynddynt hwy rhagor cenedloedd ereill, oedd yr achos i'r Arglwydd eu dewis yn wrthddrychau neillduol ei ddaioni; ond, oblegid *caru* o hono ef hwynt. Dyma esiampl o gariad at rai, mwy nag ereill, heb *achos* iddo. Yr oedd hâd Abraham yn ol y cnawd, yn cynwys ei bobl yn ol yr Ysbryd. Nid y'm i ddeall wrth hyn nad oedd cariad tragywyddol Duw, yn rhagddewisiad llestri trugaredd, a'u rhagbarotoi i ogoniant, yn ol doethineb yn gystal ag ewyllys da; yn hytrach, credwn fod ganddo ef reswm iddo ei hun am hyn, fel pob peth arall.

Darfu i Dduw garu y byd oll "fel y rhoddodd efe ei unig-anedig Fab, fel na choller pwy bynag a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragywyddol." Ond, mae wedi caru ei bobl gymaint ag y penderfynodd eu gwneyd yr un ffurf a delw ei Fab ef. "Carodd Crist ei eglwys ac a roddes ei hun drosti; fel y sancteiddiai efe hi," &c. *Cysylltir cariad at yr eglwys a marw drosti, a'r bwriad i'w sancteiddio.*

Yr esboniad goreu ar arfaeth Duw, yw ei gweithiad allan yn gweithredol gadw pechaduriaid. Yr y'm ni i ddechreu gydag arfaeth lle mae efe yn dybenu—fyned oddiwrth effeithiau yn ol at eu hachosion—dilyn y ffrydiau i'w ffynonell. Mae yr iachawdwriaeth yn ei gwaith yn ddangoseg cywir o honi, yn ei chynllun. Yn arfaeth Duw y mae ei chynllun, ac yn y cymhwysiad o honi at gyflwr dyn y mae ei gweithrediad. Ai rhad a diammodol yw arfaeth Duw gyda golwg ar gadwedigaeth pechaduriaid? A ydyw Duw gwedi

penderfynu cadw torf o'r hil ddynol yn hollol rasol heb un rhagolwg o deilyngdod neu rinweddau da, neu ryw ragoriaeth bersonol? Y ffordd uniongyrchol i benderfynu y mater pwysig hwn, yw edrych a yw Duw yn gweithredol achub pechadur o ras i gyd, heb fod yr achubiaeth yn cael ei flaenori gan ryw beth o eiddo dyn, tuag at benderfynu ei achubiaeth. Ai Duw sydd yn dechreu ar bechadur? neu, ai pechadur ei hun sydd yn dechreu o hono ei hun, a Duw yn gorphen? Ai nid yw troedigaeth pechadur yn waith Duw yn hollol, ac felly, yn waith gras yn hollol? Nid yw y mater pwysig hwn gwedi ei adael yn anmhenderfynol yn yr ysgrythyrau. "Canys Duw yw yr hwn sydd yn gweithio ynoch ewyllysio a gweithredu o'i ewyllys da ef." "Canys ei waith ef ydym, wedi ein creu yn Nghrist Iesu i weithredoedd da." Mae dynion duwiol yn priodoli yr oll ag ydynt fel y cyfryw, i ras Duw, ac yn diolch am y duedd flaenaf at ddaioni, a'r ysgogiad blaenaf i droi i ffordd sancteiddrwydd. Ni chedwir neb heb ffydd, ac edifeirwech, a gweithredoedd da, a gweddiau taerion; ond y mae y pethau hyn yn rhan o achubiaeth pechadur, ac yn ffrwythau naturiol gwaith Duw ynddo.

Gan fod Duw yn gwneyd mwy tuag at sicrhau cadwedigaeth rhai nag ereill, rhaid fod hyny yn iawn, oblegid analluadwy yw iddo ef wneyd dim croes i uniondeb. Felly, yr oedd yn iawn hefyd iddo feddwl hyny yn flaenorol. Yr hyn sydd briodol fel gweithred, rhaid fod yn briodol fel bwriad. Os oedd yn iawn i Grist fyned ag iachawdwriaeth i dŷ Zacchæus, a myned heibio ereill yn Jericho, yr oedd yn iawn iddo ragfeddwl hyny. Os oedd yn beth iawn iddo gyfarfod a Saul ar y ffordd, a gwneyd Cristion o hono yn y fan, a gadael ereill yn eu cyfiwr colledig, yr oedd yn iawn hefyd iddo benderfynu y weithred hono yn mlaen llaw, "a'i neillduo o groth ei fam;" oblegid, nid oedd dim yn ddamweiniol, a mympwyol mewn peth mor fawr a hyn. Mae Duw yn gwneyd pob peth wrth gynghor ei ewyllys ei hun. Nid oes,

ac nid all fod, gan ddyn arfaeth gyda golwg ar ei gadwedigaeth, mwy nag oedd gan Paul gyda golwg ar ei dröedigaeth ; ond, y mae gan Dduw arfaeth i gadw dynion, a phryd bynag y mae hyn yn cymeryd lle, mae yn ol ei arfaeth ef, ac felly o ras yn hollol.

3. *Fod yn arfaeth Duw, mewn perthynas i gadwedigaeth pechaduriaid, olwg neillduol ar wobr llafur ei Fab.*—"Fel y byddai efe yn gyntaf-anedig yn mysg brodyr lawer." Yr oedd gogoniant y Cyfryngwr yn ddyben arbenig yn etholedigaeth gras. Mewn trefn iddo ef fod yn *gyntaf-anedig*, y *penaf* mewn urddas a llywodraeth, yr oedd yn rhaid cael *brodyr lawer* i wneyd i fyny ei deyrnas. Yr oedd cyfammed tragywyddol Duw A'i Fab yn sicrhau y cai efe had, ac y cai efe weled o ffrwyth ei lafur. Mae y prif reswm dros etholedigaeth gras yn y Mab ei hun. Efe yw yr esboniad a'r esboniwr goreu ar arfaeth Duw. Dylem osod ein safle yn ymyl croes Crist, i edrych yn ol i'r tragywyddoldeb a fu, yn gystal a'r un a fydd. Yr oedd anfeidrol werth yr iawn, a mawredd y draul at gadw dyn, yn galw am ddarpariaeth i ddiogelu amcanion cariad gyda golwg ar hyn. Mae yr ysgrythyrau, yn ddieithriad, yn seilio hyn ar arfaeth dragywyddol Duw, a'i addewidion fel dangoseg o honi. Nid ydynt yn dyweyd, mai yn rhagwybodaeth Duw yr oedd y sicrwydd nad ai y drefn yn ofer. Nid ydynt yn dyweyd, fod y Cyfryngwr gwedi ymrwymo i gymeryd achos dynion arno ei hun, ac i agor ffordd i'w gwaredu oddiar ragolwg y gwnai dynion o honynt eu hunain dderbyniad o hono, ac y cai ei ddiwallu a'i foddloni yn lluosogrwydd ei ganlynwyr. Nid yn y Beibl y cafwyd y syniad yna. Beth bynag a fyddo yn seiliedig ar ddyn ei hun, sydd yn dybysu ar ddamwain a dygwyddiad, ac felly ar ansicrwydd, yn lle sicrwydd, a chaniatai y posibl-rwydd o dröedigaeth pechadur yn annibynol ar ras Duw. Pan y mae yr ysgrythyrau yn mynegu y llwyddiant mawr a fyddai ar achos Iesu Grist, gwnant hyny yn y ffurf o add-

ewidion, pa rai sydd yn ie ac yn amen yn Nghrist—addewidion y Tad i'r Mab—ac addewidion i'r eglwys. Neu cyfeiriant ni at arfaeth Duw, a'i ymrwymiad cyfammodol i'w Fab. Yn cyfeirio at hyn, dywedai ein Harglwydd, "Yr hyn oll a roddes y Tad i mi a ddaw ataf fi; a'r hwn a ddel ataf fi nis bwriaf ef allan ddim." "Defaid ereill sydd genyf y rhai nad ydynt o'r gorlan hon, y rhai hyny hefyd sydd raid i mi eu cyrchu, a'm llais i a wrandawant, a bydd un gorlan ac un Bugail." "Mae y Tad yn caru y Mab am ei fod yn rhoddi ei einioes fel y cymero hi drachefn." "Mae y Tad yn caru y Mab, ac efe a roddes bob peth yn ei law ef." "Megys y rhoddaist iddo awdurdod ar bob cnawd, fel am y cwbl a roddaist iddo, y rhoddai efe iddynt fywyd tragywyddol." Yn ol yr ymadroddion hyn, ffrwyth cariad at y Mab, oddiar ei ymrwymiad i wneyd iawn dros bechod, oedd penderfyniad y Tad i sicrhau eglwys iddo i'r hon y byddai efe yn Ben, ac i roddi yn ei law bob awdurdod a gallu i'w hadeiladu. Mae efe, nid yn unig yn gyfrwng awdwriaeth, ond yn awdwr hefyd. Mae yn Waredwr swyddogol. Pob peth sydd at ei law a throsto. Er ei fwyn a throsto ef mae yr Ysbryd Glan yn gweithio yn y byd. Mae ganddo allu i achub faint a fyno, a phwy bynag a fyno.

Nid gormod yw dyweyd, na ddaethai Mab Duw i'r byd i farw heb ddarpariaeth flaenorol tuag at wneyd yr amcan yn llwyddiannus, oblegid "*am y llawenydd a osodwyd iddo, efe a ddyoddefodd y groes.*" Ni buasai *tebygolrwydd* o lwyddiant yn werth dim ar beth mor fawr a hyn. Ni buasai ymrwymiad dynion, pe galluadwy i hyny gael ei wneyd, o werth yn y byd yn ngolwg Iesu i'w gymhell i anturiaeth fel hon. Ond yr oedd ymrwymiad y Tad yn werth pob peth. Gras Duw, yn ei arfaeth dragywyddol, yr hon a wnaed yn Nghrist ac er mwyn Crist, sydd yn sicrhau cwblhad gwaith mawr y prynedigaeth. Mae bod yr holl waith, yn ol arfaeth dragywyddol, yr un peth a bod o ras yn hollol. Amcan yr Ys-

bryd Glan yn ein cyfeirio yn ol at hen feddyliau cariad Duw, yw gwneyd y mater hwn yn eglur a chadarn, gan fod y cwbl gwedi dechreu gyda Duw, a hyny cyn bod dyn, na dim arall ond efe ei hun, rhaid fod yr holl achos ynddo ef ei hun, a diau fod meddwl a chariad Duw, fel efe ei hun, yn anghyfnawidiol, yn nghyda bod amcanion neillduol gyda golwg ar y Mab yn y meddwl hwnw, gallwn gredu yn galonog y daw y cwbl i ben. *Mae Duw ei hun yn ddyben yn mhob peth.* "Canys o hono ef, a thrwyddo ef, ac iddo ef, y mae pob peth. Iddo ef y byddo y gogoniant yn oes oesoedd. Amen."

Er fod yr athrawiaeth a geisiwn brofi, yn ymddangos yn wirionedd diddadl yn ngwyneb Gair Duw, gwrthddadleuir llawer yn ei herbryn. Ofnwn nad yw yn cael y sylw a berthyn iddi, gan lawer a addefant ei gwirionedd. Wrth ei throi o'r neilldu, byddwn yn euog o geisio cuddio yr amlygrwydd mwyaf o raslonrwydd Duw. Wrth ddadleu yn ei herbryn, byddwn yn euog o geisio gwrth-ddadleu yn erbyn yr unig sicrwydd o gadwedigaeth dynion. Pa beth a geisia y gwrthddadleuwyr osod i fyny yn ei lle? Pa beth maent yn ennill drwy geisio ei hesbonio allan o Lyfr Duw? A fyddai y byd ar dir tebycach o gael ei gadw, neu ryw bechadur yn fwy gobeithiol am ei iachawdwriaeth, pe llwyddid i'w symud o'r ffordd, a chael gan bawb ei gwrthod fel gwirionedd? Os yw yn y Beibl, hi a fydd ynddo, gwedi meirw ei holl wrthwynebwyr. Os yw etholedigaeth gras yn ol y disgrifiad a roddwyd o honi, yn creu anhawsderau, mae ei *gwadu* yn creu mwy. Os yw ei phresenoldeb yn y Beibl yn ei dywyllu, byddai yn llawer tywyllach hebddi. Wrth ei throi allan o'r gwirionedd, rhaid i ni gymeryd y canlyniad o geisio gosod gweithredol achubiaeth a chyfnewidiad pechadur i ymddibynu ar yr un ffynonell ag y tardd ei golledigaeth o honi, ei galon ddrwg ei hun, yn lle o galon gariadlawn Duw. Mae gwadwyr etholedigaeth gras yn gyfrifol am holl ganlyniadau niweidiol eu cyfeiliornad. Meithrinant gamsyniadau

mewn dynion am danynt eu hunain, a cheisiant gymylu gogoniant gras Duw.

Mae arfaeth yn ol etholedigaeth gras, yn dangos fod Duw wedi meddwl gwneyd mwy tuag at gadw dyn na threfnu Gwardwr ar ei gyfer. Yr oedd hyn yn beth mawr ; ond peth mwy oedd penderfynu myned at bechadur yn ei drueni, a'i wrthryfelgarwch drygionus, a newid ei galon, a'i wneyd yn gyfaill iddo ei hun, ac yn gredadyn calonog yn ei Fab. Pa beth a all fod gan ddynion yn erbyn gras Duw i gael ei amlygu fel hyn ? A yw yn iawn i ni fod yn anfoddlon i Dduw gael ei ffordd ei hun ? Byddai mwy o reswm dros feio deddf a chyfiawnder am eu manylrwydd, na beio gras am ei haelioni. Ond, yr wrthddadl gyffredin a ddygir yn erbyn athrawiaeth etholedigaeth gras, yw, ei bod yn gwneyd cadwedigaeth rhai yn anmhosiibl ; os ydyw Duw yn gwneyd mwy tuag at gadw rhai nag ereill, bod rhy fach yn cael ei wneyd tuag at gadw pawb, ac felly nad all fod rhwymedigaeth ar bawb i gredu yr efengyl ; neu, pe gallai pawb gredu, nad all pawb fod yn etifeddion bywyd tragywyddol. Dadleuir nad oedd yn iawn i wneyd gwahaniaeth rhwng y naill a'r llall ; nad oedd yn beth iawn i Dduw arfaethu a gweithredu yn achubol ar rai, heb arfaethu gwneyd yr un peth ar bawb. Mae y gwrthddadleuon hyn yn cyfodi oddiar benderfyniad ystyfnig i lynu wrth reswm dynol fel safon i farnu pethau sydd o angenrheidrwydd uwchlaw iddo, yn perthyn yn briodol i Dduw, meddwl yr hwn sydd fel efe ei hun, yn hytrach nag ymostwng i wrandaw beth a ddywed y Beibl ar y mater. Mae Paul, yn y 9fed bennod o'i lythyr at y Rhufeiniaid, yn cyfarfod y gwrthddadleuon hyn, ac yn eu hateb. Pa beth a ddywed wrthynt ? " Megys yr ysgrifenyd, Jacob a gerais, ac Esau a gaseais. Beth gan hyny a ddywedwn ni ? A oes anghyfiawnder gyda Duw ? Na atto Duw ; canys y mae yn dywedyd wrth Moses, Mi a drugarhaf wrth yr hwn y trugarhawyf, ac a dosturiaf wrth yr hwn y tosturiwyf ;

felly, gan hyny, nid o'r hwn sydd yn ewyllysio y mae, nac o'r hwn sydd yn rhedeg chwaith, ond o Dduw, yr hwn sydd yn trugarhau. Ti a ddywedi gan hyny wrthyf, paham y mae efe eto yn beio? canys pwy a wrthwynebodd ei ewyllys ef? Yn hytrach, o ddyn, pwy wyt ti yr hwn a ddadleui yn erbyn Duw? a ddywed y peth ffurfiedig wrth yr hwn a'i ffurfiodd, paham y'm gwnaethost fel hyn? Onid oes awdurdod i'r crochenydd ar y priddgist i wneuthur o'r un telpyn pridd un llestr i barch ac arall i anmharch? Beth os Duw yn ewyllysio dangos ei ddigofaint a pheri adnabod ei allu, a oddefodd trwy hir ymaros lestri digofaint wedi eu cymhwyso i golledigaeth; ac i beri gwybod golud ei ogoniant ar lestri tragaredd, y rhai a ragbarotodd efe i ogoniant? sef nyny, y rhai a alwodd efe, nid yn unig o'r Iuddewon, eithr hefyd o'r cenedloedd." Mae gwaith Duw yn gweithredu yn rasol ar dorf ddirif o deulu dyn, er mwyn eu hachub i fywyd tragywyddol, yn destyn rhyfeddod a chlodydd diddiwedd, ond, am yr achos paham nad yw gwedi meddwl gwneyd yr un peth ar bawb, nid oes dim i ddyweyd, ond mai felly y rhyngodd bodd yn ei olwg ef, yr hwn sydd yn trugarhau wrth yr hwn y myno drugarhau. Na ddywedod neb fod anghyfiawnder gyda Duw. Beio etholedigaeth gras fyddai yr un peth a dyweyd, Gan nad yw Duw yn meddwl achub pawb yn ddiwahan, doethach a gwell fuasai iddo beidio meddwl achub neb. Nid yw etholedigaeth yn gwneyd drwg i neb, na cham â neb. Nid gosod rhwystrau ar ffordd dynion i gael eu cadw yw ei hamcan, ond symud rhwystrau o'r ffordd. Nid yw gwedi attal neb i'r nefoedd, ond y mae gwedi myned â llawer yno. Nid yw gwedi analluogi un pechadur i fod yn gadwedig, ond y mae gwedi galluogi miloedd i fod yn gadwedig. Mae etholedigaeth yn gadael yr anetholedig, yn yr un cyflwr ag y mae ei gwrthwynebwyr yn gadael pawb—yn eu cyflwr natur. Mewn atebiad i'r cwestiwn, A yw yn bosibl, yn ngwyneb etholedigaeth, i bawb sydd

yn clywed efengyl fod yn gadwedig ? gellir dyweyd, na phorthyn y cwestiwn ddim i etholedigaeth na'i phleidwyr, hyd nes y profir ei bod hi o angenrheidrwydd yn difeddiannu neb o'i allu, neu yn cynwys gwrthodedigaeth, yr hyn na wneir byth. Mae gwrthwynebwyr etholedigaeth yn rhwym o wadu hefyd yr angenrheidrwydd am ddylanwadau dwyfol i ddychwelyd pechaduriaid. Yn hytrach na dadleu yn erbyn yr hyn nad all gynwys dim ond daioni, gweithied pob un allan ei *gredo*, ac na foddloned ei hun ar ddadleuon ofer a difudd ; deued ef at Grist yn grediniol ac edifeiriol, o hono ei hun yn gwbl, fel y mae yn haeru y gall ; os cred efe â'i holl galon ynddo, nid oes un ddeddf yn ei erbyn i gael ei gadw ; nis gall fod yn golledig ; nid â y Gwaredwr i edrych a yw ei enw ar lyfr y bywyd, ond yn unig *a ydyw yn dyfod ato ef*. " A'r hwn a ddel ataf fi, nis bwriaf ef allan ddim." Dyma yw llais efengyl at bob dyn. Nid yw galwedigaeth gyffredinol yr efengyl yn anghyson ag etholedigaeth gras, yn ol y disgrifiad a roddwyd o honi, oblegid mae yr Arglwydd Iesu Grist, yn cysylltu y ddwy yn yr un adnod, "*Yr hyn oll y mae y Tad yn ei roddi i mi, a ddaw atat fi ; a'r hwn a ddel ataf fi, nis bwriaf ef allan ddim*."

II. *Sylw ar yr olwg a rydd ein testyn ar arfaeth Duw, yn ei gweithiad allan.*—Gwneyd dynion " yr un ffurf â delw ei Fab ef." Dengys yr ymadrodd hwn, ddull, modd, ffordd, a ffurf, gweithredol achubiaeth pechaduriaid. Mae y peth mawr hwn i gael ei wneyd, *trwy, yn, ac yn ol Crist*. Efe i fod yn gynllun y gwaredigion, yn gystal â Gwaredwr. Yn ei ffordd a'i ffurf ef y mae pob un i gael ei gadw. Yr oedd efe yn *un mawr* yn y cynlluniad tragywyddol ; mae yn *un mawr* hefyd yn ei weithiad allan. Ynddo ef yr arfaethodd Duw gadw dynion, ac ynddo ef y mae yn dwyn ei amcanion i ben. Mae pawb o'r gwaredigion i gael eu gwneyd yr un peth yn union, eu llunio wrth yr un *model*. Ni bydd lle i ganfigen o un tu, nag ymfrost o'r tu arall, yn mys y saint

gwedi eu perffeithio. Mae delw Mab Duw yn cynwys mwy na'r ddelw oedd ar ddyn yn ei greadigaeth gyntaf. Ennillwyd mwy yn ol drwy y codiad nag a gollwyd drwy y cwmp. Mae holl blant Duw i fod yn frodyr i Grist, ac yn frodyr i'w gilydd ; mewn canlyniad, yr un peth yn union yw gwir grefydd erioed, a'r un peth yw gwir bobl yr Arglwydd. Mae ynddynt oll linellau hanfodol o debygolrwydd, yn cydgyffod yn Nghrist, yn tarddu allan o hono, ac yn rhedeg drwy yr holl frawdoliaeth sanctaidd. Megys pelydrau yr haul, yn llewyrchu ac yn adlewyrchu, felly mae efe yn llewyrchu ei ogoniant arnynt hwy, a hwythau yn adlewyrchu yr un ogoniant arno yntau. Pa uchelaf y codir hwynt ynddo ef, uchelaf byth y codir yntau ynddynt hwy. Ond i fanylu :

1. *Mae yr holl waredigion i fod mewn undeb a pherthynas neillduol â Mab Duw.*—Gellir dyweyd eu bod mewn ystyr briodol yn *un*. Efe ynddynt hwy, a hwythau ynddo ef. Mae yr undeb hwn yn angenrheidiol, ac yn rhoddi nodwedd arbenig i'r holl waith achubol, yn dangos ei fod ef yn bob peth, ac yn mhob peth, yn eu hiachawdwriaeth. Y peth cyntaf sydd yn cymeryd lle tuag at gadwedigaeth pechadur, yw ei *uno* â Christ, ei symud i Grist, fel y *lle*, yn mha un y dygir yr holl waith yn mlaen. Rhaid ei gael yma mewn trefn i'r Ysbryd Glan allu preswyllo ynddo fel ei sancteiddydd. Nid oes modd i ddim gael ei wneyd gan Ysbryd Duw, na chan ddyn ei hun at effeithio ei gadwedigaeth, tu allan i Grist. Nid yw holl weithredoedd da dynion tu allan i Grist, ond gweithredoedd deddfol, meirw, a diles. O'r tu arall, mae holl weithredoedd da dyn yn Nghrist, yn eiddo i Grist, oblegid ei bod yn tarddu o hono, yr un modd ag y mae ffurwythau y gangen yn eiddo y pren sydd yn ei dwyn. Mae *uniad* pechadur â Christ yn weithred rasol tu allan i ddyn—gweithred am, neu gyda golwg arno—gweithred ragbarotöawl i bob gweithrediad grasol ynddo. Nid undeb barn a theimlad ydyw, er ei fod yn cynwys hyny fel ei effeithiau.

Undeb â pherson dyn drwy yr hwn y mae yn dyfod yn eiddo cyfreithlon i Grist, ac edrychir arno mewn canlyniad, yn Nghrist a than gysgod ei deilyngdod. Ar sail yr undeb hwn, mae Ysbryd Crist yn cymeryd meddiant o'r galon. Gan ei fod yn weithred briodol tu allan i ddyn, nid yw ei barhad yn dibynnu ar deimladau ansefydlog dyn, ac nid yw pob gŵyrad o lwybr dyledswydd yn peryglu ei fodolaeth. Mae o'r pwys mwyaf i ddyn fod rhyw beth sefydlog yn perthyn yn agos iddo, i ddiogelu dygiad i ben y gwaith da, yn ngwyneb ei holl ansefydlogrwydd ef ei hun.

2. Mae pob peth sydd yn gwneyd i fyny wir Gristion, ac yn ffurfio y cymeriad Cristionogol, i drigo yn flaenaf yn Nghrist. Fel canlyniad, mae hanfodol debygolrwydd i fod rhwng y saint ag ef. Mae holl rasau gweithredol ac addurniadol y dyn newydd i darddu o hono ef; "oblegid o'i gyflawnder ef y derbyniasom ni oll, a gras am ras." Mae y Cristion yn *tyfu allan o Grist*. Ysbryd, bywyd, cyfiawnder, a gras Crist ydynt, ynddo a throsto. Drwy hyn y mae ei ddelw yn cael ei gosod arno; y ddelw hon yw y sêl a pha un y mae yr Ysbryd Glan yn selio y saint hyd ddydd prynedigaeth, wrth yr hon y maent i gael eu hadnabod byth, sef eu tebygolrwydd i Grist. Preswylia Ysbryd Crist ynddynt yn egwyddor lywodraethol eu bywyd—yn ysbryd amynedd, goddefgarwch, gostyngeiddrwydd, cariad, a maddengarwch, fel yr eiddo ef. Nid yw pob math o ddyoddef yn gyd-ddyoddef â Christ, ac fel Christ. Gall fod llawer o ryw fath o weithgarwch crefyddol, heb oddefgarwch crefyddol. Mae tebygolrwydd i Grist yn gynwysedig yn fwy mewn goddefgarwch na gweithgarwch. Mae yr un egwyddor hefyd yn dwyn dyn i rodio, i fucheddu, a byw fel Crist, i "wisgo am dano yr Arglwydd Iesu Grist," fel un "sanctaid a didoledig o ldiwrth bechaduriaid." Mae yr ysgrythyrau yn fanol iawn yn darlunio person a chymeriad y Gwardedwr, tra y llefarant am yr Ysbryd Glan yn unig yn ei waith a'i swyddau. Y

rheswm o'r gwahaniaeth yw, fod y blaenaf yn gynllun wrth ba un, ac yn ol pa un y mae y cymeriad Cristionogol i gael ei ffurfio. Yr un ffordd a Christ y mae pob un i fyned. Dysgir ni "i redeg yr yrfa a osodwyd o'n blaen, gan edrych ar Iesu." Rhai "yn dilyn yr Oen pa le bynag yr elo," yw pawb a gânt dderbyniad i'r nef. Bu efe *farw dros bechod*, felly hwythau i *bechod*. Esgynodd efe i'r groes i ddyoddēf; felly mae iddynt hwythau groes i esgyn iddi, a chroes i'w dwyn er ei fwyn ef. Maent i gael eu cyd-gladdu gydag ef yn eu *hen ddyn*, ac i gyd-gyfodi gydag ef yn eu *dyn newydd*; ac fel canlyniad, "i geisio y pethau sydd uchod, lle y mae Crist yn eistedd ar ddeheulaw Duw."

3. *Mae y "brodyr lawer" i gael eu cyd-ogoneddu a Christ.*—Yn gymaint a'n bod mewn undeb personol ag ef, yn berthynasau agos iddo, ac yn derbyn o'i ras a'i ysbryd, rhaid iddynt hefyd gyfranogi o'i ogoniant. Ni byddai y ddelw yn llawn, yn berfaith, heb hyny. Y gogoneddiad yw y maen gorphenol yn y deml ysbrydol. Cynwysir yn hyn brynedigaeth y corff, sef ei adgyfodiad o'r bedd yn "yr un ffurf a'i gorff gogoneddus ef." Mae prynedigaeth y corff yn cynwys mwy na'i adgyfodiad. Bydd adgyfodiad i gorff yn annw-iol, ond ni bydd iddo brynedigaeth. Prynedigaeth y corff fydd y gogoniant a pha un a gwisgir ef yn ei adgyfodiad. Mae cyrff y saint i gael eu sancteiddio yn y bywyd presenol, fel eu hysbrydoedd; "A gwir Dduw y tangnesedd a'ch sancteiddio yn gwbl oll; a chadwer eich ysbryd oll, a'ch enaid, a'ch corff, yn ddiargyhoedd yn, neu hyd ddyfodiad ein Harglwydd Iesu Grist." Mae pob peth sanctaidd i gael ei ogoneddu, a dim arall. Yr hyn oll a sancteiddir yma gan, a thrwy yr Ysbryd, a ogoneddir gan, a thrwy ymddangosiad gogoniant Crist yn ei ail-ddyfodiad. "Ni a wyddom pan ymddangoso efe y byddwn gyffelyb iddo, oblegid ni a gawn ei weled ef megys ag y mae." Cawn yn hyn reswm nerthol dros bardeb y corff, dros i bob un ofalu i "gadw ei lestr ei

hun mewn sancteiddrwydd a pharch." Nis gall fod enaid glan mewn corff aflan. Mae y *sancteiddio* i fod yn gyffredinol, felly hefyd y *gogoneddu*. Bywyd gwarthus yw bywyd ansanctaid ; gwarth dyn yw ei bechod, ac yn ei adgyfodiad bydd yn dwyn nodau pechod ar ei gorff ; daw i fyny o'r bedd "i warth a dirmyg tragywyddol." O'r tu arall, mae ystyriaeth o'r gogoniant mawr sydd i ddysgwyl adgyfodiad cyrff y saint, drwy eu cyffelybrwyd i gorff gogoneddus Mab Duw, yn gosod yr anogaeth gryfaf o'u blaen a rhwymedig-aeth dŷnaf arnom i fod yn sanctaid mewn meddwl a gweithred.

Ond bydd mwy gogoniant na hyn yn aros y "brodyr lawer" yn y cyflwr dyfodol. Cânt deyrnasu gyda Christ. Cânt eu coroni ganddo. Cânt eu hanrhydeddu a'i bresenoldeb ef byth, fel cyntaf-anedig yn mhlith brodyr lawer, a thrwyddo ef, a phresenoldeb ei Dad hefyd. Anrhydeddir hwynt yn ngwydd angelion Duw fel brodyr i'r Cyfryngwr, ac fel meibion i Duw drwy eu perthynas a'i unig-anedig Fab. Derbyniant bob amlygrwydd o gymeradwyaeth ac anwyldeb er mwyn "yr Anwyl." Cydnabyddir hwynt oll byth fel *gwaredigion y Gwaredwr*. Cedwir y berthynas neillduol hon mewn coffadwriaeth wastadol. Bydd Crist a'i bobl yn adlewyrchu gogoniant ar eu gilydd. Bydd efe "yn ogoneddus yn ei saint, ac yn rhyfeddol yn y rhai oll sydd yn credu." Yn eu lluosogrwydd, a mawredd, a gwerth eu hiachawdwriaeth, yn eu purded, eu dedwyddwch, a'u gogoniant, yr adlewyrchir gwerth mawr yr iawn a roddodd Iesu drostynt, yr hwn a bwrcasodd y pethau hyn. Mawredd ei allu achubol yn eu hennill yn bobl iddo ei hun, a'u cadw hyd y diwedd ; a chyflawnder diderfyn ei ras o'r hwn y mae yr holl saint yn helaeth gyfranogi. "Fel y gallai ddangos yn yr oesoedd a ddenai ragorol olud ei ras ef trwy ei gymwynasgarwch i ni yn Nghrist Iesu." Ni bydd perygl i sawredd gogoniant y corff mawr o waredigion i leihau gogoniant Crist,

neu ei gysgodi, ond yn y gwrthwyneb, pa fwyaf gogoneddus y gwneir hwynt, a pha fwyaf y chwanegir at eu hanrhydedd, bydd ef o angenrheidrwydd i fod byth yn uwch ; y *cyntaf-
anedig o hyd, y blaenaf, yr anrhydeddusaf, a'r mwyaf yn
mhob peth*. Bydd y fath berthynas yn bodoli rhyngddynt, fel y bydd pob dyrchafiad a gâ ereill yn ei ddyrchafu ef yn uwch, uwch. Cydnebydd pawb o'r saint yn y nefoedd, eu bod yn ddyledus i Grist am eu bywyd, eu glanhad, eu gwisgoedd, eu coronau, a'u hetifeddiaeth. Ac ni flinant byth i ganu eu clodydd iddo ef, a thrwyddo ef, i'r Tad ac i'r Ysbryd Glan, gan ddywedyd, "Iddo ef, yr hwn a'n carodd ni, ac a'n golchodd ni oddiwrth ein pechodau yn ei waed ei hun ; ac a'u gwnaeth ni yn freninoedd ac yn offeiriaid i Dduw a'i Dad ef : iddo ef y byddo y gogoniant a'r gallu yn oes oesoedd. Amen.

AC ADDOLED HOLL ANGELION DUW EF.

GAN Y PARCH. M. D. JONES, ATHRAW DUWINYDDOL COLEG Y BALA.

“A thrachefn, pan yw yn dwyn y Cyntaf-anedig i'r byd, y mae yn dywedyd, Ac addoled holl angelion Duw ef.”—HEB. i. 6.

Mae'r Apostol yn dangos yn yr epistol hwn ragoriaeth yr oruchwyliaeth efengylaidd ar yr hen oruchwyliaeth. Yn y bennod yma y mae yn dangos bod Sylfaenwr yr oruchwyliaeth hon yn tra ragori ar bob cenad a anfonwyd gan Dduw yn flaenorol. Llefaryd gan Dduw lawer gwaith, ac mewn llawer modd gynt drwy y tadau, ond yn y dyddiau diweddar hyn y mae Duw wedi llefaru drwy ei Fab. Rhoddwyd yr hen oruchwyliaeth drwy offerynoliaeth angelion ; ond y mae'r efenyl yn rhagori ar y ddeddf, am ei bod wedi ei rhoddi drwy y Mab, yr hwn sydd uwchlaw yr holl angelion, ac felly yn teilyngu sylw mwy. Dywedir am y Mab ei fod yn “etifedd pob peth,” ac y mai drwyddo ef y gwnaeth Daw y bydoedd. Er nad yw y Beibl yn llyfr i'n dysgu am ffurf y ddaiar, neu i'n hyfforddi mewn seryddiaeth, golygwn fod ynddo awgrymiadau am y greadigaeth na cheir mo'u cyffelyb am eu cywirdeb mewn llyfrau anysbyrdoledig. “Efe sydd yn eistedd ar amgylchoedd y ddaiar.” (Esaiah xl. 22.) Dangosir yn y geiriau uchod fod y ddaiar yn gron. “Y mae efe yn taennu y gogledd ar y gwagle ; y mae efe yn crogi y ddaiar ar ddyddim.” Mae hwn yn syniad na cheir ei gyffelyb yn nghynrychion athronwyr Groeg a Rhufain. Golygwn fod y gair “bydoedd” yn cyfeirio at y bydoedd a boblogant ein wybren ni ag y mae seryddiaeth ddiweddar wedi profi eu bodolaeth, y rhai ydynt oll wedi eu creu gan Iesu Grist, ac ydynt yn eiddo iddo. Hwn ydyw sylfaenwr godidog ein gor-

uchwyliaeth ; ar yr hwn y mae llawer mwy o rwyman gwrandaw nag ar angelion, neu ar Moses a'r tadau. Efe yw cynaliwr pob peth, gwir ddysgleirdeb gogoniant y Tad, a gwir lun ei berson ef, a'r hwn sydd yn eistedd ar ddeheulaw'r Tad yn y cysegr sancteiddiolaf yn y nef, wedi gorphen gwaith y prynedigaeth. Mae efe yn etifeddu enw mwy rhagorol nag angelion, am ei fod yn cael ei alw yn Fab mewn ystyr arbenig. Hefyd pan y mae'r Cyntaf-anedig yn cael ei ddwyn i'r byd yn ei ymgnewdoliad, y mae'r Tad yn galw am i'r holl angelion i'w addoli ef. Y fath berson godidog yw sylfaenwr ein goruchwyliaeth, Mab Duw, Crewr a Chynaliwr y bydysawd, y gwir Shecinah, Duw mewn cnawd, ein Hiachawdwr, Etifedd y greadigaeth, a Gwrth-ddrych addoliad yr holl angylion ; "Am hyny y mae yn rhaid i ni ddal yn well ar y pethau a glywsom, rhag un amser i ni eu gollwng hwy i golli." Sylwn—

I. Ymgnewdoliad ein Gwaredwr.

II. Ar adeg ei ymgnewdoliad y mae galwad ar i holl angelion Duw ei addoli ef.

III. Mawredd ei berson fel gwrthddrych addoliad angelion yn rheswm dros i ni dderbyn yr efengyl, a'i chyfrif yn bwysicach na hyd y nod yr hen oruchwyliaeth, yr hon a roddwyd drwy angelion.

I. YMGNEWDOLIAD IESU GRIST.

1. Mae yn ei ymgnewdoliad amlygiad o gariad y Tad atom. Y Tad sydd yn ei ddwyn i'r byd. Er fod yn y Mab eangderau i dderbyn tywyniadau cariad y Tad uwchlaw yr holl greadigaeth gyda'i gilydd, eto cymaint oedd cariad y Tad at bechaduriaid, fel ag y rhoddodd efe ei Fab i gymeryd arno ein naturiaeth, ac i ymddarostwng i gymeryd arno agwedd gwas, a bod yn ufydd hyd angen, i.e. angen y groes. Yr oedd hen gariad yn mynwes y Tad tuag at droseddwy'r ein daiar, hyn na rhanau henaf y cread, yn ymferwi yn foroedd o dosturi er tragywyddoldeb tuag atom, fel ag y mae Duw

yn canmol ei gariad atom ni. "Felly y carodd Daw y byd, fel y rhoddodd efe ei Uniganedig Fab, fel na choller pwyr bynag a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragywyddol."

2. Mae Crist yn cymeryd ein natur ni o'i fodd, yr hyn sy'n dangos ei awdurdod ar fodolaeth. Nid oes un dyn yn ddyn, nac angel yn angel o ddewisiad, ond y mae Iesu yn ddyn o ddewisiad. Efe yn unig drwy'r cread sydd yr hyn yw, am ei fod wedi dewis bod felly. Yr oedd ganddo feddiant i ddodi ei einioes i lawr, ac i'w chymeryd hi drachefn. Oddiar yr un awdurdod y cymerodd efe ein natur ni ar y dechreu. Dangosodd yr un awdurdod ar fodolaeth yn ei wyrthiau yn ystod ei weinidogaeth. Melldithiodd y ffigysbren, tawelodd y môr, cododd Lazarus o farw i fywyd. Dangosodd ei awdurdod ar bysg pan y gorchymynodd fwrw y rhwyd y tu de i'r llong, iachaodd y cleifion, bwriodd allan gythreuliaid, a dangosodd fod pob peth yn y byd hwn ac ysbrydion y byd a ddaw o dan ei awdurdod. Yr oedd dechreuad ei yrfa achubol, sef ei ymgnewdoliad, yn ddangosiad ei fod yn Arglwydd y bywyd.

3. Dengys ymgnewdoliad Iesu Grist ei fawr gariad tuag atom a'i ymhyfrydiad yn ein natur. "Ni chymerodd efe naturiaeth angelion, eithr had Abraham a gymerodd efe." Bu amser yn Ffrainc, pan yr oedd teulu Orleans yn teyrnasu, ac edrychid gydag eiddigedd ar deulu Napoleon. Yn awr, un o deulu Napoleon sydd ar yr orsedd, ac y mae pob aelod o'r teulu yn ddiogel. Cnawd o'n cnawd ni, ac asgwrn o'n hasgwrn ni sydd yn eistedd ar orsedd y bydysawd—un a ymhyfyrdodd mewn dynoliaeth nes dyfod yn ddyn, pan yr oedd efe yn ffurf Daw er tragywyddoldeb.

II. Y TAD YN GALW AR YR HOLL ANGELION I ADDOLI IESU GRIST AR ADEG EI YMGNEWDOLIAD.

1. Mae fod yr angelion yn cael eu galw i addoli'r Mab, ar adeg ei ymgnewdoliad, yn dangos fod Crist yn anfeidrol

uwchlaw'r holl angelion. Pan yr oedd Ioan yn myned i addoli'r angel, gwaharddwyd iddo, drwy ddywedyd, "Gwel na wnelych." Nid yw yn iawn i'r naill greadur rhesymol addoli'r llall, faint bynag a fyddo'r gwahaniaeth rhyngddynt, ac y mae gwahaniaeth dirfawr. Edrycher ar y dynion hyny ag ydynt y dolenan isaf yn y gadwen ddynol, dynion ag ydynt yn fyrion o gyneddfau ac o ddiwylliant. Cymerer Ethio anniwylledig a barbaraid o ganol anialdir Affrica, nid rhyw wahaniaeth mawr sydd rhyngddo ag ambell greadur afresymol go synwryol. Mae cyfwng mawr rhwng y cyfryw a doctor talentog, goleuedig, a sanctaidd. Mae ambell ddyn wedi ei ddonio, ei hyfforddi, a'i adnewyddu gan ras i'r fath raddau fel y mae bron a bod yn angel bychan. Mae gwahaniaeth wedy'n rhwng angelion a'u gilydd, fel ag y mae graddoldeb yn mhob congl o'r greadigaeth. Un angel oedd yn arwain y lluaws llu nefol a ymddangosasant ar enedigaeth ein Gwardedwr. Yr oedd hwn yn Ddug ar y cwmni gogoneddus—fel Saul mab Cis, yn uwch o'i ysgwyddau i fyny na'i gyd-angelion. Ond pa beth bynag yw uchder yr angelion uchaf yn nef y nef, yn gerubiaid ac yn seraphiaid, y mae Iesu Grist, sylfaenwr ein goruchwyliaeth ni, gymaint yn uwch na'r holl angelion, fel y mae yn iawn i'r holl angelion i'w addoli ef. O fel y dylem wrandaw ar y fath genedl nefol !

2. Pan ystyriom ogoniant y bodau sydd yn cael eu gwahodd gan y Tad i addoli Iesu Grist, dengys hyn fawredd sylfaenwr goruchwyliaeth yr efengyl—yr angelion, y bodau mwyaf grymus eu cyneddfau, a'r rhai y mae Duw wedi eu donio ragoraf o bawb yn y greadigaeth. Mae dynion wedi eu gwneyd ychydig yn is na'r angelion. Angelion yw'r tywysogion creadigol y mae Duw wedi eu hapwyntio i amgylchynu ei orsedd yn nef y nef—y seraphiaid tanlyd a ddysgleiriant yn ei bresenoldeb byth bythoedd. Mae'r bodau grymus yma wedi cael y dadblygiad goreu i'w cyneddfau. Mae y sefyllfa ysbrydol yn tra ragori ar ein sefyllfa ni yma yn y

cnawd i weled, i glywed, ac i ddyfod i gymundeb & Duw a'i weithredoedd. Gwel yr angel yn mhellach nag y gwelwn ni, clyw efe yn well, symuda yn gyflymach; nid yw mater yn rhwystr ar ffordd ei ysgogiadau; medr fyned i mewn i ystafell a'r drysau yn nghauad; a faint o synwyrâu sydd ganddo ar weithrediad nad ydynt yn ein meddiant ni, nis gallwn ddyweyd.

Hefyd y mae angelion yn y man y mae Duw yn cyfranu gwybodaeth a phob daioni ysbrydol helaethaf, sef y nefoedd. Y maent yn derbyn goleuni yn uniongyrchol oddiwrth Dduw, ffynnon goleuni. Y brif athrofa i ddysgu ac i ymgynyddu ar ddelw Duw yw y nef, cartref tragywyddol yr angelion. Hwyl yw y rhai sydd wedi eu breintio fwyaf o bawb & phob gogoniant ysbrydol ac anweledig.

Mae angelion wedi treulio amser maith i gynyddu yn yr athrofa ogoneddus uchod. Faint yn well y maent yn deall hanesiaeth y ddaiar na ni! Adnabyddant y ser yn llawer gwell na ni; a pha mor gyfarwydd ydynt yn ffurfiad crystyn hen ein daiar, ac yn ffurfiad bydoedd ereill, nis gallwn ddirnada. Gallwn feddwl fod y rhan anweledig o'r bydysawd yn helaethach ac yn ogoneddusach na'r rhan weledig. Y mae'r angelion oll yn hen gyfarwydd â'r rhan ddyethriol yma o waith y Brenin Mawr. Hwyl yw doethion y greadigaeth, Solomoniaid y bydysawd, a'r rhai penaf oll o ffyrdd Duw; y tywysogion tanllyd a safant ger ei fron yn oes oesoedd. Er hynny oll nid ydynt gymaint yn uwch na ni fel y mae yn iawn i ni eu haddoli. Ond y mae Iesu Grist, sylfaenwr ein goruchwyliaeth, gymaint yn uwch na'r holl angelion, fel y mae'r Tad yn gwahodd holl angelion Duw i'w addoli ef ar adeg ei ymgnewdoliad.

3. Pan ystyriom nifer mawr y bodau gogoneddus yma a wahoddir i addoli ein Gwardwr, gwelwn ogoniant Awdwr ein hiachawdwriaeth. Nid yw nifer yr angelion yn cael ei roddi i ni, ond y mae awgrymiadau yn y Beibl fod eu nifer

yn fawr. Sonia ein Gwaredwr am ddeuddeg lleng o angelion a allasai eu cael gan ei Dad i'w amddiffyn. Dywed yr apostol yn y llythyr at yr Hebreaid ein bod wedi dyfod at fyrddiwn o angelion. (Gwel Dad. v. 12.) Gosodir allan fod nifer yr angelion drwg yn fawr. Nid fel bod hollbresenol y mae diafol yn cario yn mlaen ei waith, ond drwy amledd yr ysbrydion aflan a weinyddant odditano. Oddiwrth y gorchymyn "Gwrthwynebwch ddiafol, ac efe a ffy oddiwrthy-ych," gallwn feddwl fod digon o ysbrydion drwg i demtio pob dyn, pe byddai'r byd yn llawn trigolion. Byddai hyn yn fliynau lawer o nifer. Wrth edrych ar weithredoedd Duw, ac ymresymu yn ol cyfaledd (*analogy*), y mae y creaduriaid, y llyisiau, a'r hadau sydd yn dyfod i faintioli ac addfedrwydd, yn llawer lluosocach na'r rhai sydd yn methu. Mae mewn carcharau gwlad nifer o droseddwyr, ond mae nifer mawr trigolion y wlad yn ddeiliaid ffyddlon. Os yw nifer y cythreuliaid mor fawr, faint a raid fod nifer yr angelion? Mae angel i wyllo pob sant o leiaf. Gallasai Iesu gael deuddeg lleng o angelion heb dolli ar y gwasanaeth hwn. Sonir am y nef fel dinas Duw, prif ddinas y greadigaeth—mangre y Brenin Mawr. Gallem feddwl nad yw bydoedd ereill ond pentrefi bychain yn ymyl y ddinas ardderchog hon. Yr angelion yw brodorion godidog a gwreiddiol y nef, ac y maent yn llu mawr iawn, "yn fyrddiynau o fyrddiynau;" ond er mor odidog a lluosog ydynt, mae galwad arnynt oll, yn dyrfa ardderchog, ar adeg ymgawdoliad ein Gwaredwr, i addoli Iesu Grist, sylfaenwr goruchwyliaeth yr efengyl. Yr oedd gyda'r angel a hysbysai'r bugeiliaid am ei ymgawdoliad luaws o lu nefol yn ei addoli ar y ddaiar; ac yr oedd yno addoli mawr ar Iesu Grist gan bob angel ag oedd ar ryw neges yn mhob congl belleng ac agos o'r greadigaeth; a rhaid fod addoli mawr ar Iesu gan dyrfa fawr iawn yn nef y nef. "Pan yw yn dwyn y Cyntaf-anedig i'r byd, y mae yn dywedyd, Ac addoled *holl* angelion Duw ef."

4. Ar adeg ymgnewdoliad ein Gwardwr a'n Hiachawdwr, cawn ei fod yn berson mor bwysig yn llywodraeth Duw, fel ag y mae cyfnewidiad yn ffurf addoliad hen yr angelion. A oedd yr angelion ddim wedi ac yn addoli Iesu o'r blaen? Oeddent fel yr Ysbryd Tragwyddol, y Duw Anweledig, yr Un oedd yn meddu holl briodoliaethau y Duwdod, ac yn ogyfawch a'r Tad. Ond nid oeddent erioed o'r blaen wedi ei addoli fel Duw mewn cnawd. Wele yn awr y natur ddwyfol yn ymbriodi â'r natur ddynol, natur is na'r natur angelaidd; ac fel yr oedd y Mab yn ymddarostwng wrth gymeryd arno ein natur ni, dyma alwad am ymostyngiad yn y natur angelaidd. Golyger fod ein brenines Victoria yn marw, a bod Tywysog Cymru yn dyfod i'r orsedd yn ei lle, gorchymynid newid ffurf-wasanaeth Eglwys Sefydledig ein gwlad, a byddai raid i'r archesgobion, esgobion, archddiaconiaid, a deoniaid, prebendariaid, ficeriaid, a phob swyddwyr ereill yn yr eglwys i lawr hyd at y clochyddion, a holl aelodau yr eglwys, newid y ffurf-weddi, a gweddio rhagllaw dros y brenin, ac nid dros y frenines. Felly y mae Iesu Grist y fath berson mawr yn llywodraeth Duw, fel ar adeg ei ymgnewdoliad, y mae yn iawn cyfnewid dull addoliad hen y nef-oedd. Y mae yr angelion oll mwyach i addoli y Mab yn Dduw wedi ymuno â chnawd.

III. MAWREDD PERSON Y GWARDWR FEL GWRTHDDRYCH ADDOLIAD ANGELION YN RHESWM DROS I NI RODDI DERBYNIAD I'R EFENGYL.

1. Yr oedd rhwymedigaeth i roddi sylw i'r hen oruchwyliaeth am ei bod wedi ei rhoddi drwy angelion; mwy yw ein rhwymedigaeth ni i wrandaw a chredu yr efengyl am ei bod wedi ei rhoddi drwy'r Mab. Cenadon ydoedd yr angelion ar Sinai o urddas mawr, pan y crynai y mynydd a orchuddid â thymhestl, a niwl, a thywyllwch. Mwy yw ein rhwymedigoeth ni i wrandaw ar y Mab, etifedd pob peth, dysgleirdeb ei ogoniant ef, gwir lun ei berson ef, a'r hwn y mae'r holl

angelion yn ei addoli. Mor fawr yw ein braint fod y fath un wedi ymweled â'n daiar yn genad dros Dduw atom !

2. Mae yr hyn a wnaeth y person gogoneddus yma, sef ein Gwaredwr, uwchlaw yr hyn a wnaeth yr angelion, Moses, a'r holl brophwydi, yn ein rhwymo i dderbyn yr efengyl. Mae rhwymedigaeth arnom i gredu cenadwri yr angelion, am eu bod wedi bod yn fodau mor wasanaethgar. Mae arnom rwyman i barchu Moses am ei hunan-ymwadiad a'i lafur. Dros yr un achos daionus y gweithiodd y prophwydi. A phwy a allai fod yn ddibechod pan yn esgeuluso y fath oruchwyliaeth ? Yr oedd gwasanaeth angelion Duw yn rhoddi urddas arni ag oedd yn hawlio sylw pawb ati, ac yr oedd dynion da y cynoesau yn teilyngu cael eu gwrandaw. Llawer mwy y mae Mab Duw yn haeddu cael ei dderbyn. Daeth o uchder gogoniant nas gall angelion byth ei gyrhaedd, er esgyn yn dragywydd, i ddyfnder trueni nas gellir byth ei blymio. Ymbriododd y natur ddwyfol â'r ddynol yn ei berson—sefydlodd ei deyrnas ar y ddaiar, yr hon sydd i lyncu pob gallu iddi ei hun, oblegid y mae yn rhaid iddo deyrnasu hyd oni osodde ei holl elynion yn fainc i'w draed. Bu farw ar Galfaria i fod yn ddiwedd i'r ddeddf—yn ddiwedd i daber-nacl, a theml, ac allor, ac aberth. ac offeiriadaeth ; am ei fod ef wedi dyfod yn Shecinah gwirioneddol ar y ddaiar, mae wedi cysegru pob congl o'r byd a halogwyd & phechod i fod yn deml i wasanaethu Duw. Y marw mawr yma sydd yn cyfiawnhau byd o bechaduriaid, ac am dano bydd moli yn dragywydd. Aeth Iesu i'r bedd, a gorchfygodd angau ei hun—yn ei adgyfodiad bu yn angau i angau ac yn dranc i'r bedd, ac fe ddaw eto yr ail waith gyda'i holl angelion i roddi adgyfodiad i bawb ; ac ar y pethau hyn y mae angelion yn chwenychu edrych, ac wrth edrych y maent yn addoli ein Gwaredwr, ac yn bwrw eu coronau wrth ei draed ; a phe caem ninau iawn olwg ar ei berson a'r hyn a wnaeth, ni a

fyddem yn yr un ysbryd â'r wraig a olchodd ei draed â dagran ac a'u sychodd â gwallt ei phen.

3. Mae esgeulusdod o oruchwyliaeth mor fawr yn dwyn cosp fawr ar y dyn sydd yn euog o hyny. Hyn yw ymresymiad yr Apostol yn pen. xii. Nid at Sinai, y mynydd teimladwy, yr ydym wedi dyfod, ond i fynydd Seion, i ddinas y Duw byw, y Jerusalem nefol, at fyrddiwn o angelion, i gymansa a chynulleidfa y rhai cyntaf-anedig, &c. "Edrychwch na wrthodoch yr hwn sydd yn llefaru ; oblegid oni ddiangodd y rhai a wrthodasant yr hwn oedd yn llefaru ar y ddaiar, mwy o lawer nis diangwn ni, y rhai ydym yn troi ymaith oddiwrth yr hwn sydd yn llefaru o'r nef." Bydd yr efengyl pan y daw i gospi ei gwrthodwyr yn fwy ofnadwy na deddf. Mae deddf yn cospi am wrthodiad o ras gyda mwy o lymder nag am anufudd-dod iddi ei hunan. Yr oedd taranau, mellth, a daiargrynfaau Sinai yn ofnadwy ; ond bydd tymhestl y farn yn llawer mwy ofnadwy. Bydd y farn yn taranu yn dragywydd, a mellth uffern yn gwau byth. A phwy all ddarlunio cyflwr truenus y dyn a fydd yn dyoddef dyrnod y llid a fydd ? Gan fod person mor urddasol wedi dyfod i roddi i ni iachawdwriaeth, a chan fod ein Hiachawdwr wedi gwneyd cymaint drosom, a chan fod cosp mor fawr am annghredu ac anufuddhau, Duw o'i anfedrol ras a'n tueddo i addoli y Mab. Mae efe yn deilwng o'n holl serchiadau a'n holl wasanaeth yn y byd hwn a'r hwn a ddaw. Hyn a fyddo ein braint byth, drwy Iesu Grist. Amen.

"Y GRONYN GWENITH."

GAN Y PARCH. W. REES, D. D., LIVERPOOL.

"Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, oni syrth y gronyn gwenith i'r ddaiar, a marw, hwnw a erys yn unig; eithr os bydd efemarw, efe a ddwg ffrwyth lawer."—IOAN xii. 24.

Y mae trefn natur a rhagluniaeth, a threfn gras ac iachawdwriaeth, yn gynnyrchion yr un meddwl a deethineb dwyfol. Gwelir yr un wedd a delw ar oruchwyliaeth foesol ac ysbrydol yr olaf ag sydd ar oruchwyliaeth anianyddol y flaenaf. Amcanwyd yr un naturiol i fod yn gyfrwng datguddiad o'r un ysbrydol, i fesur helaeth; ac y mae cyfateboliaeth brydferth rhwng y naill â'r llall, yn eu holl egwyddorion a'u trefniadau. Awdwr natur a rhagluniaeth, ac Awdwr a Thywysog iachawdwriaeth sydd yn llefaru yn y testyn. Yr oedd efe gan hyny, yn deall y ddwy yn berffaith. Cym-era afael ar ffaith amlwg ac adnabyddus yn nhrefn natur, i osod allan ffaith fawr, (ond anadnabyddus i'r byd i raddau helaeth hyd hyny) yn nhrefn gras ac iachawdwriaeth; a'r un ysbrydol yn hollol ar yr un egwyddor a'r un naturiol.

Trefn at ddiwallu angenrheidiau naturiol dyn fel creadur anianol ydyw trefn rhagluniaeth, a threfn ar gyfer angenrheidiau ysbrydol ei gyflwr fel pechadur ydyw trefn gras. Fel deiliad y byd a'r bywyd hwn, y mae a wnelo trefn rhagluniaeth âg ef yn benaf, fel deiliad byd a bywyd ysbrydol a thragywyddol, yr edrycha y llall arno yn benaf. "Bwyd a dderfydd," sydd gan y gyntaf i'w osod o'i flaen; "Bwyd a bery i fywyd tragywyddol," a esyd yr olaf ger ei fron. Gweithia egwyddorion trefn naturiaeth eu hunain i olwg ein llygaid naturiol; daw ein synwyrâu anianol i gyffyrddiad teimladol â hwy beunydd. Egwyddorion y llall ydynt ys-

brydol yn eu gweithrediadau ; ni all y dyn anianol eu canfod na'u teimlo—yn ysbrydol y bernir hwynt ; ond y mae y drefn weledig a daiarol yn gynorthwyol iawn i ni er ein galluogi i ddeall a dirnad yr un anweledig a nefol. Y mae dyn yn creadur dwbl, yn ddyn a dyn, megys : “y dyn oddiallan, a'r dyn oddimewn.” Y dyn oddiallan o'r ddaiar yn ddaiarol ; a'r dyn oddimewn yn ysbryd, yn enaid byw, anweledig ac anfarwol. Cyferfydd y Creawdwr, fel Duw rhagluniaeth a gras, â'r creadur er diwallu ei angenrheidiau â bendithion cyfaddas i natur ei ddyn oddiallan a'i ddyn oddimewn. Cynysgaethwyd dyn â deufath alluoedd—anianol ac ysbrydol. A'r galluoedd anianol a rhesymol yr ymdrinia â phethau anianol y byd a'r bywyd presenol, y dwg yn mlaen ei alwedigaethau tymhorol. A'i alluoedd ysbrydol yr ymsynia am bethau ni welir—y pethau sydd ysbrydol a thragywyddol. Ei drueni mawr ydyw fod ei ddyn oddimewn yn cael ei ddal yn gaethwas gan y dyn oddiallan : y dyn anianol yn anianeiddio y dyn ysbrydol.

Y mae y testyn yn un esiampl o blith llaweroedd, o waith yr Athraw mawr yn defnyddio pethau trefn natur i ddangos ac egluro pethau trefn gras. Cymerai yn fynych afael ar wrthddrychau daiarol i osod allan y pethau nefol. Yr oedd ei ddammegion i'r meddwl yr hyn oedd ei wyrthiau i synwrau, llygaid a chlustiau deillion a byddarion a ddygid ato. Y ddammeg, neu y gymhariaeth yn y testyn, sydd fer a chynwysfawr, prydferth a phwrpasol i'w hamcan. Yr oedd yn awr yn ngolwg, ac yn ymyl ei farwolaeth—amcan mawr a dyben penaf ei ddyfodiad i'r byd i gael ei gyflawni. Y mae yn edrych ar, ac yn edrych trwy yr oruchwyliaeth fawr a rhyfedd hon, ac yn defnyddio y gymhariaeth o ronyn gwenith yn disgyn i'r ddaiar, yn marw, ac yn dwyn ffrwyth, i'w hegluro i'w ddysgyblion. Edrychai ar y Groegiaid a ddaethent i'r wyl, ac a chwenychent ei weled, fel ysgub blaenffrwyth cynhauaf mawr ei farwolaeth. Yr oedd ei athraw-

iaeth a'i wyrthiau wedi tynu sylw llaweroedd ato, ond sicrha yma y byddai ei ddyrchafiad oddiar y ddaiar i'r groes, i farw, yn foddion i dynu *pawb* ato ei hun. Dywed, os na fyddai iddo farw, yr arosai yn un ig, heb gynyrchu ffrwyth ar- osol a pharhaus—y buasai dylanwadau ei ddysgeidiaeth, ei wyrthiau, a'i fywyd, yn colli eu gafael a'u heffeithiau ar y byd yn fuan, heb ei farwolaeth ar y groes; ond y byddai i hono effeithio dylanwad dwfn a pharhaol ar y byd yn gyffred- inol—dwyn *ffrwyth lawer*.

Cyffelybiaeth yw geiriau y testyn o drefn gras Duw, trwy ddyoddefiadau a marwolaeth y Cyfryngwr er darparu bywyd ysbrydol ac iachawdwriaeth i'r byd colledig, i drefn natur a rhagluniaeth yn narpariaeth moddion cynnalïaeth y bywyd naturiol drwy gynnyrchïad ffrwyth y ddaiar.

I. Y MAE TRINIAETH RHAGBAROTOAWL YN ANGENRHEIDIOL AR Y TIR, CYN DODI YR HAD YNDDO.—Nid yw hauwr byth yn myned allan i hau ei had yn y maes, heb iddo yn gyntaf drin a llafurio y maes hwnw, er ei gymhwyso i dderbyn yr had. Rhaid braenaru, gwrteithio, ac aredig y tir, cyn y bydd yn gymhwys i'w hau. "Ydyw yr arddwr yn aredig ar hyd y dydd i hau? Ydyw efe yn agoryd ac yn llyfnu ei dir? Onid wedi iddo lyfnhau ei wyneb y taena efe y ffachys, ac y gwasgar y cwmin, ac y bwrw y gwenith ardderchog, a'r haidd nodedig, a'r rhyg yn ei gyfle? Canys ei Dduw a'i hyfforddia ef mewn synwyr, ac a'i dysg ef." (Esa. xxviii. 24—26.) Y mae yr arddwr wrth aredig, agoryd a llyfnu ei dir, er ei gym- hwyso i dderbyn yr hadau, yn gweithredu yn union yn ol trefn a gosodiad Duw, ac yn cael felly foddlonrwydd a ben- dith Duw ar ei lafur. Ei Dduw a'i hyfforddia ef mewn syn- wyr, ac a'i dysg ef; a dylai yntau yn wastad gydnabod ei Dduw mewn diolchgarwch am ei addysgu a'i hyfforddi. "Hyn hefyd a ddaw oddiwrth Arglwydd y lluoedd," medd y prophwyd, "Yr hwn sydd ryfedd yn ei gynghor, ac ar- dderchog yn ei waith." Daw hyn hefyd—y dawn a'r

hyfforddiad mewn synwyr i drin y ddaiar, oddiwrtho ef. Y mae y drefn a'r addysg yma yn rhan o'i gynghor rhyfedd a'i waith ardderchog. Yn gyffelyb i hyn y gosododd ac y trefnodd i ddwyn oddiamgylch waith mawr prynedigaeth y byd trwy Iesu Grist. Ni welai yn addas a doeth i anfon ei Fab i'r byd, rhoddi y gronyn gwenith dwyfol yn y ddaiar, heb yn gyntaf lasurio a pharatoi y tir. Bu pedair mil o flynyddoedd o weinyddu goruchwyliaeth ragbarotoawl ar y byd cyn rhoddi y gronyn gwenith yn y tir. Bu Moses a'r prophwydi, y cysgodau, y seremoniau, a'r aberthau, yn braenaru, yn gwrteithio, yn aredig, ac yn llyfnu wyneb garwy maes cyn rhoddi y "gwenith ardderchog" ynddo. Codid a chedwid dysgwyliaidau am dano yn fyw trwy yr oesau, drwy brophwydoliaethau ac addewidion; a phan oedd ar ymddangos, daeth Ioan Fedyddiwr yn ysbryd a nerth Elias, yn llef un yn llefain, yn genad o flaen ei wyneb, i baratoi ffordd yr Arglwydd. Yr oedd gweinidogaeth Ioan, fel aradr fawr, yn aredig diffaethwch Judea. Gwaeddai ar y bobl, "Yr amser a gyflawnwyd, a theyrnas Dduw a nesaodd." "Y mae un yn dyfod ar fy ol i; cryfach na myfi, carrai esgidiau yr hwn nid wyf fi deilwng i ymostwng i'w dattod." Deffrodd holl Judea, Galilea, a Jerusalem, a'i lef, a phan oedd Ioan ar orphen cyflawni ei redfa a'i waith, wedi i'r arddwr olaf hwnw agoryd a llyfnu ei dir, wele y gronyn gwenith nefol yn disgyn i'r ddaiar.

II. BYDDAI'R HOLL DRAUL A'R DRAFFERTH O LAFURIO A PHAROTOI Y MAES, YN HOLLOL OFER, HEB RODDI YR HAD YNDDO.—Oni syrth yr had i'r tir a lasuriwyd, yn ofer ac am ddim yr â y cwbl. Er y gwrteithio, yr aredig, a'r llyfnu, os na wasgerir yr had arno, ysgall yn lle gwenith, a bulwg yn lle haidd, a'u gorchuddiant. Ni cheir ffrwyth oddiar y ddaiar heb ei llasurio a'i choledd, nac ychwaith er ei llasurio, heb ei hau. Yr un modd buasai yr holl oruchwyliaeth ragbarotoawl i ymddangosiad y Gwardwr yn myned yn ofer ac am ddim, pe

na buasai iddo ef ymddangos yn y cnawd. Yn ofer ac am ddim y tywalltesid holl waed aberthau y gyfraith ; cysgodau gweigion fuasai holl osodiadau y cyfammod cyntaf, gau ddewiniaeth a thwyll fuasai holl brophwydoliaethau yr Hen Destament, a buasai raid ei gladdu fel marw allan o'r golwg, pe na ddaethai ef i'r byd yn nghyflawnder yr amser ; ac ni chawsem Destament Newydd yn dragywydd. Ond "yn nghyflawnder yr amser y danfonodd Duw ei Fab,"—wele wanwyn y nefoedd wedi gwawrio, ei thymhor hau wedi dyfod ; syrthiodd y gronyn gwenith i'r ddaiar. Dewisai yr Arglwydd Iesu y gronyn gwenith fel y cymhwysaf o holl rawn y maes i fod yn gymhariaeth o hono ei hun ; y puraf, y gwerthfawrocaf, a'r mwyaf defnyddiol at gynnalïaeth bywyd dyn o'r holl hadau yw y gronyn gwenith. Yr un trymaf ei bwysau, a'r llawnaf ei sylwedd, ydyw o honynt oll. Yr oedd Crist yn llawn bwysau dynoliaeth yn mhob clorian ; yr oedd ynddo ef bob peth a ofynai y ddeddf mewn dyn. Ni chawsai neb felly er Adda o'r blaen. "Gwagedd yw meibion dynion, geudeb yw meibion gŵyr ; i'w gosod yn y clorianau, ysgafnach ydynt hwy oll na gwegi." "Diau mai cwbl waggedd yw pob dyn, pan f'ô ar y goreu." Ond wele yn Nghrist rony'n gwenith pur, heb ddim gwagedd na geudeb ynddo. Yr oedd raid cael gronyn iach, pur, a sylweddol fel hyn, i fod yn hedyn bywyd ac iachawdwriaeth i'r byd.

III. ER RHODDI YR HAD YN Y PRIDDELLAU, PED AROSAI YNO YN YR UN CYFLWR AC YR OEDD O'R BLAEN, NI CHEID DIM FFRWYTH ODDIWRTHO.—"Y peth yr wyt ti yn ei hau, ni fywheir, oni bydd efe marw." Y gronyn hwnw a erys yn y ddaiar yn hedyn byw, heb farweiddio a gollwng ei sylwedd, ei fywyd, i'r ddaiar, ni wreiddia, ni egina, ac ni ddwg ffrwyth. "Ond os bydd efe marw yn y ddaiar," os cydgymysga ei sylwedd ef â'r pridd, efe a fywheir drachefn, efe a egina ac a gynnyrcha luaws o ronynau, fel ef ei hun. Felly Crist, pe na buasai iddo farw, ni ddygasai ffrwyth. Pe gadawsai y byd

wedi dyfod iddo, heb ddim ond ymddangos yn y cnawd yn unig, a myned adref yn ol i'r nefoedd, nid aethai neb byth i ogoniant oddiar y ddaiar ar ei ol. Buasai ei ddynoliaeth ef yno yn aros yn unig am byth. "Ond os bydd efe marw," os tywallta ei enaid i farwolaeth, yn aberth dros bechod, "Efe a wel ei had ; efe a estyn ei ddyddiau" yn ei had. "Bydd ei had yn dragywydd." Y mae had y gronyn gwenith cyntaf a grewyd yn aros eto.; yn hulio meusydd y ddaiar bob blwyddyn. Pe na buasai i'r gronyn hwnw farw, aros yn unig a wnaethai, a darfuasai pob coffadwriaeth am dano yn y byd yn fuan ; ond gan iddo farw, y mae yn aros yn y byd hyd heddyw yn ei had, ac yn brif ffon cynnaliaeth y bywyd dynol. Marwolaeth Crist sydd yn cynnyrchu had ysbrydol iddo yntau—yn cynnyrchu Crist'nogion, rhai tebyg iddo, a thrwy hyn, "ei cnw fydd yn dragywydd ; ei enw a hery tra fyddo haul." Heb son yn awr am ffrwythau cyffredinol marwolaeth y Cyfryngwr i holl lywodraeth y Brenin mawr, cymerwn yr olwg neillduol hon arni fel y mae yn cynnyrchu had crediniol iddo, ac yn yr olwg hon yn arbenigol y llefarwyd y geiriau.

1. *Yn marwolaeth Crist ar y groes, y mae y nerth a'r dylanwad angenrheidiol er cynnyrchu y ffrwyth hwn.*—Ni adgenedlir eneidiau meirw mewn camweddau a phechodau, "i obaith bywiol." Ei farwolaeth ef ydyw enaid a bywyd yr efengyl. Hau egwyddorion athrawiaeth marwolaeth y groes ydyw gwaith ei chenhadau. Nid ydynt i "wybod dim ond Iesu Grist, a hwnw wedi ei groeshoelio." "Yr ymadredd am y groes" yw hi, ac y mae gallu Duw ynddi, er bywyd ac iachawdwriaeth i bob un a'i credo. Pregethu bywyd Crist fel esiampl i'w ddilyn, a chuddio ei farwolaeth fel aberth tros bechod, ni ddygai byth ddim ffrwyth, ni byddai yn fywyd i un enaid. Pregethu ei farwolaeth fel merthyrddod dros ei athrawiaeth, ac esiampl o garedigrwydd, amynedd, a dyoddefgarwch, heb ddim o natur iawnol ynddi, ni allai ateb nemawr i ddim dyben ; oblegid pa ddyben pregethu esiampl

o fywyd i feirwon? Rhaid dyfod a bywyd iddynt yn gyntaf, a gosod esiamp! o fywyd o'u blaen wedi hyny. Felly pregethai Petr a'r apostolion ereill hefyd. "Crist yntau a ddyoddefodd tros bechodau, gan adael i ni esiamp! fel y canlynem ei ol ef." Rhaid i'r euog gael ei gyfiawnhau; y troseddwr gael maddeuant; y marw ysbrydol gael bywyd; a hyn ni cheir hyd yn nod yn mywyd a marwolaeth Crist ei hun, a'u golygu yn unig fel esiamp!. Nid yw pregethu marwolaeth Crist fel merthyrddod ac esiamp! yn unig, yn ddim amgen na marwolaethu ei farwolaeth, llofruddio ei angau, merthyrn a lladd yr efengyl, yr hyn sydd yn fwy ofnadwy na gwaith yr Iuddewon yn ei osod ef ei hun i farwolaeth. Ond y mae'r "ymadrodd am y groes," yr athrawiaeth am ei angau fel aberth ac iawn tros bechod, yn "had sanctaidd;" y mae sylwedd a rhinwedd ynddo i ddwyn "ffrwyth lawer." "Hwn a osododd Duw yn iawn, trwy ffydd yn ei waed ef." "Y cyfiawn tros yr annghyfiawn, fel y dygid ni at Dduw," yr athrawiaeth hon yn ngenenau yr apostolion oedd yn dwyn ffrwyth, yn dychwelyd eneidiau, yn cynyrchu Cristionogion wrth y myrddiynau; ac nid oes ond yr athrawiaeth hon a ddwg yr unrhyw ffrwyth eto. Yr athrawiaeth o osodiad "ei euaid yn aberth tros bechod," sydd yn codi had iddo.

2. *Oddiworth ei farwolaeth y deillia y dylanwad er cynnyddu ac addfedu y bywyd ysbrydol, dwyn yr enaid a fywhawyd ar ei ddelw, a'i gymhwyso i fywyd o ogoniant.* Effaith marwolaeth y gronyn gwenith yn y ddaiar ydyw y gwreiddyn; oddiar y gwreiddyn y tardd yr eginyn allan; yr holl gynnydd a fydd arno wedi hyny, nes y delo yn fyd llawn yn y dywysen, ydynt oll yn effeithiau marwolaeth y gronyn. Felly marwolaeth Crist. Effaith ei farwolaeth ef ydyw'r argyhoeddiad o bechod, yr hwn yw y gwreiddyn; yma y mae yn dechreu cydio yn y deall a'r gydwybod; oddiyma y tardd yr eginyn drachefn,—dychweliad yr enaid at Dduw. Yr holl gynnydd a wna'r enaid dychweledig mewn gwybod-

aeth, profiad, a sancteiddrwydd, fel y mae yn dwyn ffrwyth i ogoniant Duw, ac yn addfedu i gyflawn fwynhad o hono, deillia y cwbl o'i farwolaeth ef. "Cymdeithas ei ddyoddef-iadau ef," sydd yn effeithio *cyd-ffurfiad a'i farwolaeth ef*," yn ffurfio yr enaid ar ei ddelw, nes y daw, fel y grawn yn y dywysen, i'r un ffurf a delw yn union a'r gronyn a fu farw. Gras wedi addfedu yw gogoniant; ac y mae holl etifeddion gogoniant, "yr un ffurf a delw ei Fab Ef."

3. *Bydd y ffrwyth yn llawer.*—Y mae pob gronyn gwenith a fu farw yn y ddaiar, yn dwyn llawer o ronynau cyffelyb iddoei hun, un ddeg-ar-hugain, arall drugain, arall gant. Nid ychydig o ffrwyth a ddwg marwolaeth y groes—"Ffrwyth lawer." "Daw llawer o'r dwyrain, o'r gogledd, o'r gorllewin ac o'r dehau." "Bydd yr had fel ser y nefoedd, ac fel y tywod ar lan y môr, sydd yn aneirif." Y mae eisioes dyrfa fawr na ddichon neb eu rhifo, wedi codi fel ffrwyth marwol-oeth y groes. Amlhau y mae'r had ar y ddaiar o hyd; y mae y cnwd mwyaf toreithiog o lawer eto yn ol. "Efe a leinw wyneb y byd â chnwd." Erbyn y delo cynhauaf mawr diwedd y byd, pan enfyn efe ei fedelwyr allan i fedd a chasglu ei etholedigion yn nghyd, o bedwar cwr y byd, o "eithaf y nefoedd hyd eu heithafoedd hwynt," bydd cnwd angau y groes yn fawr iawn—"ffrwyth lawer." Y mwyafrif mawr o ddynolryw wedi eu cadw a'u gogoneddu trwyddo. Bydd ef "yn ogoneddus yn ei saint," yn "rhyfeddol" yn rhifedi yn gystal ac yn ngogoniant "y rhai sy'n credu, yn y dydd hwnw." Oll ar ei ddelw, "yr un ffurf a delw ei Fab ef," "y cyntaf-anedig yn mhlith brodyr lawer."

IV. SICRWYDD Y FFRWYTH HWN.

1. *Y mae marwolaeth Crist yn foddion appwyntiedig yn nhrefn Duw i gynnyrchu yr effeithiau hyn ar y byd.*—Appwyntiad a threfn Duw rhagluniaeth ydyw fod i'r gronyn gwenith farw er dwyn ffrwyth. Felly yr appwyntiodd, fel

Daw ein hiachawdwriaeth, fod i farwolaeth ei Fab ddwyn y ffrwyth hwn yn y byd i gynnrychu bywyd ysbrydol, a thragwyddol mewn eneidiau meirw—i agor y ffordd i Ysbryd y bywyd ddyfod i lawr i ddwyn y bywyd a gaed trwy angau y Gwaredwr i eneidiau marwol.

2. *Y mae sicrwydd cyfammodol am dano.*—Jehofa wedi tyngu i'w sancteiddrwydd i'r Messia, "y bydd ei had ef yn dragywydd, a'i orseddfainc fel yr haul, ger ei fron ef." "O lafur ei enaid y gwel ac y diwellir." Am iddo "dywallt ei enaid i farwolaeth, efe a wel ei had; efe a estyn ei ddyddiau." "Rhenir iddo ran gyda llawer; ac efe a rana'r yspail gyda'r cedyrn." "Fy ngwas cyfiawn a gyfiawnhâ lawer trwy ei wybodaeth, canys efe a ddwg eu hanwiredau hwynt." Wrth derfynu, sylwn yn

1af. Bod marwolaeth Crist yn ffaith heb ei chyffelyb yn holl hanesyddiaeth y byd, ac yn holl lywodraeth Duw, ar gyfrif ei chanlyniadau yn gystal ac ar gyfrif ei natur. Edryched y neb a fyno arni, rhaid iddo addef na ddygwyddodd dim ar y ddaiar erioed cyffelyb iddi—dim a barai y fath effeithiau a chanlyniadau. Rhaid i'r annuwiad, yr anffyddiwr, a'r undodwr addef cymaint a hyn, ei bod yn effeithio mwy o ddylanwad ar deimlad a chyflwr moesol y byd nac un dygwyddiad arall a gymerodd le ynddo erioed. Y mae marwolaeth pawb arall a fu yn y byd er Adda hyd yn awr yn myned i ebargofiant, mewn cymhariaeth, yn fuan wedi y dygwyddant; ond y mae marwolaeth Iesu yn fyw trwy yr oesau, yn helaethu ac yn dwfnhau ei dylanwad fwy fwy ar galonau dynion yn barhaus. Ymeifi yn eu meddyliau, cyfnewidia eu bucheddau, rhydd wedd newydd ar wyneb y byd yn mhob lle y cyhoeddir ei hanes, "*efe a ddwg ffrwyth lawer.*" Y mae bellach yn agos i ddwy fil o flynyddau wedi myned heibio er pan fu farw y Messia, ond y mae mwy o son am ei farwolaeth yn awr ar y ddaiar nac a fu erioed. Yr oedd ef

ei hun yn deall ei chanlyniadau ac yn edrych yn mlaen arnynt yr adeg y llefarai eiriau ein testyn. "A minau, os dyrchefir fi oddiar y ddaiar, a dynaf bawb ataf fy hun," meddai. Am yr iachawdwriaeth a ddygid trwy angau y groes, yr "ymofynai ac y manwl chwiliai y prophwydi, ar yr hyn bethau y mae'r angelion yn chwenych edrych." Yma y geilw yr efengyl holl gyrau'r ddaiar i droi ac edrych am hedd a bywyd. Gorwedda ei dylanwad ar gyflwr nef ac uffern, angelion a dynion, da a drwg, cadwedig a cholledig, am byth. Pwy allasai feddwl wrth edrych arno yn trengu rhwng y lladron ar y pren, dan warthrudd a dirmyg, fod y dyoddefiadau a'r gwaradwyddiadau hyny i gynnyrchu y fath ogoniant *ar ol hyny!* Y buasai i'r ocheneidiau a'r griddfanau tristeddyfnion hyny a rwygent ei enaid sanctaidd ef, ac a rwygent greigiau Salem hefyd, droi yn ddefnyddiau ac yn destynau caniadau newyddion, a anfonant eu seiniau hyd eithafion oesau tragywyddol!—y byddai i rinweddau y gwaed hwnw a liwiau y groes, a lychwynai ddwyllaw a gwisgoedd y milwyr, a gydymgymysgai â gwaed y drwgweithredwyr a groeshoeliasid gydag ef, olchi a channu yn glaerwynion dyrfa fawr na ddichon neb ei rhifo, o bob llwyth, ac iaith, a chenedl o ddynion, a'u cysegru yn freninoedd ac yn offeiriaid i Dduw a'i Dad ef! "*Efe a ddwg ffrwyth lawer.*" Y mae y ffrwyth a ddygodd eisoes, yn sicrhau y dwg marwolaeth y groes yr holl ffrwyth a fwriadodd Jehofa iddi gynnyrchu.

Yn ddiweddaf,

"Ffordd nid oes o waredigaeth,
Ond agorwyd ar y pren."

Ond y mae yn rhaid i'r pechadur ddyfod i'r ffordd hono trwy ffydd, "Credw farw'r Iesu a'i adgyfodi." "Hwn yw gair y ffydd, yr ydym ni yn ei bregethu, mai os cyffesu a'th enau yr Arglwydd Iesu, a chredw yn dy galon i Dduw ei gyfodi ef o feirw, cadwedig a fyddi,"—bydd holl ffrwyth marwolaeth yr

Arglwydd Iesu yn holl gyflawnder anfeidrol ei bendithion, yn eiddo i ti byth. "Cadwedig fyddi." Ond, "Beth fydd diwedd y rhai nid ydynt yn credu i efengyl Duw?" "Rhyw ddysgwyl ofnadwy am farnedigaeth ac angerdd tân, yr hwn a ddifa y gwrthwynebwyr." "Hwy a boenir yn oes oesoedd yn ngolwg yr angelion sanctaidd, ac yn ngolwg yr Oen." Gogoneddir marwolaeth Crist yn marwolaeth dragywyddol holl wrthodwyr ac esgeuluswyr yr iachawdwriaeth a gaed trwyddi.

NATUR, TREFN, A DYBENION DYSGYBLAETH EGLWYSIG.

GÂN Y PARCH. THOMAS REES, D. D., ABERTAWE.

“Y brodyr, os goddiweddur dyn ar ryw fai, chwychwi y rhai ysbrydol, adgyweiriwch y cyfryw un mewn ysbryd addfwynder; gan dy ystyried dy hun, rhag dy demtio dithau.”—GAL. vi. 1.

“Gochel y dyn a fyddo heretic, wedi un ac ail rybudd.”—TITUS iii. 10.

“Ond yn awr mi a ysgrifenis atoch, na chyd-ymgymysgech; os bydd neb a enwir yn frawd yn odinebwr, neu yn gybydd, neu yn eilun-addolwr, neu yn ddifennwr, neu yn feddw, neu yn gribddeiliwr; gyda'r cyfryw ddyn na chyd-fwyta chwaith.”—1 COR. v. 11.

Mae y golygiadau a goledda pob un am natur, trefn, a dybenion dysgyblaeth eglwysig, yn rhwym o gyfateb i'w olygiadau am natur a chyfansoddiad yr eglwys ei hun. Y rhai, fel John Foster ac ereill, a ymwrthodant â'r drychfeddwl o “eglwys weledig,” ac a olygant fod yr oll o grefydd yn gynwysedig mewn cymundeb rhwng yr enaid a Duw, ydynt hefyd o angenrheidrwydd yn rhwym o ymwrthod â phob math o ddrychfeddwl am ddysgyblaeth eglwysig; oblegid lle na byddo eglwys, nis gall y fath beth a dysgyblaeth eglwysig fod. Hefyd, nis gall y rhai, megys Erastus, Arnold, ac ereill, a olygant fod holl drigolion y gwledydd hyny y byddo eu llywodraethwyr a'u deddfau yn cydnabod Cristionogaeth fel y wir grefydd, yn aelodau o'r eglwys, ystyried dysgyblaeth eglwysig yn ddim amgen na rhybuddion a chospau gwladol.

Y farn a goleddir gan agos pob enwad o Brotestaniaid *efengylaidd* am natur yr eglwys Gristionogol ydyw, mai wrth eglwys i Grist y golygir cymdeithas o ddynion yn profesu duwioldeb, yn cydnabod yr Arglwydd Iesu fel eu hunig

Frenin mewn pethau ysbrydol, ei air fel unig reol eu ffydd a'u hymarweddiad, yn ymgynull i'r un lle i gynnal addoliad cyhoeddus, ac ordinadau yr efengyl yn cael eu gweinyddu yn eu mysg. Dichon i'r rhai a gydunant yn eu golygiadau am natur yr eglwys, amrywio ychydig yn eu golygiadau am *drefn* ei dysgyblaeth, ond y maent yn sicr o gyduno am ei *nhatur* a'i *dybenion*.

Gan *gymeryd yn ganiataol* mai y golygiad diweddaf a nodasom ar natur yr eglwys, sef mai cymdeithas o ddynion crefyddol ydyw, yw y mwyaf cydweddol â'r Ysgrythrau, awn rhagom i egluro

I. NATUR DYSGYBLAETH Y GYMDEITHAS HON.

II. TREFN EI DYSGYBLAETH, NEU Y MODD Y DYLLID EI GWEINYDDU.

III. DYBENION EI GWEINYDDIAD. Ond—

I. CYNYGIWN EGLURO NATUR DYSGYBLAETH YR EGLWYS.—Wrth ddysgyblaeth eglwysig y golygir gweinyddiad-cyfreithiau Crist yn mysg ei bobl, a chynwysa gynghorion, rhybuddion, ceryddon, cyfarwyddiadau, a diarddeliad.

1. *Mae cynghorion a rhybuddion brawdol yn rhan bwysig o ddysgyblaeth eglwysig.*—Nid oes neb tra yn y byd hwn allan o berygl i gael ei demtio i bechod, ac felly nid oes neb nad yw cynghorion a rhybuddion yn angenrheidiol er ei ddiogelwch: "A chyd-ystyriwn bawb ein gilydd i ymanog i gariad a gweithredoedd da: eithr cynghorwch eich gilydd bob dydd tra y gelwir hi heddyw, fel na chaleder neb o honoch trwy dwyll pechod." Nid ydym yn cael ysgrifenydd y Testament Newydd yn un man yn cynyg *profi* y dylai brodyr a chwiorydd crefyddol gynghori a rhybuddio eu gilydd, ond y maent bob amser *yn cymeryd hyny yn ganiataol fel peth addefedig*: "Yr wyf fi fy hun, fy mrodyr," medd Paul wrth y Rhufeiniaid, "yn credu am danoch chwi, eich bod chwithau yn llawn daioni, wedi eich cyflawni o bob gwybodaeth, ac yn abl i rybuddio eich gilydd hefyd." Mae perthynas aelodau

eglwysig â'u gilydd, ac ammodau eu cyfammod eglwysig, yn rhwymo y naill i ofalu am leshad y llall ; i.e., y mae pob gwir Gristion yn wastad yn teimlo ei fod ef mewn rhyw ystyr yn cael ei ystyried gan ei Arglwydd dan rwymau i fod yn "geidwad i'w frodyr;" ac nis gall lai na theimlo yn euog pan glywo am frawd neu chwaer wedi syrthio i brofedigaeth, os na fydd ei gydwybod yn tystio ei fod ef wedi gwneyd pob peth a allasai i ragflaenu ei gwmp. "Tithau pan y'th dröer, cadarnha dy frodyr," medd yr Arglwydd Iesu wrth Petr wedi ei gwmp. Gwna dy oreu i'w gosod ar eu gocheliad rhag syrthio fel y syrthiaist ti : dywed wrthynt pa bethau fuont yn achosion o'th gwmp ; y dolur a beraist i ti dy hun ac achos dy Arglwydd wrth syrthio, a'r modd y mae iddynt hwy ysgoi y pwll y cwmpaist ti iddo. Pe talai pob proffeswr fwy osylw i'r ddyledswydd o gynghori a rhybuddio ei frodyr, rhagflaenid peth dirfawr o'r gofidiau a'r gwaradwydd a dýnir ar yr achos goreu, gan lithriadau proffeswyr.

2. *Mae ceryddon a chyfarwyddiadau i rai fyddont wedi syrthio yn weithredol i bechod, yn rhan bwysig arall o ddysgyblaeth eglwys Crist.*—"Rhybuddiwch y rhai afreolus."

"Y brodyr, os goddiweddir dyn ar ryw fai, chwychwi, y rhai ysbrydol, adgyweiriwch y cyfryw un mewn ysbryd addfwynder, gan ystyried dy hun rhag dy demtio dithau." "Y rhai sydd yn pechu, cerydda yn ngwydd pawb, fel y byddo ofn ar y lleill."

Yr ymfyniad a gyfyd yn naturiol yma ydyw, am ba bethau y mae eglwys Dduw i geryddu ei haelodau? Byddai enwi pob bai sydd yn galw am gerydd eglwysig, yn ormod gorchwyl yn bresenol ; ond gallwn gynnwys y cwbl dan bedwar o benau.

1. *Cyfeiliornad mewn barn.*—Mae yr Arglwydd Iesu Grist yn beio yr eglwys yn Pergamus am oddef yn ei chymundeb rai yn dal athrawiaeth Balaam, ac athrawiaeth y Nicolaiaid ; ac y mae Paul yn gorchymyn i Titus ochel y

dyn a fyddo heretic, wedi un ac ail rybudd. Ond er eglured y dengys yr Ysgrythyrau ddyledswydd yr eglwys i ofalu am *burdeb mewn barn*, yn gystal a phurdeb mewn buchedd, haera rhai er y cwbl, nad yw *golygiadau* dynion yn unwedd yn dyfod o fewn cylch dysgyblaeth eglwysig, a gofynant, Pwy sydd i farnu pa beth sydd gyfeiliornad? Atebir, mai yr un rhai sydd i farnu pa beth sydd gyfeiliornad mewn barn, ag sydd i farnu pa beth sydd gyfeiliornad mewn buchedd. Os nad yw eglwys Dduw yn addas i farnu yn y naill achos, nid yw yn addas i farnu yn y llall, ac felly nis gellir gweinyddu dysgyblaeth am unrhyw beth.

Dadlenir hefyd fod dysgyblu dynion am eu golygiadau, yn groes i egwyddorion rhyddid crefyddol. I hyn yr atebir, nas gall neb, ar dir teg, hawlio cymaint o ryddid iddo ei hun ag a fyddo yn cyfyngu rhyddid ereill. Er engraifft, os bydd un yu dewis bod yn *Sosiniad*, mae iddo ryddid i fod felly; ond nis gall hawlio aelodaeth mewn eglwys o *Galfiniaid*, heb wasgu ar derfynau rhyddid ereill. Nid oes un dyn *gonest* a feddyliai am wneyd defnydd o ddylanwad ei aelodaeth mewn cymdeithas, er taenu egwyddorion croes i'r rhai a broffesir gan y gymdeithas hono; ond profa hanes yr eglwys, yn neillduol hanes Ymneillduath yn y deyrnas hon, fod dynion pan yn gwyro oddiwrth athrawiaeth iachus, yn debyg hefyd o wyro oddiwrth foesoldeb. Pa gynifer o addoldai a meddianau yn y deyrnas hon a adeiladwyd ac a neillduwyd at ddysgu Calfiniaeth, a gymerwyd yn ystod y can' mlynedd diweddaf, trwy *ddichellion lladradaidd*, at wasanaeth Ariaeth a Sosiniaeth? Dengys hyn ei fod o'r pwys mwyaf i'r eglwysi dalu y sylw difrifolaf i'r gorchymyn apostolaidd o berthynas i gyfeiliornwyr, sef eu "hargyhoeddi hwy yn llym, fel y byddont iach yn y ffydd;" ac os gwrthodant ymwrthod â'u cyfeiliornadau "wedi un ac ail rybudd," nid oes dim i'w wneyd â hwy ond eu "gochel"—peidio dal un math o gymdeithas grefyddol â hwy.

2. *Pechodau y tafod*.—Megys cablu enw yr Arglwydd, tyngu anudon, difenwi, enllibo, arfer ymadroddion brwnt a llygredig, a phob dull o lefaru fyddo yn annheilwng o un yn proffesu duwioldeb ; gweler Iago i. 26 ; 1 Cor. v. 11 ; Eph. iv. 29 ; Col. iv. 6.

3. *Pechodau y fuchedd*.—Ni ddylid goddef dyn fyddo yn euog o un math o anfoesoldeb yn ddigerydd yn eglwys Dduw. (1 Cor. v. 11.)

4. Mae pob math o annoethineb mewn ymddygiad, a fyddo yn tueddu at iselu crefydd, er nad ellir yn briodol ei alw yn *anfoesoldeb*, yn galw am gerydd eglwysig. (Eph. v. 15 ; Col. iv. 5.) Mae yn bosibl i broffeswr wneyd cymaint o ddrwg i achos crefydd, ac i lenwi meddyliau dynion y byd a rhagfarn tuag at yr hyn sydd dda trwy ymddygiad *annoeth*, a phe byddai yn euog o ryw anfoesoldeb. Dichon fod crefydd yn cael cymaint o'i chlwyfo trwy eiriau ac ymddygiadau annoeth ei harddelwyr ag a ga gan unrhyw beth, a diau y dylai eglwys Dduw dalu mwy o sylw i hyn. Byddem yn euog o dafu dirmyg ar synwyr cyffredin ein darllenwyr pe cynygiem nodi engreiffitiau o ymadroddion ac ymddygiadau annoeth crefyddwyr, trwy y rhai y drygir crefydd. Maent yn rhy aml ac amlwg i unrhyw ddyn ystyriol beidio sylwi arnynt.

Mae cerydd eglwysig yn cynwys mwy na dyweyd yn llym wrth y troseddwyr am ei fai yn ngwydd y frawdoliaeth ; cynwysa benderfyniad y gymdeithas i amddifadu y beius o rai o'r rhagorfreintiau cymdeithasol a fwynheid ganddo yn flaenorol i'w gwmp, megys neillduo i raddau o'i gyfeillach, a gomedd iddo y fraint o gydeistedd gyda yr eglwys wrth fwrdd yr Arglwydd. Trinir troseddwyr yn y modd yma heb ei hollol ddiarddel gan y rhan amlaf o eglwysi yr oes a'r wlad hon. Er fod rhai yn beio y gyfryw driniaeth, ac mewn ffordd o ddirmyg yn ei galw yn "fwrw i'r byd bach," &c.,

eto tybiwn fod awdurdod apostolaidd dros yr arferiad. Darllener yn fanol ac ystyriol 2 Thes. iii. 6—15.

Darfu i ni, ar ddechreu y gangen hon, gysylltu *cyfarwyddiadau* â cheryddon, ac y mae hyn yn cymeradwyo ei hun i synwyr cyffredin pob dyn ; oblegid os yw *sancteiddrwydd* yr efengyl yn gofyn am geryddu pob proffeswr beius ar ol iddo syrthio i bwl, y mae *graslonrwydd* yr efengyl hefyd yn gofyn am estyn llaw iddo i'w dynu allan o'r pwl : "Chwychwi y rhai ysbrydol, adgyweiriwch y cyfryw un mewn ysbryd addfwynder," yw y gorchymyn dwyfol gyda golwg ar y cyfryw amgylchiad.

3. *Y rhan ddiweddaf o ddysgyblaeth eglwysig yw diarddeliad y pechadur anniwygiadwy o'r gymdeithas eglwysig.* Wrth ddywedyd y *pechadur anniwygiadwy*, nid ydym yn golygu nad oes rhai troseddwy ag y mae anrhydedd crefydd yn gofyn am eu diarddel heb gynyg eu diwygio yn yr eglwys ; ond ein meddwl yw, na ddylid diarddel y rhai a oddi-weddir gan brofedigaethau disymwth, neu y rhai fyddont wedi oeri a dirywio yn raddol, eto heb ddim yn *waradwyddus* yn eu hymddygiadau, cyn yn gyntaf arfer pob moddion o fewn ein cyrhaedd tuag at eu diwygio. Gyda golwg ar droseddwy gwaradwyddus, y rhai a amlygant eu bod yn byw mewn cariad â'u pechod, ac a *gelant* eu drygau nes y byddo amgylchiadau yn eu dynoethi, golygwn mai dyledswydd yr eglwys yw eu diarddel *yn ddioed* ar ol cael allan eu gwir gymeriadau, gan nad pa faint bynag fyddo eu proffesiadau o edifeirwch, oblegid pwy a all gredu didwylledd eu proffesiadau? Nid yw yr apostol yn cyfarwyddo y Corinthiaid i gelsio diwygio y godinebwr *yn yr eglwys*, ond ei draddodi i Satan i ddinystr y cnawd. Nid oes un gair yn yr holl hanes am y dyn aflau hwnnw yn dangos fod yr eglwys wedi ceisio ei berswadio i ymwrthod â'i odineb, ac mai o herwydd ei ymlyniad ystyfnig yn ei bechod, yn groes i gais yr eglwys, yr oedd yr apostol yn eu cyfarwyddo i'w diarddel. Mae synwyr cy-

ffredin, yn gystal a holl rediad Gair Duw, yn dangos mai yr unig ffordd i ymddwŷn yn iawn tuag at *bechaduriaid nodedig o waradwyddus* yw eu diarddel yn ddioed a diarbod.

Dengys y sylwadau blaenorol mai peth o natur foesol neu ysbrydol yn unig yw dysgyblaeth eglwys Crist. Nid yw dysgyblaeth eglwysig i gyffwrdd dim â meddiannau nac â chyrff dynion. Y cwbl sydd gan yr eglwys i'w wneyd yw cynghori, rhybuddio, ceryddu, cyfarwyddo, a diarddel neu esgymuno o'i chymdeithas; nid oes ganddi hi nac awdurdod na thuedd i alw yr ynad i ddifreintio y troseddwr gwaethaf yn ei herbyn hi o'i hawliau fel gwladwr, i'w ddirwyo, na'i garcharu. Ar ol i'w chynghorion a'i cheryddon hi fethu tycio, gadawa y pechadur i Farnwr pawb i ymddwyn ato fel y gwelo ef yn dda. Yn hyn y mae eglwys Crist yn gwahaniaethu oddiwrth eglwysi o gyfansoddiadau dynol.*

II. TREFN DYSGYBLAETH YR EGLWYS, NEU Y MODD Y DYLLID EI GWEINYDDU.—Er iawn ddeall trefn dysgyblaeth yr eglwys, mae yn ofnol ymofyn yn gyntaf oll gan bwy y mae i gael ei gweinyddu. Myn rhai mai gweinidogion y Gair yn unig sydd i weinyddu y ddysgyblaeth, yn neillduol y rhanau ceryddol a chospawl o honi, ac nad ydynt yn gyfrifol i neb ond i Grist yn unig am y modd y gweinyddont hi. Myn ereill mai gan weinidogion mewn cysylltiad â "henuriaid llywodraethol" yn unig mae yr hawl i weinyddu dysgyblaeth. Deil ereill mai y gweinidogion, a swyddwyr ereill *mewn cysylltiad a'r holl frawdoliaeth*, sydd i ddysgyblu, ac nad oes gan y gweinidog a'r swyddwyr hawl i ddysgyblu neb heb gydsyniad yr holl eglwys, neu o leiaf y mwyafrif o honi, na chan gorff yr eglwys ychwaith heb eu cydsyniad hwythau.

Gellid dwyn *rhesymau* cedyrn dros bob un o'r golygiadau hyn, ond nid pwnc i'w benderfynu trwy *ymresymu* ydyw, "at y Gair ac at y dystiolaeth" yn unig yr ydym i fyned er

* Gwel yr Ol-sylwadau.

deg a diduedd i feddwl y Testament ar y pwnc, i fabwysiadu un o'r tri golygiad, ac i wrthod y ddau arall, ni ddylem gymeryd ein siglo oddiwrth ein penderfyniad gan y rhesyman dynol galluocaf, oblegid beth yw y rheswm cryfaf ar gyfer tystiolaeth eglur gair Duw ?

Wedi chwilio y Testament Newydd yn fanol a hollol diduedd fel y tybiwn, yr ydym wedi cael ein harwain yn *an-ocheladwy* i'r penderfyniad, nad oes gan weinidog, "henuriad llywodraethol," diacon, na neb arall, hawl i weinyddu dysgyblaeth yr eglwys, ond mewn cysylltiad â'r *holl frawdoliaeth*. Os nad yw yr Ysgrythrau canlynol yn dysgu hyn, nis gwyddom pa beth a ddysgant. Mat. xviii. 15—17 ; 1 Cor. v. 4—13.) Ië, fe ddywedir yn bendant yn Act. xv., fod yr *holl eglwys* yn Jerusalem mewn cysylltiad â'r apostolion a'r henuriaid yn anfon yr anerchiad at yr eglwys yn Antiochia. Dywed y rhai a fynant gyfyngu yr hawl i weinyddu dysgyblaeth yn unig i'r gweinidogion, fod y teitlau a roddir iddynt yn y Testament Newydd, yn profi mai iddynt hwy yn unig y perthyn gweinyddiad y ddysgyblaeth, megys blaenoriaid, llywodraethwyr, bugeiliaid, &c. Ond os profa hyn rywbeth a atebod ddyben y rhai a'i dygant fel prawf o uniondeb eu tyb hwy, profa ormod hefyd, ie, llawn cymaint ag a ddy-muna offeiriaid eglwys Rhufain, sef y gall "y praidd" ymryddhan yn hollol o'u cyfrifoldeb i Dduw a dynion, trwy dalu yn dda i'r "bugeiliaid" am wneyd pob peth drostynt. Tybiwn nad oes un Protestant a garai ddilyn ei ymresymiad dros awdurdod y swydd weinidogaethol i'r eithafion hyn ; ond os dywedir fod yr enwau bugeiliaid a phraidd, &c., a roddir i weinidogion ac eglwysi, yn profi hawl y gweinidogion *trwy rinwedd eu swydd*, i lywodraethu yn gwbl annibynol ar y bobl, a rhwymau y bobl o'r tu arall i ymostwng yn wasaidd i'r awdurdod weinidogaethol, nis gallwn weled fod un man i'r ymresymwyr hyn sefyll gyda chysondeb, nes y cyrhaeddont

eithafion golygiadau yr offeiriaid Pabaidd ar y pwnc hwn, sef nad yw "y praidd" yn gyfrifol am ddim ond talu "y bugeiliaid."

Na feddylied neb ein bod wrth ddyweyd fel hyn, am iselu y swydd weinidogaethol. Mae y swydd hon wedi ei gosod yn yr eglwys gan y Pen mawr ei hun, ac na atto Duw i ni gynyg cloddio dan un o'i osodiadau ef. Ond ein hamcan yw ceisio dangos nad oes gan weinidog, nac unrhyw swyddwr arall, hawl i wneyd dim yn yr eglwys yn unig *trwy rinwedd ei swydd*, ond mewn cysylltiad â'r frawdoliaeth, a thrwy eu cydsyniad.

Y gweinidog ddylai fod y person mwyaf ei bwys a'i ddylanwad o bawb yn yr eglwys; ac y mae rhywbeth yn sicr o fod allan o le yn y gweinidog neu yn yr eglwys lle na byddo gair y bugail yn ddigon o ddeddf i'r holl braidd, nid am mai efe yw y swyddog uchaf yn y gymdeithas, ond am y dylai ei holl ddywediadau fod mor llawn o dduwioldeb a doethineb, fel y byddont yn cymeradwyo eu hunain i gydwybod a deall yr holl frawdoliaeth.

Rhaid i ni addef fod llawer o weinidogion duwiol, a defnyddiol ar y cyfan, yn amddifeid o'r *callineb* gofynol er sierhau iddynt ddylanwad digon grymus i'w gallnogi i fod yn *arweinwyr* i'r praidd; ac o'r tu arall, mae yn alarus meddwl fod llawer o eglwysi mor llygredig, anfoneddigaidd, ac amddifeid o ofn Duw a pharch i ddyn, fel nad oes un gweinidog ar y ddaiar yn ddigon doeth, duwiol, a dylanwadol, i'w llywodraethu yn yr Arglwydd. Os oedd dynion mor ddrwg yn yr eglwysi a blannwyd ac a arolygid gan Paul ysbrydoledig, fel y beiddient ei herio ef, a chyfodi yn ei erbyn; os oedd Diotrephes yn ddigon dieflig i wrthwynebu Ioan nefolaidd a char-edig; os cafwyd dynion digon di-ddynoliaeth a di-ras, i droi yr anfarwol Jonathan Edwards a'i deulu lluosog i ben yr heol, am gynyg puro yr eglwys dan ei ofal, na ryfeddwn fod eglwysi eto yn ein hoes a'n gwlad ni, yn ddigon disynwyr a

digrefydd i wrthod cymeryd eu dylanwadu gan y gweinidogion mwyaf eu dawn, eu dysg, eu doethineb, a'u duwioldeb.

Wedi i ni yn y modd hwn ddangos (i foddlonrwydd fel yr hyderwn,) fod yr hawl i weinyddu dysgyblaeth yn gorwedd yn yr holl eglwys, mae yn bryd i ni weithian geisio dangos pa fodd y mae ei gweinyddu. Sylwn yn

1. *Y dylai dysgyblaeth yr eglwys gael ei gweinyddu yn hollol ddiiduedd.*—Mae derbyn wyneb yn atgas yn mhob man, ond yn enwedigol felly yn nhŷ yr Arglwydd, (Iago ii. 1;) eto, fel y mae gwaethaf y modd, dichon fod cymaint o hyny yn y lle sanctaidd hwn, ag mewn unrhyw le. Mor aml yr esgeulusir cynghori a rhybuddio dynion dan yr esgus gwael o *ofn dolurio eu teimladau*; ac O! y miloedd a adewir o flwyddyn i flwyddyn *i bydru yn eu pechodau*, am fod yr eglwysi y perthynant iddynt â mwy o barch ganddynt i'r "fodrwy aur," nag i sancteiddrwydd. Un o'r gwarthnodan atgasaf ar Babyddiaeth yw ei bod yn caniatáu i ddynion *brynu* âg arian eu rhyddid i bechu yn ddigerydd. Gwynfyd na ellid dyweyd mai Pabyddiaeth yn unig sydd dan y gwarthnod hwn. Pa le y mae yr enwad neu yr eglwys lle nas goddefir i ddynion cyfoethog neu ddoniol, gyflawni pechodau yn ddigerydd, y diarddelid dynion tlodion a diddawn fyddent yn euog o honynt, yn gwbl ddiarbed? Onid yw yn wirionedd galarus, mai y crefyddwyr gwaelaf yn ein holl eglwysi yn mhob ystyr, ond mewn cyfranu arian, ac yn hyny yn fynych, yw y dynion mwyaf cyfoethog, gyda rhai eithriadau teilwng? Onid tlodion yr eglwysi, gan amlaf, yw bywyd yr Ysgolion Sabbothol, y cyfeillachau eglwysig, a'r cyfarfodydd gweddio? Onid yw yr argraff ar feddwl llawer o'n proffeswyr goludog, eu bod yn cyflawni eu holl ddyledswydd os gallant ddyfod i'r addoliad unwaith neu ddwy bob Sabboth, a chyfranu ychydig bunnoedd yn y flwyddyn at achosion crefyddol? Mewn gair, onid preniau crinion a diffcwyth yn ngwiallan yr Arglwydd yw rhan fawr o'n haetod-

au cyfoethog, os ydym i ystyried *teimladau crefyddol*, a *llafur hunan-ymwadol* yn amlygiadau anhebgorol o gymeriad gwir Gristionogol? A pha fodd yr ydym i gyfrif am hyn? Y prif reswm, dybiem ni, ydyw, fod yr eglwysi yn euog o ddal proffes o “fydd ein Harglwydd ni, Iesu Grist, sef Arglwydd y gogoniont, *gyda derbyn wyneb*.” Ni ddylai un dyn na dynes, beth bynag fyddo ei sefyllfa fyddol, gael ei adael yn eglwys Dduw heb ei gynghori a’i rybuddio yn fynych; a phwy bynag a oddiweddir ar ryw fai, creulondeb a’i enaid yw ei adael yn ddigerydd; ac os ceir brawd neu chwaer yn euog o lynu gyda rhyw arferiad bechadurus ar ol cael ei rybuddio a’i geryddu yn frawdol, diarddeler ef, pe byddai holl obaith cynnaliaeth yr achos yn myned allan gydag ef. Mae yn hawddach i’r achos fyw heb gymhorth dyn nag heb wênau Duw, ac y mae yn anmhosibl i un eglwys gael gwênau Duw arni, tra y byddo yn goddef dynion brwnt eu hegwyddorion a’u harferion yn ei chymundeb.

Os yw cyfoeth yn cael ei oddef yn aml i attal dysgyblaeth yr eglwys i gael ei gweinyddu yn ddiduedd, mae lle i ofni fod teimladau cnawdol cyfeillion mynwesol a pherthynasau yn fwy o attalfa byth. Pe taslem olwg dros hanes yr eglwys o’r oes apostolaidd hyd yn awr, tarawem wrth gannoedd o engreiffian galarus o deimladau cnawdol perthynasau a chyfeillion at eu gilydd yn aflonyddu heddwch eglwysi, ac yn attal gweinyddiad dysgyblaeth ysgrythyrol ynddynt. Nid oedd dynion mor sanctaidd a Paul a Barnabas uwchlaw cael eu temtio i ymrafaelio ac ymadael â’u gilydd, o herwydd teimlad cnawdol Barnabas tuag at ei nai, Ioan Marc, yr hwn nid ystyriai Paul yn addas i fod yn gydymaith iddynt; a’r canlyniad fu iddynt ymadael â’u gilydd, ac mewn teimladau lled anhyfryd, fel yr ymddengys. Och! pa sawl gwaith yr oerwyd teimladau brodyr caredig at eu gilydd, y gwarthruddwyd crefydd, ac y llygrwyd ac y rhwygwyd eglwysi, drwy fod un yn goddef i’w gnawd beri iddo deimlo dros ei

nai, arall dros ei frawd, ac arall dros fab neu ferch, yn fwy na thros les eneidiau a gogoniant Duw? Hanes yr eglwys yn Northampton, yn America, dan weinidogaeth yr enwog Jonathan Edwards, yw yr engraifft fwyaf dost o effaith teimladau cnawdol yn gwrthdaro gweinyddiad dysgyblaeth, a welsom neu y clywsom am dani erioed. Mae yr hanes yn fyr fel y canlyn: Wedi i Mr. Edwards lafurio yn mysg ei bobl, gyda pharch a llwyddiant anarferol, am tua deunaw mlynedd, clywodd, yn nechreu y flwyddyn 1744, fod rhai o'r bobl ieuainc oeddynt yn aelodau o'r eglwys yn meddu llyfr neu lyfrau anllad a halogedig, a'u bod yn eu darllen i'w gilydd, a'u bod yn arfer yr ymadroddion mwyaf brwnt ac anweddus yn eu cyfeillachau neillduol. Ar ol gwneyd ymchwil, tystiodd amryw bersonau iddynt glywed hwn ac arall yn adrodd pethau anweddus a ddarllenasent yn y llyfr neu y llyfrau oedd yn eu meddiant. Barnodd Mr. E. y dylasai yr eglwys edrych i mewn i'r peth; ac fel rhagarweiniad i'r pwnc, efe a draddododd bregeth alluog oddiar Heb. xii. 15—16, "Gan edrych yn ddyfal na bo neb yn pallu oddiwrth ras Duw," &c. Ar ddiwedd y bregeth, ceisiodd gan yr eglwys aros yn ol; ac wedi hysbysu y peth iddynt, gofynodd a oeddynt yn barnu y dylesid gwneuthur ymchwil i'r peth. Cydsyniasant oll, yn frwdfrydig iawn, na ddylesid gadael y peth yn ddisylw ar un cyfrif. Pennodwyd nifer o'r aelodau mwyaf dylanwadol i gynorthwyo eu gweinidog i drafod y mater. Penderfynwyd ar noswaith iddynt gyfarfod yn nhŷ Mr. E. i ymdrin â'r peth, ac yna darllenwyd enwau y cyhuddwyr a'r cyhuddedigion, gyda gorchymyn iddynt ddyfod i gyfarfod â'r brodyr ar y nos bennodedig. Ar ol i bawb fyned i'w cartrefleoedd, aethant i adfeddwl am y peth. Dechreuodd y cnawd a chwerwi; dywedai un ac arall, "Pa hawl sydd ganddynt hwy i alw fy mab I i gyfrif yn y modd hwn; ni chai di ddim myned atynt, fy machgen i," &c. Pan ddaeth y noson i gyfarfod i fyny, ni ddaeth nemawr o'r ienenetyd yn nghyd,

a'r ychydig a ddaethant oeddynt wedi eu gwenwyno a'u harfogi yn eu drygioni gan eu perthynasau, fel yr ymddygasant yn haerllug, ac y triniasant genad Duw gyda yr anmharch mwyaf. O hyny allan, aeth y dynion ieuainc yn fwy-fwy llygredig; aethant hwy a'u perthynasau i deimlo a siarad yn anmharchus am eu gweinidog; llwyr rwystrwyd gweinyddiad y ddysgyblaeth; o ronyn i ronyn, aethant mor elynol tuag at Mr. E., fel nad oedd dim a'u boddlonent o'r diwedd ond ei symudiad o'r lle, a'r canlyniad fu, i ddau cant yn erbyn ugain roddi eu pleidlais dros ei ymadawiad. Yn y modd hwn, darfu i fwyafrif lluosog eglwys, mewn *tymherau lliidiog*, fwrw ymaith un o'r gweinidogion duwiolaf a galluocaf a ymddangosodd yn eglwys Dduw er dyddiau yr apostolion hyd yn awr, yn unig o herwydd ei sêl dros burdeb a sancteiddrwydd tŷ yr Arglwydd; a'r peth a'u cyffwrddai i wneyd y fath erchyllod oedd cynyrfiad teimladau cnawdol dros eu perthynasau euog, yr hyn a'u dallai, fel na welent ddrygedd ymddygiadau y cyfryw, y perygl yr oeddynt yn agored iddo wrth gael eu gadael yn ddigerydd, a'r gwarth a dynent ar achos Duw. Daeth amryw o'r rhai oedd â'r llaw flaenaf yn yr alanas hon ar ol hyny i weled eu bai, ac i alaru yn chwerw-dost am dano, a gobeithiwn eu bod, er ys llawer o flyneddau bellach, wedi cyfarfod â'u gweinidog merthyredig yn y wlad lle nad oes cofio beiau.

Mae yr eglwys, neu y personau hyny a oddefont i ddylanwad golud, swyn doniau, serch perthynasol, neu anwyldeb at gyfaill, eu hattal i weinyddu dysgyblaeth yn ol Gair yr Arglwydd, a'r llymder a ofyna cymeriad pob troseddwr, yn euog o wneyd eu rhan hwy i "lygru teml Dduw," ac i ddamnio eneidiau y rhai y ceisiant fod yn dirion wrthynt.

Gyda bod yn ddiudedd at bob math o bersonau yn agweinyddiad y ddysgyblaeth, dylid hefyd fod yn ddiudedd *at bob math o bechod*. Mae rhai pechodau yn cael edrych arnynt fel pethau rhy ddiniwed i osod neb fyddo yn euog o honynt

dan gerydd, nac hyd yn nod i'w rhybuddio, gan rai eglwysi. Edrychir ar gyfeddach a diota gyda'r fath diriondeb gan lawer eglwys, fel na feddylir am alw dyn a dreulio ddwy neu dair awr y dydd yn y dafarn i gyfrif, os gall ymgadw rhag *eithafion meddwod*. Mae eglwysi ereill a'u parch i ddydd yr Arglwydd mor lleied, fel mai ychydig o bethau a ystyriant yn bechadurus i'w gwneyd ar y dydd hwn, fyddo yn gyfreithlon ar ddyddian ereill. Ac am y pechodau o gybydd-dod, a chribddeiliaeth, ac anonestrwydd o bob math y gallo dyn fod yn euog o hono, ac ymgadw o afael cyfraith y tir, y maent yn cael eu goddef mor dawel, fel nas gwyddom am nemawr o eglwys yn Nghymru yn ceryddu nac yn ddiarddelu eu haelodau am fod yn euog o honynt. Pwy a glywodd son am eglwys yn diarddel dyn am fod yn *gybydd*, ac eto y mae yn wirionedd rhy eglur i'w wadu, a rhy amlwg i gynyg ei gelu, fod yn mysg proffeswyr Cymru gannoedd, os nad miloedd o gybyddion, yn holl ystyr y gair? Ni ddylai neb fyddo yn byw mewn esgeulusdod gwirfoddol a pharhaus o unrhyw ddyledswydd, neu mewn arferiad o rywbeth a waherddir yn Ngair Duw, gael ei adael yn ddigerydd gan yr eglwys y byddo yn perthyn iddi; ond fel mae mwyaf y trueni, mae yr eglwysi yn gyffredin mor ddiofal am gyflawni llawer o bethau a orchymynir gyda y pwys mwyaf yn y Beibl, ac mor ddisylw o lawer o bechodau damniol, fel y mae yn dra anhawdd eu cael i weinyddu dysgyblaeth ddiduedd, yn ol Gair Duw, am bob pechod.

2. *Dylai dysgyblaeth yr eglwys gael ei gweinyddu gyda llawer o ddoethineb.*—Mae yn dra thebygol, pe olrheiniem hanes llawer eglwys yn fanol, y caem fod yr achos goreu wedi dyoddef llawn cymaint, os nad mwy, oddiwrth *annoethineb* dynion da ag oddiwrth *anfoesoldeb a mellldigedigrwydd* dynion drwg. Ystyria pawb fod medr, pwyll, a doethineb yn dra angenrheidiol at drin clwyfau ar *gyrff* dynion, i.e. ystyrir gyda phriodoldeb fod *bywyd* y claf, mewn llawer am-

gylchiad, yn ymddibynu ar fedr, gwybodaeth, a gofal ei feddyg. Pa faint mwy pwysig ac angenrheidiol yw medr, gofal, a doethineb wrth drin clwyfau *eneidiau*. Dichon i gynghor neu rybudd brawdol, wrth gael ei roddi mewn modd doeth, o ran amser a dull, ragflaenu drygau afrifed, pryd y gall cynghor neu rybudd, a roddir mewn lle ac ar amser amhriodol, ac mewn dull annoeth, *achosi* deg cymaint o ddrwg ag a ragflaena. Mae yn bosibl i gerydd a weinyddir ar droseddwr mewn modd annoeth *fod yn foddion arweinol i ddam-nedigaeth ei enaid*, pryd y gallai cerydd doeth fod yn foddion effeithiol, gyda bendith Duw, i achub ei enaid; i.e., y mae genym lawer o engreiffitiau blinion o ddiarddeliadau, a weinyddwyd dan amgylchiadau ac mewn dull annoeth, wedi bod yn foddion i suro meddyliau y diarddeledigion at yr eglwys *hyd eu marwolaeth*, pryd, o bosibl, y gallasai hyd yn nod eu diarddeliad, wrth gael ei weinyddu gyda phwyll a doethineb, fod yn foddion i sierhau achubiaeth eu heneidiau.

Mae yn ofynol wrth lawer o ddoethineb i ymwneyd â dynion *cyn* dwyn eu hachos ger bron yr eglwys. Nid ychydig o drafferth a gofid i weinidogion ac eglwysi a arbedid pe arferai brodyr fwy o ddoethineb i drafod eu gilydd yn bersonol. Mae cyfarwyddyd yr Arglwydd Iesu yn Mat. xviii. 15—18, ac eiddo yr Apostol Paul yn 1 Cor. vi. 1—6, yn dangos yn ddigon eglur mai peth hollol annoeth a niweidiol yw dwyn pob math o fân feiau a thramgwyddiadau personol yn uniongyrchol ger bron yr eglwys, cyn cynyg eu symud trwy gyfryngiad dirgelaid brawd neu ddau. Peth hollol groes i lythyren ac ysbryd cyfarwyddyd ein Iachawdwr yw *dwyn unrhyw dramgwydd personol* dan sylw yr eglwys cyn gwneyd pob ymdrech ddichonadwy i'w symud mewn modd dirgelaid rhwng y tramgwyddwr a'r tramgwyddedig, yn nghyd â brawd neu ddau gyda hwy os bydd eu heisiau. Ein barn ni hefyd yw, na ddylai unrhyw bechod yn erbyn Duw, a gyflawnir yn ddirgelaid, heb ddim ond un neu ddau gyda y troseddwr ei

hun yn gwybod am dano, gael ei hysbysu i'r eglwys, os bydd gan y tystion o'i gyflawniad seiliau rhesymol i farnu yr atebai cerydd personol a dirgelaid mor effeithiol er dwyn y troseddwr i edifeirwch. Mae rhai dynion mor annoeth, fel y llusgant bob peth i'r cyfarfod eglwysig; a phe rhoddid eu ffordd i'r cyfryw, byddai yn ofynol i eglwysi lluosog gynnal dau neu dri o gyfarfodydd at ddysgyblu bob wythnos.

Mae galwad hefyd am ddoethineb nodedig i drafod achosion y byddo raid eu dwyn dan sylw yr holl eglwys. Er gweini ceryddon cyhoeddus yn effeithiol, mae yn ofynol wrth adnabyddiaeth dda o gymeriadau a hanes y troseddwr, a deall eu tymherau a'u cyrhaeddiadau mewn gwybodaeth, fel y gellir dyfod o hyd i'r ffordd effeithiolaf i fyned at eu calonau. Cyfarfyddir weithiau â hen lwynogod cyfrwys o droseddwr, ac nid gorchwyl rhwydd yw myned at waelodion clwyfau y cyfryw, a pheri iddynt deimlo. Brydiau ereill, cyfarfyddir â rhai wedi eu dryllio i gymaint graddau gan ofid am eu pechod, fel y byddai arfer llymder mawr wrth eu cerbyddu yn greulondeb afreidiol. Mae rhai mor gelyd a dideimlad, fel os nad arferir llymder mawr iawn tuag atynt, y byddir yn euog o iachau eu harcholl yn rhy esmwyth, ac ereill mor ddrylliog fel nad oes angen dim ond cyfarwyddyd brawdol arnynt. Amlyga llawer o ddynion da a duwiol lawer o anfedrusrwydd ac annoethineb wrth drafod troseddwr yn eglwys Dduw. Rhaid i rai bob amser, beth bynag fyddo y trosedd a chymeriad y troseddwr, gyfodi yr ordd fawr, a tharo â'u holl nerth—tebygolant fwy i gigyddion nag i feddygon. Mae ereill yn wastad yn dirion, a chan amlaf yn rhy dirion. Byddant yr un mor law-ysgafn yn trin clwyfau hen feddwon, neu hen derfysgwyr fyddont, o bosibl, yn sefyll ger bron yr eglwys am y ddegfed waith ar hngain i dderbyn cerbydd am gam-ymddygiadau, ag y trinant glwyfau y brawd neu y chwaer mwyaf rhagorol fyddo am y waith gyntaf yn ei fywyd crefyddol wedi cael ei orddiwes gan brofedigaeth

danllyd. Byddai lawer yn well genym fyned i eithafion gyda thiriondeb gormodol nag i'r eithafion o lymdra gormodol; ond gwell nag un yw doethineb i fod yn llym pan fyddo angen am lymdr, ac yn dirion pan fyddo tiriondeb yn fwy priodol.

Nid ychydig o ddoethineb sydd yn ofynol er ymddwyn yn briodol at bersonau fyddont dan gerydd neu ddiarddeliad yr eglwys. Mae synwyr cyffredin yn dangos fod yn ofynol i ni wneyd gwahaniaeth yn ein hymddygiad at frawd fyddo wedi syrthio, i'r modd yr ymddygem ato cyn ei gwymp; ac yr ydym i reoleiddio ein hymddygiad i raddau mawr wrth y teimlad a amlyga y brawd. Os bydd yn amlygu tymher galed ac yn ymddangos yn ddigywilydd ac anedifeiriol, dylem sefyll draw oddiwrtho, a dangos fod ei ymddygiad a'i dymher yn atgas genym; ond os bydd yn ymddangos yn wir ddrylliog a gofidus am ei bechod, dylem ymddwyn yn garedig a thirion tuag ato, "rhag ei lyncu gan ormod tristwch." Golygwn mai cyfarwyddyd i ymddwyn at frawd fyddo dan gerydd, ond heb ei ddiarddel yw geiriau yr apostol yn 2 Thes. iii. 14—16, "Ond od oes neb heb ufuddhau i'n gair trwy y llythyr yma, hysbyswch hwnw; ac na fydded i chwi gymdeithas âg ef, megys y cywilyddio efe. Er hyn, na chwymerwch ef megys gelyn, eithr chynghorwch ef fel brawd." Hyn yw, gwnewch sylw cyhoedd o unrhyw frawd y byddo ei ymddygiad yn anheilwng; amlygwch eich annghymeradwyaeth o'i ymddygiad trwy beidio cyfeillachu ag ef yr un mor wresog ag yr arferech wneyd gynt, ymneillduwch o'i gyfeillach, gadewch ef i raddau ar ei ben ei hun, i edrych a ddyga hyn ef i gywilyddio am ei ymddygiad afreolaidd. Eto, peidiwch edrych arno fel dyn ysgymunedig; trowch ato yn awr a phryd arall i'w gynghori yn deimladwy ac yn frawdol, ond nid i ddal cyfeillach wresog âg ef fel yr arferech wneyd gynt. Dylem hefyd ymdrechu ymddwyn yn ddoeth iawn tuag at bersonau diarddeledig. Nis gall dim fod yn debycach o ddileu pob ar-

graff dda a ellid ddysgwyl i ddiarddeliad adael ar feddwl y diarddeledig, na bod y brodyr yn parhau i ymddwyn tuag ato yr un fath yn gymhwys ag yr ymddygent pan yr oedd yn ei le yn rheolaidd yn yr eglwys. Mae geiriau ein Iachawdwr gyda golwg ar ddyn o'r fath, "Bydded efe i ti megys yr ethnig neu y publican," yn gwahardd hyn yn bennodol, ac y mae geiriau Paul, "Gyda y cyfryw un na chyd-fwyta chwaith," yn deillwng o'r sylw mwyaf ystyriol. Nid na chyd-fwyta Swper yr Arglwydd gydag ef a feddylir; canys pwy a feddylasai am gydeistedd wrth fwrdd yr Arglwydd gyda dyn diarddeledig, cyn ei adferiad, a phwy a wrthodasai wneyd hyny ar ol iddo gael ei adferu yn rheolaidd? Mae yn amlwg mai meddwl yr apostol yw, gyda y cyfryw un na chyd-fwyta *bryd o fwyd cyffredin*. Mae dynion, pan yn myned i dai eu gilydd i gyd-fwyta, yn rhoddi arwydd o fwy o gyfeillgarwch nag a ddylai proffeswr ddal â dyn ysgymunedig: "Bydded efe i ti megys yr ethnig neu y publican,"—ymddyga tuag ato yn gyffelyb i'r modd yr ymddygai Iuddew tuag at Genedl-ddyn neu gasglwr trethi, saf yn mhell o'i gyfeillach, ymdrecha osod yr argraff ar ei feddwl fod ei gymeriad yn ffaidd gan dy enaid; ond ar yr un pryd, paid ag esgenluso un cyfleusdra i amlygu iddo dy deimlad am ei gyflwr, a'th ddymuniad am ei adferiad. Mae yn ffin meddwl, fod y cyfarwyddyd pwysig hwn o eiddo ein Iachawdwr a'i apostol yn cael ei esgenluso *agos yn hollol* gan yr eglwysi yn yr oes hon. Pan orfodir eglwys i ddiarddel brawd am gam-ymddygiad, ni wêl y cyfryw un gwahaniaeth yn ymddygiad y rhan amlaf o'r brodyr tuag ato,—ânt i'w dŷ fel arferol, mynychu yntau eu tai hwythau,—cyfeillachant â'u gilydd fel yr arferent wneyd gynt; ni bydd un gwahaniaeth wedi y diarddellad i'r hyn oedd cyn hyny, ond yn unig na fydd yr ysgymunedig yn dyfod i'r cyfeillachau eglwysig a'r cymundeb, ac o herwydd hyny ni adawa goruchwyliaeth ddifrifol y diarddeliad ddim mwy o argraff ar y troseddwr na chafod o wlaw ar gareg, pryd y gallasai fod

o fendith dragywyddol, pe buasai yr holl frawdoliaeth yn ymddwyn tuag ato yn ol y cyfarwyddyd ysgrythyrol,—ei adael ar ei ben ei hun, a pheidio dal un math o gyfeillach fynwesol ag ef hyd nes y canfyddid arwyddion o edifeirwch ynddo.

Gan fod cysylltiad mor agos rhwng dysgyblaeth yr eglwys a gogoniant mynegol Duw, lles eneidiau troseddwyr, ac achubiaeth y byd, a chan y dichon i ychydig annoethineb yn ei gweinyddiad lwyr attal ei hamcanion pwysig i gael eu cyrhaedd, onid yw yn gweddu i'r rhai y perthyn iddynt flaenori yn y gwaith o'i gweinyddu, grynau, gwylio, a gweddio llawer am "ddoethineb oddiuchod" i wneyd y cwbl yn y modd goreu.

3. *Dylai dysgyblaeth yr eglwys gael ei gweinyddu yn unfrydol.*—Hyny yw, mae o bwys annhraethol cael yr holl eglwys yn unfrydol heb un meddwl na llais croes wrth gynghori, rhybuddio, ceryddu, cyfarwyddo, a diarddel. Heb hyn ni bydd un rhan o'r ddysgyblaeth yn fendithiol i'w deiliaid, ac hefyd fe osodir heddwch yr eglwys mewn enbydrwydd mawr. Mae yn dost meddwl fod braidd yn mhob eglwys, ddynion drwg, dan-wynebog, y rhai ni *ddywedant* ddim yn groes pan fyddo personan yn cael eu ceryddu neu eu diarddel, ond cyn gynted ag y caffont gyfle,ânt at y cyfryw bersonan i feio ymddygiad yr eglwys tuag atynt, ac yn neillduol ymdrechant wenwyno eu meddyliau tuag at y personau a ddygwyddasant siarad fwyaf pan oedd eu hachos dan sylw yr eglwys. Tânffyn y diafol yw y dynion hyn, y rhai a aflonyddant heddwch yr eglwys, ac a gynneuant elyniaeth uffernol yn meddyliau gwrthgilwyr at y rhai a ymdrechant yn benaf at les eu beneidiau. A lluaws o'r gwenieithwyr hyn â gwaed miloedd o wrthgilwyr ar eu dwylaw i'r farn. Nid oessail dda i ddysgwyl i ddysgyblaeth eglwysig ateb ei dyben, heb fod *pob un* o'r frawdoliaeth yn rhoddi ei *Amen* gyda ei gweinyddiad, nid yn unig yn y cyfarfod eglwysig, ond hefyd yn mhob man ac yn mhob ymddyddan y byddo cyfeiriad at yr amgylchiad rhag-

flaw. Bydd yn ofynol fod dyn yn galed iawn os na ddryllir ei galon gan gerydd, fyddo yn dyfod oddiwrth yr holl frawdoliaeth, heb gymaint ag un o honynt yn rhoddi yr awgrym lleiaf iddo ei fod yn cael ei drin yn rhy lym. Ac nid yn gyffredin y gwelir dynion ysgymunedig yn byw ac yn marw ar dir gwrthgiliad, os na bydd cymaint ag un proffeswr yn eu cefnogi i aros yno.

Mae o bwys mawr nid yn unig i eglwysi neillduol fod yn unfrydol yn eu plith eu hunain yn eu gweinyddiad o'r ddysgyblaeth, ond byddai hefyd yn fendith annhraethol pe gellid cael yr holl eglwysi a'r holl enwadau i fod yn unfrydol â'u gilydd yn hyn. Beth all fod yn fwy o gefnogaeth i ddynion i fyw yn eu pechod, na bod y naill eglwys yn ddinas noddfa i ymgeleddu troseddwy'r fyddont yn ffoi rhag dysgyblaeth eglwys arall; ac onid yw yn beth blin, fod y naill enwad yn ymddarostwng i'r fath raddau *a gwneyd ei hun yn domen i dderbyn ysgubion enwadau ereill?* Y mae y parodrwydd pechadurus hwn yn y gwahanol eglwysi, a'r gwahanol enwadau, i dderbyn cymeriadau amheus fyddont yn ffoi oddiwrth eglwysi ac enwadau ereill rhag y ddysgyblaeth, neu pan fyddont yn weithredol dani, yn cadw llawer o ddynion anaddas iawn ar enw crefydd, y byddai raid iddynt ymadael â chrefydd yn hollol neu ddiwygio, pe byddai yr holl eglwysi, a'r gwahanol enwadau, yn unfrydol yn cynorthwyo eu gilydd yn ngweinyddiad dysgyblaeth ysgrythyrol. O na byddai pob eglwys yn awyddu mwy am fod yn *sanctaid* na bod yn *lluosog*, ac na byddai pob enwad o Gristionogion yn fwy ymdrechgar i ddyrchafu enw eu Harglwydd ac anrhydedd ei grefydd, nag i ychwanegu at nifer eu sect hwy. Nid oes genym obaith am weled yr amser dedwydd pryd "na bydd Canaanead mwyach yn nhŷ Arglwydd y lluoedd," nes y ceir pob eglwys i gau ei drws yn erbyn llygredd, ac i benderfynu na wna hi ddim er cynorthwyo y diafol yn ei wrthwynebiad i ddysgyblaeth eglwysi neu gyfundebau ereill.

4. *Dylai dysgyblaeth yr eglwys gael ei gweinyddu yn ysbryd yr efengyl.*—“Os goddiweddir dyn ar ryw fai, chwy-chwi y rhai ysbrydol, adgyweiriwch y cyfryw un *mewn ysbryd addfwynder.*” Yr ydym fel y nodwyd eisoes, i gymeryd oed, amgylchiadan, a chymeriadau, y rhai y byddom yn eu cyngori, eu rhybuddio, neu eu ceryddu, at ein hystyriaeth difrifolaf, ac i reoleiddio ein dull o’u trin wrth y pethau hyny. Mae yn ofynol bod yn dirion iawn wrth rai, ac y mae amgylchiadau a chymeriadau ereill yn gofyn am lymdra mawr wrth eu cyngori neu eu ceryddu, ond nid oes unrhyw ddyn o unrhyw oed na chymeriad y mae yn iawn ei drafod mewn *tymherau anefengylaidd.* Addefwn fod dynion yn fynych dan sylw eglwys Dduw,—hen droseddwr, cyfrwys i ysgoi y ddysgyblaeth, dynion brwnt, y rhai nad oes y fath beth a chael ganddynt ymadael â’u pechod nac ymadael â chrefydd, ac y mae yn brofedigaeth rymus i ddynion selog dros burdeb crefyddol golli y llywodraeth ar eu nwydau, a myned i dymherau anmhrïodol wrth eu trin, fel y temtiwyd Moses gynt i ddryllio y llechau pan gynhyrfwyd ei ysbryd gan eilun-addoliaeth plant Israel. Ond dylem gofio mai nid y ffordd debycaf i ni fwrw yr ysbryd drwg allan o ereill yw caniatáu iddo ddyfod i mewn i ni ein hunain. Gosod Satan i fwrw allan Satan fyddai hyny. Gan mai un o brif ddybenion dysgyblaeth eglwysig yw lles y troseddwr, dylid arfer y moddion tebycaf i’w doddi mewn edifeirwch, ac i adael yr argraff ar ei feddwl mai cariad at ei enaid sydd yn peri i ni drin ei glwyfau; ond nid ei ddwrddio a’i drafod mewn tymher anghrefyddol yw y ffordd debycaf i gyrhaedd yr amcan hwn. Ni wneir dim wrth gynghori neu geryddu mewn tymher a dull sarug a chwerw, ond arfogi meddwl yr hwn yr amcenir at ei leshad i gyfodi yn erbyn y rhai a’i cynghorant neu a’i ceryddant. Mwyneidd-dra a dodda y galon; ond y mae y dynion rhagoraf am eu mwyneidd-dra yn gyffredin *yn rhy dirion*

a llaw-ysgafu i roddi y nerth angenrheidiol i'w cynghorion a'u ceryddon er iddynt ateb eu dybenion ; pryd o'r tu arall, y mae y rhai a fedrant gynghori a cheryddu gyda llymder, gan amlaf, mor llaw-drwm a chwerw, nes suro meddyliau y rhai a drinir ganddynt yn fwy at eu ceryddwyr nag at eu pechodau. Dedwydd yw y dyn a fedro geryddu mor llym nes y byddo y troseddwr *yn rhwym o deimlo*, ac eto mor hynaws nes ei *orfodi* i garu ei geryddwr ; a dedwydd yw yr eglwysi y byddo ynddynt ddynion A'r cymhwysderau hyn i flaenori yn ngweinyddiad y ddysgyblaeth. Os yw yn anmhriodol cynghori a cheryddu mewn tymher anefengylaidd, y mae gwneyd defnydd o ddysgyblaeth tŷ yr Arglwydd, fel moddion i orllwys a'llan ein *dialedd* ar bersonau am ryw bethau fyddont wedi wneyd yn ein herbyn ni neu ein cyfeillion yn fwy gwrthun fytb. Mae tymber ddialgar yn atgas iawn pa le ac yn mha fodd bynag yr amlygir hi ; ond y mae gwneyd defnydd o osodiadau tŷ yr Arglwydd fel cyfrwng ei hamlygiad, yn bechiadurus a gwael dros ben mesur, ac eto mae lle i ofni fod cannoedd o bryd i bryd wedi bod yn euog o'r fath ymddygiad, er gwrthuned yw.

"Y rhai ysbrydol," sef y rhai sydd yn byw yn agos at yr Arglwydd, y rhai a oleuwyd gan yr Ysbryd Glan nes y maent yn canfod hagrwech pechod a phrydferthwech sancteiddrwydd ; i.e, y rhai y mae gogoniant Duw, a lles eneidiau yn gorphwys ac yn dylanwadu yn ol eu pwysigrwydd ar eu meddyliau, yw yr unig ddynion cymhwys i drafod dysgyblaeth yr eglwys. Nid oes un perygl i ddynion "llawn o ffydd ac o'r Ysbryd Glan" wneyd cam â dynion, dan ddylanwad sêl benboeth a chib-ddall dros ogoniant Duw, nac o'r tu arall â gogoniant Duw, dan ddylanwad math o dosturi ffol at ddynion. Y rheswm fod yr eglwysi mor llygredig a didriniaeth, a dysgyblaeth ysgrythyrol yn cael ei hesgeuluso i'r fath raddan ynddynt yw, fod nifer "y rhai ysbrydol" mor

fychan yn mhob eglwys. Pe byddai mwyrif ein holl eglwysi yn ddynion a "sêl tŷ yr Arglwydd yn eu hysu," yn rai rhybur i "allu goddef y rhai drwg," ac yn rai llawn "ysbryd addfwynder," buan y darfyddai "dyddian gwarth" Sion, ac yr ymddangosai hithau yn "degwch bro, a llawenydd yr holl ddaiar."

III. DYBENION DYSGYBLAETH YR EGLWYS.—Gellid symio dybenion dysgyblaeth yr eglwys i ddau beth, sef gogoniant Duw, a lles eneidiau dynion; ond er mwyn rhoddi golwg fwy cyflawn ar y mater, nodwn fod y dybenion canlynol i ddysgyblaeth eglwysig :—

1. *Diogelu purdeb yr eglwys*.—Tra byddo eglwys Dduw yn y byd llygredig hwn bydd o hyd mewn perygl o gael ei llygru trwy ymwithiad cymeriadau annheilwng i mewn iddi. Pa faint bynag o ofal a gymerir wrth dderbyn aelodau i'r eglwysi i'w profi, ac i'w mesur a'u pwyso wrth y gair, mae yn lled debygol y gweithia rhai anaddas eu ffordd i mewn iddi er pob peth. Os ymwithodd Ananias a Sapphira i'r eglwys yn Jerusalem, yr hon oedd dan arolygiaeth apostolion ysbrydoledig; os gallodd Simon Magus gael ffordd i blith y credinwyr yn Samaria; ac os darfu i "elynion croes Crist" y rhai a wnelent "dduw o'u bol," ymlusgo i'r eglwysi a arolygid gan Paul, pa ryfedd fod cymeriadau annheilwng yn ein hoes ni yn dyfod yn "frychau i gariad-wleddoedd" y saint? Nid yw yr eglwys i'w beio am dderbyn dynion drwg i'w chymunedeb mewn anwybodaeth o'u gwir gymeriad, ond y mae yn rhwym o'u bwrw allan pan welo hwynt yn eu lliw priodol, oblegid "sancteiddrwydd a weddai i dŷ yr Arglwydd byth." Mae anallu i "oddef y rhai drwg" yn un o nodau eglwys gymeradwy gan y Pen mawr. Gan nad pa gymaint bynag o ofal a gymerir wrth dderbyn aelodau, os na ofelir eu cyng-hori, eu rhybuddio, ac os bydd galwad, eu ceryddu, ar ol eu derbyn, a bwrw y rhai anniwygiadwy allan, y mae yr eglwys

yn sicr o fyned yn anmhur. Mae goddef dynion halogedig yn yr eglwys, nid yn unig yn anharddu y gymdeithas, ond hefyd yn peryglu purdeb y rhai pur : "Oni wyddoch chwi fod ychydig lefain yn lefeinio yr holl does ? Am hyn y certhwch allan yr hen lefain, fel y byddoch does newydd." "Gan edrych yn ddyfal na bo neb yn pallu oddiwrth ras Duw ; rhag bod un gwreiddyn chwerwedd yn tyfu i fyny, ac yn peri blinder, a *thruwy hwnw llygru llawer*." Dywedir yn bendant mai un o ddybenion ceryddu troseddwy'r yn yr eglwys yw rhagflaenu cwmp ereill : "Y rhai sydd yn pechu cerydda yn ngwydd pawb, *fel y byddo ofn ar y lleill*." Dywedir fwy nag unwaith mai amcan y cospau a weinyddid yn ol cyfraith Moses oedd attal plant Israel i bechu : "A holl Israel a glywant, ac a ofnant, ac ni chwanegant wneuthur y fath beth drygionus a hyn yn dy blith." (Dent. xiii. 11.) Pe cyfodid canol-fur y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd yn ddigon uchel, ychydig o gymeriadau drwg a geisient ddringo droste ; a phe cymerid y gofal dyladwy i geisio llwyr lanhau y llawr dyrnu â gwyntyll dysgyblaeth ysgrythyrol, buan y ceid gweled eglwys Dduw, "Er gorwedd o honi yn mysg y crochanau (y byd llygredig hwn) fel esgyll colomen wedi eu gwisgo â g arian, a'i hadenydd â g aur melyn," i.e. hi a ymddangosai i'r holl fyd "yn wen fel eira yn Salmon." O leiaf, byddai i raddau annrhaethol yn fwy felly nag y mae yn awr.

2. *Y mae dysgyblaeth eglwysig wedi ei hamcanu fel moddion diwygiad troseddwy'r.*—Os goddiweddir dyn ar ryw fai, y mae y rhai ysbrydol i adgyweirio y cyfryw un os bydd modd. Nid lladd ond meddyginiaethu yw dyben dysgyblaeth eglwysig. Dylid amcanu at les y pechadur hyd yn nod pan y byddo wedi myned mor ddrwyg na byddo dim i'w wneyd â g ef ond ei ddiarddel. Mae yr apostol wrth drafod achos y godinebwr yn Corinth yn cyfarwyddo yr eglwys i

“draddodi y cyfryw un i Satan i ddynstr y cnawd ;” ond yr amcan mawr i gyrhaedd ato yn y pen draw ydoedd, “Fel y byddo yr ysbryd yn gadwedig yn nydd yr Arglwydd Iesu.” Mae yr un apostol wrth gyfeirio at ereill a ddiarddelwyd ganddo ef yn dyweyd, “Y rhai a draddodais i Satan, *fel y dysgent na chableni*.” Y mae genym, drwy drugaredd, engreiffiau lawer o geryddon eglwysig wedi troi allan yn fendith amserol a thragywyddol i eneidiau, i.e., y mae goruchwyliaeth chwerw y diarddeliad wedi bod yn foddion lawer gwaith i ddwyn y pechaduriaid gwaethaf i ystyried eu ffordd, a dychwelyd at yr Arglwydd a’i bobl. Felly yr effeithiodd diarddeliad y godinebwr yn Corinth. Ymddengys oddiwrth 2 Cor. ii. 6—8, i’r ddysgyblaeth ei wasgu i’r fath deimladau edifeiriol, fel yr oedd o bwys i’r eglwys fadden iddo, ei ddyddanau, a’i dderbyn yn ol i’w chymundeb, “rhag ei lyncu gan ormod tristwch.” Gallem ychwanegu llawer o engreiffiau o hanesiaeth eglwysig, ac hefyd oddiar wybodaeth bersonol, o geryddon, ac hyd yn nod ysgymundod, fel yn amgylchiad y dyn hwn, wedi ateb pob dyben a allesid ddymuno, a diamheu pe yr ymddygai pob eglwys at ei gwrthgilwyr, fel yr ymddengys i’r eglwys yn Corinth wneyd—ymwrthod yn hollol, a pheidio dal un math o gyfeillach a hwynt, ond eu gadael ar eu penau eu hunain, i fyfyrion ar eu hymddygiadau, y byddai llai o wrthgilwyr wyneb bresaidd a chalon galed, a mwy o bechaduriaid gwylaidd a chalon ddrylliog yn mhob ardal.

3. *Y mae dysgyblaeth eglwysig wedi ei hamcanu i fod yn foddion i sicrhau presenoldeb gwaistadol yr Arglwydd Iesu gyda ei bobl.*—Addawodd Iesu Grist fod gyda ei bobl “bob amser hyd ddiwedd y byd,” a diamheu fod yr addewid hono yn cynwys y byddai efe gyda hwynt, nid yn unig i’w diogelu, ond hefyd i’w llosgi a’u llwyddo. Mae yn amlwg nad yw yr Arglwydd Iesu gyda ei bobl yn y ddaer ystyr ddiwedd-

af ond anfynych mewn cymhariaeth, a bod yr eglwys yn aml iawn yn cerdded ar hyd heolydd ac ystrydoedd y ddinas i chwilio yr hwn sy hoff gan ei henaidd, ac yn cwynfan yn alarus o herwydd methu ei gael. Rhywbeth ynddi hi sydd yn ei gadw ymaith, ac nid anffyddlondeb ynddo ef i sefyll at ei air. Y pechod atgasaf a'r mwyaf tebyg o bob bechod i dynu gwg yr Arglwydd ar yr eglwys Iuddewig oedd eu gwaith yn *halogi pethau sanctaidd*, drwy oddef i ddynion annheilwng ymdrafod â gwasanaeth neu bethau y cysegr. Felly eto, y pechod tebycaf i beri i'r Arglwydd Iesu ymadael â'i eglwys a chuddio ei wyneb oddiwrthi—ie, yn wir, *yr unig bechod* y gall eglwys fel y cyfryw fod yn enog o hono—yw goddef i ddynion fyw yn eu haflendid yn nhŷ yr Arglwydd, neu esgeuluso cadw y tŷ yn lan trwy weinyddu dysgyblaeth yn ol y gair. Pan esgeulusir y ddysgyblaeth, fe ymadawa y gogoniant,—fel y profa hanes yr eglwys yn mhob oes; ond pan y byddo gwraig yr Oen yn cymeryd gofal teilwng i drin ei phlant, ac i gadw y tŷ yn lân, mae ganddi bob sail i ddysgwyl presenoldeb a gwênau ei Phriod. Pan fyddo boneddigion ar ddychwelyd o Lundain, neu ryw fanau ereill, i'w palasau yn y wlad, bydd y goruchwylwyr a'r gweithwyr ddyddiau yn mlaen llaw yn arliwio, yn gwyngalchu, ac hyd yn nod yn gosod gwragedd a phlant i chwynu pob glaswelltyn oddiar y rhodfeydd, i gael pob peth yn hardd a gweddus erbyn dychweliad y boneddwr a'i deulu i'w palas. Mae yn rhaid i eglwys Dduw, yr un modd, cyn y gallo ddysgwyl ei Harglwydd i wneyd ei breswylfa yn ei chanol, ac ymddangos yn ei ogoniant ar ei rhodfeydd, garthu ymaith bob budreddu o'i chanol, ac ymdrwsio â sancteiddrwydd oddifewn ac oddi-allan. Ar dymhorau neillduol yn mhob oes, ac nid "bob amser" y mae yr Arglwydd wedi rhoddi ei bresenoldeb grasol i'w bobl. Ond pa beth yw y rheswm na byddai efe "bob amser" yn nghanol ei eglwys yn achub ac yn llawenyachu o'i

phlegid gan lawenydd, yn llonyddu yn ei gariad, ac yn ymddigrifo ynddi dan ganu? Diau mai yr unig reswm yw, nad yw y lle yn cael ei gadw yn ddigon glan i'r Anfeidrol sanctaidd i aros ynddo. Pe cedwid yr eglwys yn ddigon glan â dysgyblaeth ysgrythyrol fel nas gallai dim aflan aros ynddi, yn lle rhyw ymweliadau grasol o eiddo ein Harglwydd yn awr a phryd arall, unwaith neu ddwy mewn oes, caem ei bresenoldeb yn wastadol yn ein plith, ac felly byddai arnom yn un pentecost parhaus, a'r rhai a fyddent gadwedig yn cael eu hychwanegu beunydd atom, nes y byddai yr holl fyd wedi ei ychwanegu at yr eglwys.

4. *Dyben arall i'r ddysgyblaeth eglwysig yw sicrhau achubiaeth y byd.*—Mae eglwys ddiddysgyblaeth, nid yn unig yn anmhur, ac o herwydd hyny dan ŵg ei Harglwydd, ond hefyd yn *ddigymeriad* yn nghyfrif y byd, ac am hyny ni cha nemawr o ddynion dan argyhoeddiad, ar eu meddyliau i ymuno â hi, gan nad pa mor alluog a thalentog bynag y dichon i'w gweinidogaeth fod. Er nad yw y byd diras yn caru *sancteiddrwydd*, y mae ei gydwybod yn ei rwymo i gymeradwyo *cysondeb*, ac i anghymeradwyo anghysondeb; ac os bydd cymeriad yr eglwys yn anghyson â'r efengyl, nid yw yn debyg y bydd ei gweinidogaeth, pa mor iachus bynag y byddo mewn athrawiaeth, ac mor ddoniol bynag yn ei thraddodiad, yn foddion i argyhoeddi nemawr i fywyd; ac os bydd yn foddion i hyny, bydd y dychweledigion yn dra thebyg o droi i rywle purach am fagwraeth ysbrydol. Gweinidogaeth ysgrythyrol a llawn o dân teimlad, yn cael ei heilio gan eglwys lawn o burdeb a sel sanctaidd, yw y moddion tebycaf dan y nefoedd i sicrhau achubiaeth y byd, ie, *nis gall y fath weinidogaeth ac eglwys lai na llosgi cyfeiliornadau a llygredd yr ardal lle y byddo*. Pe llenwid pob areithfa a dynion yn cael eu hysu gan sel dros ogoniant Duw, ac awydd am achub eneidiau; a phe byddai yr holl eglwysi wedi eu haddurno â sanct-

eiddrwydd, heb un "Canaanead yn nhŷ Arglwydd y lluoedd," caem weled "dyddiau y nefoedd ar y ddaiar." Dymchwelyd teyrnas Satan, gwelai Iesu o lafur ei enaid, elai cyfiawnder yr eglwys allan fel dysgleirdeb, a'i hiachawdwriaeth fel lamp yn llosgi, a'r cenedloedd a welent ei chyfiawnder, a holl freninoedd y ddaiar ei gogoniant; byddai hefyd yngoron gogoniant yn llaw yr Arglwydd, ac yn dalaeth freninol yn llaw ei Duw; ni ddywedid mwy am dani, gwrthodedig, nac am ei thir, annghyfanedd, eithr hi a elwid Hephshibah, a'i thir Beulah, canys yr Arglwydd a'i hoffai, a'i thir a briodid, i.e., â llawenydd priodfab am briodferch y llawenychai ei Duw o'i phlegid hi; yna dywedai plant ei dieppiledd wrthi lle y clywai, "cyfyng yw y lle hwn i ni, dod i ni le fel y preswylion."

Terfynwn bellach gyda chyfeirio ychydig eiriau o anerchiad, yn

1. *At broffeswyr llygredig a gwrthgilwyr.*—Chwýchwi yw y rhai sydd yn blino Israel, ac am hyny y mae dydd ar eich goddiwes pryd y blina yr Arglwydd chwithau, canys "y neb a lygro deml Duw, Daw a lygra hwnw." Mae llygru *byd* Duw â phechod yn erchyll, ond y mae llygru ei *eglwys* yn waeth o lawer. Chwi yw yr offerynnau penaf sydd ganddiadol i iselu crefydd, i ladd dylanwad y weinidogaeth, i ddeor ar, a magu anffyddiaeth yn y wlad, i galedi y byd mewn pechod, a thrwy hyny i ddamnio eneidiau. Bydd damnedigaeth y Sodomiaid yn ysgafn yn ymyl yr eiddoch chwi, i.e., nid oedd pechod y rhai a dywalltent waed y saint yn afonydd yn yr oesau tywyll, yn ddim yn ymyl eich pechodau chwi, y rhai a leddwch effaith pob moddion a arfera eglwys Dduw er achub y byd. Edifarhewch, gan hyny, a dychwelwch, canys llais trugaredd yw, "Er i ti wneuthur hyn oll, eto dychwel ataf fi."

2. *At y rhai sydd oddiallan.*—Dichon eich bod chwi yn

barod i ddyweyd wedi darllen y sylwadau blaenorol, "Gwyn ein byd ni, nid oes gan weinidog, diacon, nac unrhyw aelod arall, hawl i'n galw ni i gyfrif a'n ceryddu am ein hymddygiadau." Gwir, ond cofiwch y mae Un a'ch geilw chwi i gyfrif : "*Y rhai sydd oddiallan, Duw sydd yn eu barnu.*" Mae yn well bod dan driniaethau llymaf Duw a'i bobl yn y byd hwn, na gorfod suddo dan ddyrnod damnedigaeth yn y byd a ddaw.

3. *At wir aelodau eglwys Crist.*—Garedigion, galarwn yn dduwiol ger bron ein Duw, am na byddai sel ei dŷ yn ein hysu yn fwy, nes ein gwneyd yn fwy ymdrechgar i'w gadw yn lân. Ymdrechwn a gweddiwn am weled yr amser pryd y bydd purdeb a gogoniant yr eglwys mor fawr, fel y byddo y cenedloedd yn rhodio at ei goleuni, a breninoedd at ddysgleirdeb ei chyfodiad ; a gorfoleddwn wrth feddwl fod dydd i wawrio pryd y gwelir eglwys Crist "yn ogoneddus, heb arni na brycheuyn na chrychni, na dim o'r cyfryw, ond yn sanctaidd a difeius."

UNDEB EGLWYSIG.

GAN Y PARCH. JOHN DAVIES, CAERDYDD.

“Fel y byddont oll yn un; megys yr wyt ti, y Tad, ynof fi, a minau ynot ti; fel y byddont hwythau un ynom ni: fel y credo y byd mai tydi a'm hanfonaist i.”—IOAN xvii. 21.

Mae UNDEB yn awgrymu amrywiaeth, a'r amrywiaeth hwnw o'r fath natur ac o'r fath gyfatebolrwydd, ag a wnelo i *lawer* o bethau i ymddangos fel pe y byddent *un*—amrywiaeth a fyddo yn toddi i'w gilydd, yn cydblethu am eu gilydd, ac yn prydfferthu y naill y llall, nes cyfieu mewn gweledigaeth allanol o flaen y llygaid, neu mewn syniad moesol o flaen y meddwl, olygfa o unoliaeth gyfan, gyfrywiog, a gogoneddus. UN-DEB yw *llawer* o bethau yn ymddangos fel pe byddent *un*. Mae undeb a chydgoradiad amrywiaeth yn nodweddu yr *holl* greadigaeth, ac fel y cyfryw, mae yn feddyl-ddrych neu yn syniad dwyfol; oblegid nid yw creadigaeth ond corffoliad *gweledig* o syniadau anweledig y Goruchaf. Os yw unoliaeth amrywiaeth yn nodweddu y greadigaeth, mae yn syniad dwyfol; os yw yn syniad dwyfol, mae yn brydfferth yn ngolwg y Creawdwr, ac o angenrheidrwydd yn swynol i feddwl y creadur, “oblegid yr Arglwydd a wnaeth y naill beth ar gyfer y llall.” UN yw y peiriant, er y gall fod iddo ddegau o aelodau, o gymalau ac o olwynion yn fychain a mawrion. Felly hefyd, cyfanwaith unol yw y cread, yn cael ei wneyd i fyny o filfiloedd o fodau amrywiol—miliynau o greaduriaid, ond un greadigaeth. Aelodau lawer, un corff. Cyneddfau amryw, un enaid. Dwy natur, un dyn. Gronynau dirifedi, un ddaiar. Diferynnau aneirif, un môr. Bydoedd lawer, un greadigaeth. Dengys y Beibl i ni fod amrywiaeth mewn undeb yn nodweddu y byd moesol, yn

gystal a'r byd materol. Yr ydym yn darllen am ddynion ac angelion, am thronau a thywysogaethau, am gerubiaid a seraphiaid, am angelion ac archangelion, y rhai drwy eu hamrywiaethau cydgordiol, a brydferthant y gymdeithas bur a leinw y nefolion leoedd.

Cyn bodoliad pechod, yr oedd cydgordiad amrywiaeth yn y greadigaeth foesol yn uwch ac yn brydferthach nag ydoedd yn y greadigaeth faterol; a hyny am ei fod yn ymwybyddus o hono ei hun, yn gweithredu yn fwrriadol ag wirfodol. Mae blodau yr ardd, meillion y ddol, brigau a dail y goedwig, yn brawdoli â'u gilydd, yn prydferthu y naill y llall, nid am eu bod yn dewis gwneyd hyny, nac am eu bod yn gwybod mai felly y maent, ond am fod awdwr aniau wedi trefnu hyny iddynt. Trefnodd hefyd amrywiaethau mewn bodau moesol, a bwriadodd i gydgordiad unol yr amrywiaethau hyny i ychwanegu eu dedwyddwch, ac i wneyd prydferthwch gwahanedig pob un yn fwy prydferth, drwy brydferthwch mawr eu hunoliaeth. Cawsant hwy hefyd y gallu o ymuno yn *wirfoddol* â'u gilydd, o syrthio yn *fwriadol* bob un i'w lle a'i gylch priodol ei hun, ac o deimlo dedwyddwch a boddineb uwchlaw ein dychymyg ni, oddiwrth gyfatebiaeth brydferth, yr *un* gymdeithas hardd a wneid i fyny drwy eu hamrywiaethau. Pechod yn unig a barodd wrthdarawiad yn y greadigaeth foesol. Ei anian ef ydoedd, ydyw, ac a fydd byth, ysgaru a rhanu. Gwnaeth creadur yn wrthryfelgar yn erbyn ei Greawdwr, gyrodd y naill creadur yn elynol i'r llall, a gwnaeth gydwybod a blys, rheswm a nwydau, yr un creadur, yn wrthryfelgar i'w gilydd. Yr hyn yw pylor taniedig yn y graig, yw pechod yn y greadigaeth foesol. Rhwygo ac ysgaru yw ei anian anghyfnewidiadwy. Dyben mawr bywyd a marwolaeth Iesu Grist oedd lladd dylanwad ysgarol a dinystriol pechod, ac uno y greadigaeth foesol â hi ei hun ac â'i chanolbwynt gwreiddiol—uno elfenau rhyfelgar ein natur â'u gilydd, drwy ailgyflen pob elfen yn ei lle a'i gweithrediad

priodol yn ei pherthynas â'i chwiorÿdd elfenau. Uno dyn a Duw, uno dyn a dyn, uno dyn ac angel, ac uno daiar a nef-oedd. Yn ei *eglwys* mae y Cyfryngwr yn bwriadu yn benaf, i amlygu nerth y drefn ogoneddus, a gwblhaodd er ail uno ein daiar ni a gorsedd ei dad ; ac felly nid rhyfedd yw ei fod yn ymbil mor aml ac mor daer eyn ymadael a'n byd ni, ar i'w eglwys gael eu chadw yn un—"FEL Y BYDDONT UN." Meddylir yn y cyffredin bod y weddi a gofnodir yn adnod yr unfed-ar-ddeg, yn cyfeirio yn neillduol at undeb yr apostolion—undeb tystiolaeth eu hysgrifeniadau—undeb eu pregethau a'n hymdrechion cyhoeddus o blaid ei achos—ac yn neillduol undeb eu hysbrydoedd, eu tymherau, eu serchiadau a'n hegwyddorion, fel y ffynnonell fawr o ba un yr oedd eu holl unoliaeth bellach i ddeilliaw. Pe buasai yr apostolion yn ymrannu yn erbyn eu gilydd, ac yn ymbleidio y naill a'r llall, buasai yr eglwysi yn sicr o gyfranogi yn dra buan o'r unrhyw lefain annymunol, a chawsai Cristionogaeth ei chamddarlunio, a hyny cyn i'r byd gael un cyfle arall i farnu yn wahanol am dani. Yn ysgrifeniadau ac ymdrechion yr apostolion, gwrandawyd y weddi yn llythyrenol, ac mae unoliaeth yr Efengylau a'r Epistolau, ac ymegnion unol a chydweithredol y sylfaenywyr wedi bod yn gadernid i'r eglwys o'r oes hono hyd yr oes hon, a byddant felly drwy gydol holl oesau y ddaiar, hyd oni chyhoeddo angel Duw na bydd amser mwyach.

Nid undeb apostolion a'r Cristionogion gwreiddiol a olygir yn ngweddi y testyn, ond undeb y rhai a gredent o oes i oes yn eu tystiolaeth hwy ; neu mewn geiriau ereill, undeb yr eglwys tra byddo eglwys yn y byd. Yn y weddi, gosodir eu purdeb o flaen eu hundeb, a hyny am mai o'u purdeb y deillia eu hundeb. Undeb heb burdeb, bychan yw ei werth, a byr yw ei barhad. Undeb cyffredinol credinwyr a olygir yn benaf yn y testyn ; ond gan nas gellir cael undeb *cyffredinol* heb undeb *neillduol*, a chan nas ceir yr eglwys fawr yn heddychol a brawdol, heb gael yn mlaenaf y cynulleidfaoedd â'i

gwnant i fyny felly, ni wneir cam â'r testyn drwy ei ddefnyddio yn sail ychydig o sylwadau ar *Undeb Eglwysig*, neu ar *Heddychlondeb* a *Thangnefeddusrwydd* yr un gynulleidfa grefyddol a fyddo mewn cyfammod eglwysig â'u gilydd. Rhanwn ein nodiadau fel y canlyn :

I. BETH NAD YW UNDEB EGLWYSIG.

II. BETH YW UNDEB EGLWYSIG.

III. Y MODDION PRIODOL A CHYMWYS I'W DEFNYDDIO ER MEITHRIN UNDEB EGLWYSIG.

IV. Y PWYS MAWR I, A'R RHWYMEDIGAETH GYSEGREDIG SYDD AR, BOB AELOD I WNEYD EI OREU I GADW UNDEB YR YSBRYD YN NGHWLWM Y TANGNEFEDD.

I. BETH NAD YW UNDEB EGLWYSIG.

1. Nid gor-ganmoliaeth aelodau eglwysig o'u gilydd, o'u heglwys, ac o'u capel yw. Tuedd unioniongyrchol peth fel yma yw magu culni meddylol, balchder ysbryd, ymffrost dramgwyddus, ac ymddygiad plentynaidd. Dylai gweinidog siarad yn barchus am ei eglwys, a dylai yr eglwys fod yn ofalus iawn i siarad yn barchus am dano yntau ; ond yn sicr dylent wneyd hyny yn ddynol, a chyda chymedroldeb rhesymol, ac nid gydag eithafion plentynaidd, a baro i bawb ddrwgdybio bod *cyflawnder geiriau*, yn gwneyd i fyny am *brinder teimlad* ; ac nid arwydd o wir undeb eglwysig yw gor-ganmoliaeth yr aelodau o'u gilydd, o'u heglwys, ac o'u capel eu hunain. Yn gydfynedol yn wastad â hyn, ceir awgrymiadau o israddiaeth, os nid o lygredd chwiorydd eglwysi, er y dichon fod y cyfryw eglwysi yn tra rhagori arnynt hwy, ac eto yn rhy ddynol, goleuedig, a hunan-ymwadol i ymstrwg i orfoli eu hunain.

2. Nid *absenoldeb* barn bersonol a goleuedig yw undeb eglwysig. Pe hyn fyddai ei hanfod, yr Eglwys Babyddol fyddai y fwyaf unol ar y ddaiar. Cymer y Pab ac uchelwyr Pabyddiaeth arnynt i farnu pob peth perthynol i grefydd, i wirionedd ac i rwymedigaeth foesol, *dros* yr aelodau. *Maent*

yn fwy o awdurdod eglwysig yn eu cyfundeb nag yw y Beibl ei hun. Hwyl yn unig sydd a hawl i farnu, ac ni chaniateir i'r cyffredin ond derbyn, a hynny heb amheu nac ymholi dim. Gwaherddir fel peth peryglus, yr ymarferiad lleiaf o farn bersonol, a gosodir i lawr gyda gwiall hiarnaidd yr amlygiad lleiaf o annibyniaeth feddyliol. Undeb dynion meirw, ac nid undeb dynion byw yn wybyddus o'u cyfrifoldeb, yw y fath undeb a hwn. Cymhellai Crist ei oes ef i sylw ar, ac amgyffred arwyddion yr amserau; anogai ei ganlynwyr i gymeryd ei *weithredoedd*, ac nid ei air noeth, yn brawf o'i ddwyfol anfoniad. Geilw y Beibl arnom i brofi pob peth, a dal yr hyn sydd dda; dywed wrthym am brofi yr ysbrydion, ai o Dduw y maent; a phan yn gwahaniaethu yn ein barnau, anoga ni, ar i bob un fod yn sicr yn ei feddwl ei hun, gan oddef ein gilydd mewn cariad. Lle mae cymdeithas yn arw a difoes, diau y ceir annymunoldeb ar rai prydian drwy yr arferiad o farn bersonol; eto mae barn bersonol yn berlyn rhy werthfawr i'w daflu ymaith, am fod sothach ar rai prydian yn casglu o'i gylch. Undeb dynion meddylgar, pob un o'r cyfryw yn teimlo ei rwymedigaeth a'i gyfrifoldeb ei hun, oedd yr undeb y gweddiâu y Meichiau ar i'w Dad fendithio ei eglwys âg ef. Nid absenoldeb barn bersonol a goleuedig ynte yw undeb eglwysig.

3. *Nid annyddordeb swrth, a difateriwrch cysglyd yw Undeb Eglwysig.*—Gellir cael ambell i eglwys gyfan, yn cael ei gwneyd i fyny o nodweddau difater, difywyd, a diawch fel Galio. Maent yn *unol*, nid am eu bod o'r un farn nac o'r un ysbryd, ond am eu bod yn rhy ddifater hyd yn nod i gweryla a'u gilydd. Maent fel meini yn eu beddan, gellir dyweyd a gwneyd y peth a fynir, heb i neb i deimlo na gofalu dim. Ni cheir mewn cymdeithas o'r fath byth ymryson, mae yn wir; ond y mae can wired a hynny, na cheir ynddi chwaith undeb rhinweddol, goleuedig a meddylgar. Saif brwydr Thermopylae byth yn enwog, tra byddo hanesiaeth yn llefaru a dyn yn

gwrando. Yno safodd ychydig gannoedd yn erbyn ymosodiadau y miloedd. Pa fodd y gwnaethant hyn? Drwy fod pob un yn wladgarwr *byw*, yn teimlo i waelod ei galon. Nid oedd yno un Meros na'r un Galio. Yr oedd ei wlad, ei ryddid, ei deulu, a'i freiniau yn dân byw, yn ysfa angherddol, yn agerdd hyrddiol o'u mewn; nid oedd eisiau annog na symbylu neb. Ac felly, pan oedd pob *un*, a *holl* gorff, a *holl* enaid pob un wedi llwyr ymdaflu i'r frwydr, daliasant eu tir nes i'r olaf farw. Dynion a bywyd ynddynt oedd y rhai hyn, a gwefreiddiad nerthol y bywyd hwnw drwyddynt, oedd rhwymyn eu hundeb a chynhyrfydd eu gorchestion. Yn yr un dull a thrwy yr un ysbryd y gwnaeth Cromwell a'i filwyr dewrion y fath wrhydry ag a ddiogelodd ryddid Prydain am byth. Dynion o'r un golygiadau, o'r un gwladgarwch, ac o'r un ymgais a Chromwell, oedd ei filwyr. Nis gwnaethai y pethau a wnaeth, oni buasai fod yr amcan, y nôd, a'i cynhyrfai ef, yn cynhyrfu hefyd bob un o'i ganlynwyr. Y peth oedd yn enaid i'w ysgogiadau ef, oedd hefyd yn enaid i ysgogiadau ei holl filwyr. Dyma y fyddin fwyaf unol a fu yn Lloegr erioed, ac eto hi oedd y fyddin fwyaf oleuedig ac annibynol ei hysbryd o un a fu ar y ddaiar. Yr oedd pob milwr, yn ol maint ei feddwl a hyd eu allu, yn Gromwell ynddo ei hun. Nid difaterwch am y canlyniad, ond rhediad yr un pryder, yr un gofal drwyddynt oll, oedd rhwymyn eu hundeb.

4. *Nid unffurfiaeth allanol yw undeb eglwysig.*—Credud bod unffurfiaeth yn undeb, ac nad oes gwir undeb heb unffurfiaeth weledig ac allanol, a esgorodd ar y rhith cyntaf o Babyddiaeth, ac ymegniad at berffeithio yr unffurfiaeth hono, a osododd esgyrn, giau a chnawd am y rhith dinystriol hwnw. Undeb heb unffurfiaeth a welir drwy yr holl greadigaeth. Mae y goedwig yn un, ac eto mae pob pren, pob brigyn a phob deilen yn amrywio rhyw gymaint oddiwrth y llall. Nid oes perygl nas gellir gwahaniaethu brigyn oddiwrth frigyn, a dalen oddiwrth ddalen; mae yn mhob un ryw ddadblygiad

gwahanol i'r llall—*y peth hwnw a'i gwna yn ef ei hun ac nid yn arall.* Faint bynag yw amrywiaethau y byd materol, mae amrywiaethau y byd meddyliol yn llawn cymaint. Mae y dymber, cyflymder gweithrediad yr amgyffredion, tôn yr ysbryd, cyfeirnod yr ymchwiliadau, a mil a mwy o nodweddau ereill, yn gwahaniaethu dynion oddiwrth eu gilydd; a chan na wnaeth y Creawdwr y naill ddyn yr un fath a'r llall, nis gellir dysgwyl i'w dadblygiadau fod yr un fath ychwaith. Nid peth ofer yn unig, ond peth niweidiol hefyd, yw ceisio eu tebygu i'w gilydd, a'u rhedeg oll drwy yr un fold. Yr oedd eu neillduolion nodweddiadol yn perthyn i Paul a Chephas, i Iago a Ioan. Yr oedd y neillduolion hyny yn eu dylyn i'r gymdeithas eglwysig, yn ymwthio allan yn eu pregethan, ac y mae yn aros hyd heddyw yn elfen weledig yn eu hysgrifiadau. Golygai yr Ysbryd Glan, nid yn unig na fyddai yr elfen hono yn frychau ar wyneb Dadguddiad Dwyfol, ond y byddai yn addurn iddo. Gall dwy eglwys wahaniaethu yn fawr oddiwrth eu gilydd yn eu dull o ddwyn yn mlaen wasanaeth cyhoeddus crefydd, ac eto gall yr undeb mwyaf llwyr a chynes fodoli rhyngddynt o ran hyny. Ceir aelodau yr eglwys fwaf unol a thangnefeddus, yn amrywio yn fawr y naill oddiwrth y llall, yn eu neillduolion nodweddiadol, ond nid yw hyny yn peryglu, eithr yn prydferthu eu hundeb. Nid unfurfaeth allanol ynte yw gwir undeb Eglwysig.

II. BETH YW UNDEB EGLWYSIG.

Mai gwir undeb eglwysig yn gynwysedig, yn

1. *Mewn cydolygiad am, a chyd-deimlad o, yr hyn sydd yn hanfodol ac achubol mewn crefydd.*—Mae gwahaniaeth mawr rhwng cymdeithas eglwysig a gwladwriaeth dymhorol. Yn yr olaf, cydgyferfydd dynion o bob golygiadau, o bob teimladau, ac o bob amcanion, a lle priodol y llywodraeth yw diogelu ei ryddid i bob un can belled ag y byddo hyny yn gydweddol â rhyddid ac â dedwyddwch y lleill o'r deiliaid. Mae hawlfraint naturiol gan bob un i'r rhyddid hwnw. Felly

yn mhob gwlad rydd, ceir pleidwyr ac amddiffynwyr i bob math o syniad gwladol, athronyddol a chrefyddol. Nid oes a wnelo cyfraith y tir ag ymyrid â'r golygiadau yma, oddi-eithr iddynt gael eu corffoli mewn gweithredoedd a fyddont yn drosedd diamheuol ar iawnderau y wlad, ac felly yn draus ar hawliau y deiliaid ereill. Cydraddoliaeth rhyddid, cydraddoliaeth hawliau, cydraddoliaeth beichiau, a chydraddoliaeth amddiffyniad yw hanfod tegwch gwladol. Dyledswydd pob llywodraeth dda yw diogelu y pethau hyn, gan ymwrthod a phob ymyraeth â chydwybod ac â barn y deiliaid. Nid casgliad o rywfath ac o bob math o ddynion yw cymdeithas eglwysig yn ol y Testament Newydd, eithr casgliad o bersonau wedi myned dan yr *un cyfnewidiad mawr*—personau yn derbyn ac yn credu gwirioneddau achubol yr efengyl—personau yn ymfrawdoli â'u gilydd yn wirfoddol, am fod brawdoliaeth *drwyadl* yn bodoli rhwng eu teimladau, eu serchiadau a'u golygiadau. Mae ammodau y frawdoliaeth yn hysbys, ac nid oes hawl gan neb i ymwthio i'r fath gymdeithas oddieithr ei fod yn meddu y cymhwysderau gofynol i hyny. Ac os na fydd y frawdoliaeth oll yn cydolygu ar brif bynciau eu ffydd, nis gall gwir undeb fodoli rhyngddynt. Pa undeb eglwysig gwirioneddol all fodoli rhwng dyn yn dal ysbrydoliaeth llwyr a dwyfoldeb cyfany Beibl, a dyn a fyddo yn gwadu haner yr ysgrythyrau—dyn yn credu yn Nuwdod, dyn-dod, marwolaeth iawinol a swyddau cyfryngol y Messiah, a dyn a wado rai neu yr oll o'r gwirioneddu hyn—dyn yn cofleidio yr athrawiaethau o gadwedigaeth drwy ras a chyfiawnhad drwy ffydd, a dyn yn credu achubiaeth drwy weithredoedd a hunan-gyfiawnder? Mae hawl bersonol a rhyddid gwladol hollol gan y neb a fydd i gredu neu i wadu yr athrawiaethau a nodwyd, ond os ffurfia y rhai a'u gwadant gymdeithas wirfoddol er cadarnhau amheuaeth eu gilydd, ac os bydd yn ddealliedig mai cydambuaeth o'r cyfryw athrawiaethau yw ammod aelodiaeth, yn sicr nid oes gan y rhai a gredant yr

athrawiaethau yma, ac a'u daliant allan fel hanfod bywyd yr efengyl, hawl i wthio eu hunain i gymdeithas wirfoddol hollol wahanol ei golygiadau. Felly hefyd o'r ochr arall, nid oes gan amheuwyr y Beibl, gwadwyr Duwdod a marwolaeth iawnol Iesu, ac anghredinwyr mewn cyfiawnhad drwy ffydd, yr un hawl i ymaelodi mewn cymdeithas wirfoddol o bersonau yn profesu mai yr hyn a wadant hwy yw erthyglau eu cred a rhwymyn eu hundeb. Lle nid oes cydolygiaeth am bynciau hanfodol y ffydd, nis gall gwir undeb eglwysig fodoli.

Nid culni, rhagfarn nac erledigaeth ydyw troi allan o unrhyw gymdeithas wirfoddol, bawb a wado egwyddorion sylfaenol y gymdeithas hono; oblegid yr oedd yr egwyddorion hyny yn hysbys fel nodweddion o'r gymdeithas cyn eu hymuniad hwy & hi, ac yr oedd eu hymaelodiad o honi, os nid yn cynwys arddeliad cyhoeddus o honynt, eto yn cynwys cydsyniad dystaw & hwynt. Felly mae perffaith hawl gan bob eglwys i ddiarddel y neb a wado ei phynciau sylfaenol, ac y mae ei chysur a'i hundeb yn galw arni am wneyd hyny.

Eto, nid digon yw *cydolygu* am bynciau hanfodol crefydd, er cyrhaedd gwir undeb eglwysig, ond rhaid hefyd eu *cyddeimlo*, a bod yn *gyd-ddeiliaid* o'r oruchwyliaeth a effeithir ganddynt ar y gydwybod a'r serchiadau. Un peth yw credu pynciau sylfaenol Cristionaeth, peth arall yw eu teimlo yn achubol; ac y mae y naill fel y llall yn hanfodol i wir undeb eglwysig. Pa gariad *brawdol* a ddichon fodoli rhwng dynion a wadant ddaliadau hanfodol eu gilydd? Gallant barchu eu gilydd fel cymydogion, goddef y naill y llall, a dymuno yn dda i'w gilydd fel deiliaid o'r un wladwriaeth, ond anwylu eu gilydd fel brodyr o'r un gymdeithas eglwysig sydd anhosibl iddynt. Pa wir undeb hefyd all fodoli rhwng dynion, er eu bod o'r un golygiadau, ydynt heb fod o'r un teimladau tuag at y golygiadau hyny? Rhai o honynt yn teimlo eu bod wedi derbyn eu bywyd drwy y gwirioneddau a gredant, ac wedi eu cyfnewid ganddynt yn ddynion hollol newydd;

tra mae creill a gredant yr un gwirioneddau, ac a edrychant arnynt fel ymarferiadau deallol, ac nid fel elfenau i newid y natur foesol drwyddi—i wneyd y dyn yn greadur newydd.

2. *Mewn unrhywdeb anian ac ysbryd.*—Sonir llawer yn y Beibl, a hyny gyda y pwysigrwydd a'r difrifoldeb mwyaf, am eni oddiuchod, geni drachefn, geni o'r ysbryd, troi dynion a'u gwneyd fel *plant bychain*—eu troi i'r unrhyw ddelw, eu cydffurfio â marwolaeth Crist. Nid peth i gael ei wneyd ar rai o blant yr Arglwydd, yw y cyfnewidiad a nodir gan yr ymadroddion grymus hyn, ond peth i'w wneyd ar *bob un* o honynt. Nid peth i'w ddymuno fel addurn Cristionogol, ond peth y *rhaid* ei gael neu fod yn golledig ydyw. Mae yr oruchwyliaeth rymus a rhyfeddol hon yn dwyn ei deiliaid, faint bynag o wahaniaeth naturiol a fyddo rhyngddynt, yn *un* o ran eu hanian ysbrydol—yn *un* ac yn *hollol un* yn y duedd hono sydd yn teimlo fod Duw yn dad, Crist yn frawd, y byd yn elyn, a'r nef yn artref iddynt. Byddai yn rhwyddach cael heddwch rhwng y tân a'r pylor, na chael *hollol* gyd-darawiad ac ymfrawdoliaeth berffaith rhwng y rhai a arweinir gan "syniad y cnawd," a'r rhai a arweinir gan "syniad yr ysbryd," yn yr un eglwys. Mae unrhywdeb anian ac ysbryd yn hanfodol i wir undeb eglwysig. Geill y talentau, y cymhwysderau, yr amgylchiadau a'r tymherau naturiol wahan-iaethu yn fawr, heb beryglu dim ar heddwch yr eglwys, ond rhaid i'r anian foesol, i'r ysbryd a lefa Abba Dad, i'r *peth* hwnnw sydd yn cyfnewid cyflwr, yn gwneyd pob plentyn yn debyg i'w dad, ac felly yn debyg i'w frawd, i fod yr un peth yn mhawb o honynt.

3. *Unoliaeth amcan a dyben.*—Amcan yw y nòd allanol at ba un yr ymestynir; dyben yw y symbylydd neu yr an-nogaeth fewnol a grea ymestyniad at y nòd hwnnw. Rhaid i ddyn i gael nòd i'w holl ymdrechion, ac nid yw byth yn ymlwybro at unrhyw nòd heb fod dybenion mewnol yn ei symbylu at hyny. Nòd yr Apostol Paul oedd, a nòd yr eglwys

yw, "Camp uchel alwedigaeth Duw yn Nghrist Iesu,"—sef cyrhaeddiad y perffeithrwydd moesol, mewn *bod* a *gwneyd*, ag y bwriadai Duw weithio yr eglwys iddo drwy yr iachawdwriaeth sydd yn Nghrist Iesu. Meddwl am y nefoedd mae llawer o ddynion, ond meddwl am weithiad allan y cymeriad Cristionogol a ddylid, yna fe ddaw y nefoedd yn naturiol ac yn sicr; nid fel tal, ond fel *unig* artref, *unig* dderbynydd cymeriad perffaith. Bob y peth ag y dylai creadur newydd i *fod*, a gweithio ei burdeb ei hun allan i arweddu ar anmhuredd ereill, a ddylai *fod amcan* pob aelod eglwysig. Y *prydfert hwch* o *fod* felly, a'r gogoniant a ddeillia i Dri yn Un oddiwrth hyny, a ddylai gynhyrfu ein holl ymdrechion. Eglwysi yn cydymestyn at yr un nòd goruchel, ac yn cael ei gyru yn mlaen gan yr un cymhellion, sydd o angenrheidrwydd yn unol a heddychol, ac heb y pethau hyn, ni cheir *gwir undeb*, er fe allai na bydd yno ymryson.

4. *Mae undeb eglwysig yn cynwys amlygiad o'r un grasau ao o'r un rhinweddau.*—Deddf ddigyfnawid mewn natur a gras, yw bod yr un achosion yn cynyrchu yr un effeithiau. Gall yr *achos* weithredu yn wanach neu yn gryfach—yn fwy arafaid neu yn fwy cyflym—drwy fwy neu drwy lai o rwystrau, yn y naill le nag yn y llall; eto mae y ddeddf yn aros; lle y byddo yr *un* achos, fe fydd yr *un* effaith—lle byddo ffydd, fe fydd gweithredoedd; lle byddo edifeirwch, fe fydd firwythau addas i hyny; lle byddo Crist yn y dyn, fe fydd y dyn yn llythyr Crist, ac yn cael ei ddarllen gan bawb fel y cyfryw: ni chesglir ffigys ar ddrain, na grawnwin ar ysgall; ni cheir firwyth yr Ysbryd ar ddyn diras; ac y mae yr hen bethau yn myned heibio, a phob peth yn cael eu gwneyd o newydd yn y neb y maddenwyd iddo ei bechod. Gwasanaetha Dduw yn ei gorff yn gystal ag yn ei ysbryd, a chasa hyd yn nod y wisg a halogwyd gan y cnawd. Os bydd yr un egwyddor fywiol yn rhedeg drwy, ac yn dylanwadu ar, bob aelod yn yr eglwys, fe fydd yr *un grasau* a'r

un rhinweddau yn cael eu hamlygu gan y frawdoliaeth oll, er nad fe allai i'r un graddau ; a lle y byddo y pethau hyny, fe fydd gwir UNDEB EGLWYSIG.

III. Y MODDION PRIODOL A CHYMHWYS I'W DEFNYDDIO ER MEITHRIN UNDEB EGLWYSIG.

1. *Gofalu mynu arwyddion amlwg o gyfnewidiad cyflwr yn, ac o driniaeth ysbrydol ar, y rhai a dderbynir yn aelodau.*—Nid cynulliad o ryw fath neu o bob math o bobl, yw eglwys i Iesu Grist, ond cynulliad o ddynion o dan oruchwyliaeth achubol yr Ysbryd Glan—dynion yn ymuno â'r eglwys am eu bod wedi eu hadnewyddu drwy ras. Bydd pob ychwanegiad a wneir at yr eglwys o bersonau heb eu cyfnewid, faint bynag fyddo eu dylanwad, a pha beth 'bynag a fyddo eu hamgylechiadau, yn golled iddi. Nid yw rhif, a chyfoeth, a safle, yn ddim i eglwys, mewn cydmariaeth i dduwioldeb a sancteiddrwydd. Mae achos i ofni nad ydys yn arfer y gofal a'r manylwch dyladwy cyn derbyn ymgeiswyr yn aelodau. Mae cael y fuchedd allanol yn ddiargyhoedd, yn beth pwysig ; eto y pwnc mawr yw cyfnewidiad cyflwr, ac ni ddylid derbyn neb yn aelodau, heb i'r eglwys gael sail rhesymol i obeithio bod hyn wedi cymeryd lle. Cedwir ymgeiswyr ar brawf am ddau neu dri mis, ond pa beth ynddynt a brofir ? Y fuchedd allanol, a'i ynte ansawdd y meddwl a'r galon ? Peth rhwydd yw bucheddu yn foesol, a mynychu y moddion am ychydig fisoedd. Gellir gwneyd hyny heb fod y galon wedi myned o dan gyfnewidiad.

Y peth y dylid holi yn fanylaidd a theimladwy arno yw, ar ba sail mae yr ymgeiswyr yn tybied eu bod yn blant i Ddaw. Heb arfer cydwybodolrwydd ac onestrwydd mawr ar y pen hwn, oferedd yw meddwl am wir undeb eglwysig.

2. *Iawn egwyddori ymgeiswyr ieuainc am eu dyledswyddau fel aelodau o gymdeithas eglwysig.*—Mae yr eglwysi yn ddiffygiol iawn yn hyn. Dysgwyllant i'r aelodau

ymddwyn yn weddus fel aelodau eglwysig, tra na chymeras-
ant y drafferth leiaf byth i'w dysgu pa fodd i ymddwyn felly.

Mae cymdeithasau ereill yn cymeryd gofal mawr yn y peth
hwn, a phaham na ddylai y gymdeithas dyneraf ac uwchaf
sydd ar y ddaiar ei wneyd? Pe y telid sylw priodol a phryd-
lon i'r pethau canlynol, fe symudid ymryson yn hollol o'r eg-
lwysai. (1.) Dysgu pob aelod i ddwyn ei gyfran yn deg a
gonest o holl dreuliau yr achos. Os bydd rhai yn dwyn *llai*
nag a ddylent o'r beichiau, ânt i deimlo yn *euog*, ac am eu
bod hwy yn *euog*, ânt i ddrwgdybio bod ereill yn edrych yn
fychanlyd arnynt. O'r tu arall, os bydd rhan o'r frawdol-
iaeth yn gorfod talu am *bob peth* dros ereill, nis gallant an-
wylu yr ereill hyny fel brodyr ymdrechgar a chywybodol.
(2.) Dysgu hunanlywodraeth a goddefgarwch i bob un fel
aelod o gymdeithas. Dyn heb lywodraeth ar ei dymher ac ar
ei ymadrodd, sydd bob amser yn beryglus mewn cymdeithas.
Nid oes gan y naill ddyn fwy o hawl i ddolurio teimladau
dyn arall yn *ddiachos*, nag sydd ganddo i dori ei dŷ neu lad-
rata ei anifeiliaid. (3.) Dysgu maddeugarwch. Mae y
Beibl ya bennodol iawn ar y mater yma; a'r neb ni fyn, ac
ni wna faddeu i'w frawd, a ddylai yn mhob gwedd i gael ei
esgymuno o eglwys Dduw.

3. *Cadw pawb a phob peth yn eu lleoedd priodol.*—Pan
yr â unrhyw un o'i le priodol, aiff ar draws rhyw rai ereill, a
hwyrach y tafia bawb a phob peth i'r annhrefn mwyaf. Caf-
odd llawer eglwys deimlo yn chwerw am iddi oddef dyn hun-
anol ac uchelgeisiol i wthio ei hun i'r flaenoriaeth, pan nad
oedd rhagluniaeth erioed wedi ei fwriadu i'r cylch hwnw.
Nid personau yn *unig* sydd gan eglwys i'w cadw yn eu lle-
oedd priodol, ond dylai hefyd gadw pethau *israddol*, yn *beth-
au israddol*, rheddi mwy o bwys ar y mewnlol na'r allanol,
cyfodi yr hanfodol yn uwch na'r damweiniol, gwerthfawrogi y
cymeriad *pwysig* yn fwy na'r cymeriad *siaradus*, ac anrhyd-
eddu y gwirioneddol yn fwy na'r ymddangosol.

4. *Neillduo y dynion duwiolaf, onestaf, a doethaf i fod yn swyddogion eglwysig.*—Heb *dduwioldeb* nid ydynt yn addas i fod yn yr eglwys, llawer llai i fod yn swyddogion. Heb *onestrwydd* byddant yn ddau-wynebog. Heb *ddoethineb* a chraffder gwnant ddrwg, pan fe allai yn amcanu gwneyd dai-oni. Weithiau dewisir dynion yn swyddogion *am* fod dawn gweddi toddedig ganddynt, pan fyddont ar yr un pryd yn hollol amddifad o'r cymhwysderau a ofyna y Beibl mewn swyddogion eglwysig. Rhwymedigaeth gysegredig, ac ymddiriedaeth bwysfawr yw ethol dynion i lanw swyddi yn eglwys Dduw. Dylid chwilio yn fanwl beth ddywed y Beibl am y cymhwysderau gofynedig ynddynt, a dylid eu dewis gan gofio fod Pen yr eglwys yn gwylio gydag eiddigedd ar ein hamcanion pan yn eu cynyg, neu roddi ein llais drostynt.

5. *Cadw nod ein cyflawniadau eglwysig yn uchel, a'n hymdrafodaeth a hwynt yn ddifrifol a chrefyddol.*—Os bydd nôd, neu amcan isel genym mewn golwg yn ein cydymgyngoriad, yn ein dysgyblaeth, neu yn unrhyw ran arall o'n cyflawniadau eglwysig, bydd perygl i deimladau isel, os nid pechadurus, i ymgymysgu â'r drafodaeth a hwynt; ac unwaith y daw y teimladau hyn i mewn, nid gorchwyl rhwydd fydd ymryddhau oddiwrthynt. Os â eglwys unwaith yn bleidiau gwahanol a gwrthwynebol, bydd pob plaid yn fwy awyddus am groesi ac am fuddugoliaethu ar y llall, nag am gyrhaedd amcan a fyddo teilwng o ddynion yn proffesu duwioldeb. Ac oni ellir diosg dynion o'r ysbryd hwn, oferedd yw meddwl am undeb, am gysur, ac am lwyddiant. Mae amddiffyn perthynas neu gyfaill, heb un rheswm ond yn unig ei fod yn gyfaill neu berthynas i ni—croesi cyplun, neu ddwyn mesur yn mlaen er *dial* ar un neu ychwaneg yn yr eglwys, ac awyddu am ennill y dydd yn unig er mwyn buddugoliaethu ar ereill, yn annheilwng o ddynion yn cymeryd arnynt i fod yn ganlynwyr i Fab Duw. Ac os bydd profion diamheuol eu bod yn cael eu llywodraethu gan yr ysbryd

hwn, oni ellir eu diwygio, dylid eu diarddel yn ddioed ; oblegid mae crefydd Crist yn gofyn am ysbryd crefyddol ac efengylaidd, yn llawn cymaint ag am fuchedd gyhoeddus ddi-frycheulyd. Ac yn wir, y mae Mab Duw yn mhob man yn rhoddi uwch pwysigrwydd ar y *mewnol* nag ar yr *allanol*—ar y galon a'r ysbryd nag ar y fuchedd ; oblegid ffrydiau naturiol yr ysbryd yw yr ymddygiad ; ac os diwygir yr olaf heb ddiwygio y blaenaf, ni bydd ond rhyw beth arwynebol, ac ni phâr ond am dymhor byr. Mae ein holl gyflawniadau eglwysig, yn uniongyrchol neu yn anuniongyrchol, yn dal cysylltiad a'r eglwys ei hun, a'r ardal mae yr eglwys ynddi, ac â gogoniant y Pen Mawr.

Yn eu perthynas a'r eglwys ei hun, amcan yr holl gyflawniadau a ddylai fod, ei pherffeithiad parhaus, mewn *sancteiddrwydd*, *gwybodaeth*, *profiad*, *undeb*, a *gweithgarwch*. Cynydd yr eglwys yn y pethau hyn, yw y diogelwch uwchaf rhag iddi goleddu amcanion a theimladau isel, a'r sicrwydd penaf na ddaw anghydfod o fewn ei mhagwrydd ; ac os cedwir perffeithiad y gynulleidfa grefyddol yn nòd cyson yn y weinidogaeth, yn y cyfeillachau eglwysig, yn yr ymweliadau personol, ac yn holl ymdrafodaeth Tŷ yr Arglwydd, daw yr holl aelodau o radd i radd yn ormod o Gristionogion i allu ym-ostwng i ffraeo a chynhenu. Mae i bob eglwys hefyd [ei pherthynas â'r ardal y mae ynddi, a'i negesiaeth fawr hi yn yr ardal hono ydyw, ei goleuo a'i chrefyddoli, yr hyn nis gall wneyd oni fydd ei chymeriad yn uchel ynddi ; ac ni fydd iddi air da gan neb, na chan y gwirionedd ei hun, os pa nod-weddir hi gan bwyll, doethineb, a chydgordd yn ei chyflawniadau a'i thrafodaeth fewnol ; ac os bydd aelod bob amser yn ddiofal o, a difater am, enw da eglwys, mae lle cryf i ofni mai estron ac nid plentyn—efer ac nid gwenith—planigyn o eiddo y gelyn ddyn, ac nid planigyn o eiddo perchen y winllan yw. Y Beibl a gwirionedd, ac nid barn a chymeradwyaeth y byd, a ddylai fod yn rheol i bob eglwys, yn mhob

man, ac ar bob achlysur. Nis gellir darlunio pwysigrwydd hyn yn rhy rymus, ei gyfleu yn rhy syml ac eglur o flaen pob aelod, na'i gydnabod a'i honi yn rhy uchel o flaen pawb. Ond os bydd ardal yn gyfarwydd yn yr ysgrythrau, wedi ei lefeinio â syniadau goleuedig am y peth y dylai eglwys i Iesu Grist fod, ac eto yn gweled dynion crefyddol, yn bersonol neu yn eglwysig, yn hollol wrthwyneb i hyny, bydd y siomedigaeth yn ddwys, a'r niwed yn fawr ; a phe y gallem yn ein holl ymdrafodaeth a phethau Tŷ yr Arglwydd, gadw ymwybyddiaeth fyw o'n cylch, bod i'n holl gyflawniadau eu dylanwad llesiol neu niweidiol ar y rhai digred, diau y byddem yn fwy gwyliadwrus a meddylgar yn ein hymwneyd â hwynt. Os aiff dyn crefyddol yn ddibris (*reckless*) o bob canlyniadau, â i lawer pellach eithafion na'r digrefydd, a bydd lawer yn fwy peryglus na'r cablwr gwaethaf. Dyma y rheswm fod ewerylon crefyddwyr yn fwy chwerw ac anfeddyginiaethol na chwerylon cyffredin cymdeithas. Ond y nod uwchaf a blaenaf a ddylai fod genym yn ein cyflawniadau eglwysig, yw *gogoniant* y Pen. Os cedwir y tri nod yma mewn golwg—perffeithiad ysbrydol yr eglwys, argyhoeddiad y byd, a gogoniant Crist, bydd ein hamcanion yn deilwng o ddynion yn meddu goruchwyliaeth ysbryd y gras yn eu calonau. Mae yr ymdriniaeth hefyd â materion eglwysig i fod yn *ddifrifol a chrefyddol*. Gellir bod yn *siriol a llawen*, tra y byddir ar yr un pryd yn ddwys ddifrifol a gwir grefyddol. Nid sarugrwydd yw difrifoldeb, ac nid tristwch yw crefydd. Mae rhyw gymaint o lawenydd a sirioldeb yn hanfodol ; ond y mae pob ysgafnder gwag, a phob cellwair ffol, mewn cyflawniadau eglwysig, ac yn neillduol mewn dysgyblaeth yn niweidiol iawn. Y peth tebycaf yn y byd hwn i ddydd mawr y farn, yw eisteddiad eglwys mewn ymgynghoriad ar fater o ddysgyblaeth ; ac os oes galwad am ddifrifoldeb teimledig a gwirioneddol, ac am y crefyddolrwydd uwchaf yn rhyw le, mae galwad am danynt yma. A lle bynag y gall fod cell-

wair ac ysgafnder yn weddus, nid ydynt felly pan yn ym-wneyd â chyflwr ysbrydol dyn yn nhŷ yr Arglwydd. Yma hefyd, nid oes neb i gael ei adnabod yn ol y cnawd, nid yw cyfeillgarwch a pherthynas i ddylanwadu dim ar y ddedfryd, ac nid oes dialgarwch i fod yn gymysg â gweinyddiadau Seion.

6. *Ymgynghori, cynllunio, a phenderfynu, mewn lle, a'r amser, a chan bersonau cydnabyddedig gan yr Eglwys.*—Os cyferfydd *ychydig* bersonau yn *ddirgel* iadd mewn *man*, lle nad yw yr eglwys fel eglwys yn arfer dwyn ei hymgynghorau yn mlaen ynddo, a hyny ar *amser* anhysbys, maent, nid yn unig yn gwneyd peth annghyfreithlon, ond yn creu drwgdybiaeth, ac yn magu annghariad, hyd yn nod pe cydolygent ar bethau buddiol; ond y mae y fath gydgyfarfyddiad annynol a gwrthfeiblaidd yn beryglus iawn, os mai yr amcan fydd cynllwyno yn erbyn heddwch yr eglwys. Nid digon yw *gwneyd* peth *iawn*, ond dylid hefyd ei wneyd mewn *dull iawn*—ei wneyd yn unol â chyfansoddiad cydnabyddedig y drefn eglwysig a broffesir, neu yr enwad y perthynir iddo. Y lle a gydnabyddir genym ni fel Annibynwyr, er dwyn yn mlaen ein trafodaeth eglwysig, yw yr addoldy, neu y fan yn mha un mae yr eglwys yn arfer ymgynull yn wythnosol. Yr *amser* a gyfrifir yn gyfreithlon, yw yr adeg a hysbysir yn brydlon i'r eglwys oll, a'r personau a feddant hawl i benderfynu, yw yr aelodau *cyflawn* a bresenolant eu hunain yno. Hwyrach mai ychydig a ddaw yn nghyd; ond os byddir wedi hysbysu yr adeg a'r amcan yn brydlon, ac wedi cyfarfod yn y lle ac ar yr amser a nodwyd, nid yw y rhif o gymaint pwys, gan fod y cyfan yn gyson â threfn yr eglwys o benderfynu ei materion. Mae attal personau i ymddyddan â'u gilydd am gyflawniadau eglwysig pan y cyfarfyddant, nid yn unig yn annhosibl, ond hefyd yn annheg ac annymunol. Drwy gydymddyddan yn gymedrol a chrefyddol, y deuir i gydolygu. Ond os bydd ymdrech yn cymeryd lle i beth

plaid, neu awgrymiadan yn cyfseu syniadau anffafriol am yr absenol yn cael eu taffu allan, mae y fath ymddyddanion yn gwenwyno meddylian, ac yn peryglu heddwch y frawdoliaeth. Nid arwydd o grefydd uchel, o gyfrinach ddyddiol â'r Arglwydd, ac o brofiad Cristionogol dwfn, yw gwaith aelodau eglwysig yn cyfyngu eu hymddyddanion a'u cyfeillachau achlysurol i bethau allanol—y ddysgyblaeth, y trefniadau, y casglu, y llithro, ac yn y blaen. Beth, a gaiff cariad Iesu, dylanwad yr Ysbryd, llwyddiant crefydd, athrawiaethau y Beibl, person a swyddau ein Gwaredwr, gwaith gras yn yr enaid, y rhyfel ysbrydol, a gobaith y gogoniant, ddim o'r flaenoriaeth gan ddynion crefyddol yn eu hymddyddanion achlysurol, ar feiau eu gilydd a diffygion yr eglwys y perthynant iddi? Cofus genyf fy mod unwaith mewn man lle y cyfarfyddodd dau aelod eglwysig, ond nid perthynol i'r un gynulleidfa. Ar ol holi helyntion personol eu gilydd, aeth yn siarad am yr eglwysi, pryd y dechrenodd un o honynt achwyn nad oedd pob peth yn ei eglwys ef yn cael ei ddwyn yn mlaen fel y dymunai. Atebodd y llall ef yn y geiriau canlynol, "Anwyl gyfaill, fe fuais i fel yna, ac fe fu yr eglwys oll mewn helbul tebyg; ond wedi i ni gael ein deffroi i uwch teimlad am ein *cyflwr ysbrydol*, y mae yn rhy fach gan neb o honom i ymostwng i boenu ein hunain, er nychu ein heneidiau â chibau mor ddibwys; ac er pan mae pob un o honom yn pryderu mwy am ei sefyllfa ysbrydol ei hun, mae yr holl drefniadau wrth fodd ein calonau. Ymdrechwch chwithau i ymweithio yn nes at yr Arglwydd, i feddiannu brasach, dyfnach, a mwy toreithiog teimlad, ac i gadw eich meddwl i gymdeithasu mwy â gwirioneddau ac â bodau ysbrydol, a chewch weled y daw yr holl eglwys a'r holl drefniadau yn fwy boddhaus genych cyn pen chwe' mis."

7. *Diarddel yn ddioed, ac eto yn bwylllog, y dyn sydd a'i feddylfryd ar ddrwg ac ymbleidiaeth.*—Nid heb ofid dwys, nac heb gywilydd mawr, y cyfaddefir genym y ffaith alarus y

cyfarfyddir yu rhy aml yn eglwysi pob enwad crefyddol, & dynion *gwirioneddol* ddrwg ; nid dynion gwyllt a byrbwyll, yn peri blinder achlysurol drwy eu hannerethineb ; gall y rhai hyn, er eu colledion a'u haml ofidiau, fod yn Israeliaid yn wir, heb ddim twyll ynddynt ; ond dynion yn *cynllunio* er aflonyddu—dynion yn *myfyrio* niwed—dynion a holl *feddyl-fryd* eu calon yn hollol ar ddrwg. Sonia y Beibl am ddringo dros y mur i'r eglwys ; am fleiddiaid yn nghrwyn defaid ; ac am hadau a hauwyd gan y gelyn ddyn. Dengys hyn nad oedd y Pen Bugail yn cuddio y ffaith bod GELYN yr eglwys yn arwain dynion iddi, er gwneyd offerynau o honynt, i nychu ei chysur, difa ei nherth, a niweidio ei dylanwad. Os cyfaddefodd Efr hyn, nis gall fod yn annoeth ynom ninau i'w gyfaddef eto. Cafodd yr eglwys brawf chwerw filwaith drosodd o wirionedd y Beibl ar y mater yma. Ni ddylid diarddel neb yn fyrbwyll, ac ni ddylid byth ddiaelodi dynion ar ddrwgdybiaeth yn unig. Mae cysylltiadau dynion â'ngilydd y fath, fel os diarddelir yn *fyrbwyll*, hyd nod y person ag y dylid yn mhob modd ei ddiarddel, y mae perygl wrth dynu allan yr efrau i ddiwreiddio hefyd y gwenith ag sydd o'i gylch. Nid yr un peth yw pwyll a difaterwch. Cafodd yr eglwys lawer gwaith gymaint o ofid drwy beidio defnyddio y blaenaf, ag a gafodd drwy fod yn euog o'r olaf. Dylid bod yn bwyllog iawn gyda diaelodi ; ond ni ddylid bod yn ddi-fater am beth ag sydd yn peryglu heddwch a niweidio enw da yr eglwys. Os gweinyddir dysgyblaeth yn y fath fodd ag y byddo yr eglwys yn teimlo ei thegwch a'i chyfiawnder, a chydwybod y diarddeledig yn gorfod cyfaddef gonestrwydd ei nhatur, a thiriondeb ei dull, bydd ei dylanwad yn anwrthwynebol. O'r tu arall, os dygir y ddysgyblaeth yn mlaen mewn modd brysioz, gall rhyw rai dderbyn yr argraff bod dialgarwch ac annghariad yn gymysgedig â'i gweinyddiad, yr hyn a fydd yn lleihad pwysig ar ei dylanwad moesol. Ni ddylid byth ychwaith ddiarddel ar *ddrwgdybiaeth*. Gall

drwgbybiaeth fodoli heb yr un sail iddi, ond yn meddwl y drwgdybiwr ei hun. Ynddo ef yn aml mae y drwg, ac nid yn y person y priodolir y drwg iddo. Ac hyd yn nod pan fyddo y dyn a ddrwgdybir cynddrwg, os nid gwaeth nag y tybir ei fod, nis gellir ei ddiarddel heb brawf digonol i gymdeithas ei fod yn euog. Gwyddir am bersonau yn aelodau eglwysig, ag yr ofnir eu bod yn euog o fyw mewn pechodau brwnt a dirgelaid ; ond os na all purdeb yr eglwys eu gyru allan o honi, nis gellir eu diaelodi am nad oes prawf a ddeil dir—*prawf a foddiona gymdeithas* i'w gael o'u heuogrwydd.

Ac nid oes dim i'w wneyd â hwynt ond eu goddef hyd nes yr addfedo eu drwg, ac y dalio eu pechodau hwy yn rhyw ddull neu gilydd. Ond y dynion hyny ag y mae prawf di-amhenol eu bod yn ceisio creu pleidiau yn yr eglwys, mae y Beibl yn bendant yn gorchymyn am eu diarddel, oni ddiwygiant wedi un ac ail rybudd, (Titus iii. 10 ;) “Gochel y dyn a fyddo heretic, wedi un ac ail rybudd, gan wybod fod y cyfryw un wedi ei wyrddroi, ac yn pechu, gan fod yn ei ddamnio ei hunan.” Wrth heretic yn yr adnod hon y golygir, nid cyfeillionwr mewn barn yn unig, ond dyn a fyddo yn ceisio cyfodi plaid wrthwynebol yn yr eglwys—dyn yn amcanu cryfhau ei gynlluniau ymrysonol, drwy ennill ereill yn bleidiol iddo. Mae y gair “gochel” yn golygu “bwrw allan,” neu wrthod.

Gorchymyn eglur a phennodol y Beibl ynte yw, os na fydd un ac ail rybudd yn foddion i ddiwygio ymbleidiwr cynhenns, ar iddo gael ei ddiarddel. Dyledswydd gysegredig ac anocheladwy yr eglwys yw gwneyd hyn, ond ni ddylai fyned ehwarter cam tu hwnt i hyn, er dial arno drwy ei niweidio yn ei gysylltiadau bydol. Mae llawer eglwys yn cael ei nhychu am hir flynyddau o ddiffyg gwroldeb moesol digon penderfynol i ddiarddel aflonyddwyr. Ceir dynion da a thangnefeddus yn cael anair gan eu brodyr o eglwysi ereill, yn unig am fod dau neu dri o bersonau anhywaith yn cael

eu goddef yn eu plith. Mae rhai amgylchiadau yn cyfreithloni symudiad gweinidogion ; ond ar y cyfan, goreu oll pa leiaf o symud a fyddo yn ein plith, oblegid mae cysylltiadau tyner iawn yn cael eu tori braidd yn mhob symudiad, a hyder eglwysi a gweinidogion yn eu gilydd yn cael ei leihau. Mae iechyd, bychander cyflog i ateb amlder galwadau, ac addfedrwydd i uwch ac eangach cylch o ddefnyddioldeb, oll yn cyfiawnhau symudiad gweinidog ; eto, ychydig ac anaml yw y symudiadau a achosir gan y pethau hyn, at y symudiadau a achosir gan aflonyddwch dau neu dri o bersonau yn yr eglwysi. Ar ol i'r gweinidog symud, mae y dynion hyn fynychaf yn cael eu diarddel ; ond trueni mawr na buasai digon o wr-oldeb ac o onestrwydd moesol yn yr eglwys i'w diarddel cyn hyny. Yr ydys yn barod ac awyddus iawn i geryddu am bechodau a amlygant eu hunain mewn gweithredoedd corfforol, megys ymladdau, meddwdod ac anlladrwydd. Ond y mae pechodau yr ysbryd, megys balchder, cybydd-dod, anonestrwydd, ac ymrysongarwch, yn cael llawer gormod o dyn-erwch. Os yw y pechodau blaenaf yn y cyffredin yn fwy gwarthus yn ngolwg y rhai sydd oddiallan, mae y pechodau olaf yn llawn mor niweidiol i heddweh a llwyddiant eglwys ; ac hyd nes y deir mor awyddus a gofalus i ofyn am dymher grefyddol ac ysbryd efengylaidd yn yr aelodau, ag yr ydys am fuchedd allanol ddiargyhoedd, ni cheir byth wir undeb a heddweh eglwysig. Dymunir yn ddifrifol i alw sylw mwyaf astud gweinidogion a diaconiaid at y gwirionedd pwysig ond esgeulusedig hwn.

8. *Gweddio yn aml, yn bersonol, yn unol, ac yn daer am oruchwyliaeth ddwfn yr Ysbryd Glan ar feddyliau yr holl aelodau.*—Heb yr oruchwyliaeth hon, cpawdol ac anianol fydd syniadau, sych a hunanol fydd ysbryd, ac anghrefyddol fydd cyflawniadau y dynion goreu. Oni fydd llywodraeth gras ar enaid—teyrnas nefoedd yn ei holl ddylanwad o fewn yr aelodau, aiff gorchymynion Iesu yn drymion, iau crefydd yn

galed, dysgyblaeth y Tŷ yn annymoddefol, a dyledswyddau eglwysig yn feichus. A lle hynag y byddo eglwys yn y sefyllfa hon, bydd brawdoliaeth drwyadl, undeb gwirioneddol, a thangnefedd nefolaidd yn anmhosibl. Nid yw y dalent, y dawn, na'r nerth mwyaf yn y pwlpud; doethineb, deheurwydd, na gofal diaconiaid yn ddigon i effeithio undeb ysbrydol rhwng dynion na feddant yr *Eneiniad oddiworth y Sanctaidd hunu*; "Os yr Arglwydd nid adeiliada y Tŷ, ofer y llafuria yr adeiladwyr; os yr Arglwydd ni cheidw y ddinas, ofer y gwyllia y ceidwaid." Os daw y gelyn i mewn fel afon, *Ysbryd yr Arglwydd* yn unig a all ei ymlid ef ymaith.

Dylai y pwlpud a'r gyfeillach grefyddol ddal cysylltiad neillduol âg adeiladaeth *ysbrydol* yr aelodau. Ond heb gyfrinach aml a dwys â'r Arglwydd, ni feddienir yr ysbryd angenrheidiol i hyn, ac ni cheir chwaeth a theimlad yr eglwysi i sefyllfa addas i'w dderbyn. Nid arwydd dda ar y cyfan, yw yr awydd mawr sydd mewn llawer o eglwysi am bregethan cywrain, hyawdl, a gorchestol, yn hytrach nag am bregethan i *gydwybodau* y gwrandawyr, ac i *gyflyrau* yr aelodau. Gwellhau ac nid synu, crefyddoli ac nid boddhau yw amcan mawr y pwlpud. Hyn hefyd yn fwy nag esbonio a ddylai fod y nòd i ymestyn ato yn y cyfeillachau eglwysig. Ond heb y fath gyflawnder o ysbryd gweddi ag a'n lleinw ag eneiniad ysbrydol, ni ddygir y pwlpud na'r gyfeillach grefyddol i'r sefyllfa ddedwydd hon. Mae *pregethu* yn rhan bwysig o waith gweinidog, ond y mae *gwylio* dros eneidiau yn rhan llawer bwysicach; a'r wyladwriaeth oren ac effeithiolaf yw yr un a gysegro ei phrif ymdrechion i gael gwir ysbryd gweddi yn uchel yn holl aelodau yr eglwys. Er ei gael felly yn y rhai y cymhellir ef arnynt, rhaid ei gael yn uchel iawn yn y cymhellwr ei hun. Ac os bydd y frawdoliaeth oll yn gwir weddio drostynt en hunain a thros eu gilydd, ni bydd eisian cymhell undeb, oblegid cyfyd yn natnriol o grefyddol-

rwydd yr eglwys. Nid oes rheolau na deddfau wedi, nac i gael eu llunio, a allant ddiogelu heddwch eglwysig ; ond y mae gornuchwyliaeth ag a'i diogela, er gwaethaf pyrth uffern ; a'r oruchwyliaeth hono yw llywodraeth ddofn a gwirioneddol Ysbryd yr Arglwydd ar feddyliau ei blant. Os bydd swyddogion a holl aelodau y frawdoliaeth grefyddol yn taer ymbil ar iddynt i gael eu breintio yn helaeth á'r oruchwyliaeth hon, bydd eu hundeb yn wirioneddol ac uchlaw perygl.

IV. PWYSIGRWYDD MAWR UNDEB EGLWYSIG.—Gellir lliwio y darluniadau o rai pethau yn rhy eithafol, chwyddo brycheuyn i faintioli trawst, a chyfodi y twmpath i uwchder y mynydd. Ac nid oes dim yn fwy o rwystr i unrhyw beth, neu i unrhyw berson, i gyrhaedd ei safle briodol, nag ymdrech annoeth i'w wthio yn uwch na hyny. Mae purdeb athrawiaeth a ffyddlondeb moesol yr eglwys i'w Phen a'i Phriod i *flaenori* ei hundeb. Tyfiad naturiol o'r blaenaf yw yr olaf. Undeb ar draul llygru yr athrawiaeth, neu anmhuro yr eglwys sydd yn fwy o felldith yn y pen draw nag o fendith. Ond a chymeryd yn ganiataol bod yr athrawiaeth yn iachus, a'r eglwys yn bur; nis gellir darlunio pwysigrwydd ei hundeb yn rhy rymus. Mae o bwys—

1. *I ddedwyddwch a chynydd ysbrydol yr eglwys ei hun.*—Angau dedwyddwch yw ymryson, lle bynag y byddo. Gwlad ranedig—teulu anghytunus—ac eglwys derfysglyd, ydynt oll yn annedwydd. Ansawdd neu sefyllfa neilldaol o eiddo y meddwl yw dedwyddwch. Gall y tŷ fod yn balasaidd, yr etifeddiaeth yn eang, yr aur a'r arian uwch rhif a phwys, y cerbyd yn dywysogaidd, a'r meirch yn fuain, tra mae mynwes eu perchenog yn artrefla ing a gwae. Gall y capel fod yn fawr a phrydferth, y gweinidog yn boblogaidd a thalentog, yr eglwys yn lluosog, a'r aelodau yn gyfoethog a chyfrifol, ac eto, oni fydd yn *unol*, ni fydd yn ddedwydd. O'r tu arall, gall eglwys fod yn fechan mewn rhif; yn dlawd mewn amgylchiadau; ar gael ei llethu gan ddyled; yn an-

nghoethedig a diaddurn mewn gweinidogaeth ; yn amddifad o'r dysgedig, o'r goludog, ac o'r doniol, ac eto bod ei haelodau yn anwylu eu gilydd, yn mwynhau gwir ddedwyddwch, ac yn yfed yn helaeth o'r heddwch a'r tangnefedd sydd yn yr efengyl. Ac un o olygfeydd penaf y byd hwn, yw gweled eglwys unol, gariadus, a brawdol yn ymwledda ac yn ymlonyddu yn yr orphwysfa a'r dedwyddwch a ga yn ngwênau cymeradwyol ei Harglwydd arni. Ond nid yw efe yn gwênu ar yr ymrysongar, y terfysglyd, a'r anfoddog.

Bydded person unigol neu bydded eglwys gyfan yn ymrfaelgar, nid erys Ysbryd yr Arglwydd yn eu cyfrinach. "Gwyn eu byd y tangnefeddwyr, canys hwy a gânt dangnefedd ;" "Ti a gedwi mewn tangnefedd heddychol yr hwn sydd a'i feddylfryd arnat ti." Mae teulu tlawd unol, a'i holl aelodau yn caru eu gilydd, ac yn gwasanaethu y naill y llall, yn llawer dedwyddach na'r teulu cyfoethog, lle mae pob un yn rhy falch a hunangeisiol i anwylu na gwasanaethu neb ond ei hunan. Ac y mae eglwys fechan unol, a wneir i fyny o gymmynwyr coed, o gludwyr dwfr, ac o fugeiliaid defaid, a phob un o honynt yn edrych ar y llall fel canwyll ei lygaid, heb neb yn awyddu am fod yn fawr mewn dim ond mewn gras a gostyngeiddrwydd, filmilwaith yn fwy dedwydd na'r eglwys fawr gyfoethog, lle mae pawb am ei weled, ei glywed a'i gyd-nabod. Wrth ddefnyddio yr ymadroddion hyn, nid ydys yn golygu bod eglwys gyfoethog yn debycach o gweryla nag eglwys-dlawd ; yr amcan sydd genym mewn golwg yw dangos bod undeb brawdol a chydymdeimlad llwyr, yn esgor ar ddedwyddwch yn nghanol anfantaision, ac nad oes unrhyw fantaision a roddant wir ddedwyddwch i eglwys anghytunus. Yr ydys wedi canu ganwaith yn Nghymru gyda rhyw feluder annesgrifiadwy,

"Yn dy gynteddan'n wastad mae,
Rhyw fôr didrai o heddwch."

Ond os bydd y cynteddan yn faes gwaed ac yn fangre ym-

rydd, mae yr heddweh, er ei fod yn ddidrai, yn cilio oddi yno i lanerchau mwy tawel. Mae anghariad nid yn unig yn difa cysur yr eglwys, ond yn attal ei chynydd ysbrydol. Nid ysbryd yr efengyl sydd yn meddianu yr aelodau pan y mae y naill yn erlid ac yn diarhebu y llall ; ond ysbryd hollol groes a hollol elynol i ysbryd yr efengyl. Ac nid yw y llwydrew a'r ia yn fwy angeuol i flodau yr ardd, neu wynt y gogledd yn fwy niweidiol i blannigion y Gwanwyn, nag yw anghydfod i gynydd ysbrydol Seion. Ca holl rasusau yr eglwys fel eglwys eu nychu pan fyddo ymryson yn ffynnu yuddi.

Pwy bynag sydd am fwynhau heddweh crefydd yn ei fynwes, am gael gwlith bendith yn moddion gras, am dyfu yn gedrwydden gref yn nhŷ yr Arglwydd, ac am brydferthu ei fodolaeth foesol ag addurniadau dysgleirwch y sant a'r angel, dymuned heddweh Jerusalem, a ffyniant ei phalasan.

Nis gellir argraffu pwysigrwydd *cynydd ysbrydol* yn rhy ddwfn ar feddyliau aelodau eglwysig, ac yn neillduol felly, ar feddyliau aelodau ienainc. Gellir dyfod yn ymadroddus, yn ddoniol, ac yn goethedig, tra mae crefydd ysbrydol ar yr un pryd yn gwywo ac yn nychu yn yr enaid. Golygfa druenus yw gweled llawer o flodau cynulleidfaoedd Cymru yn ymgysegru gyda'r fath flas ac awch i geisio rhagori, fel adroddwyr, areithwyr, traethodwyr, beirdd, a chantorion, ond yn anghofio gorseddffainc y gras, yn esgeuluso ymgynghori ag oraclau Duw, yn ddiſſas at fyfyrnodau sanctaidd, yn dibrisio cyfrinachau A'r Goruchaf, ac yn troi draw oddiwrt huananymholiad. Ni ddylid anghesmogi ymdrechion llenorol, na dirmygu dim ar ragoriaethau cymdeithasol ; eto dylid cofio mai dechreuad gwybodaeth a doethineb yw ofn yr Arglwydd. Crefydd ysbrydol yn unig a ddwg ddyn i anrhydedd parhaus ; goreu oll pa fwyaf o gymhwysderau ac o addurniadau a fyddont yn cydgyfarfod â hi yn yr un dyn. Gwna hi brydferthu pob addurn, a dwyn pob cymhwysder i berffeithrwydd uwch a defnyddioldeb eangach. Ond nid oes na dawn na

medr a wna i fyny am ei habsenoldeb hi mewn aelodau eglwysig. Mae y dyn ieuanc crefyddol sydd drwy gyfrinach barhaus â'i Dduw yn perarogli yr eglwys â'i dduwioldeb, yn llawer iawn mwy pwysig mewn eglwys, serch bod ei wybodaeth yn gyfyng, na'r ae'od ieuanc sydd, er yn wybodus a choethedig, yn ymddifad o oruchwyliaeth yr efengyl ar ei ysbryd. Dylai dynion ieuainc crefyddol geisio rhagori yn mhob dawn, ac addurno eu hunain â phob cymhwysder cyrhaeddadwy; ond y pwnc mwyaf a blaenaf yw cadw y galon yn dra diesgeulus—chwenychu o ddi-dwyll laeth y gair—ymestyn am y gamp uchel o alwedigaeth Duw yn Nghrist Iesu—aml fynychu y porfeydd gwelltog, a rhodio yn ddyddiol gerllaw y dyfroedd tawel, yr hwn a bwr iddynt ddwyn ffrwyth mewn pryd, ac a geidw eu dail yn llon a gwyrddias, hyd yn nod pan fo angen yn gwelwi tegwch a bywyd allan o'r corff. Nid yw heddwch eglwysig ynddo ei hun, yn ddigon i greu yr awydd-fryd uchel hwn mewn crefyddwyr ieuainc; ond y mae ymryson yn sier o'i luddias, ac o luddias cynnydd ysbrydol y frawdoliaeth oll.

2. *Mae undeb eglwysig yn bwysig iawn i fagwriaeth a chryfhad gweiniaid Seion yn neillduol.*—Cyfeirial y Pen Bugail yn aml at ei ŵyn, a rhoddodd siars bwysig, ychydig cyn ei ymadawiad â'r ddaiar, i fod yn ofalus o honynt, ac yn dyner wrthynt. Sonia Paul yn bryderus am y brawd gwan, a geilw am y gofal mwyaf, rhag taflu rhwystr o flaen yr eiddil dystadlaf dros yr hwn y bu Crist farw. Gorchymynir ni i wneyd llwybrau uniawn i'n traed, rhag i ni drwy ein gwyrigaman i droi y cloff allan o'r ffordd. Mae yr ymaddroddion hyn, yn nghyd a llawer ereill o gyffelyb ystyr, a geir yn yr ysgrythyrau, yn dangos i ni bod y Pen Mawr yn cydnabod bodolaeth gweiniaid yn ei eglwys, ac yn dysgu i ni hefyd y dysgwylir i Seion fod yn famaethol i, ac yn dyner iawn o'r cyfryw. Oeir rhai fel dynion yn naturiol wanaidd a nyeblyd. Mae corff a meddwl cyflawn gamallt, meddwl

ddynoliaeth lawn a difwlch ; ond eto dynoliaeth egwan ac eiddilaidd yw. Drwy ofal mawr gallant gyrhaedd oedran y cyffredin o ddynion, er hynny nis medrant ymgymeryd a chal-edwaith, bwyta pob math o fwydydd na myned drwy bob math o dywydd. Mae gwendid a nychdod yn eu dilyn o'r cryd i'r arch. Anhawdd dywedyd pa le mae y diffyg ; ond y mae y ffaith yn amlwg—gwanaidd a nychlyd ydynt, er bod aelodau corff a chynheddfau meddwl o ran rhif yn gyflawn, o ran lleoliad yn gywir, ac o ran cyfartaledd a chydbwysedd yn gymesurol. Felly hefyd yn Seion, ceir gweiniaid, y rhai er eu bod yn blant gwirioneddol i'r Arglwydd, ac er yn meddu egwyddorion a grasusau y Cristion yn weddol gyflawn, ydynt yn llwfr, yn ofnus, ac yn ddigalon. Byr yw eu golwg, cul yw eu syniadau, ac egwan yw eu penderfyniad.

Peth rhwydd a pheth digon cyffredin, ond nid peth crefyddol iawn yw siarad yn ddirmygus am y dosbarth yma. Mae y plentyn gwan a haner iach yn nes at deimlad y fam na'r holl blant ereill ; ac y mae gweiniaid Seion yn nes at feddwl yr Hwn a fu farw drostynt, nag y myn llawer eu bod ; canwyll ei lygaid ef ydynt, a gwell fyddai i ni gael maen melin am ein gyddfa, a chael ein taflu i waelodion y môr, nac i ni fod yn rhwystr i un o'r rhai bychain hyn. Ac nid oes dim a deifl weiniaid Seion yn gynt o'u lle, nag ymryson eglwysig. Ac y mae ambell i ddyn, drwy ei aflonyddwch a'i surni parhaus yn yr eglwys, wedi gwneyd ugeiniau o bryd i bryd yn wrthgilwyr. Fel rheol, yn y cyffredin, yr ardal lawnaf o rai wedi cefnu ar dŷ yr Arglwydd, yw yr ardal hono lle mae eglwys neu eglwysi wedi bod yn hir ymryson ynddi. Mewn lle o'r fath, mae llawer o elfenau gwaethaf y byd yn cael eu dwyn i'r eglwys, a rhai o elfenau goreu yr eglwys yn cael eu bwrw allan i'w mathru gan y byd. Cyfrifoldeb lled ddifrifol, a sefyllfa ofnadwy o ddychrynlyd, fydd eiddo yr aflonyddwr, pan yn nesu at orsedd ei farwyr i dderbyn ddiad llededigaeth gweiniaid a babanod Seion.

Mae anghydfod eglwysig yn niweidio y gweiniaid yn (1.) Drwy eu hamddifadu o'r adgyfnerthiad a'r maeth a dderbyn-ient yn moddion gras. Rhaid i ambell i blentyn gael ei borthi â llwy ac â llaw lawer yn hwy na phlentyn arall; felly hefyd weiniaid yr eglwys, y cysur a'r cynhyrfaid a dderbyn-iant yn y cyfarfod gweddi ac o dan y bregeth, yw eu prif ym-borth hwy. Mae moddion gras yn nerth i'r holl eglwys, ond y maent yn nerth neillduol i'r gweiniaid. Ac os bydd ym-rafaelio yn mysg y frawdoliaeth, fe gilia blas a phleser y moddion fel gwlith y boreu. Ni bydd awch ar y bregeth, na gafael yn y weddi, bendith yn y cynghor, na thynerwch nef-olaidd yn y canu. Pan fydd pethau yn yr agwedd hon, fe ga gwyr dewr a chedyrn o nerth Seion golled fawr, ond ei gweiniaid hi a fydd yn y perygl mwyaf. (2.) Mae ymryson yn niweidio y gweiniaid drwy roddi siomedigaeth iddynt yn y dynion y credent o'r blaen yn uchel am danynt. Rhyw ysgiad rhyfedd ar ymddiriedaeth, a rhyw chwyldroad aruthrol ar deimladau y fynwes, yw cael siomedigaeth mewn dyn neu ddynion y meddylïem yn uchel am danynt. Mae hyn wedi gyru rhai lled gryfion i beidio ymddiried mewn neb, i beidio cyfrif am, na dibynu ar gymhorth gan neb, ac i beidio teimlo anwyldeb neillduol at neb. Mae cymdeithas wedi eu twyllo i'r fath raddau, fel yr elent, pe y gallant, yn feidwyon, i gyfrinach yr ystlymod yn llochesau y creigiau ac ogofeydd y mynyddau. Os yw siomedigaeth yn brofedigaeth nid bychan i'r cedyrn, beth ynte yw ei heffeithiau ar y gweiniaid? Mae gweled y dyn hwnw y meddylwyd ei fod yn ymylu â pherffeithrwydd y nefoedd, yn gallu aberthu heddwch eglwys gyfan i'w falchder, ei ystyfnigrwydd, ei fympwy neu ei uchel-gais ei hun, yn ddigon i *ddinerthu* gweiniaid ymddiriedol ac annrwygdybus am eu hoes. Mae aflonyddwyr yn y cyffredin hefyd, yn ffug-sancteiddiol, yn Phariseaidd, ac yn orgrefyddol yn y wyneb a ddangosant i'r byd; ac felly yn ennill dynion na fedrant weled drwyddynt, i feddwl yn uwch am danynt

hwy nag am neb ereill yn yr eglwys ; ac os daw y cyfryw ddynion yn aelodau, cânt siomedigaeth yn y personau y credent uwchaf am danynt. (3.) Mae aflonyddwch ac anghydfod eglwysig yn peri i wawd a chabledd y byd annuwiol i ddigaloni y gweiniaid. Maent yn ddiwyneb i gyfarfod mell-dithwyr Seion, yn ddiymadferth i amddiffyn yr eglwys, ac yn ddigalon i lynu wrthi, pan y mae yn destyn gwawd i'r holl ardal. Lle y byddo ymbleidiaeth, bydd ymdrech hefyd i ennill caelynwyr, a bydd yn fwy dewisol gan lawer o ddynion tawel a llwfr, i ymgadw draw, yn hytrach na chael eu llusgo i fudreddi y naill blaid na'r llall. Bydd pob un o'r pleidiau yn gwyngalchu ei hun, ac yn drwgliwio y llall, fel ag i wneyd gweiniaid yn analluog i farnu pa ochr sydd iawn, ac felly dewisant lonyddwch yn y byd yn hytrach nag aflonyddwch yn yr eglwys. Pwy bynag sydd yn awyddu am barhad a magwraeth gweiniaid Seion, cadwed gariad, gweithied allan undeb yr Ysbryd yn nghwlwm y tangnefedd, a cheisied y ddoethineb hono, sydd yn gyntaf yn bur, ond wedi hyny yn heddychol.

3. *Mae undeb a thangnefedd o'r pwys mwyaf i ddylanwad moesol yr eglwys.*—Bu erledigaeth lawer tro, yn foddion i gryfhau dylanwad moesol yr eglwys. Gwnaeth addfwynder a goddefgarwch Seion o dan erlidiau, a'i hymlyniad goncst a gafaelgar yn ei hegwyddorion, serch colli pob peth yn eu herwydd, roddi esboniad anwrthodadwy i'r byd, aml i waith, o nefoleiddiwch tymher, ac o rymusrwydd argyhoeddiadau yr eglwys. Ond y mae ymryson mewmol, mewn cynulleidfâ grefyddol, yn lladd ei dylanwad ; ac nid yw amgen na gwadu mewn gweithred yr hyn a broffesir â'r genau. Gwna ymryson wrthweithio holl dueddiadau gwellhaol y gweddio a'r pregethu. Pa fendith ellir ddysgwyl ar foddion crefyddol eglwys, pan fyddo aelodau yr eglwys hono yn difenwi eu gilydd ? Pwy byth o dan argyhoeddiadau a ymuna ag eglwys ymrysongar ? Gall talent, teimlad, dawn a thaer-

ineb yn y pwlpud, ennill gwrandawyr i'r addoldy ; ond y mae llwyddiant achubol y weinidogaeth yn ymddibynu i raddau helaeth, o dan fendith yr Arglwydd, ar barchusrwydd cymeriad yr eglwys yn y gymydogogaeth lle y byddo. Oni fydd yr eglwys yn sefyll yn barchus yn yr ardal, aiff holl ymdrechion yr areithfa yn ofer. Gwna y pethau canlynol unrhyw eglwys yn barchus, bydded amgylchiadau bydol, a sefyllfa gymdeithasol yr aelodau y peth a fyddont ; ac hebddynt nid oes na chyfoeth, na dysg, na gwaith a'i gwna hi felly :—sef

1. Duwioldeb uchel a chyffredinol yn cael ei weithio allan gan yr *holl* aelodau.
2. Tymher addfwyn ac ysbryd heddychol, yn nodweddu yr aelodau yn mhob ymwneyd o'u heiddont.
3. Haelioni gweithgar yn cael ei gymhwyso at angenion a thlodi naturiol a moesol yr ardal—haelioni *byw* yn gafael yd mewn gwrthddrychau teilwng gartref ac yn ei ymyl.
4. Cymeriad uchel a gair diamhenol dda i'r hen bobl a safant oddeutu traed y pwlpud, fel cynrychiolwyr yr eglwys. Bydd eglwys yn meddu y pethau hyn yn anorchfygol. Bydd yn gryfach na phyrth uffern. Lleda ei gwraidd yn ddwfn. Sudda ei dylanwad moesol i gydwybodau y gwaethaf yn y gymydogogaeth. Bydd ei heddwch fel yr afon, a'i chyfiawnder fel tonau y môr.

4. *Mae undeb a thangnefedd yr eglwys yn dal cysylltiad agos a gogoniant ei Phen.*—Llythyr Crist yw y Cristion, yr hwn a agorir ac a ddarllenir yn fanol a dystaw gan bawb a'i gwel. Y gogoniant mwyaf a all dynion roddi i Grist ydyw credu ac ymddiried ynddo ; ac y mae ef ei hun yn taer weddio am undeb ei ganlynwyr, ac yn nodi fel rheswm dros hyny, yr hyn a gynwysir yn y geiriau pwysig yma, “ Fel y credo y byd, mai tydi a'm hanfonaist i.” Undeb a brawdgarwch yr eglwys, yw y cymbelliad cryfaf i'r byd anghrediniol i gredu ac ymddiried yn Mab Duw. Dylai yr ystyriaeth ddifrifol hon beri i'r gwahanol enwadau, i ba rai y rhenir yr eglwys fawr, i siarad yn barchus am eu gilydd, ac i fod yn

wyliadwrus iawn am yr ysbryd a amlygant y naill tuag at y llall, gan gofio bod difriaeth a phriodoliad dybenion gwaelion i'w gilydd, yn peri i'r gelynion i chwerthin ac i gablu. Mwynhaed pob enwad ei syniadau, a gwneled ei oreu dros y syniadau hyny. Mae cydwybod a gonestrwydd yn gofyn hyn; ond na ymollyngedfyr un enwad, na'r un aelod mewn un enwad, i siarad yn anmharchus, anfoneddigaidd ac anghrefyddol am enwadau ereill a ddaliant yr holl bynciau hanfodol i iachawdwriaeth. Pe y caed eglwysi pob enwad yn fewnol heddychol, a phob enwad yn frawdol a chariadus tuag at y llall, byddai llawer llai o gablu ar grefydd ac ar grefyddwyr nag sydd yn bresenol, a byddai gogoniant Pen Mawr yr eglwys yn uwch nag y mae.

GWERSI ADDYSGIADOL.

1. Peth o bwys mawr yw gorchfygu anghydfod pan yn fychan ac eiddil. Mae rhai pethau yn ymiachâu yn gynt drwy beidio ymyryd dim â hwynt; eu gadael yn llonydd yw y feddygianaeth oreu iddynt. Gwnaeth rhai meddygon anhwylddeb dibwys yn glefyd peryglus, gwnaeth ambell i gyfreithiwr ffrae fechan yn ddigon o fater i ddifa cyfoeth unol y ffraewyr, a gwnaeth ambell i eglwys, beth fuasai wedi darfod cyn pen mis, pe y cawsai lonydd, yn gynen blynnyddau drwy ymhel ag ef. Mae pethau ereill yn cynwys elfenau mwy peryglus, ac yn gofyn am y ddoethineb a'r buandra mwyaf er eu rhagflaenu.

2. Dylai yr eglwys gadw yr un amcan mewn golwg yn ei holl gyflawniadau, sef ei pherffeithiad ei hun, gogoniant Crist, ac achubiaeth y byd. Oni ofala yr eglwys am hyn, fe gyfyd pleidiau unochrog ynddi; rhai yn fawr eu sel dros y canu, ereill dros ys ysgol, ereill dros y cyfarfod gweddi, &c. Gwir fod amrywiaeth doniau, a thra y byddo amrywiaeth doniau, fe fydd amrywiaeth tueddiadau. Ond rhaid i'r un amcan

redeg drwy yr holl foddion, neu ynte, rhyw gasgliad o fân eglwysi naillochrog ac annghysonadwy fydd pob eglwys.

3. Nid terfysgwyr yw y rhai sydd yn ysbryd yr efengyl yn ceisio diwygio yr eglwysi. Gwir nad oes yr un gair wedi ei halogi yn fwy na'r gair "diwygiwr." Mae llawer yn honi purdeb ac eithafion sel a chydwybodolrwydd, yn unig er mwyn cael clogyn i arllwys allan chwerwedd annghrefyddol eu hysbrydoedd. Eto, y mae dynion da yn aflonyddu ereill, yn unig am nas gallant eu diwygio heb eu hafionyddu. Pe y gallent wneyd hyny, hwy a'i gwneient.

4. Cynllun a chanolbwynt Undeb Eglwysig yw undeb rhyfeddol y Personau Dwyfol, "Fel y byddont un, megys yr wyt ti y Tad ynof fi, a minau ynot ti." Y dirgelwch hwn sydd fawr. Nis gall y deall ei amgyffred na'i esbonio, ond gall ysbrydoedd a thymherau y saint gael eu gweithio gan Ysbryd yr Arglwydd i gyfranogiad rhanol o hono.

DYMUNIENT Y CENEDLOEDD.

GAN Y PAROH. W. EDWARDS, ABERDAR.

“Canys fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd; Unwaith eto, enyd fechan yw, a mi a ysgydwaf y nefoedd, a'r ddaiar, a'r môr, a'r sychdir; ysgydwaf hefyd yr holl genedloedd, a dymuniant yr holl genedloedd a ddaw, llanwaf y tŷ hwn hefyd a gogoniant, medd Arglwydd y lluoedd.”—HAGGAI ii. 6, 7.

Un o wirioneddau pwysicaf y Beibl ydyw, fod yr Arglwydd yn teyrnasu yn mysg breniniaethau dynion. Mae Duw yn holl hanes cenedloedd y ddaiar. Un o hynodion penaf ysbrydoliaeth yr Hen Destament ydyw, dangos llaw Duw yn achos y cenedloedd, a chyfeirio meddwl y byd at y Messiah addawedig fel canolbwynt gwaith Duw arnynt. Dyna wirionedd mawr y testyn. Mae ynddo gyfeiriad penodol at waith Duw yn ysgwyd y cenedloedd, fel math o ragbarotoad i ddyfodiad y Messiah i'r byd.

Mae rhyw beth yn sefyllfa y cenedloedd ag sydd o'i le. Nid yw eu crefydd na'u gwleidiadaeth y peth y dylent fod, rhaid “ysgwyd y nefoedd a'r ddaiar.” Nid yw eu masnach na'u cyfiwr cymdeithasol yn gyfiawn a gweddaidd ger bron Duw a'r byd, rhaid “ysgwyd y môr a'r sychdir.”

Mae Paul yn ei lythyr at yr Hebreaid yn dyfynu geiriau y testyn er dangos fod y cyfnewidiadau a effeithiwyd yn nhrefn allanol crefydd a gwleidiadaeth y cenedloedd, mewn cysylltiad ag ymddangosiad y Messiah, yn angenrheidiol er rhoddi lle i ffurfiau mwy sefydlog a pharhaol mewn crefydd a gwleidiadaeth. Dywed, “A'r eto unwaith hyny sydd yn hysbysu symudiad y pethau a ysgydwir megys pethau wedi eu gwneuthur, fel yr arhoso y pethau nid ysgydwir. O herwydd paham, gan ein bod ni yn derbyn teyrnas ddisigl,

bydded genym ras, trwy yr hwn y gwasanaethom Dduw wrth ei fodd, gyda gwylder a pharchedig ofn." Rhaid oedd ysgwyd y nefoedd a'r ddaiar, i gael gwaredigaeth o hen gyfun-draethau ac egwyddorion wrth ba rai yr oedd y cenedloedd wedi cael eu llywodraethu drwy yr oesau. Cyn y gellir deall y testyn, rhaid edrych ar yr egwyddorion hyn yn gweithio eu ffordd yn y pump gallu mawr ag sydd wedi bod yn cadw meddiant o lywodraeth y byd o'r dechreuad : pedwar cyn ymddangosiad y Messiah, sef Babylon, Persia, Groeg, a Rhufain ; a'r pummed yn y Messiah ei hunan. Dywed Daniel, "Edrych yr oeddit hyd oni thorwyd allan gareg, nid drwy waith dwylaw, a hi a darawodd y ddelw ar ei thraed o haiarn, a phridd, ac a'u maluriodd hwynt." Yn y gareg mae Cristionogaeth, y gallu olaf fedd Duw i lywodraethu y byd, yn cymeryd meddiant o'r cenedloedd. Dros amser yn unig yr oedd y pedwar blaenaf wedi eu gosod i fyny. Yr oedd gan ragluniaeth waith pennodol i wneyd drwyddynt yn y byd—ac ar ol i'r gwaith gael ei orphen, rhaid oedd eu symud o'r ffordd i roddi lle i'r deyrnas ddisygl—fel yr arhoso y pethau nid ysgydwir. Mae yn ffaith bwysig, a llawn o ddyddordeb, fod Cristionogaeth eisoes wedi cymeryd meddiant o'r byd. Mae pob buddiant ac achos mewn crefydd, gwleidiadaeth, masnach, a gwareiddiad yn ei llaw. Hi sydd yn rhoddi cyfeiriad i'r byd. Y cenedloedd ag sydd yn proffesu ac yn gweithio allan Cristionogaeth, yw y cenedloedd mwyaf eu gallu a'u dylanwad ar genedloedd y ddaiar. Edrychwn i bob cyfeiriad, a chawn weled paganiaeth yn cilio ac yn diflanu o flaen Cristionogaeth, a theyrnasoedd ac ymerodraethau paganaidd yn plygu o flaen ac yn talu gwarogaeth i wleidiadaeth gyfiawnach a mwy golunedig teyrnasoedd Cristionogol. Mae Cristionogaeth er ys talm wedi dyfod y gallu cryfaf a mwyaf ei ddylanwad ar genedloedd y ddaiar. Gall fod cyfeiriad yn ein testyn at ddychweliad Israel o gaethiwed Babylon, ac ail adeiladiad y deml, yr hon oedd i ragori

mewn gogoniant ar y deml gyntaf, am y cawsai ei hanrhyddedu & phresenoldeb personol Arglwydd y deml yn mherson y Messiah. Ond credaf, er hyny, fod y testyn yn cyfeirio at chwyldroadau mwy eang a pharhaol o ran eu dylanwad ar y cenedloedd, na'r amgylchiad dyddorol hwnw, er mor bwysig ydoedd. Mae y Messiah yma yn myned i gymeryd meddiant o'r cenedloedd ei hunan, a'u hadfer yn ol i Dduw. "A dymuniant y cenedloedd a ddaw : llanwaf hefyd y tŷ hwn & gogoniant."

Mae tri pheth yn teilyngu ein sylw yn y testyn. Yn

I. Bod gan yr Arglwydd waith mawr a phwysig i'w wneyd ar genedloedd y ddaiar. "Ysgydwaf y nefoedd, a'r ddaiar, a'r môr, a'r sychdir. Ysgydwaf hefyd yr holl genedloedd."

II. Bod canolbwynt y gwaith hwnw yn y Messiah addawedig i'r cenedloedd. "A dymuniant y cenedloedd a ddaw."

III. Bod gosod canolbwynt y gwaith yn y Messiah addawedig yn diogelu ei lwyddiant. "Llanwaf hefyd y tŷ hwn & gogoniant."

Ond, yn

I. BOD GAN YR ARGLWYDD WAITH MAWR A PHWYSIG I'W WNEYD AR GENEDLOEDD Y DDAIAR.

1. *Mae cyflwr y cenedloedd y fath ag sydd yn gahw am y fath waith.*

Mae y Beibl yn mhob man yn rhoddi darluniad cyffrous, a golwg dywyll ar gyflwr a sefyllfa y byd. "Canys wele, tywyllwch a orchuddia y ddaiar, a'r fagddu y bobloedd." "Camweddu a dywedyd celwydd y maent, a chilio oddi ar ol eu Daw." "O genedlaeth bechadurus, pobl lwythog o anwiredd, hâd y rhai drygionus, meibion yn llygru, y pen oll sydd yn glwyfus, a'r galon yn llesg." "Barn a droed yn ei hol, a chyfiawnder a safodd o hirbell, canys gwirionedd a gwmpodd yn yr heol, ac uniondeb ni all ddyfod i mewn." "Wele, hwynt oll ydynt wagedd, a'u gweithredoedd yn ddi-ddim ; gwynt a gwagedd yw eu tawdd-ddelwan." "Ac

megys nad oedd gymeradwy ganddynt gadw Dduw yn eu gwybodaeth, Duw a'u rhoddas hwynt i fyny i feddwl anghymeradwy, i wneuthur y pethau nid oedd weddaidd. Wedi eu llenwi â phob anghyfiawnder, godineb, anwiredd, cybydd-dod, drygioni, yn llawn cenfigen, llofruddiaeth, cynen, twyll, drwg-anwydau, yn gas ganddynt Dduw. Gwyrasant oll, aethant i gyd yn anfuddiol. Nid oes un yn gwneuthur daioni, nac oes un. Nid oes neb cyfiawn, nac oes un." Dyma ddesgrifiad Duw ei hunan o gyflwr y byd. Yr oedd y cenedloedd yn y cyflwr yma ar yr adeg oreu fu ar y byd erioed cyn i wawr Cristionogaeth dori arno. Mor andwyol oedd cyflwr y byd. Eisteddai y cenedloedd mewn tywyllwch, yn mro a chysgod angau. Yr oedd paganiaeth ac ofergoeliaeth yn dyrysu ac yn dyfetha gobeithion y byd. Yr oedd crefyddau gau, a duwiau gau yn sugno ac yn gwywo tegwch dynoliaeth. Yr oedd y bobl yn mhob peth yn dra choelgrefyddol. "Ofni yr oeddynt yr Arglwydd, eto yn gwasanaethu duwiau y cenedloedd." Yr oedd yr Aiphitiaid er's oesoedd wedi myned i addoli bron bob peth fel duw. Yr oedd duwiau Groeg agos mor aml â'i thrigolion. Yr oedd Rhufain yn ymbalfalu o dan ei dwylaw, heb Dduw yn y byd; ond er hynny yn gwasaid gydnabod hawliau holl dduwiau y cenedloedd i dderbyn addoliad dwyfol. Ac yn wir, yr oedd hyd yn nod yr Iuddewon yn y cyflwr mwyaf truenus ar adeg ymddangosiad y Messiah. Dywed Josephus eu bod wedi myned mor llygredig fel y credai efe hyd yn nod pe buasai y Rhufeiniaid heb ddyfod arnynt a'u gorchfygu, y buasai eu dinas yn cael ei llyncu gan ddaiargryn, neu ei gorchuddio gan ddiluw arall, neu ei llosgi fel Sodom a Gomorah. Yr oedd Satan wedi cymeryd meddiant o feddwl a chalon y byd. Tywysog llywodraeth yr awyr oedd duw y byd hwn. Ni bu adeg ar y byd erioed pan yr oedd gweithrediad Satan mor nerthol ar genedloedd y ddaiar. Yn wir, mae darllen hanes yr oesau a aethant heibio yn ddigon i beri natur i glafychu, a'r adam-

ant i wylo, gan mor fawr oedd trueni dyn arno. Yr oedd y cenedloedd heb obaith ac heb dduw yn y byd. Ac yn wir, nid yw cyflwr y cenedloedd sydd heb efengyl ddim gwell hyd y dydd hwn. Mae China yn griddfan o dan bwys ofer-goeliaeth. Mae India yn ochain o dan orthrwm Brahminiaeth. Mae Affrica yn prysur ddiflanu gan dywyllwch ac anwybodaeth. Mae yr India Orllewinol bron wedi ei diblogi gan ryfeloedd a thywallt gwaed. Mae yr ynysydd yn haner byw ar gnawd dynol. O mor ofnadwy yr olwg ar gyflwr y byd. Mae cenedloedd cyfain yn ochain o dan iau pechod a llygredigaeth,—paganïaeth a Mahometaniaeth. Felly mae angen am wneyd rhyw beth ar frys. Rhaid ysgwyd y nefoedd a'r ddaiar, a'r môr a'r sychdir.

2. *Mae maes y gwaith yn eang ac amrywiol—"Y nefoedd a'r ddaiar, a'r mor a'r sychdir."*

Mae y gwaith yn cymeryd i mewn holl derfyngylch y rhan yma o lywodraeth y Goruchaf—y maes yw y byd:—y byd yn ei holl agweddion a'i amrywiaethau. Mae y byd oll o'i flaen. Yr efengyl hon am y deyrnas a bregethir drwy yr holl fyd, er tystiolaeth i'r holl genedloedd. Mae yr eglwys wedi derbyn comisiwn i bregethu yr efengyl i bob creadur, a dysgu yr holl genedloedd. Mae y cenedloedd i gael eu bysgwyd gan allu Duw. Mae Asia eang o'n blaen, a thir lawer yno i'w feddianu. Yno mae cryfder Paganïaeth a Mahometaniaeth; yno mae gorseddfeinciau Brahminiaeth a Budiaeth, y ddwy gyfundraeth, baganaidd gryfaf, a mwyaf nerthol eu gafael ar feddwl dyn yn y byd, yn chwareu eu teyrnwiaid dros fwy na haner trigolion y ddaiar; yno mae China gyda ei thri chan miliwn, yn griddfan o dan orthrwm offergoledd; yno y mae India, lle yr aberthir babanod diniwed i ddofi llid y Ganges, ac y llosgir gwagedd gweddwon wrth gyrff meirw eu gwŷr; yno mae hen gyfundraethau wedi bod am oesau yn ymwau am nwydau gwaethaf dynoliaeth, nes y maent wedi dyfod yn rhan bron o'r dyn ei hunan. Credwn

mai yn Asia y rhaid i'r frwydr fawr rhwng Christionogaeth a phaganiaeth gael ei hymladd. Mae yn wir fod cyflwr Affrica yn alaethus druenus, eto nid oes gan baganiaeth afael mor gref yn y cenedloedd anwaraidd ag sydd yn gorwedd mewn dygn dywyllwch, yn y wlad anffodus hono, ag sydd ganddi mewn gwledydd mwy gwareiddiedig. Er hyny, mae yr holl fyd a'i drueni yn fawr arno. Mae holl nwydau dynoliaeth wedi colli y cyfeiriad. Mae cnawd a llygredigaeth yn teyrnasu ar bob llaw. Mae moes y byd, ac arferion cymdeithas yn isel a llygredig. Felly, rhaid ysgwyd y nefoedd a'r ddaiar. Rhaid i holl gysylltiadau a dygwyddiadau bywyd ddyfod o dan ddylanwad yr ysgydwad yn y testyn. Rhaid i ragluniaeth y nef &i hadenydd dwyfol ysgubo y cymylau uwch ben:—rhaid i'r gareg a dorwyd nid & llaw wthio y mynyddoedd o'i blaen. Rhaid gostwng y bryniau a chyfodi y pantau. Nid oes dim i ddianc y gweithrediad hwn. Bydd pob achos a buddiant; pob cyfundraeth ac arferiad, mewn moes a bywyd; pob cenedl a phobl i fod o dan ddylanwad yr ysgwyd yn y testyn. Nid oes dim yn rhy fach, na dim yn rhy fawr i gael ei ysgwyd. Fel y mae y gwlithyn tyner, ag sydd yn cusanu y rhosyn brith, yn dawnsio o dan ddylanwad y ddaiargryn yn gystal &r môr mawr llydan ag sydd yn sio y byd i gysgu yn nghanol sŵn a dwndwr y greadigaeth, felly y mae y nefoedd, a'r ddaiar, a'r môr, a'r sychdir, i fod o fewn terfyngylch y gweithrediad yn y testyn. Fel hyn, frodyr, mae y maes yn eang a'r gwaith yn fawr ac amrywiol. Mae mwy na thair rhan o bedair o'r byd eto heb glywed son am efengyl. Mae myrdd a mwy yn marw o eisiau bara'r bywyd. "Dyrchefwch eich llygaid," meddai y Gwaredwr ei hunan, "ac edrychwch ar y meusydd, canys gwynion ydynt eisoes i'r cynhauf."

3. *Gallu Duw yn unig sydd yn ddigonol i ddwyn y gwaith mawr hwn i ben ar genedloedd y ddaiar.*

Mae y testyn yn awgrymu hyny ar unwaith, "Canys fel

hyn y dywed Arglwydd y lluoedd," &c. Mae rhyw beth yn nghyfiwr y byd tu hwnt i allu dyn nac angel fedru effeithio arno. Mae pechod a llygredigaeth wedi cymeryd gafael farwol yn nghalon y byd. Mae math o wendid wedi dal dyn ar bob llaw. Mae pobpeth ryw fodd yn gwywo ac yn marw o dan law dyn. Ac nid y dyn unigol sydd yn y cyfiwr hwn yn unig, dyma wir sefyllfa yr holl genedloedd. Wrth edrych yn ol i hanes y pedwar gallu mawr fu yn llywodraethu y byd cyn dyfodiad y Messiah, cawn eu gweled yn syrthio, ac yn diflanu gan wendid. Nid oedd digon o allu ganddynt i ddal rhuthr cyfnewidiadau y byd a'r amseroedd. Gall fod rhaglunnaeth wedi gwneyd gwaith mawr drwyddynt; ond, os torodd Cyrus gorn balchder Babylon; os agorodd buddugoliaethau Alexander ddrws gwareiddiad o flaen y cenedloedd; ac os arweiniodd Rhufain hwynt i deml rhyddid a heddwch, gwnaethant hyn oll am fod llaw Duw yn achos y cenedloedd. Yn ofer y dyhysbyddodd y cenedloedd eu nerth i wella achos dynoliaeth, yr oedd rhyw beth yn ffynnonell bywyd y byd nad allent ei gyffwrdd. Yr oedd dyn yn marw o dan eu dwylaw, o eisiau triniaeth uwch. Fel y mae y corff yn marw pan na byddo cynnaliaeth briodol—ac yn marw yn nghanol elfenau bywyd, pan yn rhy wân i'w cymhwyso at ei angenion priodol; felly mae y byd yn marw o eisiau bara 'r bywyd, ac yn marw yn nghanol cyflawnder gras Duw, os heb duedd i ymborthi arno. Mae dyn yn rhy wân i fyw heb Dduw. Mae y cenedloedd yn dyheu am ymward o le arall. Gallu Duw yn unig sydd yn ddigonol i ddal y byd rhag suddo. Byddai colli golwg ar law Duw yn hanes y byd yn ein tafu i'r dyryswch mwyaf annirnadwy; byddai dynoliaeth fel llong ar y cefnfor wedi ei dal gan dymhestl, heb lyw na chwmpawd, nac angor; ac yn ymdaro yn erbyn y graig nes myned yn adfail, a'r dwylaw a'r *cargo* yn suddo i'r dyfnder.

Fel hyn y teimlai Hume, yr Anffyddiwr. Dywedai, Yr

ydwyf yn ymddyrysu ac mewn dychryn, gan yr unigedd y mae fy athronyddiaeth wedi fy ngosod ynddo. Pan yr edrychaf i'r byd oddi allan, ni chanfyddaf ond terfysgoedd ar bob llaw ; pan yr edrychaf i mi fy hun, yr wyf yn llawn amheuan ac anwybodaeth. Yn mha le yr ydwyf? pa beth ydwyf? pa beth fyddaf? ac i ba le y dychwelaf? Dywedai Voltaire, yr Anffyddiwr, Pwy all feddwl am y byd hwn fel ymerodraeth dinystr heb ddychryn? Mae yn orlawn o ryfeddodau, er hyny yn llawn distryw—pawb a phobpeth yn difetha eu gilydd, ac yn cael eu difetha gan eu gilydd ; a dyn y mwyaf truenus o bawb, yn dyheu am fyw, ac eto yn ymwybodol y rhaid iddo farw—ac yn wir nid yw cyfangorff dynoliaeth ond casgliad o fodau cyfartal ddrwg ac anfodus. “Yr wyf yn dychrynu” meddai yr Anffyddiwr, “uwchlaw y darluniad hwn, dymunwn pe na'm ganesid.” Dyma yw dynoliaeth yn ei man goreu heb Ddaw. Mae y byd hwn fel dyffryn Ezeiel, yn llawn o esgyrn sychion a meirwon ; rhaid cael anadl y Goruchaf i roddi bywyd ynddynt ; gwaith Arglwydd y lluoedd yw ysgwyd y nefoedd a'r ddaiar ; nid oes neb ond efe a all ddwyn y gwaith i ben ; efe all daro duwiau y cenedloedd â byddardod fel nad allont glywed—ac â dallineb fel nad allont weled—ac â mudandod fel nad allont lefaru chwyddedig eiriau cabledd i dwyllo a dyrysu y cenedloedd. Efe all dueddu y cenedloedd eu hunain i dafu eu heilunod i'r wadd ac i'r ystlymod. Efe all argyhoeddi y byd o bechod, o gyfiawnder, ac o farn. Ac nid yw ei fraich wedi byrhau, fel nad allo achub : ac ni thrymaodd ei glust fel nad allo glywed. O disgyned, fel y toddo mynyddoedd o'i flaen :—Arglwydd y lluoedd, efe all ysgwyd y nefoedd, a'r ddaiar, a'r môr, a'r sychdir.

II. BOD CANOLBWYNT Y GWAITH YN Y MESSIAH ADDAWEDIG I'R CENEDLOEDD. “A DYMUNIAN Y CENEDLOEDD A DDAW.”

Un Daw sydd, ac un Cyfryngwr rhwng Duw a dynion. Cyfryngoliaeth yw deddf fawr bodolaeth. Mae pob peth

wedi ei dynghedu i'r ddeddf hon. Mae yr egwyddor yn rhedeg drwy holl natur. Mae hi wedi ei hargraffu ar bob peth a wnaeth Duw erioed ; a bydd ei delw ar bob peth a wna efe byth. Mae Duw ei hun fel pe byddai wedi ymlapio yn y ddeddf hon. Dyma ammod fawr holl weithredoedd y Goruchaf, " Trwyddo ef y gwnaethpwyd pob peth, ac heb-ddo ef ni wnaethpwyd dim a'r a wnaethpwyd. Canys trwyddo ef y crewyd pob dim a'r sydd yn y nefoedd, ac sydd ar y ddaiar, yn weledig ac yn anweledig, pa un bynag ai thronau, ai arglwyddiaethau, ai tywysogaethau, ai meddianau ; pob dim a grewyd drwyddo ef ac erddo ef. Ac y mae efe cyn pob peth, ac ynddo ef y mae pob peth yn cydsefyll." Cyfryngoliaeth ydyw rhagorol fawredd nerth Duw tuag atom ni. Mae pob peth a all, ac a fedd, ac a wna Duw yr holl ddaiar, wedi ei ganoleiddio yn y Messiah. Trwyddo ef y rhaid ysgwyd y nefoedd, a'r ddaiar, a'r môr, a'r sychdir.

1. *Mae y gwaith wedi ei ganolbwyntio yn y Messiah, er galluogi y cenedloedd i weled llaw Duw ynddo.*

Mae dyn wedi bod yn dyheu am Dduw drwy yr oesau. Ond er chwilio, a chwilio, nis gallai yn ei fyw gael gafael ar fangre doethineb. Mae gogoniant Duw yn rhy fawr, a'i law yn rhy drom i ddyn tu allan i Gyfryngwr. " Ni welodd neb Dduw erioed, eithr yr Unig-anedig oddiwrth y Tad, hwnw a'i hysbysodd ef." Canys gweled yr ydym yr awr hon mewn drych drwy ddammeg ; ond mae pob drych ond gwyneb Iesu Grist yn rhy dywyll i ni weled Duw ynddo. Mae Duw wedi lapio y greadigaeth am dano fel dilledyn ; ond y mae hi yn rhy dew i ni allu gweled drwyddi—mae rhagluniaeth fel cwmwl uwch ein pen, ond ni allem yn ein byw weled y llaw fawr sydd yn gweithio yn y cwmwl. Mae y llywodraeth foesol, fel goleuni dysglaer yr haul, yn dallu ein llygaid. Mae Duw wedi ysgrifennu ar barwydydd bodolaeth, " Ni'm gwel dyn a byw." Ond, O frodyr, mae y Messiah yn ddelw y Duw anweledig ; yn ddysgleirdeb gogoniant ei Dad ; ac yn

wir lun ei berson. Salf yn nghanol y bydoedd yn arllun byw o'i *Dad*, a dywed, "Y neb a'm gwelodd i, a welodd y *Tad* hefyd." Fel y mae cyrff a sylweddau yn weledig i ddyn, ond y gallu dirgelaidd sydd yn cydio byd wrth fyd, gan eu goblygu i bob ffurf weledig, allan o'i olwg; felly mae ysgyd-wadau y nefoedd a'r ddaiar, a'r môr, a'r sychdir, yn weledig i ni. Ond nid allem yn ein byw weled y llaw sydd yn troi y peiriant, olwyn mewn olwyn. Rhaid cael Cyfryngwr i alluogi y byd i weled Duw. "Trwy yr hwn y bu efe yn helaeth i ni yn mhob doethineb a deall. Gwedi iddo hysbysu i ni ddirgelwch ei ewyllys yn ol ei foddlonrwydd ei hun, yr hon a arfaethasai efe ynddo ef, fel yn ngoruchwyliaeth cyflawnder yr amserau y gallai efe grynhoi yn nghyd yn Nghrist yr holl bethau sydd yn y nefoedd, ac ar y ddaiar, ynddo ef."

2. *Rhoddodd Duw addewid o'r Messiah i fod yn ganol-bwynt ei waith ef ar y cenedloedd.*

Nid cynt y cwmpodd yr Adda cyntaf, nag y rhoddwyd yr addewid o'r ail Adda. Yr oedd yr addewid a'r bygythiad fel yn cydchwareu ar dānau tyner calon euog dyn. Yr oedd bywyd a marwolaeth fel mewn ymgyrch uwchben achos y troseddwr, ac yn ymryson am y cyntaf i gymeryd meddiant o'i gyflwr. Yr addewid gadwodd y byd rhag suddo a chael ei golli ar unwaith. Yr oedd hi fel toriad y wawr o flaen codiad yr haul. "Gelyniaeth hefyd a osodaf rhyngot ti a'r wraig, a rhwng dy hād di a'i hād hithau; efe a ysiga dy ben di, a thithau a ysigi ei sawdl ef." Ond nid ar unwaith yr esgorodd yr addewid ar gyflawniad. Bu Duw yn ysgwyd y cenedloedd pan yr oedd cyfryngoliaeth fel yn gorwedd yn guddiedig yn yr addewid. Bu yn gweithio am oesau fel yn ngoleuni y sêr. Ni chyfododd Haul Cyflawnder i dafu ei oleuni dysglær ar ffordd Duw o weithio ar genedloedd y ddaiar am ryw bedair mil o flynyddoedd, wedi i'r byd dderbyn yr addewid. Fel y mae llygaid dyn yn rhy weinïon i ddal dysgleirdeb yr haul, heb gael eu cymhwyso i hynny gan

doriad y wawr, felly yr oedd goleuni cyfryngoliaeth yn rhy gryf i feddwl ac amgyffredion y byd, heb iddo gael ei gymhwyso i'w ddal drwy yr addewid. Ac yn wir, nid allasai dyn werthfawrogi cyfryngoliaeth ar ol ei gael, heb iddo gael hamdden i wneyd prawf ar yr hyn a allasai wneyd tuag at ei waredu ei hun. Rhoddodd Duw hyn iddo. Triodd dyn ei law arno ei hun. Bu pob elfen a nwyd, yn ei feddwl a'i galon ar waith. Dyhybyddodd ei nerth i geisio cael gafael ar Dduw, a gwaredu ei enaid o law anghen a'r bedd. Ond wedi y cwbl, y byd drwy ddoethineb nid anabu mo Dduw. Yr oedd efe heb obaith ac heb Dduw yn y byd. "Gwerthfawr yw pryniad eu henaid, a hyny a baid byth." Ond yn nghyflawnder yr amser, danfonodd Duw ei Fab, wedi ei wneuthur o wraig, wedi ei wneuthur o dan y ddeddf, fel y prynai y rhai oedd dan y ddeddf, ac y derbyniem ni y mabwysiad. "A dymuniant y cenedloedd a ddaw."

3. *Mae dysgwyliad wedi ei gyfodi yn meddwl y byd am i waith Duw ar y cenedloedd gael ei ganolbwyntio yn y Messiah addawedig.*

Mae dyn yn mhob cenedlaeth yn dwyn ynddo ei hun nodau y cwmp a cholledigaeth. Dystryw, ac aflwydd, ac anobaith, ydyw rhan dynoliaeth ar bob llaw. Yr oedd pechod ac enogrwydd yn cau pob drws yn ei herbyn, ond yn unig drws yr addewid am Hâd y wraig i gymeryd i fyny ei hachos. Modd bynag, gadawodd addewid Eden argraff annileadwy ar ei meddwl a'i chalon. Yr oedd yn oleuni iddi yn nghanol tywyllwch. Cyfododd hi ar ei thraed. Creodd ddysgwyliad a gobaith cryf ynddi am ymwared. Bu am oesau yn dysgwyl gweled cysgod y Messiah addawedig yn dyfod. Bu ei phrophwydi yn manol chwilio am dano drosti. Enaid a bywyd prophwydoliaeth oedd y gallu oedd ynddi i gyfeirio meddwl y byd at y Messiah, a chodi dysgwyliad am iddo wneyd ei ymddangosiad. Gwelodd Abraham ei ddydd ef o bell, a llawenychodd. Mynegai Jacob ddyfodiad y Si-

loh i'w deml. Dysgwyliai Job am Brynwr byw. Tanid calon Balaam wrth weled Duw yn ysgwyd Balac nes gwaeddi allan, "Gwelaf ef, ac nid yr awr hon; edrychaf arno, ond nid o agos; daw Seren o Jacob, a chyfyd Teyrnwialen o Israel, ac a ddryllia gonglau Moab, ac a ddinystria holl feibion Seth." Wrth edrych yn ol i hanes y byd, cawn holl Asia, Affrica, ac Ynysoedd yr Archipelago, yn dysgwyl am dano. Ac o'r diwedd, esgynai Malachi i ben pinael prophwydoliaeth, a gwaeddai uwch ben y byd, pan yn cael ei ysgwyd gan fuddugoliaethau Persia, ac uchelgais Groeg, ac ymbleidiau Iuddewig, "Ond Haul Cyfiawnder a gyfyd i chwi, y rhai ydych yn ofni fy enw, & meddyginiaeth yn ei esgyll." Dywed Tacitus a Tuonius fod dysgwyliad am i ryw un mawr i wneyd ei ymddangosiad drwy holl wledydd y dwyrain er dwyn ymwared i genedloedd y ddaiar. Ystyriai Rhufain y brophwydoliaeth am dano fel y fwyaf cysegredig o holl gonglau y Si-bul. Pan yr oedd Cæsar yn mathru iawnderau a rhyddid ei wlad, ac yn ceisio gweithio ei ffordd i'r orsedd ymerodrol drwy waed, seilliai ei hawl iddi ar y brophwydoliaeth am y Messiah. Yr oedd y beirdd paganaidd yn canu i *Dywysog mawr y cenedloedd*, bron yn yr un iaith & phrophwydoliaeth ei hunan. Credai yr Iuddewon fod deng mlynedd a thringain Daniel wedi dyfod i ben. Codai y byd fel ar flaenau eu traed i gael ei weled ef yn dod. Yr oedd templ Janus wedi ei chau i roddi awgrym i'r byd fod Tywysog tangnefedd ar wneyd ei ymddangosiad i agor templ fawr rhyddid, a heddwch, a bywyd i'r cenedloedd. Daeth Ioan Fedyddiwr yn ysbryd a nerth Elias, i barotoi ffordd yr Arglwydd. Ac o'r diwedd clywid lleisiau fil yn dywedyd, "Wele yma Grist, ac wele acw Grist." Yr oedd y ddaiar ar golli ei hanadl yn dysgwyl am dano. Ac yn wir, nid y ddaiar yn unig oedd yn dysgwyl am iddo wneyd ei ymddangosiad—yr oedd angelion yn gwylio ar ei symudiadau, ac yn chwenych edrych i mewn i'r pethau hyn. Daethant i lawr o'r nefoedd yn llengoedd i

gyd-orfoleddu â'r ddaiar yn ei ymddangosiad. "Ac yn ddi-symwth yr oedd gyda'r angel luaws o lu nefol, yn molianu Duw, ac yn dywedyd, "Gogoniant yn y goruchaf i Dduw, ac ar y ddaiar tangnefedd, i ddynion ewyllys da." Ac yr oedd uffern hefyd yn crynu, a'i chalon yn curo gan ofn iddo wneyd ei ymddangosiad. Gwyddai cythreuliaid yn dda am addewid Eden; yr oedd hi wedi gwneyd ei hol eisoes ar eu cyflyrau. Yr oeddynt mewn pangfeydd o ddychryn wrth edrych yn mlaen at frwydr fawr y groes. Nid cynt y gwnaeth efe ei ymddangosiad nac y gwaeddent allan mewn ing a gofid, "A ddaethost ti yma i'n poeni ni cyn yr amser." Gwyddai uffern yn dda fod cyflawnder amser yr addewid bron ar ben, ac ofnai y canlyniadau. Fel hyn yr oedd pawb drwy y ddaiar, a'r nefoedd, ac uffern yn dysgwyl am "Dymuniant y cenedloedd." Gwyddent fod holl ymadferthion y nefoedd i gael eu canoleiddio ynddo. Edrychent am dano i fod yn ganolbwynt gwaith Duw ar y cenedloedd. "A dymuniant y cenedloedd a ddaw."

4. *Mae pob peth yn y Messiah ag sydd yn ei wneyd yn gyfaddas i fod yn ganolbwynt y gwaith hwn ar y cenedloedd.*

Yr ydym wedi sylwi eisoes mai cyfryngoliaeth ydyw deddf fawr bodolaeth, ac ammod bwysig holl weithredoedd y Goruchaf. Nid yw Duw yn gwneyd dim ond drwy Gyfryngwr. Gwaith mawr Duw yn ddiau ydyw ysgwyd y nefoedd a'r ddaiar, a'r môr, a'r sychdir; i.e., ysgwyd yr holl genedloedd. Mae ei anrhydedd ef ei hun, buddiantau ei greaduriaid, a threfn a diogelwch ei lywodraeth, yn glymedig wrth y gwaith. Felly, rhaid cael Cyfryngwr addas a digon mawr i weithio trwyddo ar y cenedloedd. Nid Cyfryngwr cyffredin a wna y tro. Rhaid i bob elfen a buddiant ag sydd yn perthyn i achos yr Ysgydwyr a'r ysgydwedig gael eu cynnrychioli. Mae y pleidiau yn dwyn eiddigedd bob un dros ei achos ei hun. Mae anrhydedd y naill, a heddwch a bywyd y llall yn y

glorian. Felly, rhaid i'r Cyfryngwr fod yn ddigon mawr fel na theimlo Duw ei fod yn gwneyd cam â'i achos ei hun wrth weithio drwyddo : a rhaid iddo fod yn ddigon isel ac agos at ddyn, fel y teimlo y cenedloedd na chaiff eu hachos ddim cam yn ei law. Rhaid ei fod yn perthyn i'r ddwy blaid, a natur y ddwy yn ymgysarfod yn ei berson, fel y byddo achos y naill mor agos at ei galon âg achos y llall, ac felly y naill a'r llall a pherffaith ymddiried ynddo. Ac O, y fath Gyfryngwr addas sydd rhyngom ni a Duw ! Chwilier y gread-igaeth oll, ac ni cheir neb fel efe. Mae Duw yn gweled ar-lun byw o hono ei hun ynddo, fel y dywed, " Hwn yw fy an-wyl Fab, yn yr hwn y'm boddlonwyd." Ac y mae pob peth y ddynoliaeth yn ymgysarfod ynddo mor drwyadl, fel y gwaedda allan yn nghanol ei gofid, " Nid oes i ni Archoffeiriad heb fedru cyd-ddyoddef â'n gwendid, ond wedi ei demtio yn mhob peth yr un ffunud â ninau, eto heb bechod." Mae Duwdod a dynoliaeth, trugaredd a gwirionedd, a chyfiawnder a heddwch, yn cydgyysarfod ynddo. Mewn gair, mae o wrth fodd calon ei Dad,—yn ddymuniant calon y cenedloedd,—yn destyn syndod angelion, ac yn ddychryn cythreuliaid, Mae o yn bob peth ag sydd yn angenrheidiol i fod yn ganol-bwynt gwaith Duw ar y cenedloedd.

5. *Wrth osod y Messiah yn ganolbwynt ei waith, yr oedd Duw yn gallu cyfarfod oreu a dymuniant y cenedloedd. "A dymuniant y cenedloedd a ddaw."*

Wedi i ddyn syrthio, collodd ei gyfeiriad yn gwbl. Dyrysodd ei holl fywyd. Daeth yn fath o ddirgelwch a dychryn iddo ei hun. Nid oedd efe yn gallu ymddiried mewn neb na dim. Argraffodd pechod ryw fath o anffoddogrwydd ar galon y byd. Nid oedd dim wrth ei fodd. "Pwy a ddengys i mi ddaioni?" oedd arwvddair ei fywyd. Yr oedd efe yn dyheu am Ddaw, ac eto, os neshäai Duw ato, hyd yn nod yn awel y dydd, ciliai yn ol mewn dychryn, a gwaedda allan, "Dy lais a glywais ; a mi a ofnais ac a ymguddiais, canys noeth

oeddwn." Athroniaeth a dirgelwch llwyddiant gwaith Duw ar y cenedloedd yw, ei fod yn gweithio drwy Gyfryngwr ag y mae ganddynt berffaith ymddiried ynddo. Maent yn gweled ynddo ryw beth i gyfarfod â phob teimlad, i lenwi pob angen, a boddio pob nwyd. Mae o yn bob peth i'r dyn unigol, a digon ynddo yn weddill i gyfarfod âg angen a dymuniant yr holl genedloedd. Mae o yn gyfiawnder i symud ymaith eu gorthrwm—yn sancteiddrwydd i dynu ymaith eu gwarthrudd—yn fywyd yn eu crefydd, ac yn rhyddid ac uniondeb yn eu gwleidiadaeth. Mae dysgwylïadan uwchaf, a dymuniadau eithaf y cenedloedd, yn cael eu cwbl ddiwallu ynddo ef. Efe yw y ffordd, y gwirionedd, a'r bywyd. "A dymuniant y cenedloedd a ddaw."

6. *Mae y gwaith yn canolbwyntio yn y Messiah, o herwydd mai efe a wnaeth yr aberth mwyaf dros y cenedloedd.*

Fel y mae cyfryngoliaeth yn ganolbwynt y gwaith, felly mae aberth yn awdurdod a chanolbwynt cyfryngoliaeth. Nid oedd yn ddigon i'r Messiah fyned i ddeddfie y byd euog; rhaid oedd iddo ddyoddef a marw drosto. "Y Messiah a leddir, ond nid o'i achos ei hun."

Efe a orthrymwyd, ac efe a gystuddiwyd, ac nid agorai ei enau; fel oen yr arweinid ef i'r lladdfa, ac fel y tan dafad o flaen y rhai a'i cneifiai, felly nid agorai ei enau. Canys efe a dorwyd o dir y rhai byw; rhoddwyd plâ arno ef am gamwedd fy mhobl. Eithr yr Arglwydd a fynai ei ddryllio ef; efe a'i clwyfodd: pan osodo efe ei enaid yn aberth dros bechod; canys efe a ddwg eu hanwireddau hwynt. Cospedig-aeth ein heddwch ni roed arno ef. Mewn aberth mae Duw yn ymlonyddu yn ei gariad uwch ben achos byd euog. Mewn aberth mae y troseddwr yn gallu cyfarfod â Duw heb ofn na dychryn. Dyma y pegwn am ba un mae holl beiriant mawr Duw i ysgwyd y cenedloedd yn troi. Ni all Duw wneyd dim heb Gyfryngwr. Ni all Gyfryngwr wneyd dim heb aberth. Ha! dyma ni yn awr wedi dyfod at galon a

bywyd yr efengyl. Aberth ac iawn Crist. Dyma wirionedd mawr y dydd. O ! y fath feroedd o ryfeddodau sydd yn ymagor o'n blaen yn aberth y groes ; y fath wirioneddau sydd yn dyfod i'r golwg. Mae aberth Crist ar unwaith yn rhoddi esboniad ar bob peth ag sydd yn guddiedig a thywyll yn achos y cenedloedd. Mae o yn allwedd i agor o'n blaen holl drysorau gwybodaeth, a dyfnder doethineb Duw yn iachawdwriaeth dyn. Teifl oleu i gelloedd tywyllaf y ddaiar, a deil lusern uwch ben pyrth marwolaeth ei hunan. Mae aberth Crist yn elfen fyw yn holl hanes gwaith Duw ar y cenedloedd ; ac mae rhyw beth ynddo ag sydd yn galluogi y cenedloedd eu hunain i roddi perffaith ymddiried yn y Cyfryngwr apwyntiedig rhyngddynt â Duw. Yr oedd cyflwr y cenedloedd y fath ag oedd yn galw am gydymdeimlad. Yr oeddynt yn griddfan o dan ofidian fil. Ond yn aberth y Cyfryngwr maent yn gweled arlun byw o'u dyoddefiadau — yma maent yn cael gollyngdod ac ymwared i'w heneidian.

Frodyr, ni ddylid mewn un wedd golli golwg ar aberth y groes yn achos y cenedloedd. Diwrnod tywyll ar ein byd ni fyddai y diwrnod y collai y byd ei olwg ar aberth. Ni fyn, ac ni all Duw fadden heb aberth ; ni fyn, ac ni all dyn dderbyn maddeuant heb aberth. Mae deddf wedi ei hysgrifenu â bys Duw ar galon a chydwybod dynoliaeth, yn ei rhwymo i farw, bodd neu anfodd, os na all gael bywyd mewn aberth. "Heb ollwng gwaed nid oes maddeuant." Ha ! Ha ! aberth y groes, frodyr, am obaith a bywyd y cenedloedd. Gall anffyddiaeth ei gwadu ; ac amheuaeth ei dirmygu ; a'r seithwyr o Rhydychain, a Colenso esgob Natal, geisio ei throï allan o'r efengyl ; ond er hynny mae rhyw beth yn athrawiaeth croes ac iawn Crist, ag sydd wedi cyfarfod mor drwyadl â dymuniadau eithaf dyn, fel nad oes eisiau ond ei gwneyd yn adnabyddus i'r byd, na cheir clywed lleisiau cenedloedd y ddaiar fel mil-fil o daranau yn swnio drwy awyrgylch y bydysawd, gan ddywedyd, "Na atto Duw i ni

ymffroetio ond yn nghroes ein Harglwydd Iesu Grist, drwy yr hwn y croeshoeliwyd y byd i ni a ninau i'r byd." "A dymuniant y cenedloedd a ddaw."

III. BOD GOSOD CANOLBWYNT Y GWAITH YN Y MESSIAH ADDAWEDIG, YN DIOGELU EI LWYDDIANT.—"Llanwaf hefyd y tŷ hwn â gogoniant, medd yr Arglwydd."

1. *Mae pob peth angenrheidiol er diogelu y llwyddiant wrth orchymyn y Messiah addawedig.*

Mae dynion yn fynych yn y byd hwn yn ymgymeryd ag anturiaethau pwysig, ond yn methu a llwyddo o eisiau digon o adnoddau i'w dwyn yn mlaen. Ond nid felly y bydd yn achos y cenedloedd, oblegid mae holl adnoddau creadigaeth wrth law y Cyfryngwr. Mae pawb a phob peth o dan fath o deyrnged iddo. Mae yr Ysbryd a'r briodasferch, y ddau allu cryfaf ar galon y byd wedi eu neillduo ganddo i'r gwaith. Mae dylanwad yr Ysbryd wrth ei orchymyn i argyhoeddi y byd o bechod, o gyfiawnder, ac o farn. Mae dylanwad yr eglwys wrth ei orchymyn er troi llawer i gyfiawnder. Nid oedd un dawn ysbrydol, nac un dylanwad ysbrydol a'r nad oedd ar waith ganddo, yn ysgwyd y nefoedd a'r ddaear yn yr oes Apostolaidd. Mae egwyddorion Ysbrydoliaeth y Testament Newydd yn gorfforiaeth byw yn ngweinidogaeth yr efengyl hyd y dydd hwn. "Arfau ein milwriaeth ni nid ydynt gnawdol, ond nerthol drwy Ddau i fwrw cestyll i lawr." "Eiddo ef yr arian ac eiddo ef yr aur." Mae calonau breninoedd yn ei law. Gwna i'r sêr ymladd yn eu graddau er dwyn y gwaith i ben; a chyn y caiff sefyll rhydd *fortgage* ar y bydoedd. Nis gall na lwydda, oblegid mae holl adnoddau llywodraeth ei Dad at ei wasanaeth. Efe yw Canghellydd mawr y bydysawd. Gall drethu y nefoedd a'r ddaear, a a gwystlo pob peth gweledig ac anweledig er dwyn y gwaith i ben. "Mi a lanwaf y tŷ hwn â gogoniant."

2. *Mae gosod canolbwyt y gwaith yn y Messiah, yn galluogi Duw i roddi cyfeiriad a gwedd i'r llwyddiant ag a fydd*

yn deilwng o fawredd a phwys y gwaith a wneir ar y cenedloedd. "Llanwaf hefyd y ty hun a gogoniant."

Yr ydym wedi sylwi eisoes fod y gwaith yn fawr ac amrywiol. Nis gall dim fod yn fwy na gwaith Duw yn ysgwyd y nefoedd a'r ddaiar, a'r môr a'r sychdir. Dyma gampwaith y Goruchaf. Gellir dysgwyl wrth hyn y bydd y llwyddiant yn gyfartal fawr a phwysig. Bydd ôl y gwaith mor fawreddog â'r gwaith ei hun. Mae gogoniant ac anrhydedd Duw fel gweithiwr yn galw am hyn. Ac yn wir, mae ein testyn ar unwaith yn rhoddi awgrym i ni o natur a mawredd y llwyddiant sydd i ganlyn. "*Llanwaf y ty hun a gogoniant.*" Mae pob peth a wna Duw yn dwyn ynddo ei hun elfenau llwyddiant. Mae efe yn rhoddi ei ddelw ar ei holl waith. Bydd y llwyddiant sydd yn canlyn ysgwyd y nefoedd a'r ddaiar yn ddadblygiad o'i allu a'i ras dros fyth. Ha! frodyr, mae llwyddiant na welwyd ei gyffelyb i fod ar ol hyn. Mae cyflawnder amser ysgwyd y cenedloedd ac adferiad y ddaiar ar wawrio. Mae Jubili dynoliaeth yn agoshau. Yn fuan cawn weled y byd wedi ei ddychwelyd at Dduw, a myrdd a mwy yn dychwelyd i Seion gyda chaniadau ac ymward, ac â llawenydd tragwyddol ar eu penau; a'r holl ddaiar yn llawn o ogoniant yr Arglwydd. Bydd gorseddfainc trais wedi syrthio—teyrnwial gorthrwm ac erledigaeth wedi malurio—a Satan, hen elyn dynoliaeth, wedi ei rwymo—paganiaeth a Mahometaniaeth yn mysg y pethau a fu, a'r eilun olaf wedi ei dafu i'r wadd ac i'r ystlumod. Dyma y pryd y bydd pob anturiaeth mewn masnach, pob elw mewn cyfoeth, pob darganfyddiad mewn gwyddoniaeth, a phob gallu a dylanwad mewn gwleidiadaeth wedi ei tasfu at draed y Gwardwr. O ogoniant y dydd diweddaf! Dyma y pryd y bydd pob tŷ yn deml i Dduw—pob calon yn breswylfa i'r Goruchaf—pob gorchwyl o waith yn sancteiddrwydd i'r Arglwydd, a phob diwrnod yn Sabboth. Bydd nefoedd newydd, a daiar newydd wedi eu creu; yr hen beth-

au wedi myned heibio, a phob peth wedi ei wneyd o'r newydd.

Gall hanesiaeth ein harwain yn ol at gyfnod pan y darfu i fuddugoliaethau Groeg benderfynu tynged rhyddid y cenedloedd; buddugoliaethau Rhufain benderfynu tynged heddwch y cenedloedd; a llaw Duw yn ysgwyd a dinystrio *Armada* Phillip o Spain benderfynu tynged *Protestaniaeth* y cenedloedd. Ond mae ein testyn yn cyfeirio ein meddyliau at gyfnod pan y bydd gwaith Duw yn ysgwyd y cenedloedd wedi llenwi y ddaiar o ogoniant. Frodyr, mae darlunio y llwyddiant sydd ar ol hyn yn ormod gorchwyl i mi. Nid yw pob llwyddiant sydd wedi bod eto ond diferyn yn ymyl môr, neu belydr o oleuni yn ymyl yr haul, wrth ei gyddmaru â hwn. Bydd pob gogoniant yn ymgysgu ynddo. Sonir am ogoniant yr haul, a gogoniant y lloer, a gogoniant y sêr, ac mae rhagor rhwng seren a seren mewn gogoniant. Ond dyma ogoniant a'u teifi oll i'r cysgod. Golygfa ogoneddus yw gweled byddin fuddugoliaethus yn myned i ddinas ar ol ymladd brwydr boeth, pan y bydd banerau yn chwifio ar bob nen a thŵr, a bonllefau y dinasyddion yn ymdori yn gawoddydd o glodydd ar eu penau. Ond beth yw hyn yn ymyl yr olygfa o weled Iesu yn dyfod i fyny o Edom yn goch ei dillad, o Bozrah yn hardd ei wisg, yn ymdaith yn amllder ei rym, ar ol sathru y gwinwryf ei hunan, a gwaed ei elynion wedi ei daenellu ar ei wisgoedd; yn dyfod, meddaf, i'w ogoneddu yn ei saint, ac i fod yn rhyfeddol yn y rhai oll sydd yn credu. Yr anialwch a'r annghyfaneddle yn llawenychu o'i blegid, a'r diffeithwch yn gorfoleddu, a gogoniant yr Arglwydd a godidowgrwydd ein Duw ni arno. Golygfa ogoneddus yw gweled llong yn dyfod i mewn i'r porthladd ar ol mordaith hir a thymhestlog—yr hwyliu i fyny, y gwynt o'i thu, a'r llwyth a'r dwylaw yn ddiogel. Ychydig o amser yn ol daeth llong felly i Abertawe. Yr oedd hi wedi cael mordaith hir a thymhestlog. Tybid ei bod wedi ei cholli. Ond rhyw

ddiwrnod aeth y gair ar led drwy y dref fod y llong wedi croesi y bar gerllaw ; ar hyn prysurai y canoedd eu camrau tua'r *pier head* ; rhedai y gwragedd a'r plant, a'r brodyr a'r chwiorydd am y cyntaf i gael gwybod ei helynt. "Dacw hi yn d'od," meddai lleisiau fil ; "Dacw hi yn d'od," meddai yr adsain yn ol. Safai pawb ar y *pier-head* mewn llesmair o bryder, a hithau yn dyfod yn nes nes ; ac fel y daeth i mewn i'r porthladd, neidiai y cadben i fyny i'r *riggings*, a gwaeddi & llais elir, "*All hands safe, healthy, and joyful.*" A chyn fod y gair *joyful* wedi marw ar eu clustiau, ymdorai bonllef o orfoledd o'r dorf, a llesmeiriai y gwragedd a'r mamau gan lawenydd. Ond beth yw hyn yn ymyl gogoniant yr olygfa pan y bydd hen long y cyfammod gras, ar ol bod ar fordeithiau trugaredd, yn cael ei churo gan stormydd yr oesau, yn dyfod i mewn i borthladd y milflwyddiant;—ei hwyliau i fyny ; gwyntoedd y groes o'i thu ; Cadben ein hiachawdwriaeth wrth y llyw ; a'r dwylaw a'r llwyth oll yn ddiogel ; a rhyw angel cryf yn neidio i'r *riggings* ac yn gwaeddi & llais cryf fel swn taranau lawer, "Aeth teyrnas-oedd y byd yn eiddo ein Harglwydd ni a'i Grist ef." A chyda bod y llais yn syrthio ar glustiau y cenedloedd, ymdorant mewn bonllef o orfoledd, gan ddywedyd, "Aleluia, Iachawdwriaeth, a gogoniant, a gallu, i'r Arglwydd ein Duw ni." Aleluia, oblegid teyrnasodd yr Arglwydd Dduw hollalluog. Llawenychwn a gorfoleddwn, a rhoddwn ogoniant iddo ef ; oblegid daeth priodas yr Oen, a'i wraig ef a'i parotodd ei hun. Frodyr, dyma ddigon. Pa eisiau ychwanegu. "Mi a lanwaf y tŷ hwn & gogoniant."

IV. CYN TERFYNU, TYNNWN YCHYDIG O GASGLIADAU ODDI-WRTH YR HYN FU DAN EIN SYLW.

1. *Gan fod Duw yn myned i wneuthur gwaith mor fawr ar genedloedd y ddaiar, y dylid anfon gwybodaeth o hyn ar frys i'r cenedloedd.*

Mae mwy na haner y cenedloedd heb wybod dim am y

gweithrediad yn y testyn, na chlywed son erioed am dano. Mae yr angel yn ehedeg yn nghanol y nef, a'r efengyl draggywyddol ganddo, i efengylu i bob llwyth, iaith, a phobl. Mae yr eglwys wedi derbyn gorchymyn i bregethu yr efengyl i bob creadur. Er hyny, mae y byd yn gorwedd mewn dygn dywyllwch—yn mro a chysgod angau. Frodyr, paham y mae felly? Pa hyd y caiff fod felly? Ai diffyg doniau ac adnoddau at wasanaeth yr eglwys i wneyd y gwaith, yw'r achos fod cymaint o'r byd eto heb efengyl? Neu ynte diffyg zel ac ysbryd gwaddi? Ofnwn yn wir, fod llawer o'r bai yn gorwedd wrth ddrws yr eglwys, na bae y byd wedi cael efengyl. Mae rhagluniaeth yn gweithio. Mae drysau yn agored o led y pen. Mae Mab Duw yn curu am gasl myned i mewn. Mae lleisiau fil i'w clywed yn gwaeddi, "Deuweh drosodd i'n cynorthwyo ni." Mae digon o ddoniau a digon o adnoddau yn yr eglwys i anfon gair y bywyd i'r holl fyd. O frodyr, tanier ni gan zel dros waith Duw ar genedloedd y ddaear. Disgyned arnom fantell y Gwaredwr ei hunan, yr hon a fedyddiodd efe a'i ddagrau, oblegid "pan welodd efe y ddinas, efe a wylodd drosti." O, meddai cenadwr unwaith, "Mae pum' can' miliwn o oncidiau yn marw o eisiau gwybodaeth! Nis gallwn, pe yr ewylhyswn, reddi i fyrr y meddwl o fod yn genadwr."

Frodyr, cyfranwn, gweddiwn, a chanwn,

"Taened gweinidogion bywyd
Iachawdwriaeth Crist ar led;
Cluded moroedd addewidion
Drosodd draw i'r rhai digred;
Aed efengyl, aed efengyl,
Ar adenydd dwyfol wynt."

2. *Gan mai Crist y Messiah yw canolbwynt gwaith Duw ar y cenedloedd, pregethu Crist yw y moddion effeithiolaf i ddwyn y gwaith i ben.*

Mae gwareiddiad, a gwleidiadaeth, a masnach, ac athroniaeth, wedi methu. Crist yw testyn mawr y weinidogaeth. Efengyl Crist yw gallu Duw er iachawdwriaeth i bob un sydd yn credu; i'r Iuddew yn gyntaf, ac hefyd i'r Grocgrwr. Tyner Crist allan o'r genadaeth, a bydd yn rhy wan i fod yn foddion i ysgwyd y cenedloedd. Tyner Crist a'i groes o'r weinidogaeth gartref, ac ni fydd digon o nerth ynddi i wynebu ar fyd sydd eto yn ngafaelion pechod a marwolaeth. Nid oes un bregeth o werth heb Grist. Gall fod tlysni yn yr iaith, barddoniaeth yn yr ardduil, nerth yn y cyfansoddiad, a hyawdledd yn y traddodiad. Ond os heb Grist, bydd heb fywyd i bechadur. Pregether Crist yn India gras-boeth, a bydd fel dyfroedd oerion i enaid sychedig. Pregether Crist yn Lapland oer, a thodda galonau rhewllyd. Pregether Crist i'r cenedloedd, ac ysgydwir y nefoedd, a'r ddaiar, a'r môr, a'r sychdir. Dyma y moddion apwyntiedig i roddi bywyd i'r byd, a llenwi y ddaiar & gogoniant yr Arglwydd.

3. *Gan mai Crist y Messiah yw canolbwynt gwaith Duw ar y cenedloedd, trwyddo ef y bydd Duw eto yn ysgwyd y cenedloedd nid adwaenant Dduw yn y dydd diweddaf.*

Nid yw pawb yn plygu i awdurdod Crist yn bresenol. Mae rhywrai yn gwrthod er pob moddion. Ni fynant gredu yn Mab Duw. Mae yr efengyl ei hunan yn arogl marwolaeth i farwolaeth iddynt. O frodyr, mae ysgwyd ofnadwy i fod ar y cenedloedd nid adwaenant Dduw ar ol hyn. Mae dydd mawr ei ddigter ef yn agoshau. O ddiwrnod tywyll i'r annuwiol! Bydd y nefoedd yn myned heibio gyda thwrf; comedau yn ymwylltio yn y gwagle diderfyn; cysawdan yn neidio fel hyrddod ar draws eu gilydd; henliau yn diffoddi; yr elfenau gan wir wres yn toddi; a moroedd yn cael eu lleibio i fyny gan wres yr oddaith ddiweddaf. O, dyma ddiwrnod y bydd Duw yn cydio yn echelau yr hen ddaiar yma, ac yn ysgwyd cenedl-

oedd cyfain, gan eu hyrddio dros glogwyni anobaith i wlad y colli tragywyddol, gan ddywedyd, "Tarawaf hwynt y naill wrth y llall, y tadau a'r meibion yn nghyd; nid arbedaf, ac ni thrugarhaf, ac ni resynaf, ond eu dyfetha hwynt."

Ond Ha! ha! gorfoledded y ddaiar, caned preswylwyr y graig; byddant hwy yn ddiogel yn nghanol y rhyferthwy ddiweddaf. Mae eu bywyd wedi eu guddio gyda Christ yn Nuw. Terfynwn yn ngeiriau y prophwyd, yr hwn a ddywed, "Rhoddwch ogoniant i'r Arglwydd eich Duw, cyn iddo ef ddwyn tywyllwch, a chyn i chwi daro eich traed wrth y mynyddoedd tywyll, a thra fyddoch yn dysgwyl am oleuni iddo efe ei droi yn gysgod angau, a'i wneuthur yn dywyllwch." Amen.

CRIST YN DIDDYMU ANGAU, AC YN DAT- GUDDIO BYWYD.

GAN Y PARCH. OWEN EVANS, WREXHAM.

“Ein Hiachawdwr Iesu Grist, yr hwn a ddiddymodd angau, ac a ddug fywyd ac anllygredigaeth i oleuni trwy yr efengyl.—2 TIm. i. 10

Un o'r pethau sydd yn rhoddi gwerth anmhrisiadwy ar yr Efengyl ydyw y goleuni dysglaer a deflir ganddi ar y sefyllfa ddyfodol. Y cwbl a allodd y dynion doethaf a fu yn y byd erioed ei gyrhaedd, trwy oleuni natur yn unig, ac heb yr Efengyl, oedd rhyw syniad tywyll y gallai fod yr *enaid* yn anfarwol; ond ni ddaeth y dychymyg lleiaf i feddwl neb o honynt erioed am i'r *corff* gael ei adgyfodi o lwch y bedd, mewn anllygredigaeth a gogoniaeth. Yr oedd yr athrawiaeth yn beth mor newydd a dyeithr yn y byd paganaidd, fel yr oedd hyd yn nod doethion Athen—prif eisteddle dysgeidiaeth y byd—yn methu dyfalu beth oedd Paul yn ei feddwl wrth son am yr adgyfodiad. (Act. xvii. 18, 32.) Ac yn wir, fe ddywedodd un o'r rhai mwyaf goleuedig o'r doethion paganaidd, fod y pwnc o anfarwoldeb yn un mor dywyll fel nad oedd gobaith i ddynion byth allu cyrhaedd sicrwydd o berthynas iddo, trwy oleuni natur yn unig; a bod yn rhaid i ryw dduw ddyfod i'r byd i hysbysu pa un a oedd byd ar ol hwn ai nad oedd, cyn y gellid cael boddlonrwydd ar y mater. Wel, y mae y testyn yn datgan fod hynny wedi cymeryd lle. Er syndod i'r holl greadigaeth am oesau diderfyn tragywyddoldeb, y mae “y gwir Dduw, a'r bywyd tragywyddol,” wedi ymddangos yn y cnawd, ac wedi “diddymu angau, a dwyn bywyd ac anllygredigaeth i oleuni trwy yr efengyl.” Mae y geiriau yn galw

ein sylw at ddwy weithred ogoneddus o eiddo y Gwaredwr, sef diddymu angau, a datguddio bywyd.

I. CRIST YN DIDDYMU ANGAU :—"Yr hwn a ddiddymodd angau."

Y mae y geiriau hyn yn ymddangos ar yr olwg gyntaf yn anghyson â'r ffaith fod dynion duwiol yn marw. Pe buasai pob credadyn yn cael ei symud o'r ddaiar i'r nesoedd mewn rhyw gerbyd tanllyd, fel Enoch ac Elias, heb brofi marwolaeth, buasai ya ddigon amlwg felly fod Iesu Grist wedi "diddymu angau." Ond yr ydym yn gwybod yn dda mai nid dypa fel y mae yn bod. Y mae duwiolion yn gorfod myned trwy yr amgylchiad annymunol o farw fel ereill : "Ac os yw Crist. ynoch, y mae y corff yn farw, o herwydd pechod. (Rhuf. viii. 10.) Ac yn wir y mae yn dda i'r byd fod saint Duw yn marw fel ereill ; oblegid pe amgen ni buasai y sail leiaf i obeithio am gadwedigaeth neb fuasai yn marw ; ond buasai y ffaith fod dyn wedi marw yn brawf sicr i'w berthynasau a'i gyfeillion ei fod wedi ei ddamnio byth. Ond gan fod pawb yn marw yn ddiwahaniaeth, y mae perthynasau llawer dyn annuwiol yn gallu cysuro eu hunain trwy obeithio ei fod wedi cael trugaredd. Eithr y cwestiwn yn awr yw, pa fodd y gellir dyweyd fod Iesu Grist wedi "diddymu angau," gan fod y duwiol fel yr annuwiol yn disgyn i briddellau oer y bedd ?

1. *Efe a ddiddymodd angau trwy y fuddugoliaeth a enillodd arno yn ei adgyfodiad oddiwrth y meirw.*—Yr oedd llawer ysgarmes wedi bod rhyngddo ag angau cyn boreu y trydydd dydd, trwy ei waith yn adgyfodi merch Jairus, mab y weddw o Nain, a Lazarus o Bethania. Gorchfygu angau megys mewn brwydr ar y maes agored yr oedd y Gwaredwr yn y ddwy wyrth gyntaf a enwyd ; ond yn Bethania y mae yn ymosod ar angau yn ei gastell a'i amddiffynfa, trwy adgyfodi Lazarus, nid yn unig o farw, ond hefyd o'r bedd. Ond yn ei adgyfodiad ei hun yr enillodd

ei fuddugolaeth fwyaf gogoneddus ar angan. Yr oedd angan wedi cael benthyg catrawd o filwyr arfog i'w gynorthwyo i gadw yr Iesu yn garcharor, a galleid meddwl na bu gan filwyr orchwyl hawa erioed na chadw corff marw yn y bedd.—ond cawsant deimlo er eu dychryn fod y gwaith yn ormod o orchest iddynt. Buasai yn annghaethol hawa iddynt rwystro i'r haul godi foren y trydydd dydd na chadw y Gwaredwr yn y bedd. "Yr hwn a gyfoddodd Duw gan ryddhan gofidiau angan: canys nid oedd bosibl ei attal ef ganddo." (Act. ii. 24.) Mae angan wedi medru gorchfegu rhyfelwyr ac Ymerawdwyr enwocaf y byd, a'u cadw yn garcharorion; ac ni lwyddodd neb o honynt erioed i gonoro angan, a dyfod allan o hen garchar tywyll y bedd. Ond wela y saer tlawd o Nazareth yn gwneyd hyn; ac efe yw yr unig un erioed a lwyddodd i ddyfod yn ol o'r bedd trwy ei allu ei hun. Nid rhyfedd ynt e i'r prophwyd ofn mewn syndod yn yr olwg arno, "Pwy yw hwn yn dyfod o Edom, yn goch ei ddillad o Bozrah? hwn sydd hardd yn ei wisg, yn ymdaith yn amllder ei rym." (Esaiah lxiii. 1.)

2. *Y mae wedi diddymu dychrynfeydd angau i raddau helaeth trwy y goleuni a daflodd arno.*—Efe ddiddymodd angan yn gyffelyb fel y mae goleuni yr haul yn diddymu y drychiolaethau a'r bwganod sydd i'w gwled mewn rhyw fanau yn y nos, medd rhai pobl ofergoelus. Meddylier am fachgenyn yn myned wrtho ei hunan, wedi iddi fyned yn llawer o'r nos, trwy gwm unig a thywyll, lle y dywedid gan rywrai fod yno rywbeth yn ymrithio i bobl weithiau. Y mae y bachgen druan yn crynnu gan ofn, a bron yn arswydo cymeryd ei anadl; ac y mae yn methu peidio taffu rhyw haner edrychiad drwg-dybus ar bob gwrthddrych o'i amgylch, er fod arno ofn edrych hefyd. O'r diwedd y mae yn gwled rhyw wrthddrych dychrynlyd yr olwg arno, yn y tywyllwch ryw ychydig latheni oddiwrtho, ac y mae yn credu yn y fan mai yr ysbryd y clywsai son am dano ydyw.

Y mae y fath ias o ddychryn yn cerdded drosto nes y mae ei galon yn dychlamu o'i lle, a'i wallt yn sefyll yn syth, tra y rhed tuag adref mor gyflym a dystaw ag y medr; ac y mae arno ofn edrych yn ol rhag fod y ddrychiolaeth yn ei ymyl, a braidd nad yw yn dychymygu ei fod yn teimlo llaw oer yr ysbryd ar ei ysgwydd. Ond y mae bachgen arall yn myned trwy yr un cwm, ac heibio i'r un gwrth-ddrych, boreu dranoeth, yn hollol ddiarswyd; a hyny am fod goleuni yr haul wedi diddymu y ddrychiolaeth, trwy ei ddangos yn ei liw priodol. Erbyn ei weled wrth oleu dydd nid oedd yr ysbryd, wedi yr holl ddychryn a barodd i'r bachgen, druan, yn ddim ond hen geubren digon diniwed. Felly yr oedd angau yn ymddangos i Hezeciah, ac ereill, yn beth llawer mwy dychrynlyd, wrth edrych arno yn nhywyllwch nos yr hen oruchwyliaeth, nag yr ymddangosai i Paul wrth edrych arno yn ngoleu. "Haul cyfiawnder." Dangosodd Iesu Grist yn amlwg nad yw marw yn ddiwedd ar ddyn; ond mai hŷn esmwyth ydyw i'r saint; a bod eu heneidiau yn myned i ogoniant a dedwyddwch yn uniongyrchol yn angau, a'u cyrrff i gael eu hadgyfodi o lwch y bedd i fywyd anfarwol yn y dydd diweddaf. Fel hyn, trwy ddangos pa beth yw, a pha beth nad yw marw i'r saint, fe ddiddymodd Crist lawer o'i ddychrynfeydd.

3. *Y mae wedi amddifadu angau o'i allu i wneuthur unrhyw niwed gwirioneddol i'r rhai a gredant ynddo.*—Mae y gair "diddymu" yn y testyn yn arwyddo gwneyd angau yn ddiffrwyth a dirym. Y mae angau bellach fel hen gawr creulawn wedi ei daro â'r parlys, nes ei wneyd yn hollol ddiffrwyth, fel nad oes achos i'r gwanaf o blant Duw ei ofni. "Colyn angau yw pechod." Ei cholyn sydd yn gwneyd y sarff yn beryglus. Pe tynid ymaith ei cholyn byddai mor ddiniwed â'r golomen. A'r un modd am angau: nis gall yntau wneyd gwir niwed i neb o'r rhai y mae eu pechodau wedi eu tynu ymaith trwy faddeuant a sancteiddhad. Gan

mai pechod sydd yn arfogi angau, ac yn ei wneyd yn ber-yglus, a chan fod Crist wedi dileu pechod trwy ei aberthu ei hun, gellir yn dra phriodol ddyweyd ei fod wedi "diddy-mu angau." Y mae wedi ei ddiddymu yn yr un ystyr ag y diffoddwyd angerdd y tân i'r tri llanc yn Babylon. Nid diffodd y *fflam* a wnaed yn yr amgylchiad rhyfedd hwnw, ond gwneyd y tân yn ddieffraith, fel yr oedd y tri llanc yn gallu rhodio, gyda "dull y pedwerydd," yn nghanol y tân, mor ddedwydd â phe buasent yn rhodio yn nghanol y blodau yn yr ardd. Y mae Crist wedi diddymu angau fel y diddymir y gelyn pan y llwyddir i'w wneuthur yn gyfaill. Nid yw y *dyn* yn cael ei ddiddymu yn yr amgylchiad hwnw—ond y mae y *gelyn* yn cael ei ddiddymu. Felly am angau, er nad yw yr amgylchiad wedi ei ddiddymu, eto y mae y peth oedd yn deilwng o'r enw angau yn yr amgylchiad wedi ei ddiddymu, fel nad yw duwiolion byth yn marw yn ystyr briodol y gair. "Yn wir, yn wir, meddafi chwi," ebe y Gwaredwr, "os ceidw neb fy ymadrodd i, *ni wel efe farwolaeth yn dragywydd*. (Ioan viii. 51.) Nid *marw* y mae y saint, ond *huno*, fel y dengys yr apostol wrth ysgrifenu at y Thessalonïaid: "Ond ni ewyllysiwn, frodyr, i chwi fod heb wybod am y rhai a *hunasant*, na thristaech megys ereill, y rhai nid oes ganddynt obaith; canys os ydym yn credu *farw* Iesu, a'i adgyfodi; felly y rhai y *hunasant* yn yr Iesu, a ddwg Duw hefyd gydag ef." (1 Thes. iv. 13, 14.) Y mae yn dra theilwng o'n sylw fod yr apostol yn dyweyd yma mai *marw*, ac nid *huno*, a wnaeth Iesu, ac o'r tu arall, mai *huno*, ac nid *marw*, y mae y saint. Yr oedd Crist yn marw yn aberth, ac nid yn ferthyr—yr oedd efe yn marw dan gyfrifiad o bechodau dynion; canys "Yr Arglwydd a rodde arno ef ein hanwiredd ni i gyd." (Esaiah liii. 6.) Ac felly yr oedd rhywbeth yn annrhaethol fwy dychrynlyd yn ei angau ef nag sydd yn yr amgylchiad i'w bobl; a dyna yr achos ei fod ef yn teimlo y fath arswyd a dychrynfeydd

with wynebu marw, tra yr ydym yn darllen am lawer merthyr yn rhoddi ei fywyd i lawr dan ganu a gorfoleddu. Yr oedd Iesu yn *marw* yn llawn ystyr y gair; ond nid yw angau ond *hun* esmwyth i'r saint. Ni raid i'r duwiol, gan hyny, ofni marw mwy nag y rhaid iddo ofni tynu am dano, a myned i'r gwely i gyagu a gorphwys pan yn teimlo yn flin a lluddedig, ar ol llafur caled. Ond y mae plant yn aml yn anfoddlawn i dynu am danynt, a myned i'r gwely, yn enwedig os byddant yn gorfod myned heb ganwyll. A'r un modd am blant Duw,—nid ydynt hwythau “yn chwenych en diosg;” ac y mae arnynt ofn myned i'r gwely os byddant yn gorfod myned iddo yn y tywyllwch am eu cyflwr; y mae llawer un yn gorfod myned felly yn gerydd arno am ei fawgrellu a'i anffyddlondeb. Y mae pawb o'r saint yn *marw* yn ddiogel; ond nid ydynt oll yn marw yn ddedwydd.

4. *Y mae Crist wedi rhoddi sicrwydd y bydd iddo hysp ddyrchwelyd ymerodraeth angau, a rhyddhau ei garcharorion yn y dydd diweddaf.*—Y mae y peth mer sicr a phe buasai eisoes wedi ei gyflawni. Adroddir am un breinin, iddo ar ei eagyniad i'w orsedd, agoryd holl garcharan y deyrnas, a rhyddhau yr holl garcharorion; ac yna iddo ddyweyd, “O! na allwn agoryd yr holl feddan eto, a chyfodi yr holl feirw sydd yn mynwentydd y deyrnas.” Ond y mae boreu gegoneddus i wawrio pan y gwna ein Gwaredwr ni hyny. Clywch ei eiriau: “O law y bedd yr achubaf hwynt; oddiwrth angau y gwaredaf hwynt; byddaf angau i ti, O angau; byddaf dranc i ti y bedd.” (Hos. xiii. 14.) Yr oedd gan Crist erioed *allu* i ddinystrio angau; eithr ni buasai yn weddus i hyny gael ei wneuthur heb i lawn gael ei roddi; ond trwy ei ymgnewdoliad a'i farwolaeth efe a enillodd *hawl* ddiambheuol i ryddhau garcharorion angau, a thrwy ei wyrthiau a'i adgyfodiad y mae wedi rhoddi i ni *arnes* y bydd iddo wneuthur hyny. Llyncir angau mewn

buddugoliaeth. (1 Cor. xv. 54.) Y mae angau wedi llyncu oes ar ol oes, a chenedlaeth ar ol cenedlaeth, ac y mae yn debyg y bydd iddo yn ei wanc anniwall lyncu cenedlaethau lawer eto; ond fe'i llyncir yntau o'r diwedd. Fel y mae y môr yn ei gyuddaredd yn llyncu y *wreck* o'r golwg i'r dyfnlder, ac yn cau ar ei ol, heb adael dim olion o hono ar wyneb yr eigion, felly y llyncir marwolaeth gan fywyd yn moreu yr adgyfodiad; ac ni bydd dim mwy o ôl cystudd na marw ar gyrff y saint, yn dyfod i fyny o'r bedd, nag sydd ar angelion Duw eu hunain. Ac nid cyfodi o'r bedd am dymhor i fyned i lawr iddo ailwaith, fel Lazarus o Bethania, y byddant, ond adgyfodi i fywyd anfarwol.

“Ni bydd wedi'n son am farw,
Gair o son am frenin braw;
Nid oes mo lyth'renau 'i enw
Yn ngeirlyfrau'r byd a ddaw.”

“Canys nis gallant farw mwy: oblegid cyd-stâd ydynt â'r angelion; a phlant Duw ydynt, gan eu bod yn blant yr adgyfodiad.” (Luc xx. 39.)

II. CRIST YN DATGUDDIO BYWYD:—“Ac a ddug fywyd ac anllygredigaeth i oleuni trwy yr efengyl.”

1. *Mae wedi rhoddi sicrwydd diamheuol fod dynion i fyw byth mewn byd dyfodol.*—Tywyll a chymysglyd iawn, fel y sylwyd, oedd syniadau yr athronwyr paganaidd am sefyllfa ddyfodol. Yr oedd llawer o honynt, y mae yn wir, yn gogwyddo i gredu fod yr enaid yn arfarwol, ond nid oedd ganddynt un sicrwydd ar y mater; canys nid oedd neb erioed wedi dyfod yn ol o dragwyddoldeb i ddyweyd wrthynt yn bendant fod byd arall. Yr oedd eu tybiaeth hwy am sefyllfa ddyfodol, yn gyffelyb i'r dybiaeth sydd gan lawer o seryddwyr ac athronwyr ein dyddiau ni fod creaduriaid rhesymol yn byw yn y llenad. Gall fod llawer yn gogwyddo i gredu hyn; ond nid oes neb yn gwybod hynny gyda sicrwydd. Ond pe gallai rhywun ddyfeisio yspien-

ddrych (*telescope*) digon cryf, fel y gellid wrth dremio trwyddo, ar noson glir, weled dinasoedd a themlau yn y lleuad, fe brofai hyny y mater tu hwnt i bob dadl fod yno greaduriaid rhesymol yn preswyllo. A phwy a wŷr na lwyddir i wneyd yspienddrychau mor gryffion yn y man, nes y bydd trigolion y byd yma, mewn oesau dyfodol, yn gallu gweled trigolion y lleuad, os oes yno drigolion hefyd, yn trin eu meusydd a'u gerddi? Beth bynag am hyny, y mae Iesu Grist wedi gwneyd yspienddrych sydd wedi dwyn y byd a ddaw, a'i olygfeydd rhyfedd, i'n golwg. Dyna ydyw dammeg y goludog a Lazarus. Wrth edrych trwy ddrych y ddammeg hon yr ydym yn gweled y ddwy sefyllfa dragwyddol, o wobr a chosp, yn y byd ysbrydol. Fel hyn y mae Iesu Grist wedi dyfod a'r byd arall i olwg y byd yma; ac wedi rhoddi y sicrwydd cryfaf o anfarwoldeb yr enaid, ac adgyfodiad y meirw.

2. *Y mae Iesu Grist wedi gwneyd athrawiaeth fawr anfarwoldeb yn llawer mwy eglur a goleu nag ydoedd dan yr Hen Destament.*—Mae yr ymadrodd “dwyn i oleuni” yn y testyn yn arwyddo, nid datguddio yr hyn oedd o'r blaen yn anadnabyddus, ond gwneyd yr hyn oedd eisoes yn adnabyddus, yn fwy amlwg. Mae yn ddigon eglur debygid, oddiwrth amryw ranau o'r ysgrythyrau sanctaidd, fod duwiolion yr hen oruchwyliaeth yn credu yr athrawiaeth o anfarwoldeb yr enaid, ac adgyfodiad y meirw; ond eto, cyf-yng ac amherffaith iawn oedd eu gwybodaeth hwy, ar y goren am fyd dyfodol. Yr oeddynt hwy yn edrych dros afon ddofn marwolaeth, ar gyffiniau “y wlad well,” wrth oleuni gwanaidd y lloer a'r ser, ac felly yr oll a welent oedd rhyw

“ ——— eillio gwan,

O'i glanau bythol wyrdd,

Lle'r hongia sypiau grawnwin per,

Ar goed anfarwol fyrdd.”

Ond yr ydym ni yn cael edrych arni wrth oleu "Haul Cyflawnder." "Chwychwi oll, plant y goleuni ydych, a phlant y dydd." (1 Thea. v. 5.) Y mae Iesu Grist trwy yr efengyl wedi rhoddi i ni ddatguddiad eglur a goleu o adgyfodiad y meirw, natur ac elfenau dedwyddwch y nef, ei dragywyddol barhad, y modd y mae wedi ei bwrcasu, y cymhwysderau angenrheidiol er ei fwynhau, a'r ffordd i ddyfod i feddiant o hono, &c. Y mae yn wir nad yw gogoniant y nef wedi ei gyflawn ddatguddio; canys "nid amlygyd eto beth a fyddwn." (1 Ioan iii. 2.) Y mae dedwyddwch a gogoniant y nef mor fawr fel yr oedd yn amhosibl cael geiriau a chydmariaethau digon cryfion ac ardderchog i'w osod allan yn llawn; ac ni buasai yn weddus a phriodol gwneyd hyn ychwaith pe buasai yn bosibl; canys fel y mae llygaid y baban bach yn rhy weiniaid i oddef tanbeidrwydd yr haul, felly yr ydym ninau, tra yn y cnawd, yn rhy weiniaid i ddal datguddiad llawn o'r gogoniant sydd fry. Yn briodol y dywedodd y bardd :

"Nis gallaf tra yma yn y cnawd,
Ddim dyodde'r gogoniant sydd fry,
Mae llewyrch wynebpryd fy mrawd,
Yn llawer rhy ddysglaer i mi."

Ond y mae cymaint ag oedd yn angenrheidiol i ni ei wybod am y sefyllfa ddyfodol wedi ei ddatguddio yn oleu i ni yn yr efengyl.

3. *Daeth Iesu Grist a bywyd ac anllygredigaeth i oleuni trwy yr hyn a gymerodd le ar fynydd y gweddnewidiad.*— "Ac fel yr oedd efe yn gweddio, gwedd ei wynebpryd ef a newidiwyd, a'i wisg oedd yn wen ddysglaer. Ac wele, dau wr a gyd-ymddangosodd âg ef, y rhai oedd Moses ac Elias. Y rhai a ymddangosasant mewn gogoniant, ac a ddywedasant am ei ymadawiad ef, yr hwn a gyflawnai efe yn Jerusalem." (Luc ix. 29—31.) Yr oedd Moses wedi marw, ar fynydd Nebo, heb neb ond Duw a'i angelion yn agos ato, er

ys tua phymtheg cant o flynyddoedd cyn hyn; ac yr oedd Elias wedi ymadael â'r byd yma mewn cerbyd tanllyd, er ys yn agos i fil o flynyddoedd. Ond wele y ddau brophwyd enwog, ar ol bod o'r byd yma am gynifer o ganrifoedd, yn "ymddangos mewn gogoniant," ar ryw fynydd uchel yn Galilea, noswaith y gwedddnewidiad. Y mae hyn yn brawf eglur a phenderfynol fod byd ar ol hwn; a bod y saint sydd wedi gadael y ddaiar yn bod eto; ac nad ydynt wedi syrthio i ryw sefyllfa o gwsg a dideimpladrwydd ychwaith. Awgrymir yma hefyd fod teulu y nef yn hysbys o helyntion ac amgylchiadau yr eglwys ar y ddaiar. Mae yn debyg iawn fod mwy o gymundeb rhwng y byd ysbrydol â'r byd yma nag ydym ni erioed wedi ei feddwl. Mae y ffaith i'r tri dysgybl oedd gyda'r Iesu ddyfod rywfodd i adnabod Moses ac Elias, er nad oeddynt wedi eu gweled erioed o'r blaen, yn profi y bydd y saint yn y nef, nid yn unig yn adnabod y rhai a adwaenent ar y ddaiar, ond y deuant i adnabod ereill hefyd na welsant erioed mo honynt yn y byd yma. Yr oedd y gwedddewidiad yn gysgod o ail ddyfodiad Crist, ac yr oedd gwaith Moses ac Elias yn ymddangos gydag ef, mewn gogoniant, yn batrwn o ymddangosiad ei bobl gydag ef yn y dydd hwnw, "Pan ddel efe i'w ogoneddu yn ei saint, ac i fod yn rhyfeddol yn y rhai oll sydd yn credu." (2 Thes i. 10.) Bydd y rhan fwyaf o'r dyrfa ogoneddus, fydd gyda'r Iesu yn y dydd hwnw, fel Moses, wedi marw a bod yn y bedd; ond bydd yno hefyd lawer ereill, fel Elias, wedi eu cyfnewid a'u hysbrydoli heb brofi marwolaeth. Yr oedd gogoniant corff yr Iesu hefyd ar fynydd y gwedddnewidiad yn ddangosiad o'r gogoniant â phau un y gwisgir cyrff y saint yn moreu yr adgyfodiad. Dyna ydyw marw i'r dyn duwiol, tynu yr hen dŷ pridd gwael yma i lawr i'w ail adeiladu yn balas godidog; ac os myneti, Gristion, weled *plan* dy dŷ newydd, edrych ar gorff dy Waredwr ar fynydd y gwedddnewidiad, pan oedd "ei wyneb

yn dysgleirio fel yr haul, a'i ddillad cyn wuned â'r goleuni." Dyna y cynllun wrth ba un y mae dy gorff dithau i gael ei ffurfio: "Yr hwn a gyfnewidia ein corff gwael ni, fel y gwneled ef yr un ffurf â'i gorff gogoneddus ef, yn ol y nerthol weithrediad trwy yr hwn y dichon efe, ie, ddarostwng pob peth iddo ei hun." (Phil. iii. 21.)

4. *Daeth yr Arglwydd Iesu a bywyd ac anllygredigaeth i oleuni trwy ei adgyfodiad a'i esgyniad ei hun.*—Yr oedd rhai wedi eu hadgyfodi cyn iddo ef ddyfod i fyny o'r bedd; ond efe oedd y cyntaf erioed a adgyfododd i beidio marw mwy. Rhyw hen ogof dywyll a dychrynlyd oedd y bedd o'r blaen, ac er fod ambell un wedi dyfod oddiyno yn ol, yr oeddynt wedi dyfod allan yr un ochr ag yr aethent i mewn, sef yn ochr marwoldeb. Ond nid felly am Grist: yr ochr draw i'r bedd, sef ochr anfarwoldeb, y daeth efe allan; a byth er boreu ei adgyfodiad ef, y mae goleu clir i'w weled trwy *dunnel* y bedd. Yr un corff oedd ganddo ef ar ol ei adgyfodiad, ag oedd ganddo cyn marw; pe amgen nis gallasai ei ddysgyblion ei adnabod, ond ar yr un pryd, y mae yn amlwg oddiwrth ei hanes, fod ei gorff yn dra gwahanol ar ol dyfod i fyny o'r bedd i'r hyn ydoedd o'r blaen. Cydymffurfiai â deddfau y byd yma; ond dangosai yn amlwg nad ydoedd mwyach o dan rwymedigaeth i wneuthur hyny. Nid ydoedd mwyach yn weledig i lygaid o gnawd ond pan y byddai yn dewis *ymddangos*. Medrai fwyta pan y byddai yn ewyllysio; ond nid oedd arno yn awr eisian ymborth i gynnal ei natur, fel cynt. Yr oedd yn gallu ymddyrchafu hefyd oddiar y ddaiar, ac esgyn i'r nef. Gellid meddwl oddiwrth ei hanes i'w gorff gael ei ysbrydoli mewn rhan yn ei adgyfodiad, ond mai yn ei esgyniad y perffeithiwyd y cyfnewidiad. Ymddengys fod ganddo ddau wirionedd pwysig i'w dysgu i'r dysgyblion, trwy ei wahanol ymddangosiadau iddynt yn y deugain niwrnod, sef fod yr un corff ag a gleddir i gael ei adgyfodi; ond y bydd y corff dynol

yn llawer mwy galluog a gogoneddus ar ol yr adgyfodiad nag ydyw yn bresenol. Wedi i'r Gwaredwr fod yn weledig i'w ddysgyblion dros ddeugain niwrnod ar ol adgyfodi o'r bedd; a dywedyd y pethau a berthynent i deyrnas Dduw, "efe a'u dug hwynt allan hyd yn Bethania; ac a gododd ei ddwyllaw, ac a'u bendithiodd hwynt. Ac fe a ddarfu, tra yr oedd efe yn eu bendithio hwynt, ymadael o hono ef oddiwrthynt, ac efe a ddygwyd i fyny i'r nef." Luc. xxiv. 51, 52. Mae yn deilwng o'n sylw iddo fyned ymaith tra yr ydoedd ar ganol bendithio; ac os gofynir, Paham na buasai yn aros nes gorphen cyn cychwyn? Gellir ateb—Y buasai heb adael y ddaiar eto pe gwnaethai hyny; canys y mae yn parhau i fendithio o hyd. Yr oedd yno ereill wedi myned i'r nefoedd yn y corff o'i flaen ef, sef Enoch ac Elias. Ond nid oedd eu cyrff hwynt erioed wedi bod yn y bedd; eithr y mae yn y nefoedd yn awr un corff o leiaf wedi bod yn y bedd. Yr oedd Crist yn ei weinidogaeth yn dysgu athrawiaeth yr adgyfodiad, ac yn addaw adgyfodi ei bobl yn y dydd diweddaf; ac yn ei adgyfodiad a'i esgyniad ei hun, y mae yn rhoddi prawf diamheuol fod ei athrawiaeth yn wir, a'i fod yn alluog i gyflawni ei addewid. Yr oedd efe hefyd yn adgyfodi ac yn esgyn fel Pen ei eglwys, a Chynnyrcholydd ei bobl, ac y mae ei adgyfodiad a'i esgyniad ef, gan hyny, yn wystl ac yn ernes o adgyfodiad a gogoneddiad ei bobl: "Eithr yn awr, Crist a gyfodwyd oddiwrth y meirw, ac a wnaed yn flaen-ffrwyth y rhai a hunasant. Canys gan fod marwolaeth trwy ddyn, trwy ddyn hefyd y mae adgyfodiad y meirw. Oblegid megys yn Adda y mae pawb yn meirw, felly hefyd yn Nghrist y bywheir pawb. Ac megys y dygasom ddelw y daiarol, ni a ddygwn hefyd ddelw y nefol." (1 Cor. xv. 20—22, a'r 49.)

ADDYSGIADAU.

1. *Fod yr athrawiaeth fu dan sylw yn tueddu i gymed-rolï ein galar ar ol cyfeillion duwiol.*—"Ond ni ewyllysiwn, frodyr, i ehwi fod heb wybod am y rhai a hunasant, na thristâoch, megys ereill y rhai nid oes ganddynt obaith. Canys os ydym yn credu farw Iesu, a'i adgyfodi; felly y rhai a hunasant yn yr Iesu, a ddwg Duw hefyd gydag Ef." 1 Thes. iv. 13, 14. Nid yw Cristionogaeth yn gwahardd i ni alaru yn gymedrol ar ol ein cyfeillion a'n ceraint anwyl a hoff. Yn lle beio Mair a Martha am wylo ar ol eu brawd, "yr Iesu a wylodd," gyda hwynt. Ond nid yw duwiolion i "dristâu megys ereill, y rhai nid oes ganddynt obaith," sef fel y paganiaid druin sydd heb wybod dim am adgyfodiad y meirw. Yr oedd y paganiaid, fel y gallesid dysgwyl, yn edrych ar y bywyd yma fel dydd, ac ar angau fel nos dragywyddol; ac yn ganlynol yr oeddynt yn arfer claddu llwch eu cyfeillion yn nyfnder y nos, mewn lleoedd unig ac annghyfanedd; a hyny, yn nghanol yr arwyddion dwysaf o alar ac anobaith. Ond fe gynyrchodd yr efengyl ohwyldroad trwyadl yn syniadau y Cristionogion cyntefig am angau a'r bedd. Edrychent hwy ar farwolaeth eu brodyr a'u cyfeillion fel genedigaeth i fyf, ac i fywyd, uwch a gwell; ac edrychent ar y bywyd pesenol fel nos, a'r bywyd dyfodol fel dydd dysglaer a digwmwl; o ganlyniad byddent yn arfer claddu ei cyfeillion ar godiad yr haul. Ac yn lle gwneyd y lleisiau mwyaf torcalonus, fel y paganiaid, byddent yn canu Salmau wrth fyned tua'r bedd, ac yn taenu blodau bythol wyrdd ar y bedd. Claddent eu brodyr hefyd yn ymyl yr addoldai lle buasant yn cyd-addoli gyda'u gilydd, i arwyddo eu bod yn credu nad oedd angau yn tori y berthynas rhwng y saint byw a'r saint meirw. Y fath gysur i ninau yn nghanol ein galar a'n hiraeth, wrth gladdu cyfeillion, ydyw y sierwydd sydd genym y cânt eu hadgyfodi yn y dydd

diweddaf, a'r gobasth sydd genym y cawn eu hail gyfarfod eto yn y nef. Pe buasai y Gwardwr yn dyfod gyda ni yn bresenol i'r mynwentydd, ac yn rhoddi ein cyfeillion yn ol i ni o law y bedd, fel y rhoddodd Lazarus yn ol i'w chwiorydd, buasai hyny yn beth mawr iawn. Ond cawn beth mwy na hyny yn y man. Yn lle en cael yn ol o'r bedd fel yr aethant i lawr, mewn corff gwael, ac agored bob dydd i farw drachefn, a'u cael i fyw gyda ni am ychydig amser mewn byd sydd yn llawn o bechod a gofid, cawn hwynt i fyny o'r bedd, yn y dydd diweddaf, mewn corff ysbrydol, anfarwol, a gogoneddus, a chawn fwynhau eu cymdeithas dros byth, mewn byd lle na bydd na phechod na phoen. "Am hyny diddenwch eich gilydd â'r ymadroddion hyn." (1 The. iv. 18.)

2. *Fod cyfaddusrwydd yn yr efengyl i ryddhau credinwyr oddiwrth ofn marw.*—Gan fod Iesu Grist wedi diddymu "brenin y dychryniadau," nid oes achos i'r saint ei ofni mwyach. "Oblegid hyny, gan fod y plant yn gyfranogion o gig a gwaed, yntau hefyd yr un modd a fu gyfranog o'r un pethau; fel trwy farwolaeth y dinystriai efe yr hwn oedd â nerth marwolaeth ganddo, hyny yw, diafol; ac y gwaredai hwynt y rhai trwy ofn marwolaeth oeddynt dros eu holl fywyd dan gaethiwed." (Heb. ii. 14, 15.) Ni hoffai neb o honom gymeryd sarff yn ei fynwes, a'i chosleidio, er gwybod fod ei cholyn wedi ei dynu, a'r un modd nid yw gras byth yn dwyn natur i hoffi angau ynddo ei hun; ond y mae gras yn alluog i'n dyrchafu i brofiad dedwydd y Salmydd, pan y dywodai, "Ie, pe rhodiwn ar hyd glyn cysgod angau, nid ofnaf niwed: canys yr wyt ti gyd â mi; dy wialen a'th ffon a'm cysurant." (Salm. xxiii. 4.)

3. *Fod yn gweddi i ni ddyfal geisio y bywyd y mae yr efengyl yn ei ddatguddio.*—Mae gan ddynion ryw ymlyniad rhyfedd wrth y bywyd naturiol yma, erei holl ofidiau; ond beth am gael byw byth mewn gwlad heb ddim pechod, na

phoen, na thlodi, na thristwch, na marw? Pe buasai rhyw wlad felly wedi ei darganfod yn rhywle ar y ddaiar, ni buasai fawr o waith perswadio a chymhell ar neb o honom i ymfudo iddi. Ond gwlad felly yw yr un y mae yr efengyl yn ei datguddio i ni. Fel y dywedai “tywysog y duwinyddion”—Dr. Owen, ar ei wely angau, pan oedd ei ysgrif-was yn dechreu llythyr yr ei enw at gyfaill anwyl i'r duwinydd enwog, trwy ddyweyd, “Anwyl gyfaill, yr wyf eto ar dir y byw.” “Na,” meddai yr awdwr dysgedig, a'r Cristion duwiolfrydig, “pediwch a dyweyd fel yna; ond dywedwch fel hyn: “Anwyl gyfaill, yr wyf eto *ar dir y meirw*; ond yr wyf yn dra hyderus y byddaf yn fuan bellach *ar dir y byw*”—yn ngwlad y bywyd tragywyddol. Bydded i ninau ddangos yn eglur ein bod yn chwenych ac yn ceisio gwlad, a hono yn wlad well, ac yn un nefol. (Heb. xi. 14—16.)

4. *Fod o bwys mawr i ni fyw yn y byd yma fel deiliaid byd arall.*—Mor resynus yw meddwl fod miloedd o ddynion sydd & Gair Duw yn eu dwylaw, yn byw, er hyny, fel paganiaid, i.e. heb feddwl mwy am fyd arall na'r anifeiliaid a ddifethir. Bydded i ni edrych & llygad ffydd, trwy ddrych yr efengyl, “ar y pethau ni welir” & llygaid o gnawd. Rhodiwn wrth ffydd, ac nid wrth olwg. (2 Cor. v. 7.) Bydded ein hymarweddiad yn y nefoedd; rhoddwn ein serch ar y pethau sydd uchod; plygwn o flaen nerthoedd y byd a ddaw; “a rhodiwn, fel pe byddai, ar lan cefnfor mawr tragywyddoldeb, gan ymwrando & swn ei ddyfroedd nes yr elom yn fyddar i bob swn arall.”

TYNERWCH A GRASLONRWYDD GORUCHWYLIAETH Y TESTAMENT NEWYDD, MEWN CYMHARIAETH I ORUCHWYLIAETH YR HEN TESTAMENT.

GAN Y PARCH. ROBERT THOMAS, BANGOR.

“A'i ddysgybllon ef, Iago ac Ioan, pan welant, a ddywedasant, Arglwydd, a fyni di ddywedyd o honom am ddyfod tân i lawr o'r nef, a'u difa hwynt, megys y gwnaeth Elias? Ac Efe a drôdd, ac a'u ceryddodd hwynt; ac a ddywedodd, ni wyddoch o ba ysbryd yr ydych chwi. Canys ni ddaeth Mab y dyn i ddystrywio eneidiau dynion, ond i'w cadw. A hwy a aethant i dref arall.”—Luo ix. 54—56.

Cymerodd yr amgylchiadau a ddarlunir yn y *paragraph* hwn le yn agos i derfyn gweinidogaeth gyhoeddus Iesu Grist —“pan gyflawnwyd y dyddiau y cymerid ef i fyny”—yn nhalaeth Samaria, fel yr oedd Iesu a'i ddysgybllion yn tramwyrwy y dalaeth hono i Jerusalem. Pregethwr teithiol oedd Iesu Grist. Daeth Ef i'r byd i sefydlu goruchwyliaeth y Testament Newydd, ac yr oedd yn anhebgorol angenrheidiol iddo deithio ar hyd a lled y wlad, i wneuthur egwyddorion yr oruchwyliaeth newydd yn hysbys i'w gydwladwyr. Rhaid i bob diwygiwr deithio llawer, i sefydlu ei egwyddorion mewn gwlad; ond pan wneler hyny, mae teithio llawer i bregethu, er yn dra manteisiol dan rai amgylchiadau, yn dyfod yn llai angenrheidiol nag o'r blaen. Felly Iesu Grist a “gerddodd oddiamgylch gan wneuthur daioni;” ac i ba gymydogogaeth bynag y cyfeiriai ei gamrau, yr oedd bendithion tymhorol ac ysbrydol yn cydymymud gydag Ef, fel awelon o fywyd, drwy y wlad. Trugaredd i gymydogogaeth oedd clywed swm ei draed Ef yn neshau i'w chyffiniau. Byddai y wlad, a ruddfanai ac a ocheneidiai o'i flaen, yn canu ac yn

gorfoleddu o'i ôl, gan luaws y bendithion a dderbyniasai o'i law, wrth iddo fyned trwodd. Ond dyma daith ddiweddaf Iesu Grist o Galilea i Jerusalem wedi dyfod. Gadawsai Galilea am y tro diweddaf y waith hon ; a bu raid iddo adael y dinasoedd " yn y rhai y gwnaethid y rhan fwyaf o'i weithredoedd nerthol Ef," heb iddynt edifarhau, wedi y cyfan. Pwy a all ddarlunio teimladau y Gwardedwr, yn ei ymadawiad â'r parth hwnw y tro hwn ? Ei bregeth olaf wedi ei thraddodi, a'i wyrth olaf wedi ei chyflawni, a'r trigolion eto yn nghadwynau cryfion dideimladrwydd ac anghrediniaeth. Peth difrifol ydyw i bregethwr, o deimladau llai eu nerth na'r eiddo ef, ddisgyn o'r areithfa, ac yn gwybod ei fod wedi pregethu ei bregeth olaf, mewn ardal lle y pregethodd lawer ; a pheth difrifol ydyw i wrandawr efengyl godi o'i eisteddle, a rhoddi ei droed dros drothwy capel, ac ar yr un pryd yn credu na rydd byth mo'i droed dros y trothwy hwnw mwy. Diau fod teimladau Iesu Grist, wrth adael Galilea y tro hwn, yn annarluniadwy. I Jerusalem yr oedd yn myned. Dinas Dafydd ei dad, dinas y Brenin mawr, oedd y ddinas hono. Teithiasai efe lawer iddi yn ystod ei oes. Ac os oedd llanerch ar y ddaiar yn fwy dyddorol iddo na'i gilydd, Jerusalem oedd y llanerch hwnw. Yno y cymerasai Simeon ef yn ei freichiau, yn faban bach. Yno y cawsai ei rieni ef, wedi hyny, " yn nghanol y doctoriaid, yn gwrandaw arnynt, ac yn eu holi hwynt." Yno yr oedd " tŷ ei Dad ;" yno y buasai yr arwydd o'r presenoldeb Dwyfol, yn aros rhwng y cerubiaid, lawer oes ; yno yr oedd yr offeiriadaeth, a'r aberthau, y rhai oeddynt gysgodau o hono ef. Yno yr oedd Gethsemane, Calfaria, a'r bedd oedd i dderbyn ei gorff sanctaidd ef ; yno yr oedd ef i fyned trwy ei ddyoddefiadau llymaf ; ac yno yr oedd i farw. Gwyddai ef y pethau hyn oll. Gwelai y cwmwl du yn ymgasglu ; clywai y taranau yn rhuo oddi-draw. Yr oedd-ing yr ardd, y bradychu, y dirmyg, y goron ddrain, y fflangella, a chyfyngderau y croeshoeliad, i gyd yn

hysbys iddo ef ; ond, medd y *paragraph* hwn, "yntau a roddes ei fryd ar fyned i Jerusalem," gan wrol wynebu y dymhestl yn angerdd ei nerth, fel yr oedd yn gweddu i Fab Daw, a Gwaredwr pechaduriaid, i wneuthur.

Arfer Crist wrth deithio fyddai anfon cenadau o flaen ei wyneb, i barotoi ymborth a lletty iddo ef a'i ganlynwyr ; ac i hysbysu i drigolion y dinasoedd a'r ardaloedd yr ymwelid â hwy, os oedd yn mhliith y preswylwyr ddeillion, cloffion, byddariaid, neu fudion, neu wahangleifion, neu rai wedi eu meddiannu gan gythreuliaid, fod y Meddyg mawr a allai eu hiachau â gair o'i enau yn dyfod heibio, ac yn barod i fod at eu gwasanaeth yn rhad. Felly y gwnaeth efe y tro hwn. Anfonodd genadau i dref yn perthyn i Samaria i barotoi iddo ef. Ond yr oedd dadleuon mawrion rhwng yr Iuddewon a'r Samariaid yn nghylch y fan lle y dylasid addoli. Gwel Ioan iv. Mynai yr Iuddewon mai Jerusalem oedd y lle y dylasid addoli ynddo, yn ol ordeiniad Daw ei hun ; ond mynai y Samariaid mai ar eu mynydd hwy, Gerizim, yr oedd yn rhaid addoli : a phan ddeallasant fod Iesu am fyned heibio eu teml hwy, i Jerusalem, i'r wyl, ni dderbynient ef i dŷ oblegid hyny ; er y buasai yn drugaredd i'r dref i Grist roddi ei droed ar ei heol, a chawsai ei gwaredu ganddo oddiwrth bob anhwyyl a finai y preswylwyr. Ond, na ! os oedd efe am fyned i Jerusalem i addoli, ni cha'i ef na'i ganlynwyr letty gan y Samariaid rhagfarnllyd hyn.

Iago ac Ioan, yn gweled eu Hathraw yn cael ei drin felly gan yr hereticiaid hyny, a deimlent eu drwg nwydau yn cynhyrfu ; a chan gofio fod Elias wedi galw am dân o'r nefoedd i ddinystrio y milwyr a anfonasai brenin Israel i'w ddal ef, a ofynasant i'r Iesu gan ddywedyd, "Arglwydd a fyni di ddywedyd o honom am ddyfod tân i lawr o'r nef, a'u difa hwynt, megys y gwnaeth Elias?" Cais llawn o ysbryd erledigaeth a dialedd oedd hwn ; ond yr Iesu "a drodd, ac a'u ceryddodd hwynt ; ac a ddywedodd, Ni wyddoch o ba ysbryd yr

ydych chwi. Canys ni ddaeth Mab y dyn i ddystrywio eneidiau dynion, ond i'w cadw." Yna ymadawodd ef a'i ganlynwyr, gan fyned i chwilio am letty i dref arall.

Y pwnc y gelwir sylw y darllenwyr ato ar bwys y testyn, ydyw, *Mai goruchwyliaeth dyner, esmwyth, a thrugarog, ydyw goruchwyliaeth y Testament Newydd, mewn cymhar-iaeth i oruchwyliaeth yr Hen Destament, dan ba un y bu Elias yn galw am dan o'r nefoedd i ddinystrio ei elynion.*

Gwelir gwirionedd y gosodiad uchod yn eglur, wrth ystyried y pethau canlynol :

I. YR AMGYLCHIADAU CYSYLLTIEDIG A GOSODIAD Y DDWY ORUCHWYLLIAETH I FYNY.

Trown i Lyfr Exodus, ac yno cawn hanes Moses, gwas yr Arglwydd, wedi derbyn ei awdurdod gan Dduw, yr hwn a lefarodd wrtho o ganol tân y berth, ac wedi ei wisgo â'r holl urddas oedd yn angenrheidiol iddo, fel gwaredwr cenedl fawr, yn dyfod i waered o Midian, at frenin yr Aipht, â gwialen Duw yn ei law, ac yn *demandio* rhyddhad ei frodyr, yn enw Arglwydd Dduw yr Hebreaid. "Pwy yw yr Arglwydd fel y gwrandawn i ar ei lais ef, i ollwng Israel ymaith? Yr Arglwydd nid adwaen, ac Israel nis gollyngaf," ebe Pharaoh. "Gwnewch eich gwaethaf; myfi biau yr Aipht; myfi yw Pharaoh; pwy ydych chwi, a phwy yw yr Arglwydd?" Ond wedi troi y Nilus yn waed, a llwch y tir yn bryfaid, a tharo Pharaoh a'i wlad âg ergyd ar ol ergyd, nes i angel Duw o'r diwedd ymsymud drwy y tir, ar adenydd awelon canol nos, a lladd pob cyntaf-anedig i ddyn ac i anifail, nes oedd gwaeddi mawr drwy holl dir Ham, tra yr oedd Israel yn ddiogel dan arwydd gwaed oen y pasg, yn eu tai hwy,—teimlodd Pharaoh mai gwell oedd gadael iddynt ymadael yn ddioed. Cychwynasant, ac arweiniwyd hwy gan yr Arglwydd, trwy law Moses ac Aaron, mewn colofn niwl y dydd, a cholofn dân y nos (tân wedi ei wisgo â niwl, dybygid,) i lân y Môr Coch, a thrwy ei waelodion ar dir sych, i dir Ara-

bia yn ddiogel. Erlidiodd Pharaoh gyda byddin fawr ar eu hol hyd ganol y môr, a dadymchwelwyd ef a'i fyddin yn y dyfroedd cryfion, fel na adawyd o honynt gymaint ag un. Yna, wedi canu mawl i Dduw am y fuddngoliaeth fawr, ar y lân, a'r môr rhyngddynt a thŷ y caethiwed, a'r tônau digllawn yn taflu Aiphtwr ar ol Aiphwr at eu traed, cychwynasant ar eu teithiau blinion drwy yr anialwch.

Digon tebyg fod y bobl yn dysgwyl y byddent yn ngwlad yr addewid cyn y treulient yr ymborth a ddygasent o'r Aipht ar eu hysgwyddau, sef eu toes heb ei lefeinio. Ond pellach, bellach, i'r anialwch, ac oddiwrth dir cyfanneddol, yr oedd yr Arweinydd dyeithr yn eu tywys yn barhaus. Darfu yr ymborth yn hollol. Wele rhwng dwy a thair miliwn o bobl wedi eu dwyn i byrth y bedd, ac angau yn tremio yn eu hwynebâu, heb obaith ganddynt am ymwared, oni ddeuai ymwared o'r nefoedd. Ond, dacw yr ymwared angenrheidiol yn dyfod. Os na rydd meusydd Arabia ŷd, fe rydd meusydd y ffurfafen gyflawnder. Os na cheir dim o ysguboriau y ddaiar, dacw ysguboriau y nefoedd yn cael eu hagog, a bara angelion, ŷd y nefoedd, yn cael ei gyfranu iddynt yn rheolaidd, wrth eu hangen, am ddeugain mlynedd. Ond "nid ar fara yn unig y bydd byw dyn." Mae angenrheidiau bywyd yn amrywiol; yn enwedig y mae dwfr yn anhegorol angenrheidiol. Teimlodd Israel eisiau dwfr cyn iddynt deimlo eisiau bara. Taith sychedig, ar y cyfan, a fu eu taith o'r Môr Coch hyd ardal Mynydd Sinai. Nid oedd ffynnon Marah, wedi ei phereiddio trwy wyrth, fawr o beth i wersyll mor lluosog; ac nid hir y cafodd y bobl aros wrth ffynnonau Elim. Wedi cyrhaedd Rephidim, yr oedd tuchan mawr yn y gwersyll, am nad oedd dwfr i'r bobl i'w yfed. Troes Moses at yr Arglwydd, a dywedodd, "Beth a wna i'r bobl hyn? ar ben ychydig eto hwy a'm llabyddiant i." "Cerdda o flaen y bobl," ebe yr Arglwydd, "a chymer gyda thi o henuriaid Israel; cymer hefyd dy wialen yn dy law, yr

hon y tarewaist yr afon â hi, a cherdda. Wele, mi a safaf o'th flaen yno ar y graig yn Horeb ; taro dithau y graig, a daw dwfr allan o honi, fel y gallo y bobl yfed." Felly y gwnaeth Moses. Dacw ef yn sefyll ger bron y graig, a henuriaid Israel gerllaw yn dystion o'r olygfa. Cyfododd Moses y wialen, a thebyg fod yr henuriaid yn sibrawd yn nglustiau eu gilydd, Beth a wna ef yn awr ; a drŷ efe graig Horeb yn llyn, o ddwfr ? Tarawodd Moses y graig, a dacw raiadr trochionog yn rhuthro allan o galon y mynydd, gan ruo wrth ddisgyn, nes oedd y swm i'w glywed drwy y gwerysll, a Moses yn gorfod cilio yn frysiog o'r neilldu, rhag i'r dyfroedd ei foddi yn y fan. Y fath newydd da oedd swm y dyfroedd hyn i wersyll mawr oedd bron marw o syched ! Dacw bawb yn cydymsymud yn mlaen tua Horeb ; ond nid oedd raid teithio yn mhell—daeth yr afon i'w cyfarfod, gan groni yn llynoedd yn y pantleoedd, ac wele ddyn ac anifail yn yfed yn ochrau eu gilydd—yn ymolchi ac yn ymdrochi yn yr afon fawr, a phrawf digonol wedi ei gael y gallai Duw Israel ddiwallu holl angenion ei bobl yn yr anialwch gwag ac erchyll hwnw.

Ond nid oedd y pethau hyn oll ond paratöad at y pethau oedd i ddilyn. Yr oedd Israel i aros yn nghymydogoeth Sinai amser maith ; canys yno yr oedd eu Duw yn myned i osod goruchwyliaeth yr Hen Destament i fyny. Gorchymynwyd i Moses osod terfyn rhwng y bobl a Mynydd Sinai ; a pha ddyn bynag a anturiai dros y terfyn, neu a gyffyrddai â'i gŵr ef, a pha anifail bynag a wnai hyny, yr oedd y naill a'r llall i gael eu lladd yn farw, drwy eu llabyddio, neu eu gwannu â phicell. Gorchymynwyd hefyd i'r bobl ymbarotoi, drwy olchiadau a phuredigaethau, erbyn y trydydd dydd. Ar y dydd hwnw, ar y boreuddydd, dechreuodd golygfeydd ofnadwy Sinai. Dacw yr Arglwydd yn disgyn ar y mynydd mewn tân mawr, a'r mynydd i gyd yn mygu, a'r fflamau yn dyrchafu i entrych awyr—cwmwl tew, mwg a thân. Ym-

dreched y darllenydd roddi ei hun yn lle Israeliad ger bron yr Arglwydd yn Sinai. Gwel y tân, a'r mwg, a'r ddaiargryn fawr; clyw y taranau croch yn rhuo, a gwel y mellt yn gwau; clyw yr udgorn yn lleisio uwch, uwch, ddyfnach, ddyfnach; a Duw ei hun yn llefaru y "deg gair," o ganol y dymhestl, nes oedd yr holl wersyll yn delwi. Gwel y dorf yn crynu fel y mynydd ei hun, ac yn mhangfeydding a braw, rhwng dannedd llymion marwolaeth, yn llefain ar Moses, "Llefara di wrthym, a ni a wrandawn: ond na lefared Duw rhag i ni farw." Wedi marw y buasent, mae yn debyg, oni buasai *tri pheth*. Yr oedd y manna yn parhau i ddyfod o'r nef; yr oedd y dwfr yn parhau i ddyfod o'r graig—dan gysgod o Grist; ac fe droes y Llefarydd ar Sinai ei lais am foment, ac fe sicrhodd ei fod ef yn "cadw trugaredd i filoedd" o genedlaethau. Y pethau hyn fu moddion bywyd y gwersyll yn safn angau. Ac mor ofnadwy oedd y golwg, ag y dywedodd Moses—y cymhwysaf ar y ddaiar i wynebu y fath olygfa, "Yr ydwyf yn ofni ac yn crynu." Yn awr, bydd pob dyn a ystyrio y pethau hyn, a lluwys o bethau ofnadwy ereill, cysylltiedig â gosodiad yr hen oruchwyliaeth i fyny, yn barod i gyduno â Phaul, pan yn galw yr oruchwyliaeth hono, er ei holl ogoniant, yn "weinidogaeth angau," ac yn "weinidogaeth damnedigaeth."

Trown eto ddalenau y Testament Newydd, a darllenwn hanes gosodiad goruchwyliaeth yr efengyl i fyny. Yr un Person gogoneddus ag a ymddangosodd ar Sinai, i sefydlu yr hen gyfammod, a ymddangosodd hefyd i sefydlu y cyfammod newydd. Ond yr oedd yr amgylchiadau cysylltiedig â'i ymddangosiad ef i osod yr oruchwyliaeth hon i fyny, yn drawahanol i'r rhai a ddarlunir yn Exodus a Deuteronomium. Yn lle ymddangos yn nghanol tân a mwg, taranau a mellt, fel yn Sinai, wele ef yn faban bychan, wedi eu wneuthur o wraig, a than y ddeddf, yn gorwedd yn y preseb, yn Bethlehem, heb un daran yn amgylchu ei ben, heb un fellten ar am-

rant ei lygad. Nid oedd un terfyn o amgylch y lle, na pherygl bywyd i neb neshau ato ef. Yr oedd angelion, lluwys o lu nefol, holl angelion Duw, a'r holl seintiau, fe allai, wedi dyfod i'r gymydogiaeth ar yr amgylchiad pwysig, i addoli y Cyntafanedig. Yr oeddynt yn canu, ond nid udgorn croch Sinai oedd yn lleisio yn meusydd Bethlehem : anthem newydd, wedi ei chyfansoddi gan ryw Handel sydd yn mysg cantorion y nef, a genid yn nghlyw y bugeiliaid. Geiriau yr anthem oedd, "Gogoniant yn y goruchaf i Dduw, ac ar y ddaiar tangnefedd, i ddynion ewyllys da." Ni allai y bugeiliaid gofio y dôn, mae yn debyg, ond aeth y llu nefol â hono adref gyda hwy, i'w channu ar bob amgylchiad ffafriol yn nygiad gwaith prynedigaeth pechaduriaid yn mlaen.

Edrychwn ar y Gwaredwr yn mreichiau Simeon yn y deml, ac yn mreichiau ei fam yn myned i'r Aipht, ac yn ol i Nazareth yn Galilea. Gwelwn ef yn cael ei fagu, yn dysgu darllen ac ysgrifennu, ac yn myned i'r synagog i addoli, yn llaw dyner Mair. Dilynwn ef i weithdŷ Joseph, ac edrychwn arno yn dysgu celfyddyd, i ennill ei fywioliaeth drwy chwys ei wyneb. Nid rhyw dymhor maith a aethai heibio er pan wnaethai ef yr haul, a'r lleuad, a'r ser. Nid rhyw lawer o amser a aethai heibio er pan fuasai ef yn morteisio creigiau Galilea i'w gilydd, yn cafnio lle i'w llyn hi, ac yn gosod yr Atlantic a Môr y Canoldir yn eu gwelyau llydain a hirion ; ac yn awr, wele ef mewn agwedd gwas, yn morteisio celfi hwsmonaeth i amaethwyr Galilea.

Yn ddeg-ar-hugain oed, dechrenodd ar ei weinidogaeth ; a chawn ef yn esgyn i fynydd, i esbonio y gyfraith a gyhoeddasai efe ar Sinai. Ond nid oedd yno daranau, na mellth, na chwmwl, na daiargryn, ond perffaith heddwch a thawelwch ; y torfeydd yn dylifo i'r mynydd, heb un terfyn yn lluddias neb ; a'r Dysgawdwr mawr yn dechreu ei bregeth, drwy gyhoeddi gwynfydedigrwydd dosbarth o bobl, naw gwaith ar ol eu gilydd. Dilynwyd ef yn ei weinidogaeth i fwrdd y

llong, i'r synagog, ac i'r deml, ac i dai cyfoethogion a thlodion, a sylwch ar ei eiriau grasusol, a'i wyrthiau o drugaredd i drueiniaid, hyd nes y canfyddir ef yn ei waed, ar Galfaria, yn hongian rhwng lladron, ac yn gweddio ar ei Dad am faddeuant i'r llofruddion a dywalltent ei waed. Wrth ystyried y pethau hyn, mae yn eglur fod goruchwyliaeth y Testament Newydd yn un dyner, rasol, a thrugarog iawn, yn yr amgylchiadan cysylltiedig a'i gosodiad i fyny.

II. Ystyriwn y ddwy oruchwyliaeth YN EU DYGIAD YN MLAEN.

Yr wyf yn addef yn rhwydd fod goruchwyliaeth yr Hen Destament yn berffaith addas i ateb y dybenion oedd gan yr Arglwydd mewn golwg yn ei gosodiad i fyny. Amheu hyny fyddai amheu doethineb yr Anfeidrol Ddoeth. Yr oedd yn ysgolfeistres dda, i dywys y byd i adnabyddiaeth o athrawiaeth maddeuant drwy iawn dros bechod, a phuredigaeth ysbrydol, drwy gymhwysiad at yr enaid o waed Crist, trwy waith yr Ysbryd Glan. Gwaith Duw ydoedd; ac y mae efe yn gosod y naill beth ar gyfer y llall, fel na all dyn gael dim ar ei ol ef. Wedi y cwbl, peiriant trwm, aml ei olwynion, ac anhawdd ei weithio, iau caethiwed, oedd yr oruchwyliaeth gysgodol.

Dacw amaethwr yn Galilea yn myned i'r maes, ac yn dewis ei anifail i fod yn aberth, ac yn ei yru drwy Samaria i Jerusalem. Bu rai diwrnodau ar y daith. Ond wedi cyrrhaedd y brif ddinas, dacw ŵr cyfarwydd yn manwl sylwi ar bob modfedd o'r creadur, ac yn cael allan fod cramen yn rhywle ar ei groen. Rhaid ei newid; ni ellir ei offrymu ar allor Duw. Fe allai mai wedi ei ladd a'i flingo y ceid fod clais dan ei groen, neu rywbeth yn ormod neu ry fychan yn ei dufewnol ranau, yn ei anghymhwysio i wasanaeth y cysegr. Fe aberthwyd myrddiynau o ychain, wyn, ac adar; ond yr oedd yr allor, fel rhyw-agendor fawr yn llyncu y cyfan o'r golwg. Fe ollyngwyd afonydd o waed, digon i nosio llongau rhyfel;

ond ni chaed iawn dros bechod," "Heb ollwng gwaed," a gwell ac ardderchocach gwaed, "nid oes maddenant," oedd llais cyfiawnder o hyd.

Er i wr fod yn disgyn oddiwrth Aaron, o deulu Eliezer, ac er iddo fod y dyn mwyaf gwybodus a chrefyddol yn y wlad, os byddai pysen ar ei lygad, neu ryw anaf ar ei gorff, ni allai offeiriadu yn y cysegr. Yr oedd rhai yn cael eu gwahardd i ddyfod i'r cysegr o gwbl, a'r ddegfed genedlaeth iddynt yn cael eu gwahardd. Dengys y pethau hyn oll, a llawer yn ychwaneg a allesid enwi, mai priodol iawn oedd geiriau Pedr yn y cyfarfod yn Jerusaleu, gan gynghori y cyfarfod i beidio temtio Duw, drwy ddodi "iau ar warau y dysgyblion, yr hon nid allai ein tadau ni na ninau ei dwyn."

Mor wahanol yw goruchwyliaeth y Testament Newydd yn ei dygiad yn mlaen. Mae pob llanerch o'r byd mor gysgredig a'u gilydd i addoli Duw, a phob dydd gwaith yn ogyfuwch a'u gilydd, heb un sancteiddiach na'r llall; y cysegr yn agored i bawb fel eu gilydd; y llen wedi ei rhwygo, a rhyddid i bawb i neshau at yr arch a'r drugareddfa. "Nid oes gwahaniaeth rhwng Iuddew a Groegwr; oblegid yr un Arglwydd ar bawb, sydd oludog i bawb ag sydd yn galw arno," pawb yn sefyll ar yr un tir. Wele gynnulleidfa yn dyfod at eu gilydd i addoli Duw. Nid oes neb yn arwain ŷch, nac oen, na neb yn dwyn aderyn i'w aberthu. Caiff yr ychain borfâu a chnoi eu cil, yn y doldiroedd; a'r ŵyn brancio ar y brynau, fel y mynont; a'r adar ehedeg o'r coed i'r cymylau, a chanu eu hen dônau, fel yr ewyllysiont; nid oes eisiau un o honynt yn aberth mwy; mae Aberth wedi ei gael, sydd yn eu taflu hwy oll i'r cysgod—Iawn "difai i Dduw!" Darllenir gair yr Arglwydd; cydunir mewn mawl a chlodforedd; nesheir at orseddfaine y gras i offrymu ymbilliau, gweddïau, deisfyfadau, a thalu diolch, dros bob dyn; pregethir a gwrandewir yr efengyl, "fel y mae yn yr Iesu;" cyf-

rana pob un a ewyllysio, "fel y llwyddodd Duw ef;" gweinyddir ordinhadau Cristionogaeth yn eu symledd; ac ymedy y dorf bawb i'w cartrefi, i amgylchu yr allor a'r addysgfa dealuaidd, a phawb yn teimlo fod iau Iesu Grist yn esmwyth, a'i faich ef yn ysgafn iawn.

III. Ymddengys yr un gwirionedd wrth ystyried y BARNAU DINYSTRIOL A FYNCH DDISGYNENT DAN YR HEN ORUCHWYLLIAETH, A'R ARBEDIAD RHYFEDD SYDD DAN YR ORUCHWYLLIAETH HON.

Fod gwaredigaethau mawrion dan yr Hen Destament, a gydnabyddir yn rhwydd; ond byddent, yn fynych, yn gysylltiedig â rhyw ddinystyr mawr. Heb son yn awr am waredigaeth Noah a'i deulu yn yr arch, a boddiad yr hen fyd; llosgiad Sodom, a gwaredigaeth Lot gyfiawn—y rhai a gymerasant le cyn bod yr Iuddewon yn genedl—mae yr un pethau i'w canfod yn eu hanes hwy, wedi iddynt ddyfod yn genedl.

Gwaredigaeth fawr yn ddiau ydoedd gwaredigaeth Israel allan o'r Aipht. Gwaredwyd cenedl gyfan ar unwaith y pryd hyny. Marchogodd yr Arglwydd ar ei feirch, ac ar gerbydan ei iachawdwriaeth, a llwyr noethwyd ei fwa yn ol llwon y llwythau, sef ei air ef, yn yr amgylchiad rhyfedd hwnw. (Hab. iii. 8, 9.) Ond os gwaredwyd Israel, fe ysigwyd yr Aipht yn y fath fodd na allodd hi godi ei phen mwy am oesoedd maith. Gwnaed yr Aipht, yn ei chyfoeth a'i chyntafanedigion, ei brenin a'i milwyr, yn iawn dros Israel. Yr oedd y waredigaeth yn gysylltiedig â barnau ofnadwy, a dinystr mawr.

Fe gaed gwaredigaethau rhyfeddol yn yr anialwch, trwy y manna, y dyfroedd o'r creigiau, y sarff bres, a'r cyffelyb; ond, dylid cofio hefyd, fod meibion Aaron wedi eu lladd gan dân oddiwrth yr Arglwydd pan offrymasant dân dyeithr. Llynwyd Corah, Dathan, ac Abiram, yn fyw i uffern. Cynneuwyd tân Duw yn Taberah i ddyfetha y tuchanwyr.

Syrthiodd o Israel yn Sittim, drwy y pla, bedair-mil-ar-hugain, oblegid eu haffendid gyda merched Moab ; a llawer o amgylchiadau cyffelyb. Lladdwyd Uzzah yn farw am estyn ei law at arch Duw yn anystyriol, pan oedd yr ychain yn ei hysgwyd yn llawrdyrnu Nachon. Beth pe buasai Duw yn craffu felly ar anwiredd dan yr oruchwyliaeth hon, ac yn gosod ein hanystyriaeth gyda phethau cysegredig yn ein herbyn ? buasai rhyw fellten wedi gwneyd ei ffordd trwy ffenestri ein haddoldai, ac wedi ein dyfetha ni er ys llawer dydd. Tarawodd yr Arglwydd Uziah, brenin Judah, am ei ryfyg yn y deml, a gwahanglwyf yn ei dalcen, yn ngwydd Azariah a phedwar-ugain o offeiriaid ; a bu yn wahanglwyfus hyd ddydd ei farwolaeth, mewn tŷ wrtho ei hun.

Ond cyfeiria y testyn hwn at amgylchiad a gymerodd le yn amser Elias y prophwyd. Ahaziah, brenin Israel, mab Ahab a Jezebel, oedd yn ddyn annuwiol fel ei dad a'i fam. Ond fe syrthiodd y brenin i lawr o'i lofft yn Samaria, ac a glafychodd. Yn ei afiechyd, ac yn ofni marw—fel pob dyn annuwiol mewn afiechyd—efe a anfonodd gennadau, nid at brophwyd i'r Arglwydd, nac at offeiriad oedd yn gwisgo Urim a Thummim yn y dyddiau hyny, ond at Baal-zebub, duw Ecron, i ymofyn a fyddai efe byw o'r clefyd hwnw. Pan oedd cennadon Ahaziah wedi cychwyn eu taith tuag Ecron, dywedodd angel yr Arglwydd wrth Elias am fyned i'w cyfarfod hwynt, a dywedyd wrthynt, " Ai am nad oedd Duw yn Israel yr ydych chiwi yn myned i ymofyn â Baal-zebub, duw Ecron ? Ac am hyny fel hyn y dywed yr Arglwydd, Ni ddisgyni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw." Wedi traethu ei genadwri wrth y cennadon, troes Eŷas ymaith, ac aeth ac a eisteddodd ar ben bryn yn agos i Samaria. Pan oedd y brenin yn tybio fod ei genhadon yn prysuro ar eu ffordd tuag Ecron, wele hwy wedi dychwelyd, ac yn sefyll wrth erchwyn ei wely ef. " Pahan y dychwelasoeh chiwi ?" ebe y brenin wrthynt. " A

hwy a ddywedasant wrtho, Gwr a ddaeth i fyny i'n cyfarfod ni, ac a ddywedodd wrthym ni, Ewch, dychwelwch at y brenin a'ch anfonodd, a lleferwch wrtho, Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Ai am nad oes Duw yn Israel yr ydwyf ti yn anfon i ymofyn â Baal-zebub, duw Ecron? O herwodd hyn ni ddisgyni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw." "Pa ddull oedd ar y gwr a ddaeth i fyny i'ch cyfarfod chwi, ac a lefarodd wrthy'ch yr ymadroddion yma?" "Gwr blewog oedd efe, wedi ymwregysu hefyd â gwregys croen am ei lwynau." "Elias y Thesbiad oedd efe," ebe Ahaziah, "hen elyn i'n telu ni. Efe a ddywedodd y llyfai y cwn waed fy nhad, wrth y llyn yn Samaria; ac y bwyta'i y cwn fy mam wrth fur Jezreel; ond, yn awr mi a ddialaf arno ef am ei eiriau bygythiol yn erbyn fy nhad, a'm mam, a minau. Pwy ydyw ef i fygwth brenin Israel?"

Wedi y pethau hyn, yn ystafell y brenin, efe a anfonodd dywysog, a deg-a-deugain o filwyr gydag ef, i ddwyn Elias i waered yn garcharor; ac wele hwy yn dringo y bryn, â'u harfau yn dysgleirio dan belydrau y goleuni; dacw hwy ar ben y bryn, ger bron y prophwyd, yr hwn a eisteddai yn dawel a diysgog, fel derwen, ger bron y gwŷr arfog. "Ti ŵr Duw," ebe y tywysog, "y brenin a lefarodd, Tyred i waered." "Os gŵr Duw ydwyf fi," ebe Elias, "disgyned tân o'r nefoedd, ac ysed di a'th ddeg-a-deugain." Ar y gair, dyna dân Duw yn rhuthro arnynt, ac yn eu gwneyd oll yn gelaneddau meirwon wrth draed Elias. Ond anfonodd y brenin dywysog arall, a deg-a-deugain o filwyr, i ddal y prophwyd, a chyrhaeddasant hwythau ben y bryn, a llefarodd y tywysog gyda hyfder, a dywedodd, "O wr Duw, fel hyn y dywedodd y brenin, Tyred i waered yn ebrwydd." "Os gwr Duw ydwyf fi," ebe Elias, "disgyned tân o'r nefoedd, ac ysed di a'th ddeg-a-deugain;" ac wele y tân yn ail ruthro allan, ac yn eu gwneyd oll yn gelaneddau, ar draws y rhai a'u blaenasant, â'u harfau yn tincian y naill yn y llall. "Yr

Arglwydd sydd ryfelwr." "Pwy a ymgaledodd yn ei erbyn Ef, ac a lwyddodd?" Neb erioed. Ond er clywed o frenin Israel fod cant a dau o'i filwyr wedi eu lladd gan dân o'r nef-oedd, wrth air y prophwyd, fe benderfynodd ryfela a Duw tra y caffai ef filwyr a anturient wynebu y fath wrthwynebw'r; ac anfonodd y trydydd tywysog ar ddeg-a-deugain, a'i ddeg-a-deugain, i gyflawni yr un swydd a'r lleill a laddesid. Hwnw, wedi dyfod i wydd Elias, a ymgrymodd ar ei liniau, ac a ddymunodd, yn y modd mwyaf gostyngedig, am arbediad ei einioes ei hun, ac einioes y milwyr oedd gydag ef; ac fe gafodd arbediad. Ni thery Duw neb fo ar lawr ger ei fron. Dywedodd angel yr Arglwydd wrth y prophwyd am fyned gyda y tywysog a'r milwyr at y brenin. Gwnaeth yntau felly, ac fe gyhoeddodd y ddedfryd arno a gyhoeddasai efe o'r blaen wrth y cenhadau; a bu farw y brenin yn ol gair yr Arglwydd. Dyna yr amgylchiadau y cyfeirir atynt yn y testyn.

Ond wele ddydd wedi dyfod oddiamgylch, pryd yr oedd Gŵr mwy nag Elias, Arglwydd Dduw Elias ei hun—y Gŵr a anfonasai y cerbyd tanllyd, a'r meirch tanllyd, i drosgwyddo Elias i'r nefoedd heb weled marwolaeth—yn teithio yn flinedig drwy ran o dalaeth Samaria, ac oblegid ei fod yn myned i Jerusalem i'r ŵyl i addoli, yn lle i deml y Samariaid, ni cha'i letty yn y dref y bwriadai aros ynddi; ond cilgwthiwyd ef yn ddirmygus gan y trigolion rhagfarnllyd. Iago ac Ioan, yn teimlo dros anrhydedd ac urddas eu Hathraw mawr, ac yn cofio yr hyn a wnaethai Elias i'w elynion, a ofynasant genad i ddyweyd am ddyfod tân i lawr o'r nef, i ddifa trigolion y dref, yn ol esiampl y prophwyd. "A fyni di ddywedyd o honom am ddyfod tân?" "Mae y bobl hyn yn haeddu cael eu dinystrio felly, os haeddodd neb erioed; ac y mae yna ddigon o dân eto yn ffwrneisiau y ffurfafen; os rhoi di genad, ni a wnawn fel y gwnaeth Elias, ac a drown y dref

hon yn Sodom wrth fyned drwodd, fel y byddo yn esiampl o ddigofaint Duw ar dy ddirmygwyr hyd ddiwedd y byd."

Yr oedd y ddau ddysgybl yn deall natur yr awdurdod a gawsent gan eu Harglwydd yn bur dda. Cawsent awdurdod i iachau cleifion, i lanhâu gwahangleifion, i gyfodi y meirw, ac i fwrw allan gythreuliaid ; ond nid oedd gair yn y *commission* hwnw yn caniatáu iddynt ladd neb. Awdurdod i wneyd daioni, i achub, i gadw, oedd y cwbl. A phe buasai dyn dall yn llefain arnynt am ei olwg, gallasent ddywedyd wrtho yn effeithiol, Cymer dy olwg, heb ofyn un gair i Iesu Grist ; pe buasai un gwahanglwyfus yn llefain, oddidraw, am lanhad, gallasent ddyweyd wrtho, Bydd lân, heb roddi y mater ger bron eu Hathraw ; ond gwyddent nad oedd ganddynt awdurdod i ladd, a phan yn meddwl am ladd, gofynent genad i'w Harglwydd ; a da y gwnaethant ofyn iddo, oblegid mae ei atebiad ef yn esboniad eglur iawn ar ysbryd goruchwyliaeth y Testament Newydd.

Efe a drodd atynt, a gallwn fod yn sicr fod digofaint yn ymsymud yn nghanwyll ei lygad Ef. "Ni wyddoch," ebai ef, "o ba ysbryd yr ydych chiwi." Fel pe dywedasai, "Meibion y daran a'r fellten, a ydych chiwi yn tybied fy nyfod i ddystrywio eneidiau dynion ? Os galwodd Elias am dân o'r nef i ddystrywio ei elynion, ac os rhoddes Duw dân, yn ol ei ddymuniad ef, dan yr oruchwyliaeth o'r blaen, ni ddaw un wreichionen i lawr i ladd neb am eu hopiniynau crefyddol, a'u hymddygiadau mewn canlyniad iddynt, dan oruchwyliaeth Mab y dyn. Ar ddiwedd yr oruchwyliaeth fe elwir pawb i gyfrif, ac fe delir i bawb yn ol eu gweithredoedd ; ond gadewch i'r ddau gyd-dyfu hyd y cynauaf. Yr wyf fi yn myned i Jerusalem, i dderbyn i'm mynwes holl fellt y ddeddf doredig, ac i'w diffodd yn fy ngwaed ; i agor ffynnon yn fy nghalon a ylch Samaria yn lân, oddiwrth y pechod hwn, a phob pechod arall. 'Ni wyddoch o ba ysbryd yr ydych.' Mae eich iaith a'ch gwedd yn profi fod awydd dial ynoch, a

thuedd erlid wedi cymeryd meddiant o honoch, heb yn wybod i chwi ; ond ni ddaeth Mab y dyn i ddystrywio eneidiau dynion, a dylai pob cenhadwr dros Fab y dyn feddiannu yr un ysbryd mwyn, tyner, trugarog, ag yntau."

Yn awr, rhaid i bawb addef fod y Samariaid caled hyn yn *haeddu* eu dystrywio, ac na wnaethai Crist gam â hwy pe buasai yn caniatáu i Iago ac Ioan alw am dân i'w dystrywio. Ac, yn mhellach eto, fe *allasai* Iesu Grist eu dystrywio. Yr oedd y cleddyf a darawsai yr hen fyd, Sodom, a'r Aipht, o fewn cyrhaedd gafael iddo Ef ; ac yr oedd ganddo Ef fraich digon galluog i'w ddefnyddio. Dim ond iddo Ef ddyweyd gair, buasai y ddaiar yn llyncu y dref a'i phreswylwyr i'w chrombil. Gallasai alw y mell, yr haint, neu y ddaiargryn, allan i'w dyfetha. Ond er eu bod hwy yn *haeddu* eu dystrywio, ac er y *gallasai* Mab y dyn eu dystrywio, arbed y mae Ef. Arbed mawr sydd dan yr oruchwyliaeth hon : dim ond ambell ddafn yn disgyn o gwmwl barkedigaeth yn awr ac eilwaith, i adgofio dynion fod digofaint ar ddyfod, ac y disgyn tymhestl fawr ar fyd y rhai anwir yn y pen draw. Ie, gallasai Ef ddystrywio *eneidiau* preswylwyr y dref hono yn gystal a'u cyrff. Mae ganddo Ef awdurdod, wedi y darffo iddo ladd, i fwrw i uffern ; ond arbed mae y tirion, yr hawddgar, a'r addfwyn Iesu Grist.

Ond er fod ysbryd y ddau ddysgybl o'i le, a bod rhywbeth ofnadwy ac echrydus yn eu cais oddiwrth y Gwaredwr ; wedi y cwbl, yr ydym yn ddiolchgar am fod y fath gais wedi cael ei wneyd, oblegid rhoddodd gyfle teg i Grist ddangos yn eglur nad yw Ef yn ewyllysio i neb erlid eu cyd-ddynion oblegid eu golygiadau crefyddol, a'u hymddygiadau angharedig o ganlyniad i'r cyfryw olygiadau. *Hereticiad* oedd y Samariaid hyn ; ac fel y cyfryw, mae yn debyg, y mynai y dysgyblion eu dystrywio. Ond ni ddaeth Mab y dyn i ddystrywio. Trueni na fuasai y wers hon wedi ei dysgu yn dda gan y rhai a broffesent ganlyn Crist, yn y gwahanol oesoedd. Gymaint

lai o boen a dyoddefaint a fuasai ar y ddaiar yn y deunaw can' mlynedd a aethant heibio ! Yn lle gwranddo ar eu Harglwydd, cawn hwy yn fynych yn dwyn allan yn erbyn eu gilydd holl alluoedd erledigaeth—megys yspellio, gwaradwyddo, carcharu, alltudio, a llosgi yn ddiarbed ; a'r Iesu megys yn edrych arnynt o'r nef, a digofaint ar amrantau ei lygaid, ac yn dyweyd, "Gadewch i'r ddau gyd-dyfu hyd y cynhauf. Ni wyddoch o ba ysbryd yr ydych. Ni ddaeth Mab y dyn i ddystrywio eneidiau dynion, ond i'w cadw."

"*I'w cadw.*" Gadawer i ni, cyn terfynu, ddyweyd gair eto ar hyn : "*Pw cadw.*" Pa le y mae y colledig, yr andwyol, y dyn sydd yn gweled ei drueni a'i golledigaeth ? Pa le y mae y dyn sydd yn teimlo ei bla, ac yn cael barn angau yn ei gydwybod ? y dyn sydd yn clywed taranau Sinai yn rhuo, ac yn gweled y mellt yn fflamio allan o gwmwl du Dwyfol fygythion, sydd bron ymdori ar ei ben ? Gwranddo, enaid ! ni raid dy golli di eto. Mae Iesu wedi dyfod i gadw. Ceidwad oedd Ef yn yr arfaeth foreu. Ceidwad ydoedd Ef yn Methlehem Judea ; yn yr ardd, ar ei wyneb yn ei waed ; ar Galfaria, rhwng y lladron ; a Cheidwad ydyw eto ar ddeheu-law y Tad. Fe gludodd yno yn ei fynwes yr holl deimladau tyner a'i hynodent ef pan oedd ar y ddaiar ; ac y mae yn y lle mwyaf manteisiol i gadw. Derbyniodd bob bendith angenrheidiol i gadw ; a chan ei fod Ef wedi dyfod i gadw, diau y cedwir llawer iawn. "O lafur ei enaid y gwêl, ac y diwellir."

"*I gadw.*" Pregethau i gadw oedd ei bregethau, gwyrrthiau i gadw oedd ei wyrthiau, a gwaed i gadw eneidiau oedd ei waed Ef.

"*I gadw.*" Mae yn y gair hwn lawer iawn : edifeirwch, a maddeuant pechodau ; cyfiawnhad bywyd, trwy gyfrifiad o'i gyfiawnder Ef ; sancteiddhad i ddelw Duw ; gras yn gymhorth cyfamserol ; nerth yn ol y dydd ; goruchafiaeth ar bob

gelyn ; adgyfodiad o'r bedd ; arddeliad yn y farn, a dedwyddwch didranc yn y byd a ddaw.

Cadw ! Mae holl fendithion trefn iachawdwriaeth wedi eu crynhoi i'r gair hwn. Gymaint mae y pedair llythyren hyn yn ddal ! Mae holl ddedwyddwch y drydedd nef yn y gair bychan hwn, ac yn llifo allan o hono, yn afonydd gloewon.

Colli yw y gair sydd gyferbyniol iddo. Na atto Duw i ni byth wybod trwy brofiad beth yw cynnwysiad y gair hwnw ! Ymddengys fod holl gadwynau, holl daranau, holl fêllt, holl ingoedd a gwaeau, holl dywyllwch, tân, ac anobaith, y pwll diwaelod, yn y gair hwn. *Colli !* colli cysur, colli heddweh, colli y nefoedd, colli enaid, colli Duw !

Fe fydd y ddau air, *cadw* a *cholli*, wedi rhanu trigolion y byd yn fuan rhyngddynt a'u gilydd. Yn ngafael pa un o'r ddau y ceir fi a thithan, tybed, ddarllenwydd ? Mor briodol i ni yw deisyfiad y dysgyblion ar Grist, yn y dymhestl ar Fôr Galilea, " Arglwydd, cadw ni : darfu am danom !"

Wedi y cwbl, gan fod Crist yn Arglwydd nef a ddaiar ; yn frenin ar ddynion, angelion, a chythreuliaid ; yn llywodraethwr cydwybodau ; yn farnwr byw a meirw ; yn gyfranwr gwobrau a chospau yn llywodraeth y nef ; digon prin y buasai yn gweddu iddo Ef adael y ddaiar heb roi prawf y gallai ef *ddystrywio* yn gystal a *chadw*. Un diwrnod, dacw ef yn tynu ei gleddyf o'i wain—yn codi ei law, yn taro, yn lladd. Ond ar bwy y disgynodd yr ergyd ? ai ar Judas, Caiaphas, Herod, neu Pilat ? Nage ddim. Fe arbedodd eu bywydau hwy, ac fe agorodd ffynnon i'w golchi hwy, a gorchymynodd i'w Apostolion roddi y cynnyg cyntaf iddynt hwy a'u cyffelyb o iachawdwriaeth yn ei waed ; ac fe ddystrywiodd *bren*, fe laddodd *goeden*, yn nghymydogiaeth Jerusalem, i ddangos y medrai Efe ladd yn gystal a bywhau a chadw y colledig. Ni thywalltodd Efe waed neb erioed, ond ei werthfawr waed ei hun. I'w enw Ef byth y byddo y clod !

Mae diystyru a gwrthod Crist, dan oruchwyliaeth dyner, drugarog, y Testament Newydd, yn fwy pechod na'i wrthod dan oruchwyliaeth dywell y cysgodau ; ac y mae pechu yn erbyn y fath gariad, a'r fath ras, yn gofyn am gospedigaeth gyfatebol. Parhau yn y pechod hwn, yna "nid oes aberth dros bechodau wedi ei adael mwyach."

Ymdrechwn am fod, o ran ein hysbryd, yn debyg i Iesu Grist —yn debycach, debycach iddo, nes ein cydffurfio â'i fywyd ac â'i farwolaeth Ef ; ac, o'r diwedd, y byddom "yn unffurf â delw ei Fab ef." Yn awr, gan fod Iesu wrth y gwaith o gadw, mae gobaith am y gwaethaf y tywynodd haul arno erioed : mae ffynnon wedi ei hagog i olchi y duaf ; mae cyflawnder wedi ei ddwyn i mewn i gyflawnhau yr annuwiolaf ; a theyrnas nefoedd wedi ei hagog, o led y pen, o flaen meibion a merched Adda yn ddiwahaniaeth.

DEUWCH ALLAN O'U CANOL HWY.

GAN Y DIWEDDAR BARCH. MOSES ELLIS, MYNYDDISLWYN.

"O herwydd pahan deuwch allan o'u canol hwy, ac ymddidolwch, medd yr Arglwydd, ac na chyffyrddwch â dim aflan; ac mi a'ch derbyniasf chwi."—2 Cor. vi. 17.

Mae Duw, yn y testyn, yn galw ar ei eglwys i wneyd yr hyn oedd mewn golwg ganddo yn y bwriadau tragywyddol o berthynas iddi, yr hyn hefyd oedd dyben marwolaeth Iesu Grist, a'r hyn hefyd ydyw amcan holl waith yr Ysbryd tuag at yr eglwys. Duw, yn y bwriadau tragywyddol, a dynodd y cynllun o'r deml ysbrydol hon—Iesu Grist, drwy ei farwolaeth, a agorodd y gloddfa—a'r Ysbryd Glan, drwy ei weithrediadau, sydd yn cyfodi ac yn cymhwysu y meini bywiol i fod yn yr adeiladaeth, yn yr hon mae Duw wedi meddwl preswyllo yn dragywydd: "O herwydd pahan deuwch allan o'u canol hwy." Bydded yn yr eglwys ymestyniad at yr hyn oedd mewn golwg gan Dduw yn ei galw i fod yn eglwys. Yr oedd Duw wedi meddwl cadw Lot, ond yr oedd wedi meddwl ei gadw trwy iddo ddyfod allan o Sodom. Fel hyn mae Duw yn galw ar ei eglwys i wneyd yr hyn mae efe yn ei amcanu wneyd yn ei holl oruchwyliaethau, a'r hyn hefyd a wna efe yn berffaith yn y dydd mawr diweddaf, pan y didola efe hwynt oddiwrth y dorf golledig, megys y didola y bugail y defaid oddiwrth y geifr: "Yna y dychwelwch ac y gwelwch ragor rhwng y cyfiawn a'r drygionus, rhwng yr hwn a wasanaetho Dduw a'r hwn nis gwasanaetho ef." Bydd eglwys Dduw a'r byd annychweledig ar wahan am byth, ac mae o'r pwys mwyaf bod y gwahaniaeth mawr a hanfoda rhyngddynt yn dyfod yn fwy-fwy amlwg o ddydd i ddydd. Arweiniai hyn ni i sylwi—

I. FOD GWAHANIAETH HANFODOL RHWNG EGLWYS DDUW A'R BYD ANNYCHWELEDIG.

1. *Oblegid fod yr eglwys yn ddeiliad mwy o ras a daioni na'r byd annychweledig.*—Mae yr oll o'r gwahaniaeth sy rhwng yr eglwys a'r byd i'w briodoli yn gwbl i ras a daioni Duw. Yn yr un cyflwr a'r byd annychweledig y cafodd Duw yr eglwys. Dyeithriaid ac estroniaid oedd cyflwr cyntefig pob un o'i haelodau, "ac wrth naturiaeth yn blant digofaint megys ereill." Mae yr apostol, yn Eph. ii. 4, yn ein harwain at wir a phriodol achos y gwahaniaeth: "Eithr Duw, yr hwn sydd gyfoethog o drugaredd, o herwydd ei fawr gariad trwy yr hwn y carodd efe ni." Wedi traethu ar y cyflwr truenus y cafwyd yr eglwys ynddo, dengys yr apostol, drwy ymresymiad cadarn, y man y tarddodd effeithiol achos y gwahaniaeth; ac wedi ein harwain at ffynnonell y gwahaniaeth, y mae, mewn modd ardderchog, yn cydgysylltu gwahanol ddolenau yn nghadwyn eu gwaredigaeth, adnodan 5, 6. "*Eithr Duw:*" nid neb amgen oedd yn meddu ar y cyfoeth, gras, a'r gallu oedd yn ofynol i gael i gyfodi y gwrthddrychau o'r cyflwr yr oeddynt ynddo, a'u gosod yn y sefyllfa uchel a gogoneddus y maent ynddi drwy ras. Gras a daioni a'u galwodd, ac a'u gwnaeth yn eglwys. Mae edrych ar gendod y ffos o'r hon y cloddiwyd hi, ac hefyd y graig o'r hon y cafodd ei nhaddau, yn gwasanaethu yn rhyfedd i ddangos mawredd y gras a'r daioni hwn o eiddo Duw yn amlygedig, mewn cael eglwys iddo ei hun allan o'r fath druenus ac erchyll sefyllfa ag yr oedd yr holl fyd ynddo yn ddiwahaniaeth: "A pheth yw rhagorol fawredd ei nerth ef tuag atom ni, y rhai ydym yn credu." Gwirionedd yw mai gras a daioni ydyw yr oll mae y byd yn gyffredinol yn ei fwynhau; ond llawer mwy ac uwch ydyw y daioni a fwynha yr eglwys, o gymaint y mae pethau ysbrydol a thragywyddol yn rhagori ar bethau tymhorol ac amserol. Gras a daioni anghymharol oedd nid yn unig sylwi ar y ferch amddifad oedd wedi ei gadael ar

wyneb y maes yn y cyflwr y ganwyd hi i'r byd, ond hefyd ei chyfodi, ei hymgeleddu, a'i rhoddi dan addysg hyd yr amser priodol i'r Pendefig urddasol ei dwyn fel ei briod i'r palas breninol. Gan fod cymaint o ras a daioni wedi cael ei ddangos at yr eglwys yn amgen i'r byd annychweledig, mae yn sicr fod y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd yn ogy-maint ag y mae rhwymau yr eglwys i wahaniaethu a rhagori yn cyfodi oddiwrth yr ychwanegol ras a daioni a amlygwyd iddi yn amgen i'r byd annychweledig. Mae mawredd yr hyn a ddangoswyd, a'r hyn sydd eto mewn gobaith, yn ychwanegu yn fawr at rym ymresymiad yr apostol; "*O herwydd paham, deuwch allan o'u canol hwy, ac ymddidolwch.*"

2. Gwahaniaetha yr eglwys yn fawr oddiwrth y byd annychweledig yn yr *ymddiriedaeth fawr sydd wedi ei rhoddi iddi*.—I'r eglwys mae Duw wedi ymddiried ei brif bethau ar y ddaiar: Rhuf. iii. 1, 2, "Pa ragoriaeth, gan hyny, sydd i'r Iuddew? neu pa fudd sydd o'r enwaediad? Llawer yn mhob rhyw fodd, o herwydd darfod ymddiried iddynt hwy am ymadroddion Duw." Nododd y Pen mawr hi ei hun i'r ymddiriedaeth, megys *Trustee* ar y swyddogaeth bwysig oedd ganddo ef i'r byd: Ioan xvii. 22, "A'r gogoniant a roddaist i mi, a roddais iddynt hwy." Ystyriai Crist, y Pen, ei swyddogaeth i achub y byd yn ogoniant. Y mae yn ogoniant mawr i'r eglwys i fod yn offerynol i ddwyn y byd enciliedig yn ol at Dduw. Mae y Ddwyfol ymddiriedolaeth sydd wedi cael ei rhoddi i'r eglwys, wedi ei gosod mewn sefyllfa bwysig iawn yn y byd, ac yn gwasanaethu yn hynodol i ddangos y gwahaniaeth sy rhwng yr eglwys a'r byd annychweledig. Mae gan yr eglwys swyddogaeth i ddwyn yn mlaen yn y byd nad oes dim a fyno dynol na gwladol drefniantan âg ef. Mae yn hollol Ddwyfol ac ysbrydel, a'r corff ysbrydol a Dwyfol yn unig sydd i edrych at ei ddwyn yn mlaen.

3. *Fod natur a chynnwysiad y broffes a wneir gan yr eglwys, yn rhoddi sail i'r byd i ddysgwyl gweled ynddi lawer*

o wahaniaeth a rhagoriaeth.—Dyma y rheswm fod bai neu feiau yn yr eglwys yn llawer mwy atgas na'r cyffelyb feiau yn y byd annychweledig. Mae *canvas* gwyn y broffes yn gwneyd un bai yn yr eglwys, megys nodyn dŷ o *ink* ar y *cambric* gwyn, i'w weled a'i ganfod gan bawb o bell, pryd na welir ac na chanfyddir costrelaid wedi y tywallter i'r domen. Proffesa yr eglwys i gondemnio y byd yn ei holl egwyddorion. Bydd gan yr eglwys ran mewn dwyn yn mlaen amgylchiadau y byd hwn tra yn myned trwyddo. Ond mae yn rhaid i'r eglwys ofalu ei ddwyn yn mlaen ar egwyddorion hollol wahanol i'r byd yn gyffredin. Pe amgen, cyll yn llwyr ac yn hollol ei dylanwad ar y byd, a syrth i ddirmyg, gwarth, a chywilydd. Yr egwyddorion a hynodant y byd ydyw, *hunanoldeb, twyll, a gorfaelaeth*. Proffesa yr eglwys i gondemnio y rhai hyn, a dwyn yn mlaen holl amgylchiadau y byd ar yr egwyddorion mawrion a Dwyfol o *hunan-ymwadiad, gonestrwydd a chyfiawnder*.

4. Profir y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd annychweledig oddiwrth yr *ysgrythyrol ddarluniadau a roddir o'r eglwys yn y Gair Sanctaidd, sef dinas, a dinas ar fryn.*—Peth hynod, a gwahanol iawn i'r tai gwasgaredig yma a thraw ar hyd y dyffryn, ydyw dinas yn sefyll ar fryn uchel ac amlwg. Dylai yr eglwys fod yr un mor amlwg ac mor hawdd i'w gwahaniaethu oddiwrth y byd drwg ac annuwiol. *Gwinllan*, lle canedig a gwahanol iawn i'r *common*, lle y mae traul mawr wedi ei gymeryd er ei pharotoi a'i chymhwyso i ddwyn ffrwyth na ellir ei gael yn y tir cyffredin; ac fel gwinllan, mae dan ofal a thriniaeth neillduol. *Canwyllbren*, a *chanwyllbren aur*: o'r metel goreu, a'r un mwyaf prifawr, o wneuthuriad celfydd, er ateb dyben neillduol i gynnal a dal y canwyllau. Yn y canwyllbren, mae undeb yr holl ganwyllau yn peri fod y goleu yn gryf, ac yn ddysglaer iawn. *Teml*, "Canys teml y Duw byw ydych chi." Teml o adeiladaeth y Pen-saer celfydd, wedi ei gwneyd o feini bywiol, a'i chys-

egru i fod yn breswylfa y Dawdod tragywyddol ei hun dros byth. *Corff Crist a chyflawnder Crist* ; yn ei eglwys y gwelir holl gyflawnder Crist. Cyflawnder ei ras a welir ynddi yn dysgleirio byth. *Gwraig yr Oen* : gwahanol iawn i holl ferched y gwledydd, wedi ei dyweddio i fod iddo yn briod, trwy ymwrthod â phawb arall, a glynu wrtho mewn ffyddlondeb ac ymlyniad diwahan. Llauer o ddarluniadau ysgrythyrol ereill a allasem nodi ; ond mae yr hyn a ddifynwyd yn gwasanaethu i ddangos fod gwahaniaeth eglur ac amlwg rhwng eglwys Dduw a'r byd annychweledig. Mae y byd annychweledig yn myned dan ddarluniadau hollol wahanol, megys *teyrnas Satan*, lle mae Satan yn teyrnasu a llywodraethu mewn rhwysg, heb un gwrthwynebiad nac ataliad. *Corsydd a lleoedd lleidiog* ydyw, wedi eu rhoddi heibio i farn dragywyddol. *Tir* yn dwyn drain a mieri agos i felldith, diwedd yr hwn fydd cael ei losgi.

5. Mae gwahaniaeth mawr rhwng yr eglwys a'r byd annychweledig *yn y rhagorfreintiau a berthyn iddi*.—Ni chawn sefyll ond ar un yn neillduol, pa ragorfraint a gysylltir â'r testyn : "Ac a fyddaf yn Dad i chwi, a chwithau a fyddwch yn feibion ac yn ferched i mi, medd yr Arglwydd Hollalluog." Pa beth bynag a gollant, neu a elwir arnynt i ddyoddef oddiwrth y byd, drwy gydymffurfio â'r hyn y geilw Duw hwy i wneyd yn y testyn, sef ymgilio ac ymneillduo, bydd eu hymbellhad oddiwrth y byd yn peri i'r byd eu casbau, a gwneyd ei oreu er eu drygu. Ond cynnwysir yn yr addewid, "Myfi a fyddaf yn Dad i chwi," fwy na digon er eu cynnal a'u cysuro dan yr oll a all y byd byth ei wneyd o ddrwg iddynt. Pa beth bynag sydd o fewn cyrhaedd terfynau Hollalluawgrwydd ei wneyd, ni chaiff fod yn ol er gwneyd i fyny bob colled ag a ddichon iddynt gael drwy eu hannerghyddfurfiaid â'r byd. Pa beth bynag a ddichon fod mewn tynerwch Tad, a'i ofal, yn nghyd â'i barodrwydd i gynorthwyo ei blentyn mewn cyfyngder, hyn oll, ac anfeidrol fwy,

fydd Duw i'w eglwys pan yn sefyll ar y tir sanctaidd o ymneilldunaeth oddiwrth y byd. Fel Tad, efe a ddarpara iddi bob cynnalïaeth. Mae wedi dyfod yn Dad iddi wrth y gyfraith, fel un wedi ymbriodi â'i Fab, yr hwn sydd yn etifedd pob peth. Fel Tad, mae yn ei chynghori i ddarfod am byth mwy â'r hen artref a'r hen dylwyth gynt. Gwranddo, ferch, a gostwng dy glust; anghofia dŷ dy dad, dy hen dad Adda. Meddwl mwyach am dylwyth dy Briod, pa rai sydd dylwyth breninol—am dŷ dy Briod, sydd yn dŷ llawn o bob cysaron a danteithion. Mae dy Dad di, Sïon, fel pendefig yn cadw dau dŷ—un yn y wlad, a'r llall yn y brif-ddinas. Dros ryw amser, y mae wedi amcanu i'r ddyweddi drigo yn y tŷ isod. Mewn amser nodedig, geilw am dani i ddyfod adref i'r palas breninol fry, lle bydd i drigo ac i aros yn dragywydd ger ei fron. Pwy na wel y gwahaniaeth dirfawr sydd rhwng eglwys Dduw a'r byd annychweledig. "Gwyn eu byd y bobl y mae felly iddynt. Gwyn eu byd y bobl y mae Duw yn Dduw iddynt." Pwy mor fawr eu braint yn y byd hwn? a phwy byth a all draethu y gwynfydedigrwydd sydd yn eu haros yn y byd tragywyddol? Bydded i'r gwahaniaeth dirfawr hwn, a ganfyddir mor eglur ac mor amlwg drwy holl gorff yr Ysgrythyr Sanctaidd, i'w ganfod yn amlycach amlycach yn yr eglwys fawr gyffredinol, ac hefyd yn mhob eglwys neillduol drwy y byd, fel y gallom gymhell y byd yn ngeirian y prophwyd, "Gwel, Sïon, dinas ein cyfarfod: dy lygaid a welant Jerusalem, y breswylfa lonydd, y babell ni thynir i lawr, ac ni syflir un o'i hoelion byth, ac ni thorir un o'i rhaffau; eithr yr Arglwydd ardderchog fydd yno i ni yn fangre; afonydd a ffrydiau llydain y rhwyf-long nid â trwyddo, a llong odidawg nid â drosto." Pan welir y gwir wahaniaeth sydd rhwng eglwys Dduw a'r byd yn fwy amlwg, buan y cyflawnir y brophwydoliaeth, "Canys wele fi yn creu Jerusalem yn orfoledd, a'i phobl yn llawenydd—Ei cheinciau

a gerddant, a bydd ei thegwch fel yr olewydden, a'i harogl fel Libanus." Mae hyn yn harwain i sylwi—

II. AR Y MODDION Y DYLAI YR EGLWYS EU HARFER ER GWNEYD Y GWAHANIAETH RHYNGDDI A'R BYD ANNYCHWELEDIG YN FWY AMLWG.—Myn Duw i'r eglwys ddeffroi, er codi i fyny linell y gwahaniaeth yn fwy amlwg. Gosodwn allan ei gwaith fel eglwys er dwyn i ben yr amcan pwysig hwn, sef cael y gwahaniaeth yn fwy amlwg,—

1. *Rhaid i'r Eglwys gymeryd gofal mawr pwy mae yn ei dderbyn idd ei chymundeb.*—Diamheu fod y diffyg o hyn yn y blyneddau diweddaf, wedi bod yn un achos arbenig i dynu i lawr lawer ar fur y gwahaniaeth. Mae'r pyrth i gael eu hagog i'r genedl gyfiawn, yr hon a geidw wirionedd. Achos ofni, fod rhai cangenau o'r Eglwys, heb waith cau nac agor, am eu bod heb byrth na chaerau. Mae yn gofyn chwilio a chwilio yn fanol y rhai sydd yn curo wrth y pyrth: nid medru o honynt acennu yn dda shibboleth y sect, a ddylai fod yn drwydded i agoriad y pyrth: dylid edrych a chwilio llawer am nodau gwir dröedigaeth a gwir ddychweliad; ac nid digon ydyw cael yr ymgeiswyr yn gyfryw nas gellir cael dim yn eu herbyn—mae yn ofynol fod rhyw air i'w ddywedyd drostynt. Nid digon cael crefydd nacâol, megys y Pharisead hwnw gynt, yr hwn a ddiolchai nad oedd y peth hyn a'r peth arall. Mewn trefn i fod yn feddianol ar grefydd gymeradwy, yr oedd yn rhaid iddo *fod yn rhywbeth*, yn beth nad oedd o'r blaen. Gwrandawer ac edrycher ai llais un ar ddarod am dano sydd yn llefaru am agor y pyrth. Bydd derbyn cymeriadau anmhrifodol i'r eglwys, yn sicr o wneyd niwed annhraethol, ac yn attalfa hollol i gadw i fyny y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd. Profa y cyfryw yn yr eglwys yn blaid o gydraddolwyr, a gwastadawyr; tynant i lawr ei murian, gwnant yr eglwys yn un â'r byd, twyll-ymresymant dros eu hamcan, a byddant yn dra sicr o ddwyn i mewn heresi dinystriol. Pan y byddo y chwyn yn gorchuddio yr ardd,

bydd yn lled anhawdd gwybod a oes yno lysiau o werth i'w cael ai peidio. Mae y sylw hwn yn arweddu yn bwysig iawn ar swyddwyr yr eglwys, canys yn y cyfryw amgylchiadau, bydd yr eglwys yn gwrando ac yn sylwi pa beth fydd llais y swyddwyr. Os bydd rhai o'r cyfryw yn fath o rhydd-dyb-wyr, y mae'r cyfryw eglwys mewn perygl o gael ei llenwi o gymeriadau amhriodol. Meddylied yr holl eglwys eu bod yn cael eu galw i edrych a chwilio, ac i brofi yr ysbrydion, a ydynt o Dduw ai nad ydynt? Y mae amryw bethau yn ar-wain yr eglwys i syrthio yn fyr o wneyd ei dyledswydd mewn derbynriad aelodau. Weithiau cawn olygiad ar gynydd mewn rhif, a gwag-awydd am gael eglwys fawr, yn fwy na chael eglwys sanctaidd; a rhai gweithiau bydd yr eglwys yn syrth-io i fath o gyfiwr o gysgadrwydd a difaterwch, fel na bydd yn gofalu cymaint pwy neu pa fath rai fydd yn ymgeiswyr am eu lle. Y mae bydolrwydd yr eglwys rai gweithiau wedi ei harwain i'r amryfusedd hwn: gor-awydd am gael iddi ei chymundeb y mawrion a'r cyfoethogion, yn hytrach na chael y gwir ddychweledigion, gan nad beth a fyddai eu sefyllfaoedd yn y byd. Pan y byddo yr eglwys yn cael ei galw i fod yn llys barn ar dderbynriad aelodau idd ei chym-undeb, bydded i bob un ddwys ystyried pwysfawredd yr hyn a ddywed yr Apostol, "Os llygra neb deml Daw, Daw a lygra hwnw." Nid oes dim yn llusgo i mewn elfenau llygr-edigaeth yn waeth na derbyn cymeriadau amhriodol. Pe byddai gofal a gwyliadwriaeth am wneyd i fyny yr eglwys o gymeriadau gwirioneddol a didwyll, buan yr ymddangosai y gwahaniaeth yn amlwg rhwng yr eglwys a'r byd, ac y bydd-ai ei dylanwad yn fawr ac yn nerthol ar y byd annychwel-edig.

2. Mae o bwys mawr er cael y gwahaniaeth rhwng yr eg-lwys a'r byd yn fwy amlwg, *fod safon y weinidogaeth yn cael ei gosod yn uchel*.—Ei bod yn weinidogaeth ddysgedig sydd o bwys; ond ei bod yn weinidogaeth *sanctaidd* sydd o

annhraethol bwys. Mae llawer yn troi ar safon y weinidogaeth er cynyrchu chwaeth, a ffurfio cymeriad yr eglwys. Megys yn yr amser gynt, felly yn yr amser presenol, mae llawer i'w cael ag sydd yn *pentyru iddynt eu hunain athrawon*. Un o enbydrwydd yr amseroedd y dyddiau diweddaf ydyw, myned y fath na allont oddef athrawiaeth iachus. Y mae athrawiaeth afiach yn y crochan, yn peryglu iechyd a bywyd ysbrydol pob un a yfo o hono. Nid digon fod y weinidogaeth ar y cyfan yn rhydd o gyfeiliornadau ; mae yn gofyn ei bod yn un o nerth a dylanwad mawr er ateb dyben ei gosodiad i fyn y yn y byd. Ni bu un oes ag y mae galw uwch am i safon y weinidogaeth fod yn uchel na'r oes yr ydym yn byw ynddi. Dyma arwydd-air y dydd wrth holl wylwyr Seion, "Dring rhagot, yr Efengyles Seion, i fynydd uchel." Lawer iawn yn uwch na chwaeth ac egwyddorion dinystriol a damniol y byd. Gwylier, er pob peth, rhag gweinidogaeth y gwastadawyr (*levellers*), y rhai nad ydynt yn neillduol bryderus na gofalus pa fath, neu pa le y mae llinell y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd annychweledig. Bydded engyl yr holl eglwysi yn ehedeg yn nghanol y nef, yn mhell uwchlaw y tARTH afiach sydd yn codi o'n daiar ni, a bydd lle mawr i obeithio y bydd ad-dyniad y gyfryw weinidogaeth yn cyfodi yr eglwys yn uwch, y modd y byddo yn rhwydd ac yn hawdd ei gweled a'i chanfod, megys planed yn ei chylchdro priodol ei hun.

3. *Peidio goddef i'r muriau gael eu tynu lawr trwy adael un pechod fyned heibio yn ddigerydd.*—Mae llacrwydd mewn dysgyblaeth wedi achosi llawer i leihau y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd. Mae pob pechod yn yr eglwys yn tynu i lawr y muriau. Cydnabyddai Dafydd hyn yn ddwys a difrifol yn ei weddi edifeiriol ar ol ei gwymp erchyll : "Gwna ddaioni yn dy ewyllysgarwch i Seion ; adeilada furiau Jerusalem." Yma yr oedd yn cydnabod gyda galar, fod ei bechod ysgeler wedi dryllio a thynu i lawr y muriau, ac

nid oedd ond Duw, trwy ei ras a'i Ysbryd, a allasai ei had-gyweirio. Os gadael pechod a wneir yn yr eglwys heb ei ddysgyblu, bydd yn sicr o adael bwlch yn y murian; ac o ychydig i ychydig, gwneir mur y gwahaniaeth yn gydwestad â'r llawr. Pob eglwys fyddo yn dwyn sêl dros gadw i fyny fŵr y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd, a gymer ofal mawr rhag gadael un pechod yn yr eglwys ddianc yn ddi-gerydd. Mae o bwys mawr fod yr holl eglwys yn unol yn y peth hwn, ac yn neillduol i edrych na byddo yn yr eglwys un blaid am goleddu y troseddwr yn ei fai, pan y bydd y lleill am ladd a dinystrio pob pechod. Gan nad pa beth bynag a fyddo y person a geir yn euog, o ran ei sefyllfa yn y byd, ei ddoniau a'i wasanaethgarwch, fel hyn y cedwir i fyny y gwa-haniaeth rhwng yr eglwys a'r byd yn unig.

4. Er cadw i fyny y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd annychweledig, *mae yn gofyn fod mwy o dduwiol sylw gan yr eglwysi dros weithrediadau y naill a'r llall.*—Nid cydnabod pob cynnulleidfa yn chwaer eglwys ar bob tir. Diau os ceir fod eglwys wedi gwyro oddiwrth y gwirionedd, ac yn coleddu rhyw opiniynau afiach a drwg, gan honi ei hannibyniaeth ar bawb a'i cynghoro i ddiwygio, gadawer i'r cyfryw gael mwynhau ei hannibyniaeth; cilier oddiwrthi, ac na es-tyner iddi un cymhorth hyd nes yr ymostyngo, a chydabod ei bai. Pa beth a wneir i chwaer mewn teulu nad ymost-yingo i un reol, trefn, na llywodraeth, ond ei throï o'r neilldu oddiwrth freintiau neillduol y teulu hyd nes y dygo ymar-weddu yn well. Nid oes dim yn hyn yn milwrio, mewn un gradd, yn erbyn annibyniaeth yr eglwysi. Fel hyn byddai mwy o gyd-adeiladu y mŵr cyffredinol; canys gwelwyd, er galar a gofid lawer gwaith, pan y byddai gofal ac ymdrech mawr mewn rhai eglwysi yn yr un cyfundeb i redio yn sanct-aidd, a chadw yn ofalus at reolau y Gair, gwelwyd eglwysi ereill yn lled benrydd, diofal, a direol, a thrwy eu llacrwydd mewn dysgyblaeth yn tynnu i lawr fwy ar y mur nag a gyfod-

ai llawer o eglwysi ereill yn nghyd. Dylid nodi y cyfryw le-oedd yn y modd mwyaf cyhoeddus fel yn annheilwng o gael eu cyfrif yn mhlith eglwysi y saint. Ac heblaw hyn, pe deuid, mewn amgylchiadau o derfysg ac ymryson, at yr hen drefn o anfon ac ymofyn am genhadon o'r naill eglwys at eglwys arall, megys yr eglwys yn Antiochia yn anfon at yr eglwys yn Jerusalem, byddai y drefn hon yn sier o attal llawer o rwygiadan, yn nghyd â'u canlyniadau annymunol—adferu heddwch lle mae wedi ei golli, a chreu mwy o undeb, cariad, a chydymdeimlad rhwng yr holl eglwysi a'u gilydd, a gweithio allan yr hyn a amcanwn ddangos trwy gorff y bregeth hon, sef y gwahaniaeth hanfodol sydd rhwng eglwys Dduw a'r byd annychweledig. Delai fel hyn yn llawer mwy gweledig, ac yn fwy o lawer yn wrthddrych sylw y byd annychweledig.

5. Er cael yn fwy amlwg y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd annychweledig, *mae yn rhaid cael tywalltiad mwy grymus, helaeth, a chyffredinol o'r Ysbryd Glan.*—Mae genym luaws o brophwydoliaethau, yn nghyd ag addewidion mawr iawn a gwerthfawr, am yr hyn a wna Ysbryd Duw i'r eglwys, ac hefyd y stâd a'r cyflwr gwynfydedig y bydd yr eglwys yn cael ei dwyn iddo o dan y tywalltiadau cyffredinol a ga fwynhau cyn bo hir. Bydd yr olwg arni mor wahanol ag ydyw golwg byddin drefnus a rheolaidd, mewn arfogaeth ddysglaer, ac mewn llawn waith, oddiwrth yr olwg a gaem ar faes lle buasai brwydr wedi ei hymladd ryw amser a aethai heibio, ond yn awr wedi ei orchuddio ag esgyrn dynion meirwon. Pa olygfa fyddai yn fwy hynod o'r pruddaidd a thor-calonus? Bydd y tywalltiad hwn yn peri i holl ragoriaethau yr eglwys dori allan fel blodau yn y gwanwyn ar ol hir auaf caled a diffwrth: "Yna bydd ei biachawdwriaeth hi yn myned allan fel lamp yn llosgi." A cheir ei gweled yn deg fel y wawr, yn bur fel yr haul, yn ofnadwy fel llu banerog, a bydd yn wrthddrych syndod a rhyfedded y byd, fel y

clwir ymboli yn mhob cwr gan bawb a'i gwelant, gan ofyn, "Pwy yw hon sydd yn dyfod i fyny o'r anialwch fel colofnau mwg, wedi ei pherarogli â phob powdwr yr apothecari." Bydd mwyach yn edrych megys gwrthddrych yn meddu bywyd, nerth, ac iechyd yn ei lawn rym, ac nid megys peth llesg, gwywedig, aflach a dinerth; fel pan edrycher arni, bydd yn rhwydd ac yn hawdd ei gwahaniaethu oddiwrth y byd, yr hwn sydd yn gorwedd yn farw mewn camwedd a phechod. Prysyrwn weithiau i ddangos—

III. Y MAWR BWYS FOD Y GWAHANIAETH SYDD RHWNG YR EGLWYS A'R BYD YN DYFOD YN FWY AMLWG A GWELEDIG.—"O herwydd paham, deuwlh allan o'u canol hwy, ac ymddidolwch, medd yr Arglwydd, ac na chyffyrddwch â dim aflan; ac mi a'ch derbyniasf chwi," &c.

1. Mae o bwys mawr *er cadw i fyny anrhydedd crefydd yn y byd*.—Os na saif crefydd mewn cymaint bri ac anrhydedd yn y byd ag y safodd unwaith, mae hyn yn bod am nad yw gwedi cael ei gweled yn ei gwisgoedd priodol ei hun. Cryd o rawn mae yn ei wisgo mewn llawer man, ac mewn sach-llan a lludw y mae yn dwyn yn mlaen ei thystiolaeth yn y byd. Er sicrhau parch i grefydd yn y byd, rhaid galw ar Seion i wisgo gwisgoedd ei gogoniant. Pan welir yr eglwys yn sefyll ger bron y byd yn ei gwisg briodol ei hun, bydd yn beth hollol wahanol i greadur yn perthyn i'r byd hwn; bydd ei gwedd a'i hagwedd yn ddwyfol a nefol, fel un wedi diagyn o'r nef i lawr i'r ddaiar i ddwyn yn mlaen waith ac amcan neillduol, ac wedi hyn i ddychwelyd yn ol i'w bro ei hun. Y mae rhyw sawredd yn ymddangos yn ngwynebpryd dyn byw yn ein rhwymto i'w barehu; ond y dyn wedi marw, y mae ei holl degwch a'i ddymunoldeb wedi syrthio a diflannu, fel y mae y pryf bach yn gallu ymlwybro ar hyd-ddo yn ddi-gon diarswyd. Pan welir yr eglwys yn ei nhodwedd briodol ei hun, gwelir y byd yn sefyll mewn syndod, heb ganddo ddim drwg i'w ddywedyd. Pan welir Seion yn myned trwy

y byd yn ngwisgoedd ei gogoniant, teimla y byd arswyd yn ei phresenoldeb, a phob anwiredd a gau ei safn.

2. Mae o bwys fod y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd yn fwy amlwg, *er sicrhau llwyddiant y weinidogaeth*.—Mae gan y weinidogaeth i gyhoeddi yn barhaus yr hanfodol wahaniaeth sydd rhwng yr eglwys a'r byd; a phan y daw yr eglwys i ddangos y gwahaniaeth hwn yn eglur ac amlwg, dygir y byd i gredn. I argyhoeddi y byd o wirionedd crefydd, rhaid cael yr eglwys i gyd-ddywedyd a'r weinidogaeth. Ni bydd un gwahaniaeth pa mor dda y bydd i'r dadleuwr ddadleu yr achos, cyll y prawf os dywed y rheithwyr yn groes; ond pan y bydd dadleuwr da wedi gwneyd amddiffyniad teg o'r achos, a'r holl reithwyr yn un yn eu tystiolaeth, gellir ystyried y prawf wedi ei ennill.

3. Mae'r gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd, o bwys i'w wneyd yn fwy amlwg, *modd y gallo eneidiau o dan ystorum argyhoeddiad, wybod pa le i droi*.—O herwydd tebygolrwydd yr eglwys i'r byd, mae yn dra sicr fod llawer wedi bod yn hollol ar goll i wybod pa le i edrych. Megys llong mewn ystorum ar y cefnfor, yn methu yn lân a gwybod yn mha fan i gael glan, o eisiau cael goleu gwell yn y goleu-dŷ: "Yn mysg y rhai yr ydych yn dysgleirio megys goleuadau yn y byd." Mae yma gyfeiriad amlwg at y goleuni yn y goleu-dai. Mae yn ofynol fod pob eglwys i Grist yn oleu-dŷ, a phob aelod yn yr eglwys hono megys gwrth-wydr, a'r weinidogaeth fel aelwyd o dân yn mhob goleu-dŷ; ac yna gwel yr eneidiau mewn ystorum y man i fyned am gysgod a diangfa. Ail-enynir y tân yn mhob un o'r goleu-dai, canys dysgwylwn weled lluoedd o eneidiau ar ddarfod am danynt, yn chwilio ac yn ymofyn am gylfach a glan iddi.

4. Mae yn bwysig iawn i osod allan y gwahaniaeth rhwng yr eglwys a'r byd, *er sicrhau cysur a dyddanwch yr eglwys*.—Mae bron holl flinderau yr eglwys oddifewn, yn cyfodi o ddiffyg fod y gwahaniaeth hwn yn fwy amlwg; o herwydd hyn, mae yn colli gwedd wyneb ei hanwylyd; am hyn

mae yn cael ei hanfon i Babylon, ac yno yn crogi ei thelynnau ar yr helyg, a'i chaniadau gynt wedi troi yn ruddfan, galar, a gwae.

5. Mae o bwys i gael y gwahaniaeth yn fwy amlwg, *er sicrhau preswyliaid parhaus Duw yn yr eglwys*.—"Mi a breswyliaf ynddynt, ac a rodiaf yn eu mysg." Nid fel un yn troi i lettya dros nos, ac ymaith drachefn yn y boreu, ond preswyllo, aros, trigo, megys gwr yn ei artref ei hun. Meddylled yr eglwys yn ddifrifol os nesu at y byd a wna, mai pellhau a wna Duw; ond os gwrando ar ei lais, trwy gilio ac ymneillduo oddiwrth y byd, yna ca brofi a theimlo fod Duw yn aros ac yn trigo yn yr eglwys.

6. Mae o bwys fod gwahaniaeth rhwng yr eglwys â'r byd yn fwy amlwg, *er ei gwneyd yn beth rhy anhawdd i bob math o greaduriaid allu byw o'i mhewn*.—Bydded, gan hyny, i'r muriau gael eu hadgyweirio a'u codi mor uchel, fel na allo pob ymlusgiad gwenwynig fedru ymlusgo o'i mhewn; a'i hawyrgylch mor bur, fel na allo neb fyw ynddo "Ond y rhai ni aned o waed nac o ewyllys y cnawd, eithr o Dduw."

ADDYSGIADAU.

1. Fod yn eglur fod yr eglwys yn y blyneddau hyn megys planed wedi gwyro o'i chylchdro priodol. Addefir hyn yn gyhoeddus gan un dosran neillduol. Trueni ei bod heb ddeall y fan i sefyll er ei chael yn ei hol. Wrth yr eglwysi Anghyddfurfiol, dywedwn, yn ngwyneb fod y llong wedi colli ar y pwynt, galwer ar yr holl ddwylo at eu gwaith heb oedi, a buan y ceir ei gweled yn troi, gan gyfeirio yn y cyfeiriad priodol.

2. Amser hyfryd fydd hwnw, pan welir y gwahaniaeth hwn wedi ei gwbl berffeithio, y llinell wedi ei hollol dynu, a'r eglwys yn cael ei chyflwyno yn eglwys heb arni na brycheuyn na chrychni, na dim o'r cyfryw. "Yna y dychwelwch ag y gwelwch ragor anfeidrol rhwng yr eglwys a'r byd annycheledig."—Amen.

Y CYSYLLTIAD SYDD RHWNG DUWIOLEDDEB A DEFNYDDIOLEDDEB.

GAN Y PARCH. JOHN MORRIS, ATDRAW DUWINYDDOL YN NGHOLEG
ABERHONDDU.

“Crea galon lân ynof, O Dduw; ac adnewyddu ysbryd uniawn o'm mewn.

Na fwrw fi ymaith oddi ger dy fron; ac na chymer dy ysbryd sanctaidd oddiwrthyf.

Dyro drachefn i mi orfoledd dy iachawdwriaeth; ac â'th hael ysbryd cynnal fi.

Yna y dysgaf dy ffydd i rai anwir; a phechaduriaid a droir atat.”—Ps. li. 10—13.

Y mae pregethu, fel sefydliad, yn gwneyd Cristionogaeth yn hynod, yn mhlith holl grefyddau'r byd. Gosod delwau, a darluniau, a seremoniau, o flaen y bobl, mae gau-grefyddau; ond cyhoeddi pethau mawrion Duw yn eu clywedigaeth, mae gwir grefydd. “Ffydd sydd trwy glywed, a chlywed trwy air Duw.” “Fe welodd Duw yn dda trwy ffolineb pregethu gadw y rhai sydd yn credu.” Ond nid ffolineb yw, canys mae'r glust yn well cyfrwng addysg na'r llygad, ac mae'r llais yn fwy effeithiol na llun.

Mae moddion ereill heblaw pregethu yn cael eu defnyddio yn achos yr efengyl; ond mae pregethu yn rhagori arnynt oll. Hwn yw'r prif arf yn llaw Duw i dynu cestyll o annwioledeb i'r llawr, ac i achub byd o bechaduriaid. Mae wedi profi ei rym ar wahanol gyfnodau yn hanes y byd. Mae wedi cyfodi lluoedd o'u beddan ag oeddynt yn feirw mewn camweddau a phechodau.

Ond nid pob math o bregethu sydd yn cyrhaedd y nod. I'r dyben o fod yn wir effeithiol yn ngweinidogaeth yr efengyl, rhaid cael goleuni Duw yn y meddwl, a bywyd Duw yn y

galon ; mewn gair, rhaid cael *duwioldeb yn ei grym*. Yr oedd Dafydd yn teimlo fod ei ddefnyddioldeb ef yn dibynnu ar ei dduwioldeb. Pan ddarfu iddo wrthgilio oddiwrth Dduw, aeth fel halen wedi colli ei flas, yn ymddifad o bob effaith da. Yn y Psalm hon, mae yn dychwelyd at Dduw gan gyfaddef ei fai, ac yn gweddio am yr hen deimladau gwresog ag oedd ganddo o'r blaen. "Yna y dysgaf dy ffyrdd i rai anwir, a phechaduriaid a droir atat." Teimlai mai ofer oedd ceisio gwneyd daioni i ereill tra yr oedd ef ei hunan mewn rhwym-edigaeth anwiredd. Credai fod eisiau gwell profiad arno cyn y gallai fod o un lles i'w gyd-ddynion. Eglurir yr un gwirionedd yn hanes yr apostolion, "Eithr arosweh chwi," meddai'r Iachawdwr wrthynt, "yn ninas Jerusalem, hyd oni wisger chwi & nerth o'r uchelder." Yr oedd yn rhaid treulio mwy o amser mewn gweddi ; yr oedd yn rhaid cael tywalltiad helaethach o'r Ysbryd Glan ; yr oedd yn rhaid cael mwy o dduwioldeb yn eu calonau, cyn y buasent yn addas i wynebu ar fyd o golledigion, ac i bregethu yn effeithiol efengyl y deyrnas.

Y pwnc mewn llaw yw, Y CYSYLLTIAD SYDD RHWNG DUWIOLDEB A DEFNYDDIOLDEB Y PREGETHWR.

Ymddengys y cysylltiad hwn, os ystyriwn yn

I. FOD DUWIOLDEB YN CYNNWYS ADNABYDDIARTH O'R GWIRIONEDD.

Mae yr hwn sydd wedi adnabod athrawiaethau yr efengyl yn eu heffeithiau achubol ar ei enaid ei hun, yn sicro'u gwneyd hwynt yn brif destynau ei weinidogaeth. Cawn hanes un dysgedig iawn wedi ei alw at waith y weinidogaeth cyn gynted ag y dychwelwyd ef at Dduw. Beth oedd e'n bregethu ? Ai gwybodaethau'r byd hwn ? Nage. "Myfi pan ddaethum atoch, frodyr, a ddaethum, nid yn ol godidowgrwydd ymadrodd, neu ddoethineb, gan fynegu i chwi dystiolaeth Daw. Canys ni fernaïs i mi wybod dim yn eich plith, ond Iesu Grist, a hwnw wedi ei groeshoelio. Yr wyf hefyd

yn cyfrif pob peth yn golled, o herwydd ardderchowgrwydd gwybodaeth Crist Iesu fy Arglwydd."

Annhebyg iawn i apostol mawr y cenedloedd yw rhai pregethwyr yn eu chwaeth ac yn eu testynau. Y pethau ag oedd Paul yn ymhyfrydu ynddynt fel gogoniant ei weinidogaeth, y maent hwy yn gyfrif yn bethau gwael, cyffredin, a dinerth. Camsynied a chyfeilliornad mawr yw hyn. Os edrychwn arnynt, hyd yn nod yn eu cysylltiad ag araethyddiaeth, maent yn deilwng o sylw. Beth gwell a ellir gael yn yr ystyr hyn na gwirioneddau mawr y datguddiad dwyfol—y cwmp yn Eden, a'r codiad ar Galfaria; euogrwydd dyn, a chyfiawnder Duw; ymgrawdoliaeth ac aberth yr unig-anedig Fab; gweithrediadau cadwedigol Ysbryd Duw; adgyfodiad y meirw, y farn gyffredinol, dedwyddwch y cyfiawn, a thrueni yr angysfiawn, a'r tragywyddoldeb mawr ag sydd yn agor o'n blaen? Pwy sydd wedi ysgwyd y byd a'u pregethau ac wedi gadael argraff ar y cenedlaethau? Onid y gweinidogion ag oeddynt yn pregethu Crist, a hwnw wedi ei groeshoelio?

Nid rhyfedd fod rhai pregethwyr yn ddieffaith; o herwydd nid ydynt yn pregethu'r gwirionedd megys ag y mae yn yr Iesu. Dichon eu bod yn siarad rhywbeth yn amgylchiadol am y gwirionedd, ond nid ydynt yn gafaelu yn nghalon y peth ac yn peri iddo fyw, ymsymud, a bod, o flaen y bobl. Maent yn gorchymyn eu gwrandawyr i edifarhau, ond nid ydynt yn dangos y gwirionedd sydd yn peri edifeirwch. Maent yn dyweyd, credwch yn y Mab, ond nid ydynt yn dwyn allan y peth sydd yn creu ffydd. Gwir yw mai gallu Duw sydd yn cyfnewid y galon, ond gwir hefyd mai trwy foddion priodol y gweithreda'r gallu hwn. Mae dychweliad y pechadur at Dduw yn effaith naturiol, yn gystal ag yn effaith goruwchnaturiol. "Canys cydweithwyr Duw ydym ni," ag sydd yn pregethu; "llafur-waith Duw, adeiladaeth Duw, ydych chiwi," ag sydd yn credu.

Mae cymhwysder yn y gweinidog daiarol i fod yn gyfrwng iachawdwriaeth i ereill, canys y mae yn adnabod yr efengyl yr hon sydd wedi bod yn allu Duw er iachawdwriaeth iddo ef ei hun.

II. MAE DUWIOLEDDEB YN CYNNEWYS FFYDD.

Mae pob dawiol yn credu'r efengyl â'i holl galon. "Mae yn credu, ac am hyny mae yn llefaru." Nid dychymyg neu draddodiad yw ei ffydd ef, ond llawn sicrwydd gwybodaeth, "Sail y pethau yr ydys yn eu gobeithio, a sicrwydd y pethau nid ydys yn eu gweled." Mae'r gwirionedd yn y llyfr wedi troi yn sylwedd yn y meddwl; mae ganddo y dystiolaeth, nid ar bapyr ac inc, ond ynddo ei hun. Mynegu y mae "yr hyn a welodd â'i lygad, ac a deimlodd â'i ddwyllaw, ac a brofodd â'i galon." Mae yn llefaru "fel un ag sydd ganddo awdurdod, ac nid fel yr ysgrifenyddion," fel un ag sydd ganddo hawl i athrawiaethu, i "argyhoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder."

Dywed rhai pregethwyr yn ein dyddiau ni, mai gwendid meddwl a phenboethni yw y fath ffydd gadarn a diysgog. Nid oes gywilydd arnynt i ddyweyd eu bod yn ansicr yn ei meddwl mewn perthynas i bynciau sylfaenol crefydd—y pynciau ag sydd wedi bod yn gysur ac yn nerth i bobl Dduw yn mhob oes ac yn mhob gwlad. Ymfrostiant yn ngwendid eu ffydd, fel arwydd o fawredd eu meddwl a helaethrwydd eu gwybodaeth; ac edrychant gyda diystyrwch a dirmyg ar bawb ag sydd yn medru dyweyd gyda'r Apostolion, "Yr ydym ni yn credu ac yn gwybod, mai tydi yw y Crist, Mab y Duw byw."

Trueni fod neb yn cymeryd arnynt i fod yn bregethwyr heb fod ganddynt "llawn sicrwydd ffydd" yn ngwirioneddu hanfodol yr efengyl, gan nad beth yw eu doniau a'u dysg! Fe wna un pregethwr llawn o ffydd a'r Ysbryd Glan fwy i argyhoeddi'r byd o "bechod, o gyfiawnder, ac o farn," na lluoedd o'r areithwyr galluocaf heb feddu yr un peth angen-

rheidiol. Dacw weinidog yn cyfodi ei leferydd mewn dinas tra enwog. Mae lluwys wedi dod yn nghyd, ac yn gwrandio arno; mae pob llygaid yn sefydledig ar y pregethwr; mae yno wrando anghyffredin; mae'r cwbl wedi myned mor ddystaw a'r bedd. 'Does dim i glywed ond llais cyffrös y llefarwr. Ond dacw'r amcan wedi ei gyrhaedd; mae'r holl dorf wedi cael ergyd marwol, ac maent yn gwaeddi allan mewn cyfyngder enaid, "Ha, wyr frodyr, beth a wnawn ni?" Pwy sydd wedi peri y fath gynhwrf? Ai rhyw ysgolhaig mawr, neu ryw areithiwr campus, neu ryw ymresymwr cadarn? Nage. Pwy, ynte? Dyn cyffredin, heb feddu ar un fantais yn y byd ond y fantais o'i fod ef wedi credu yn Mab Duw â'i holl galon, ac wedi ei fedyddio â'r nefol dân—pysgotwr o làn môr Tiberias, Simon Petr, mab Jonas wrth ei enw, dyna'r pregethwr ag fu yn offeryn yn llaw Duw i wneyd llawer o elynion yn gyfeillion i'r hwn a groeshoeliwyd. Duw a wnelo bob pregethwr yn debyg iddo!

I'r dyben i gyrhaedd amcan mawr y weinidogaeth, rhaid traddodi athrawiaethau yr efengyl fel sylweddau, ac nid fel chwedlau; ond cyn gellir gwneyd hyn rhaid cael ffydd o weithrediad Ysbryd Duw yn ein calonau.

III. MAE DUWIODDEB YN CYNWYS TEIMLAD.

Heb deimlad mae yn anhosibl i lefaru yn effeithiol, canys "o helaethrwydd y galon y llefara'r genau." Pe buasai Demosthenes neu Ciscero yn gorfod areithio ar bynciau yn mha rai nid oeddynt yn teimlo unrhyw ddyddordeb, buasent yn sicr o golli eu grym a'u gogoniant fel areithwyr. Mae'r meddwl yn farwaidd ac yn anffrwythlon pan nad oes un teimlad yn y fynwes. Tebyg yw i long ar y môr heb un awel o wynt i lanw'r hwyliau. Er troi'r llyw o ochr i ochr, aros yn yr un man wna'r llestr nes cael y gwynt i'w gyru yn mlaen.

Hawdd yw dyweyd, a dyweyd yn effeithiol, pan bo'r galon yn tânbeidio ac yn curo gan wir deimlad. Mae hyd yn nod y mwyaf diddawn yn medru siarad yn rhwydd ac yn bwrpas-

ol pan yn teimlo ei bwnc. Mae teimlad yn bywhau, yn ffrwythloni, ac yn helaethu galluoedd y meddwl. Mae yn ein codi uwchlaw i ni ein hunain; mae yn anadlu bywyd newydd ynom, ac yn ein galluogi i wneyd pethau na feddyl-iasom erioed eu bod o fewn ein cyrhaedd. Yr ydym wedi clywed rhai heb fawr o ddawn siarad, ac heb agor eu geneuau erioed yn gyhoeddus, yn tori allan yn ddisymwth i weddio, a hyny mor ddoniol a phe buasent wedi bod yn gyfarwydd â'r gwaith am ugain mlynedd. Ac mae genym hanes am blant ienainc, yn rhai o'r diwygiadau, yn sefyll i fyny, heb feddwl dim am yr hyn oeddynt yn myned i'w ddyweyd, yn llefaru nes peri i hawb ag oeddynt yn eu gwranddo i synu ac i foliannu Duw.

Ond rhaid cofio bod llawer math o deimlad. Mae teimladau arwynebol i'w cael, heb un cysylltiad â'r gwirionedd—rhyw fath o gyffrôad ar wyneb y dyfroedd, tra mae'r dyfnder mawr ei hun yn esmwyth ac yn ddystaw—rhyw fywiogrwydd ag sydd yn cael ei greu wrth weled torf e bobl wedi dod yn nghyd, ac wrth glywed llais un ei hun yn llefaru. Nid pawb ag sydd yn fywiog sydd yn cael eu cynhyrfu gan wir deimlad. Gall dryll wneyd swm mawr, pan nad oes un ergyd ynddo. Ac fe all y gweinidog bregethu yn hwyliog pan mae'r galon yn rhew yn y fynwes.

Mae eisiau rhyw beth dyfnach na hwyl i bregethu yn deilwng efengyl Crist; mae eisiau teimlo pechod a pherygl y natur ddynol; mae eisiau teimlo "nerthoedd y byd a ddaw," y farn gyffredinol, a'r gogoniant, a'r gwae tragywyddol sydd yn canlyn. Mae eisiau teimlo "cariad Crist," yr hwn a aeth trwy fôr coch mawr o boen a gofid er ein hachub i fywyd tragywyddol. Pan wyf yn meddwl am y gogoniant oedd ganddo cyn bod y byd, y goron ddysglaer ag oedd ar ei ben, y deyrnwialen gadarn ag oedd yn ei law; pan wyf yn meddwl am yr angelion a'r arch-angelion, y tywysogaethau a'r awdurdodau, ag oeddynt yn amgylchynu ei orsedd, ac

yn plygu ac yn moliannu ger ei fron ; pan wyf yn meddwl am y hydoedd aneirif ag oeddynt yn hongian ar ei fraich ac yn dysgleirio gan ei ogoniant, ac am y gallu a'u crenodd hwynt, sydd yn eu cynnal ; pan wyf yn meddwl am y can-iadau goruchel ag oeddynt yn seinio ac yn adseinio trwy en-trych nef y nef, ac yn llifo fel môr mawr o ogoniant o gylch ei orseddfainc, ac ar ol hyny yn taflu fy ngolwg tua Bethle-hem, a sylwi ar y baban bychan yn mreichiau ei fam, yn cael ei gario ymaith i'r Aipht, mewn brys a braw, rhag creulon-deb Herod, ac wedi hyny yn olrain hanes rhyfeddol Iesu o Nazareth, ei dodi a'i ddirmyg, ei erledigaeth a'i offd, ei gyf-yngder yn yr ardd, a'i farwolaeth erchyll ar y groes ; pan wyf yn meddwl am y pethau hyn, pan wyf yn cydmaru ac yn cyferbynu y pethau hyn, pan wyf yn meddwl am ogoniant y Duw, ac am warth a gwae y Dyn, mae fy neall yn dyrysu gan syndod ; mae fy mynwes yn chwyddo ac yn curo mewn mawl, a'm holl enaid yn llenwi â theimladau nas gallaf eu traethu.

“ Ni all angelion nef y nef
Fynegu maint ei gariad ef,
Mae angau'r groes yn dreeh na'a dawn ;
Bydd canu uwch am Galfari,
Nag glywodd yr angelion fry,
Pan ddelo Salem bur yn llawn.”

Os cawn ni'r fraint o fyw dan ddylanwad y fath deimladau, ni fydd ein llafur yn ofer yn yr Arglwydd.

IV. MAE DUWIOLDEB YN CYNNWYS Y DYBEN PRIODOL.

Mae lle i ofni fod llawer o ddynion anianol heb fod yr Ys-bryd ganddynt wedi ymallyd yn swydd y weinidogaeth. Nid oedd yr eglwys yn agored i'r un perygl yn amser yr Apos-tolion, o herwydd y gwarth a'r erledigaeth ag oedd yn nglyn â'r efengyl y pryd hyny. Ond erbyn hyn mae'r swydd o brogethu yn anrhyddedus, ac fe ellir cyrhaeddi elw ac atgog-rwydd yn y pwlpad yn gystal ag yn y Myn neu'r deiml.

Melldith ofnadwy i achos Crist yw cael y fath dynion yn y weinidogaeth. Er maint eu dawn, a'u dysgeidiaeth, a'u hennwogrwydd, gweinidogion Satan ydynt, ac nid gweinidogion Duw. "Y rhai sydd yn y cnawd ni allant ryngu bodd Duw;" y rhai sydd yn y cnawd ni allant, fel rheol gyffredin, fod yn gyfrwng iachawdwriaeth i'w gwrandawyr.

I'r dyben o fod yn ddefnyddiol yn nheyrnas Crist, rhaid ymryddhau oddiwrth ddybenion bydol ac amcanu at ogoniant Duw yn nghadwedigaeth pechaduriaid. Ond pa fodd y gall dyn anianol wneyd hyn? Y dyn ysbrydol yn unig, yr hwn sydd wedi ei symud o farwolaeth i fywyd, ac wedi ei gyfnewid gan ras Duw, a fedr gadw o flaen ei lygaid yr amcan mawr a ddygodd yr Arglwydd Iesu Grist i'r byd, sef, ceisio a chadw yr hyn a gollasid. "O frodyr," medd Paul, "gwir ewyllys fy nghalon a'm gweddi dros yr Israel sydd er iachawdwriaeth." "Mi a ymwnaethum yn bob peth i bawb fel y gallwn yn hollol gadw rhai." "Yr ydym ni yn genhadau dros Grist, megys pe byddai Duw yn deisyf arnoch trwom ni: yr ydym yn erfyn dros Grist, cymmoder chwi â Duw." Cadw oedd pwnc Paul a'i gyd-apostolion, a chadw yw pwnc pawb o'u gwir olynwyr yn ngweinidogaeth yr efengyl. Mae dyben hwn yn dysgleirio fel sŵen o'u blaen, ac wedi cymeryd llwyr feddiant o'u calonau. Maent yn meddwl am dano y dydd, ac yn breuddwydio am dano y nos. Mae yn glynu wrthynt yn y tŷ ac ar y ffordd, yn y dirgel ac yn y cyhoedd. Mae fel tân yn eu hesgyrn, ac "fel gwin nad agorid arno." Tra mae eraill yn ofalus ac yn drafferthus yn nghylch llawer o bethau, hwn yw yr un peth angenrheidiol yn ei golwg hwynt—y nod at ba un maent yn ymestyn â'u holl onaid ac a'u holl nerth. Tra mae eraill yn ceisio chwareu yr areithiwr, yr athronydd, neu'r ysgolhaig, eu pwnc hwynt yw pregethu Crist a gwneyd daioni.

Mae cysylltiad agos rhyw dyben y pregethwr a'i ddefnyddioldeb. Os bydd y dyben yn iawn, rhydd hyn yr iawn-

destyn, yr iawn syniadau, yr iawn ymadroddion, a'r iawn ddull o drin pethau. Os bydd y dyben yn iawn, fe wrthodir pob peth a gynnygir i'r sylw gan falchder a hunan glod—pob peth nad yw yn dwyn perthynas a'r nod mewn golwg. Mae'r amcan yn sicr o effeithio ar y gwaith. Ymddengys yn sylwedd, a ffurf, a thraddodiad y bregeth, ac yn ei thuedd uniongyrehol i wneyd daioni.

Na thybied neb y bydd pregethau a gyfansoddir dan y fath ddylanwadau yn ddiffygiol mewn gallu a gwir hyawdl-
edd. Camsyniad mawr yw meddwl y bydd y dyn difrifol, y dyn ag sydd yn colli golwg arno ef ei hun, yn ei hiraeth am eneidiau, yn waelach ac yn llai effeithiol fel pregethwr nac ereill ag sydd yn ymwneyd â'r gwaith fel celfyddyd i ragori ynddi. Yr unig lwybr i fod yn wir hyawdl, yw cynnyg yn uniongyrchol at y nod mae'r efengyl wedi ei osod ger ein bron. Nid yr areithiwr ag sydd yn llanw ei gynnulleidfa & meddyliau mawr am dano ei hun yw'r areithiwr goren; ond yr hwn sydd yn ei llanw & meddyliau mawr am y pwnc dan sylw. Mae'r gwir areithiwr yn debyg i'r hant, yr hwn sydd yn dysgleirio, nid er mwyn dangos ei hun, ond er mwyn dangos y bydoedd sydd o'i amgylch. Dyna'r fath areithiwr oedd Demosthenes. Pan oedd ef yn llefaru, teimlad ei wrandawyr oedd, nid dyna ddyn doniol, dyna siaradwr campus, yw Demosthenes; ond "Awn yn erbyn Philip, gelyn ein gwlad a'u rhyddid." Dyna'r fath areithiwr hefyd oedd yr Apostol Petr, canys yr ydym yn cael fod tair mil o eneidiau a'r un achlysur yn gwaeddi allan, "Hawyr frodyr, beth a wnawn ni?"

Nid gorchwyl hawdd yw pregethu efengyl Crist yn effeithiol; nid gorchwyl hawdd yw cadw'r galon yn gywir yn ngolwg Daw. Mae'r goren yn agored i ddylanwadau bydol. Mae eisiau gwylio a gweddio yn barhaus rhag syrthio i brofedigaeth.

“O popular applause! What heart of man
Is proof against thy sweet seducing charms?
The wisest and the best feel urgent need
Of all their caution in thy gentlest gales;
But swelled into a gush—who then, alas!
With all his canvas set, and inexperienced,
And therefore heedless, can withstand thy pow’r?
Praise from the riveted lips of toothless, bald,
Decrepitude, and in the looks of lean
And craving Poverty, and in the bow
Respectful of the smutched artificer,
Is oft too welcome, and may much disturb
The bias of the purpose. How much more
Poured forth by beauty, splendid and polite,
In language soft as adoration breathes?”

V. *Mae duwioldeb yn cynnwys presenoldeb Duw.*—
“Ewch,” medd Crist wrth ei apostolion, “a dysgwch yr holl genedloedd, gan eu bedyddio hwy yn enw y Tad, a’r Mab, a’r Ysbryd Glan; gan ddysgu iddynt bob peth a’r a orchymynais i chwi. Ac wele yr ydwyf fi gyda chwi bob amser hyd ddiwedd y byd.” Yn ol yr addewid hon, mae Crist gyda ei ffyddlon weision i’w cynorthwyo, a’u cysuro, a’u llwyddo yn ei gwaith. Mae eisiau Ysbryd Duw ar y gweinidog i’w gymhwyso i draddodi ei genadwri: Ac mae eisiau Ysbryd Duw ar y gwrandawyr i wneyd yr efengyl yn allu Duw er iachawdwriaeth iddynt. Nid yw y meddion goreu yn ddigonol, o honynt eu hunain, i ddwyn dynion at yr Iachawdwr; mae eisiau gweithrediadau dwysol er cyrhaedd yr amcan hwn. Nid digon prophwydo wrth yr esgyrn sychion, rhaid cael y gwynt dwysol i ddisgyn arnynt cyn y bydd un cyffroad yn eu plith, a chyn yr adgyfodir hwy i fywyd a gweithgarwch.

Gan hyny mae yn angenrheidiol dysgwyl wrth Dduw. Mae eisiau gweddio yn gystal ag astudio—gweddio cyn myned yn nghyd a’r bregeth, gweddio wrth ei chyfansoddi, a gweddio cyn ac wrth ei thraddodi, a gweddio ar ol cwblhau’r gwaith.

Rhaid cael yr Anfeidrol i'r maes, rhai cael Bywyd y meirw i'n plith cyn y gellir dychwelyd pechaduriaid o gyfeiliorni eu ffyrdd, a'u cadw i fywyd tragywyddol.

Os ydym yn meddu ar dduwioledeb yn ei grym, os ydym wedi ein galw i waith y weinidogaeth, mae genym le i ddysgwyl y gwrandaw Duw ein gweddiau, ac y bydd efe gyda ni yn ol ei addewid. Ond os heb grefydd, nid oes un sail genym ddysgwyl am bresenoldeb Duw yn ein gwaith.

Pa fodd y gellir dysgwyl y gwna Duw anrhydeddu & llewyrch ac allwyddiantlaur y cyfryw rai ag sydd wedi rhedeg at y swydd heb ei galw. Pan ddarfu meibion Scefa ymaflyd yn y gwaith o fwrw allan gythreuliaid, dywedodd yr ysbryd drwg wrthynt, "Yr Iesu yr wyf yn ei adnabod, a Phaul a adwaen; eithr pwy ydych chi? Gellir dyweyd yr un peth wrth y pregethwr digrefydd. Pwy ydwyt ti? "Beth sydd i ti a fynegech ar fy neddfau, neu a gymerech ar fy nghyfammod yn dy enau?" gan dy fod yn casáu addysg ac yn taflu fy ngeirian i'th ol.

Fe all y rhagrithiwr fod mor boblogaidd a Simon Magnus, ar yr hwn yr oedd pawb, o'r lleiaf hyd y mwyaf yn gwrando, gan ddywedyd, Mawr allu Duw yw hwn; ond nis gall chwanegu at yr eglwys y rhai fyddent gadwedig. Os yw dynion yn myned ar ei ol ac yn canu ei glodydd, mae Duw yn ddigllon beunydd wrtho. Nid trefn Duw, yw defnyddio twyll a rhagrith i adeiladu ei deyrnas yn y byd, er y gall efe wneyd hyd yn nod ddrygioni dynion gyflawni ei ewyllys ef. "Crea galon lan ynof, O Dduw; ac adnewydd ysbryd uniawn o'm mewn." "Gwared fi oddiwrth waed, O Dduw, Duw fy iachawdwriaeth; a'm tafod a gân yn llafar am dy gyfiawnder."

Gwelwn oddiwrth y pwnc sydd wedi bod dan sylw mai y peth penaf yn ngweinidogaeth yr efengyl yw duwioledeb.— Mae eisiau llawer o bethau ereill; mae eisiau gwybodaeth, mae eisiau synwyr, mae eisiau medr, mae eisiau gwroledb;

ond yr eisiau mawr yw duwioledeb. Duwioledeb yn ei grym,
duwioledeb tu hwnt i'r cyffredin.

“Duwioledeb yn ei grym,
Sydd werthfawrocach im’
Nac aur Peru.”

Os ydyw ereill o ganlynwyr Crist yn ymfoddloni ar ychydig, rhaid i'r gweinidog, o herwydd ei sefyllfa bwysig geisio cyflawnder bendith efengyl Crist. Pwy all draethu pwys y gwaith ag sydd yn perthyn i'r gweinidog. Sefyllfa bwysig yw sefyllfa'r cyfreithiwr pan mae'r oll a feddo dyn yn troi ar ei fedr a'i ffyddlondeb. Sefyllfa bwysig yw sefyllfa'r meddyg pan mae bywydau gwerthfawr yn ymddibynu ar ei wybodaeth a'i ofal. Sefyllfa bwysig yw sefyllfa'r cadfridog pan mae yn arwain byddinoedd i faes y gwaed i ymladd am ryddid a diogelwch ei wlad a'i genedl; ond anfeidrol fwy pwysig yw sefyllfa'r gweinidog ag sydd yn sefyll rhwng y byw a'r meirw ac yn ceisio achub eneidiau anfarwol rhag y gynenedig dân. Pan feddylwyf am y canlyniadau dirfawr sydd yn ymddibynu ar weinidogaeth yr efengyl, pan feddylwyf am werth anmhrisiadwy yr enaid, a'r trueni neu'r gwynfyd sydd yn ei aros tu draw i'r bedd, pan feddylwyf mai yn awr yw'r amser cymeradwy, ac mai heddyw yw dydd yr iachawdwriaeth, a bod angau yn cludo miloedd bob wythnos i wlad yr anobaith tragwyddol, “lle nad yw'r pryf yn marw na'r tân yn ddiffodd,” yr wyf yn barod i dori allan mewn braw a dychryn, gan waeddi, “Pwy sydd ddigonol i'r pethau hyn?” Y mae yn ormod gwaith i angel ei gyflawni yn deilwng. Nid oes ond un yn y nef a'r llawr wedi profi ei hun yn gwbl ddigonol ato, sef Mab Duw. Ond gyda Duw pob peth sydd bosibl. “A'th hael ysbryd cynaf fi: yna y dysgaf dy ffyrdd i rai anwir; a phechaduriaid a droir atat.”

ANFARWOLDEB GEIRIAU CRIST.

GAN Y PARCH. HENRY OLIVER, B. A., CASNEWYDD AR WYSC,
GYNT O BONTYPRIDD.

“Nef a dalar aânt heibio, eithr fy ngheiriau i nidânt heibio ddim.”—MAT. xxiv. 35.

Mae mwy na deunaw cant o flynyddoedd *wedi* myned heibio oddiar pan lefarwyd geiriau'r testyn, ac er hyn oll, y mae y brophwydoliaeth a gynnwysant, nid yn unig yn parhau mewn grym, ond y mae yn derbyn cyflawniad cynyddol o genedlaeth i genedlaeth. Tra y mae lluaaws aneirif o eiriau o ddydd i ddydd yn syrthio i dir anghof, y mae geiriau Crist nid yn unig yn dal eu tir ac yn cadw y maes, ond y maent yn fwy na choncwerwr ar eu holl elynion. Fel y gwynt, y daiargryn, a'r tân, yn ngweledigaeth Elias, y mae llawer o eiriau o bryd i bryd wedi bod yn swnio yn drystfawr a thar-anllyd yn nghlustiau'r byd, ond y mae eu hadsain yn fuan iawn wedi dystewi; ond y mae nerth awdurdod dwyfol yn swnio yn “llef ddystaw fain” geiriau'r Gwardwr, fel y mae cydwybod dynoliaeth yn gorfod plygu mewn gwarogaeth iddynt; ac y mae y fath beroriaeth nefol i'w chlywed ynddynt fel nas gall clustiau rhai rhagorol y ddaiar byth flino ar eu hyfryd sain. Pan lefarwyd y testyn hwn, eisteddai yr Arglwydd Iesu gyda'i ddysgyblion ar fynydd yr Olewydd. Odditanodd yr oedd afon Cedron, yn ymlwybro rhwng y palmwydd a'r olewydd a dyfent ar ei glanau, gan sisial ei charol ar ei hymdaith i dywallt ei theyrnged i fynwes y Mor Marw. O'i flaen yr oedd dinas Jerusalem, a'i heolydd culion, a'i phalasan gwychion, a thwrf ei thrigolion hi oedd yr unig sain a gludid gan yr awel i lechwedd y bryn gyferbyn, i dori ar ddystawrwydd yr olygfa. Gyferbyn ag ef yr oedd

adeiladau gwydion y deml yn sefyll yn mhlith yr adeiladau ereill fel Saul gynt yn nghwersyll Israel. Ymddyrrhai ei phinaclau o farmor gwyn yn uwch nag un gwrthddrych o amgylch ogyrch, gan ymddysgleirio yn mhelydrau yr haul, ac ymddangos mor brydferth a phe buasai yn ryw adeiladweith goruwch-ddaiarol. Yr oedd yr Arglwydd Iesu o bryd i bryd wedi talu llawer ymweliad â'r deml. "Mynych yr arferai efe gyrchu yno." Yno yr oedd llawer o'i weithred oedd mwyaf nerthol ef wedi eu cyflawni; yno yr oedd llawer o'i eiriau mwyaf bythgofus ef wedi eu llefaru; ond yr oedd efe yr awrhon wedi talu ymweliad diweddfaf â'r deml, ac wrth ddyfod allan trwy ei chynteddau yr oedd ymadroddion wedi diferu dros ei wesusau a suddasant yn ddwfn iawn i galonau ei ddysgyblion. Gan ragweled y farn ofnadwy oedd ar ymddywallt ar y ddinas enog, yr hon a wrthodasai ei holl wahoddiadau, y mae yn rhagddyweyd fod yr adeg gerllaw pan na adewid maen ar faen o'r adeilad brydferth ar nis dattodid. Cyffrowyd calonau rhyw bedwar o'r dysgyblion gan y geiriau hyn, ac wedi cyrhaedd o honynt i fynydd yr Olewydd, y maent yn cymeryd yr Athraw o'r neilldu er ymholi yn mhellach ag ef yn nghylch y pethau hyn, gan ddywedyd, "Mynega i ni pa bryd y bydd y pethau hyn? a pha arwydd fydd o'th ddyfodiad, ac o ddiwedd y byd?" Heb foddioni cywreingarwch y dysgyblion gyda golwg ar yr amseroedd a'r prydiau, canys ni pherthynai iddynt hwy wybod y pethau hyn, y mae yr Arglwydd yn ateb y ddau ofyniad arall, ac yn ateb y ddau yn yr unrhyw ymadroddion. Peth anhawdd iawn wrth ddarllen geiriau y brophwydoliaeth hon, yw gallu penderfynu pa ran o honi sydd yn cyfeirio at ddinysr Jerusalem, a pha ran at ddiwedd y byd, gan fod y naill a'r llall o'r ddau amgylchiad yn cael eu cyfleu ger ein bron yn yr un geiriau. Dywed naturiaethwyr wrthym fod yr un ffurfiau (*typical forms*) i'w gweled o dan ddatblygiadau gwahanol yn y greadigaeth anifeilaidd a llysienog, ac y mae yr un peth i'w gan-

fod yn mhrophwydoliaethau y Beibl. Fel yr oedd prophwydi yr Hen Destament yn darlunio y waredigaeth dymhorol o gaethiwed Babylon, a'r waredigaeth ysbrydol o gaethiwed pechod, yn yr un geiriau, felly y gwna yr Arglwydd Iesu Crist yma. Mae y brophwydoliaeth mewn rhan wedi ei chyflawni eisoes ; ond y mae yn amlwg i'r neb a'i darlloeno yn ystyriol fod y fath gyfoeth o feddwl, y fath eangder o ystyr, yn gorwedd yn y geiriau, fel nas gellir dyweyd ei bod wedi ei chwbl gyflawni hyd y dydd pan yr ymddangoso Mab y dyn ar gymylau y nef i farnu y byw a'r meirw. Ac er argraffu ar feddyliau ei ddysgyblion sicrwydd a dilysrwydd yr hyn a lefarasai, y mae yn ychwanegu geiriau y testyn, ac yn dywedyd, Nef a daiar a ânt heibio, eithr fy ngheiriau i nid ânt heibio ddim. Cyfeiria y testyn felly yn llythrenol at y brophwydoliaeth, yr hon a lefarasai y Gwardwr y pryd hwnw yn nghlywedigaeth ei bedwar dysgybl ; ond y mae yr hyn a ddywedir am y brophwydoliaeth hon yr un mor wir am eiriau yr Arglwydd Iesu yn gyffredinol. Mae ei holl eiriau ef, pa un a lefarwyd hwynt trwy enau ei sanctaidd brophwydi a'i apostolion, ai trwy ei enau ei hun, yn annglyfnewidiol ac yn anfarwol. Megys y llefarwr mawr ei hun, y maent yr un ddoe, heddyw, ac yn dragywydd.

Mae rhyw beth yn hynod iawn yn ffarf yn gystal ag yn nghynnwysiad geiriau y testyn. A ddarfu i chwi erioed sylwi sut y mae personoliaeth y Gwardwr yn ymwrthio i'n sylw yn mhob ymadrodd o'i eiddo ? Er ymddangos o hono mewn agwedd gwas, y mae yna fwy nag urddas brenin yn dyfod i'r golwg yn swm ei eiriau. Er ymgymeryd o hono a'r natur ddynol, a byw fel dyn yn mhlith dynion, nid yw un amser yn anerech plant dynion fel pe byddent ar yr un tir ag ef. Mae bob amser yn edrych i lawr ar ddynoliaeth, ac y mae swm ymwybyddiaeth o ddarostyngiad i'w glywed yn yr hyn oll a lefaro. Nid yw ei eiriau yn gweddu i neb ond Efe ei hun. Fel y maent yn dyfod allan o'i enau Ef, y maent yn

llawn gras a gwirionedd ; ond pe buasai rhyw un arall yn beiddio llefaru fel y gwna Ef, buasai nid yn unig yn hunanoldeb annyyoddefol, ond yn gableded anfaddenadwy. Ac yn wir, o ran hyny, nid oes neb o weision Duw erioed wedi llefaru fel y gwna y "gwas" hwn. Byddai yr hen brophwydi bob amser yn ofalus iawn i ddechreu pob cenadwri trwy lefaru, "Fel hyn y dywed yr Arglwydd." Yr oedd y genad yn cilio i'r cysgod er mwyn i'r Meistr gael dyfod i'r golwg. Pryd bynag yr ymosodai yr Apostolien ar gyflawni gwyrtthiau, gwnaent hyny bob amser yn enw ac yn awdurdod Iesu o Nazareth. "Nid ydym yn pregethu ein hunain," meddai yr Apostol Paul, "ond Crist Iesu yr Arglwydd, a ninau yn weision i chwi er mwyn Iesu." Ond yr oedd yr Athraw ei hun yn ymddwyn yn dra gwahanol, galwai Efe sylw yn barhaus ato ei hun, a llefarai a gweithredai yn ei enw a'i awdurdod ei hun. "Clywsoch ddywedyd gan y rhai gynt," meddai, fel hyn ac fel arall ; ond yr wyf *fi* yn dywedyd i chwi, "*Myfi* yw bara y bywyd. *Myfi* yw y Bugail da. *Myfi* yw y wir winwydden. *Myfi* yw goleuni y byd. Goleuni y byd ydwyf *fi*, a'r neb a'm dilyno i ni chaiff rodio mewn tywyllwch, eithr efe a gaiff oleuni y bywyd. *Myfi* yw yr adgyfodiad a'r bywyd ; yr hwn sydd yn credu ynof *fi*, er iddo farw, a fydd byw ; a phwy bynag sydd yn fyw ac yn credu ynof *fi*, ni bydd marw yn dragywydd. *Myfi* yw y ffordd, y gwirionedd, a'r bywyd. Nid yw neb yn dyfod at y Tad ond trwof *fi*. Nef a daiar a ânt heibio, ond fy ngeiriau i nid ânt heibio ddim." Yr oedd Petr yn meddwl ymgymysgu â'r gweision yn llŷs yr archoffeiriad ; ond er bod yn eu canol, nis gallasai gael ei gyfrif yn un o honynt, canys yr oedd ei leferydd yn ei gyhuddo. Fe ddaeth Mab Duw yn Fab dyn ; ond er ymddangos o hono mewn agwedd gwas, yr oedd ei fawredd Dwyfol yn ymfrydio i'r golwg trwy len ei ddarostyngiad, pryd bynag y llefarai. Yr oedd ei leferydd yn ei gyhuddo. "Ni lefarodd dyn erioed fel y dyn hwn."

Ac y mae rhyw beth hynod iawn i'w weled hefyd yn nghynnwysiad y testyn. Defnyddir yr ymadrodd "Nef a daiar" weithiau yn y Testament Newydd er dynodi yr awdurdod oglwysig a gwladol o dan yr hen oruchwyliaeth; ond y mae yn amlwg fod yr ymadrodd yma yn cael ei ddefnyddio mewn ystyr naturiol yn hytrach nag mewn ystyr ffigurol. Y "nef a'r ddaiar" y cyfeiria y testyn atynt, yw y nef a'r ddaiar ag yr ydym wedi arfer syllu arnynt bob dydd; ac i'n golwg ni nid oes dim yn ymddangos yn fwy cadarn a sefydlog na'r nef a'r ddaiar. Pan fyddo dynion am ddyfod o hyd i ryw arwyddluniau tarawiadol ar sefydlogrwydd a chadernid, y maent yn wastad yn mhob oes a gwlad fel pe buasent o dan arweiniad rhyw reddf gyffredinol wedi troi at y nefoedd a'r ddaiar. Cewch ddynion o bob iaith a chenedl yn cydmaru cadernid i gadernid y ddaiar, a sefydlogrwydd i sefydlogrwydd y nefoedd. Mae y nefoedd a'r ddaiar yn ymddangos mor ddiysgog heddyw ag oeddynt pan yr edrychodd y dyn cyntaf arnynt am y waith gyntaf erioed. Tra y mae cenedlaeth ar ol cenedlaeth o ddynion, ac anifeiliaid, a ffyliau wedi ymddangos, ac wedi diflanu, y mae nef a daiar yn aros. Ac o'r tu arall, nid oes dim yn ymddangos yn fwy egwan na geiriau, geiriau! nid ydynt ddim ond gwynt. Nid yw y geiriau mwyaf byawdl a lefarwyd erioed ddim amgen na thônau yr awyr yn cael eu cynyrchu gan beirianau llafar yr ymadroddwr, yn taranu ar dabwrdd clustiau y gwrandawyr, ac felly yn ffurfio cyfrwng dirgelaidd rhwng meddwl y llefarwr & meddyliau y gwrandawyr. Pa gynifer o eiriau sydd yn cael eu llefaru genym bob dydd, a pha gynifer o honynt fydd yn cael eu cofio yn mhen can' mlynedd eto? Ac yn wir, pa gynifer o honynt sydd yn werth cael eu cofio? I'n golwg ni, nid oes dim yn fwy byrhoedlog na geiriau, ac eto i gyd yn y testyn dyma y pethau eiddila, a'r pethau cadarnaf yn natur yn cael eu dal ar gyfer eu gilydd; ac y mae yr oruchafiaeth mewn sefydlogrwydd a pharhad yn cael

ei phriodoli i'r hyn sydd yn ymddangos wanaf. "Nef a daiar," y pethau cryfaf, "a ânt heibio;" ond y geiriau, y pethau gwanaf, "nid ânt heibio ddim." Ni buaswn yn rhyfeddu cymaint pe y dywedasid hyn am weithredoedd nerthol yr Arglwydd Iesu Grist. Pan fyddom yn darllen yr adnod, "Ac ar y graig hon yr adeiladaf fy eglwys, a phyrth uffern ni gorchfygant hi," nid oes unrhyw deimlad o syndod yn ymgodi yn y meddwl. Yr ydym yn arfer son am anfarwoldeb gweithredoedd mawrion a sefydliadau; ond y mae rhyw beth yn hynod mewn honi anfarwoldeb i eiriau; ond erbyn chwilio yn bwyllog, y mae yma briodoldeb dwyfol i'w ganfod yn y dywediad. Nid ymffrost chwyddawg, ond geiriau gwirionedd a sobrywdd yw geiriau y testyn. Mae mwy o anfarwoldeb yn perthyn i eiriau Crist nag i ddim arall; y mae wedi mawrhau ei air uwchlaw ei enw oll. Nid oedd ei weithredoedd nerthol, er gogoneddusedd oeddent, ddim ond moddion i alw sylw at ei eiriau. Cyflawnwyd y gweithredoedd er mwyn y geiriau; ond ni lefarwyd y geiriau er mwyn y gweithredoedd. Fel y dywedai John Foster, nid oedd gwyrthiau yr Arglwydd Iesu ddim ond hen gloch fawr y greadigaeth yn cael ei chanu er gwahodd dynion i ddyfod i wrandaw y bregeth oedd i ganlyn. Mae cnuliad diweddaf y gloch wedi marw yn nystawrwydd yr oesoedd; ond y mae y bregeth yn myned yn mlaen yn barhaus. Os yw y gwyrthiau wedi darfod, y mae y geiriau yn parhau i anerch y naill genedlaeth ar ol y llall, ac y mae bywyd eglwys Crist yn ymddibynu arnynt; canys pryd bynag y byddont yn cael eu hesgeuluso neu eu hanghofio gan unrhyw ran o'r eglwys, y mae dirywiad uniongyrchol yn cymeryd lle. Mae bywyd pob peth ysbrydol yn eglwys y Gwaredwr yn ymddibynu ar fywyd a pharhad ei eiriau; a'i eiriau Elf, ysbryd ydynt, a bywyd ydynt. A phan y byddo y nefoedd yn myned heibio gyda thwrf, a'r ddaiar gan wir wrës yn toddi; pan fyddo y greadigaeth weledig fel hen wisg wedi ei threulio, yn cael ei phlygu a'i

throi o'r neilldu, y mae genym ryw beth ar y ddaiar na fedr holl angerdd y dydd diweddfaf mo'i ddinystrio. Bydd y tectyn mor wir boreu y Farn ag ydyw heddyw. "Fy ngeiriau i nid ânt heibio ddim."

Gadewch i ni, ynte, alw eich sylw difrifolaf at ANFARWOLDEB GEIRIAU YR ARGWLWYDD IESU CRIST:

I. FY NGEIRIAU I NID ANT HEIBIO DDIM, AM EU BOD YN CYFATEB ANGEN SYDD I OROESI NEF A DAIAR, AR YR ENAID.—"A phalesâd i ddyn, os ennill efe yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun? neu pa beth a rydd dyn yn gyfnewid am ei enaid?" Mae yn enaid dyn wagder nas gall dim gweledig mo'i lanw—angen nas gall creadigaeth gyfan mo'i ddiwallu, ac angen fydd yn parhau pan fyddo y greadigaeth weledig wedi diflanu. Ac i ba le y gall enaid o dan bwys euogrwydd droi am ymward? Pa le y ceir gafael mewn meddyginiaeth a ddichon wellâu ei glwyf. Mae crach-feddygon ofergoeliaeth a gwag-philosophi wedi bod wrthi am oesoedd yn ceisio gwellâu archollien cydwybod â'u cyffyrâu; ond er eu holl ymfrost, dyhoeni a marw yr oedd y claf o dan eu dwylaw. Yn nghanol berw gwagedd a phleserau, y mae llais cydwybod wedi bod yn dolef trwy yr oesoedd, gan ddywedyd, "A pha beth y deuf ger bron yr Arglwydd, ac yr ymgrymaf ger bron yr uchel Dduw? A ddeuf fi ger ei fron ef â phoeth-offrymau ac â dyniewaid? A feddlonir yr Arglwydd â miloedd o feheryn, neu fyrddiwn o ffrydiau olew? A roddaf fi fy nghyntaf-anedig am fy anwiredd, ffrwyth fy nghroth am bechod fy enaid?" Nid oes yr un ddinas noddfa yn un man ag y gall enaid enog ffoi iddi a bod yn ddiogel, ond i glwyfau y Gwr sydd yn dywedyd, "Deuwch ataf fi bawb ar sydd yn flinderog ac yn llwythog, a mi a esmwythâf arnoch"—y Gwr a ddaeth i geisio ac i gadw yr hyn a gollasid; "Canys nid oes iachawdwriaeth yn neb arall, nac enw arall dan y nef wedi ei roddi yn mhlith dynion, trwy yr hwn y mae yn rhaid i ni fod yn gadwedig."

Mae yn wir mai nid fel Athraw yn unig, ac nid fel Athraw yn benaf, y mae yr Arglwydd Iesu Grist yn sicrhau diogelwch ac iachawdwriaeth ei bobl. Er cael bywyd i bechadur, nid digon oedd iddo ddyfod o'r nef i'r ddaiar i lefaru ei eiriau grasusol. Yr oedd yn rhaid cael rhyw beth mwy na geiriau er cael trefn i achub yr euog. Yr oedd yn rhaid i Grist ddyoddef yr hyn a ordeiniwyd iddo cyn y gallasai fyned i mewn i'w ogoniant. Ac y mae yn rhaid i ninau er cael rhaa ynddo, i gredu ynddo, nid yn unig fel Athraw, ond ei dderbyn yn holl gyflawnder ei swyddau cyfryngol. Mae yn rhaid cael Crist cyfan yn sail iachawdwriaeth gyfan; ond y mae yn rhaid i ni wrandaw ar ei eiriau cyn y byddo yn bosibl i ni fmrphwys ar rinweddau ei aberth. Y mae yn rhaid ufuddhau iddo fel Athraw cyn y gellir ymddiried ein haches i'w law fel ein Gwardedwr.

Gellir gosod gormod pwys ar eiriau pawb ereill, ond nis gellir gosod gormod pwys ar eiriau Crist. Pwy fedr ddarlunio llawenydd Hagar pan yn crwydro yn anialwch Beer-seba; yr oedd hi wedi taflu ei mab o dan gygod y gwydd, ac wedi ymneilliduo o gwmpas ergyd carreg oddiwrtho, rhag iddi erfod edrych yn ei wyneb pan yn marw, yr agorwyd ei llygaid hi, ac y gwelodd hi gyflawnder o ddwfr yn yr ymyl? Neu pa dafod all draethu teimladau plant Israel yn y diffaethwch, pan nad oedd dim yn ei hamgylchynu yn mhob cyfeiriad ond anialwch tywodlyd, heb ynddo na ffynnon na phydew yn un man—y plant yn llefain am ddwfr, a'u mamau yn gorfod edrych yn eu wynebau heb ganddynt yr un dafn i roddi iddynt? Dacw y wialen oedd wedi gwneyd gwrhydri cyn hyny yn cael ei dyrchafu yn llaw Moses, a dacw ffrydian gloewon yn llifo allan o'r graig er eu diwallu. Pa dafod all ddarlunio eu teimladau pan welsant y dyfroedd yn rhedeg yn ffrwd risialaidd heibio eu gwersyll? Yr hyn oedd dyfroedd Horeb i blant Israel, dyna ydyw geiriau Gwardedwr i ddynoliaeth yn anialwch y byd hwn. Ni baasai genym nemawr

obaith am ddyfodol cymdeithas oni buasai fod genym yr "or-aclau bywiol" hyn yn y byd, ac yn ymweithio yn ddyfnach ddyfnach i'w galon a'i gydwychod yn barhaus. Mae wedi bod yn gysur i rieni duwiol filoedd o weithiau, pan yn edrych ar yr anfarwolion a dyfent i fyny o'u cylch, a phan feddylient am rym pechod, a llygredd y galon, a chyfrwysdra y gelyn, ac amledd y profedigaethau, i allu cofio fod geiriau y Gwaredwr ganddynt i'w gadael yn gynysgaeth i'w plant, a phlant eu plant. Er i'r tafodau sydd yn eu cyhoeddi y naill ar ol y llall i dewi yn yr angau, ac er i'r llygaid a edrychasant arnynt lawer gwaith, gau yn nhywyllwch y bedd, bydd y geiriau eu hunain yn aros yn barhaus, ac yn nerth gras ennillant fuddugoliaethau newyddion ar lygredd a chyndynrwydd y galon ddynol o genedlaeth i genedlaeth.

II. NIS GALLANT FYNED HEIBIO, CANYS Y MAE A FYNONT A PHETHAU MWY PARHAUS NA'R NEF A'R DDAIAR, AC Y MAENT MOR ANGHYFNEWIDIOL AC ANFARWOL A'R PETHAU MAWRION Y TRAETHANT YN EU CYLCH.—Dyma lle mae cymeriad Duw, a phurdeb a sancteiddrwydd ei natur, yn egwyddorion ei lywodraeth, ac yn mwriadau ei ras, wedi ei ddadguddio. "Ni welodd neb Dduw erioed; yr unig-anedig Fab, yr hwn sydd yn mynwes y Tad, hwnw a'i hysbysodd ef." Dyma lle mae cyflwr pechadur, yn nyfnder ei drueni, yn mawredd y bridwerth a dalwyd yn ei le, yn nghyfoeth a chyflawnder y ddarpariaeth rasol a wnaed ar ei gyfer, ac yn urddas a phwysigrwydd yr anfarwoldeb sydd yn ei aros, wedi ei ddwyn i'r golwg. Dyma lle mae bywyd ac anllygredigaeth wedi eu dwyn i oleuni. Mae hyfrydwch penaf natur, er hardded ac ardderchoced ydyw, yn pylu yn ymyl y tra ragorol ogoniant sydd wedi ei ddwyn i'r golwg yn efengyl Crist, fel y mae goleuni y ser yn ymgolli ac yn ymfoddi yn nysgleirdeb goleuni yr haul. O ran hyny, pethau tragwyddol yw pethau yr efengyl i gyd; ac nis gallasai dim llai wneyd y tro i gyfateb cyflwr ac angen creadur anfarwol. Pe cawsem gyfundrefn i ofalu am

danom ar gyfnod neillduol, pa cyhyd bynag y gallasai fod, y gofyniad mawr a fuasai, Pa beth a ddaw o honom ar ol hyny? Ond y mae y fath ofyniad yn hollol afreidiol yn wyneb efengyl Crist, oblegid y mae pob peth yma yn dwyn argraff tragywyddoldeb. Cariad tragywyddol, cyfammed tragywyddol, bywyd tragywyddol, yw ei phrif destynau hi. Teyrnas wedi ei pharotoi cyn seiliad y byd sydd ganddi i'w dal o flaen meddyliau ei deiliaid. At bethau yn y nefoedd, ac nid at bethau ar y ddaiar, y mae hi yn galw eu sylw a'u serch. Yr hyn ni welodd llygad, ac ni chlywodd clust, ac ni ddaeth i galon dyn, sydd gan Dduw i'w dadguddio i'r rhai a'i carant ef. Y fath gyfnewidiad a gynyrchir yn y teimlad pan fyddom yn troi oddiwrth dudalenau llenyddiaeth gyffredin y byd, i sefyll yn ystyriol uwch ben tudalenau y Testament Newydd. Ymdeimla y meddwl fel pe byddai yn anadlu yn awyrgylch byd arall. Yn lle olrhain helbulon teuluoedd, a helyntion masnach, ac ystrywiau llysoedd, a dadlenon seneddau, a brwydrau byddinoedd, a gwarchaeadau trefydd, dygir ni wyneb yn wyneb â gwirioneddau anfarwol ac anghyfnewidiol. Dywedir wrthym gan y sawl sydd wedi llwyddo i ddringo i gopaau rhai o fynyddoedd uchaf Ewrop, mai yr hyn adawai yr argraff dyfnaf ar eu meddyliau ar ol cyrhaedd yno oedd y dystawrwydd arddunol a deyrnasai dros y lle. Wedi ymgodi nwchlaw ardaloedd y tARTH a'r nifwl, wedi dianc o swm brefiadau anifeiliaid, a dadwrdd dynion, a chan edrych ar y cymylau fel rhyw fôr afrwydd yn y dyfnder odditanynt, yr oeddent megys wedi eu dwyn i wyddfod y darlun perffeiethaf a fedd y greadigaeth, o'r hyn sydd dragywyddol a digyfnewid. Rhyw beth cyffelyb yw profiad yr enaid pan y mae am enyd yn gallu anghofio'r byd, ac eistedd yn ddystaw wrth draed yr Iesu. Mae'r cadwynau yn myned yn rhydd, ac y mae peroriaeth y bydoedd draw fel pe byddent yn disgyn ar y glust. Mae gwirioneddau ysbrydol yn dyfod yn bethau sylweddol, ac y mae yr enaid yn ewyllysgar a llawen yn ymoll-

wng i freichiau cariad, ac yn ymorwedd ar gadarn gyfammod Duw. Bydd angerdd a pharhad y profiad hwn yn ymddibynu ar agosrwydd bywyd y galon at yr Arglwydd Iesu Grist. Nis gallwn lai na gweled fod ei ysbryd ef yn byw, yn ymsymud, ac yn bod, yn y byd ysbrydol, hyd yn nod pan yn byw yma yn y cnawd. Nis gellir canfod yn ei hanes ef un arwydd er braw a dychryn a ddisgynai ar feddyliau prophwydi yr Hen Destament, pan dynid y llen yn ol, ac y dadguddid iddynt ryw gyfran o lewyrch gogouiant y byd ysbrydol. Pa fath, feddyliech, fyddai teimladau hen fagail wedi treulio ei oes i fugeillio ei braidd ar fynydd-diroedd Cymru, yn gwbl anwybodus am rwysg a gwycheder dinasoedd a llysoedd, pe cymerid ef yn ddisymwth i un o ystafelloedd gwyfach yn Buckingham Palace, neu Windsor Castle? Buasai yn sicr o deimlo yn ddigon annedwydd. Ni buasai yn gwybod sut i rodio, na sut i eistedd, a buasai yn dda ganddo ddyfod oddi yno i ganol golygfeydd mwy cynefin ganddo, a mwy cydnaws â'i arferion. Ond nid yw Tywysog Cymru yn gweled dim yn hynod yn yr ystafelloedd ardderchog hyn, canys y mae efe wedi ei ddwyn i fyny ynddynt. Cyffelyb oedd hi gyda'r hen brophwydi, pryd bynag y rhoddid cipdrem iddynt ar ogoniant y byd tu draw i'r llen, syrthiai arswyd arnynt, ac edrychent arnynt eu hunain fel dynion meirw. "Gwae fi," meddai Esay, "canys dyn halogedig o wefusau wyf fi, ac yn mhlith dynion halogedig o wefusau yr wyf yn byw, canys fy llygaid a welsant y Brenin, Arglwydd y lluoedd." Ond nid oes un arwydd o'r fath deimlad yn yr Arglwydd Iesu Grist. Ymddengys ef yno fel mab yn ei dŷ ei hun. Ymrodia yn nghanol rhyfeddodau y byd ysbrydol fel un wedi ei feithrin gyda hwynt erioed.

Mae darganfyddiadau Daiareg wedi gwneyd cyfnewidiadau rhyfeddol yn ngolygiadau y byd yn nghylch amser. Dywedir wrthym fod y fath gyfnodau aruthrol o fawr wedi eu cymeryd i fyny yn ffurfiad y gwahanol haenau a gyfansodd-

ant grystyn y ddaiar, nes y mae y meddwl yn ymddotio wrth geisio ffurfio dirnadaeth yn eu cylch. Mae cyfnodau fel rhyw gyfandiroedd o amser wedi eu gwared trwy yr ymchwiliadau hyn o afaelion tomen yr anghof oedd wedi eu gorchuddio ; ond nid yw cyfnodau hynaf Daiareg ddim ond megys pethau newydd, diweddar, yn ymyl arfaethau Dwyfol Ras. Yr oedd cynllun iachawdwriaeth wedi ei berffeithio yn nghynhor Duw cyn gosod sylfaeni y ddaiar erioed i lawr. Dywed y prophwyd Micah fod mynediad allan y Gwaredwr er y dechreuad, er dyddian tragywyddoldeb. Yn wir, y mae crefydd Crist yn dwyn delw tragywyddoldeb, pa olygiad bynag gymeirir arni. Mae wedi ei seilio ar drugaredd dragywyddol, wedi ei chynllunio gan ddoethineb dragywyddol, yn cael ei hamddiffyn gan allu tragywyddol—yr holl gymhellion hyd yn nod ar gyfer dyledswyddau mwyaf cyffredin bywyd oddi wrth sylweddau tragywyddol, ac yn cyfeirio gobeithion ei deiliaid yn mlaen at fendithion tragywyddol. Nid yw ei bywyd yn ymddibynu ar fywyd amser. Cafodd ei geni o'i flaen ef, a bydd fyw ar ei ol ef. Pan fyddo y greadigaeth weledig, er ardderchoced yw, a chrychni henaint wedi gorchuddio ei hwynebpryd, a rhwnc marwolaeth yn swnio yn ei gwddf, bydd crefydd o ran ei hegwyddorion a'i bendithion yn dysgleirio byth yn holl hoewder a phrydferthwch ieuentyd tragywyddol. Mewn gwirionedd, nid yw y nef a'r ddaiar ddim amgen nag ysgaffaldwaith wedi ei godi o bwrpas i ddwyn oddiamgylch ddybenion Dwyfol ras ; a phan y byddo yr amcan wedi ei gyrhaedd, a'r attegwaith wedi ei dasgu ymaith, ni bydd hynny ond ychwanegu at brydferthwch yr adeilad. Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd, "Dyrchefwch eich llygaid tua'r nefoedd, ac edrychwch ar y ddaiar isod ; canys y nefoedd a ddarfyddant fel mwg, a'r ddaiar a hen-eiddia fel dilledyn, a'i phreswylwyr yr un modd a fyddant meirw ; ond fy iachawdwriaeth a fydd byth, a'm cyfiawnder ni dderfydd." "Canys y mynyddoedd a giliant, a'r bryniau

a symudant ; eithr fy nhrugaredd ni chilia oddi wrthyt, a chyfammod fy hedd ni syfi, medd yr Arglwydd sydd yn trugarhan wrthyt." (Esa. li. 6, a liv. 10.)

III. NIS GALLANT "FYNED HEIBIO," CANYS Y MAE YR HWN A'U LLEFARODD YN EDRYCH AR EU HOL, AC YN GWYLIO DROSTYNT. — Wedi codi o'r bedd, y mae wedi esgyn i orsedd y greadigaeth, a phob awdurdod yn y nef ac ar y ddaiar wedi ei hymddiried i'w law, ac y mae o hyn allan yn dysgwyl hyd oni osoder ei holl elynion yn droedfainc i'w draed. Bum weithiau yn ceisio dyfalu beth allasai fod teimladau rhai o aelodau y Sanhedrim yn Jerusalem, neu rai o ddoethion y byd paganaidd, pe dygwyddasai iddynt glywed y geiriau hyn pan lefarwyd hwynt. Buasent yn sicr o edrych arnynt fel prawf o wallgofrwydd. Clywed dyn mewn gwisg dlodaidd yn anerch mintai fechan o ddynion tlodion fel ef ei hun, ac yn taffu herfeiddiad yn nannedd y pethau cadarnaf yn natur i barhan cyhyd a'i eiriau ef ! Buasent yn barod i ddyweyd, Mae breninoedd ac ymherawdwyr, athronwyr a beirdd, gwyr galluocaf a doethaf y byd, wedi llefaru, ac y mae anghof wedi myned yn drech na'u geiriau ; a phwy y mae hwn yn gwneuthur ei hun, sydd yn beiddio gwneyd y fath haerïad ? Dyna, yn sicr, fuasai eu teimlad, ac yn ngoleuni rheswm cnawdol ni buasai genym le i feio arnynt, oblegid yr oedd holl alluoedd y byd yn ymddangos fel pe buasent wedi ymgyngreirio i osod terfyn ar awdurdod a dylanwad yr Arglwydd Iesu. Yn ngwlad Judea, yr oedd meddyliau y werin wedi eu dwyn yn gaeth gan ofergoelion Phariseaeth, tra yr oedd meddyliau y dosbarth mwyaf dysgedig wedi eu llefinio i raddau mawr gan lefain Saduceaeth. Yn y byd paganaidd, yr oedd eilunaddoliaeth, a'i duwiau lawer, a'i harglwyddi lawer, wedi estyn ei theyrnwialen dros y gwledydd, a chanddi ei themlau yn mhob cymydogoeth, a'i hoffeiriad yn mhob cylch. Yr oedd y diafol fel tywysog y byd hwn wedi ymgadarnhau ar ei orsedd, ac yn barod i wenieithio

iddo ei hun fod ei awdurdod yn anwrthwynebadwy ; ond nid oedd y Gwardwr yn cyhoeddi rhyfel yn erbyn bydol lyw-iawdwyr tywyllwch y byd hwn heb fwrw y draul ; yr oedd ei dreiriad ef yn medru cyrhaedd dros amser ar ei hyd. Nid oedd ei olwg ef yn cael ei chyfyngu gan y presenol, ond yr oedd yn gallu treiddio i'r dyfodol. Ymddangosai amser o'i flaen ef fel rhyw wastadedd eang, heb na thrum na mynydd yn un man i dori ar yr olygfa. Cymerai holl gyfangorff amser i mewn i'w feddwl ar unwaith ; ac yn yr olwg arno dywedai yn ddibetrus, "Fy ngeiriau i nid ânt heibio ddim;" ac y mae pob cenedlaeth o hyny hyd yn awr, fel y mae y naill yn canlyn y llall, fel tónau yr afon ar ei ffordd i'r môr, yn rhoddi cadernid newydd i'w eiriau. Mae llawer o dduwiau y cenedloedd oedd mewn parch a bri pan lefarwyd y testyn, wedi eu taffu i'r wadd ac i'r ystlumod. Mae llawer teml oedd y pryd hwnw yn addurnedig, ac yn oreunedig a gwych, wedi myned yn garnedd; a'r hyn sydd yn llawer gwell, y mae temlau i Arglwydd y lluoedd, lle y mae geiriau Crist yn cael eu pregethu, a'i fawl ef yn cael ei dderchafu, wedi eu codi ar eu hadfeillion. Mae llawer hen gyfundrefn o eilunaddoliaeth, oedd y pryd hwnw yn benllwyd gan henaint, ac wedi lledu ei gwreiddian trwy sefydliadau, a deddfau, ac arferion cenedloedd, wedi ei diwreiddio ; ac y mae Brenin Seion yn myned yn mlaen yn barhaus yn ngherbyd yr efengyl dragwyddol, yn gorchfygu ac i orchfygu.

Nid yw geiriau y Gwardwr yn parhau yn fyw, ac i ymledu, am nad oes ymdrechion wedi cael eu gwneyd i'w dyfetha ; nid ydynt wedi eu gadael i fyw neu i farw, fel geiriau dynion, ar eu teilyngdod eu hunain. Mae ystryw a thrais wedi gwneyd yr hyn oll a allasent wneyd er rhoddi terfyn arnynt. Nid oes dim yn peri cymaint dychryn i ddiafol a geiriau yr hwn a gyfenwa ei hun, "y Gwirionedd," ac o ganlyniad y mae wedi gosod ei holl alluoedd ar waith i'w lladd a'u dyfetha. Mae anffyddiaeth wedi bod ar ei heithaf yn eu

gwawdio a chwerthin am eu pen. Mae ofergoeliaeth wedi bod ar ei goreu i'w llygru trwy gymysgu traddodiadau dynol a phur eiriau y gwirionedd; ac y mae gormes wedi bod a llaw gref, ac a braich estynedig yn ceisio eu hyrddio i fro dystawrwydd. Pe buasai gwawd, neu gyfrwysdra, neu greu-londeb, yn gallu rhoddi terfyn arnynt, ni buasai neb o hon-om erioed wedi clywed son am danynt. Mae llosgi Beiblau, a thywallt gwaed merthyron, wedi methu llwyddo i'w herbyn; ac y mae holl ystryw a chreulondeb Rhufain Bagan-aidd a Phabaidd, fel cynghor Ahitophel, wedi troi yn ffolin-eb. Er holl gynddaredd y gelyn, maent yn fwy byw a dylanwadol heddyw nag erioed, ac y maent erbyn hyn wedi cael gafael mwy dwfn yn meddwl a chalon y byd, fel nas gall byth mwyach gael gwared o honynt.

Pe byddai yn bosibl i'r Beibl fyned ar goll, y mae wedi gadael ei argraff mor ddwfn ar lenyddiaeth holl wledydd gwareiddiedig y byd, fel y gellid yn hawdd ei adferyd; neu pe byddai llywiawdwyr y ddaiar yn cymeryd arnynt efelychu esiampl yr amherawdwr Dioclesian, ac yn gorchymyn i bob copi o Air Duw i gael ei losgi, gellid ei adferu o gof sanct-eiddiedig yr eglwys. Pe cesglid crefyddwyr Cymru at eu gilydd, a phob un i adrodd ei adnod, gellid ysgrifenu y Beibl i lawr yn gyfan, heb yr un lot neu un tipyn yn eisiau. Mae y fintai fechan o'r rhai a bregethent y gair wedi myned yn fintai fawr; ac y mae yn parhau i gynyddu. Mae yr hyn a lefarwyd gynt trwy y prophwyd, yn derbyn cyflawniad helaethach o oes i oes: "Canys megys y disgyn y gwlaw a'r eira o'r nefoedd, ac ni ddychwel yno, eithr dyfrha y ddaiar, ac a wna iddi darddu a thyfu, fel y dyco had i'r hauwr a bara i'r bwtawr; felly y bydd fy ngair, yr hwn a ddaw allan o'm genau; ni ddychwel ataf yn wag, eithr efe a wna yr hyn a fynwyf, ac a lwydda yn y peth yr anfonais ef o'i blegid." Er cynifer yr ymdrechion a wnawd gan uffern a daiar i ladd y gwirionedd ac i ddystewi llais efengyl, y mae ei dias-

pad yn parhau o hyd i grygellu rhwng glynoedd a nentydd dynoliaeth, gan chwyddo o oes i oes ; ond nid yw llef y weinidogaeth i ddystewi hyd nes y bydd ei hadsain yn di-huno adsain bloedd yr archangel ac udganiad udgorn Duw yn y dydd diweddaf.

Mae llawer Goliath o bryd i bryd wedi dyfod allan i warthruddo byddinoedd y Duw byw ; ac y mae gweiniaid Seion wedi ofni lawer gwaith rhag i achos y Gwaredwyr fyned i'r dim ; ond y mae yn gysur cofio fod un sydd yn gadarnach na chedyrn y ddaiar yn edrych ar ol ei achos ac yu ei wyllo. Pan gyfododd yr ystorm gynt ar fôr Tiberias, mawr oedd pryder y dysgyblion rhag i'r llong fyned i'r gwaelod. "Ai difater genyt ein colli ni," meddai rhai, "Arglwydd cadw ni, darfu am danom," meddai y lleill. Ond pe buasai eu ffydd yn gryfach, buasai eu holl ofnau yn ffoi. Nid oedd yn bosibl i'r llong hono gael ei cholli, canys yr oedd yr adgyfodiad a'r bywyd ei hunan ar ei bwrdd. Yr oedd ei bywydau yn ddiogelach nag y dychymygodd eu calonau. Buasai yn haws i golofnau y greadigaeth i ymollwng nag i'r llestr hwnw fyned yn ddrylliau, tra yr oedd y fath lwyth ar y bwrdd. Yr oedd wedi ei hyswiro yn llys cyfammod tragywyddol Duw, ac nis gallasai gael ei cholli. Mae yr un peth yn wir am achos y Gwaredwyr yn y byd. Tra byddo geiriau Crist genym ar y bwrdd, nid oes perygl i'r eglwys gael ei dinystrio. "Ni lwydda yr un offeryn a lunier i'th erbyn ; a thi a wnei yn euog bob tafod a gyfyd i'th erbyn mewn barn. Dyma etifeddiaeth gweision yr Arglwydd, a'i cyfiawnder hwy sydd oddiwrth fi, medd yr Arglwydd."

IV. EI EIRIAU EF NID ANT HEIBIO DDIM CANYS BYDDANT BYW BYTH FEL DEDDF BODOLARTH HOLL WAREDIGION- YR ARGELWYDD.—Pan yr oedd y patriarch Job yn nysnderoedd ei adfyd, wedi canu un o'r emynau melysaf a ganwyd erioed o dan yr hen oruchwyliaeth, yr oedd yn fawr iawn ei awydd am ryw ddefnyddiau parhaus er ysgrifenu ei eiriau arnynt.

Cymaint oedd yr olwg oedd ganddo ar y gân a ddaethai i'w enau oddiwrth Ysbryd yr Arglwydd, fel y dymunai ei thros-glwyddo i waered, fel y gallai o'laf oesau y ddaiar i dderbyn cysur a chynnaliaeth oddiwrthi. Ond pa le y gellid cael gafael mewn cyfrwng trosglwyddiad digon cadarn a pharhaus? Yr oedd y llech gareg yn rhy frau, roliau y papyrus a rhisgl y coed yn rhy ddarfodedig, y memrwn yn rhy agored i ddamweiniau; ac y mae yn tori allan i lefain, "O nad ysgrifenid fy ngeiriau yn awr; O nad argreffid hwynt mewn llyfr." Ond er eu cael yno, ni buasent yn ddigon diogel; ac wrth ystyried y peth yn mbellach, y mae yn chwanegu, "O nad ysgrifenid hwynt yn y graig dros byth a phin o haiarn ac a phlwm!" Ond er i'r hen batriarch amyneddgar i gael ei ddymuniad, nis gallasai hyd yn nod y graig i gadw ei eiriau dros byth. Mae treiglïad amser yn drech na holl gadernid y graig, ac yn medru dileu yr argraff oddiar wyneb y callestr ei hun. Ond am yr Arglwydd Iesu Crist, y mae efe yn ysgrifenu ei eiriau ar ddefnyddiau fydd yn parhau yn draglwydd. Maent wedi eu hymddiried nid i bapyr ac inc, ond y maent yn cael eu hysgrifenu gan yr Ysbryd ar galonau ei bobl, a thra bydd ysbryd yn parhau i fodoli, fe fydd geiriau Crist yn parhau i ddylanwadu. Derbyniodd Israel gynt y ddeddf wedi ei hysgrifenu gan fys Duw ar lechau o geryg. Mae y llechau wedi eu malurio er's llawer dydd, ond y mae y ddeddf yn parhau er hyny. Nid oedd bywyd y ddeddf yn ymddibynu ar ddiogelwch y llechau. Mae cydwybodau mil-oedd yn teimlo eu hawdurdod yr awr hon, ac yn dangos fod y ddeddf yn y galon yn fwy diogel na'r ddeddf ar y llech. Mae yn anhawdd dyweyd pa beth a ddaeth i'r hen femrwn a arwyddwyd gan y brenin Ioan ar faes Runnimeade. Dywed rhai fod y gwreiddiol ar gael hyd heddyw yn un o gofysgrifdai y deyrnas; ond nid yw hyny o nemawr bwys, canys pe dyfethid yr hen femrwn, y mae y *magna charta* wedi ei ysgrifenu yn annileadwy ar gyfansoddiad Prydain Fawr. Nis gall gael ei anghofio tra bydd cyfreithiau ein gwlad yn cael

eu hastudio, a'i hanes yn cael ei ddarllen. Fe ddaw amser pan y gwneir coelcerth o holl lyfrau y byd, a phan y gwelir cerfiadau mwyaf parhaus y ddaiar yn toddi yn fflamau y golosgiad diweddaf; ond fe barha geiriau y Gwardwr yn ffynnonell bywyd, ac yn rhwymyn dedwyddwch, ac yn ddeddf bodolaeth i dyrfa fawr nas gall neb ei rhifo yn oes oesoedd. Ac onid yw yn debyg y bydd rhyw gyfoeth newydd o ddoethineb a phrydferthwch yn cael ei dynu allan o'r geiriau hyn yn barhaus. Dywed yr hen bennill a genir genym mor aml, y bydd

" Rhyw newydd wyrth o'i angau drud,
Yn dod o hyd i'r goleu."

A phaham nas gallwn gredu y bydd rhyw newydd wyrth o ddoethineb a gras yn dyfod allan o'i eiriau ef yn oes oesoedd? Er i'r ddaiar fod am oesau yn meddiant dyuion, nid yw y trysorau a gynnwysa ond prin dechreu cael eu tynu allan. Yr un modd bydd y trysor hwn. Er i eglwys Dduw am oesau dynu allan ddoethineb a chysur o'r geiriau grasusol a roddwyd iddi, maent yn mhell o gael eu dyhysbyddu, a hyfrydaf waith y saint ar ol eyrhaedd yr ochr draw, yn nghwmpeini yr angelion fel cyd-fyfrwyr, fydd edrych i mewn i'r pethau hyn.

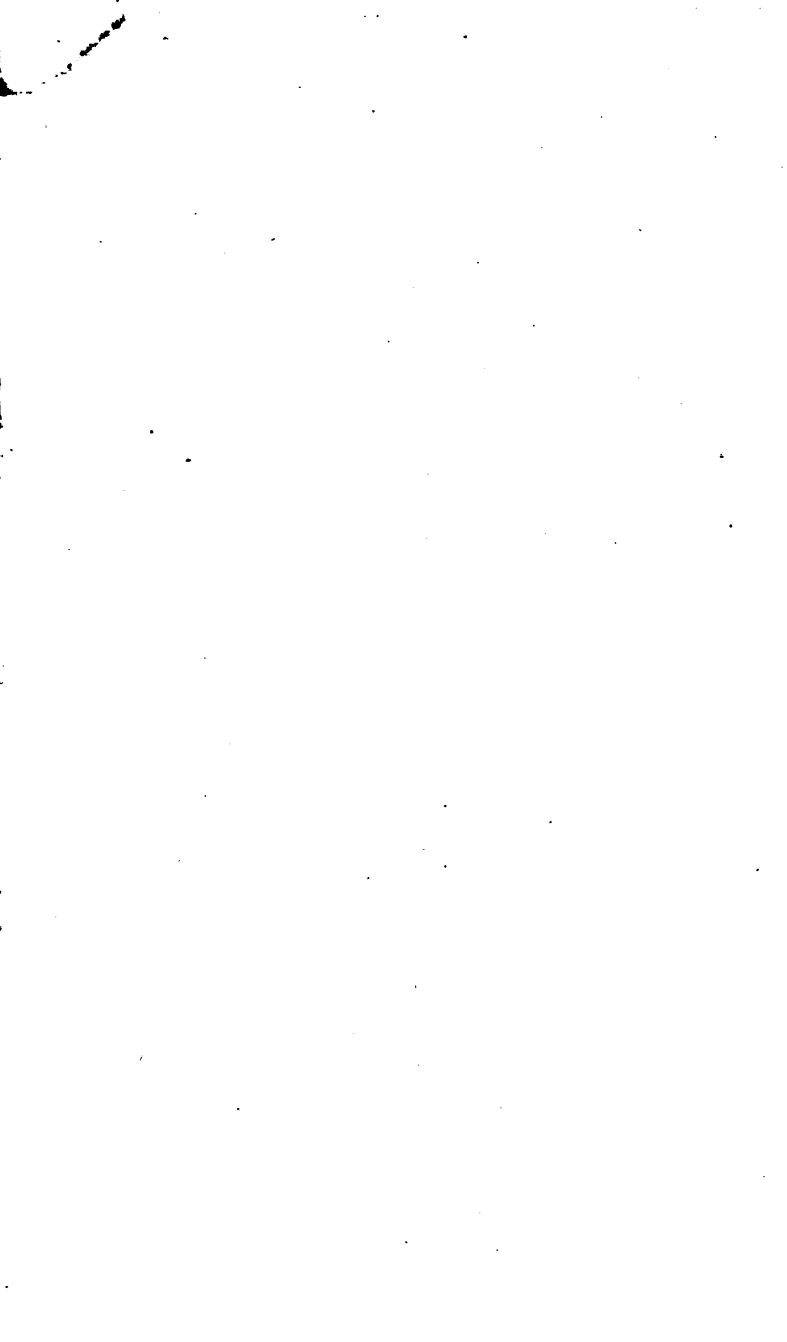
*Nid oes dim yn fwy ofnadwy i'r annuwiol na diysgog-
rwydd a chadernid geiriau yr Arglwydd Iesu Grist.*—Mae genym lawer o wrandawyr sydd yn allanol yn talu parch i grefydd, ac yn proffesu credu yn ngwirionedd yr efengyl; ond y maent yn gwrthod ei galwadau, ac yn byw yn eu pechodau. Pe baem yn gallu myned i mewn i galonau y bobl hyn byddem yn debyg o gael allan mai anghrediniaeth sydd yn esbonio eu hymddygiad. Tawelant eu cydwybodau trwy obeithio na bydd hi wedi'r cwbl ddim cynddrwg arnynt, pe byddai angau yn ei dal, ag y dywedir. Mewn geiriau ereill, mae miloedd o ddynion yn seilio eu gobaith am ddianc yn y farn a ddaw ar y dybiaeth nad yw geiriau Crist ddim yn wir. Gwyliwn rhag ffoi am loches i unrhyw noddfa gelwyddog

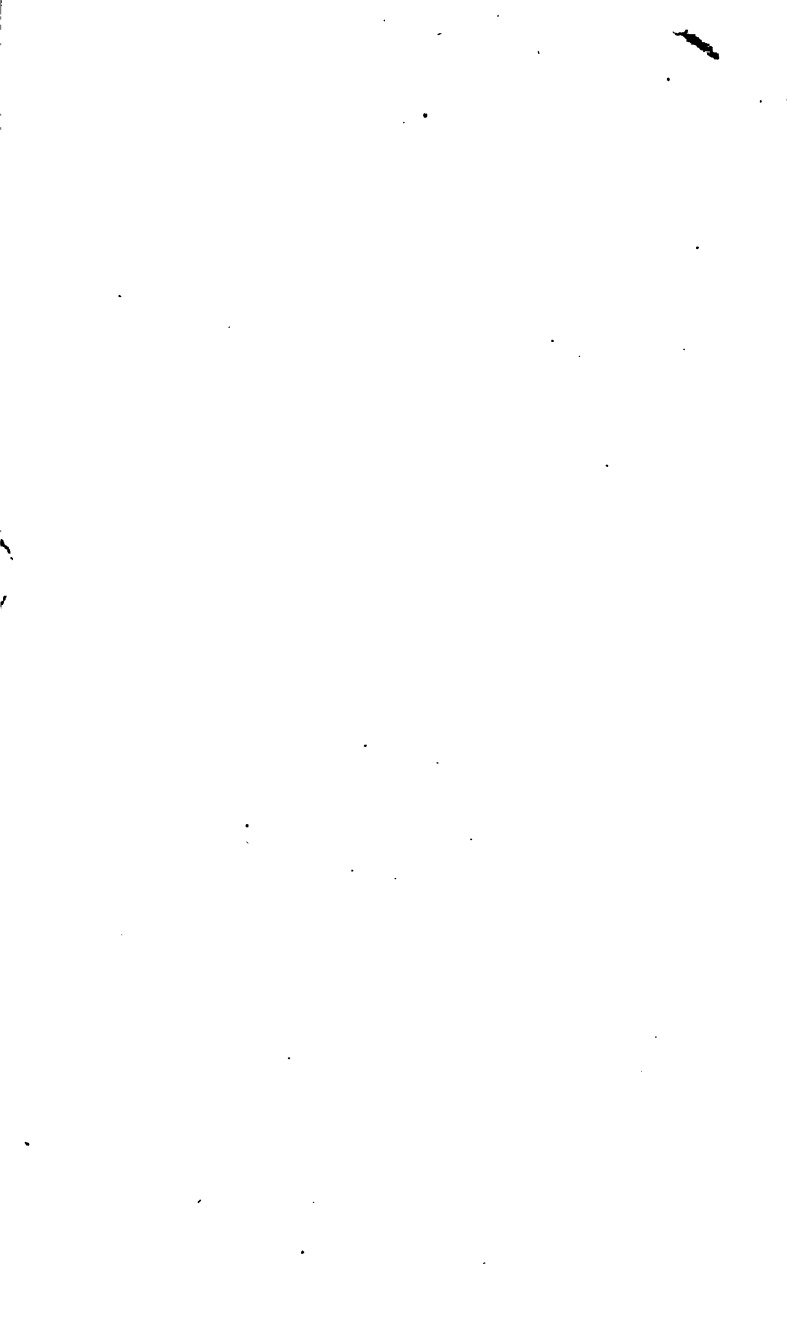
o'r fath. Nid oes neb yn amheu gwirionedd addewidion Crist. Mae y rhai hyn oll yn cydgordlo â dymuniadau y galon, ac o ganlyniad maent yn cael eu derbyn yn roesawus. Ond dylid cofio fod y bygythion yr un mor wir a'r addewidion. Mae y naill a'r llall yn gorphwys ar yr un sylfaen. Ac mor wir ag y bydd y nefoedd a'i holl ddedwyddwch yn ddangoseg o wirionedd addewidion yr efengyl, bydd uffern a'i holl drueni a'i holl wae yn brawf tragwyddol o eir-wiredd yr Arglwydd Iesu.

Mae yn y gwirionedd hwn ddefnydd cysur i'r edifeiriol.—Os yw dy gydwybod yn dy gyhuddo, a phechod yn gwasgu dy enaid i'r llawr, y mae efe wedi ymddyrchafu i dosturio. Mae Iesu Grist yn parhau i wahodd yr edifeiriol ato; a pha adnod bynag a roddodd yn nyddiau ei gnawd, bydd yn sier o sefyll ati; canys ei eiriau ef nidânt heibio ddim. Os ydyw yn galw ar y rhai sydd yn flinderog a llwythog i ddyfod ato, ac os tystiodd efe am yr hwn a ddel ato nas bwria mo hono allan ddim; gellir ymorwedd yn dawel ar ei air. "Hwn a ddyrchafodd Duw i'w ddeheulaw," i'r man mwyaf anrhyddus yn ei lywodraeth, "i rododi edifeirwch i Israel a madd-euant pechodau." Maddeu pechodau, bellach, yw y swydd fwyaf urddasol yn llywodraeth Duw. Dyma waith nas gwyr llywodraethau daiarol fawr yn ei gylch. Mae yn wir fod y cyfansoddiad yn rhoi hawl i'r frenines i arbed bywyd; ond rhyw eithriad y bwriadodd y gyfraith i weithrediad yr hawl hono i fod; oblegid nid oes yma na llys na swyddog at y gwaith. Mae yma lysoedd a swyddogion i ddal, ac i brofi, ac i gospi; ond nid oes yr yma un i fadden; a phan y bydd maddeuant yn cael ei rododi, y mae yn rhaid i'r Ysgrifenydd Cartrefol i rododi menthyg ei wasanaeth i wneyd hynny yn hysbys. Ond y mae y swyddog uchaf yn y llywodraeth ddwyfol wedi ei ddyrchafu o bwrpas i rododi edifeirwch a maddeuant pechodau.

Mae yn y gwirionedd hwn hefyd ddefnydd cysur cryf i'r

credadyn.—Pa faint bynag o gyfnewidiadau all gymeryd lle yn ei brofiad a'i deimlad, gall fod yn llawen wrth gofio fod Iesu Grist yn parhau yr un. Pan yr oedd Jacob yn dychwelyd o Mesopotamia, ac yn cyfeirio ei draed tua Bethel, lle y cyfarfuasai efe â Duw cyn hyny, mae Jehofah yn ymddangos iddo, ac yn dywedyd, "Myfi yw Duw Bethel." Yr oedd Jacob wedi cyfnewid llawer, ac nis gallasai ddywedyd mwyach, *Myfi yw Jacob Bethel*; ond pa faint bynag o gyfnewidiadau oedd wedi cymeryd lle ynddo ef, yr oedd yr Arglwydd yn parhau yr un. Gall y Cristion gymeryd yr un cysur; os ydyw Crist wedi addaw bod gyda'i bobl yn y dwfr ac yn y tân—i fod yn gymhorth iddynt mewn chwech a saith o gyfyngderau—i sefyll o'u plaid pan fyddo car a chyfaill yn sefyll yn mhell, ac ymgymeryd â'u hachos yn y farn a ddaw, gallwn fod yn sicr y saif at ei air a'i addewid. "Iesu Grist ddoe a heddyw yr un, ac yn dragywydd." Mae geiriau y Gwaredwr wedi bod yn beroriaeth yn nghalonau cenedlaeth ar ol cenedlaeth o bobl Dduw, yn nghanol gorthrymderau y byd. Maent wedi myned trwy lyn cysgod angau heb ofni niwed, gan ymddiried i'w addewid ef, ac y maent wedi gorfoleddu yn awr marwolaeth, yn y gobaith o gael gweled ei wyneb ef. Gwelsom rai o bererinion Seion yn diweddu eu hoes mewn tlodi; nid oedd nemawr gysur allanol i gael yn yr ystafell lle yr anadlodd y sant yr anadliad diweddaf; gobenydd digon caled oedd ganddo, o bosibl, i roddi ei ben arno; ond gwelsom ffydd, hyd yn nod yn yr amgylchiadau hyn, yn galluogi yr enaid i bwysu yn ddiarswyd ar addewidion Duw yn Nghrist. Odditanodd yr oedd y breichiau tragywyddol; yr oedd Duw tragywyddoldeb yn noddfa, ac yn gyru y gelynion o'r blaen gan ddywedyd, dyfetha hwynt. Gostyngwch eich clustiau i wrando ar eiriau y Gwaredwr. Seiliwch arnynt eich gobeithion am amser a byth. Cylymwech hwynt am eich gwddf, ac ysgrifenwch hwynt ar lechau eich calonau. Amen.

3 2044 018 878 694

